

Szikszai Mária

Levelek egy letűnt világból

A mindennapok dokumentálása a 20. század papíralapú kultúrájában

I.

SZIKSZAI MÁRIA

Levelek egy letűnt világból

A mindennapok dokumentálása
a 20. század papíralapú kultúrájában

I. kötet

Kolozsvár, 2021

© Szikszai Mária, 2021

Kiadja az Erdélyi Múzeum-Egyesület
Felelős kiadó: Biró Annamária

Lektorálta:
Keszeg Vilmos
Ozsváth Imola

Korrektúra: Szenkovics Enikő
Tördelés: Virág Péter
Borítóterv: Idea Plus

Nyomdai munkálatok:
F&F INTERNATIONAL Kft., Gyergyószentmiklós
Felelős vezető: Ambrus Enikő ügyvezető igazgató

A könyv megjelenését a Magyar Tudományos Akadémia támogatja.

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
SZIKSZAI, MÁRIA

Levelek egy letűnt világból : A mindennapok dokumentálása a 20. század papíralapú kultúrájában / Szikszai Mária. - Cluj-Napoca : Erdélyi Múzeum-Egyesület, 2021

2 vol.

ISBN 978-606-739-172-5

1. kötet. - 2021. - ISBN 978-606-739-173-2

821.511.141

BEVEZETÉS

A kutatásról

A kultúra kutatói mindig felkapják a fejüket arra a hírre, hogy valahol egy padláson porosodik egy pár doboznyi irat, amelyről már senki nem tudja, hogy mit tartalmaz és hogyan került oda, ám első ránézésre megállapítható, hogy letűnt világok lenyomatát hordozzák. A néprajzosok, antropológusok számára a régi, poros padlásokon talált iratok ugyanúgy a terepet jelentik, mint bármely más helyszín. A padlásokról előkerülő tárgyak és iratok mindig egy olyan világról beszélnek, amely legfeljebb az emlékekben él még. A jelen munka egy ilyen irategyüttes bemutatására vállalkozik. Az iratok akkor kerültek a kutatóhoz, amikor egy felújítás kezdetén 2013-ban azt tervezték a helybéliek, hogy a padláson tárolt régi, poros holmiktól megszabadulnak. Ekkor derült ki, hogy a sok egyéb irat között az a néhány banánosdoboznyi irat összetartozik, majd nem sokkal később az is, hogy ezek mind egyvalaki által összegyűjtött és hátrahagyott iratok.

Az első vizsgálatok során kiderült, hogy a padláson tárolt iratok jelentős része egyetlen személy gyűjteménye.¹ A gyűjteményben a legkorábbi iratok a húszas évekből valók, a gyűjtemény tulajdonosa által írt szövegek a harmincas évektől kezdődnek, a legutolsó pedig 1997-ből származik. Az iratok száma, ha a kevésbé informatív piszkozatokat is beleszámoljuk, meghaladja a kétezer-négyszázat. Műfajukat tekintve igen széles a skála: van közöttük feljegyzés, gazdasági napló, oklevél, másoktól kapott levelek, saját levelek írógéppel és indigóval készített másolata, villanyszámla, anyakönyvi kivonat, fénykép, piszkozat, meg-

¹ Az anyag elemzését külön kiadványban tettem közzé: Szikszai Mária: *Letűnt világok antropológiája és a megismerhetetlen különös szépsége. Szociális kapcsolatbáló és kulturális gyakorlat az írógép korszakában*. EME Kiadó, Kolozsvár, 2020.

kezdett és befejezetlenül hagyott, olykor értelmezhetetlen szöveg, gyászjelentő, képeslap, kicsengetési kártya, végrendelet – azaz minden olyan irat, amely a 20. században egy emberi élet ideje alatt papíralapon létezett és félretehető volt.

Az iratanyag összegyűjtője és főszereplője a 20. század tízes éveiben született, a kilencvenes években hunyt el, azaz végigélte a századot. A gyűjtemény itt közzétett bemutatása arra a kérdésre nyújt egy megközelítő választ, hogy miként nézett ki a 20. század egy erdélyi, elmagyarosodott sváb származású, első generációs értelmiséginek számító, földműves családi gyökerekkel rendelkező katolikus lelkész nézőpontjából.

Az iratok gyűjtője elsősorban a saját levelezését tette félre. Ezt úgy tudta megvalósítani, hogy a leveleiből két példányt készített. Az általa írt leveleket ugyanis az első levelezői éveit kivéve írógéppel írta, és minden leveléről indigó segítségével másolatot is készített, amelyet megtartott magának. Így pontosan követhető nemcsak az, hogy milyen leveleket kapott, hanem az is, hogy mely leveleket küldött ő másoknak. Az általa másoknak küldött levelek másolata sokkal nagyobb számban maradt meg, mint az őneki küldött levelek. Sok esetben az általa írt levélből lehet tudni, hogy mit tartalmazott az a levél, amelyre épp válaszol, és amely nem található meg az iratok között. Nem fedezhető fel azonban szándékosság abban, hogy mely leveleket tartotta meg és melyeket nem: van olyan eset is, hogy a számára fontos személytől hosszú szünet után kapott első levelet nem tette félre, de közben megtartott olyan leveleket, amelyek rendkívül kritikusak voltak vele szemben.

Úgy tűnik, a legfontosabb az volt számára, hogy elsősorban a saját gondolatait dokumentálja. Voltak időszakok, amikor minden nap leült a gépe mellé, és leírta egy oldalnyi terjedelemben az eltelt napját. Máskor, főleg nyugdíjas éveiben témákat talált ki magának, amelyekről írt. 1989 őszén például a fogai történetét írta le: a megszületésével kezdte, az étkezési szokásairól sem feledkezett meg, végül felsorolta azokat az orvosokat, akik kezelték, és azt is elmondja, hogy milyen kezeléseket kapott. Máskor a névnapjának a történetével próbálkozik, azaz megki-

sérli felidézni, hogy ezen a napon melyik évben hol volt és épp mivel foglalkozott.

A saját levelezésén és feljegyzésein kívül az iratok gyűjtője számos más iratot is féltetett. Nemcsak az őt magát érintő iratok, hanem a mások által másoknak írt levelek is előfordulnak az iratok között, igaz, ezek kisebb számban. Ilyenkor nyilván felmerül az a kérdés, hogy vajon mi az oka annak, hogy nála voltak ezek a levelek? Vannak olyan levelek, amelyek esetében elég jól magyarázható az, hogy miként kerülhettek hozzá, ám vannak más esetek, amikor csak találgatni lehet a levél útját. Ilyenkor be kell érnünk a feltételezésekkel: a címzett odaadhatta neki elolvasásra, mert a tartalma őt is érintette vagy érdekelhette. Levelezőlapokat is féltetett, nemcsak azokat, amelyeket neki küldtek, hanem olyanokat is, amelyeket ő küldött családtagjainak. Valószínűleg a családja meglátogatása alkalmával magához vette az őáltalá küldött lapokat, és visszavitte, majd elhelyezte az iratok között. Utólag magához vette például a negyvenes években fronton szolgáló öccse tábori levelezőlapjait, amelyeket öccse a szüleiüknek küldött haza, de ugyanígy visszavette szüleitől néhány saját fiatalkori levelét, amelyekről nem volt másolata, hiszen a negyvenes években még kézzel írta meg őket.

Úgy tűnik, az évtizedek során mindig gondoskodott arról, hogy megtartsa ezeket az iratokat, és valahányszor költözött, magával vitte őket. A rendszerezésükkel vagy rendezésükkel azonban nem sokat törődött. Az iratokat kartondossziékba helyezte el, lefűzés nélkül. Az egyes dossziék tartalma csak nagy vonalakban mondható egységesnek. Kilencvenes évek iratai mellett olykor a negyvenes években keltezett levelek is előfordultak. Néha betett egy dossziéba pár iratot, ráírt egy témát, de aztán egyebeket is odatett, ezért az sosem releváns, amit a dossziéra ráírt: egy-egy dossziében más témák és más évekből származó iratok is előfordulnak, mint amit ráírt, illetve a dossziéra felírt téma más dossziében is bőven feltűnik. Vagy ami még gyakoribb: semmit sem írt a kartondossziéira. Azonban az egész anyagon érezni lehet azt az igyekezetet, hogy féltregegyen minden olyan papíralapú informatív anyagot, amely az ő világát dokumentálja, és mint ilyen, a későbbiek

során valaki(k) számára segítheti az ő világának a megismerését.² A gyűjtés tudatosságáról ő maga nem egyszer ír a feljegyzéseiben. Nem kétséges, hogy tudatosan építkezett, amikor az utókor számára félretette ezeket az iratokat, ugyanis azt szerette volna, vagy legalábbis azt remélte, hogy egyszer valaki a kezébe veszi azokat. Egyik géppel írt feljegyzésében erről így merengett: „Kérdelem e januárvégi reggelen: ki fogja ezt az írást valamikor is elolvasni?” (1988. január 27.)

Miközben azt mondjuk, hogy az iratgyűjtemény egy korszak képét tudja nyújtani, hozzá kell azt is tenni, hogy az iratokból kizárólag arra kapunk választ, hogy hogyan nézett ki a 20. század ebből a speciális alulnézetből. Az iratok szereplői többnyire nem tartoztak azok közé, akik a történelmi pillanatok döntéseit hozták. Nem követhetők az iratokban a nagy történelmi fordulatok, hacsak valaki a hétköznapjaiban nem reflektált ezekre. Például a II. világháború idején a testvérek Esztergomtól Szatmárig voltak szétszórva, és levelezéssel tartották egymással a kapcsolatot. A levelekben néha arról írnak a nővérei, hogy sok a sebesült abban a kórházban, ahol ápolóként dolgoznak, vagy hogy várják a döntést arról, hogy a szerzetesrendjük menekül-e vagy helyben marad, de az anyagot olvasva mindvégig ebből a békaperspektívából látjuk a történelmi eseményeket. Mint ahogy a továbbiakban is: az 1956-os eseményekre szinte egyáltalán nem reflektálnak az iratokban, az 1989-es fordulatról pedig azt írják le, amit a televízióban láttak, hiszen aki egy nagyon kis faluban lakott, azt csak ebben a formában érte el a forradalmi megmozdulás.

A forrásfeltárás problematikáját már régen felvetették a kutatók a történelmi antropológiai munkák kapcsán.³ Ezek az iratok értékes forrásnak számítanak, de tudjuk azt is, hogy érdemes óvatosan kezelni őket: sok mindent megtudunk belőlük, ám minden információt a megfelelő forráskritikával kell kezelni. Miközben lehetővé teszik azt, hogy betekintést nyerjünk egy kisebb közösség mindennapjaiba, az iratok

² Szikszai 2020. 10–13.

³ Ld. erről: Sebők Marcell (szerk.): *Történelmi antropológia*. Replika Kör, Budapest, 2000.

nem tekinthetők a korszak objektív lenyomatának. Amikor egy szöveget elolvassuk, az értelmezéséhez számolni kell azzal, hogy a szöveg írójának melyek voltak a szándékai és az érdekei abban a pillanatban, melyek voltak a lehetőségei az adott társadalmi kontextusban, milyen társadalmi elvárásrendszerrel nézett szembe, hogy épp hajlandó volt-e megfelelni ennek az elvárásrendszernek vagy sem stb.

A jelen munka célja az, hogy a fent említett elsőrendű forrásokról, a fennmaradt iratanyagról leírást nyújtson. Az iratok leírása ebben az értelmezésben az antropológiai terepnapló szerepéhez hasonló narratív forma. A kutató itt az iratokba mélyed el, ez jelenti a terepet számára, a kérdéseit az iratoknak teszi fel, és az ezekből kapott válaszok segítségével építi fel az elképzelését arról, hogy milyen lehetett az adatközlőinek a világa. Ezért a feldolgozás eredménye is leginkább az antropológiai terepnaplónak felel meg: az összegyűjtött információk egy lineáris idősíkra szervezett terepnaplóban kaptak helyet, amelyben a kutató beszámol arról, hogy mit tapasztalt a terepen. Az iratok ilyen szempontú bemutatása révén lehetőségünk van arra, hogy bármelyik évtizednél kinyithassuk a könyvet, és ízelítőt kapjunk arról, hogy mik történtek azokban a napokban.

A jelen anyag olvasása közben érdemes szem előtt tartani azt is, hogy az iratok szerzője az egyes iratokat egymástól igen távoli időpontokban készítette. Ugyan mi egyszerre olvashatjuk a harmincas és a nyolcvanas években írt leveleit, feljegyzéseit, ám ezek mindegyikét ő más-más életpasztalattal a háta mögött írta. Az eltelt évtizedek alatt nagyon sok minden történt körülötte, ő maga is sokat változott, alkalmazkodott a körülményekhez, változott a véleménye is egyes dolgokról, sőt, jól követhető az is, hogy nem egyszer megváltozott a saját múltjának saját maga általi értelmezése is. Ezekkel az állandóan változó körülményekkel is számolnia kell a kutatónak.⁴

⁴ Van, aki épp erre mutat rá a saját kutatásai kapcsán: Giovanni Levi szerint a mikrotörténelem nem más, mint folytonosan alkalmazkodó konfigurációk között létező és folyamatosan módosuló viszonyok értelmezése, ld. Giovanni Levi:

Amikor a társadalomtudományi kutatások során a kutatók terepen dolgoznak, többek között interjúkat készítenek az adatközlőknek kiválasztott személyekkel. Az ilyen kutatások módszerének szempontjából az interjúadatok feldolgozásának három szintjéről beszélünk. Az első szinten az adatok tulajdonképpeni bemutatása történik, a második szint az adatok interpretatív olvasata lenne, a harmadik szinten az adatok reflexív olvasatára kerül sor, amikor a kutató arra reflektál, hogy mi volt a saját szerepe az adatgyűjtésben, hogyan befolyásolta az interjúhelyzetet.⁵ Ezeket a lépéseket a jelen anyag feldolgozása során magam is követtem: a kutatást egy olyan antropológiai kutatási helyzetnek fogtam fel, amelyben a terepet az iratok jelentették, a terepmunkát pedig az iratanyag kikérdezése, azaz a feldolgozása.

Az első lépést ebben a folyamatban az adatok bemutatása, azaz jelen esetben az iratok leírása jelenti. Az iratok ilyen szintű bemutatása azért is fontos mozzanat, mert a szövegek egy része adatvédelmi okból nem publikálható teljes egészében.⁶ Ezért minden olyan iratról, amely az elemzés tárgya lett, egy tartalmi leírás készült. A leírás célja az, hogy számot adjon arról, hogy miről szólnak a szövegek.⁷

A dossziékban nem időrendi sorrendben szerepeltek az iratok, az iratok leírása során azonban a szövegeket már időrendi sorrendbe rendeztem, hogy a főszereplő életútját, az alakuló karrierjét, a céljait, a feladatokat, amelyeket maga elé tűz, az eseményeket, amelyekről beszámol, időrendben tudjuk követni.

A kutatás első fázisában a szövegeket sorszámmal láttam el. Ebben a fázisban minden irat sorszámot kapott, a leírás alkalmával azonban

A mikrotörténelemről. In: Sebők Marcell (szerk.): *Történeti Antropológia*. Replika Kör, Budapest, 2000. 143.

⁵ Mason, Jennifer: *A kvalitatív kutatás*. Jászöveg Műhely, Budapest, 2005. 69.

⁶ Az adatvédelemről ld. az Adatvédelem, személyes adatok című fejezetet.

⁷ Az itt bemutatott anyag nem tartalmazott naplókat. Naplófeljegyzéseiből már közzétett szemelvényeket Tempfli Imre 2000-ben [Tempfli Imre (szerk.): „Lendítse, kiestestér!” *Válogatás dr. Tyukodi Mihály írásából és néhány róla szóló méltatás*. EuroPrint Kiadó, Szatmárnémeti, 2000.] Az ott közzétett szemelvények forrása nem azonos a jelen anyagban felhasznált forrásokkal.

kimaradtak a piszkozatok vagy értelmetlen szöveget tartalmazó lapok leírása. Az irat sorszáma a leírásban lábjegyzetekben szerepel. A következő lépésként minden iratról egy rövid leírást készítettem, amely tájékoztat a szöveg tartalmáról. Ezek a szövegek olvashatók a jelen kiadványban. A leírás módszere a levéltári fogalomrendszer szintjén a regesztának felel meg.⁸ A leírásokban jeleztem azt, hogy ki írta a szöveget vagy állította ki az iratot, kihez szól a szöveg, mi a tartalma, esetleg, ahol releváns, hogy milyen állapotban van az irat, van-e benne javítás stb.

Külön kezeltem a keltezési dátum nélküli iratokat. Amikor a tartalmuk alapján is indokoltnak látszott, azt feltételeztem, hogy azokhoz az iratokhoz közeli időszakban keletkeztek, amelyek mellett találtam őket. Azaz, ha az előtte és utána levő iratok mind a nyolcvanas években készültek, és közöttük egyetlen iraton nem volt dátum, illetve ha a tartalmi és formai elemei (pl. a papír minősége, az írógép betűinek formája) szerint is ez volt valószínűsíthető, akkor azt feltételeztem, hogy valamikor ebben az időszakban készülhetett ez az irat is, ezért az ilyen iratot a nyolcvanas évekhez, a datálás nélküli iratok fejezetbe tettem. Megtörtént, hogy segítségemre volt az, hogy egy dátummal ellátott levél másolatával azonos lapon szerepelt egy datálatlan levél, ez esetben feltételeztem azt, hogy a dátum nélküli szöveg valamikor a dátummal ellátott szöveg születése körül íródhatott, hiszen mindkettőre ugyanazt a lapot használta az írógépben. Más esetekben a szöveg tartalmából következtettem a keltezés időpontjára. Minden olyan esetben, amikor a keltezés időpontja nem szerepel az iraton, hanem az csak következtetés eredménye, zárójelbe tettem a dátumot, esetleg a dátum egy részét, és ehhez a dátumhoz soroltam be az iratot. A következtetett dátumok vagy dátumrészek mindig zárójelben szerepelnek.

⁸ A regeszta „tájékoztatósi célú, az egyes iratok szintjén készült segédlet. A levéltári anyag következő fő jellemzőiről tájékoztat: jelzet, nyelv, kor, tartalom. Ezen kívül még egyéb speciális adatokat – például: az irat anyaga, az iraton lévő pecsétek száma és állapota, a térkép léptéke – is tartalmazhat.” https://mnl.gov.hu/mnl/ol/leveltari_szakkifejezesek (2020. 05. 14.)

A második értelmezési szint a szövegre történő reflexió. Ezen a szinten azt próbáltam meg felfedni, hogy mennyire lehet ebből az időtávlatból megérteni a szöveget, milyen összefüggések fedezhetők fel az egyes szövegek között, milyen utalások, rejtett jelentések bújnak meg bennük. A szövegek leírása után olykor kutatói megjegyzéseket tettem az iratok megértését elősegítendő. Ezt a típusú kutatói diskurzust a dőlt betűtípus használatával is elkülönítettem az irat leírásától.

A feldolgozás folyamatában fontosnak tartottam a *tudományos tény* fogalmára való odafigyelést, pontosabban annak a szigorú megfigyelését, hogy az információt kitől kapjuk, és neki milyen szándékai vannak, miközben ezt az információt disszeminálja, miközben mindvégig tudatában voltam annak, hogy ezek a szövegek nem egy objektív valóságot mutatnak be, hanem pillanatnyi, bonyolult társadalmi interakciók eredményeképpen születtek, és azokat a világ megértésére tett egyéni erőfeszítések csiszolták. A vizsgálati anyagban előbukkan olyan helyzet, amelyben a főszereplő két magyarázatot is felvázol ugyanarra a helyzetre, például akkor, amikor 1979-ben elmozdítják a szolgálati helyéről. Mindkét magyarázat más és más személyeket sejtet az elmozdítása mögött, mindkettő súlyos vádakot tartalmaz velük szemben, ám ő egyiket sem tudja sem ellenőrizni, sem bizonyítani. A két magyarázatot először egyazon levelében írja le, mintegy kérdezve, hogy vajon melyik lehet igaz, ám erre látszólag nem kapott választ. Azonban ő később sem gondolt arra, hogy ha az egyik igaz lett volna, a másik biztosan nem, és a későbbiekben a helyzettől függően hol az egyiket, hol a másikat hangoztatta. Az elmozdításának nyilvánvalóan lehetett valamiféle oka, ezt azonban ő vagy nem tudta felderíteni, vagy nem tudta elfogadni azt, mi pedig csak arról szerezhetünk tudomást, amit ő közvetít nekünk erről.

Az iratok leírásához fűzött kutatói kísérszövegek néha csak összefüggésekre mutatnak rá, máskor viszont diskurzuselemzésre vállalkoznak, amikor felteszik a kérdést, hogy miért épp akkor és épp azt mondják a szereplők. A diskurzuselemzés módszerét használva arra voltam kíváncsi, hogy ki állítja magáról, hogy az igazság birtokában van, és állítását hogyan próbálja meg nyílt vagy rejtett hatalmi narratívákkal iga-

zolni.⁹ Köztudott, hogy egy közösségben élő egyén azáltal építi fel saját magát és a saját világát, hogy élőszóban vagy leírt szövegekben megfogalmazott történeteket mond el magáról a közössége tagjai számára. A mi esetünkben több mint kétezer irat megannyi narratíva arról, hogy az adatközlő és társai mit gondoltak arról, ami történt.

Ugyanakkor annak is tudatában voltam, hogy mind a kutatói lapszél-szövegek, mind maguk a leírások is bizonyos mértékben a saját interpretációmot nyújtják a szövegekkel kapcsolatban, és mint ilyenek, ezek a rejtett jelentések megfejtésére törekedő hermeneutikai megjegyzések maguk is konstrukciók. Az iratok leírás általi bemutatása is egy narráció keretében történik: a kutató a narrátor, ő meséli el azt, hogy mit olvasott ki ezekből az iratokból. A *Ki a mesélő?* kérdésre tehát a válasz ez: a jelen szöveg írója meséli el az adatközlő életét a maga értelmezésében, az adatközlő által hátrahagyott iratok tükrében.

A harmadik értelmezési szint a szerző reflexiója saját kérdéseire, szerepére. Saját utam, amelyet a szövegek értelmezése során bejártam, már csak azért is izgalmas volt, mert az én utam, amelyen a megértés felé elindultam, nem az alább látható lineáris idővonalat követte. Nem lévén ugyanis más útmutatóm, egyszer csak kinyitottam az egyik dossziét, és elkezdtem az iratok olvasását, valahol a történet közepén. Ezért aztán fokozatosan rajzolódott ki az, hogy ki is a főszereplő, mi az egyes szereplők helye a főszereplő életében, míg végül lassan érthetővé vált a többiekhez való viszonyának az alakulása is. Az anyagról készült elemzésben kontextusba helyeztem az adatokat, információkat, rámutattam az összefüggésekre, viszonyokra, miértekre és hogyanokra, és megpróbáltam olvasni a sorok között.¹⁰ És itt kaptak helyet a saját reflexióim is azzal kapcsolatban, hogy mi az én szerepem ebben a történetben. A kutatás közben kialakult bennem egyfajta tudós empátia a

⁹ Ld. Carver, Terrell: Diskurzuselemzés és a „nyelvi fordulat”. *Politikatudományi Szemle* 2004. 4. 146. Online: <https://adoc.tips/diskurzuselemzes-es-a-nyelvi-fordulat.html> (2020. 08. 06.)

¹⁰ Szikszai 2020.

szereplőkkel kapcsolatban, ahogy azt az elemzésben említettem,¹¹ amikor az évekig tartó feldolgozás során mind közelebb kerültem hozzájuk, olvastam a jobb és a rosszabb napjaikról, sikereikről és kudarcaikról, bánataikról és örömeikről.

Szerkesztési elvek

Az iratok tartalmi ismertetése során és az elemzésben is olykor részleteket idézek egy-egy irat szövegéből. Ezekben az esetekben megtartottam az adott szöveg írásmódját, még akkor is, ha abban helyesírási, fogalmazási vagy gépelési hibák vannak. Azért jártam el így, mert úgy vélem, igen nagy relevanciája van az írásmódnak, a fogalmazásnak és a hibáknak is. Annak például, hogy egy szövegben fogalmazási vagy helyesírási hibák vannak, több oka lehet: visszavezethető az adott személy iskolai képzettségére, esetleg arra, hogy gondja van az adott nyelven történő fogalmazással, vagy akár arra, hogy időskorú, és ezért nehezebb számára az írás, vagy csak zaklatott lelkiállapotban írta a szöveget. Az idézett szövegeket tehát szó szerint közlöm, a hibákat nem javítottam, és nem is jelzem ezeket az idézés során. Minden idézőjelben szereplő szöveg esetében ez azt jelenti, hogy az eredetiben így szerepelt az adott szöveg.

A leírások után következő kutatói reflexiók, kiegészítések mindig elkülönítve, dőlt betűkkel szerepelnek. Az iratokat a könnyebb tájékozódás érdekében tízévenként rendeztem fejezetekbe, és minden tízéves ciklus után következnek az arra a tíz évre tehető, datálatlan iratok. Ez a tízéves fejezeti kezelés azonban kizárólag a kiadvány használhatóságát hivatott elősegíteni. A kiadványhoz nem készült névmutató és helymutató, ugyanis a levelezésben részt vevőknek csak egy része azonosítható, ám adatvédelmi okokból kénytelen voltam lemondani a személyek azonosítását lehetővé tevő áttekintések készítéséről.

¹¹ Szikszai 2020. 37.

Adatvédelem, személyes adatok

A vizsgált iratok túlnyomó többsége a 20. század második felében született, az utolsó 1997-ben. A jelenkori társadalom kutatói számára dilemmát jelent az, hogy milyen lépésekre van szükség az adatközlők személyi adatainak védelme érdekében. Kérdéssé válik ilyenkor az, hogy milyen mértékben kell titkosítani az adatközlők adatait a kutatási eredményeink publikálása alkalmával ahhoz, hogy az adatközlők jogai ne sérüljenek, ám a kutatás relevanciája megmaradjon. A szakirodalomban arra is van példa, hogy egyes kutatók a teljes titkosítást választották, mások azonban úgy vélik, hogy veszítene a bemutatott anyag hitelességéből az, hogyha az adatok közlőinek identitását a háttérben hagynák.

Mint az elemzésben is jeleztem, a jelen anyag esetében is komoly dilemma volt ez: mi történjen azokkal az azonosítható személyekkel, akiket emlegetnek ezekben a szövegekben, vagy akiknek a levelei ott vannak a gyűjteményben. Igaz ugyan, hogy a személyek jelenős része egyáltalán nem azonosítható, hiszen számos esetben a levél címzettjének csak a keresztnéve szerepel – vagy még az sem, és sok azonos keresztnévű címzett sem ugyanaz a személy, mégis ez egy igen fontos probléma volt végig. A több mint kétezer irat ugyanis olykor teljes névvel is említ személyeket, akár érzékeny kontextusban: személyes ellentétek, családi konfliktusok, közösségi feszültségek rajzolódnak ki az iratokból. Méltán gondolhatunk arra, hogy ilyenkor érdemes titkosítani a szereplők nevét. Ám ha minden szereplő esetében így járnánk el, akkor jelentős történeti, kultúrtörténeti adatok vesznének el. A szövegek többször említenek fontos egyházi, közéleti személyiségeket, mint például Scheffler János és Márton Áron püspököket is. Titkosítani kellene-e az adatokat az ő esetükben is? Ha igennel válaszolnánk, és minden személy nevét titkosítanánk, akkor a társadalomtörténeti, egyháztörténeti jelentőségű adatok vesznének el. Ha viszont nemmel válaszolunk a kérdésre, azaz egyáltalán nem titkosítunk személyes adatokat, akkor a többi, a szövegekben említett személy jogai sérülhetnek.

Az adatvédelemmel kapcsolatos törvények áttekintése, valamint adatvédelmi szakemberrel való konzultálás után végül úgy döntöttem, hogy részben igennel válaszolok erre a kérdésre, azaz részben alkalmazom a titkosítást.¹² Bár a személyi adatok védelmével foglalkozó törvény megengedi a személyes adatok tudományos, történelmi kutatási célú felhasználását, mégis úgy döntöttem, hogy az eredmények publikálása alkalmával mindent megteszek azért, hogy az érintett személyek jogai ne sérüljenek. Ezért tehát azok a személyek, akik bizonyíthatóan nincsenek már az élők sorában, de jelentős volt a szerepük az adott kor közösségi életében, a saját nevükkel szerepelnek. A többi szereplő azonban megváltoztatott névvel vagy név nélkül jelenik meg. Ez a megoldás azért is tűnt alkalmazhatónak, mivel az iratok feldolgozása, elemzése során nem történettudományi, egyháztörténeti, hanem kizárólag társadalomtudományi kérdések foglalkoztattak, és a munkám társadalomtudományi, antropológiai célokat követ. Bár személyekről van szó benne, nem magukra az egyes személyekre, hanem a személyek által alkotott társadalmi hálózatra, az ő világukra, társadalmi valóságukra kérdezett rá ez a kutatás.

Az adatközlő

A levelek, feljegyzések szerzője, az iratanyag összegyűjtője, Kind Mihály 1916. július 1-jén született egy kilencgyermekes sváb család gyerekeként. A szülők: Kind Mihály (1876–1954) és Reich Mária (1881–1957?). Gyerekeik: János (1904–1924), Magdolna (1906–1977), Adél (1909–1980), Klára (1911–1998), Angéla (1913–1995), Mihály (1916–1997), Tibor (1919–1963), Ibolya (1922–?), János (1927–1997). A szülők földművesek voltak. A kilenc gyerekükből három lány apáca-

¹² Ez a megoldás, az álnevesítés eljárása, amelyet a jelen kutatás alkalmaz, mindenben megfelel az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2016/679 sz. rendeletének (GDPR). Ld.: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:32016R0679&from=HU> (2019. 04. 10.)

nak jelentkezett, két fiuk teológiára ment, a legkisebb fiukból pedig kántor lett.

A sváb származású, a század elején még a sváb eredetű családnevet viselő család a negyvenes években úgy döntött, hogy családnevet változtat. Bár a levelekben arra nem reflektálnak, hogy miért döntöttek így, az kiderül, hogy ebben a többségében svábok lakta faluban akkoriban elterjedt volt ez a gyakorlat: több sváb család döntött így, és vett fel magyar családnevet. Az 1941-es családi levelezésből tudjuk, hogy ebben a családban előbb hozták meg a döntést a névváltoztatás mellett, és csak utána keresték meg a megfelelő családnevet. Felmerült egy másik családnév is, amelyet felvettek volna, de végül elvetették, mert egy másik falubeli család hamarabb kiválasztotta ezt a nevet. Végül a családi nevüket az egyik oldalági női felmenőjük családneve nyomán változtatták meg. A családnév megváltoztatása Mihály szüleit és testvéreit, valamint azok ekkorra már megszületett gyerekeit érintették. Az iratok között szerepel Mihálynak a neve megváltoztatásáról szóló hivatalos irata, amely 1942. január 19-i keltezésű, és Budapesten adták ki.

Mihály a helyi egyházi iskolában végezte az elemi osztályokat. Egy évvel hamarabb adták iskolába, mint ahogy kötelező volt, ezt ő meséli el egy, a nyolcvanas években keletkezett datálatlan feljegyzésben. Az elemi iskola után a nagykarolyi Vasile Lucaciu román nyelvű gimnáziumba járt. 1937-től kezdte meg tanulmányait a teológián, az első évet Szatmárnémetiben, a többit Nagyváradon végezte.

Fiedler István püspök szentelte pappá Nagyváradon, 1942. április 4-én, nagyszombaton. Első állomáshelye Krasznabélteken volt, ahol segédlelkészi feladatokat látott el. Az 1943–44-es iskolai évben hitoktató volt Munkácson, majd hazatért, és miközben Szatmárnémetiben a püspökségen dolgozott, 1944-től két évig a budapesti Pázmány Péter Egyetemen tanult, ahol egyháztörténelemből és latinból tanári oklevelet, illetve történelemből doktorátust szerzett. Ez idő alatt azonban Szatmárnémetiben dolgozott, és csak vizsgákra járt fel a fővárosba. Szatmárnémetiben a magyar gimnázium tanára volt, majd 1948-tól plébánosnak nevezték ki Szinfaluba. Ezekben az években felfüggesztették a teológiai képzést. Mihály kérésére a szatmári püspökség engedélyezte,

hogy a már beiratkozott teológiai hallgatók közül néhányat maga mellé vegyen, és miközben azok látszólag munkát vállaltak a plébániáján, titokban ezeket a papnövendékeket ő tanította. Ám a program nem hozta meg a várt eredményeket, a diákoknak ugyanis nem sikerült letenniük ezeket a vizsgáikat. Talán ezért nem folytatták végül tovább a programot.

1950-ben Mihály meglátogatta az akkor már kényszerlakhelyen élő Scheffler János püspököt. A püspök meglátogatása után biciklijén hazafele tartó Mihályt letartóztatták, és három évig fogva tartották. Börtönévei egy részét a Duna-csatornánál kényszermunkán töltötte. A három év alatt nem emeltek vádat ellene, és nem volt elítélve sem. 1953 áprilisában, szabadon bocsátása után visszatért korábbi szolgálati helyére, Szinfaluba, ám az ide szóló kinevezését nem sikerült megkapnia. Végül úgy oldották meg a helyzetét, hogy hivatalosan a kerületi esperes segédlelkészeként működött, de ott maradt Szinfaluban, és közben ellátott egy szomszédos falut is. Helyzetére a megoldás 1955-ben született meg, amikor a frissen szabadlábúra helyezett Márton Áron püspök a gyulafehérvári Hittudományi Főiskolára hívta tanítani. Mihály 1965-ig tanár és spirituális volt a főiskolán.

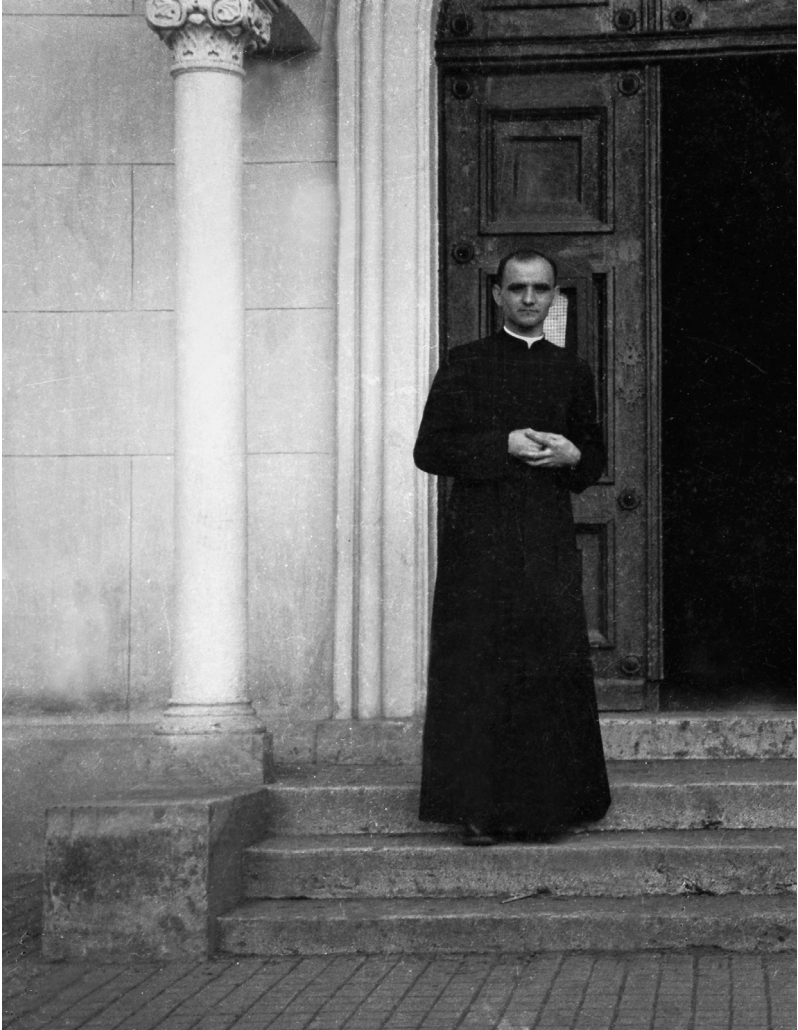
1965-ben a főiskola előre kiadott egy igazolást egy diákjának olyan vizsgák letételéről, amely vizsgákra az igazolás kiállítása pillanatában még nem került sor. Mihály elmondása szerint azért adták ki az igazolást, hogy az adott diákjuk az iratot a hatóságok tudta nélkül eljuttathassa Németországba, ahova ő maga is titokban kivándorolni készült, ám ha magával viszi az iratot, az gyanút keltett volna a határon, és esetleg nem engedték volna elutazni. Az iratot a főiskola részéről Mihály írta alá. Az ügyben nyomozás kezdődött, házkutatást is tartottak. Végül Mihály elbocsátásával zárták le az ügyet.

1965-től rövid ideig plébános volt Aknasugatagon, majd 1967–1976 között Krasznabélteken szolgált. 1976-tól Szatmárnémetibe került, ahol a plébánia vezetésével párhuzamosan irányította az egyik árvízben megrongálódott templom felújítási munkálatait is. 1979-ben elmozdították Szatmárnémetiből, és pár hónapra Érmindszentre, majd Tasnádra került plébánosnak. Amikor néhány hónap múlva innen is el

akarták mozdítani, nem fogadta el a váradi egyházmegyében felajánlott lehetőségeket. A szatmári egyházmegyébe szeretett volna visszakerülni, ám a szatmári felettesei úgy döntöttek, hogy oda nem mehet vissza, hanem ehelyett kezdeményezték a nyugdíjazását. Ezt ő kényszernyugdíjazásként értelmezte, és évekig nem vette át a nyugdíját. Pár év múlva azonban hivatalosan kérte és visszamenőleg megkapta annak nagy részét.

1980-tól nyugdíjasként pár hónapot Zilahon élt, majd a Szatmár megyei kis faluban, Gyöngyön telepedett le. 1990-ben visszatért Gyulafehérvárra tanítani: a középiskolában történelmet és latint, valamint a főiskolán román nyelvet oktatott. Egyházi címei: pápai prelátus, kánonnok (erről időközben lemondott). Gyulafehérváron hunyt el 1997. október 30-án. A nagykárolyi sírján a következő latin mondat olvasható: „Moliter ossa cubent!”¹³

¹³ Jelentése: Lágyan feküdjenek csontjaid! A búcsúzó mondat már Ovidiusnál is előfordul: Heroides, VII, 162.

Tyukodi Mihály, 1942. április 5.

HÚSZAS ÉVEK

1921. február 26. Egy templom műszaki rajza.¹⁴ A zsírpapírra készített rajz fölött a következő cím olvasható: „Tekintetes Kraszna Bélteki előljáróságnak”. A rajz alján: Juhász Gyula kőművesmester, Bojtor Gábor tervezők, Szatmárnémeti, majd a dátum.

Valószínűleg akkor került Mihályhoz az irat, amikor ebben a faluban teljesített szolgálatot. A papír sokrétűleg van megbajtva, szélei szakadozóttak.

(1928/29) Névsor, írógéppel készítették.¹⁵ Címe: A nagykárolyi román líceum 1928/29 tanév I. osztályos növendékei. A lista 46 nevet tartalmaz, feltüntették a diákok származási helyét és vallását is. A 18. sorszámú név: Kind Mihály. A 46-ból 24 görögkatolikus, 2 ortodox, 2 református, 2 zsidó és 16 római katolikus vallású.

Valószínűleg később, emlékezetből gépelte le Mihály a névsort, mert vannak nevek, ahol ő maga jelzi, hogy bizonytalan.

¹⁴ 2315. sz. irat

¹⁵ 1138. sz. irat

HARMINCAS ÉVEK

1934. március 15. Hivatalos román nyelvű irat.¹⁶ A felső felében szerepel a Román Királyság neve és címere. Kiadja a Szilágy megyei Kaplony község polgármesteri hivatala. Ezzel igazolják azt, hogy román nemzetiségük van a következő személyeknek: Kind Mihai földműves (szülei: Ioan és Maria), felesége, Reich Maria (született 1881. augusztus 2-án), valamint gyerekeik: Stefan (született 1904. november 16-án), Maria (született 1906. december 31-én), Elisabeta (született 1909. november 10-én, Catalina (született 1911. december 14-én). A fenti személyeket bevezették a nemzetiségi nyilvántartásba. A személyek nevét kizárólag román változatban írták az iratban.

1934. július 9. Versfordítás.¹⁷ Octavian Goga *Noi* című versének magyar nyelvű szövege. Címe: „Nállunk”, melléje odaírta: O. Goga után. A szöveget kézzel, ceruzával írta, a lap széle szakadozott. A lap másik oldalán látszik egy másik versrészlet, de a sorok első részét jócskán levágták, mellette Eminescu *Lacul* című versének két sora magyarul, címe itt: A tó. Mintha ennek is nekifogott volna, de abbahagyta.

A szöveg valószínűleg Mibály fordítása. Úgy tűnik, hogy Mibály román versek fordításával próbálkozott fiatalkorában.

1935. január 16. Nyugta.¹⁸ A nagykárolyi Vasile Lucaciu iskola állította ki Kind Mihály VI. osztályos tanulónak 200 lej befizetése alkalmával. A befizetés célját rövidítve írták, talán személyi alap a megfejtése.

¹⁶ 2391. sz. irat

¹⁷ 2298. sz. irat

¹⁸ 2279A. sz. irat

1937. Jegyzetfüzet.¹⁹ A kisméretű, könyvecske formátumú füzetecske borítójára a szatmári Lőrincz József üveg- és porcelánkereskedő román és magyar nyelvű reklámját nyomtatták, belül kalendárium látható az 1937-es évre, az első lapokon az ünnepekkel: a törvényes munkaszüneti napokkal, azon katolikus ünnepekkel, amelyek nem esnek egybe a görögkatolikus ünnepekkel, a hivatalos és egyházi ünnepekkel, majd ezt követik a zsidó ünnepek. A füzetkében az egyik oldal szabad, a másikon a kalendárium van. Itt a napok mellett az ünnepelt szent nevét vagy névnapot is feltüntettek román, német és magyar anyanyelvű használók számára. Mihály keveset írt bele, néhol a kiadásait összegezte.

1937. március. Kisméretű, kockás lapú notesz.²⁰ Az első borítója még megvan, a hátsó már nincs meg, a lapjai szétesőben vannak. Az első oldalain két, színes kézzel készített ceruzarajz is van, egyik Jézust és a bárányt ábrázolja, a másik egy keresztes lovagot egy egyházi zászlóval, valószínűleg a tulajdonos rajzai. Ez után teleírt oldalak következnek. A szöveg francia nyelvű, Mihály kézírásával. Ez első lapon elmondja, hogy naplószerűen fogja feljegyezni a gondolatait és érzéseit, hogy ezáltal jobb emberré váljon. Szinte minden nap ír egy keveset március 1–17. között. A bejegyzések arról szólnak, hogy mi történt az adott napon. Az utolsó oldalakon egy magyar nyelvű beszéd egy része olvasható fiatal emberek egy csoportjáról, akik a széles világon a legnagyobb válságban lépnek fel – ám a szöveg befejezetlen, nem derül ki, hogy mi a céljuk.

1937. július 16. Keresztelési anyakönyvi kivonat²¹ 1916. július 1-jén született Mihály nevű fiúgyermek számára. Szülei: Michael Kind és Maria Reich. A kivonat nyomtatványa kétnyelvű, román és magyar.

¹⁹ 2320. sz. irat

²⁰ 2281. sz. irat

²¹ 2402. sz. irat

A kaplonyi római katolikus parókia adta ki, egyes neveket latinul, másokat magyarul írták.

1937. augusztus 22. Mihály feljegyzése, kézzel írt szöveg, egy szakadozó szélű, féloldalnyi lapra írta.²² A szövegben az akkor 13 éve, tehát 1924-ben elhunyt idősebb fiútestvéréről emlékezett meg. A szöveg címzettje maga az augusztus 22-i nap, ehhez a naphoz intézi szavait. Az írás első felében lírai gondolatmenet keretében fogalmazza meg az évfordulón érzett fájdalmát, ám a fájdalmas évforduló okáról csak a szöveg második felében szól: 13 éve ezen a napon vesztette el legnagyobb testvérét. A fájdalmas emlék a szöveg első felében lírainak szánt mondatok sorozatából érezhető („hullám bánat hullám hátán táncol”), a szöveg második felében önmarcangoló mondatokat írt le: „Talán meg akarod bosszulni 13 év előtti tudatlanságom okozta érzéketlenségemet? Igen 13 év előtt elköltözött bátyám halálát gyermek ésszel nem tudtam felfogni.” A szöveg végén fogadkozással búcsúzik: igyekszik olyan szorgalmas és kitartó lenni, mint bátyja volt. A szöveget kézzel, ceruzával írta, a jobb felső felében szerepel a keltezés helye és ideje. A ceruza már kissé elmosódott, az írása is egyenetlen, hevenyészett, nehezen olvasható, zaklatott lelkiállapotra utal.

Mihály 21 éves volt, amikor ezt a szöveget írta. A keltezés dátuma mellett helyszínként Beszterce jelenik meg. Nem derült ki, miért volt Besztercén 1937-ben. A bátyja halálának időpontjában, 13 évvel korábban ő 8 éves volt. A 8 éves önmagán kéri tehát számon azt, hogy nem értette meg kellőképpen a bátyja elvesztését. A bátyja már közel állt a pappá szenteléshez, amikor meghalt, tehát legalább 4 évvel azelőtt el kellett mennie otthonról. Ebből következik, hogy ő 4-5 éves korától csak nyaranta láthatta őt, így valószínűleg csak másoktól tudhatta, hogy a bátyja szorgalmas és kitartó volt, ahogy itt írja róla.

1938. május 25. Feljegyzés.²³ Mihály első budapesti utazása alkalmával készíti, kissé lírai indítással: „Édes hazám fővárosa hogyan van az

²² 0310. sz. irat

²³ 2282. sz. irat

hogy megláthatlak?” Elmondja, hogy bár zuhog az eső, ők mégis elmennek várost nézni. Nagyon szép a város, mondja. Röviden, csak egy-egy szóval jelzi, hogy hol járt, pl. piaristák, egyetemi templom. Délután megnyitó, de a „szuper” nélkül nem mehettek be. Elmentek Budára, a várba, a Szent Jobb, koronázótemplom, Szent István-szobrot gyönyörűnek mondja, majd említi a Halászbástyát is.

Az Eucharisztikus Világkongresszusra érkezett a fővárosba Mihály, az itt leírtak szerint a megnyitóra nem jutott be a csoportja.

1938. május 29. Mihály levele szüleinek.²⁴ Budapestről írja, ahol részt vett az Eucharisztikus Világkongresszuson. A levelet egy 9×6,5 cm méretű kis kockás lapra, valószínűleg egy notesz lapjára írta, tollal. Kiemeli azt, hogy az a sok távolról jött ember mind szembesül a magyarok vendégszeretetével. Képet is küld nekik, a két nagy az oltárt ábrázolja, de meg sem közelítik a valóságot, mondja. Ígéri, hogy sokat fog mesélni nekik az élményeiről.

²⁴ 2300. sz. irat

HARMINCAS ÉVEK, DATÁLÁS NÉLKÜLI IRATOK

Tájékoztató nyomtatvány.²⁵ Dátum nincs rajta, az egyházi jóváhagyás 1935-ből van. Arról szól, hogy mit jelent a papok szombatja – egy mozgalom, amely a papokért felajánlott szombati misét szorgalmazza.

*

Kisméretű lapocskákra írt magyar nyelvű feljegyzés.²⁶ A lapocskákat egy kis noteszből emelhatték ki. Pár üres oldal után néhány kézzel, ceruzával teleírt oldal van. Az első teológiai éve utáni első Szent Ferenc-napot meséli el a szöveg írója, kézírásából ítélve Mihály. Részletesen elmondja a misén elhangzott beszéd érdekesebb részeit, azt, hogy ebédeltek, kártyáztak, este látogatóba mentek, majd ott is kártyáztak a vendéglátókkal. A kézírás hevenyészett, szöveget néhol olvashatatlan-ságig elnagyolva írta.

²⁵ 2284. sz. irat

²⁶ 2323. sz. irat

NEGYVENES ÉVEK

1940. május 2. Házassági anyakönyvi kivonat,²⁷ amely szerint Kind Mihály (szülei: Kind Ioan földműves és Ernei Maria) és Reich Maria (szülei: Reich Iosif földműves és Tyukodi Julianna) 1902. február 4-én házasságot kötöttek. A nyomtatvány kétnyelvű, román és magyar, a kézzel írt szöveg kizárólag román nyelvű, a neveket is románul írták. Kiadja a kaplonyi római katolikus parókia, a pecsétje is román nyelvű.

1940. szeptember 29. Egy kis megsárgult papírdarabkára feljegyzett rövidke szöveg,²⁸ egy fogalom szövege. A keltezése alatt nyolc aláírás látható. A szöveg a következő: „Mi, alulírottak becsületszavunkra ígérjük, hogy egymás lakodalmán még hivatlanul is megjelenünk. Kaplony, 1940. szept. 29.” Hét név után következik legalul Kind Mihály.

Mihály 1940-ben teológus volt. Szeptember 29-e Mihály napja, és ezt ő később is mindig megünnepelte. Valószínűleg a Mihály-napi köszöntés adta az alkalmat a fiatalok összejövetelének, és ott írták le ezt a kis szöveget. Mindenképp társasági alkalom lehetett, ahol nyolc személy, három nő és öt férfi a jövőről beszélgetett. A szövegből kiderül, hogy mind házasság előtt álló fiatalok. A kis feljegyzés világosan utal arra, hogy meghívás nélkül illetlenség lett volna megjelenni egy lakodalomban, mert ők kimondottan azt hangsúlyozták, hogy ettől az elvárástól eltérően járnak majd el, azaz még hivatlanul is megjelennek. Még nem tudják, mit hoz a jövő, de ezt remélik, hogy később is tartani tudják a kapcsolatot egymással. Ez a kor a papíralapú távolsági kapcsolattartás kora. Aki más városba, faluba költözött, annak csak a levél maradt mint kommunikációs eszköz. Karrierjük, családi életük tervezéséről beszélgető fiatalok kezdeményezése ez a kis cetli. Mihály ekkor 24 éves volt. Másfél év múlva szentelték páppá.

²⁷ 2409. sz. irat

²⁸ 0302. sz. irat

1940. november 8. Jancsi levele²⁹ bátyjához. Azt írja, hogy már október 17-én megkezdődött a tanítás, de a könyveket csak most kapták meg, ezért nem sokat tanultak eddig. Azért már írtak három tantárgyból, magyarból, latinból és számtanból – a szöveg alapján nem világos, hogy mit, leckét, esetleg felmérőt.

Mihály legkisebb testvérének levele, aki ekkor még iskolás volt.

1940. november 14. Szülők levele Mihályhoz.³⁰ Bár többes számban szól a szöveg a fiúkhoz, valószínűleg az édesanyja írta. Köszöni a névnapi üdvözetet és az otthon hagyott képet is. Ők jól vannak, ezt kívánják a címzettnek is. Róza nénivel küldik a megjavított cipőjét, amíg a másikat megfoltozza a cipész, illetve elkészíti az újat. A cipész most nem nagyon ér rá, és később olcsóbb is lesz, azt mondta. Azt is mondta a cipész, hogy Mihály félcipőt méretett, amikor tél jön, és egész cipőt kellett volna, a levélíró is kérdezi ezt. Tibi ott van a zárdában, mondja, és kérdezi, hogy Adélról tud-e Mihály valamit. Szedő Gyuri bácsitól kapott egy lapot, amelyben azt írja, hogy ők mind otthon vannak, és hogy Lajos az ottani bíróságon kapott írnofi állást. Itt búcsúzik.

1941. január 4. Angéla írt levelet öccsének.³¹ Az öccse által küldött folyóiratot köszöni meg, amelyből kiderült számára, hogy az öccse munkaközössége szép munkát végez, majd elmondja, hogy minden érdekelte a folyóiratból. A mama (feltehetőleg édesanyjuk) járt nála karácsonykor. Mindent megbeszéltek – mondja, de nem nevezi meg a témát. Nagy a készülődés, nagy ünnep lesz, már alig várja, írja. Az 1941-es év amúgy is az ünnepek éve, mondja, majd felsorolja ezeket: február 3-án lesz a szüleik 40. házassági évfordulója, húsvétkor az öccsét ünneplik, júliusban Concessa fogadalmat tesz, és ő, a levél írója is júliusban 6 éves fogadalmas lesz, vagyis nagykorú szerzetes, aki szavazati joggal rendelkezik. A zárda pedig fennállásának 100 éves évfordu-

²⁹ 0298. sz. irat

³⁰ 2301. sz. irat

³¹ 0345. sz. irat

lóját ünnepli. Erre az alkalomra kifestették a templomot, és a nővérek saját kezűleg készítettek egy szép „perzsa szőnyeget” is: ők festették a gyapjút, és ők szőtték a szőnyeget is. A következőkben a családi ügyekről ír, elsőnek Jancsiról, a legkisebb testvérükről. Nem tartja helyénvalónak, hogy Jancsi elutazzon bátyjához, akármennyire olcsó is az út. Örül, hogy a címzett új kabátot kapott, és a régit hazaküldi. Úgy véli azonban, hogy a használt kabátot nem kellene eltenni akkorra, amikor Jancsi megnő, hiszen addig megeszik a molyok, hanem most kellene kicsi kabátot készíttetni belőle. Hallotta az édesanyjuktól azt is, hogy új reverendát is kap majd az öccse. Amennyiben a régit hazaküldeni szándékozik, arra kéri az öccsét, hogy csak azzal a feltétellel küldje, ha Imrének ruhát csináltatnak belőle. Otthon ugyanis már azt mondják, gyerekek kár olyan szép ruha. A levélíró azt szeretné, hogy legalább elsőáldozására legyen egy szép ruhája a gyerekeknek, mert, mint mondja, úgyse fognak szépet venni.

Mihály nővérének a levele, az apácanévén írja alá a leveleit. A levélben említett Concessza a húguk apácanéve.

1941. január 19. A szülők levele Mihályhoz.³² A szinte sztereotip bevezetés után („Mi hálla Istennek jó egészségben vagyunk mit viszont kivanunk neked is”) a névmagyarosítás témájáról írnak. Beszéltek a jegyzővel, és megtudták, hogy minden személy számára szükséges kérvényt leadni, amely tartalmazza a kérelmező születési anyakönyvi kivonatát, az apja, nagyapja, dédapja születési és házassági kivonatát. Ha ezeket megszerzik, akkor a jegyző megírja a kérvényt és betérjeszti a minisztériumba. Ők arra gondoltak, hogy az apáca gyerekeiknek szinte fölösleges a névmagyarosítás, mert ők nem használják a vezetéknévüket, de ha mégis akarják, akkor szóljanak, mert sokba kerül, hiszen mindenkinek külön kérvény kiállítását kell megfizetni. Ezt követően rátérnek a választott névre. Elmondják, hogy „a Tyukodi minden esetre jobb lesz, mint a Kaplonyi mert azt a nevet most (...) családja vette fel”. Ezt követően arról írnak fiuknak, hogy lélekben vele lesznek, ami-

³² 0296. sz. irat

kor a kisebb rendeket felveszi, és imádkoznak érte, hogy méltó lehessen hivatása betöltésére. Majd ezt írja a levélíró: „Ha én olyan buzgón tudnék imádkozni, mint téged láttalak hát nagyon sok kegyelmet tudnék leezsdeni számodra, azért befejezésül ismét azt mondom, sokat és buzgón kérd a jó Isten segítségét, hogy jó pap legyen belőled.”

Bár itt úgy írják, hogy az apáca gyerekeiknek fölösleges a névváltoztatás, hiszen ők úgyis csak az apácanévüket használják, később mégis úgy döntöttek, hogy ők is nevet változtatnak a családdal együtt.

1941. február 11. Keresztelési anyakönyvi kivonat³³ Mária számára, aki 1881. augusztus 2-án született. Szülei: Reich József földműves, római katolikus vállalkozó és Tyukodi Julianna római katolikus kaplonyi lakos. Az iratot Kálmándon adták ki.

Mihály édesanyjának keresztelési anyakönyvi kivonata.

1941. február 25. Két lánytestvére aláírásával küldött levél³⁴ két negyed lapra írva, Szatmárnémetiből keltezve. Nagy részében egy tragikus veszteségről írnak, egy fiatal nővér haláláról, aki őt, a levél íróját kérte meg halála előtt arra, hogy a szintén apáca nővérének testvére legyen az ő halála után. Jelzi, hogy megkapta a küldött lapokat, és imádkozik öccséért. Rövid tanácsa öccséhez így szól: „Imádkozz te is sokat és bízd magad teljesen a jó Istenre.” Az aláírás nevek nélküli: „szeretettel csókolunk mindketten”.

A sorok közt ott rejlik az, hogy a levél írójának tudomása van a címzett vívódásairól, és azt reméli, hogy öccse hamarosan meg tudja hozni döntését – bár nem tér ki arra, hogy ez miben áll, sejteni lehet, hogy a felszentelésével volt kapcsolatos.

1941. március 19. Házassági anyakönyvi kivonat.³⁵ Kind Mihály (sz. 1876. szept. 2.) kaplonyi és Reich Mária (sz. 1881. augusztus 2.)

³³ 2413. sz. irat

³⁴ 0294. sz. irat

³⁵ 2400. sz. irat

kálmándi római katolikus lakosok 1902. február 4-én házasságot kötöttek. Kiadta a kaplonyi római katolikus plébánia.

Mihály szüleinek házassági anyakönyvi kivonata.

1941. július 1. vagy 11. Tibi a 26. H. V. tüzér ütegtől írt tábori lapot³⁶ családjának. Tábori posta száma: 47. A lap szövegét ceruzával írta, a szöveg elmosódott, többnyire csak részleteiben olvasható.

Mihály nagyobbik öccsének a lapja a frontról.

1941. július 3. Sándor Imre papságának 25 éves évfordulója alkalmából készült emléklap.³⁷

1941. augusztus 20. Mihály feljegyzése.³⁸ Elmondja, hogy előző nap fürdeni volt és ott találkozott „az ifjúsággal”, és éreznie kellett, hogy ő nem tartozik közéjük. Ezután a fájdmára panaszkodik, amely ezen a napon erősödött. Nemcsak lelki fájdmát ír le, hanem fizikait is, pl. fejfájást. Miután voltak felkösönteni az igazgató tanítót, ő elment a bátyja sírjához. Elmondja, mennyire sajnálja, hogy már nem él, mert ő megértené a fájdmát. Hazamenet alig bírt magával, a parton felzokogott: miért van ilyen egyedül, kérdezi. Az álmok megnyugtatták: arról álmodik, hogy felmegy K(olozs)várra és elvégzi a tanárit.

1941. szeptember 3. Tibi írt szüleinek a 26. H. V. tüzér ütegtől tábori lapot.³⁹ Tábori posta száma: 68. A szöveget ceruzával írta, meglehetősen jól olvasható. Teljes szövege: „Kedves Szüleim. Tudatom magokkal hogy én hála Istenek egészséges vagyok mit viszont kívánok magoknak is. Nem tudhatom hogy mi van otthon hogy a két utalt (?) csomagra még nem kaptam választ. Hágának írták hogy én már három csomagot küldtem és még én választ nem kaptam (?) ha meg kapták a levelem

³⁶ 0303. sz. irat

³⁷ 2285. sz. irat

³⁸ 2308. sz. irat

³⁹ 0303. sz. irat

írják meg hogy megkapták e vagy nem. és még ha tudnak egy pulovert és egy mellényt is külgyenek mert ere most hüvös egy kicsit a levegő de husfélét semit se külgyenek legfeljeb egy kis tésztát és nézék meg a címet is mert már nem az a posta szám sem. Mi ujság van otthon hogy mult el a lakodalom (...) Marcsa is írt egy lapot hogy menyek haza de olyan mesziről nem lehet haza meni kihez ment férjhez. Meg aszt se írta meg csak anyit hogy menyek haza biztosan szégyelte megirni. Most már többet nem írok mert nincs időm. Maradok sok szeretettel Tibi.” A lap oldalán ugyanazzal a kézírással: „Kelt 1941. IX ho 1-én.”

A (?) -el jelzett helyeken a szöveg olvashatatlan.

1941. október 5. Keresztlevél című keresztelési anyakönyvi kivonat⁴⁰ az 1876. szeptember 2-án született Mihály számára. Szülei: Kind János római katolikus kaplonyi lakos, telkesgazda, és Ernyi Mária római katolikus kaplonyi lakos. Az észrevételekhez odaírták, hogy házasságot kötött 1902. február 4-én Reich Máriával. A lap hátán szerepel ceruzával: „Kind M. Angéla Édesapja”.

Mihály édesapjának keresztelési anyakönyvi kivonata.

1941. október 24. Pista névvel aláíró személy levele,⁴¹ a levelet Kolozsváron keltezték. Drága barátjának nevezi a címzettet. Levelében részletezi a kolozsvári egyetemre való beiratkozás szabályait, ebből következtetni lehet arra, hogy a levél írója az egyetem munkatársa volt. Elmondja, hogy a második félévtől is be lehet iratkozni az egyetemre, ez az ún. keresztfélév. Ám a beiratkozást csak személyesen lehet megtenni – ezt érezhetően kérdésre válaszolja a levélíró. Az óralátogatásról azt írja, hogy elég húsvét után megjelenni, de akkor mindenképp, hogy az index aláírásakor ismerős legyen a diák a tanárok előtt. Ezt követően a tandíjmentességről és kedvezményekről ír, köztük ún. menzakedvezményről is. Teológiai diplomával két év alatt szerzhető tanári diploma. Egy közös ismerősük, Csintalan Béla is ott van, aki otthagya Budapes-

⁴⁰ 2404. sz. irat

⁴¹ 0308. sz. irat

tet, és Kolozsváron a Báthory–Apor-szemináriumban tanulmányi felelős és egyetemi hallgató. Azt írja, hogy a címzett is biztosan meg fogja szeretni Kolozsvárt, mert a város a legideálisabb diákváros. Ezt követően témát vált, és egy szerelmi történet bontakozik ki, melynek egyik főszereplője a levél írója. Azt kérdezi a címzettől, hogy vajon találkozik-e egy bizonyos közös hölgyismerőssel, akivel egy városban élnek, és ha igen, át tudna-e adni neki egy levelet. Bevallja, hogy szerelmes a hölgybe, és levelet szeretne eljuttatni neki. A levél a szerelmi vallomását tartalmazná, amit nem mer postára adni, mert attól tart, hogy a címzett előtt valaki más fogja felnyitni. Elmeséli, hogy bár többször próbálta szóban elmondani az érzelmeit, ez nem sikerült. Korábban beszélgettek, a hölgy verset kért tőle, ő szerelmes verseket adott neki, és ettől remélte azt, hogy a hölgy mindent megérthetett. A levél végén röviden céloz arra, hogy ő is nevet váltott, mint számos sváb család abban az időszakban. Csak annyit ír az utóiratban: „Meg van a magyar nevem.”

Valószínűleg a címzettnek már korábról tudomása volt arról, hogy melyik nevet választotta, ezért itt nem említi, csak jelzi a folyamat végét.

1941. október 29. Angéla levele.⁴² A levél három lapon öt oldal terjedelmű. Első sorokat tollal írja, de aztán jelzi, hogy a toll rossz, és ceruzával folytatja. Az öccse által küldött levélre reagálva azt írja, lelki problémái minden embernek vannak, csak az emberek nem beszélnek erről. Ez egyfajta tűzpróba, amin át kell esni – neki ebben van már némi tapasztalata. Az ideális számára az, aki mindig ad, de sosem vár senkitől semmit, mondja, és hozzáteszi: „Ez lemondás, áldozat és csak az elhivatottak tudnak lelkesedni érte.” Azt írja, ő így él, és soha nincs ideje magával foglalkozni, hisz ő nem a magáé. Szeretné, ha öccsénél is tisztáznák ezt. Úgy véli, hogy az öccse „lelki beállítottsága” egészen olyan, mint a sajátja, ezért inkább neki is másokért élő embernek kéne lennie. Az öccse irodalmi ambíciójáról is megírja a véleményét: „Azt nem helyeslem, hogy költővé alakítottad magad.” Az öccse ún. fejlett

⁴² 0295. sz. irat

érzelemlátására utal („Szangvinikus vagy és azért olyan fejlett az érzelem világot és azért vagy a szív embere is”), és azzal zárja, hogy el kell döntenie, van-e elhivatottsága vagy nincs. Ha nincs, akkor nincs joga az elhivatottak közé tokolodni. A levél utolsó részében már sietős kézírással ír a családtagokról. Adél most írt nemrég, és kérdezi, vajon mi van Tibivel, akinek ő több lapot is írt, és nem kapott választ. Jelzi azt is, hogy írt Adél is a címzettnek, de csak annyit írt a címzéshez, hogy Várad, nem tudja, vajon öccsük megkapta-e.

A levél különösen hosszúnak számít a korábbiakhoz képest.

1941. október 4. Keresztlevél című kereszteleési anyakönyvi kivonat⁴³ az 1856. december 2-án született Mária számára. Szülei: Ernyi Mihály római katolikus lakos, gazda, és Ernyi Mária római katolikus lakos. Az észrevételekhez odaírták, hogy meghalt 1921. június 30-án. A lap hátán szerepel ceruzával: „Kind M. Angéla, apai nagyanyja”.

Mihály apai nagyanyjának kereszteleési anyakönyvi kivonata.

1941. október 5. Keresztlevél című kereszteleési anyakönyvi kivonat⁴⁴ az 1857. december 13-án született Julianna számára. Szülei: Tyukodi Márton római katolikus kaplonyi lakos és Schlachter Magdolna római katolikus kaplonyi lakos. Az észrevételekhez odaírták, hogy házasságot kötött 1902. február 4-én Reich Máriával. A lap hátán szerepel ceruzával: „M. Angéla, anyai nagyanyám”.

Mihály anyai nagyanyjának kereszteleési anyakönyvi kivonata.

1941. október 5. Keresztlevél című kereszteleési anyakönyvi kivonat⁴⁵ az 1850. október 13-án született János számára. Szülei: Kind Márton római katolikus kaplonyi lakos, gazda, és Baumgärtner Mária római katolikus kaplonyi lakos. Az észrevételekhez odaírták, hogy meghalt

⁴³ 2407. sz. irat

⁴⁴ 2405. sz. irat

⁴⁵ 2406. sz. irat

1912. március 28-án. A lap hátán szerepel ceruzával: „Kind M. Angéla apai nagypaja. Kereszt. származást igazoló iratok”.

Mihály apai nagypajának keresztelési anyakönyvi kivonata. A „Kereszt. származást igazoló iratok” megjegyzés a keresztény származás igazolását jelenti, a negyvenes években valószínűleg a hatóságok előtt kellett ezt igazolják.

1941. november 2. A kolozsvári Pista névvel aláíró ismerőse írt levelet⁴⁶ a Ferenc József Tudományegyetemről. A levélben felsorolja az egyetemre való beiratkozáshoz szükséges iratokat. Érdeemes idézni: „Érettségi diploma, anyakönyvi kivonat, szüleid keresztlevele és házassági levelük, illetőségi bizonyítvány és erkölcsi bizonyítvány. Tandíjmentességhez pedig vagyoni állapotukról szóló bizonyítvány.” A levélíró egy másik levelet is küld, amelyet Mihálynak kellene személyesen elvinnie és átadnia valakinek, és ezt a levél írója szabadkozások kíséretében meg is köszöni neki. Ez a második levél nincs a hagyatékban, valószínűleg Mihály azt célba juttatta.

Október 29-én írja Angéla a hosszú levelét az elhivatottságról, és november másodikán jön a levél Kolozsvárról, amelyben szerepel az egyetemi beiratkozáshoz szükséges iratok listája. Nyilván ez egy el nem döntött helyzet két oldala.

1941. december 12. Keresztlevél című keresztelési anyakönyvi kivonat⁴⁷ az 1858. február 2-án született Josephus számára. Szülei: Michael Reich római katolikus lakos és Magdalena Szajbl római katolikus lakos, lakhelyük Vállaj. Az észrevételekhez odaírták, hogy házasságot kötött 1902. február 4-én Reich Máriával. Kiadták Vállajon. A lap hátán szerepel ceruzával: „Kind M. Angéla, anyai n. apa”.

Mihály anyai nagypajának keresztelési anyakönyvi kivonata.

1941. december 18. Két lánytestvére ír levelet Mihálynak.⁴⁸ A borítékot Nagyváradra, a római katolikus püspökségre címezték. A levélből

⁴⁶ 0300. sz. irat

⁴⁷ 2405. sz. irat

⁴⁸ 0290. sz. irat

kiderül, hogy a nővérek oktatási intézményben dolgoznak. Oktatóként végzett munkájukról, zsúfolt hétköznapijaikról írnak: „Ünnepélyes levelet szeretnék írni, nem tudom, hogy fog sikerülni, mert nálunk elég hétköznapi a hangulat. Mindenki fut-rohan, magánvizsgák folynak, de emellett az órát se akarjuk elhagyni, mert sietni kell az anyaggal.” A továbbiakban a címzettől kapott korábbi levélre reflektál a levélíró: örül, mondja, hogy meghozta a döntését. Kiderül, hogy a papi életpályára vonatkozó döntésről van szó: „Bevallom Neked, hogy eddig nem imádkoztam azért, hogy pap légy. Imádkoztam sokat Érted, de rá bízalak a Jó Istenre, tegyen veled, amint jónak látja. Most nagyon boldog vagyok, és nem tudom eléggé megköszönni a jó Istennek, hogy magának választott ki. Nincs ennél szebb élethivatás.” A levélben megfogalmazza tanácsait is öccse számára, és kéri, hogy forduljon hozzá bizalommal majd, ha gondjai lesznek. Nővére különbséget tesz aközött, hogy hogyan élik meg a nehézségeket a nők és a férfiak. A nők sokkal hamarabb alkalmazkodnak, mondja, és általában jellemzi őket, hogy sokkal könnyebben feltalálják magukat, hamarabb megtalálják életcéljukat, és „maguk igényeiről bajáról teljesen le tudnak mondani”. Azt gondolja, hogy a férfiaknál ez másként van. A családtagokat futólag említi: Tibi emlegetése után azt, hogy semmit nem tud Jancsi öccsük tanulmányi előmeneteléről, illetve, hogy Mari nővérük csak egyszer volt bent – feltehetőleg náluk az iskolában. Említi, hogy kérte otthonról a szülei, nagyszülei keresztleveleit postán, hogy bizonyítani tudják, hogy nem zsidók. Ezt a szülők elküldték neki, de levelet nem mellékeltek, így nem tudja, hogy vannak otthon. Befejezésül a Tyukodi névről is ír: dédnagyapjuk Tyukody Martinusnak írta a nevét, y-nal, de a nagymama már csak i-vel. Az aláírásnál nincsenek nevek, hanem csak ennyi: „csókolnak mindketten”.

A sorok között ott van az, hogy a várt döntés megszületett, Mihály a papi pálya mellett döntött, de Mihálynak ez a levele nincsen meg.

1941. december 18. Karácsony előtti levelet⁴⁹ keltez egy olvashatatlan aláírással rendelkező egyházi személy, feltehetően lelki vezető. A levél arra buzdítja a címzetteket, hogy legyenek áldozatkészek és nagyon boldog papok.

Valószínűleg Mihálynak küldte a levelet a lelki vezetője.

1942. január 19. A M. Kir. Belügyminiszter által kiállított hivatalos irat,⁵⁰ amely arról szól, hogy az 1916-ban született római katolikus Kind Mihály teológus, kaplonyi lakos családi nevét kérésére Tyukodi névre változtatja.

1942. március 4. Nyíradonyban keltezték a levelet,⁵¹ paptársának visszajelzése arról, hogy nem tud részt venni a pappá szentelésén, mivel az épp húsvétkor lesz, és neki ebben az időszakban szolgálnia kell.

1942. március 6. P. Endre ír levelet⁵² Kaplonyból. Arról ír, hogy nem tudja teljesíteni a kérést, hogy legyen az első miséjén manuduktora, hiszen ugyanakkor neki más feladata is van, amit nem tud elhagyni. Úgy tűnik, hogy ezen elfoglaltságáról a felkérőnek is tudnia kellett volna. Javasolja azonban, hogy kérje fel P. Filibert atyát, aki tanít bár, de az adott időpontban szünetidő lesz, és így ráér.

A manuduktor vagy kézvezető az a személy, aki az újmisés pap mellett van annak első miséjén, hogy segítse őt és megelőzze az esetleges hibákat (Magyar Katolikus Lexikon szócikke, online: <http://lexikon.katolikus.hu/K/k%C3%A9zvezet%C5%91.html>, 2018. 08. 18.). Mihály a saját első miséjén való segítői szerepre kérte fel manuduktornak a címzettet, amit, mint látunk, a felkért személy nem tudott elvállalni. Érdeemes megfigyelni azt, hogy alig egy hónappal az esemény előtt történik a felkérés és az elutasítása.

⁴⁹ 0314. sz. irat

⁵⁰ 2384. sz. irat

⁵¹ 0311. sz. irat

⁵² 0383. sz. irat

1942. március 20. Angéla levelezőlapja.⁵³ Kérdezi, hogy vajon szentelik-e öccsét vagy sem, mert ő úgy hallotta, hogy elmarad a szentelés: „Lapodat megkaptam, amelyben azt írod, hogy téged szentelnek. Itt azt rebesgetik, hogy talán elmarad a szentelés.” Kéri, hogy sürgönyözzön öccse, ha valóban elmaradna.

1942. április 3. Gyula levele.⁵⁴ Kifejezi baráti jókívánságait abból az alkalomból, hogy húsvét másodnapján Mihály megtartja az első miséjét.

1942. április 4. Mihály első miséje emlékére kinyomtatott emléklap.⁵⁵ A lapon szerepel az, hogy az első miséjét szülőfalujában tartotta. A lapon mindkét családnevét feltüntette: Tyukodi Kind Mihály.

Mihály sosem viselte egyszerre a két családnevet. Kézefekvő a magyarázat arra, hogy itt egyszerre mindkettőt használta: 1942 januárjában, azaz kevesebb mint négy hónapja cserélt nevet. Sokan még a régi nevén ismerték. Valószínűleg ezért tette rá az emléklapra mindkét nevet.

(1942. április 5.) Emléklap M. Celestintől.⁵⁶ Valószínűleg Mihály kapta az első miséje alkalmából.

1942. április 5. István első miséje emlékére kinyomtatott emléklap.⁵⁷ Csak az emléklap első oldalán látható képet nyomtatták, a hátoldalán a szöveget kézzel írták, a családnév olvasata bizonytalan. Nagyváradon keltezte.

1942. április 26. Angéla levele Szatmárnémetiből.⁵⁸ Kirándulásokról ír, amelyeket az ő iskolája szervez, majd rátér arra, hogy öccse viszi Jancsit is – valahova, ahova vonattal kell utazni, bár a konkrét úti célt

⁵³ 0301. sz. irat

⁵⁴ 2291. sz. irat

⁵⁵ 2273. sz. irat

⁵⁶ 2305. sz. irat

⁵⁷ 2295. sz. irat

⁵⁸ 0304. sz. irat

nem nevezik meg. Ő úgy gondolja, hogy ehhez az utazáshoz Jancsi még túl kicsi és tapasztalatlan, a vonatokon meg rengetegen utaznak. Az ő iskolájukkal példálózik, ők is speciális, lezárt kocsiban lesznek. De végül megenyhül: „Különben rád bízom, talán másként ítélsz és lehet, hogy helyesebben.” Igaz, ő elmondta már Magdolnának, nővérüknek is, hogy Jancsi nem valami jó tanuló, és inkább büntetni kellene, míg összeszedi magát. Nála az iskolában készülnek az érettségire, „gyártják” a tételeket. Szeretné, ha az öccse elfogadná Jónutz Pali ajánlatát, mert „olyan jó levegő van ott”, és megerősödne. Nem részletezi, de feltehetően elutazásról, levegőváltásról lehet szó. Gratulál a hitoktatós sikerekhez. M. Celesztin most jól van, írja a levele végén. Végül azzal búcsúzik, hogy találkoznak a püspökszentelésen, és addig összeszedi a további mondanivalóját.

Ez az első levél, amelyet Angéla írógéppel ír. Ekkor még Mihály sem használ írógépet.

1942. április 27. Papi Eucharisztia Társulat latin nyelvű, nyomtatott tagsági könyvecskéje,⁵⁹ utolsó lapján a tulajdonos, Tyukodí Mihály adataival, mely szerint 1942. április 27-én lépett a társulat tagjai közé.

1942. július 12. Concessa emléklapja szent fogadalmá emlékére.⁶⁰ Szatmárnémetiben keltezte.

Mihály húgának a szerzetesi fogadalmi emléklapja.

1942. augusztus 28. Paptársának levele.⁶¹ A címzett az egyházmegyei főhatóság, és a levél írója azt jelenti, hogy 1941. naptári év végéig 729, 1942. július végéig 28 személy tért át az előírt módon görög szertartásról latin szertartásra. 18-an az ortodox felekezetről tértek át, és bár őket megidézte, nem jelentkeztek a hivatalában.

Nem világos, hogyan és miért került ez az irat a Mihály iratai közé.

⁵⁹ 2401. sz. irat

⁶⁰ 2296. sz. irat

⁶¹ 1109. sz. irat

1942. szeptember 26. Angéla levele, amelyet Mihály névnapjára küld.⁶² Ekkor Mihály már Bélteken dolgozott. Nővére elmondja, hogy eddig csak jót hallott felőle. Így fogalmaz: „Általános vélemény, hogy buzgón, lelkesen indult meg, csak maradna végig ilyen.” Majd később: „Azok a nénik, akikkel a múltkor a csomagot küldtem, azon a véleményen vannak, hogy beteg leszél a sok imától.” A levél második felében a saját munkájáról ír, arról, hogy iskolai év elején nehezebb fegyelmezni a gyerekeket. Egy kis történetet mesél el erről: „A gyerekeim még nem jöttek bele a rendbe, sokat kell velük vesződni, míg mindent megszoknak. De nagyon kedvesek, szeretem őket. Ma földrajzi kiránduláson voltunk a Szamosparton. Indulás előtt kijelentettem nekik, hogy az utcán senki ne merjen enni. Alig hogy kilépünk a kapun az egyik egy darab kolbászba harap bele. Elvettem tőle, és büntetésből visszakergettem. Volt sírás, de a többi megijedt és mind a kis angyalok úgy mentünk végig az utcán. Próbálkozom velük, hol szép szóval, hol szigorral, ahogy jobbnak látom. Imádkozom is értük, mert valahol olvastam, hogy többet kell a jó Istennek beszélgetni a gyermekről, mint a gyermeknek a jó Istenről.” A végén említi Concessa nővért, hogy még ott van, októberben fognak menni – nem tudjuk meg, hogy hova (talán haza). És reméli, Magdolna már elfoglalta az új helyét, és hogy Jancsi jól tanul, használt neki az ígéretés.

Nem tudjuk meg azt, hogy Magdolnának az új helye új munkahelyet jelent-e vajon, és ez mi lenne, illetve azt sem, hogy mit ígérhetett a család Jancsinak a jó tanulásért.

1943. január 12. Paptársának levele⁶³ Mezőberényből. A címzettet testvérnek szólítja, és sajnálja, hogy az járt Csanáloson, de nem találta otthon őt. Mentetőzik, hogy nem tudta, mikor fog jönni a vendége. Elmondja neki, amit személyesen nem mert: hogy lelki barátjának tekintti őt. Továbbiakban az áthelyezéséről beszél. Ő eddig kápláni feladatokat látott el, de járt a püspöknél, és a nagy paphiányra való tekintettel

⁶² 0320. sz. irat

⁶³ 0316. sz. irat

plébániát bíznak rá Komádiban. A hozzá tartozó Körösszakált is ő látja majd el. Komádiban a hatezer református mellett él háromszáz katolikus, és az osztatlan elemiben is neki kell helyettesítenie a hadba vonult tanítót. Tehát pap, kántor és tanító lesz egy személyben. A levél hangvétele alapján úgy tűnik, ezektől a kilátásoktól meglehetősen megriadt a levélíró: a régi helyén a plébános mellett sem tudott boldogulni, mondja, hiszen ő a szemináriumban is mindig olyan önállóan volt. Azzal zárja a témát, hogy kijelenti: „minden esetre ilyesmire nem gondoltam a szemináriumban”. A jelenlegi helyén is tapasztalja a hitközönnyt, fáj neki, hogy az emberek nem járnak a templomba, de hozzáteszi, hogy néha ő maga is nehezen szánja rá magát, mit várjon akkor a hívektől. Elmondja, hogy a kísértő is megtámadta és majdnem győzött, és kész lett volna vétkezni, ha ez nem lenne szentségtörés. Végül felveti azt a kérdést, hogy talán az ő nagy önállótansága okán a szerzetesi hivatást kellene választania.

1943. április 29. Bérmálási emléklap.⁶⁴ János püspök neve szerepel a nyomtatványon.

Az emléklapot valószínűleg akkor tette el az iratai közé Mihály, amikor az ő segédlelkészsége idején János püspök járt a falujukban bérmálni.

1943. augusztus 29. Az Egyházmegyei Alapítványi Pénztár nyomtatványa, Szatmárnémetiben keltezték.⁶⁵ Az egyik oldalán szabályos levelezőlap formája van, amelyen szerepel a Mihály munkácsi laccíme, a másik oldalán egy nyomtatott szöveg, kitölthető részekkel. Ennek tartalma szerint az egyházmegyei zsinat határozatára hivatkozva a pénztár felszólítja Tyukodi Mihály segédlelkészt, hogy járuljon hozzá 9 társa temetkezési költségeihez. A társak családnevét sorolják csupán fel. A hozzájárulás 38 P(engő) 28 fillér, a felszólítási költség pedig 40 fillér. A lapon Mihály kézírásával van egy számítás: a hozzájárulás teljes költ-

⁶⁴ 2294. sz. irat

⁶⁵ 2270. sz. irat

ségét elosztotta 9-cel, így megkapta a személyenkénti hozzájárulás díját. És ezt beszorozta 5-tel, az eredményt kétszer aláhúzta.

Elképzelhető, hogy azért számolta ki az 5 személy utáni díjat, mert úgy gondolta, hogy csak ennyit kell befizetnie.

1944. május 15. Villanyszámla.⁶⁶ Kiadta a Kárpáti Villamosművek RT Ungvárott. 7 kWóra fogyasztás után 9,62 pengőt kellett fizetni. Valaki kézzel további számokat írt a végösszeg alá. A kézírás nem a Mihályé.

1944. június. Villanyszámla.⁶⁷ Kiadta a Kárpáti Villamosművek RT Ungvárott. Nem jelzik a fogyasztott mennyiséget, a végösszeg 1,09 pengő.

Valószínűleg munkácsi élete emlékének tartotta meg Mihály a két villanyszámlát.

1944. július 2. M. Concessa levele, Esztergomból küldi.⁶⁸ „Drága jó Mihály bátyám” a megszólítás. A címzett plébánoshelyettes volt ekkor. Concessa elmondja, hogy mivel körülményes a hazautazás, nem kapták meg a 3 hetes szünetet, hanem csak a képesítő után mehetnek haza Szatmárra szeptemberben, és utána már nem is kell visszamenjenek. A továbbiakban Teruska betegségéről és haláláról ír. 28-án kapta meg az öccse beszámolóját a halálhírről, és ez nagyon lesújtotta. A nővérét, Klárát is sajnálja, mondja, mert „biztosan már nagy segítség volt neki a gyerekek körül”. Bár sok időt töltenek az óvóhelyen, fölöttük is zajlott már légiharc, és a közelben repülőök is zuhantak le, eddig nem történt bajuk, írja. A kórházban folyamatosan ápolják a sebesülteket, de ő közben letette a vizsgáit is. Szeptemberben lesz a képesítő. Kérdez a család felől, és kéri, hogy küldjenek neki egy fényképet Teruskáról, ha van. A címzettnek születésnapjára sok áldást kért.

⁶⁶ 2317. sz. irat

⁶⁷ 2317. sz. irat

⁶⁸ 0382. sz. irat

A levélíró a Mihály húga, aki feltehetően a tanítóképző utolsó időszakában volt ekkor. Teruska az egyik nővérük kislánya volt.

1944. július 3. Ilona levele Munkácsról.⁶⁹ Elmondja, hogy június 1-jétől a városházán dolgozik, mint gép- és gyorsíró. Sok munkájuk van, mert Munkácson az emberek között, mint fogalmaz, lakáscsere-járvány tört ki, és ők több mint ezer kérvényt kaptak. Amikor nincs sok dolgot, akkor az irodai társaival sokat tréfálnak és politizálnak. De nem szeretné, ha ez kiderülne, mert akkor „mit gondolnak majd a hivatalnokokról az emberek”, mondja. Minden nap jár szentmisére, és délutánonként olvasgat és napozik. Könyvvásár is volt, ő is vett könyveket. A címzettet ígéretére emlékezteti, mely szerint elmegy oda hozzájuk is. A címzett szüleit is ismerhette, mert kézcsókot küld nekik is. Tanítványaként nevezi meg magát az aláírásban.

Bizonyára a munkácsi tanári éve alatt volt a Mihály tanítványa a levél írója.

1944. augusztus 6. Adél levele öccsének Ungvárról.⁷⁰ A háborús helyzetre utalhat, amikor azt írja, hogy eddig nem kaptak semmi utasítást, de ha a kórház megy, neki is vele kell tartania. A továbbiakban a korábbi levélváltásra történik pár utalás. A levelet írógéppel írta, és a lap ³/₄-ét tölti be. A lent üresen maradt részen kézzel írott szöveg olvasható. Ez a szöveg arról szól, hogy másodszor is elküldi a levelet, mert visszajött. Immár kézben viszik, és a hadizónán túl adják majd fel.

Mihály apáca nővérének levele. A szövegből kiderül, hogy ezt a levelet egyszer már elküldte, de a háború miatt a kézbesítés nem történt meg. Érdekes megjegyezni, hogy ekkor sem veszett el a levél, hanem visszament a feladónak. Ekkor írta rá kézzel az alsó sorokat, és elküldte újra. A jelek szerint másodszor már célba ért a levél. Adél ekkor az egészségügyben dolgozik.

⁶⁹ 0313. sz. irat

⁷⁰ 0317. sz. irat

1944. augusztus 9. Angéla zárt levelezőlapja Rozsnyóról.⁷¹ A háborús helyzetre utalva azt írja, még nem kaptak értesítést a rendtől, ezért ők a helyükön maradnak. Így ír: „Nagyon nyugodtak vagyunk. A mi részünkről bizalmatlanság lenne a jó Istennel szemben, ha menekülésre gondolnánk. Mi fogadalmat tettünk, és míg az előljárásiás másképp nem dönt, a szerzet kötelékében maradok.” Ezt követően arra kéri öccsét, hogy abban az esetben, ha címeik megváltoznának, azt mindketten küldjék el egy itt megnevezett közös ismerősükhöz, hogy így megtalálják egymást. Majd így folytatja: „Ez mind csak olyan emberi tervezgetés, de biztosan tudom, hogy nem fog sor kerülni rá, a jó Isten meg fogja menteni Hazánkat. Hiszen nem azért imádkozunk éjjel-nappal.” Mégis arra kéri öccsét, hogy ha Szatmáron jár, kérdezze meg az előljárásiakat, hogy ők mikor mennek haza. Abban reménykedik, hogy szeptember 1-jére, az iskolai év kezdetére hazatérhetnek. Zárásul elmondja, hogy a politikai hírek nem izgatják őket, tudják, hogy komoly harcok vannak, de ők élnek a mindennapi életüket: málnászni voltak, és engesztelő körmeneten is a szomszéd faluig. A lap aljára beszúrt mondatban kissé neheztelve jelzi, hogy öccse levele később érkezett.

A háborús időkben az emberek elsősorban hozzátartozóik biztonságát féltették, de ezen túlmenően attól is félték, hogy elveszítik velük a kapcsolatot. Mivel a testvérei és ő is állandóan mozgásban voltak ebben az időszakban, egy olyan ismerősüket jelöli meg, aki biztosan egy helyben marad, hogy neki küldjék el az új címeiket, így ha egyszerre költöznének el, akkor is újra felvehetik a kapcsolatot. Ami a háború kimenetelét illeti, látjuk, hogy ő abban bíz, hogy ha éjjel-nappal imádkoznak, meg fog menekülni a hazájuk. Ezen gondolat mögött az is ott van, hogy ahol a háború pusztít, ott nem imádkoztak eléggé vagy elegendően.

1944. augusztus 29. Házassági levél című anyakönyvi kivonat.⁷² Reich József 20 éves római katolikus lakos, telkes gazda és Tyukodi

⁷¹ 0319. sz. irat

⁷² 2412. sz. irat

Júlia 20 éves római katolikus lakos 1878. augusztus 27-én házasságot kötött. Aláírja P. Kassai Kelemen kaplonyi plébános.

Mihály anyai nagypjának házassági anyakönyvi kivonata.

1944. augusztus 29. Házassági levél című anyakönyvi kivonat.⁷³ Kind János 24 éves római katolikus kaplonyi lakos, telkes gazda és Ernyi Mária 18 éves római katolikus kaplonyi lakos 1874. május 12-én házasságot kötött. Aláírja P. Kassai Kelemen kaplonyi plébános.

Mihály apai nagypjának házassági anyakönyvi kivonata.

1944. karácsony. Pappá szentelték Galambos Ferencet Budapesten.⁷⁴ Első szentmiséjének emléklapja az iratok között van, biztosan elküldte Mihálynak.

1945. január. Nyomtatvány.⁷⁵ Címe: Illetménylap. A lapon tollal ki-töltve szerepelnek a Tyukodi Mihály hitoktató által kapott összegek 1944 júliusától 1944 decemberéig, a havi összeg: 326 p 24 f. Az 1945. januári rész is ki van töltve, alá is írta Mihály a saját részét, ám ezt már nem pecsételték le, és a megfelelő részt nem szakították ki a lapból, mint az előző hónapokét. Ekkor talán már nem kapott fizetést, vagy nem onnan. A két látható pecsét budapesti.

1945. május 17. Kornéliának írt levél.⁷⁶ A címzett neve csak az első oldal vége felé fordul elő, a megszólításban a testvér megnevezés és a beszélgetésre hívó mondat szerepel. A hangvétel kissé magasztos. A levél első felében elmondja, hogy bár menni készült Budapestre, és a püspök el is engedte, az utazás oka túl személyes volt, nevezetesen a biciklijét szerette volna onnan elhozni, ám a biciklit egy otthonival tudja pótolni. Kérdezi (és itt *drágámnak* nevezi a címzettet), hogy sikerült-e

⁷³ 2414. sz. irat

⁷⁴ 0293. sz. irat

⁷⁵ 2319. sz. irat

⁷⁶ 0318. sz. irat

beíratnia őt a II. félévre, mert ha nem, akkor kéri, hogy most tegye meg, mert júniusban kollokválni szeretne. Azt is kéri, hogy írassa alá az indexét a félév kezdetére. Ezt követően a címzettet biztatja, mert nézete szerint tehetsége lenne a hitoktatásra. Futólag említést tesz Sára testvéréről: úgy hallotta, hogy életben vannak Sára testvérek, és hogy Németországba hurcolták őket. A levél második felében egy történetet mesél el egy görögkatolikus kislányról, aki szeretett volna elsőáldozó lenni, de az adott nap előtt kórházba került. A többi gyerek elsőáldozása után azonban ő, a levélíró és pár ministráns elmentek a kórházba, ahol megvolt a kislány elsőáldozása. Másnap a kislány meghalt. Kézrel egészíti ki itt azzal, hogy általános vérmérgezése volt. Végül üdvözli a régi jó ismerőseit, akiknek a nevére nem emlékszik, de a szíve szeretetében mind benne vannak, ahogy a címzett is, majd hozzáteszi: „Te még tovább. Mindig. Hiszen ezt te is tudod és érzed.”

Kornélia egy budapesti apáca volt, akivel Mihály az egyetemi tanulmányi éveit elején ismerkedett meg. A levélben emlegetett Sára testvér valószínűleg a 2006-ban boldoggá avatott Salkaházi Sára (1899–1944). A történelmi adatok szerint 1944 decemberében kivégezték, de ez csak sokkal később derült ki. E levélből látszik, hogy 1945 májusában még mindig terjedtek hírek arról, hogy esetleg életben maradt volna.

1945. augusztus 30. Hivatalos igazolás a büntetlen előletről⁷⁷ Tyukodi Mihály számára. Ezzel igazolják, hogy eddig az időpontig nem volt elítélve. Kiadja a kaplonyi polgármesteri hivatal. A szöveg román nyelvű, a hivatal pecsétje azonban magyar nyelvű.

1945. augusztus 30. Vagyoni nyilatkozat.⁷⁸ Tyukodi Mihály római katolikus pap büntetőjogi felelőssége teljes tudatában kijelenti, hogy nincsenek ingó vagy ingatlan javai, kivéve a személyes tárgyait, amelyek a mindennapi élethez szükségesek. A nyilatkozatot hitelesíti a kaplonyi

⁷⁷ 2410. sz. irat

⁷⁸ 2411. sz. irat

polgármester és jegyző. A szöveg román nyelvű, a pecsét azonban magyar nyelvű.

1945/46. Diákigazolvány.⁷⁹ Tyukodi Mihály rendes bölcsészhallgató számára állította ki a „budapesti magyar királyi Pázmány Péter tudományegyetem”. Az igazolvány kis könyvecske formájú, a fényképet utólag kivették belőle. Az 1945–1946-os iskolai év első és második félévére van lepecsételve.

1945. szeptember 3. Nemzetiséget igazoló hivatalos irat másolata.⁸⁰ A Szilágy megyei Kaplony község polgármesteri hivatala igazolja, hogy Tyukodi Mihály román nemzetiségű, és szerepel a nemzetiségi nyilvántartásban. A másolatot hitelesíti Bogdánffy vikárius, mellette Scheffler püspök pecsétje.

1945. október 5. A Szatmár megyei prefektus által kiállított román és orosz nyelvű hivatalos irat.⁸¹ A prefektus engedélyezi Tyukodi Mihály római katolikus pap számára azt, hogy átmenjen a román–orosz határon Halminál, hogy elhozza Munkácsról az ott maradt ruháit. Október 5-én indul, és legkésőbb október 15-én tér vissza.

(1946) Képes levelezőlap Eger látképével.⁸² A feladók nem írtak szöveget, csak aláírásokat, 14 aláírás látható a lapon. Munkácsra küldték, ám ekkor Mihály már nem tartózkodott ott, mert utólag ráragasztottak egy kis bélyegszerű lapot azzal a megjegyzéssel, hogy *elköltözött*. A képeslap alján egy utólagos szöveg jelzi, hogy „utána Józsefháza”. Ez nem a Mihály kézírása.

⁷⁹ 2280A. sz. irat

⁸⁰ 2395. sz. irat

⁸¹ 2378. sz. irat

⁸² 2272. sz. irat

1946. Oktatási jegyzetek.⁸³ A borítólapon géppel írva ez a szöveg szerepel: „Kedves emlék legyen ez abból az időből, amikor Szatmáron kezdtem a lelkivezetést.” Következnek negyedlapok, mindeniken a hónap és nap, valamint az aznapi téma szerepel, és pár kivétellel a tematika alatt néhány gondolat is szerepel a téma kifejtéséhez.

1946. augusztus 10. Tyukodi Mihály születési bizonyítványának román nyelvű hitelesített másolata két példányban, különböző hitelesítő helyeken pecsételve.⁸⁴

1946. szeptember 3. Jancsi levele szüleinek.⁸⁵ Azzal kezdi, hogy ő egészséges, és ezt kívánja a címzetteknek is. Most mennek haza közülük a betegek, és küld velük levelet. Elmondja, hogy megnőtt, meg sem fogják ismerni. Hála Istennek ennivaló is mindig kerül. Egy kevés fizetést is kapnak a munkájukért. Ő jelenleg egy téglagyárban fűtő. Nyáron meleg volt, de amúgy nem nehéz munka, mondja. Ha hazamegy, ott-hon beáll fűtőnek. Éjjel készülnek krumplit szerezni, a kolhozoknak akkora krumpliföldjei vannak, hogy nem látni a végét. Az előző héten öt napig el voltak zárva, mert kiszöktek a városba koldulni. De jobb volt elzárva lenni, mondja, mert legalább nem kellett dolgozniuk. Elmondja, hogy kivel van egy szobában, valószínűleg falubelije. Ő is jól van, úgy megtestesedett, hogy aki régen látta, nem ismerné meg. Újra kijelenti, hogy ő egészséges és jól néz ki. Mióta ott vannak, két mesterséget tanult meg: az előző évben köves utat csináltak, ebben az évben pedig fűtő. A munkája nem nehéz, és hamar telnek a napok. Állandóan hazagondolnak, szeretnének már hazamenni, ezért imádkoznak, és kéri, hogy otthon is imádkozzanak azért, hogy a rengeteg sanyargatott minél előbb hazakerüljön. Szeretne már otthon szétnézni, hogy lássa, mint vannak, nem beteg-e valaki, kik haltak meg a faluban, ki van már otthon a családból. Hallotta, hogy Tibi otthon van, de a többiekről még

⁸³ 1387–1414. sz. iratok

⁸⁴ 2394. sz. irat

⁸⁵ 2369. sz. irat

nem tud. Ha Tibi otthon van, akkor legalább van, aki segítsen a szüleinek dolgozni. Itt zárja a levelét, üdvözlí a rokonokat és a szomszédokat. A levelet ceruzával írta.

Jancsi, a legkisebb testvériük ekkor oroszországi deportáltaként szolgált. A település neve olvashatatlan.

1947. február 7. Hivatalos irat.⁸⁶ Az Oktatási Minisztérium adta ki, román nyelvű, és a Tyukodi Mihály tanügyben való alkalmazásáról szóló döntést tartalmazza. Az állása: helyettesítő tanár 1945. április 1-től.

1947. június 16. Hivatalos irat, címe: Középiskolai Tanárvizsgálati Értesítő.⁸⁷ Az 1945 szeptemberében tartott alapvizsgálaton a következő eredményeket érte el: magyar nyelvből és irodalomból: jó, történelemből: elégséges, latin nyelvből és irodalomból: dicséretes. Az 1946 júniusában tartott szakvizsgán az eredménye: történelemből: jó, latin nyelv és irodalomból: jó. És végül az 1947 júniusában zajlott pedagógiai vizsgákon az eredményei: filozófiából: elégséges, pedagógiából: elégséges. Kiadja a Budapesti Állami Középiskolai Tanárvizsgáló Bizottság. Az iratnak írógéppel készített, de nem hitelesített román nyelvű fordítása is van, több példányban.⁸⁸

1947. március 22. Mihály hivatalos levele a Középiskolai oktatók foglalkoztatásának központi bizottságához. Ebben arra kéri őket, hogy a teljes eddigi egyházi szolgálati évét vegyék figyelembe, ne csak annak az 1/3-át. Azért kéri ezt, mondja, mert ez idő alatt is a közjót szolgálta, és a közvélekedés szerint az ortodox és a görögkatolikus kollégáinak beszámították az összes évét. Líceumi tanárként írja alá.

1947. szeptember 17. Születési anyakönyvi kivonat román nyelvű másolata Kind Mihály részére, született 1916. július 1-jén, apja Kind

⁸⁶ 2365, 2397. sz. irat

⁸⁷ 2367. sz. irat

⁸⁸ 2398, 2399. sz. irat

Mihály római katolikus földműves, anyja Reich Mária római katolikus, kaplonyi lakosok. Megjegyzés: a családi nevét Tyukodira változtatta a 413.505/1941-es irat alapján. Kiadták Börvelyben 1947. szeptember 17-én. Hitelesíti aláírásával Bogdánffy vikárius, mellette Scheffler János püspök pecsétje.

1947. október 17. Dr. Körtövényesi által aláírt megbízatás.⁸⁹ Az alulírott megbízza Tyukodi Mihály gimnáziumi tanárt, hogy a püspöki palotában és más szatmárnémeti lakásban levő bútorait, szőnyegeit, könyveit átvegye, és azokat hozzá elküldje.

1948. január 25. Hivatalos nyomtatvány.⁹⁰ A román nyelvű irat igazolja azt, hogy Tyukodi Mihály hivatalos recenzor, azaz népszámlálási biztos az 1948. január 25-i népszámláláson.

1948. március 5. Nemzetiséget igazoló hivatalos irat.⁹¹ Tyukodi Mihály római katolikus pap számára igazolják, hogy román nemzetisége van az Észak-Erdély lakosainak nemzetiségét rendező szabályzat értelmében, amelyet a Hivatalos Közlöny 182/13.08.1945-ös számában tettek közzé. Kiadja Kaplony Polgármesteri Hivatala, aláírja a polgármester és a jegyző.

1948. március 9. Mihály szüleinek levele.⁹² Ebben megírja neki azok nevét, akik rajta keresztül kérték szentmisék tartására. Őt misét sorol fel, egyik esetében két deportáltért mondatják. Az árát nem tudják, de ha hazamegy, megkapja. Az aláírás után írták oda, hogy egy szatyorban küldtek valakitől csomagot neki és Angélának.

⁸⁹ 2361. sz. irat

⁹⁰ 2415. sz. irat

⁹¹ 2390. sz. irat

⁹² 2366. sz. irat

1948. március 10. Jancsi levelezőlapja.⁹³ A levelezőlapon orosz és francia nyelven szerepel a szöveg, többek között az is, hogy ez hadifogoly levelezőlapja („Carte postale du prisonnier du guerre”). A lap első oldalán orosz nyelvű nyomtatott szöveg van, Oroszországból küldte. Elmondja, hogy ő egészséges. A levelet, amelyet Miska írt 1947. november 23-án, megkapta, és még többet is kapott. Kéri, hogy írjanak sokat. Ő többet nem ír, mert nem szabad.

1948. március 22. Autóvezetői engedély.⁹⁴ Az engedély kis könyvecske formájú, Tyukodi Mihály nevére szól, a Szatmár Megyei Közlekedési Rendőrség adta ki. A belső részében megjegyzésként odaírták, hogy a beregszászi rendőrség által 1944-ben kiállított hajtási engedélyt cserélték ki a jelenlegivel. A könyvecske végén több oldalon keresztül kivonat olvasható az 1929. október 22-én kiadott közlekedési törvényből. A könyv legutolsó oldalán két okmánybélyeg van, és rajtuk román nyelven a felfüggesztést jelző pecsét. Azon ritka iratok egyike, amelyben szerepel Mihály fényképe is.

1948. április 25. Hivatalos kérvény Románia védelmi miniszteréhez.⁹⁵ Ezzel Tyukodi Mihály lelkész kéri a bukaresti védelmi minisztertől azt, hogy nevezze őt ki tartalék gyóntatónak. Mellékel ehhez iratokat, mint a születési bizonyítványát, érettségi és egyetemi oklevelét, munkahelyi igazolását. A kérvényt okmánybélyegekkel látta el. A papír jobb felső sarkában egy olvashatatlan megjegyzés és aláírás van, valószínűleg ezzel küldték neki vissza.

1948. április 26. Érettségi diploma hitelesített másolata.⁹⁶ Tyukodi Mihály tanuló elvégezte a Vasile Lucaciu-líceum irodalom szakját, médiája 7,53, diplomáját 1937. július 31-én adták ki. Hitelesítették 1948.

⁹³ 2364. sz. irat

⁹⁴ 2280. sz. irat

⁹⁵ 2396. sz. irat

⁹⁶ 2392. sz. irat

április 26-án, aláírta Bogdánffy vikárius, mellette Scheffler János püspök pecsétje.

1948. április 26. Absolutorium román nyelvű hitelesített másolata.⁹⁷ Tyukodi Mihály (született 1916. július 1-jén Kaplonyban) elvégezte a filológia és teológia kurzusokat 5 év alatt, azaz 1937–1942 között. Kiadták Nagyváradon 1945. október 18-án, aláírta a rektor. Hitelesítették 1948. április 26-án, aláírta Bogdánffy vikárius, mellette Scheffler János püspök pecsétje.

1948. május 28. Kornélia levele.⁹⁸ Azzal kezdi, hogy ő még aludt volna egyet rá, és nem küldte volna el azt a levelet, amelyet Mihálytól kapott. Arra kéri őt, hogy ha találkozik azzal a jó barátjával, akiről Mihály írt, és akiről Kornélia is írt neki, akkor mondja meg neki, hogy amikor őt megismerte, egy kedves és jó gyerek volt. Bár 2 esztendő óta kicsit megváltozott, és leveleit az Északi-sarkon fogalmazza meg, azért ők ott még mindig a jó barátot látják benne. Azt is üzeni a barátjának, hogy nekik is sok dolguk van. Sokat gondolnak rá, de ha neki nehezebbre esik az írás, akkor ne kényszerítse magát rá, ők megértik. Le is zárja a levelét, mert folyton zavarják.

Nyilván itt nem a Mihály barátjáról van szó, hanem Mihályról magáról. Kornélia zokon vette azt, hogy Mihály elbonyagolta a levélírást. Megállapítja, hogy Mihály megváltozott az elmúlt két évben. Az a levél, amelyre Kornélia itt hivatkozik, nincs a levelek között. Ekkor még többnyire indigó nélkül írta Mihály a leveleit.

1948. Hivatalos értesítés,⁹⁹ amelyben közlik Tyukodi Mihály tanárral azt, hogy az irodalmi tárgycsoporthoz tartozó tárgyak év végi vizsgáját a „szatmári ref. fiúliceumban” fogja végezni. A nyomtatványt 1940-ben gépelték. Kihagyták az évente változó szöveg helyét, mint a nevet

⁹⁷ 2389. sz. irat

⁹⁸ 1425. sz. irat

⁹⁹ 2377. sz. irat

és a helyszínt, ezt kézírással töltötték ki, mint ahogy az iktatószámot és az évszámot is.

1948. június 6. Jancsi levelezőlapja.¹⁰⁰ A levelezőlapon orosz és francia nyelven szerepel a szöveg, többek között az is, hogy ez hadifogoly levelezőlapja („Carte postale du prisonnier du guere”). A lapot Oroszországból küldte. Előbb elmondja, hogy ő jól van, és ezt kívánja a címzetteknek is. Nem tudja, miért nem írnak neki, egy ideig kapta a leveleket, és most már nem. Megkapta a családi képet, amit Miska küldött. Hallotta, hogy Tíbi nősülni készül, kérdezi, hogy megnősült-e, és Miskáról is akar mindent tudni. Ővele ne törődjenek, mondja, mert ő jól van, csak már szeretne hazamenni. Egy társáról írja, hogy ott volt vele, de őket elvitték, és nem tud róla semmit. Ezzel zárja sorait, és mindenkit csókol a messzi távolból. A lapot tollal írta.

1948. június 28. Jancsi levele szüleinek.¹⁰¹ Ő egészséges, ezt kívánja a címzetteknek is. Már régen nem kapott levelet otthonról, kéri, hogy írjanak minél többet, mert jólesik neki. Azt megkapta, amelyikben írták, hogy Tíbi megnősült. Ő most nem dolgozik, mert ráesett valami a lábára, és nem tudja, eltört-e, vagy elrepedt. Pár nap múlva áll ismét munkába. Még mindig a régi munkahelyén dolgozik, ahol nyáron nagyon jó a fizetésük. Nem tudja, mikor megy haza, de már szeretne, mert a három és fél év sok volt. Egyik társáról írja, hogy ott volt vele, csak őt elvitték. Kéri, hogy írjanak a rokonokról, szomszédokról, jó barátokról, hogy vannak. Külön kérdezi a testvéreit név szerint. Náluk a helyzet valamivel jobb, mint előző évben, jobban lehet hozzájutni kenyérhez és mindenhez. Csináltat majd képet, és hazaküldi, mert megnőtt, mióta ott van, meg sem ismerik majd. Többet nem ír, mert csak 20 percet kaptak levélíráásra.

¹⁰⁰ 2368. sz. irat

¹⁰¹ 2363. sz. irat

A társa nevét eredetileg beleírta a levélbe, de utólag kiradírozták. Ettől még elolvasható a név. Elképzélhető, hogy a katonai ellenőrzés alkalmával radírozták ki a nevet.

1948. július 30. Kézzel írt román nyelvű levél Mihályhoz.¹⁰² A levél írója értesíti őt arról, hogy a kolozsvári Bolyai Egyetem elismerte Mihály egyetemi diplomáját, ám nem csak licenciátusi szinten, hanem egyben a licenciátusnak és képességvizsgának is megfelel. Ha csak a licenciátusnak feleltették volna meg, akkor kellett volna tennie képességvizsgát, de így nem kell. Az iratokat valakivel el fogja küldeni, vagy küldje-e postán, kérdezi.

1948. augusztus 2. Jancsi levele Mihályhoz.¹⁰³ Mihálynak a márciusi és júniusi levelét megkapta, köszöni, hogy nem feledkezett meg róla. Többször elmondja, hogy ő jól van, érte ne aggódjanak. Kéri, hogy Mihály hosszú levelet írjon, és írja meg minden testvéréről, hogy hol van, mit csinál, esetleg képet is küldjön róluk. A régi helyén dolgozik. Emleget falubelieket, akikkel együtt voltak, de őket egyszer csak elvitték tőlük, és ő nem tudja, vajon hazaérték-e már – kéri, írja meg neki ezt is, mert nem tud róluk semmit. Csókol mindenkit, üdvözli a szomszédokat és rokonokat.

1948. augusztus 29. Lelki csokor elnevezésű kártya.¹⁰⁴ Két részből áll: egy karton, amelyre színes virágokat nyomtattak, és egy belső lap, amelyre a lelki csokor tartalmát nyomtatták rá: 30 szentmisét, 30 szentáldozást, 30 rózsafüzért ajánl fel valaki hálás szeretettel a jelöltnek. A két lapot egy sárga szalaggal kötötték össze.

¹⁰² 2403. sz. irat

¹⁰³ 2371. sz. irat

¹⁰⁴ 2360. sz. irat

1948. szeptember 4. Román nyelvű levél Mihályhoz.¹⁰⁵ Arról értesítik, hogy a tanügyben való elhelyezését célzó kérését iktatták, és a többivel együtt előterjesztették, várják az eredményét.

1948. szeptember 16. Scheffler János püspök hivatalos levele Tyukodi Mihály tanulmányi felügyelő úrnak.¹⁰⁶ A szinfalui hívek ismételt kérését teljesíti, amikor ideiglenesen megbízza Mihályt a szinfalui plébánia vezetésével. A hívek felajánlották a lakást, fűtést és ellátást. Kíváncsús, hogy lakása a templom közelében, a plébánia épületében legyen. „Egyéb szükségleteiről a jó lelkek, de különösen Isten szerető gondviselése fog gondoskodni.” Majd hozzáteszi: „És ha ottani helyzete apostolian egyszerű lesz, azt T d ő s é g e d bizonyára természetesnek sőt szükségesnek is fogja tartani nagy nyomorban élő hivei között.” A levélben szerepel a püspök hivatalos pecsétje és aláírása. A levél bal sarkában ugyancsak a püspök kézírásával ez olvasható: „Révész Gabr.” A lap hátoldalán ugyanezzel az írással: „Dr. Tyukodi M. Szatmár”.

1948. október 27. Mihály levele József nevű korábbi középiskolai tanítványának.¹⁰⁷ Pillanatnyilag nincs nélkülözhető francia szótára, de a németet ott hagyta neki – úgy tűnik, ezeket kérte a címzett. Ha a franciát megtalálja, akkor elküldi. Vigasztalja egy ki nem fejtett problémát illetően, majd a saját helyzetéről ír. Említi, hogy kis sváb gyerekeket tanít, akik már jól tudnak ministrálni. Munkája sok volt az átköltözés miatt. Dicséri a szobáját, amely kedves. Kiemeli, hogy ott sokkal közelebb lakik az Úrhoz, mint a szemináriumban, mert csak 15 méterre van az oltártól. Biztatja a címzettet, hátha majd egyszer kimegy megnézni. Búcsúzóul még megkérdi, hogy két személy, talán diákok, hol laknak.

A levél másolatát egy töredékes, gépelt szöveggel teleírt papírra írta, a töredék egy egyházlátogatási szabályzat része lehetett.

¹⁰⁵ 2370. sz. irat

¹⁰⁶ 2382. sz. irat

¹⁰⁷ 1416. sz. irat

1948. október 27. Mihály levele János nevű volt középiskolai tanítványához.¹⁰⁸ A segítségét kéri személyes ügyei elintézésében. Küld neki egy kottás könyvet, amiből ők, a diákok tanulhatnak, és kéri, hogy cserében küldjék el az ottanit, mert arra neki szüksége van. Továbbá kéri azt is, hogy a küldöttjének adják át azt a petróleumos bádogot, amelyet a minap egyik megnevezett ismerősének a kezében látott. Azt is kéri, hogy a címzett menjen el Szvoboda Ferenchez, nála van egy könyve, a *Szentek élete* IV. kötet, azt kérje el tőle, a küldöttje majd elhozza. Az aligazgatónál van számára néhány szék, azokat is küldjék el neki majd valamikor. Nem sürgős, mondja, mert elüldögél azon a lánán, amin ül, miközben a levelet is írja. Utóiratban írja, hogy Révész főúrtól kéri az ajándékba kapott 30 imakönyvet, és azt is kéri, hogy a küldöttjét, egy nagylányt segítségük kijutni az állomásra, mert virágot visz „Krisztus Királyra” – valószínűleg erre az ünnepre.

Azt látjuk, hogy nemcsak a virág miatt volt nehéz a küldöttjének kijutni az állomásra, hanem a neki szállítandó dolgok miatt is, hiszen csak a székeket kérte később, a kottás könyvet, a petróleumos bádogot, a Szentek élete IV. kötetet és a 30 imakönyvet is kellett vinnie a lánynak. Azt is sejteni lehet, hogy a kottás könyv, amit kért, nem az övé volt, hiszen cserébe felajánlott egy másikat, és a petróleumos bádogot is csak látta valaki kezében.

(1948. október 27. után) János válaszlevele.¹⁰⁹ Éppen most érkeztek haza az iskolából. Révész főúrtól nem tudta elkérni a könyveket, mert épp aludt. A másikat küldi. A székeket is küldi majd. És Rényi üzeni, hogy azt, amit egy közös kollégájuknak ígért (olvashatatlan megnevezés), azt oda küldje majd el Mihály, és ő továbbítja.

1948. október 29. Teri levele¹¹⁰ Szatmárról, tanár úrnak szólítja Mihályt. Megköszöni a névnapjára küldött kis könyvet, és azt ígéri, hogy betartja majd a könyv szavát. Az ipariba jár, mondja, és már nincs kö-

¹⁰⁸ 1429. sz. irat

¹⁰⁹ 1430. sz. irat

¹¹⁰ 0341. sz. irat

zös imádság, csak vasárnap mennek misére, de ő naponta imádkozik. Végezetül megköszöni „a tanár úrnak, hogy még mindig gondol kislányára”.

Egy volt tanítványának levele, a jelek szerint Mihály könyvet küldött neki. Lehet, hogy azokból az imakönyvekből küldött neki, amelyeket az előző levelekben említettek.

1948. november 8. Mihály levele a titkár úrnak.¹¹¹ Ebben előadja javaslatát, mely szerint két vagy három diákot maga mellé venne és tanítaná őket. Részletesen elmondja, hogy hol aludnának, miből élnének meg. Megtudjuk, hogy villany nincs bevezetve a házba, ahol lakik. Két lámpát használ, havi 6 liter (petróleumot) fogyasztanak, ami 60 lejbe kerül. Fát nem nehéz beszerezni, egy (köb)méter 300 lejbe kerül, de azt írja, hogy elindulnak egy nap „a Kirchengaterekkkel törzösködni”, akkor ellátják magukat ingyen egy egész évre fával. Az internátusi „kvan-tumot”, azaz ellátási alapot, amit kapnak a diákok, oda tudnák szállítani. Azt írja, hogy a menü könnyen előállítható asszonyok és mosogató lányok nélkül is, és a mosás ott nem gond – bár nem fejt ki, hogy ezt hogyan oldja meg. Ő a maga számára a faluból hozat ebédet. A diákok latint, egyháztörténelmet, „kis filozófiát” tanulnának, majd februárban egy bizottság előtt vizsgáznának. Egyik diák mint kántora szerepelhetne. A kántornak ebben az időben itt földje volt, mert azt írja, hogy a kántor földje ugyan nem sokat jövedelmez, de használják a hívek. Ezek a tervei, kéri a titkárt, hogy terjessze a püspök elé.

Ebben az időszakban szünetelt a teológiai oktatás. Ekkor gondolt Mihály arra, hogy magántanítványként fogadna maga mellé diákokat és felkészítené őket a vizsgára.

1948. november 16. Levél, amelyet egy olvashatatlan nevű feladó küldött Szilárd számára.¹¹² Mint nyugdíjúgyek főszakértőjének a tanácsát kéri tőle, mert felszólítást kaptak egy igen nagy összeg kifizetésére.

¹¹¹ 1417. sz. irat

¹¹² 1431. sz. irat

A levél írója kifejti azt, hogy ha minden nyugdíjba menő nővér után ilyen összeget kellene fizetniük, akkor a templomot is áruba kellene bocsátaniuk. Ezt követően jelzi, hogy egy megnevezett fiú ellátásával kapcsolatban tenni fognak, csak jelezze Tyukodi, hogy mire van szüksége.

Valószínűleg az érintettsége miatt került a levél Mihályhoz is. A levélben pirossal aláhúzták a nevét. Egyik nála lakó és ott tanuló diák ellátásáról van szó, feltehetően az a közösség fogja támogatni, abonnan a diák származik.

(1948.) november 25. B. aláírással küldött levél.¹¹³ Örült a helyzetjelentésnek. Kéri, hogy lássa el a fiúkat, és ne féljen, ha nagy lesz a költségvetés, mert azt szeretnék, ha nem szenvednének hiányt. Köszöni a meghívást, egyszer kinéz hozzá.

1948. november 30. Mihály levele a rektor úrnak.¹¹⁴ Megkapta az értesítést az újabb intézkedésekről. Ő sajnos nem tud beszaladni, ahogy kérték, mert túl korán indul a vonat, és nem tudna eleget tenni a híveknek (valószínűleg a reggeli misére gondol). Mellékel egy tervezetet véleményezésre. Röviden elmondja, miről szól: azt tervezi, hogy vásárolnának egy százkilós disznót, amelyet karácsonyig még 20 kilóval lehetne „javítani”. Ott 12 ezret kérnek érte, de vásárt még nem kötöttek, mert nem ismerik a benti árakat. Erről kéri a véleményezést. És ha a legény, akit beküld, nem felelne meg, akkor szóljanak, és majd be-megy ő.

(1948.) december 1. Paptársának levele,¹¹⁵ amelyben tanácsaival látja el egy közelgő rendezvényt, talán lelkigyakorlatot illetően. Kiemeli, hogy a gyakorlat legyen fontos, hogy a déli és a vacsorai olvasmány legyen azonos, hogy jobban tudják majd követni. Az nem derül ki,

¹¹³ 1420. sz. irat

¹¹⁴ 1427. sz. irat

¹¹⁵ 1418. sz. irat

hogy hol tartják, de kéri, hogy ha van bőven petróleum, akkor tegyék 7-re a vacsorát, továbbá kéri a tanulási időt meghosszabbítani.

1948. december 8. Kornéliának írt levél.¹¹⁶ Kéri, hogy ne haragudjon rá – valószínűleg az elmaradt levélíráseért –, de lefoglalta az új élet beindítása. Elmondja, hogy Szinfaluba került, ahol 200 híve maradt a háború után, akik „allememanok”, ahogy írja. Kiejtésük az angolhoz hasonlít, de németül tanulnak az iskolában és németül imádkoznak is. Ő igyekszik megtanulni a nyelvüket, és németül szokott nekik beszélni. Ezután elmondja, hogy nagyon szegényesek az életkörülményei, nagy nehezen tudott egy szobát lakhatóvá tenni magának a plébánián. Az ajtó és ablakok rendbetétele során kitanulta az asztalosmesterség minden csínját-bínját. Ezt követően említi, hogy van három tanítványa, akiket beköltöztetett a plébániára. Ő a szomszédban lakik, de közösen élnek. Az egyik tanítványa olyan pompás szobalány, akinél csak „Valaki” volt jobb, ezzel talán a címzetre céloz. Emlegeti a régi időket és a címzett kolléganőit is név szerint. Végezetül elmondja, hogy meg akarja változtatni ezt a kis falut, de lassan megy. Most épp „kemény harcban” van a legényekkel, akik nem akarnak a padokba beülni, hanem felhúzódnak a kórusra, ahol „rendetlenkedéssel töltik az időt”. Ezért harcol ellenük. Azzal zárja a levelét, hogy sokat gondol Kornéliára, és boldog ünnepeket kíván.

1948. december 14. Titkár úrnak írt levél.¹¹⁷ Alkalmi postával küldi. Azt írja, hogy a szakácsuk karácsonyra szeretne kapni egy kis lekvárt, diót, almát, egy-két üveg uborkát, egy kevés paradicsomot és ecetet, ha van a háznál. Ha módjukban áll küldeni, az asszony, aki a levelet viszi, el tudja hozni. Mellékelve küldi valaki másnak a titkárhoz írt levelét is. Tanítványi hálával búcsúzik.

¹¹⁶ 1423. sz. irat

¹¹⁷ 1421. sz. irat

(1948.) december 15. Bogdánffy aláírással írt levél.¹¹⁸ A kedvesnővérek csomagoltak élelmiszereket, amelyeket elküldenek. Az edényeket visszakérik. A romlandó élelmiszerekről a főnöknő ír tájékoztatást. A géppel írt levél alsó felében kézzel írja a főnöknő az utasításokat: a paradicsomot azonnal főzzék fel, és tegyék üvegekbe, a tök nem áll, azt fogyasszák el, az uborka eláll 2-3 hétig. Jó étvágyat kíván M. Valentia.

1948. december 18. Kornélia levele.¹¹⁹ A megszólítása a következő: „Kedves Elvtársam!” Azt írja, a szó szoros értelmében érti ezt. Nagyon örült a levelének. Bár tudja, hogy sem ideje, talán hangulata sincs, hogy írjon, mégis elkezdett aggódni érte. Örül a kis falunak és annak is, hogy Mihály tanítani fog. Szeretné látni a kis faluját. Reflektál arra is, hogy ő lett volna a legjobb szobalánya: azt írja, hogy a szobalány épp hely nélkül van, nem tud jó gazdát kapni, de talán szó van arról, hogy összeköltözik valakikkel. Ezután tanácsot ad Mihálynak: azt javasolja, hogy szüntesse be a háborút a legényekkel. Ha például végleg ki akarná irtani a zsebtolvajokat, levágná az összes ember zsebét. Ha baj van a padokkal, ő kihordatná az összeset. Így biztosan mindenki le akarna ülni. Kérdezi, hogy nem jobb megoldás ez, mint a háborúskodás? Ő nem érti, hogy a férfiak miért nem tudnak békében maradni. Tanulniuk kellene a nőktől, ők mindent békésen oldanak meg. Kérdezi, hogy vannak Mihály nővérei. A végén egy bibliai példázatot is idéz, hogy megvigasztalja Mihályt, ha mégsem sikerül megváltoztatnia a falut. Utoljára még megjegyzi, hogy nem tudja, jó-e a cím, amire ír.

(Datálás nélkül, feltehetően az 1948-as év végén.) Mihály levele a falubeli szülőkhöz.¹²⁰ Azzal kezdi, hogy a püspöknek élőszóban jelentette, hogy milyen csúnyán viselkedtek a szinfalui legények a templomi rend megállapítása alkalmával. Azt is elmondta neki, hogy a legszomorúbb az volt, hogy egyes szülők a pártjukat fogták. A püspök azt vála-

¹¹⁸ 1422. sz. irat

¹¹⁹ 1426. sz. irat

¹²⁰ 1428. sz. irat

szolta, hogy szólítsa fel „komoly szóval” az ifjúságot és a szülőket, hogy hajtsák végre azt, amit a múlt évi egyik körlevelében amúgy is elrendelt. Így folytatja: „Mert aki a templomban szégyel a padba beülni az ne mondja magát katolikusnak. Az ilyen nyugodtan maradhat ott-hon. Ilyen emberre nincs szüksége a Kristusnak.” A rendelet végrehajtásához kéri a szülők segítségét. Hozzáteszi: „ne nézze senki a papot ellenségnek. Más az ellenség. És viszont ne gondoljuk, hogy a lelkipásztor nem fontolja meg, hogy miért teszi, amit elrendel. Bővebbet majd holnap a templomban.” Úgy írja alá, mint Dr. Tyukodi Mihály lelkész.

1948. december 29. Egy XI. osztályos volt tanítványának levele.¹²¹ Panaszkodik arról, hogy a többiek mellőzik őt, és ő magára van árván a nagy tömegben. Feltételezi, hogy azért mellőzik, mert székely, de arra is gyanakszik, hogy valami rágalom indult el ellene. Nem mondanak el neki semmit, és ő szeretné tudni, hogy mihez tartsa magát, a titkár úr is azt ígérte, hogy ha lesz valami, ő értesíteni fogja, de nem kap senkitől útbaigazítást. Kéri, hogy Mihály segítsen rajta.

(1949.) február 1. Bogdánffy aláírással írt levél.¹²² Arra kéri Mihályt, hogy segítsen neki új embert keresni, mert február 15-i dátummal felmondott a kocsisuk. Feltételek: idősebb, katolikus, megbízható és becsületes ember legyen. Végezetül megjegyzi, hogy régen járt Mihály náluk.

1949. március 24. Egy Józsi nevű ismerősének levele Mezőfényről, családneve olvashatatlan.¹²³ Köszöni a szíves megemlékezést – a dátum alapján valószínűleg József napjára kapta. Ezt követően gazdálkodási tanácsokat ad a címzettnek annak kérdéseire válaszolva. Megkérdezett egy atyát a méznádról, aki azt mondta neki, hogy a szinfalui talaj nem

¹²¹ 1424. sz. irat

¹²² 1419. sz. irat

¹²³ 0654. sz. irat

alkalmas a méznád termesztésére, de ő azt mondaná, hogy próbálja mégis meg. El is mondja, hogyan kell vetni ezt a növényt – nagyjából úgy, mint a tengerit, mondja. További gazdálkodási tanácsokat nem nagyon tud mondani, hiszen az más vidék, mint az övéké, és azt ajánlja, hogy inkább a környéken érdeklődjön. A kosárveaszőt nem ajánlja most, majd egyszer beszélgessenek erről. Zárásként sok buzgóságot kíván nagy munkája sikeres folytatásában.

1949. március 29. Angélának írt levél.¹²⁴ Küldi neki a Tibiéknek írt levelet, arra kéri, hogy olvassa el, majd ragassza le, és adja oda nekik. Van róla egy példánya neki is, mondja. Kéri arra is, hogy üzenje meg a Pázsit utcai asztalosnak, hogy az alku egyelőre elmarad, és arra is megkéri, hogy majd később, a nyáron hozza el tőle a „díszletmintát”. Józseféknek megírja majd, hogy segítsenek neki kijönni, és várja szeretettel.

A Tibinek írt levelet nyilván nem azért küldi nővérének, mert nem ismeri a Tibi címét. Azért küldi neki, hogy nővére tudja elolvasni azt, hogy mit írt ő az öccsének. Ezzel mintegy tanúként hívja őt meg ebbe a levélváltásba.

1949. március 29. Szüleinek írt levél.¹²⁵ Szomorúan hallotta, mondja, hogy „milyen bajok vannak Tibiéknel”. Azt tanácsolja szüleinek, hogy ne adjanak Tibinek sok igazat, mert sok mindenben ő a hibás, és ezt ők is tudják. Mama ne szóljon bele az Ilona dolgába, mondja, mert a fiatalok már nem szeretik ezt, inkább sokat imádkozzanak. Itt áttér a saját kérésére: Magdolnától kér még pár zsák tengerit, mert sok a jószága, és míg új árpája lesz, megszorulhat. Majd felsorolja a legújabb jószágait: most kapott egy kocát, vett egy tehenet, amely 12 liter tejet ad, és nemsokára lesz még egy tehene. És akkor négytehenes gazda lesz, mondja.

Ezekből az évekből származnak az első információk arról, hogy Mihály papi tevékenysége mellett gazdálkodik. Tudása ehhez nyilván családi környezetéből származott, hiszen földműves családban nőtt fel, gyerekeként ő is segített szüle-

¹²⁴ 0646. sz. irat

¹²⁵ 0647. sz. irat

inek a mezői munkákban. Itt büszkén említi a szüleinek, hogy négytehenes gazda lesz. Bár több családtagjának írt az öccsével kapcsolatban, csak a szüleinek említi a gazdálkodási eredményeit, mint aki tőlük várta az elismerést. Úgy tűnik, a legnagyobb elismerésre számított azzal, hogy eléri a négytehenes gazda szintet.

(1949. március 29.) Öccsének címzett levél, datálatlan.¹²⁶ Valószínűleg Tibiről, az öccséről van szó, ez az a levél, amelyet elküldött Angélnak azzal a kéréssel, hogy adja át Tibinek. Elmondja, hogy véleménye szerint ő, Tibi a hibás. Azzal rontott el mindent, hogy elvesztette a becsületét, és az nem jön vissza soha. Most mégis meg kellene próbálnia enyhíteni a helyzetet, mert szégyen volna békétlenségben élni a feleségével. Azt tanácsolja neki, hogy ne csináltasson szekeret, ha nem akarja a felesége családjá, hanem hozassa rendbe azt, amelyik van, azzal lehet szántani és járni ide-oda, és amikor teherhordás lesz, majd segítenek. Azt tanácsolja még neki, hogy minden pénzét fektesse téglába, és ősszel kezdjen el építkezni, hogy oda költözhesse. Ő meglátja, hogy milyen éve lesz, ha tud, ő is segít majd. De figyelmezteti, hogy komolyan gondolja az üzenetét, amely így szól: „részezes disznókra nem fogok egy lejt sem költeni”. Kéri, hogy vegye nagyon komolyan, amit mondott, mert ő már sokszor mondta, hogy ez az utolsó, és most őszintén mondja, hogy nem lesz többé egy szava sem hozzá.

Mihály a probléma egyik összetevőjét látja abban, hogy a fiatal pár még nem önállóan él és gazdálkodik. Nem fejtí ezt ki, de ezért tanácsolja öccsének, hogy építőanyagra gyűjtsön, és ősszel kezdjen el építkezni.

1949. március 29. Ilonának címzett levél, Szinfaluból küldi.¹²⁷ Ilona az öccsének, Tibinek a felesége volt. Azzal kezdi, hogy nem tud hazamenni, pedig szeretne. Szomorúan hallotta, hogy otthon mi történik. Nem adott igazat Tibinek soha, mondja, most sem ad. Vannak azonban olyan dolgok, mondja, „amelyekre egy asszonynak is belátással kell

¹²⁶ 0648. sz. irat

¹²⁷ 0649. sz. irat

lennie”. Példaként említi, hogy amikor Tibi megkérte, hogy foltozzon meg neki valamit, akkor a felesége ezt nem tette meg, megmondván, hogy számára előbbre valók a saját testvérei, mint a férje. És az ilyesmi fáj Tibinek. Sok hibája van Tibinek, mondja, de ezt már korábban is elmondta neki. Ő, a címzett is „megviselt idegzetű”, mondja, hiszen Oroszországban volt, „és azokon ez meglátszik”. A házasetlet nem könnyű, mondja, el is lehet válni. Ehhez ő hozzáteszi: „Egyszer meghalni is kell, és a jó Isten számonkér. Ő tud igazságot tenni és esetleg elítél bennünket.” Írt Tibinek, mondja, kérte, hogy alkalmazkodjék. De őt is kéri, hogy próbáljanak békében élni. Ezért fog imádkozni április 5-én, ami eddig kedves nap volt számára, de most az ők szomorúságuk fogja zavarni a lelkét.

Tibi felesége is Oroszországban volt, írja Mihály, és ez nem jelent mást, mint azt, hogy ő is deportált volt, de azon szerencsések közé tartozott, akik onnan hazatértek. 1947-től kezdtek hazatérni az első deportáltak Kaplonyba. Tibiék a levél írásakor, 1949-ben már egy éve házasok, tehát a felesége szinte azonnal férjhez ment, amint hazatért. A nehez évek azonban nem múltak el nyomtalanul, és ezt Mihály úgy nevezi meg, mint egy stigmát: Oroszországban volt, mondja, és „azokon” ez meglátszik. Valószínűleg ez a vélekedés fajszer- te elterjedt lehetett, hiszen általánosan fogalmazza meg ezt a kijelentést.

1949. március 29. Jóska bácsinak és Mária néninek címzett levél, Szinfaluból írja.¹²⁸ A címzettek az öccsének, Tibinek az anyósa és apósa volt. Sajnos nem tud hazamenni, és így csak levélben keresi fel őket. Elszomorítja, amit hazuról hall. Az öccsét mindig elítélte a hibái miatt, és most is elítéli. Neki is megírta a magáét, mondja. Hozzáteszi, hogy az ilyen emberek betegek, ám betegségük nem gyógyítható, betegségükön „csak a jó Isten tud segíteni azzal, hogy megtéríti őket”. Sokan vannak ilyenek a fiatal emberek között, „akik a háborúban nőttek fel”. Írt Ilonának is. Azonban Tibinek is vannak fájdalmai, amelyeket neki elmondott. Például amikor egyszer ment a vasúthoz, az anyósáék trógernek nevezték őt mások előtt. Kéri tehát őket, hogy vigyázzanak,

¹²⁸ 0650. sz. irat

még akaratlanul se okozzanak fájdalmat. Szeretné, ha ősszel valami kis hajlékot építenének maguknak, mert jobb lenne mindenkinek, ha külön élnének. Zárásul azt is kéri, hogy legyenek megértők az ő szüleivel szemben is, mert ők már öregek, és másképp ítélnék.

Tibi korábban a fronton harcolt, onnan levelezett családjával, tábori lapokat küldött haza. A nem megfelelő viselkedését Mihály ennek tudja be, amikor azt írja, hogy az ilyen emberek betegek, ám betegségük nem gyógyítható. Ezt érdekes módon a közeli családtagoknak nem említi, hanem csak a Tibi anyósáéknak javasolja, hogy ezt a mentő körülményt vegyék tekintetbe. A testvéreinek sem említi ezt.

1949. március 29. Józsefnek írt levél, Szinfaluból írja.¹²⁹ Röviden elmondja neki is, hogy szomorúan hallotta, hogy odahaza mi történik. Tudja, hogy ez a címzettnek is szomorúságot okoz. Írt mindenkinek, a címzett kedves szüleinek is, és kéri a címzettet, hogy ő is írjon haza. Végül hozzáteszi: reméli, hogy otthon bármi történjék, az nem fogja megváltoztatni az ő kapcsolatukat. Régi szeretettel öleli.

Az öccse családi helyzetéről írja ezt a levelet is. A címzett Tibi feleségének a testvére lehet, akivel Mihály ezen a rokonsági kapcsolaton kívül baráti kapcsolatot is ápolt.

1949. nagycsütörtök. Kedves jó testvérenek címzett levél.¹³⁰ A levél hangvétele alapján valószínűleg szerzetesi testvérre gondol. Arról ír, hogy jólesik a lelkének ezzel a pár sorral bekopogni a régi otthonba, és bár sokszor szeretné ezt megtenni, az élete olyan rohanással teli, hogy csak nagyobb események alkalmával teheti meg, hogy ír. Köszöni a meghívásukat, mondja, és lélekben eleget tesz neki. Elmondja, hogy ott volt Angéla nővére és még „egy kis társa”, és előadtak egy misztériumjátékot, amely élmény volt a népének. Most az a feladata, hogy a házban rendet tartson. Erre így reflektál: „Képzelterhet, hogy milyen feladat

¹²⁹ 0651. sz. irat

¹³⁰ 0644. sz. irat

ez számomra. Megpróbálom.” Majd felsorolja mindazon női ismerőseinek nevét, akiket külön-külön imáiba foglal a címzettek közül.

Valószínűleg apáca ismerősének, Kornéliának és társainak írott levél. A levél hangvétele lírainak szánt, szinte emelkedettnek mondható.

1949. nagycsütörtök. Ferencnek írt levél.¹³¹ A szatmári Bükk aljából, egy kis faluból írja a levelét, hogy boldog ünnepet kívánjon. Kéri, hogy a címzett ne vegye rossz néven, hogy ritkán kopogtat, hiszen „csendben élni olyan szép és szükséges”. Ám ehhez hozzáteszi, hogy úgy lefoglalja „a fiúkkal való törődés” meg a gazdasági élet elindítása. Majd az előjáróikról tesz említést, akik „Lajos kivételével mind egyházban laknak atyánknál”. Hozzáteszi, hogy a címzett bútoraira Gábor visel gondot, és jó helyen vannak. Ő maga megvan, mondja, de a népét „Hitler kiforgatta vagyonából”. Majd így folytatja: „Megtűrten laknak idegeneknél. Alig vagy hatvan család a régi nagy egyházközségből. És az öreg sírján sertések legelnek, pedig ott annak a népnek a fia, amelynek a szekerét tolta magatartásával. Szegény ő és szegény népe. Különben a nép új irányba halad szépen. Hitleri sovinizmusát ledobja magáról, mint a kényszerzubbonyt, és mer magyarul /!// is keresztet vetni.”

Tele van utalásokkal a levél, amelyeket már nehézkes megsejteni, például azt, hogy ki az az öreg, akinek a sírján sertések legelnek.

1949. augusztus 16. Kedves jó testvérének címzett levél.¹³² Az előző nap látott egy kelyhet, amelyen a Lánchíd és egy kehely volt látható, és ez régi emlékeket idézett fel benne, ezért írja ezt a levelet. Eszébe jutottak ugyanis az előző évtized nyolcas évének eseményei, mindenki és minden, mondja. Az idő múlásáról így ír: „Napok szállnak, mennek. A tavaszt a nyár, a nyarat már nemsokára az ősz váltja. Események egymást kergetik. Egyiken át sem estünk és máris jön a másik. Ki tudná azokat rögzíteni, vagy leírni?” Szerencséjére nem egyedül van, mondja, hanem három fiúval, akik ott tanulnak nála. Nem részletezi, hogy kik

¹³¹ 0645. sz. irat

¹³² 0653. sz. irat

ők, milyen keretben tanulnak, de azt említi, hogy számot kell adniuk a tanultakról. A legutóbbi vizsga május végén, június elején jól sikerült – de csak jól. Ezután hosszabb ideig magára maradt. Itt a magányosan eltöltött napjairól ír, így: „Ezután hosszú ideig üres volt a fészek. Nem verte fel a madarak csicsergése. Egyedül élveztem a csendet. És rajzoltam magamnak a lehetőségeket. Azt is többek között, hogy valaki felkereshetne. Milyen nagyszerű is lett volna! Akkor legalább vissza adhatam volna annak a valakinek a háziasszonyi kedvességét. Magam voltam ugyanis ebben az időben a mindenés. Gondoztam a csibéimet, készítettem a finom tejtermékeket, kombináltam a pompás menüt. Mindent csak magamnak. Mert egyedül voltam.” Aztán Szent Anna napján vendégek érkeztek a búcsúra, és utána visszatért a három fiú is. Ez azonban csak a keret az elmúlt hónapokhoz, mert kifejti, hogy: „A tartalom, a benső nem írható le.” Ezt követően újra érdekes elmélkedés következik, érdemes idézni: „Sokszor felvetődik bennem a kérdés, hogy talán nem is én vagyok, aki cselekvője és szenvedője vagyok a történéseknek. Mintha nem is ismerném Mihályt, aki ott volt meg itt volt. Mintha ez a valaki más volna, akivel itt szoktam a szobámban találkozni. Ennek a vállára emberek sorsa nehezedik és boldogulásuk minden problémája. És ennek a lelkét megmételtyezte miazmás levegőjével egy szoba, amely olyan levegőt áraszt emlékeiből, mint latin klasszikusok erotikus művei. És ez a levegő fojtogat. Sokszor harcolok, küzdök ezekkel az emlékekkel, amelyeket egy beteg lelkű öreg elődöm hagyott itt, pontosan feljegyezve saját magának a nagyon is negatív értékű cselekedeteit. Titokzatos feljegyzések ezek. Csak nekem kellett a nyitjukra jönnöm, hogy gyötrődjem velük és miattuk. Ezt tartsa meg titoknak. Csak azért írtam meg, hogy segítsen megküzdenem a harcot.” Végül elmondja, hogy a külső élete már könnyebb, vele van Magdolna, és nemsokára megy Angéla nővére is, és ő örvend ennek. Végül elmondja, hogy sokszor emlékszik a „kerepesi temető kedveseire”, és a második emeletre, vagy már nem is emlékszik, talán az elsőn volt. De mégis a másodikon, mondja. Szeretettel köszönti annak a kedves szobának a drága lakóját.

Valószínűleg Kornéliának írta a levelet, őt szólítja testvérnek. Magdolna és Angéla a testvérei voltak, Magdolna a házigazdája volt ebben az időszakban.

1949. december 4. A püspöknek írt levél.¹³³ A géppel írt szöveg fölé a lapra kézzel írta rá: „Dr. Dobos János szíves tudomásulvétel végett. TyM”. A levél első felében kifejezi sajnálkozását a fiúk miatt. Kiderül, hogy az általa tanított diákok megbuktak filozófiavizsgán. Ő egy teljes oldalon fogalmazza meg a gondolatait ezzel kapcsolatban. Az első pontban azt fejtegeti, hogy a filozófiára szükség van, ám ő a vizsgáztatók által elvárt tudásszintet kifogásolja: „Nem becsülöm le a filozófiát, mert gondolkodni tanít. De hogy valaki filozófiailag tudjon gondolkodni, ahhoz az egész filozófia áttanulmányozása szükséges. Nem szabad tehát olyan általános gondolkodás-módot várni a logika és az ontológia ismerete után, mint amivel bölcs emberek rendelkeznek.” Hozzáteszi, hogy fontos lett volna, hogy a kikérdezés az átvett könyv alapján történjen, de nem így történt. Az érvelésének második pontjában arról ír, hogy ezek a fiúk voltak legalább azon a szinten, amelyen ők, amikor diákként ezt tanulták, és az ő kollégáiból jó papok lettek. Harmadik pontban említi, hogy amikor ő tanulta ezt a tantárgyat, egy „vékony kis kompendiumot” vettek át két év alatt. Akkor az eredményük a *jó* és a *jeles* volt, és csak az bukott meg, aki arra érdemes volt. Ezek a fiúk ennyi tudással szerinte ott jelest kaptak volna. És annak idején a diákokkal nem foglalkoztak annyit, mint ő ezekkel a diákokkal. Végül elmondja, hogy nem önigazolás akart lenni a levele, hanem el akarta küldeni vele a házukból a szomorúságot.

¹³³ 1385., 1386. sz. irat

NEGYVENES ÉVEK, DATÁLÁS NÉLKÜLI IRATOK

Tyukodi Mihály levele¹³⁴ nővéreinek. Névnapja alkalmából ír, és kíván boldog névnapot Adél nővéreinek. Azt írja, átköltözött már az intézetbe, ahol kedves szobája van, majdnem mindennel be van rendezve. Párnát is kapott kölcsön, amíg meg nem érkezik a sajátja. Közben megérkezett három ládája a dolgaival. A levelet csak másnap folytatja azzal, hogy függönyre lenne szüksége, meg is adja a méreteket, de a végén odairja, hogy mégis megveszi ő, van rá pénze. A hangulata jó, írja, a fiúk tanulnak, a munkája szép, ő pedig beilleszkedett a munkaközösségbe, még kártyázott is velük.

Nincs ellátva évszámmal a levél, csak hónappal, nappal, így nem világos, hogy melyik évben keletkezett. A tanári munkájának megkezdése elején írhatta, amikor Szatmárnémetibe költözött.

*

Ratio Mensis.¹³⁵ Nyomtatvány, amely a papok napi jámbor tevékenységének megszervezését szolgálja. Tyukodi Mihály neve szerepel rajta, és a májusi hónap, év nélkül. Józsefháza települést nevezi meg lakhelyéül. Az egyes tevékenységek táblázatba való bejelölését ceruzával végezte. Három jelet tehetett az egyes rítusok mellé: akaratlagos kihagyás, akaratlan kívüli kihagyás, részvétel. 11 rituális mozzanatról (mint meditáció, önvizsgálat, rózsafüzér stb.) és 6 további szabályról kellett minden nap bejelölni, hogy betartotta-e. Egy lapon egyhavi tevékenység szerepel. A lap hátsó oldalán szereplő megjegyzések részhez Mihály és a kijelölt felelős szövege is olvasható. Mihály elmondja, hogy kezdett hűtlen lenni szeretett társulatához, de új elhatározással tér vissza: rendes ember akar lenni. Igaz, egyszer már ígérte, és nem tartotta

¹³⁴ 0415. sz. irat

¹³⁵ 2283. sz. irat

be, de igyekezni fog legalább ezután pontos lenni. Józsefházán helyettesíti a katonának vonult plébánost. Magát a tisztelendő igazgató imáiba ajánlva búcsúzik. A másik oszlopban a megszólított igazgató válasza olvasható. Megnyugtatja, hogy a hűtlensége bizonyára a nagy elfoglaltságának tudható be, és ő nem fog a kedves személyére ezért haragudni. Sok egészséget kíván neki és őszinte szeretettel öleli.

Több ilyen nyomtatvány szerepel az anyagban. Egy másik hasonló lapon név nem szerepel, csak 9 napot jelöltek be, és a hátoldalán a levelezésnél is üres a paragrafus.¹³⁶ Egy másik hasonló nyomtatvány¹³⁷ októberre szól, ezen az összes napot kitöltötték, a hátán azonban nincsen megjegyzés vagy levelezés. Két további példány név és hónap megjelölése nélküli, a teljes hónap ki van töltve, a hátoldalán nincsen megjegyzés vagy levelezés.¹³⁸

*

Kisméretű nyomtatott füzetke.¹³⁹ A füzetben szerepel a hónap, erény, hiba kategória, majd a hónap minden napjára lehet jegyezni a teljesítést. 1940 novemberétől 1941 novemberéig tart. Legtöbb hónapba azt írta, hogy nem jegyezte és nem emlékszik vissza. Ahova írt megjegyzést, azok ilyenek: a felebaráti szeretethez 1940 decemberében: „lett volna alkalmam”, „menne a gyakorlat, mert tudok szeretetet gyakorolni, csak egy kispappal nehéz, erre fektetek súlyt”, „nem megy, gőg nem engedi!”, „nem jegyeztem fel”, majd az utolsó napon: „de a legdurvább is ma voltam”. Január, február, március hónapokban csak annyit írt, hogy nem jegyezte fel vagy nem emlékszik pontosan. Áprilisban egy naphoz odaírta, hogy lelki nap. Májushoz semmit nem írt, június és júliushoz, hogy nem jegyezte fel, nem emlékszik, augusztushoz, hogy nem emlékszik, szeptemberben három naphoz azt írta, hogy végezte pontosan. A következő lap már 1941 októbere, amikor a téma az öntudatos imádság, és itt napi minősítést kellett adnia magának. És

¹³⁶ 2286. sz. irat

¹³⁷ 2293. sz. irat

¹³⁸ 2302., 2324. sz. irat

¹³⁹ 2306. sz. irat

valóban minden naphoz beírta a minősítést, egy elégtelen van, 13 elégséges, a többi jó, nagyon jó csak kettő. Novemberben hasonlóan folytatódik a napi minősítés, itt három elégtelen van, 7 elégséges, egy gyenge, egy nagyon jó, a többi jó.

*

Kis lap,¹⁴⁰ rajta a kézzel írott szöveg: „Deo servire et perpetuo famulari in castitate et oratione.”

*

Vers.¹⁴¹ Címe: Mária fele. A verset kézzel írták, ceruzával, Mihály kézírása. Nem kizárt, hogy saját költeménye. A vers arról szól, hogy a költőnek ezer gyógyíthatatlan sebe van, de Mária ezeket mind begyógyítja.

*

Feljegyzés.¹⁴² Valószínűleg teológiai első évében írta, a váradi dombokat említi, érdemes idézni: „Mi vagyok? Költő ki bolond gondolatokat forgat magában lelkesül, (?) földfölötti magasságban szárnyal. Amikor aztán számonkérem magamtól miért: ó semmi semmi semmi. Zsongó nagyváros terül el előttem: Élet. Kacagó tavasz melyből semmi sem enyém. De mégis. Enyéme a eszmék miket senki nem ért meg, enyém a csend mit a természet nyújt itt a váradi dombon. Enyém a harc mellyel kivívom a lelkek szabadságát! Olyan fenséges érzés! Csak Istent tudni fölöttem állónak, aki szeret, ámbár gonosz vagyok.”

*

Reklámlap.¹⁴³ A lap első oldala teljes egészében a Koch testvérek öltözködési áruházának reklámját tartalmazza. Az oldal a papi ruházat osztály ajánlatát mutatja be, három papi személy rajza mellett olvashatók a megrendelhető ruhaneműk és áraik, valamint az is, hogy a vidéki rendeléseket legfigyelmesebben és leggyorsabban intézik, szükség esetén a szabásukat meghívásra elküldik. A lap másik oldalán további

¹⁴⁰ 2297. sz. irat

¹⁴¹ 2322. sz. irat

¹⁴² 2307. sz. irat

¹⁴³ 2316. sz. irat

cégek reklámjai láthatók: toronyóra kivilágításáról szóló reklám, orgonagyártó reklámja, harang- és fémöntöde reklámja, egy optikus reklámja, valamint egy műorgona-építőé.

*

Vers.¹⁴⁴ Címe: Estharang. Valószínűleg Mihály költeménye. Az első szakasz arról szól, hogy a szerző hálás, amiért a szülőfalujában zúg a harang, a másodikban pedig arról beszél, hogy férfiléte kezdetén szeretne újra gyerek lenni és boldogan visszamenni oda.

*

Kézzel írott szöveg.¹⁴⁵ Címe: Ima Krisztus vállsebéhez. Másfél oldalon egy könyörgés olvasható, majd ennek vége után egy magyarázó szöveg. Ez így szól: „Régi hagyomány szerint Szt Bernát megkérdezte Jézust, hogy melyik volt az ő legnagyobb sebje, és emberektől nem tudott fájdalma. Az Úr így felelt. »Volt egy 3 ujjnyi mély sebem a vállamon, melyet keresztm okozott, ez sokkal kínosabb volt mint a többiek. Erre az emberek keveset gondolnak mert egészen ismeretlen azért tiszteld e sebet és bármit fogsz kérni e sebre való hivatkozással, megadom néked. Mindazok akik tisztelik e sebet, kegyelmet és irgalmasságot nyernek.«” A szöveget a kézírás alapján nem Mihály írta.

*

Nyomtatvány.¹⁴⁶ A szöveg a szülőkhöz szól. Elmondja, hogy a „vérzivataros idő miatt” bezárták az iskolákat. Arra kéri őket, hogy a gyerekeket minden reggel 9 órakor küldjék el a misére, majd ezután az elsősáldozók részére kötelező előkészítő oktatást tartanak. Kérik, hogy ne csak az elemistákat, hanem a középiskolás gyermekeket is küldjék, mert: „Lehet, hogy ennek a kedves csoportnak imádsága-munkája kedves lesz Isten előtt... és nem pusztít végig városunkon a háború szörnyű ostorával...” A nyomtatványt Munkácson készítették.

*

¹⁴⁴ 2299. sz. irat

¹⁴⁵ 2303. sz. irat

¹⁴⁶ 2290. sz. irat

Nővérenek, Magdolnának a levele.¹⁴⁷ Azzal kezd, hogy nem tud hosszú levelet írni, mert nagyon foglalt. A levél mégis négyoldalnyi. Karácsony után sok a munka, írja, mert mindenkinek ruhaneműt hozott az angyal, amit most ők varrnak. Sok a munka, és sok lenne akkor is, ha mindenkinek egy kellene, de van, akinek három ing kell. Majd rögtön ezután a páterekről ír, azt mondja, hogy a korábbiakhoz csatlakozott Dávid testvér, aki Romániából szökött, és Vitus testvér, aki ugyancsak szökött, és ő nagyon ügyes szakács. Ibolya készül vizsgázni második polgáriból. Csomagot korábban nem tudott küldeni, pedig megsütötte a tésztát is, de nem volt, akivel elküldje, mivel a diákok nem arra mentek. Most küld belőle, bár a tészta már kicsit megszáradt azóta. Nem tudjuk meg, hogy kitől küldi, de úgy tűnik, a levél egy csomag mellett utazott. A következő téma Jancsi öccsük és az iskola: most elfogadhatóan tanul, de ebben annyira nem bízik a nővére, mert azt írja: „Most elég jól megy neki, majd meglátjuk év végén, hogy mit ér.” A tandíjáról is beszél: a felét már kifizették, az összeget ő adta rá, „csak legalább tanuljon”. Azzal zárja, hogy a nadrág zsebébe 100 lejt tett, hogy legyen zsebpénze a címzettnek: felét ő, felét a szülők adják. Klára testvérükről ír, ők jól vannak, „csak nagyon szegények”. Terus minden nap az iskolából hozzá megy ebédelni, és így a Mihály helyét tölti be.

A ruhanemű alatt feltehetően méterúrut ért, amiből mindenki varrat magának.

A polgári iskola ebben az időben a tanítóképzőt jelentette, feltehetően a budapesti Angolkésasszonyok Római Katolikus Polgári Iskolai Tanárképző Főiskoláját, amely 1948-ig működött. Tudjuk, hogy a két lánytestvér, Angéla és Ibolya tanítóképzőt végzett, és a későbbiekben egy ideig az oktatásban dolgozott.

*

Kisméretű, kockás lapos noteszke.¹⁴⁸ Borító oldala hiányzik. Az első oldalán egy fohászkodás olvasható. Az első felében hat oldalon hat rövid, tintával írt vers olvasható (Himnusz a népért, Himnusz a királyért, Himnusz a szabadságért stb.), amelyek tulajdonképpen fohászko-

¹⁴⁷ 0297. sz. irat

¹⁴⁸ 2279. sz. irat

dások. Üres lapok után a közepétől latin nyelvű *Oratio* olvasható pár oldalon keresztül, ezt már ceruzával írták. Az utolsó oldalakon különböző jegyzetek, számok és egy hevenyészett órarend is olvasható.

*

Nyomtatvány.¹⁴⁹ Címe: XIII. Leó Pápa Ő Szentsége rendeletéből magánmisék végeztével térden állva végzendő imák.

*

Egyik nővérének levele,¹⁵⁰ a vége hiányzik, ezért nem tudjuk, ki írja, a tartalmából ítélve valószínűleg Angéla. A családi kapcsolatokat említi: írt haza, kérte Jancsit, hogy írjon neki egy hosszú levelet, mert kíváncsi az öccsük jegyeire. Szüleiktől kértek 24 pengőt, kíváncsi a válaszukra, írja. Az előző többes szám valószínűleg a hűgát jelenti, hiszen így folytatja: „Kicsit sok, az igaz, de olyan olcsón jutottunk fehérnemű anyaghoz, hogy beszereztünk Concessának mindent, amire még szüksége volt. Az üzletbe ötször többet kellett volna érte adni, szinte ajándékba kaptuk.” A továbbiakban már csak egy utazókosárra és egy ernyőre lesz szüksége, mondja, majd kijelenti, hogy borzasztó nagy a nyomor. Egyik apácátársuk édesanyja mesélte, hogy a faluban akkora a szegénység, hogy a fél falu nem vágott disznót, és örülnek az emberek, ha krumplit ehetnek. A városi piac is üres, meséli, nincs mit eladniuk az embereknek. Végül a nyomort azzal magyarázza, hogy az szerinte az Isten büntetése: „Igaz, hogy olyan rosszak, erkölcstelenek a kaplonyiak, hogy egy cseppet se csodálkozom, hogy a jó Isten így büntet.” A levél valószínűleg folytatódott egy másik lapon, amely nincs az első mellett.

Kisebbik lánytestvérük nemrégén csatlakozott a rendhez, akkor történt a szükséges ruhaneműk és felszerelések beszerzése számára. Erre kértek pénzt a szüleiktől. Az összeg mindenesetre nagy lehetett, mert a levélben bosszán indokolják, hogy így is olcsón jutottak hozzá a beszerzendőkhöz.

*

¹⁴⁹ 2309. sz. irat

¹⁵⁰ 0312. sz. irat

Mihály levele¹⁵¹ szüleihez. Kézzel írt szöveg. A levél írása idején már felszentelt papként dolgozik Nagyváradon egy iskolában. Megtudjuk, hogy nem érzi ott jól magát a munkahelyén. Úgy fogalmaz, hogy nem bírja idegekkel. Felkészkedett már Budapestre, gondolván, hogy ott könnyebb lesz, de nem hagyták jóvá a kérését, ám az írás idején egy újabb választ vár feletteseitől. Többször megfogalmazza azt, hogy ha nem bírja már, hazamegy pár napra szüleihez, hogy megbeszélje velük, mitévő legyen. Azt írja, hogy az Isten sem akarhatja, hogy ő egészsége feláldozásával ott maradjon. Majd újra megfogalmazza: „Drága jó szüleim, ne gondolják, hogy ezek után amiket írtam én most már akasztó-fára való gazember lettem. Nem. Éppen úgy szeretem az Úristent, mint az előtt. Nem akarok soha rossz ember lenni, de ha továbbra is itt kellene maradnom, akkor nem felebaráti szeretet, hanem embergyűlölet uralkodna bennem. Ezt nem akarhatja pedig a jó Isten!”

*

Kérvény.¹⁵² Az agrárreformmal megbízott bizottsághoz írt kérvény, azt kéri a kérvény írója, hogy Barlafalu agrárreformjának döntését ne alkalmazzák az ő esetében, és adjanak neki egy újabb meghallgatást, mert úgy véli, hogy az ő tulajdonára nem vonatkozik az agrárreform törvénye.

A szöveg végén nem szerepel név, nem tudni, hogy ki írta. Meglehet, hogy Mihály segített valakinek megírni a kérvényt, ő ugyanis soha nem élt Barlafaluban.

*

Gépelt szöveg.¹⁵³ Bibliai passzusokat magyarázó, gépelt szöveg, egy hosszabb szövegből származó oldal, a 82., amely többek között azt tárgyalja, hogy voltak-e Jézusnak testvérei.

*

Lista,¹⁵⁴ amely valamely rendezvény résztvevőinek összesítője kívánt lenni. A felsoroltak között vannak papok, apácák, Mihály családja,

¹⁵¹ 0315. sz. irat

¹⁵² 1112., 1113. sz. irat

¹⁵³ 1115. sz. irat

¹⁵⁴ 0306. sz. irat

testvérek, tanítók, kántor, jegyző és nagyobb számban diákok. Csak a diákok esetében sorol fel neveket, és itt is csak családnévet ír. A többi esetben csak a kategóriát és a létszámot jegyezte fel.

*

Leltári lap.¹⁵⁵ A kis vendégszoba, az előszoba, a volt igazgatói lakás, az urak ebédlője elnevezésű helyiségekben található bútordarabokat sorolja fel a lista.

Bár a negyvenes évek iratai között volt, kérdés, hogy a negyvenes években készült-e a leltár, ugyanis az előszoba bútorai és felszerelései között egy telefonkészüléket is feljegyeztek.

*

Gépelte szöveg, címe: A zsinati határozatok tervezetének VI. része.¹⁵⁶ A szöveg többoldalas, körlevélnek tűnik.

*

Gépelte szöveg.¹⁵⁷ A szöveg egyoldalas, címe: Arany János élete, művészi céljai (1817–1882). Valószínűleg egy könyvből másolták ki a szöveget.

*

Gépelte szöveg.¹⁵⁸ Egy hosszabb szövegnek az utolsó, 82. oldala ez, címe: Függlék. Az erdődi, váradi, élesdi, margitai, somlyói kerületekhez tartozó településeket sorolja fel a szöveg, a települések nevét kizárólag román nyelven adja meg.

*

Gépelte szöveg, több oldal terjedelmű.¹⁵⁹ Címe: A szatmári Közpon-ti Oltáregyesület tagjainak névsora. Az adatsor 230 tag nevét és lakcí-mét tartalmazza.

*

¹⁵⁵ 1116. sz. irat

¹⁵⁶ 1119. sz. irat

¹⁵⁷ 1121. sz. irat

¹⁵⁸ 1120. sz. irat

¹⁵⁹ 1122. sz. irat

Feljegyzés, kis lapon, ceruzával írva.¹⁶⁰ Valószínűleg egy csomagot kísérő levélnek szánták. Szövege a következő: „Csak egy kis szalonnát küldök egyebet meg nem küldhetek mert még nem lehet cukrot kapni. Most halottam hogy Boka meghalt meg verte valaki tegnap előtt este de hogy ki azt nem tudják.” A lap hátán más kézírással, de ugyancsak ceruzával a következő szöveg olvasható:

„6 kgr kő só

á 5 – 30 lei

1940. X. 22-én”

Feltehetően az édesanya írta a levélkét, amelyet a küldeménye mellé tett, mint magyarázatot azért, amiért mást nem küld, csak szalonnát. A negyvenes évek gazdasági nehézségei a szegény paraszti családokat nagymértékben sújtották. A cukor ebben az időszakban hiánycikk volt. Tudjuk, hogy Kaplonyban minden család igyekezett dísznót tartani, vágni, szalonna így lehetett a házaknál, ezért ezt nem volt nehéz beszerezni, mint a cukrot. A levélke hátulján levő feljegyzést valószínűleg már a címzett írta egy későbbi időszakban, amikor épp keresett egy darab papírt a jegyzetbe, és ezt húzta elő. Gyakori volt nála a papírlapok szabadon maradt oldalainak későbbi felhasználása.

*

Kézzel írott 2,5 oldalas szöveg, amelyet valószínűleg felolvastak. Szülők, nevelők, vigyázat! címet viseli.¹⁶¹ Valószínűleg egy beszéd szövege. A szöveget megírása után ugyanazzal a kézírással átjavították, kihúzások és sorközi kiegészítések, átfogalmazások vannak benne. Egy szörnyű esetből indul ki: építőmunkások egy lány holttestére bukkantak egy mozi épületében egy padló deszkái alatt. A rendőrség letartóztatott egy férfit, akiről gyanították, hogy moziba vitte és megölte a 13 éves lányt. Az eset ismertetése után a szülőkhöz, nevelőkhöz fordul a szöveg írója: „Itt az ideje, hogy belássa minden szülő és nevelő miért tiltják az iskolák a növendékek mozi és színházlátogatását és miért kötik az engedélyezést a szülők írásbeli kérelméhez. A mozi színház előadás ugyanis olyan, mint az orvosság: szakavatott kezéből életet adó ál-

¹⁶⁰ 0309. sz. irat

¹⁶¹ 0114. sz. irat

dás különben halált hozó mérreg.” Majd azt fejtegeti, hogy a gyilkost a mozifilmek vitték rá tettének elkövetésére: „Minden mentegető szándék nélkül bátran állíthatjuk, hogy a szörnyű gyilkos lelki állapotának kialakulásához az is nagyban hozzájárult, hogy válogatás nélkül nézte végig a naponként lepergő filmeket. Ezekből pedig – sajnos – a rémséges gyilkosságok és a többi erkölcsi kihágások miazmás levegője árad a nézők felé.” Egy további történetet mesél el: egyik gyerek a reggeli ima után azt mondta neki, hogy ő ma még nem is reggelizett, mert nem volt amit. Ettől kezdve a szöveg írója vitt neki néha „egyet mást”. De csaldónia kellett később: „Milyen fájdalmas volt aztán számomra, amikor egyszer moziról esvén szó, azt mondják hogy (beszúrva: tegnap) ők is voltak...” A leírt párbeszédből kiderül, hogy az elbeszélő megkérdezte, honnan volt pénze erre, mire a gyerek azt válaszolta, hogy az anyukája adott. Azzal zárja a kis epizódot, hogy sajnos ő tudja, mit nézett meg. A szöveg azzal végződik, hogy a szülőket, nevelőket még egyszer a gyerekeik védelmére biztatja: inkább vádolják őket szigorúsággal, mint ilyen tragédiák történjenek.

Többször is az az érzése az olvasónak, hogy a szöveg írója is látta a filmeket, amelyektől eltiltaná a fiatalokat. Még utal is arra, hogy ő tudja ám, mit nézett meg a kisfiú – hiszen másképp nem tudná elmondani azt, hogy azoknak szörnyű hatása van rájuk. Vagy igen? Vajon csak meggyőződésből írja mind ezt, esetleg másoktól hallottak alapján, és nem tapasztalatból? Annyi biztos, hogy később járt moziban, a hatvanas évekből származó feljegyzés szerint vásárolt mozijegyet. Tehát járt ő is moziba, bár nem járhatott túl gyakran.

*

Az előző mellé csatolt, kettéhasított lap, rajta féloldalmi kézzel írott szöveg.¹⁶² Jobb oldalán fent ez szerepel, mintegy címként: Adiliának. A szöveg valakiről szól, akinek a lelke fáradt volt és magányra vágyott. Az utolsó mondatokból azonban kiderül, hogy nem teljes magányra gondolt a szerző, hanem arra, hogy a nagybetűs jegyesével legyen, akinek „mindent kiönthet”. A szöveg befejezetlen.

A szöveg egy történet, esetleg egy novella töredéke lehetett.

¹⁶² 0115. sz. irat

*

Datálás nélküli, nem egészen egyoldalnyi, írógéppel írt szöveg,¹⁶³ amely a következő címet viseli: *Historia domus* (Szinfalu egyházközség élete 1944 után). A szöveg egy lírai bevezetés a *Historia domus*hoz, azt az erdős tájat írja le, amelybe Szinfalut kell elképzelnie az olvasónak. Maga a *Historia domus* azonban nincs mellette, a táj leírása után megszakad az elbeszélés.

*

Tanítványának, Jánosnak a levele.¹⁶⁴ Datálás nélkül írta, de később a hátára ráírták, hogy: 1949. A tanítvány leírja, hogy nem is volt alkalmuk elbúcsúzni, és most bocsánatot kér mindazért, amivel megbántotta volna, és köszöni neki szépen mindazt, amivel segített neki. Elmondja, hogy elvégzi a megszokott imákat és naplót is ír, de magyarul írja, nem valószínű, hogy lefordítja latinra. Mindenki jól van, mondja, szülei és a plébános úr is.

Úgy tűnik, hogy Mihály tanítványa írta a levelet, akinek vakációs házi feladata volt naplót írni latin nyelven.

*

Datálás nélküli szövegtöredék.¹⁶⁵ Egy későbbi visszatekintés, amely a negyvenes éveket idézi fel. A szöveg egy gyűlést mesél el, amelyen a pap a hívek elé tárja az építkezéssel kapcsolatos terveit, és megkérdezi az emberek véleményét. Az emberek véleménye egyöntetűen nemleges volt, tavaly még háború volt, mondták, sokan még fogságban vannak. Ő saját magát így írja le: „A lelkipásztor csak nézte hosszan a beszélőt szelíden mosolyogva.” Majd később, amikor meghallgatta az embereket: „Minden azon múlik, emberek, emelte fel kissé a hangját – hogy mi is akarunk valamit tenni.” Végül elmondja, hogy nem a hívek véleményét követte, hanem a saját javaslatait valósította meg.

A negyvenes évekhez soroltam az iratot, mert a háború utáni első évről számol be.

¹⁶³ 0413. sz. irat

¹⁶⁴ 0652. sz. irat

¹⁶⁵ 0785. sz. irat

*

Féloldalas feljegyzés, keltezés nélkül.¹⁶⁶ A negyvenes évek iratai között volt, de a papír és a betűk formája alapján úgy tűnik, hogy a feljegyzés a negyvenes évekhez sorolandó. A címzett neve nem szerepel, a megszólítás: „Kedves Kis Unokaöcsém”. Arra kéri őt, hogy ne haragudjon, amiért ilyen későn veszi tudomásul a világra jöttét. Érkezése meglepte, de persze a címzett nem tudhatja, hogy „nem mindenikünk vesz részt titkon a szülei esküvőjén”. Kéri, hogy bocsásson meg ezért a tréfáért, és kívánja, hogy sose ismerje meg ezt a szépséghibáját, hiszen ő, a címzett nem hibás ezért – ő csak a következményeket viseli, és ezért sajnálja őt. Húsz év múlva kíván majd többet mesélni erről. Jókívánságai után a „bátyád” aláírás szerepel, utóiratként pedig a következő: „Mondd meg az Apádnak, hogy nagybátyád okosabb, mint ő, mert ő már egy évvel ezelőtt akart a lakodalomba menni.”

Unokaöcsémnek nevezi a címzettet, és bátyjaként írja magát alá, ebből következtetni lehet arra, hogy valamelyik testvérének a gyerekeiről lehet szó. Akkoriban, abban a közösségben nem számított sem mindennapinak, sem elfogadottnak az, hogy a menyasszony várandós legyen, ezért beszél titkos jelenlétről.

*

Novellavázlat, kezdemény.¹⁶⁷ Két gyerek szerelmi történetéről szól. A szöveg több összehajtott oldalon keresztül tart, egyes részei ismétlődnek. A lapok nem mai standard méretűek. A szöveg töredékes, sok benne a javítás, az érthetetlen rész.

*

Fotók, negyvenes évek

A negyvenes években készült néhány fénykép, valószínűleg a család háza előtti udvaron.

¹⁶⁶ 0414. sz. irat

¹⁶⁷ 1443. sz. irat

Az első fotón 13 személy látható, a család tagjai és egy ferences pap. A fényképre nem írtak információt, így csak következtetni lehet arra, hogy pontosan mikor készült a kép. Jó kiindulópont lehet azonban ehhez a falu ferences plébánosa, aki a fotón szerepel. A ferences atyában P. Kassay Kelemen ismerjük fel, a jellegzetes figurája, hajviselete többször feltűnik a kaplonyi ferenceseket ábrázoló fotókon. Ő az, aki ezen a felvételen ferences habitusban a széken ül.

Középen, úgy is, mint a fontosabb helyen két pap ül: az idősebb Kassay Kelemen, a fiatalabbik Mihály. Mellettük kétoldalt két idős ember ül székeken. Ők ketten a Mihály szülei. Más, a hagyatékban talált fotók alapján is állítható ez, ugyanis a kettőjük fotója külön is fellelhető a negyvenes évek iratai között. A hátuk mögötti sorban öt nő áll, közülük három apáca. A három apáca a Szatmári Irgalmas Nővérek viseletét hordja. A képen tehát a szülők, nyolc gyermekük, egyik idősebb lányuk férje, egy lányunokájuk népviseletben és P. Kassay Kelemen látható. Érdeemes megfigyelni a képen látható proxemikát: a szülők időskoruk ellenére és házigazdaként is a fontossági sorrendben csak a két pap után következnek.

P. Kassay Kelemen 1927 augusztusában került Kaplonyba, erről bejegyzés szerepel a helyi Szent Antal-templomban található *Historia domusban*.¹⁶⁸ Két időszakban volt plébános a faluban: 1927–33 és 1942–47 között. A fotó a második plébánosi korszakában készült, hiszen azt is tudjuk, hogy a fényképen mellette ülő Mihályt 1942 húsvétján szentelték pappá, és ő ezen a képen papi ruhában van. Az is erősíti ezt a feltételezést, hogy a negyvenes években nem volt elterjedt még ebben a falusi környezetben a családi fotózás, a kaplonyi ferencesek viszont már korábban fényképeztek.¹⁶⁹ Kéznevelő tehát azt feltételezni, hogy 1942 húsvétján a frissen felszentelt pap kérte meg a ferenceseket, hogy készítsenek fotót a családjáról a felszentelése, majd az otthon tartott első miséje alkalmával, és ekkor több felvételt is készítettek a családi portán.

Úgy tűnik, mindannyian a legjobb ruhájukat vették fel. A két pap ruházata alól kissé látszik a cipő. Ha a szemünk végigszalad a képen látható személyek cipőin, csak két újszerű, sötét színű, fényesre sikált cipő látszik: a két pap lábán. A két idősebb férfi csizmát visel, ezek nincsenek rossz állapotban, de szemmel láthatóan viseltek. Az oldalt álló fiatalabb férfitestvér felcipőt bord, ez is kopott. A legrosszabb állapotú cipője azonban kétségen kívül a középen elől, a földön ülő gyerekeknek, a legkisebb testvérüknek van. A gyerek jelvényt díszített sapkát, zekét, rövidnadrágot, alatta harisnyát és magas szárú cipőt visel.

Ezt a fotót, pontosabban a fénykép negatívját manipulálták, azaz mai kifejezéssel élve a Photoshopnak megfelelő eszközökkel módosították. A két idősebb férfi feje körüli részt feketére színezték, és a jobb szélén álló férfi feje körül is töröltek a képből.

Mi lehetett a célja ennek a beavatkozásnak? Véleményem szerint az lehetett, hogy a két szülőről kívágyanak egy-egy jobb minőségű felvételt. A kívágyást nehezítette az, hogy a hátuk mögött álló személyek igencsak tarka ruhája jól látszik a fejük körül. Az anya háta mögött a sötét alapon világos, virágos mintájú ruhát viselő lánya állt, és ruhájának mintája látszott az anya feje

¹⁶⁸ Ld. *Historia domus*, Kaplony, 105.

¹⁶⁹ Ld. Szikszai Mária: Egy szerzetesi közösség tagjainak fényképezési gyakorlata. In: Erdélyi Múzeum 1:(2) 2015. 92–109.

körül. Az apa feje körül a háta mögött álló apáca lányának viseletdarabja lehetett zavaró. Ezért megpróbálták a két szülő feje körüli részt kisméretűre, feketére festeni, majd a két részt egymás mellé montírozni. Van a hagyatékban egy kisméretű fotó, amely a két szülőt ábrázolja, és a leírt módosítások nyomait mutatja.¹⁷⁰ Ez azt bizonyítja, hogy korabeli montázs technikával egymás mellé illesztették a két felvételt. Ugyanígy manipulálták a fotó jobb oldalán álló fiútestvér feje körüli részt. Itt is az valószínűsíthető, hogy az ő alakját külön kivágták és kinagyították. Tudjuk, hogy a fénykép készítése után ő volt az első testvér, aki elhunyt. A 20. század ötvenes éveiben nem volt túl elterjedt az, hogy a felnőtt személyek, akik rurális környezetben éltek és földműveléssel foglalkoztak, fényképet készítsenek magukról. Valószínűleg a fiútestvérikeről sem maradt fénykép a halála után, és a családtagjai szerettek volna ebből a csoportképből kinyerni egy külön fotót róla. Nem egyedülálló ebben a családban, hogy az elhunyt családtagról igyekeztek egy fényképet eltenni. A képen látható fiatal lány feltehetően az a kislány, aki alig pár év múlva elhunyt. Az ő halála után is azt kérik egymástól a levelekben a testvérek, hogy küldjenek fényképet róla, ha van. Ez történt itt is, amikor ennek érdekében satírozással rejtették el a jobb szélső férfi mögött látható növényzetet. A levelezésben szó esik arról, hogy Mihály küldött testvéreinek az elhunyt fiútestvérikeről fényképet. Valószínűsíthető, hogy ebből a fotóból vágták ki és nagyították fel azt a képet.

¹⁷⁰ 2269. sz. irat

A második felvétel ugyanakkor és ugyanott készült, mint az előző, de ezen már csak a szülők és a gyerekeik láthatók. A személyek elrendezése ugyanolyan figyelemre méltó, mint a fenti kép esetében. A szülők immár a kép központi részén ülnek, egymás mellett. A két oldalukon levő két széken a két idősebb lányuk kapott helyet. Hátul a két idősebb fiuk áll kétoldalt, közöttük a három apáca. És a földön, törökülésben, a legkisebb fiú.

A plébános távozása után tebát csak a család maradt a kamera előtt, és ekkor megváltozott a proxémika, a személyek elrendeződése, hiszen megváltozott a társadalmi kontextus is, amely a képen látható emberek közötti viszonyból fakad. Mivel itt már csak a család látható, ezért a szülők kerültek a kiemelt helyre, a kép közepére.

A család valószínűleg szeretett volna fotót külön a két szülőről, ám ilyen felvételt nem készült. Meglehet, hogy már haláluk után próbálták meg összeválni a két alakot egy fotóra, amikor már nem volt módjukban egy újabb fényképet készíteni róluk. Kérdés lehet, hogy miért volt szükség arra, hogy az első képből vágják ki a szülők képét, majd illesszék egymás mellé, ahol nem ülnek egymás

mellett, hiszen ez a kép ugyanazon a napon készült, mint a második, ahol egymás mellett ülnek. Ráadásul a második képből könnyebben kivágható lett volna a kettőjük képe, hiszen itt a két szülő egymás mellett ül. Ha erre a kérdésre választ szeretnénk találni, akkor érdemes közelebbről is megnézni a felvételeket. Jól látható, hogy azon a fényképen, amelyen eleve egymás mellett ülnek, mindkét szülő arca árnyékos, sötétben maradt, ezért ők nem látszanak elég jól, miközben az első fotón az arcuk jól látszik. Ez vezethetett végül ahhoz, hogy a jobb felvételnek a manipulálása révén próbálták a szülők fényképét előállítani.

Az előző képen P. Kassay Kelemen ül középen Mibály társaságában, tehát a két papé volt a fő hely, az idős szülők pedig az ő két oldalukon, a kép szélén láthatók. A családi képen azonban mindez megváltozik. Amikor csak a család kerül a képre, már nem a papi szerep a legfontosabb, ezért a család frissen felszentelt pap fiát nem ülve látjuk, és nem is kerül fő helyre a pap fiú. Itt már a családban elfoglalt hierarchikus rend alapján az életkor adja a tekintélyt, és így a szülők mellé a kiemeltebb helyre a két idősebb lányuk kerül. A pap fiuk itt csak egyike a gyerekeiknek, és őt is az életkora szerint sorolják.

ÖTVENES ÉVEK

1950. február 10. Egy katonai szolgálatát töltő fiatalember, Laci levele,¹⁷¹ amelyet Magdolna néninek címez Szinfaluba. A katonai szolgálatát egy éve töltő fiatalember a decemberben küldött levele után érdeklődik, amelyben fényképet is küldött, de választ nem kapott rá. Elmondja, hogy nagyon vágyakozik a korábbi szinfalui napok után: „Elszem tetszik képzelni K. Magdolna néni hányszor végig megyek naponként gondolatban az udvaron, szeretnék tenni, venni, néha neki-dülve a konyha ajtónak könyvel a kezemben beszélgetünk, jön Atyánk bezavar tanulni, de mindez csak ábrándozás.” Szeretne leülni az orgonához is, írja. Bár csak egy éjszakát volt otthon Terebesen, mégis 2 órát beszélgetett a tiszteletessel, és megértette, hogy mi történt Szinfaluban. Az esetet nem fejtí ki. Később az állomáson találkozott ismerősével, és vele is erről a ki nem fejtett esetről váltott szót. Elmondja, hogy irodában dolgozik, de állandóan meg van hűlve, fáj a feje és a foga, alig tud enni. Templomba is elment a Szent Család napján. A levél vége felé azt is kérdezi, hogy számít-e a címzett hazamenni Kaplonyba, majd felsorolja az ismerőseit, akiket üdvözöl. Az aláírás alá feltünteteti a levelezési címét: egy Ialomița megyei katonai egységet ad meg.

Mihály 1948-tól Szinfaluban több fiatalot készített fel teológiai vizsgákra.¹⁷² 1950-ben közülük az egyik fiú írhatott a szinfalui plébániára levelet. A Kaplonyra utaló megjegyzés megerősíti azt a feltételezést, hogy Mihály nővéréhez, Magdolnához szól a levele, aki kaplonyi születésű volt. Szinfaluban ekkor ő volt a Mihály házyezetőnője.

¹⁷¹ 0418. sz. irat

¹⁷² Említi ezt: Ilyés Csaba (szerk.): *A Szatmári Egyházmegye jubileumi szematiizmusá. Szatmári Római Katolikus Püspökség kiadó, Szatmárnémeti, 2006. 396.*

1950. március 6. Újabb levél¹⁷³ a katonai szolgálatát töltő Laci részéről Magdolna néninek. A levél láttán a katonatársai tanítókisasszonyt sejtettek a feladó személyében, ezen jót nevet a levél írója. A levélből kiderül, hogy a decemberi levele a fényképpel együtt elveszett, ezért újabb fényképet szándékozik küldeni. Elérzékenyült a kapott levél olvasása során, mondja. Vajon együtt lehetnek-e még egyszer úgy, mint annak idején. Otthon két disznót vágtak, berendezkedtek, csak ők hiányoznak, ezt írta neki Magdolna néni. Családjától nem kapott levelet vízkereszt óta, pedig minden héten írt haza, ezért el van keseredve. Panaszkodik a sok munkájára. Hátravan két hónap, mondja, de ezt valószínűleg a legközelebbi szabadságára érti, nem a szolgálata végére. Mentetegetőzik, amiért az egynapos szabadsága idején a szüleihez látogatott haza, és nem Szinfaluba, bár Szinfaluban jobban érzi magát. Az előző levelében üdvözlendőt küldött Angéla K. N.-nek, itt kérdezi, hogy ő mit csinál. Az üdvözlendőket itt is felsorolja, köztük egy Gizike kisasszonyt is.

Az Angéla K. N. megnevezés Angéla kedvesnővért jelentheti, Mihály és Magdolna apáca lánytestvérét. Az akadozó levelezés az otthoni világtól távol levő számára igazi megpróbáltatás volt. Március 6-ától 8 hét telt el, ami alatt ő betente írt haza, és választ nem kapott. Valószínűleg a sorkatonák leveleit is szűrték a hatóságok, esetleg akadályozták az eljutásukat.

(1950. június 20.) Egy rövid, négy soros, kézzel írt levél Miskához címezve.¹⁷⁴ Szövege a következő: „Kedves Miska! Légy szíves, holnap nézz be hozzánk. Minél korábban. Arról a megbeszélte útról lenne szó. Intézd úgy, hogyha egy-két napig nem jutsz haza, ne legyen fennakadás otthon. Édesapám helyett szeretettel várlak.” A levelet kézzel, tintás tollal írták, aláírója csak a családnevével szerepelteti magát. Hat darab fénymásolata van, amelyeken mindkét szöveg, a kézzel írott és a géppel írt magyarázat is látható.¹⁷⁵ A kézírásos lap kopott, sokat forgatták, há-

¹⁷³ 0417. sz. irat

¹⁷⁴ 1278. sz. irat

¹⁷⁵ 1277., 1279. sz. irat

romba hajtva őrizhették, a lap háta is nagyon megkopott – látszik, hogy összehajtogatva tarthatták. Az összehajtás mentén a tinta is kopott. Valószínűleg egy későbbi időpontban a lap aljához ragasztottak egy másik kisebb lapot, amelyre írógéppel átírták a fenti szöveget. Az átírás alatt a következő magyarázó szöveg szerepel: „Dr. Révész Gábor levele Ty. M-hoz 1950. jun. 20-én, amelyben a címzettet arra kéri, látogassa meg a Püspököt és vigyen neki anyagi támogatást. A levél kérés. A püspök nevében intézkedik.” A saját nevét ő rövidíti.

A hat darab fénymásolatot Mihály valószínűleg később készítette. Ha figyelmesen elolvassuk, az eredeti szöveg nem azt tartalmazza, amit a magyarázó szöveg ír. A kézzel írott részen nem látható dátum, hanem csak a magyarázó részen. Az eredeti szöveg arra kéri őt, hogy nézzen be hozzájuk, a témát is megjelöli: egy utazásról van szó, amiről ők már beszéltek. A magyarázó szöveg azonban hozzáteszi azt, amit a szöveg írója, Mihály tudott, bár ez az információ nem szerepelt az első szövegben, nevezetesen, hogy a kényszerlak helyen élő püspök meglátogatásáról volt szó, őt kellett Mihálynak meglátogatnia, és anyagi támogatást vinnie neki. Ez azonban nem szerepel a szövegben, ahogy Mihály írja, hanem a történetekről szóló tudását vetíti bele ebbe a szövegbe. Nem világos, hogy eredetileg milyen szándékkal készítette a másolatokat, de az kiderül a levelekből, hogy olykor elküldött egy-egy fénymásolatot a levelei melléleteként olyan esetekben, amikor a saját mellőzöttségéről akart írni, vagy azt akarta bizonyítani, hogy neki szándékosan ártani akartak.

1950. augusztus 8. Kézzel írott szöveg.¹⁷⁶ Nincs címzettje vagy aláírója. A szöveg szerint egy Ideal márkájú, 42315. számú biciklit letettek a szebeni Securitatéhoz 1950. augusztus 8-án.

Valószínűleg ez volt az a bicikli, amellyel Mihály közlekedett, amikor ez év júniusában letartóztatták.

1951. április 3. Ugyanannak a Lacinak a levele,¹⁷⁷ aki a katonai szolgálatát tölti, ugyanahhoz a Magdolna nénihez, akihez a korábbi levelet

¹⁷⁶ 2383. sz. irat

¹⁷⁷ 0419. sz. irat

címezte. Ezt a levelet a korábbi után egy évvel küldte. Elsőként a küldött csomagot köszöni meg, majd az októberi leszereléséről ír. És elmondja azt is, hogyan teltek az ünnepek számára – nyilván a húsvéti ünnepekre gondol: „Egész nagyhéten csak néztem az órát, és gondolkoztam, most ez van nálunk, most amaz, Lamentatio, Passio. Sz. Mise, Feltámadás és a többi szertartások. Vasárnap délután két óráig dolgoztam, és utána kimentem én is egy kicsit a városba. Már ugy meguntam ezt a kopasz négy falat a drótkerítést, ezt a sok szürke kopasz katonafejet, és ilyenkor kisétálok a Duna partra egy kicsit szellőzni. A második napja már olyan szürke volt mint a többi hétköznapok. Így szoktunk mi ünnepelni, természetesen a templomok előtt csak elmegyünk, igaz itt csak szakállasak vannak.” A másik téma a levelek kézbesítésének akadályoztatása. Időközben felismerte azt, hogy csak az otthoni levelet nem kapja meg, bárholnan másholnan megérkeznek a levelek számára. Így vélekedik: „Figyelnek engem, és gyűjtik a leveleimet, úgy hogy már irni sem merek haza.” Újra kérdezi, hogy megérkezett-e a fényképe is a korábbi levelével, mert erre nem tért ki a címzett. És örül, hogy Gizike kisasszony jól érzi magát, szeretettel üdvözlí. Üdvözlí a szinfalui menyasszonyokat is, külön említi név szerint az egyiket, akinek Magdolna néni adja át jókívánásait. Utóiratban kéri, hogy barátjának, Sanyinak is adják oda a levelet, ha ott jár.

Az, hogy ebben a harmadik levélben is felbukkan az előzőekben küldött fénykép kérdése, elvezet abhoz a következtetéshez, hogy a közben eltelt egy év alatt a felek nem váltottak levelet. 1951 áprilisában, amikor húsvéti csomagot küldenek neki, ott folytatják a levelezést, ahol 1950 márciusában abbahagyták. A fénykép küldése fontos a katoná számára, az első levelében jelzi, hogy küldött egy fotót, a másodikban írja, hogy még egyet küld, mert az előző elveszett, a harmadikban is rákérdező, hogy megkapták-e. Egy mondattal utal arra, hogy miért szeretné, ha eljutott volna a fotója: „minden vágyam az volt, hogy legalább képen legyek Magdolna néni közelében”. A katonák levelét régebb egy faluban kézről kézre adták, ezt külön kéri is ez a katoná, megjelölve barátját. Tudjuk, hogy a háborúk idején a leveleket, esetleg a vele küldött fotót is az utcai ablakba állították ki, különösen akkor, ha a faluból többeket felsorolt benne a levél írója. Ennek valamiféle maradványa lehet a kérés, hogy levelét mutassák

meg a barátjának is, illetve az az igyekezet, hogy a fényképét eljuttassa haza, hiszen tudja, hogy többen fogják kézről kézre adni. Talán remélte, hogy Gizike kisasasszonyhoz eljut a levele és fényképe. A másik téma, amiről külön szól, az ünneplés egy olyan környezetben, ahol ez tilos. Egy olyan emberről van szó, aki órára, percre pontosan ismeri a nagyhét liturgikus elemeit, és ezeket titokban lelkileg feleleveníti, megéli. A rituális időt akkor is átéli, amikor nem tud részt venni a rítusokon, nem tud külsőleg jelen lenni. Külön kiemeli, hogy a Duna-parti séta közben látott templomokba nem megy be, mivel azok a „szakállasoké”, ezzel utalva az ortodox rítusú templomokra. A levelezés akadozása feltűnik a levélírónak: kikövetkezteti, hogy a levelezését figyelik, sőt, szűrik.

1953. április 29. Orvosi igazolvány.¹⁷⁸ Román nyelven állították ki a gyergyói kórházban. Arról szól, hogy az alulírott belgyógyász orvos megvizsgálta a 37 éves Tyukodi Mihályt, és a betegségeinél hörghurutot, krónikus gyomorhurutot, fekélyt (ez kérdőjellel) és ideggyengésget sorol fel. Gyógyszeres kezelést, szigorú diétát ír fel neki, valamint azt tanácsolja, hogy kerülje pár hónapig a fizikai és pszichikai megerőltetést.

1953. május. Egy kérvény kézzel írt piszkozata.¹⁷⁹ A kérvényt egy espereshez címezték, ceruzával írták, nem a Mihály kézírása. A kérvényben Mihály azt kéri az esperestől, hogy engedélyezze a korábbi állása elfoglalását, miután hazaérkezett a börtönből. A börtön szót azonban nem használja: „1950 július hónapban akadályozottá váltam és 1953 május 1-ig egyházközségemtől távol éltem anélkül, hogy bíróilag el lettem volna ítélve, politikai jogomtól megfosztva és állásomtól felfüggesztve. Most akadályoztatásom megszűnt és állomás helyemre visszatértem. Orvosi bizonyítvány szerint 6 hónapi szabadság illet meg erőgyűjtés céljából. Ezért egyelőre pihenni óhajtok. (...) Idő kell arra is, hogy a 3 évi távollét után a társadalmi és gazdasági életben tájéko-

¹⁷⁸ 2376. sz. irat

¹⁷⁹ 2372. sz. irat

zódjam és az egyházi intézkedéseket megismerjem. Már most bejelentem azonban a visszaérkezésemet és azt, hogy (?) működésemet folytatni óhajtom, és ezért kérem, tegye meg a szükséges előterjesztést jelentkezésemről a felettes hatóságnak.”

Valószínűleg valaki megírta neki a piszkozatot, amely alapján ő megírhatja a kérvényt. Ez az egyetlen irat, ahol elhangzik az, hogy a 3 évi fogvatartása alatt nem volt bíróság elé állítva és elítélve.

1953. május 24. Emma néni levele,¹⁸⁰ Jóska nevében is írja. Örülnek annak, hogy értesítette őket, hogy hazaérkezett, mert ebből arra következtetnek, hogy az ő édesapjuk is előbb-utóbb otthon fogja tölteni napjait. Ők az idős édesapjuk felől érdeklődnek, arra kérik, hogy részletesebben írjon nekik róla és arról, hogy „mit jelent ott nyugdíjasnak lenni”, azaz írjon kicsit részletesebben édesapjuk sorsáról. Kérik, ne nyitott lapot írjon, hanem zárt levelet, mivel azt nem olvassa el senki.

1953. április 26-án tért haza Tyukodi Mihály a börtönből. A levél nagyon nagyon óvatosan fogalmaz, első jelentésmezéjét tekintve nem is derül ki az, hogy miről is esik szó. A levélírók édesapjuk felől érdeklődnek, kérik, hogy meséljen róla, mit is jelent ott nyugdíjasnak lenni. Tyukodi Mihály alig egy hónapja érkezett haza a börtönből. Búcsúzkodása közben ígéretet tett társai egy részének, hogy hírt küld felőlük a hozzátartozóiknak. Joggal feltételezhető, hogy a címzettek idős rokona rabtársa lehetett Tyukodi Mihálynak. Tyukodi Mihály hazaérkezése után írhatott a családjának róla. A család erre a levélre válaszul további információkat kérve tőle, ám ezt virágnyelven teszik, nyugdíjas létről írnak raboskodás helyett. Mihály levelezőlapon írhatott nekik, ám ők itt azt kérik, hogy a továbbiakban levélben írjon, mert azt nem olvassák el – legálábbis ők így gondolták. Mihály azonban tudhatta, hogy a levelezés sem biztonságos, talán ezért is választotta a levelezőlapot, mintegy jelezve az esetleges megfigyelőinek, hogy nem rejteget semmit.

¹⁸⁰ 0250. sz. irat

1953. június 19. Szolgálati kirendelés.¹⁸¹ A Szatmár rajon római katolikus esperessége értesíti Tyukodi Mihályt arról, hogy 1953. június 19-től kinevezték Szinfalu plébániai hivatalának vezetőjévé. Lakása a falu plébániáján lesz.

1953. június 26. Hivatalos levél Adorjáni Károly vikáriustól Mihály részére.¹⁸² Tudomásul vette, hogy a címzett visszavette a szinfalui plébánia vezetését. Értesíti, hogy az államsegélyes papok közé történő besorolását a minisztériumtól ezzel egyidejűleg kérte.

*Az iratnak nem hitelesített írógépes másolata is van.*¹⁸³

1953. június 26. Hivatalos irat.¹⁸⁴ Adorjáni Károly vikárius és egy másik tisztségviselő által aláírt irat értelmében Tyukodi Mihály visszaveheti Szinfalu plébániájának a vezetését, mint ideiglenes plébános.

*Az iratnak nem hitelesített írógépes másolata is van.*¹⁸⁵

1953. augusztus 10. Feri levele János testvérhez.¹⁸⁶ A katonaságból írja levelét. Első felében arról ír, hogy egy építkezésben dolgozik, és felsorolja, hogy kikkel van együtt. A következőkben a teológiai képzés indításáról, annak sejtett háttereiről ír. A sok *pro* és *contra* meghallgatása után ő az ellenzők mellé állt, mert ahogy fogalmaz: „Hivatásomhoz való hűségem egyengette volna utamat Fehérvár felé. Szép eszmékért harcolnak ők is: ne maradjon a nép pap nélkül stb. az eddig jó de jön ennek a kiegészítője: Milyen megalkuvásokkal és eszközökkel akarják ezt elérni – ha valójában tőlük származik az eljárás... amit te is ismersz és akkor szomorú és nem eszmény, nem elv.” Majd ezt írja: „...nem akarom, és nem is lehet elítélni őket...” Majd a levél második lapján elmesél egy rövid történetet. Utazása során megállt Fehérváron (mint

¹⁸¹ 2381. sz. irat

¹⁸² 2373. sz. irat

¹⁸³ 2374. sz. irat

¹⁸⁴ 2380. sz. irat

¹⁸⁵ 2379. sz. irat

¹⁸⁶ 0416. sz. irat

kiderült, vonattal egy vonatállomásban), és bedobott egy levelet a postaládába. Útközben „Pakocs helynök úrba” ütközött. Az felismerte őt, de ő egy jónapotl elment mellette és visszaült a vonatra. Mégis, amikor elindult a vonat, intett neki és Pakocs visszaintett. Majd így folytatja: „Utána ugy elgondolkoztam. Kinek... minek is integettem: a Multnak-e amit eltemettünk vagy a jövőnek amire áll a fratres vigilate et orate ut ne...” Levele végén Sanyit üdvözli és Magdolna nénit.

Az idézett latin szöveg fordítása: Testvérek, vigyázzatok és imádkozzatok, hogy ők ne... Nem tudjuk, pontosan hogyan kerülhetett Mibályhoz ez a levél, hiszen ő nem a címzettje és az írója sem. Az nyilvánvaló, hogy egyházi személyek között zajlott levelezés ez, amelyben említik a teológiai képzés újraindítása körüli véleménykülönbségeket és Pakocs Károly személyét is. (Pakocs Károly ekkor meghatározó alakja volt az erdélyi egyházi életnek, róla lásd: Tempfli Imre: Sárból és napsugárból. Pakocs Károly püspöki helynök élete és kora. 1892–1966. Metem könyvek 36. Budapest, 2002.) A levél végén ugyanazokat a szereplőket látjuk viszont, akik a korábbi, Laci által írt katonalevelelől már ismertek, Sanyit és Magdolna nénit. Talán ők hárman voltak azok a teológushallgatók, akiket Tyukodi Mihály tanított: Laci, a korábbi levelek szerzője, a jelen levél szerzője, és a mindkettőjük által emlegetett Sanyi.

1954. március 16. János levele Mihályhoz.¹⁸⁷ A levelet Nagybányán keltezték. Két példányban szerepel az iratok között, a féldoldas levél egy fél lapon és egy teljes lapon is. Ám ugyanazon alkalommal írták, ugyanazokat a hibákat tartalmazza mindkettő. A levél zavaros fogalmazással és elütésekkel van tele. A levélíró a börtönben lehetett társa Tyukodi Mihálynak, ám ennek hazaengedése után a levél írójának még maradnia kellett. Később azonban ő is hazamehetett, ekkor írhatta a levelet, ugyanis megemlíti, hogy hazaengedése éppolyan váratlanul érte, mint az elvitele. Megköszöni Tyukodi Mihálynak a jóságát és azt, hogy támogatta őt. Egy német nyelvű egyháztörténeti könyvet keres, kéri, ha látja a címzett, jelezze. Várja a látogatását is – ő nem mehet.

¹⁸⁷ 085. sz. irat

Furcsa az, hogy a levél két példányban található meg az iratok között. Ha csak véletlenül nem küldte a feladó két példányban, egyébként ez nem volt szokás.

1954. június 12. Egy Gyulafehérváron hitelesített, írógéppel készített másolat a Vallásügyi Minisztérium román nyelvű leveléről.¹⁸⁸ Ebben közlik azt, hogy a Minisztérium nem egyezik bele Tyukodi Mihály lelkész Szinfaluba történő kinevezésébe.

1954. június 21. Szatmár rajon esperesének levele a szinfalui plébániai hivatalnak.¹⁸⁹ Kellemetlen kötelességet teljesít, mondja, amikor továbbítja a Minisztérium leiratának másolatát arról, hogy nem adják meg Mihálynak a működési engedélyt, és azt kívánják, hogy a gyulafehérvári központ más plébániára leendő áthelyezésére tegyen előterjesztést. Tekintettel arra, hogy Szinfaluban okvetlenül szükség van a német nyelvtudásra, a gyulafehérvári központ célszerűnek látja, ha cserélne egy itt megnevezett kollégájával. Ám ő azt gondolja, hogy a kollégája nem fog „jószántából belemenni” a cserébe. Ma neki is ír, bár előre tudja, mit fog válaszolni. Gyulafehérvár gyors intézkedést kért a kellemetlenségek elkerülése végett. Itt még megemlít két nevet, akiről kérdezi, hogy vajon nem lennének-e hajlandók cserélni? Az ellenszegülés nem ajánlatos, mondja, nehogy újabb bajok legyenek belőle. Sajnálja, hogy ilyen rossz hírt kellett közölnön, imáiba zárja a címzettet.

1954. június 24. Szinérváralján keltezett levélben¹⁹⁰ arra kéri Tyukodi Mihály az esperesi hivatal, hogy az esperesi hivatal kérje meg a püspökséget, hogy tegyen még egy kísérletet a minisztériumban, mert az ő orvosai a „megszokott környezetében csendjét” ajánlották neki, és ha ezt nem biztosítják számára, akkor kezelése érdekében egy időre a felmentését fogja kérni.

¹⁸⁸ 2386. sz. irat

¹⁸⁹ 2387. sz. irat

¹⁹⁰ 2375. sz. irat

1954. szeptember 27. Esperesi körlevél a szinfalui plébániához címezve.¹⁹¹ Arról tájékoztatják a lelkészeket, hogy küldhetik a rendelésüket az új Imádságos és Énekeskönyvre, valamint külön az új Direktóriumra.

1954. október 11. Feljegyzés.¹⁹² A szöveg az Ilosvai Lajos nagyprépost pappá szentelésének 70. évfordulója alkalmából tartott ünnepségeket írja le.

A lapok különböző méretűek. Az elején írógéppel írta, majd kézzel folytatja, és a leírás elmélkedésbe megy át. A géppel írt szöveg is nehezen olvasható, rengeteg a kihúzás, javítás benne. A hátára utólag ráírta: „Acélmise Ilosvay 1953. okt. 8.” Az évszám utolsó számát javította 3-ra. A szövegben 1954-et írt.

1954. november 16. Keskeny cédulára írógéppel készült feljegyzés,¹⁹³ szövege: „Tisztelendő Plébános Ur! A szinfalui templom festésére küldött szives adományt köszönettel nyugtáztuk. Megujult Szt. Anna-templomunkban hálás szívvvel imádkozunk jótevőinkért. Szinfa-lu, 1954. nov. 16.” Az aláírók neve nem szerepel, csak a beosztásuk: gondnok és „i. h. lelkész”.

Az irat több példányban készült, kettő maradt belőle a hagyatékban is, valószínűleg postán küldték el azoknak a plébánosoknak, akiktől adományt kaptak.

1954. december 16. Halotti bizonyítvány.¹⁹⁴ Tyukodi Mihály 1954. december 16-án 78 évesen hunyt el Kaplonyban. A halál oka: szenilitás.
Ez az idősebb Tyukodi Mihálynak, Mihály édesapjának az irata.

¹⁹¹ 1361. sz. irat

¹⁹² 1437. sz. irat

¹⁹³ 0360. sz. irat

¹⁹⁴ 2362. sz. irat

1954. december 24. Adorjáni Károly vikárius levele a szinfalui plébániai hivatalnak.¹⁹⁵ A szinfalui egyházközség néhány tagja december 12-én kelt levelében visszakéri dr. Tyukodi Mihály lelkészét. Ők annak idején kérték a V(allásügyi) Minisztériumtól az elismerését, de a V. Minisztérium ezt nem hagyta jóvá. A színérváraljai elismerését Körösi Károly esperes kérésére kérte a levél írója, ám ekkor is csak mint államsegély nélküli papot ismerték el, és az ismételt előterjesztése ellenére sem sorolták be az államsegélyes papok közé. A fentiek után tesz néhány további megjegyzést. Annak idején, amikor Tyukodi lelkész hazatért, ők mindannyian nagyon örvendtek, ám ő, Mihály „a Szentszék rendelkezésének is megfelelő módon nem tartotta szükségesnek az Állammal kapcsolatos ügyében a rendezést kérni”. Majd így folytatja: „Értesüléseim szerint az állammal kapcsolatos kötelességét nem teljesíti (adminisztratív konferencia stb.) A magam részéről az egyházi joghatóságot igénylő ügyekbe nem óhajtok beleavatkozni, ellenben az állami érdekeltséget a Szentszék rendelkezése értelmében is képviselnem kell, mely sikerét vagy sikertelenségét dr. Tyukodi lelkész magatartása határozza meg.” Ezért azt üzeni a levél íróinak, hogy a szinfalui hívek kérését juttassák el egyenesen a Vallásügyi Minisztériumhoz (itt megadja a pontos postacímét), és ő, ha megkérdik, szívesen támogatni fogja. Ugyanakkor kéri Tyukodi lelkészt, hogy a V. Minisztériummal teremtsen megfelelő állampolgári kapcsolatot, hogy így a V. Minisztérium a nép és az ő kérését is teljesíthesse. A levelet Gyulafehérváron keltezte.

1955. február 14. Esperesi körlevél a szinfalui plébániának.¹⁹⁶ A körlevél arról szól, hogy a központ „újabb alakításokhoz” köti a felújításokra kért anyagi igénylések benyújtását, és néhány pontban részletezi ezeket: szükséges költségvetési tervezet az anyagokról és a munkadíjakról, a néptanácsi építkezési engedély, a tervrajz kicsinyített példánya, és mindezt alá kell írja a kivitelező és a plébános is.

¹⁹⁵ 2385. sz. irat

¹⁹⁶ 1362. sz. irat

1955. március 1. Az esperes levele a szinfalui plébániai hivatalnak.¹⁹⁷ Visszaküldi neki a múlt évi számadások összesítését azzal a kéréssel, hogy azt még egy példányban állítsa össze, és így küldje el neki újra. A pénztárnaplóból elég egy példány, de ebből kettő kell, egyet jóváhagyva visszaküldenek majd neki. Kézzel írja a géppel írt hivatalos levél szélére a további megjegyzését, amely szerint a márc. 25-i kisegítésre vonatkozó kérésére még nem kapott választ. Továbbá jelzi, hogy egy nyugtát ott hagyott náluk a szobájában, pedig arra szükség lehet egy állami pénzvizsgálat alkalmával.

1955. szeptember 13. Az esperes levele,¹⁹⁸ amelyben bizonyos teológiára készülő vagy teológushallgató iratait kéri, valamint annak igazolását, hogy azok mely vizsgákat tették le a jelenlétében vagy a püspök jelenlétében.

1956. április 25. Czumbel Lajos egyházmegyei kormányzó körlevele.¹⁹⁹ A levelében bejelenti azt, hogy visszatért és újból átvette az egyházmegye vezetését. Elmondja, hogy ezennel megszűnik minden olyan rendkívüli felhatalmazás, amelyet az ordinárius hiányában adtak ki, ettől kezdve minden ügy, ami az ordinárius jóváhagyását feltételezi, hozzá terjesztendő elő. Ezután leírja azt, hogy miféle felhatalmazásokat ad a plébánosoknak, ezek főleg a házassági hirdetési felmentésekre, vegyes házasságokra, szentmisével kapcsolatos rendkívüli engedélyekre vonatkoznak. A házassági peres anyagok már hozzá terjesztendők, ugyanígy a vagyoni jogi ügyek. Egyéb felmerülő ügyekben később fog intézkedni. Az iraton hivatalos iktatószám, saját kezű aláírás és pecsét van.

Czumbel Lajos 1951–1956 között börtönben volt, 1956. február 8-án szabadult.

¹⁹⁷ 1363. sz. irat

¹⁹⁸ 0357. sz. irat

¹⁹⁹ 1352. sz. irat

1956. augusztus 3. A Vatikánból írt levelet²⁰⁰ Domenico Tardini bíboros (1888–1961) Czumbel Lajosnak azon alkalomból, hogy a címzett visszatért a szatmári és váradí egyházmegyéek élére. A levél latin nyelvű. Kiderül belőle az, hogy örülnek a visszatérésének, és hogy tudomásuk van arról, hogy gondot jelent az ideiglenes joghatóság és a két egyházmegye nem tisztázott helyzete. A levél másolat, amelyet 1959-ben készítettek az 1956-os levélről, majd pecséttel láttak el, és Czumbel Lajos ordinárius aláírásával hitelesített.

1956. augusztus 25. Kornélia levele.²⁰¹ Azzal indít, hogy egy éve küldte el levelét M. Irénnek, bár annak tartalma nem neki szólt. Azóta az illető három levelet küldött neki, de ő nem válaszolt, mert idegenekkel nem szeretne levelezni. Kéri, hogy a címzett árulja el így utólag, hogy ki az M. Irén. Elmondja magáról, hogy jobb helyen lakik, mint korábban, ám nem egyedül, hanem egy idősebb özvegyasszonnyal. Köszöni a meghívást, de nem tud elmenni, mert már csak egyheti szabadsága van az évben, és azt pihenéssel, alvással szeretné tölteni. Hallotta, hogy Mária beteg volt, kérdezi, meggyógyult-e. Csodálkozik azon, hogy a címzettnek olyan sok a dolga, hogy alig jut ideje levelet írni. Reméli, hasznosabb dolgokkal foglalkozik, mint ő maga. Azt írja Kornélia, hogy ha a korábbi levelét elolvasta Mihály, abból megállapíthatja, hogy vajon maradt-e benne valami a régiből. Ezek szerint elhangzott egy kérdés arra vonatkozóan, hogy vajon marad-e még benne, Kornéliában valami a régiből. Közös ismerőseiket említi pár mondatban, majd azt kérdezi, hogy vajon honnan tudhatta a címzett az ő hivatali levelezési címét. Azzal zárja, hogy sok hiányzik az egészségéből, de azért szokott jókedve is lenni. A lap alján megírja a lakáscímét is: „II. Nyúl-u. 18. I. em”.

Ebből a válaszelevélből vissza lehet következtetni arra, hogy mit tartalmazhatott Tyukodi Mihály levele. Szokatlan helyről keltezette, mert Kornélia megkérdezi, hogy végelesen telepedett-e le ott, ahonnan ír, vagy csak nyaral. Ez

²⁰⁰ 1357. sz. irat

²⁰¹ 0330. sz. irat

arra utal, hogy új, a levélíró számára ismeretlen helyről küldte a levelét. Mihály 1955 óta tanított Gyulafehérváron. Feltehetően Gyulafehérvárról Kornéliának küldött első levele volt ez. Így arra kell gondolnunk, hogy nem levelezhettek túl gyakran, mert Mihály ekkor már egy éve Gyulafehérváron tartózkodott. Igaz, az iskolai év nagyon lefoglalhatta, és nyáron, amikor több ideje volt, megpróbálta pótolni ezt és felvenni a kapcsolatot régi ismerőseivel azzal, hogy leveleket írt nekik.

1956. szeptember 22. Újabb levelet²⁰² írt Kornélia, a korábbi után alig egy hónappal. Pár napja érkezett haza, Zebegényben töltötte a szabadságát. Itthon aztán várta Mihály távirata és a lapja is, amivel örömet szerzett neki. Úgy gondolja, hogy most rajta a sor, hogy viszonzza a jókívánságokat, és gondolni fog ő is rá 29-én. Majd így folytatja: „Igaz, amugy is megteszem néha.” Az emberáradatról ír, ami fogadta otthon, és amely eszébe juttatja azt, hogy milyen hasztalanul töltjük az életünket, és így fogalmaz a továbbiakban: „Minek ez a sok lázas izgalom? Kinek van ránk szüksége? És miért kell mindenért annyira megküzdenni? Tudod, ha az évek elmúlnak felettünk és körülöttünk, egyre inkább rádöbben az ember, hogy gyerekes játék az egész élet.” A levél végén a címzett iskolai tevékenységére céloz, amikor azt írja, ő bizonyára még hisz abban, hogy az embereket meg lehet változtatni, és azzal zárja, hogy szerinte „aligha lehet enélkül létezni”.

1956/57. Kézzel megvonalazott, nagyméretű lapra készített iskolai napló,²⁰³ a bal oldali oszlopban a diákok neve szerepel, a felső oszlopban a tantárgyak. 44 diák neve alatt még egy szerepel, mellé írták azt, hogy „magánúton”.

A jegyzéket a gyulafehérvári teológiai képzésen készíthette, ahol oktató volt.

²⁰² 0331. sz. irat

²⁰³ 0334. sz. irat

1956. október 22. Mihály levelezőlapja nővérének.²⁰⁴ A lap első részében arról ír, hogy nővére jó tanácsát a maga „megőrzésére vonatkozóan” csak annyiban tartja be, amennyire lehet. Hozzáteszi, hogy „ha a gyertya szépen ég, ellobog. De inkább úgy égjen, mint pislákoljon. Az életet kaptuk, adjuk. Oktalanságot természetesen nem teszek tudatosan.” Majd a családtagokra tereli a szót. Adélról nem tud semmit, bár néha szeretne tudni róla. Elmondja, hogy Kolozsváron volt, és kisegített a „főtérben”. Azt írja, hogy szép élmény volt. Azt is írja, hogy át-szervezés alatt vannak. Kéri, hogy Jánost buzdítsák a cigaretta elhagyására. A lap oldalára írta, hogy Jánost kérte, hogy küldjön pénzt az órára.

A lapot 1956. október 22-én keltezte, a postai bélyegző október 26-i rajta. Érdekes részlet a kolozsvári kisegítés említése, ezek szerint Tyukodi Mihály misézett a kolozsvári Szent Mihály-templomban, nem sokkal 1956. október 22-e előtt. A nővérének küldött levelezőlapot később magához vette és ellette.

1956. november 9. Mihály postai levelezőlapja nővérének.²⁰⁵ Jelzi, hogy megkapta a levelét, és örül, hogy élnek. December 8-ára hívja nővérét, hogy vegyen részt a Ferenc-ünnepen, és ő fizeti az útját. Ő is készül haza 9-én. A kis Ferkó ügyét nem ajánlja, írja, mert találnak neki mestert közelebb is. Ezt nem részletezi, hanem csak annyit ír, hogy sajnálja Tibiéket. Újra kéri, hogy János szokjon le a füstől, mert neki lesz haszna. Ő maga Bukarestben volt, és utána betegeskedett, de már jobban van. Nem részletezi azt, hogy miért volt Bukarestben. Adél címét is megírja, innen tudjuk meg, hogy a marosvásárhelyi tbc-kórházban dolgozik. Egy levelet kapott tőle. Búcsúzóul a „mamáékat” szeretettel csókolja.

Nem tudjuk meg, hogy az 1956-os forradalom napjaiban miért utazott Mihály Bukarestbe. Általában részletesen beszámolt az utazásairól, erről azonban nem ír semmit. Érdekes az, ahogy egymás utáni több levelében is említi azt János öccsével kapcsolatban, hogy a cigarettáról le kell szoknia. Am ebből a leveléből kiderül az is, hogy a leszokás hasznos lehet. Amikor a hasznosságot

²⁰⁴ 0337. sz. irat

²⁰⁵ 0338. sz. irat

említi, feltehetőleg az anyagi haszonra gondol. Ez a feltételezés kézenfekvő, hiszen Mihály az az ember volt, aki megnézte, hova, mire adja ki a pénzt. Ám nem ez lehet az egyedüli oka annak, hogy ellenezte a cigarettázást: éppen ebből a lapból derül ki, hogy Adél nővére a tbc-kórházban dolgozik Marosvásárhelyen. Mihály többször volt nála látogatóban, és így közvetlenül is ismerte a szenvedő tüdőbetegek világát. Lehet, hogy ez is szerepet játszott abban, hogy minduntalan tanácsolja öccsének a cigaretta elhagyását. A nővérenek küldött levelezőlapot később magához vette és eltette.

1957. január 2. Paptársának levele, olvashatatlan aláírással.²⁰⁶ A levélíró arra kéri a címzettet, hogy ha a diákjai közül valaki esetleg szaléziánus akarna lenni, erről őt értesítse. Mint írja, „tisztá lelkű, jókedvű, játékos” fiatalokat várnak. Majd így folytatja: „Persze nem mondom senkinek és nem is látják rajtam, hogy nem közétek tartozom.”

Úgy tűnik, hogy a szalézi rend tagja a levélíró, de ezt titokban tartja, miközben követőket keres a rendjükből.

1957. január 11. Levélboríték.²⁰⁷ A címzett a Mihály nővére, a feladó Mihály. Január 11-én pecsételték a postán feladáskor, és 12-én az érkezési helyszínen.

A nővére polgári keresztnevet használja a címzésen, hiszen az volt a hivatalos neve.

(1957. január) Mihály levele Angélához.²⁰⁸ Kézzel írt, datálás nélküli levél, pénzügyekről szól. Azt mondja, hogy bár megvan a pénze a szándékra, de még nem küldi, mert fogorvoshoz készül Marosvásárhelyre. Viszont kéri, hogy nővére jól gondolja meg, érdemes-e belevágni (nem nevezi meg, hogy mibe), mert bár szép volna és hasznos, de ahogy mondja, „koldusokká tesz bennünket megint egy hosszabb időre”. Mintegy aggodalma igazolásául elküldi neki az előző évi bevételei

²⁰⁶ 0329. sz. irat

²⁰⁷ 2325. sz. irat

²⁰⁸ 0340. sz. irat

és kiadásai listáját, de gyorsan hozzát teszi, hogy a bevételek mind nem az övéi, hanem egy része kölcsön. A levél végén azt írja, hogy január végén küldi az 1000 lejt.

Az olvasónak az az érzése, hogy le akarja beszélni a nővérét arról, hogy belevágjanak a munkába, a többi levél alapján valószínűleg az építkezésbe. Ebbe csatolja a saját pénzügyi helyzetének kimutatását. Azonban a mondat leírása után úgy érezhette, hogy ez mégsem elegendő, esetleg túl soknak tűnhetnek a nővére számára a bevételei, ezért a feltüntetett bevételeket ködösíti olyanformán, hogy azok egy meg nem határozott része nem is az övé.

1957. március 20. Mihály rövid levele Olga néninek.²⁰⁹ Rokonaként írja alá, és megköszöni annak az édesanyja halála alkalmából írt sorait. A továbbiakban dicsérő sorokat ír a saját édesanyjáról, aki feláldozta magát azért, hogy felnevelje kilenc gyermekét. Végül egy nevéen nem nevezett tanító néni címét kéri sürgősen, akivel „komoly levélváltást” akar lebonyolítani.

1957. március 24. Angéla levele.²¹⁰ A négyoldalas levelet kézzel írta. Mint írja, a tárgyalás elmaradt, mert az öccsük hiányzott, és meghatalmazást sem küldött. Kéri, hogy a második dátumra küldjön meghatalmazást, vagy menjen személyesen. Feltehetően hagyatéki tárgyalásról van szó. A következőkben arra kéri, hogy értesítse az öccse őket arról, hogy közös ismerősüket mikor szentelik és mikor lesz a primíciája, mert ezt Jancsi öccsük szeretné tudni. A továbbiakban a pénz a téma, Angéla vár egy összeget tőle: „Legalább az enyémet küldd, azt, amely a mogyoródi barátodnál volt.” És emlékezteti öccsét a pár hónapja tartó huzavonára: „Januárban kértem, azt írtad, hogy a gyerekekkel küldöd. Temetés után is kértem, azt mondtad, hogy még nem. Febr. 22-én írt leveledben azt írod, hogy a napokban postázod. Nem válaszoltam a leveledre, gondoltam, majd ha a pénzt megkapom. Március 12-én írt leveledben újra ígéred. Nem annyira az esik rosszul, hogy nem küldöd,

²⁰⁹ 0350. sz. irat

²¹⁰ 0289. sz. irat

hanem inkább az, hogy nem vagy szilárd jellem. Neveld magad arra, hogy ha kimondasz valamit tedd is meg. Ezt nem csak erre az esetre írom, hanem általában. Mint elsőbbszülött úgy érzem jogom van ezt megírni és remélem nem esik rosszul.” Majd elmondja, hogy Adél küldött március elején 500 lejt, bár ő inkább azt szeretné, ha Adél megerősödne, és nem törné magát. Egy gépről írja, hogy nem adják olyan messze elvinni, csak ott, Szatmáron lehetne használni – nem derül ki, milyen gépről van szó, mit kért Mihály. Azzal folytatja, hogy március 16-án megérkezett Dömjén és Bonaventúra fr. Kaplonyba. Az addig ott szolgáló paptársáról esik szó a továbbiakban. Jelenleg a szabadságát tölti, de nem tudja, utána hová kerül. Színfalú jött szóba, de őneki az nehéz lenne, mert nem tud németül. Kéri, hogy öccse segítsen neki, ha tud, hiszen „régén nagyon vágyott hozzátok”. Emlékezteti arra, hogy Jancsi öccsük neki köszönheti a kaplonyi helyét, és ezt honorálni kellene valahogy. Jancsi boldog, a fizetése megkétszereződött, ahogy írja, „be van biztosítva”. A korábban is emlegetett néniről, a nagynénjükről esik szó a továbbiakban, aki nyaralást tervez, amiről a család megpróbálta lebeszélni. Jelenleg egy Reich nevű illetőnél tartózkodik, de ott is állandóan emlegetik azt, hogy teher a néni. A nénivel pedig elég nehéz kijönni, ahogy írja, „nem tudja magát a reális életbe beleélni”. Jancsi öccsük kijelentette, hogy őket bármelyiküket szívesen magához fogadja, ha rászorulnak, kivéve a nénit. A néni pedig „úgy gondolja, sőt meg van róla győződve, hogy bárhová megy mindenütt örömmel fogadják és szívesen tartják”.

1957. március 21. Egy plébánosnak írt levél,²¹¹ amelyben arról ír, hogy az egyik fiút – feltehetőleg tanítványát – hazaküldik az iskolából, és azt reméli, hogy kántorként „meg lehet menteni a társadalom számára”. Nem mondja el, hogy mi az oka annak, hogy hazaküldik, de azt mondja, hogy sajnálja, hogy megtörtént vele. Kéri a plébánost, hogy fogadja szeretettel, és ne ítélje el.

²¹¹ 0351. sz. irat

(Datálás nélküli levél, nem sokkal 1957. április 7. előtt) Nővérehez írt levél.²¹² A levelet géppel írta, nagyon sok a melléütés, kopott az indigó is, és ezért nagyon nehezen olvasható. Az aktuális ügyekre válaszolgat két-két mondatral, például arra, hogy azért nem küldte haza János tollát, mert nem jó, nem tudták megjavítani, illetve említi, hogy hazaküldte a szükséges közjegyzői iratot. Ír a közeljövőre tervezett papszentelésről, pontosabban arról, hogy még nem döntöttek el, hogy a szatmári papokat a többiekkel együtt szentelik-e Gyulafehérváron, vagy őket külön Szatmáron. Mindenképp fontosnak tartja, hogy nővére legyen ott, mert mint mondja, „ilyen szép valamit” nem fog látni – azaz 21 pap szentelését. A szám után felkiáltójelet tett, jelezvén, hogy ez a különleges az eseményben. A lap alján egy megjegyzés szerepel külön: „1000 Leut postáztam.”

A közjegyzői irat esetleg az édesanya balálával kapcsolatos hagyatéki tárgyaláshoz szükséges irat lehetett. A pénzüsszeg postázásának említése valószínűleg az Angéla március 24-i szemrehányó levelére adott válasz.

1957. április 7. Nővérenek a levele.²¹³ Jelzi, hogy az iratot és a küldött pénzt megkapták, az ügyet elrendezték Ibolyával együtt, éppen úgy, ahogy a végrendeletben volt. Megköszöni a meghívást, és elmondja, hogy bár szeretne elmenni a papszentelésre, valószínűleg mégsem lesz ott. Csak egy napra tudna eltávozni, és mivel nem volt a környéken, szeretne több napot eltölteni ott, de a sok munkája miatt abban az időszakban ez nem lehetséges, esetleg a szabadsága alatt. Kéri viszont, hogy az elsőmiseről értesítse őket idejében, hogy Jancsi jól elő tudjon készülni. Építkezésről ír, arról, hogy megvette a szükséges anyagokat, a fuvarban a testvérei segítettek – majd meg kell nekik honorálni. A családi sírt is szépen rendbe tették a testvérei.

²¹² 0352. sz. irat

²¹³ 0346. sz. irat

1957. április 17. Mihály levele²¹⁴ tanítványaihoz, amelyet azok húsvéti vakációra történő elutazásuk előtt adott át nekik. Ebben útmutatást ad nekik arról, hogyan illik viselkedniük otthon ismerősökkel és idegenekkel ahhoz, hogy ne hozzanak szégyent az iskolájukra, illetve arra bátorítja őket, hogy vegyenek részt a húsvéti ünnepeken, a fennmaradó idejükben pedig segítsenek az otthoni vagy mezei munkákban és tanuljanak.

A szöveg írógéppel írt, de nagyon rossz másolati példány, a rossz minőségű indigó miatt alig olvasható. A levél hangvétele fokozottan ájtatos. Érezni, hogy nagyon aggódik amiatt, hogy ha kiengedi az iskola az ellenőrzése alól a diákokat, akkor azok viselkedésükkel megbotránkoztatják a környezetüket.

1957. július 8. vagy 9. Ignác levele Mihályhoz.²¹⁵ Eltévedt gyermeknek nevezi magát, és lelkiatyjának szólítja a címzettet. Feltehetően korábbi diákja volt a feladó. Azt kérdezi volt tanárától, hogy miután kilépett a teológiáról, vajon alkalmasnak tartaná-e mégis a papi pályára. Kéri, adjon tanácsot neki, mit tegyen.

A négyoldalas levelet kézírással írták, szép dőlt betűekkel, néhány helyesírási hibával.

1957. július 18. Angéla levele.²¹⁶ Elmondja, hogy kezdődik az építkezés, amelyhez szabadságot fog kivenni, de a hónap végén öt napot mégis dolgoznia kell. A saját kölcsönadott pénzét, 2200 lejt azonban nem kaphatja vissza – úgy tűnik, hogy Adéltól –, ezért szüksége van pénzre, és kéri öccsét, hogy próbáljon meg legalább 1000 lejjel segíteni. A néni Gyulánál marad, és nagy kedvvel készül erre. A levélíró szerint jobb is így, mert talán idegenekhez több türelme van, mint őhozájuk.

²¹⁴ 0339. sz. irat

²¹⁵ 0327. sz. irat

²¹⁶ 0326. sz. irat

1957. augusztus 20. P. Filibert levele.²¹⁷ Misinek szólítja a címzettet, és elmondja magáról azt, hogy bár felterjesztették a szatmári kinevezését többekkel együtt, egy kivételével mind elutasították azokat, az övét is. Csak P. Ottó kapta meg a temesvári egyházmegyei kinevezését. Tulajdonképpen ez az oka, amiért ír: azt reméli, hogy a címzett segít neki abban, hogy kinevezést kapjon. A kinevezéses történet közepére beillesztett megjegyzés arról szól, hogyan emlékszik ő Tyukodi Mihályra. Így fogalmaz: „Előttem a képed még Kaplonyból: Miska önzetlenül folytonosan rohan. Most is olyan folytonosan rohanó vagy-e?” Kéri, hogy érdeklődj meg, vajon volna-e igény a munkájára Temesváron, mert, amint írja, ő maga teljesen járatlan ebben. Ha közben kinevezik Szatmárra, értesíti.

1958. január 17. Egy hölgy levele a püspökhöz, amelyet Nagyváradon keltezett.²¹⁸ Házassági problémáiról ír neki. A szöveget írógéppel írták, és a lap tetején szerepel az, hogy *Másolat*.

Látszólag nincs köze Tyukodi Mihályhoz a történetnek, de ezt nem tudhatjuk. Segíthetett a levelet megszóvegezni? Vagy legépelni? 1958-ban ő Gyulafehérváron volt tanár. A levélben szó van egy tanárról is. Esetleg kollégája lehetett Mihálynak a személy, és így kerülhetett a levél másolata hozzá.

1958. július 31. Mihály levele²¹⁹ Jánoshoz, amelyben megpróbálja megnyugtítani a címzettet afelől, hogy sem a gyulafehérvári papnevelde tanárai, sem az intézet igazgatója nem kivételeznek a kaplonyi diákokkal. Állítása szerint nem is tudják róluk, hogy kaplonyiak, esetleg csak megsejthetik a nevükből. Általános ellenszenv azonban létezik a szatmáriakkal szemben, mondja, de amint írja, ez afféle szent irigységből származik, mert a szatmáriak „dolgoznak és finom lelkűek”. A felvételi vizsgán igazságosan járnak el, és nehéz eldönteni, hogy melyik gyerek

²¹⁷ 0328. sz. irat.

²¹⁸ 0118. sz. irat

²¹⁹ 0353. sz. irat

kerülhet be. A jövőre nézve is ugyanannyi hely várható, mondja, azaz a majdnem húsz közül öt jöhet tőlük.

Tanári minőségében írja ezt a levelet Tyukodi Mihály, aki 1955-től tanított Gyulafehérváron. A levél hangvétele megnyugtató kíván lenni. Úgy tűnik, hogy a levélíró korábban kifogást emelt a felvételi vizsgálással kapcsolatban, mondván, hogy egy diákkal kedvezően bántak, mert Mihály szülőfalujából származott. Mint belső ember, Mihály próbálja minimálisnak mutatni a diákok közötti, a származási helyen alapuló megkülönböztetéssel, a helyek számával és a felvételi vizsgálással kapcsolatos feszültségeket azzal, hogy szent irigységnek nevezi a szatmáriakkal történő kivételező bánásmódot. A levelet géppel írta, és az 'a' betűk helyett következetesen a 'q' betűt ültötte le, miközben az á rendben van. A szöveg nehezen olvasható a gépelési eljárás miatt.

1958. augusztus 27. Mihály levele nővéréhez.²²⁰ A levelet géppel írta, valószínűleg két példányban készült. A másolati, saját példányra is tollal aláírta a nevét, miközben ezt csak az eredeti, elküldendő példányon szokta megtenni. A szöveg nagyon nehezen olvasható. Az *a* betűk helyett itt is a *q* betűt használta, sok az elütés benne, és a lap is kilyukadt már néhol. A nővére ügyének intézéséről ír, pontosabban arról, hogy az ügye pillanatnyilag halasztást szenved. Azt javasolja neki, hogy egy évig keressen magának „egy kis átmeneti foglalkozást”. Majd arról ír, hogy új tantárgyat kapott, egyháztörténelmet is kell tanítson, ami azt feltételezi, hogy sokat kell készülnie, jegyzeteket készítenie. Cserébe leadta a kántoriskolai 5 óráját, aminek nagyon örül.

1958. október 2. Mihály levele nővéréhez.²²¹ Szerencsésen megírta Szatmárt, és mindent elrendezett, bár ezt nem részletezi. Majd Nagybánynán volt, Jánossal beszélgetett, és onnan eljutott Bözsiékhez. Nem tudjuk meg, hogy kik ők és hol laknak. De elmeséli, hogy „nagyon szép családi életet élnek. Gyerekeik kitűnően neveltek.” Ajándékát hálásan vették, és hozzáteszi, hogy rá is szorultak. Majd azzal folytatja, hogy

²²⁰ 092. sz. irat

²²¹ 091. sz. irat

azért mégsem olyan szegények, ahogy hírlik felőlük. A két nagylány iskolába jár, a két fiú otthon tanul és magánúton vizsgázik. Sok kedves rokont is talált a környezetükben még, mondja, majd a náluk zajló iskolai vizsgákról ír. A javítóvizsgákon sokan elbuktak, mondja, de ez őt nem zavarhatta túlságosan, ezt így összegzi: „Most egy kicsit legalább más levegő lesz az osztályokban.” Kb. 98-an vannak diákjaik, év végére számításai szerint 90-en maradnak. A levelet a megoldandó problémájukra célozva zárja: „Az említett ügyben újdonság nincs. Még nem tudok biztosat mondani. Remélem, hogy jan. 1-re tisztázódott.”

1958. október 19. Mihály levele nővéréhez.²²² A levelét azzal kezdi, hogy megköszöni a nővére névnapi köszöntő levelét. Azt írja neki, hogy ügye szépen halad, az egyik „tényező” jóindulatát már megnyerte. Úgy tűnik, hogy az alakuló nyugdíjegyessel akarja a testvérét elhelyeztetni irodavezetőként. Elküldi neki az elmékedéseit, és kéri, hogy olvassa és őrizze azokat. Pénzt nem küld a levéllel, mondja, mert épp szétszórta kölcsönbe, de azzal biztatja, hogy ne aggódjon, mert ha úgy alakul, nem hagyja cserben.

(1958. október 28. után) Vers.²²³ Négy gépelt oldalnyi, címe: Te Péter vagy és János (Alkalmi gondolatok vers helyett). A negyedik lap hátára tollal írta fel, hogy „23. János lett a pápa. Nagy (?) Imre szavalta.”

XXIII. János pápát 1958. október 28-án választották meg. A verset ennek az eseménynek a tiszteletére írhatta, és az iskolában egy diák el is szavalta.

1959. november 18. Nővéreinek írt levél.²²⁴ Említi benne azt, hogy Jánostól kapott levelet, amelyben kéri, hogy Mihály segítsen neki, mert el akar kerülni más helyre. Ő tudja, hogy Angéla ezt ellenezné. Jánosnak tetszene egy hely (nem mondja, melyik), és ő meg kell kérdezze,

²²² 093. sz. irat

²²³ 0325. sz. irat

²²⁴ 0838. sz. irat

hogy melyek a feltételek. Most azon töpreng, hogyan segítsen neki. Most fejezett be egy lelkigyakorlatot. Végezetül arra kéri nővérét, nézzen utána, hogy vajon nem tudnának-e segíteni egy rövidlátó fiún, aki náluk dolgozik, és szemüveg kellene neki.

1959. december 22. János levele.²²⁵ A levél első felében, mielőtt rátérne az „apróhirdetésekre”, magáról ír. Jól van, gyorsan telnek a napok – és ezután panaszkodik valakire a környezetéből, akit csak illetőnek nevez, és akire hiába panaszkodik a központban, mert onnan csak azt válaszolják neki, hogy „Azt gondolja, hogy a maga baja a legnagyobb?”. Ezután rátér a pletykákra – ezt a szót használja. Ott járt egy kollégája, aki meleg szeretettel meghívta többüket magához. Azt írja, hogy bezeg amikor ott voltak, akkor kenyeret sem adott nekik, és „beteghez” kellett menjen, idézőjel tőle. Egy másik kollégájukról írja, hogy felmentette a kormányzó. A kirbájon a kormányzó úr misézett, és a papok nem is találkoztak a plébánossal, aki részegen feküdt egész nap. Nagy botrány volt. Egy másik kollégájukat is felfüggesztették, és itt egy cseréről beszél, amely megoldja majd a helyzetét. Egy harmadik társuk is felfüggesztés előtt áll egy kápolna építése miatt – neki talán többé sosem adnak működési engedélyt. További három társukról beszél, akik hasonlóan felfüggesztés előtt vannak. És végül egy utolsó esetről is szól, egy társuk nagyon beteg, a májával van baj, valószínűleg kórházba fog kerülni. Ő hiába mondta neki, hogy vigyázzon magára, nem használt a szép szó. A levél végén emlékezteti a címzettet arra, hogy egy társuknak ne feledjen elküldeni egy összeget. Azzal búcsúzik, hogy siet, mert még nem írta meg a karácsonyi beszédjét.

Kirbáj: az elmagyarosodott sváb közösségekben ez a templombúcsú megnevezése.

²²⁵ 0837. sz. irat

ÖTVENES ÉVEK, DATÁLÁS NÉLKÜLI IRATOK

Mihály levele Angélához.²²⁶ Elmondja, hogy meglátogatta Adélt Vásárhelyen. Adél nem vágyik Gyergyóba, hanem Vásárhelyen fog munkába állni, előbb helyettesítéssel. Ezután az édesanyjukról írja, hogy vigyázzanak rá, majd Magdolnáról, hogy el kellene küldeni őt pihenni valahova a környékbeli üdülőhelyekre. A levél végén a pénzügyekről esik szó. Azt írja, hogy 500 lejt küld, de további 1000 lejtét, amely valakinél van, saját céljaira szeretné használni. Ezért kéri, hogy Angéla ne sürgesse az építkezést, hanem lassú tempóval haladjon. Legközelebb augusztus vége felé megy, és akkor bővebben beszélnek. Utóiratban is írja, hogy postázza az 500 lejt.

Építkezés folyik tehát, valószínűleg a családi ház felújítása. Az építkezéshez a pénz egy részét Mihály adta, ám mint írja, a bevételeiből másra is akar költeni. Nem derül ki, mire számította költeni azt az 1000 lejt, amelyről azt írja, hogy saját céljára akarja felhasználni – ez akkoriiban jelentős összeg volt.

*

Datálási év nélküli levél,²²⁷ december 21-én keltezték, valószínűleg az ötvenes években. Mihály levele Angélához, amelyben jelzi, hogy egy diák ügyét nem tudta elintézni, csak azt érte el, hogy magánvizsgát tehet, de még megpróbál valamit, ami sikerülni fog. Boldog új évet kíván az édesanyjának is.

Konkrétumok nélkül ír, úgy tűnik, egy szívesre kérték meg egy diák helyzétével kapcsolatban nővérén keresztül. A levelet kézzel írta, és szokatlanul rövid, mivel nem a szokásos beszámoló, hanem csak az adott témáról számol be.

*

²²⁶ 0335. sz. irat

²²⁷ 0336. sz. irat

Feljegyzés, címe: Fordítás Panaitescu P. történelmi munkájának 57 old.²²⁸ A szöveget géppel írta, 3 oldalnyi. A román nép eredettörténetét tárgyalja. Nem csupán fordítás, hanem beleírta a saját vélekedését is a szerző egy-egy gondolatáról.

Valószínűleg a következő könyv fejezeteit fordította: Petre P. Panaitescu: Istoria românilor, Craiova, 1942.

*

Feljegyzés.²²⁹ Címe: Hol volt a hiba. Imre barátom emlékének. A leírás első felében azt meséli el, hogy hogyan bukott meg ő az iskolában. A bukását az akkori népszámlálással hozza összefüggésbe. Elmondja, hogy nem hagyta, hogy a román népszámláló biztos őket németnek írja be, és ezért buktatták meg az iskolában. Miután megbukott, osztálytársa lett Imre. Ettől kezdve együtt készültek, együtt tanultak. Kiemeli, hogy egyik tanáruk meg is dicsérte őket. De aztán Imre rossz társaságba keveredett, és a lányok társaságát is megtalálta. Ezért lemaradt, és végül megbukott. A leírásban hosszan tárgyalja azt, hogy az Imre szüleinek milyen jó kapcsolataik voltak, például az állami iskola igazgatója és a jegyző is, ők biztosan segítettek volna, hogy a fiuk átmenjen, de a szülők szégyellték az esetet és nem szóltak nekik. Imre otthon maradt, mezei munkát végzett, bár a családnak nem volt szüksége erre. Végül jött a háború, és ő hadifogságba került, ahol megtanult oroszul. Amikor hazajött, elvégezte az iskolát, és Debrecenben orosztanári diplomát szerzett, majd tanítani kezdett, iskolaigazgató lett. Megházasodott, egy kislányt neveltek, ekkor már boldog szülők Németországban. A barátja jól van, tíz évet is letagadhatja a korából. Így zárja a feljegyzést: „Sajnáljam Imrét? Talán ő sajnál engem. Milyen magányosnak tűnik az életem! Az a fontos, hogy az ember elégedett legyen sorsával, önmagával.”

A bukás kétszer is szerepel: egyszer Mihály bukott meg, második esetben a barátja. A saját bukása esetében itt külső okot talált, és ebben a külső körülményben, a népszámlálási botrányban, nem pedig a saját felkészültségében lát

²²⁸ 1439. sz. irat

²²⁹ 1438. sz. irat

ta a problémát. (Van másik leírása, ahol más magyarázatot ad a saját bukására.) Továbbá azt gondolta, hogy külső segítség, a jó kapcsolatok és ismeretség segíthette volna a barátját a bukás elkerülésében, ezért állt értetlenül a barátja bukása előtt. A barátjáról kimondja, hogy nem tanult és ezért lemaradt, de mégis úgy véli, hogy elkerülhette volna a bukást, ha a szülei nem szégyellték volna az esetet, és szóltak volna a befolyásos ismerőseiknek.

*

Körlevél,²³⁰ amelyet valószínűleg Mihály osztott szét vagy küldött a diákjainak. A levél mottója: *Vacare deo*, azaz időt tölteni Istennel. Alatta mintegy magyarázatként ez olvasható zárójelben: „Püspök atyánk szavai”. A szöveg a nyári feladatokra hívja fel a diákok figyelmét. Komoly lelki életet vár el tőlük, és azt, hogy képezzék magukat, hogy latin nyelven is ki tudják fejezni gondolataikat. Ezért feladatokat kell elvégeznük. A felsorolás az első feladat közepén megszakad, a szöveg befejezetlen.

Amikor külön felhívja a figyelmet arra, hogy fontos előjáró szavait idézi, hogy ezzel nyomatékosabbá tegye a gondolatot, tulajdonképpen a tekinthetőség eszközeivel kívánja biztosítani azt, hogy a diákok valóban ehégyzik a feladataikat.

*

Főtisztelendő spirituális úrnak címzett levél.²³¹ Keltezés nincsen rajta, de a megszólításból látjuk, hogy arra az időszakra tehető, amikor Tyukodi Mihály a teológián tanított és spirituális volt. A levélíró küldi a gépelt jegyzetet. Elmondja, hogy a hivatalos ára 50 bani oldalanként, de ő nem kér annyit, a 128 oldalért 45 lejt kér. Kérdezi, hogy vajon a fiúk meg tudják-e ezt fizetni. A továbbiakban magáról ír, azt reméli, hogy a püspök ígéretéhez híven felterjeszti őt „Szebenre”, de a hivatalban jártasaktól tudja, hogy ezt még nem tette meg. Ő gépelésből próbálja fenntartani magát, mert engedély nélkül nem működhet a lelkipásztorokodásban. Búcsúzóul kéri, hogy ha a jegyzet nem felel meg, jelezze a címzett.

²³⁰ 0358., 0359. sz. irat

²³¹ 0324. sz. irat

*

Irodalmi szöveg.²³² A történet Szent László király ifjúkorában játszódik. László támasza egy szerzetes, hozzá fordul tanácsért. Többek között azt tanácsolja neki, hogy istenes életet éljen, és azt is, hogy felépítse a váradi püspökséget. A szöveg befejezetlen.

A szöveg valószínűleg Mihály irodalmi próbálkozásai közé sorolható. A szerzetes alakja tűnik főszereplőnek, aki mindig a király mellett van és segíti őt.

²³² 1309–1351. sz. irat

HATVANAS ÉVEK

1960. január 3. Angéla levele.²³³ Kézzel írott, két nagy oldalt betöltő levél, melynek végén azt is elmondja, hogy vasárnap lévén ágyban írja a levelet, ezért csúnyább az írása. Alkalmi postával küldi a levelet, mondja a bevezetőben, hiszen tudja, hogy öccse mindig örül a hazai híreknek. Ezt követően a disznóvágásról ír. Nem sikerült a két ünnep között megejteni, ahogy tervezte, mert sok volt a munkahelyi dolga, hanem január 2-án került sor rá. Az egész család összegyűlt Kláráékhoz, és jó hangulatú volt az esemény. Tibi külön kérte, hogy tolmácsolja a jókívánságaikat újév alkalmából. Klára gyerekei írni fognak. Imrét várják haza szabadságra. Jancsi is írni fog. Róla azt jegyzi meg, hogy elolvasta a címzett leveleit. Továbbra is szeretne „innen elkerülni”, de vár a megfelelő alkalomra. Új bekezdésben új téma következik. Kláráék és Imrék is „bementek a kollektiv-ba”. Tibiék még nem, mondja. Ezt a témát nem részletezi a továbbiakban, hanem folytatja a családi híreket azzal, hogy úgy látszik, szent a béke Tibiéknél, illetve hogy téves volt a címzett azon augusztusi megállapítása, hogy babát várnak. Jól vannak anyagilag is. Itt a levélíró újra visszatér a disznóvágáshoz: 115 kg volt a súlya leszúrva, 1000 lejből 22-t kapott vissza. Lett bőven minden. Nem tud küldeni neki most kolbászt, oldalast, mert nincs ideje előkészíteni, csak egy kis tepertőt tesz, és az egyháztörténelmet (ez egy könyv lehet, amit a címzett kérhetett). Délután majd készít egy pótcsomagot is. Tésztát küldenek Kaplonyból. A következő téma a nyugdíjazások ügye. Elmondja, hogy tudomása szerint Adél már kérheti az öregségi nyugdíjat a betegnyugdíj után, mert már betöltötte az 50 évet, és az az összeg sokkal nagyobb lenne. Január 1-től ő is II. kategóriás betegnyugdíjas lesz, mint Adél, de mivel ő még nincs 50 éves, évente kell ezt megújítssa. Ezt követően varrógépvásárlásról ír. Kiderül, hogy Adél szeretne egy

²³³ 0271. sz. irat

varrógépet vásárolni. Bár ő, Angéla megjavíthatónak tartja a mama varrógépét, „mert az egy komoly Singer”, mégis úgy gondolja, nem kell elrontani az Adél kedvét, hagyni kell, vegyen gépet. Ezután az anyagiakról és a lakás körül elvégzendő felújítási munkákról ír. Tervezi a redőnyt, azt februárban fizeti majd ki. Március-áprilisban egy cserépkályhát tetet a szobába, utána jöhet a festés. Meg kellene csináltatni a díványt. Valamikor a hátsó szobát is rendbe kellene hozatni, ezt Adél sürgette, mondván, hogy oda egy nagy ablak is kellene, mindez még a festés előtt. Kéri öccsét, hogy beszélje rá Adélt arra, hogy költözzön haza. Azzal zárja, hogy örül öccse beszámolójának, mindenre kíváncsi, ami körülötte történik.

1961. május 2. Levél Róbert nevű paptársának.²³⁴ Első témaként elmondja neki, hogy egy harmónium ára 2–4 ezer között van. Második témaként elmondja, hogy meglepte őt az, hogy a kántora elment, lelkes embernek látszott. Javasolni most senkit nem tud, esetleg decemberben. Van ugyanis egy brassói teológusuk, meg is nevezi őt, aki, ha nem szentelhető (itt magyarázatképp megjegyzi, hogy nagyon fiatal), akkor 1-2 évre elszegődhet. Ügyes karvezető, jó orgonista, kitűnő társ és irodai munkaerő is.

1961. május 2. Egy paptársának írt levél.²³⁵ A címzett neki küldte el az édesanyjának szánt levelet. Valószínűleg neki is akart írni, és a borítékba helyezéskor cserélhette fel a leveleket. Kéri, hogy írja meg még egyszer, hogy mit szeretett volna. Ő elküldte Zetelakára a levelet az édesanyjának.

1961. szeptember 17. Kornéliának írt levél.²³⁶ Köszönti őt névnapja alkalmából. Azzal mentegetőzik, hogy ő már dolgozik (biztosan az iskolakezdésre utal), és azért jutott csak későre eszébe a névnap, és jövő-

²³⁴ 0846A. sz. irat

²³⁵ 0848. sz. irat

²³⁶ 0845. sz. irat

re majd korábban ír. Kérdezi, hogy vajon megkapta-e a képeslapját, amit a fővárosból küldött. Kirándult egyet, ráért, és eszébe jutott a címe, ezért írt. Szertettel gondol Zsuzsikára és többeket üdvözöl.

1961. szeptember 26. Névnapi köszöntő levél²³⁷ András részéről. Miután megfogalmazza jókívánságait, megkéri őt, hogy rendeljen a parókia címére 25 l misebort. Hozzáteszi, hogy inkább édeskes legyen, mint savanyú.

1961. szeptember 28. Rövid névnapi köszöntő László részéről.²³⁸

1961. október 9. Válasz egy névnapi köszöntő levélre.²³⁹ Első felében mentegetőzésképp elmondja, hogy összesen 92 hallgató, 9 végzős hallgató és a kántoriskolások mind igényt tartanak arra, hogy vele rendezzék a lelki ügyeiket, és valósággal lopnia kell az időt magára, ezért nem volt ideje korábban válaszolni. Ő épp készül a lelkigyakorlatra, amelyet ősszel mindig ő tart. És mivel az előző 3 évben is ő tartotta, nagyon vigyáznia kell, hogy ne ismétlje magát, ezért új forrásokat kell felkutasson, ami még több munkát jelent.

1961. október 9. Bandinak írt levél.²⁴⁰ Mentegetőzéseit szó szerint ismétli: elmondja, hogy lopnia kell a perceket, mert 92 hallgató, 9 végzős hallgató van. Egy paptársukat említi, aki ideiglenesen náluk fog dolgozni, de kellene magyartanár is. A küldeményét egy rászoruló köszöni.

1961. október 12. Levél Bandinak.²⁴¹ Elmondja neki, hogy örült annak, hogy évek múltán jó színben és régi jókedvében láthatta a kedves

²³⁷ 0844. sz. irat

²³⁸ 0834. sz. irat

²³⁹ 0835. sz. irat

²⁴⁰ 0843. sz. irat

²⁴¹ 0832. sz. irat

előjárójukat, bár ők mást gondolnak őröla, teszi gyorsan hozzá. Ezt ő úgy kell elfogadja, ahogy van, és zárójelben felsorolja, hogy a kényszerpihentetésekre és a más egyházmegyébe való helyezésekre gondol. De majd előszóval elmond mindent, és akkor a címzett is betekinthez a titkokba. Elmondja, hogy 92 növendékük van, ebből 9-et szentelnek decemberben. Jó lett volna látni D. Istvánt is köztük, mondja. A levél végén céloz arra, hogy azt a lelkigyakorlatot, amit ő a hétvégén készül végezni, szívesen a címzettre bízna, ha lenne mód rá, majd kéri, hogy ha arra jár, látogassa meg őt.

1961. október 14. Lelkiigazgatóként ír levelet²⁴² Mihály a püspök-höz. A papnövendékek gyóntatóinak személyét nevezi meg az 1963–64-es tanévre, rendes gyóntatókat, rendkívüli gyóntatókat és kijelölt gyóntatókat, és ehhez kéri a püspök jóváhagyását.

1961. október 14. Az előző levél egy másik példánya.²⁴³ Ebbe tollal beírtak egy harmadik nevet is a rendes gyóntatók sorába, és szórendi módosításokat is bejelölt valaki.

1961. október 29. Czumbel Lajos egyházmegyei kormányzó körlevele²⁴⁴ az egyházmegyei papoknak. Ebben értesíti őket arról, hogy három papot szentszéki tanácsosnak nevez ki, ezek: Rényi Ferenc székes-egyházi helyettes plébános és szentszéki bíró, Sipos Ferenc püspöki titkár, a szatmári zárda lelkésze és szentszéki bíró, és dr. Révész Gábor halmi plébános és szentszéki jegyző. Ezen kívül két új esperest is kinevez Müller János és Gellért Lőrinc személyében, valamint hét tiszteletbeli esperest az esperesek rangjával és címeivel. Ez utóbbiak névsorában az első dr. Tyukodi Mihály, őt követi Gyulay László, Fischer János, Hentes Miklós, Ágoston István, Jónutz Pál és Tempfli Márton.

²⁴² 0373. sz. irat

²⁴³ 0372. sz. irat

²⁴⁴ 0827. sz. irat

Innen megtudjuk, hogy Tyukodi Mihály 1961-ben kapott Czumbel Lajos kormányzótól tiszteletbeli esperesi címet.

(1961.) november 22. Marci bácsi levele Krasznasándorfaluból.²⁴⁵ A címzettet „kedves Misukám”-nak szólítja, és gratulál neki a csillaghulláshoz, ahogy ő nevezi. A kontextusból kiderül, hogy a tiszteletbeli esperességet érti ez alatt. Biztosítja őt nagyrabecsüléséről, és arról, hogy csodálja az új generáció nevelésében kifejtett tevékenységét. Magáról szólva elmondja, hogy immár 62 éves, és a jövedelmét 622 lejes nyugdíja és 475 lejes állami segély jelenti, valamint egy csekély havi jövedelme – ez utóbbit azonban nem részletezi. Nehezményezi, hogy a nyáron csak futólag találkoztak, pedig ő szereti a címzettet, és bármikor szívesen látja. Azzal zárja, hogy részletesebben írt Bálintnak, ha érdeklő, abból többet is megtudhat a címzett.

1961. november 16. Körtövényesi aláírással ellátott levél, Budapesten keltezték.²⁴⁶ Ugyancsak csillaghullásnak nevezi a tiszteletbeli esperesi kinevezést, amelyhez gratulál, és sajnálja, hogy a nyáron nem találkoztak.

1961. december 11. Istvánnak írt válaszlevél.²⁴⁷ Ebben a címzett előzetes kérésére tanácsokat ad azzal kapcsolatban, hogy hova helyezkedhetne el a paptársa, és hogyan járjon el. Valakivel már beszélt az érdekében, aki azt kérdezte, hogy vajon a nehéz helytől nem fél-e. És arra kérte, hogy várjanak egy hétig, amikor konkrét ajánlatot tesz. De ő azt ajánlja Istvánnak, hogy forduljon az előjárójához, hátha az tud valamilyen megoldást. Bálint ott van, mondja, fél kézzel tesz-vesz, és várja, hogy augusztus 16-án levegyék a béklyóit. Utána haza fog menni, és elmeséli mindazt, amit most ő, Mihály nem fog leírni. A levelet egy, a

²⁴⁵ 0828. sz. irat

²⁴⁶ 0829. sz. irat

²⁴⁷ 0849. sz. irat

hatalomra célzó megállapítással zárja: „Mi is sokszor vagyunk szúrós tekintetek középpontjában. Még álljuk a küzdelmet. Majd meglátjuk.”

1962. június 21. Tanítványának levele.²⁴⁸ Azzal kezdi, hogy nem tud úgy elmenni, hogy pár sort ne írna. A továbbiakban azt magyarázza el, hogy miért nem kereste fel őt egy egész évig, miért máshol gyónt, milyen belső vívódásai voltak. Öregnek mondja magát, számos gondját felsorolja, többek közt a napszámosként dolgozó édesanyját is említi. Végezetül megköszöni a spirituálisának a „vigasztaló, bátorító, felemelő” szavait, és a régi szeretetben búcsúzik.

Valószínűleg vakációra ment, erre utal az elmenetele, a következő évben szentelték ugyanis pappá. Valóban öregebb volt a társainál, szentelésekor 35 éves.

1962. június 27. Dr. Czumbil Lajos egyházmegyei kormányzó levele ft. dr. Tyukodi Mihályhoz.²⁴⁹ A levélben az írja, hogy úgy véli, hogy a diák, akiről kérdezték őt, nem kell a teológián maradjon, mert „szegénynek nem megy a teológiai tanulás”. Hozzáteszi azt, hogy a teológiai tanulmányokból nem lehet lealkudni, a Szentszék ezt nagyon szigorúan veszi. És inkább most kellene eltanácsolni, mert később még nehezebb lesz. Reméli, hogy hasznos tagja lesz az anyaszentegyháznak. Azt kéri, hogy közöljék ezt a diákkal is.

(1962. június) Mihály levele egy tanácsosnak.²⁵⁰ Ebben elmondja, hogy a tanári kar felkérésére levelet írtak a kormányzóhoz egy diákjuk ügyében. A kormányzó válaszolt. A válaszból bemásol ebbe a levélbe három bekezdést.

A kormányzó levelének eredeti példánya az ő levele mellett van, 0851. sz. irat.

²⁴⁸ 1542. sz. irat

²⁴⁹ 0851. sz. irat

²⁵⁰ 0850. sz. irat

1962. szeptember 9. Historia Domus címmel elkészített feljegyzés.²⁵¹ Ebben azt mondja el, hogy hogyan alakították át egy épületrészt. Miután elvették a kántoriskola két tantermét és a teológia három hálótermét, megszületett az a döntés, hogy a kántoriskola a korábbi nagypréposti lakás helyén lesz. Az egyoldalas szöveg az átalakításokat vázolja fel, felsorolja azok nevét is, akik ott dolgoztak, és két balesetet is említ. Egyik mesterember alatt beomlott a fal, amelyen állt, és ő 3 métert zuhant, de egy bokasérüléssel megúsza. Egy másik esetben egy lezuhanó kő egyik mester fejére esett, az illető elterült, de szerencsésen túlélte a balesetet.

1962. október 2. Lelkiigazgatóként írja a levelet Mihály a püspökhöz.²⁵² Ebben a papnövendékek gyóntatóinak személyét nevezi meg az 1962–63-as tanévre, rendes gyóntatókat, rendkívüli gyóntatókat és kijelölt gyóntatókat, és ehhez kéri a püspök jóváhagyását. Néhány személy azonos a korábbi évi felterjesztéshez képest, de vannak új nevek is.

1962. december 11. V. E. kezdőbetűkkel aláírt levél, Parajdon keltezték.²⁵³ Már a harmadik levelét írja Mihálynak, mondja. Az elsőben kérte a szekrény elküldését, a másodikban megköszönte azt és küldött a naptárból „néhány hónapot”, és ez a harmadik. Boldog adventet és ünnepeket akar kívánni. Említi, hogy írta Cs. A.-nak, hogy kérje el Mihálytól a Shakespeare-köteteit. Kérdezi, hogy vakációban hol fog helyettesíteni, mert ő örülne, ha útba ejtené. Utóiratban kéri az imáit, mert nemsokára tölti a 70. évet.

1963. év. Végrendelet.²⁵⁴ Csak az évet jelöli meg dátumként. Két példányban is elkészítette. A szöveg egyoldalas. Miután a saját bűnös

²⁵¹ 1182. sz. irat

²⁵² 0371. sz. irat

²⁵³ 1084. sz. irat

²⁵⁴ 0859. sz. irat

lelkét az Isten irgalmába ajánlja, elmondja, hogy neki semmije sincs, csak apróságok lennének, amelyeket felsorol. A legértékesebb számára a két magnetofonja. Egyiket János öccsének ígérte már, a másikat Angélára hagyja. Könyveit szintén kettőjükre bízta, és úgy véli, a teológiai témájú könyveit papnak vagy teológusoknak juttatják. Fényképező felszerelését János öccsére hagyja. Ágyneműit és fehéreneműit nővéreire bízta, ruhaneműit – „hiszen rongyok”, mondja – osszák ki teológusok között, de még hozzáteszi: figyelmeztetésként arra, hogy eliramlik az élet. Meglevő pénze elég arra, hogy az intencióit fedezze. Ha még marad, abból fizessék ki a Tibi öccse házára az ablakok és ajtók készítésére az adósságát – 1600 lejt. A temetés költségeit fedezi a motorettája, és ha nem, akkor a rádiót is hozzá lehet tenni. A zongora a szatmári nővéreké, a két piros huzatos szék a Blédy atya tulajdona, nem az övé.

Intenció (magyarul: szándék) azt a szándékot jelenti, amelyre a pap vagy a hívek a katolikus misét felajánlják. Ebben a levelezésben keizárólag ebben az értelemben használják az intenció fogalmát.

1963. január 12. Mihály levele Tyukodi Mihályhoz, a levél írója a címzettet kedves Miskának szólítja.²⁵⁵ A bevezetőben köszöntő sorokat ír, majd elmondja, hogy az írása elkészült, de az elmúlt tíz évben annyira elfelejtett magyarul, hogy szándékában állt még egyszer stilizálni. Elmondja, hogy egyháztörténeti, világtörténelmi és bölcelettörténeti könyvekre volna szüksége, kéri, hogy küldjön neki. Ha fölösleges példányuk lenne belőlük, megvennie. Végül a javuló egészségi állapotáról ír a búcsúzás után, mely keretében üdvözli a főpásztor urat is, és kéri, hogy ha arra viszi az útja, menjen be hozzá.

1963. április 22. Magdolna levele, Kaplonyban keltezte.²⁵⁶ Azzal kezd, hogy nehéz lelkiállapotból rázta fel őt a címzett levele. Örül annak, hogy a legénykék jól fejlődnek. A pénzügyi beszámolóban nincs tévedés, csak azért érdeklődött, mert a már mozgó vonatra adta fel a

²⁵⁵ 1081. sz. irat

²⁵⁶ 0903. sz. irat

borítékot annak, aki elvitte azt. Örül annak, hogy nemes célra fordíthatja a fizetése egy részét. A küldött összeg felhasználását a címzetre bízta, nem kér tájékoztatást ezután, fölösleges időpocsékolás lenne és kár a fáradságért. Mellékelve küld 500 lejt, és hálásan köszöni a fáradságát.

A levél írója egy mecénás, aki ebben az időszakban pénzzel támogatott diákokat, akik a teológián tanultak, és Mihályra bízta ennek intézését. A levélből kiderül az is, hogy ezt a saját fizetéséből küldi. Az akkori viszonyokhoz képest egy fizetésből élő személy részéről az 500 lej komoly összegnek számított.

(1963. április) Magdolnához címzett rövid levél.²⁵⁷ Elmondja, hogy most vizsgáztak a legények, és felvételt nyertek, így a kisfiúnak már van jövő évre ott 500 leje. Örül annak, hogy Pappnak is sikerült, mondja.

Valószínűleg ugyanaz a Magdolna a címzett, aki támogatni kívánta a fiatalok taníttatását, és Mihályra bízta a pénzüsszeget.

1963. május 22. Ernő levele.²⁵⁸ Megköszöni a küldött csomagot. Örült annak is, hogy elküldte neki a kölcsönadott könyvei listáját. Ezt követően az egyes könyveit említi meg, egyeseket visszakér, másokról azt írja, hogy maradhatnak ott. Azzal búcsúzik, hogy szeretettel várja a címzettet.

1963. július 10. Paptársának levele.²⁵⁹ Tanácsát kéri. Lenne egy jelentkező a teológiára, aki azonban számtanból megbukott. Pótvizsgázni fog, majd utána jelentkezik érettségire. Ám előtte nem szeretne teológiára felvételizni, mert attól tart, hogy ez „kihatással lesz az érettségire”. Ugyanebben a helyzetben van egy másik paptársuk két másik ismerőse is. Ők is félnek, hogy ha túl hamar kiderül, hogy teológiára készülnek, nyomást gyakorol majd (a hatalom) a szüleikre. Kérdezik tőle, hogy mit tanácsol, hogyan járjanak el.

²⁵⁷ 0952. sz. irat

²⁵⁸ 0919. sz. irat

²⁵⁹ 1452. sz. irat

1963. július 14. Beszéd, valószínűleg misén elmondott szónoklat.²⁶⁰ A jobb felső sarkába odaírta: „Tibi ősénk házában. Dr. Cz. L. ordinarius engedélyével”. A szöveget kézzel írta, 4 oldalnyi terjedelemben.

Valószínűleg a Tibi testvérük betegágya mellett tartott misére utal a sarkára írt megjegyzés.

1963. július 16. Levél a helyi plébánoshoz.²⁶¹ Elmondja neki, hogy az utóbbi két hétben az öccse halálos ágya mellett volt, és ez idő alatt az öccse többször kérte, hogy ő és a kántor öccsük temessék el őt. Ő viszont a halála után felkérte a helyi plébánost erre. Ám másnap a virrasztás során meggondolta magát, és úgy véli, hogy eleget kell tennie az öccse kérésének, és neki kell eltemetnie. Ezért kéri a paptársát, hogy küldje el neki egy teológussal a temetési felszerelést.

A szöveg 4 másolati példányban van az iratok között.

1963. augusztus 22. A méltóságos kormányzó úrhoz címzett rövid levél, Gyulafehérváron keltezte.²⁶² Valószínűleg Mihály írta Czumbel Lajosnak, mert Szent Lajos napja alkalmából küldi jókívánságait a címzettnek.

Czumbel Lajos (1891–1967) ebben az időszakban egyházmegyei ordinárius volt.

(1963. augusztus 22. körül) Ferencnek írt levél.²⁶³ Elmondja neki, hogy a negyedik helyről „a nagyok” csak szeptemberben hoznak döntést. Úgy véli, hogy gondviselészerű az, hogy idén sok jelentkező van, hiszen jövőre kevés jelentkező lesz a 8 osztályra való áttérés miatt. A potenciális jelentkezőkkel kapcsolatban azt javasolja, hogy a plébánosok „vigyázzanak rájuk”, és tekintsék őket már előzetesen felvett növendékeknek, mert ez lelkesíti őket. Azt is elmondja, hogy többé

²⁶⁰ 1451. sz. irat

²⁶¹ 1450. sz. irat

²⁶² 0870. sz. irat

²⁶³ 0869. sz. irat

nincs felvételi, hanem az ordinárius fogja értesíteni őket arról, hogy kit vesznek fel. Végezetül megköszöni a részvétnyilvánítást.

A negyedik hely valószínűleg azt jelenti, hogy ebben az időszakban a gyulafehérvári teológiai főiskolán három vagy négy fenntartott helye volt a Szatmár megyei egyházkerületnek. Azt kell eldönteni, hogy az adott évben három vagy négy hely jut nekik. Ugyanakkor utal arra, hogy az általános iskola a következő évtől nem hét-, hanem nyolcosztályos lesz, így a középiskolákból kimaradt egy egész évfolyam, akik az adott évben felsőoktatásba jelentkeztek volna.

1963. szeptember 1. Feljegyzés.²⁶⁴ Az 1963/54-es iskolai év teológiai hallgatóinak névsora az I–VI. évfolyamokról. Minden név után ceruzával megvonalmazott rész következik, és itt nyolc kis jel látható, + vagy – jelek, ritkábban a + jel álló szára. Ezek bizonyára minősítést jelentettek. Nem derül ki, milyen tantárgyról volt szó.

1963. augusztus 27. Paptársának levele Mezőpetriből.²⁶⁵ Arról ír, hogy két megnevezett diák szülei már nyugtalanok a gyerekeik felvételének kimenetele miatt. Tegnap a kormányzó úr azt mondta a levél írójának, hogy ő kérte a negyedik szatmári jelentkező felvételét, de csak háromról volt szó, így a negyedik hely függőben van – amelyre befutó lenne az egyik szatmári fiú. A másik szatmári fiúról meg egyáltalán nincs szó. Azt kérdezi Mihálytól, hogy a temesvári helyek hogyan állnak. A szülők félnek attól, hogy a hosszas eljárás miatt gyerekeik lemaradnak, és más iskolában sem sikerül elhelyezniük őket. Emlékezteti Mihályt arra, hogy Károlyban ő megkérdezte tőle, indítsák-e a gyerekeket. Biztatására küldték őket oda. Végezetül arra kéri őt, hogy ha már reménytelen a helyzet, sürgősen küldjék vissza az irataikat. Az aláírás alatt apróbb betűkkel egyházmegyei hírek olvashatók pár mondatban. Mintegy negyvenen voltak a kormányzó úr névnapján. Rényi is kijött a kórházból, nagybeteg volt, folyt az orra vére. Ezt követően felsorolja azt, hogy ki hova megy bérmálni, illetve hogy festik a rónaszéki templomot.

²⁶⁴ 0853. sz. irat

²⁶⁵ 0875. sz. irat

1963. szeptember 1. Levél Gyurkának.²⁶⁶ A két fiú iratait irodájuk már útnak indította. Sajnálja, hogy nem sikerült a felvételük. Szatmárnak általában három helye szokott lenni, legfeljebb négy, és most haton jelentkeztek. Ez jó is, mondja, mert következő évben nem végez senki az alsó cikluson, és nem lesz jelentkező. A fiúk végezhetnek egy évet magántanulóként. Tőlük általában esnek ki év közben diákok, a helyükre jövőtől beléphetnek ők a második évfolyamra. A címzett felvetette a temesvári képzést, és ő erre azt válaszolja, hogy oda nagyon kell a növendék, bármikor felveszik a két fiút, „teljes tandíjkezdményt és tartásdíjat kapnak”. Javasolja, hogy próbálják meg. Megköszöni az otthoni híreket, kíván sok kegyelmet a kormányzó úr további munkájához, üdvözlö a fiúkat, és elnézést kér a gépelési hibákért: egy hétig malterezett a kántoriskolán, és az ujjai olyanok, mint a kalapács.

1963. szeptember 2. Jozefina nővér levele.²⁶⁷ Talán csodálkozott a címzett, hogy a levele ennyire késik, mondja a levélíró, és nem is sejtí, hogy ő majdnem „jobb létre szenderült”. Egy injekció fertőzése okozta a bajt, amit „fel kellett vágni”. Ezt követően elmondja, hogy nagyon várja a találkozását, különösen mióta a múltkor igen jó részt idézett neki a címzett nagy költőnkől, Eminescutól, ezek az ő szavai. Bizony nem buta dolog a tapasztalatcsere – ezt a szót román nyelven írja a magyar mondat közepén, idézőjelben. Itt rátér a családja helyzetére, arra, hogy ő igyekszik segíteni a testvéreit, majd részletesen elmeséli egyik testvérének betegségét. A testvére valószínűsíthetően teológiai hallgató volt. A levélíró két hónapra Pestre megy, de utána ismét munkába áll, és akkor anyagiakat illetően is számíthatnak rá. Üdvözlő sorokkal búcsúzik.

1963. szeptember 12. Paptársának levele.²⁶⁸ Azt írja, hogy tíz év telt el azóta, hogy belátta, nincsenek esélyei „a fehérvári nebulók között”.

²⁶⁶ 0841. sz. irat

²⁶⁷ 0882. sz. irat

²⁶⁸ 0891. sz. irat

Eleinte tele volt lázadással, azt hitte, hogy neki van igaza, de ott, ahol volt, egy olyan környezetben, amelyre egy jelző talál, az, hogy pokoli, megtanult esendőnek és alázatosnak lenni. Ő azonban már egész évben tudta, hogy ez az utolsó éve a pokolban, és csak arra vágyott, hogy a szabadulása becsületos módon történjék. A gondviselés pedig a címetten keresztül „felvetett egy régen elfelejtett, délibábnak is valószínűtlen álmot”, azaz megszabadul a pokoltól és a „nebulók” közé mehet, ezt pedig „a Gondviselés édes biztonságá”-nak tekinti. Azzal zárja a levelet, hogy köszöni a címzettnek, hogy várja, ő szeretettel megy.

Nem derül ki az, hogy milyen környezetben tartózkodott az elmúlt tíz évben a levél írója, amelyet pokolnak nevez, és azt sem részletezi, hogy pontosan mi történt tíz évvel azelőtt. Az azonban világos, hogy Gyulaféhbérvárra készül Mihály hívására.

1963. szeptember 15. Paptársának levele volt tanárához.²⁶⁹ Ebben azt kérdezi, hogy vajon egyik megnevezett kántoriskolai növendék előmenetele alapján hogyan ítéli meg a címzett, „érdemes-e tovább költeni rá, vagy pedig jobb volna, ha kimaradna egészen, mert nem fogja tovább bírni a tanulást”. A család nehezen él, csak az apa jövedelméből tartják el a nyolc gyereküket, ezért ő és a szülők mielőbb várják a választ erre a kérdésre. Hozzáteszi, hogy kérdése nem „prótekció” akar lenni, csupán választ várnak a kérdésükre. Jókívánságokkal zárja a levelet.

1963. szeptember 16. Paptársának levele.²⁷⁰ Elmondja, hogy talált egy fiút, aki jámbor és vallásos, ami ritkaság ott feljűk. A fiú minden vasárnap ministrál, és gyakran járul a szentségekhez, ráadásul kiderült, hogy szívesen lenne pap. Az iratait elküldte a kormányzó úrhoz, de az azzal küldte vissza, hogy „numerus clausus” miatt nem nyert felvételt, esetleg ősszel még lesz hely, és akkor próbálkozzanak. Ő arra kéri a

²⁶⁹ 0881. sz. irat

²⁷⁰ 0885. sz. irat

címzettet, hogy segítsen neki bejutni, ha volna rá mód. Végezetül közelgő névnapja alkalmából köszönti.

1963. szeptember 19. Kornélia levele, Budapesten keltezte.²⁷¹ Beszámol arról, hogy nemrég felkereste egy nővér, Ágnes a neve, ha jól emlékszik, és elmondta azt, hogy a címzett öccse, Tibi még a nyáron „elaludt”, így fogalmaz. Ő csak arról tudott, hogy beteg, és azóta is imádkozott a felépüléséért. A halálhíre megrendítette. Kérdezi, hogy a kicsi árváiról ugye gondoskodni fog a címzett, de hozzát teszi, hogy bizonyára sok feladata van a többi rábízott gyerekekkel kapcsolatosan is, és ő azon csodálkozik, hogy ezt hogyan bírja. Ezután arról szól, hogy egyik társa, Zsuzsi nagy beteg. Az orvos penicillint adott neki, de azóta már telefonálnia kellett az orvos után, mert 39 fokos láza lett. Ő kimondhatatlanul aggódik. Teljesen egyedül van, és úgy érzi, hogy különleges csoda az eddigi teherbírása is. Megnyugtítja, hogy Mihály nem késett el a jókívánásaival, és amúgy is az a fontos, hogy illetékes helyen gondolt rá. Ő is küldi a névnapjait, kegyelmet, áldást és egészséget kér a címzett számára, és biztosra veszi, hogy a jó Isten meg is fogja adni neki. De gyorsan megkérdezi, hogy vajon ezt „vakmerő meggyőződésnek” gondolja-e a címzett. Bözsivel találkozott a minap, és elmondta neki, hogy erdélyi látogatója is volt. Bözsi és „a kis fájós lábú Fekete Mária” mostanában barátságot kötöttek, és ezért számára már alig marad idejük. Nemrég hallotta, hogy a Madame jól van, bár 80 éves elmúlt, sokat jár a templomba és zsörtölődik, ha nem a kedve szerint mennek a dolgok. Neki nagyon kedves emlékei fűződnek hozzá. Búcsúzóul elmondja, hogy Zsuzsit nagyon megörvendeztetni az, ha említik őt a levélben, ezért kéri, hogy a címzett erről ne feledkezzen meg. Zsuzsi most is meleg üdvözlését küldi, és azt üzeni, hogy jobban várja a címzett sorait, mint ő, a levél írója. Ő azonban zárójelben hozzát teszi, hogy Zsuzsi ebben téved. Azzal zárja a levelét, hogy ha ritkán is szólal meg, ennek nem lustaság az oka.

²⁷¹ 0877. sz. irat

1963. szeptember 27. Angéla levele.²⁷² Ceruzával ír, mert nem tudja, hogy a tolla kitartana-e a végéig, és különben is így gyorsabb. Miután boldog névnapot kíván, elmondja, hogy küldenek Mihálynak egy kis hazait is, és nemsokára az operált csirke is meglátogatja kirántott állapotban. Hozzáteszi, hogy a cérna még ott volt a combján, amikor levágták. Ezután rátér a családi hírekre. Jancsiék „már bent vannak”, mondja, valószínűleg beköltöztek a városba. A fiúk is jól vannak. Jancsi fia nagyon nehezen halad, már harmadikos, de alig tud olvasni. Ott fog ő is egész télen tanulni Angélánál, hátha ragad rá valami. Jóskáról azt írja, hogy úgy látja, jó tanuló lesz. Tibi ötödikes, ők tengerit szednek 2 hétig, és csak azután kezdődik nekik is el a tanítás. Tibiről azt írja, hogy egy nagyon magabiztos, kotnyeles, mindenbe beleszóló gyerek, és kíváncsi arra, hogy milyenek a szellemi képességei. Jóska sokkal szerényebb és engedelmesebb. A néni sokat zsörtölődik a gyerekek miatt, azt mondja, hogy ha a jövőben is vállalja őket, akkor ő, a néni nem marad ott. A gyerekek édesanyja hagyott nála 500 lejt, abból megvették az egyenruhákat. Azt mondta, többet nem tud adni. Ő, Angéla jegyezni fogja a kiadásokat, és tavasszal bemutatja, hogy „a másik család” mivel tartozik a gyerekeknek. De ezt majd az öccsével is meg fogja beszélni. A kerékpárra félretett pénzt őrzzi, kérdezi, hogy mi legyen, mert ha a címzett ott nem tudja megvenni, akkor ő, Angéla vajon érdeklődhet-e. Az ablakok sincsenek még készen, az a pénz is nála van. A levél alján utóiratban egy másik kézírással egy mondat szerepel Jancsitol a költözéssel kapcsolatosan.

1963. szeptember 26. András levele, Gelencén keltezte.²⁷³ A levelében ír arról, hogy milyen hálás az iskolában eltöltött nyolc évért, és névnapja alkalmából köszönti a címzettet, akit a „Szeminárium Lelkének” nevez.

²⁷² 0876. sz. irat

²⁷³ 0884. sz. irat

1963. szeptember 27. Paptársának levele.²⁷⁴ Egy éve már, hogy személyesen nem találkoztak, mondja, ennek oka a címzett részéről az elfoglaltsága, a saját részéről az öregkor, amely otthon ülővé teszi az embert. Névnapija alkalmából köszönti a címzettet, a háromoldalas, kézzel írott levél két oldala a jókívánságait tartalmazza. Magáról annyit ír, hogy dolgozik, és várja az új személyi elhelyezéseket az egyházmegyében. Lassan megy, pedig néhol sürgős volna. A húga üdvözlését küldi.

1963. szeptember 28. Lelkiigazgatóként ír levelet Mihály a püspökhöz.²⁷⁵ A papnövendékek gyóntatóinak személyét nevezi meg az 1963–64-es tanévre, rendes gyóntatókat, rendkívüli gyóntatókat és kijelölt gyóntatókat, és ehhez kéri a püspök jóváhagyását. Néhány személy azonos a korábbi évi felterjesztéshez képest, de vannak új nevek is.

1963. szeptember 30. Angélának küldött levél.²⁷⁶ Boldog névnapot kíván neki, és biztosítja arról, hogy imádkozik nővére szándékaira is, amelyekről úgy gondolja, hogy egybeesnek az övéivel. A fiúknak jó munkát kíván, mind a Tibiéinek, mind a Jánoséinak. Kérdezi, hogy megkapta-e a nővére az eltartásukra küldött pénzt. Ha elég erre 500 lej, akkor 200-at indítson el nővére Marosvásárhelyre, mert oda még csak a júliusit fizette ki. Az évnnyitó megvolt, mondja, különösebb problémák nincsenek. Nem ment haza, mert olyan munkája volt, amit más nem végezhetett el helyette. A tésztát és a húst megkapta, köszöni. A tésztát szétosztotta „azok között, akik a nyáron együtt dolgoztak”. A húst tegnap csak egyedül „kóstolta meg”, mert visszavonulva töltötte a napot, de ma reggel megkínálta belőle a kollégákat is.

Mihály a saját névnapját töltötte visszavonulva.

²⁷⁴ 0883. sz. irat

²⁷⁵ 0374. sz. irat

²⁷⁶ 094., 0858. sz. irat

1963. október 2. Egy nővérnek írt levél.²⁷⁷ Azzal kezdi, hogy a könyvet megkapta, az árát ma postára tette. Ezt követően a segítségét kéri. Egyszer régen elmesélt a címzettnek egy történetet egy lánnyal kapcsolatosan: volt egy epizód, mondja, amikor a lány szellemeskedve utánaszólt két fiúnak, és őneki kellett volna megoldania a helyzetet, de ő lemondott erről, mert úgy gondolta, hogy a lány már nincs ott közöttük. De most újra felmerült a neve, eszébe jutott az egész, és kötelességének érzi „szólni az ügyben”. Ám sajnos a fiú szereplők nevére nem emlékszik. Most kérdezi tőle, hogy ő, a címzett nem emlékszik-e arra, hogy ő, Mihály kiket említett abban a régi történetben. Ő jól emlékszik a történetre, és arra, hogy elmesélte a címzettnek, de a neveket nem tudja felidézni.

1963. október 3. Egy újmiséis levele.²⁷⁸ A levél nagy részében arról ír, hogy mennyire hálás a címzettnek, akinek nagy szerepe volt az ő pappá válásában. Azzal zárja, hogy a dobozban pár sor kíséretében orvosságot küld Merk M. tisztelendő úrnak, és kéri, hogy a címzett adja át neki.

1963. október 5. Etelka levele, Marosvásárhelyen keltezte.²⁷⁹ A pénz és a levél is megérkezett, megköszöni. A főiskolán az orosz nyelv oktatásáról érdeklődött: nincs tankönyvük, magyarázat és jegyzet alapján tanulnak. Kérdésére elmondja, hogy valóban emlékszik a címzett által kérdezett esetre. Az egyik fiúnak a nevét megírja, a másik nevére nem emlékszik jól. Ő októberben nagyon kérte Lénárdát, hogy ne vigye vissza hűgát. Ő maga is meggyőződött arról, hogy sokszor „feltűnően kereste az alkalmat, hogy megláttassa magát a kántoriskolásokkal”, de végül akkor nem tette szóvá. Véleménye, hogy „nem is olyan elsőrangú munkaerő”, inkább sűrög-forog, mint dolgozik, és úgy gondolja, hogy a nővérek sem veszik szívesen, hogy visszamegy. Komolyan kérte nő-

²⁷⁷ 0860. sz. irat

²⁷⁸ 0874. sz. irat

²⁷⁹ 0867. sz. irat

vérét, hogy ne hívja vissza, de ő „rendezett egy jelenetet”, és megmarad a szándéka mellett. Azzal zárja levelét, hogy Mihályék tegyenek, ahogy jónak látják, ő nem hívná vissza.

(1963.) október 9. Főtitelendő tanácsos úrhoz szól a levél.²⁸⁰ A címzés alatt familiárisabb hangnemben Ferenc bátyámnak szólítja a címzettet. Köszöni a kedves sorait, szabadkozik, hogy nem érdemelte meg, hogy rá gondoljanak. Az imádságot is köszöni, erre rászorul. A nyáron nem volt hangulata ahhoz, hogy valahova is menjen, mert elhunyt Tibi, az öccse. Ezt követően a levél nagy részében a 44 évesen gyomorrákban elhunyt öccse utolsó napjait meséli el. Ő, a levél írója ott volt mellette az utolsó heteiben, és engedélyt kapott a kormányzótól arra, hogy vasárnaponként otthon, a Tibi szobájában szentmisét mutasson be. Tibi két fia ministrált. Tibi maga mondogatta ez időben, hogy jó, hogy most megy el, legalább felkészült. Még halála előtt egy héttel kivitték a temetőbe egy taxival, a szülei sírjához a saját lábán ment, imádkozott, és kinézett a közelükben magának egy helyet, ahol pihenni akart. Vásárhelyen az orvosok megállapították, hogy krónikus savhiányban szenvedett évtizedek óta, de mivel falusi ember ritkán megy orvoshoz, ezt csak később ismerték fel. Azt írja, hogy részeges ember hírében állott, és ő megkérdezte öccsét az utolsó napjaiban, hogy volt-e arra példa, hogy annyira berúgott volna, hogy nem tudott magáról. Az öccse azt válaszolta, hogy egyszer, 1953-ban, amikor részegen ment hazafele a szekérére, március volt, a tehének lassan haladtak, és ő a szekéren elaludt. Mivel nagyon hideg volt, félig megfagyva találtak rá. A levél utolsó soraiban az iskolakezdésről ír. Évek óta százan indulnak, év közben általában páran elmennek. Készül az őszi lelkigyakorlatra, október 25–27. között. Említi, hogy két tanítványuk is ez idő tájt lesz diakónus. Búcsúzóul a tanító néniéneke is köszöni a jókívánásait.

²⁸⁰ 0861. sz. irat

1963. október 15. Nővérének postai levelezőlapja, Nagykárolyból küldte Gyulafehérvárra.²⁸¹ Értesíti arról, hogy sikerült kerékpárt szereznie, már próbálgatja, a következő héttől a forgalmasabb utcákra is menni fog vele. Várják az öccsét haza halottak napján, reméli, hogy szombaton beszélgethetnek majd, mert neki szabad napja lesz. Ezt követően pénzügyekről ír. Az októberi 500 még nem jött, mondja, de nem gond, mert ő megvan anyagilag. Adéléknak két hete küldött Imre 700 lejt, és hizzal nekik egy disznót is. Talán a csúrt veszi meg tőlük, és azt törleszti. Neki inkább karácsony körül lesz szüksége segítségre, mert disznót szeretne venni. A néni ügyét is említi, szerinte jó lenne, ha a címzett menesztene még egy levelet, de ezt nem részletezi. Ők jól vannak, Tibivel sokat kell kínlódnia. Azzal zárja, hogy ha lehet, várják haza.

Érdemes megfigyelni, hogy nyitott postai levelezőlapon részletezi a család pénzügyeit.

1963. október 15. Olgi levele.²⁸² Már érettségi óta készül levelet írni. A levél első oldalán arról ír, hogy megköszöni a címzett családjuknak nyújtott segítségét. Ezután a jelenlegi helyzetükről ír. Fiútestvére bejutott a kolozsvári „agronómia fakultásra”, miután sikertelenül felvételizett az orvosira. Az orvosin 800-an voltak 160 helyre, de itt csak 350-en 80 helyre, mondja. Itt is nehéz volt, mert ahogy írja, „nagyon soknak volt protekciója”, de mégis bejutott a testvére. Ő is felvételizett tanárra, sikertelenül. Akkor rosszul esett neki, de utólag örül ennek. Jelenleg pénztárosként dolgozik egy patikában, eddig minden jól ment, de ma volt 12 lej többlete. Ezután neki is lesz keresete, így ő is segítheti a családot, és ennek nagyon örül. A saját jövőjéről is ír: szülei azt szeretnék, ha legalább egy hároméves pedagógiát elvégezne, ha nem is egyetemet, de ő bizonytalan. Ő szereti az egyszerű életet, nem a zajos nagyvilági életet, amely számára az egyetemi életet jelenti, és ebben ő lánytestvérének az ellentéte. Lánytestvére tanulni vágyik, ám ő egyszerű, boldog

²⁸¹ 0889. sz. irat

²⁸² 0901. sz. irat

családi életre. A levél végén arról ír, hogy szeretné, ha a keresetéből az édesanyját kezeltetné, de majd úgy csinálja, hogy ne derüljön ki, hogy a pénz tőle van, mert akkor nem megy el. Kézcsókkal és őszinte tisztelettel búcsúzik.

1963. november 16. P. Dragomirescu paptársának román nyelvű levele.²⁸³ Megköszöni a kedvességét, és azt, hogy segített neki, amikor vendégeinek kétszer is megmutatta Gyulafehérvár szépségeit. Megtehetette volna, hogy ő maga vezeti körbe őket, de így jobb betekintést nyerhettek a gyulafehérvári szellemiségbe. Továbbá megkéri, hogy a mellékelt rendelőlapot adja át az intézeti hivatalukba. A bort, ami a papíron szerepel, már megvásárolta, de pótlólag szükségük van még erre az iratra.

A levél nyelvezete és stílusa nagyon udvarias és barátságos.

1963. november 18. A(da) levele öccséhez.²⁸⁴ Miután elmondja, hogy megkapták a levelét és megköszöni a névnap gratulációt, elmondja, hogy megkapták a küldeményt is. Még másnap megkapta a pénzt, megvette az anyagot, meg is varrta a két „lábravalót”, és akkor érkezett meg a nadrág és a két ing is. Azokat is megcsinálta, és a csomagban küldi vissza a nadrágot, a két inget és a két alsónadrágot. Azt az üzenetet kapta, hogy két darab inget kell varrnia fehér gyolcsból, az ing és az ujj hosszabb legyen, a gallérja bővebb. Ő itt kérdezi, hogy a gallér mennyivel legyen bővebb, és keskeny gallér legyen-e vagy civil gallér. Az öltönynél is kérdezi, hogy mennyit vegyen le belőle – korábban 2 cm-rel bővítette, mert az öccse így kérte. Azt is hozzáteszi, hogy a bőségét csak a gombok átvarrásával tudja növelni, a varrásokból nem tud kiengedni, mert rongyos. Kéri, hogy Mihály menjen el hozzá egy vasárnap, hogy tudja megmérni, vagy ha nem sürgős, akkor szünidőben megméri. Kérdezi, hogy mi legyen a két ócska inggel és alsónadrággal, küldje-e vissza. Végezetül kéri, hogy ha megvan még az az ócs-

²⁸³ 0989. sz. irat

²⁸⁴ 0988. sz. irat

ka karóra, ami az övé volt, de nem lehetett megjavítani, küldje vissza neki. Tóni nagyon vágyik egy karórára, azt sem bánja, ha nem működik, csak legyen. És ő azt ígérte neki, hogy ha a tanulmányi eredményei nem lesznek rosszabbak, neki adja azt a régit.

1963. november 19. Tanítványának levele, a spirituális úrhoz címezte, Borsán keltezte.²⁸⁵ Azért nem írt korábban, mert várta, hogy mennie kell Fehérvárra intézni a katonai ügyét. Végül nem kell személyesen mennie, így levélben számol be. Október 8-án érkezett vissza a szanatóriumba. Az utazás és a vizsgák nem voltak az egészsége kárára, sőt, javulás mutatkozik a tüdején, és már nem fárad annyira, mint régen. Napközben olvas, tanul, a román és a német szótárát forgatja. Séta közben a rózsafüzért imádkozza. Nagy hatással volt rá, hogy olvasott a vállaji Szabin testvér életéről. Vasárnaponként inkább Borsabányára jár, mert Visó felé az autóbuszok rendetlenül járnak. Elkérte a plébánostól a harmóniumot és gyakorol rajta. Reméli, hogy egyszer újra a teológián lehet. Kéri, hogy írja meg a címzett, hogyan juttassa el a Missalét Fehérvárra, mert ő csak márciusban fog menni. Végül elnézést kér a rendetlen írásért, de a szobájában nincsen asztal, mondja, és ezért a térdén kellett megírnia a levelet.

1963. november 20. Angéla levele.²⁸⁶ A levél első felében a Magdi üzenetét továbbítja. Húga hirtelen halála gátolja Magdit a terve megvalósításában, ugyanis az elhunyt húga házát szeretnék az öccsének megvásárolni. Azt tanácsolja, hogy Mihály forduljon a kis rokona szüleihez, azok nem szegények, és rendezik majd a dolgokat. A továbbiakban Angéla rátér a saját családjuk híreire. Azzal kezdi, hogy valaki kérdezte tőle a múltkor, hogy miért van Tibiék háza elején a cserép leszedve. Ő rögtön gondolta, hogy építkezés van. Megkérdezte a gyerekektől, de azok zavarba jöttek, mint akik nem szabad megmondják, hogy magastíják a ház elejét. Rosszulesett neki, hogy (a Tibi felesége) azt mondta

²⁸⁵ 0972. sz. irat

²⁸⁶ 0900. sz. irat

neki, hogy nincs semmi pénze, amikor ez a munkálat 1500-2000 lejbe is belekerült, miközben hallotta, hogy azzal henceg a faluban, hogy jobban boldogul, mint amikor Tibi élt. Angéla hozzát teszi, hogy a gyerekeknek nincs cipőjük, ruhájuk. Ezt el is mondta neki személyesen, hogy ha van pénze ilyen fölösleges dolgokra, nem érdemli meg, hogy az ablakokat ők csináltassák meg neki. Elmondta neki, hogy az ablakra félretett pénz ott van nála, de most már a gyerekekre szeretné költeni. Kéri az öccse engedélyét ehhez. A gyerekekről elmondja, hogy jól érzik magukat, tanulgatnak, még Tibi is kezd megszólalogni. Azzal zárja, hogy Jancsiék szerint még falun is szegény olyan rongyos és piszkos kabátban járnak, amilyenben ezek a gyerekek járnak. Várja a választ.

A Magdával kapcsolatos részben, bár ezt nem részletezi, de valószínűleg egy pénzüsszegegről van szó, amelyet Magdi nem tud nélkülözni. Gyaníthatóan ez a Magdi ugyanaz a személy, aki korábban támogatta néhány fiatal teológiai tanítatását, ám most ezt családi okok miatt nem tudja folytatni.

1963. november 20. Albert levele a főtisztelendő spirituális úrhoz.²⁸⁷ Jelzi, hogy amit kért tőlük a címzett, azt megtették, ha eddig nem érkezett meg, a napokban kell érkeznie. Nem tudja, mennyiben felel meg, de többet tenni nem tudtak, mert hidegek járnak. A levél végén búcsúzóul az adventi időszak közeledtéről ír.

Nem derül ki, hogy mit kért tőlük Mihály, mit küldtek el, de látni lehet, hogy Tynkodi Mihály tartja a kapcsolatot a volt tanítványainal, olykor szívességet kér tőlük, és azok válaszolnak, teljesítik a kérését.

1963. november 25. Imre nevű paptársának rövid levele, Sepsiszentgyörgyön keletzte.²⁸⁸ Megköszöni a névnapj jókívánságot, és „kispapi lelkek átalakításához, fáradtságos munkájához” kíván minden jót.

²⁸⁷ 0902. sz. irat

²⁸⁸ 0908. sz. irat

1963. november 27. Márton Áron nevében készített, kézzel írt, latin nyelvű feljegyzés.²⁸⁹ Szövege: „Ego Aaron Marton Episcopus Albae-Julienſis consecravi pertam hanc, et reliquas Ss. Martyrum Innocentii, Restituti et Abundantiae in ea inclusi. Albae-Juliae, die 27 mensis Novembris anno Domini millesimo nongentesimo sexagesimo tetrſis.” A szöveg felett iktatószám (1600/1963), alatta az aláírásnak kihagyott hely, mely alatt szerepel: Episcopus Albae-Julienſis. Aláírás nincs a megjelölt helyen.

A kézírás szép, szabályos dőlt betűs, nem a Tyukodi Mihály kézírásával készült. A lap hátán ceruzával különböző piszkozatszerű számításokat végeztek.

1963. november 27. Bandinak írt levél.²⁹⁰ Csak most került sor arra, hogy írjon, reméli, a kért dolgok azóta már megérkeztek. Boldog névnapot kíván neki, bár a levele addig már nem ér célba. Hallotta a nyáron betegsége hírét, aggódott érte, és örült, hogy ismét munkába állt. Búcsúzóul jó egészséget kíván.

1963. november 30. Főtisztelendő tanácsos úrhoz, Ferenchez címzett levél.²⁹¹ A névnapi jókívánságai után azt írja, hogy bizonyára érdekli a címzettet az ő életük, ezért mesél erről is. Elmondja, hogy a püspök úr december 20. táján belép püspökségének a 26. évébe, és készülnek megünnepelni a 25. jubileumát. A püspök megtiltott minden külsőséget, de az ünneplést nem tudja megtiltani. A kispapok egy miseruhával kedveskednek neki, a többiek még töprengenek az ajándékon. Összesen 99 növendékük van, jól vannak. Nemsokára szentelnek pappá egyet közülük, aki tavalyról elmaradt, és végez idén 12, ebből egy szatmári. Ahogy fogalmaz, „jó szellem uralkodik” a diákok között, de van baj is. Hozzáteszi, hogy meglep mindenkit az a körülmény, hogy a bajok okozói között van szatmári is, sőt, többen is vannak, de erről csak

²⁸⁹ 1096. sz. irat

²⁹⁰ 0897. sz. irat

²⁹¹ 0894. sz. irat

azért ír, hogy egy mementóban gondoljon rájuk is a tanácsos úr. A kedves tanító nénit is köszönti búcsúzóul.

Márton Áron püspökségének 25. évfordulójáról van szó a levélben.

1963. november 30., már dec. 1. Tisztelendő főnöknőnek írt levél.²⁹² A szobájában hideg van, meséli, és hozzáteszi: mint mindig. Most jött a kápolnából, és ott is hideg volt, az ujjai dermedtek, melléüt néha, de azért ki lehet olvasni. Ezt követően egy iskolai konfliktushelyzetre hivatkozik, ám csak utalások szintjén. Köszöni a múltkori levelét, megnyugodott, hogy ezek szerint ő nem állított hamisat. Ő is úgy véli, hogy valóban az volt az egyik (a fiú, akire rákérdezett korábban), ő azért nem írta meg a nevét, hogy ne befolyásolja a címzettet. Úgy gondolja, hogy mivel a rektor olyan hirtelen rajtaütéssel kérdezte ki, ő (a diák?) ugyanolyan hirtelen tagadott. Ezért kell következetesnek lennie a tagadásban. A témát nem fejtí ki tovább, hanem arról ír, hogy hiányzik egy betű a gépéről, és valóban, ebben az időszakban az *i* betűk helyett felkiáltójelet használ, ami fordított *i* betűnek tűnik. A levele további részében arról érdeklődik, hogy mennyi az ára annak a két angyalfejnek, amelyek szobrok alá valók templomokban, és évekkal ezelőtt eladásra kínálták. Itt részletesen kifejti, hogy hova szeretnék elhelyezni: a kápolnájukba a harmónium két oldalára tennének egy-egy szobrot. A raktárukban van egy Szent István-, Szent Imre- és Szent László-szobruk, azok közül elhoznák a Szent Imrét. Társítanák a reneszánsz bejáratnál levő Szent Károly-szoborral. A püspök atya nekik ad egy Maulbertsch-képet, Keresztelő Szent János feje vételét. Ennek ideológiáját is kifejti: kivonuláskor azt juttatnák az ifjúság eszébe, hogy Szent Imre tisztaságával és Szent Károly lelkipásztori buzgóságával kövesse Szent János példáját.

Valószínűleg Franz Anton Maulbertsch (1724–1796) osztrák festőről ír.

²⁹² 0896. sz. irat

1963. december 1. Nővérének, Adélnak írt válaszlevél.²⁹³ Megkapta a küldeményt, nagyon jók, mondja, és kéri, hogy az árát is írja meg. A továbbiakban utasítást ad az ingei elkészítésére – azt kéri, hogy az ott levő kettő mintájára készítsék. Gallér van bőven, nem érdemes a régi-eket foltozni. Ugyanígy ír a reverenda átalakításáról is. Küldi a kéthavi díjat, és akkor rendben vannak erre az évre. Az óráról elmondja, hogy azt nem érdemes javítani, valamelyik kispap elvitte, de majd visszakéri tőle. Addig is várjon a legény, mondja, és a nővére mondja meg neki, hogy a rossz óra csak fölösleges bosszúság és pénzkidadás. Amikor ő az első zseborát kapta, 17-18 éves volt, és saját maga kereste meg az árát, ezért várjon türelemmel ő is, üzeni. Búcsúzóul előre kíván boldog karácsonyt.

A gyerekevelésről vallott nézetei abból fakadnak, ahogyan őt nevelték: amikor ellenez valamit a családban nevelkedő gyerekeket illetően, arra hivatkozik, hogy az ő gyerekkorában ez hogy volt.

(1963. december körül) Paptársának levele.²⁹⁴ A levélben megköszöni a címzett jókívánásait, kellemes karácsonyi ünnepeket kíván neki, és a továbbiakban a „kegyelmes úr” 25 éves jubileuma alkalmából írja jókívánásait, bár itt hozzáteszi, hogy ő személyesen nem ismeri őt. Végül a kispapokat is üdvözli.

Nyilván Márton Áron püspökre utal a levélben, amikor név említése nélkül beszél a kegyelmes úrról. Feltehetőleg Tyukodi Mihály neki is megírta a 25. jubileumi évfordulót.

1963. december 1. Nővérének, Magdolnának a levele.²⁹⁵ Értesíti Mihályt arról, hogy Angéla tegnap leesett a biciklivel, és eltört a lába két helyen. Jancsi elvitte Nagyváradra, de nem gipszelték be, műteni kell. Valószínűleg december 5-én műtik meg, és ha nem lázasodik be, akkor

²⁹³ 0895. sz. irat

²⁹⁴ 0904. sz. irat

²⁹⁵ 0984. sz. irat

december 9-10-e körül hazaengedik. Kellemes karácsonyi ünnepeket és boldog új évet kíván az öccsének.

Helytelenül ír és fogalmaz, látszik, hogy ő sokkal kevesebb iskolai osztályt végzett, mint Angéla vagy Ibohya, akik tanítóképzőt végeztek, és helyesen írtak.

(1963. december 2.) Angélának írt levél.²⁹⁶ Miután mentetgetőzik, hogy csak most válaszol, levele első felében pénzügyekről szól. Nővére elgondolását egy pénzösszeggel kapcsolatban helyesnek találja, átfordíthatja az összeget egy másik célra, ő meg vállalja azt, hogy nem tartotta a szavát. A decemberi részletet küldi a hazautazó diákokkal. Boldog születésnapot is kíván neki. Hallotta, hogy nővérééknek egy hónapos vakációjuk lesz, nekik viszont van tűzifájuk, ezért dolgoznak tovább. Kérdezi, hogy mi lett a kerékpározással. A levél befejezetlennek tűnik.

Arra a levelére válaszolt itt, amelyben a nővére jelezte, hogy az elhunyt öccsüknek, Tibinek a gyerekeire szeretne fordítani egy Mibály által adott nagyobb összeget, amelyet eredetileg a Tibi háza ablakainak kicserélésére szántak. Talán nem fejezte be és nem küldte el ezt a levelet, mert közben megérkezett az értesítés az Angéla balesetéről.

1963. december 2. Ferencnek írt levél.²⁹⁷ Úgy tudja, hogy holnap lesz a névnapja, ezért köszönti ez alkalomból. Gondolkodott az említett dolgokon. Azt tanácsolja, hogy ne vegye a szívére, csak az eseményt kell nézni, mondja, és menni nyugodtan a cél felé. Nyugodtan kell járnia az egyenes utat, ez a fontos. Még egyszer köszöni az otléte alatt tanúsított kedvességüket, és kéri, adja át ezt kollégáinak is.

²⁹⁶ 0898. sz. irat

²⁹⁷ 899. sz. irat

1963. december 5. Meghívó Szent Miklós ünnepének előestéjére, amikor a Mikulást fogadják.²⁹⁸ Gyulafehérváron keltezték, aláírásnál a Vezetőség megnevezés olvasható.

1963. december 6. A szatmári kispapok karácsonyi üdvözlőlevele a spirituális úrnak, a levél alján 25 kispap aláírása.²⁹⁹

1963. december 6. Bandi levele.³⁰⁰ Köszöni a névnap megemlékezést, majd viszonzni fogja a mementót. Köszöni a fáradozását is, a kért dolgok megérkeztek, mindannyiuknak tetszettek. Elmondja, hogy lehullott a hó, szeretné, ha nem lenne olyan kemény tél, mint az előző. Kérdezi a címzettet, hogy ő hogy van. Elmondja, hogy egészséges, bár a nyáron alaposan megviselte a betegség. Úgy véli, az is kell, mert különben elbízta magát az ember. Még egyszer köszön mindent. Az aláírásban barátoknak nevezi magát.

1963. december 6. Paptársának olvashatatlan aláírással ellátott levele.³⁰¹ A levele első részében a saját helyzetéről ír. Egy korábbi történetre utalva elmondja, hogy azzal az asszonnyal még nem zajlott le teljesen az ügy, még mindig szaladgál utána, és ő várja az ura kitöréseit. Pedig hát ő ártatlan ebben. Hallotta, hogy a pártnál és a „hekun” is „fekete lator”-nak nevezik (idézőjel tőle), és ez sok nyugtalanságot okoz neki. Szívesen ment volna most Avasba, de másodszor is lecsúszott róla. Ezt követően latolgatja az áthelyezési esélyeit. Most már nem kívánczik sehová plébánosnak. Ír arról is, hogy más közös ismerőseik elégedetlenek, mert nincsenek benne a „dispozícióban”, csak az az érdekes, mondja, hogy ők még mindig „keresik” az okát (idézőjelek tőle). Egy közös ismerősükről, Herbertről is ír, akinek az édesanyja náluk takarítónő. Most jött vissza tőle egy levele, azt írja rajta, hogy „lásat la vaträ”

²⁹⁸ 0906. sz. irat

²⁹⁹ 0905. sz. irat

³⁰⁰ 0986. sz. irat

³⁰¹ 0987. sz. irat

(idézőjel tőle), de nem tudják, hol lehet, Szinfaluban vagy talán Kaplonyban. Ezt követően újra magáról ír: ez a nehéz légkör ránehezedik a lelkére, és nincs már meg benne a régi ambíció, kezd fásulni. Csend és magány után vágyik. Nem szeretne sehol plébános vagy káplán lenni, inkább egy internátusban vagy szemináriumban szeretne dolgozni. Ahol most van, csak a hittanórák adnak neki örömet. A pasztorációban, bár fél ezt leírni is, nem érzi jól magát, annak ellenére, hogy valósággal rajonganak érte az emberek. Levele végén elmondja, hogy mindig szokott imádkozni a kispapokért és a címzettért. Sajnálja, hogy a szentelésekre nem tudott elmenni, jó lett volna két éjszakát átbeszélgetni. Kéri, hogy írjon a címzett pár sort neki. És kéri azt is, hogy küldjön neki az erdélyi nyilvános ájtatossági könyvből, ha van, ő majd küldi az árát.

1963. december 7. Kornélia levele, írógéppel írta, de a kézzel írt aláírásba beleírja Zsuzsi nénit is.³⁰² Elmondja, hogy egy hét múlva adják haza Zsuzsit. Bár kísérleteztek egy új gyógyszerrel, annak nem volt eredménye, az ő betegsége már nem gyógyítható. Most akarták hazaküldeni, de őneki még egyheti munkaszereződése van, és nem tudta volna ellátni, így erre való tekintettel egy héttel később küldik haza. Ő azonban úgy érzi, hogy testileg és lelkileg is nagyon gyenge. Ápolónővér kellene melléje, de az ott lakó nyugdíjas nővéreket a volt kórházai hívják vissza, mert kevés a nővér és sok a beteg. Azt írja, hogy élete legnehezebb időszaka következik most. Kéri a címzettet, hogy gondoljon gyakran rájuk és segítse őket. Már nem fog írni decemberben újabb levelet, így most kíván neki szép ünnepeket.

1963. december 12. Angéla levelezőlapja, a nagyváradi ortopédiai klinikáról küldte.³⁰³ A tinta nagyon megfakult, az írás alig olvasható. A műtétjéről számol be, elmondja, hogy érzéstelenítőt kapott, így nem érzett semmit sem a műtét alatt, sem utána. Valószínűnek tartja, hogy

³⁰² 0985. sz. irat

³⁰³ 0983. sz. irat

onnan a kórházból már többet nem ír. Köszöni öccsének, hogy elment hozzá. Megemlíti búcsúzóul, hogy a székely néni – feltehetően szobartársa a kórházban – valószínűleg soha nem felejtí majd el, hogy milyen kedvesen elbeszélgettek vele.

1963. december 14. Angéla levele.³⁰⁴ Már otthonról írja. A kórházban egy csütörtöki napon mondták, hogy hazamehet. Sajnos nem volt biztos a Jancsi telefonszámában, meséli, de egy teológus épp aznap járt ott, a Mihály levelét vitte be, és őt kérte meg arra, hogy szerezze meg a telefonszámot. Az leleményesen meg is tette, a postán leíratta egy papírra, és azt beküldte neki. Ezután ő telefonált Jancsinak, hogy vigyék haza. Kálmán tanár úr szerzett egy mentőt, és azzal vitték. Nagyon sokat tartott az út, de szerencsére a néni két dunyhát küldött, így nem fázott. Próbált alkudni az orvosával, hogy ne kelljen január végén személyesen visszamennie, de az orvos látni akarja a lábát, így mennie kell majd. Egyelőre nem tud járni, mert gipszben van. A kórházból küldött egy lapot a címzettnek, reméli, megkapta. Köszöni a küldeményt. A könyv is nagyon érdekes volt, otthagya egy nővérnél, hogy kiolvashassa ő is, és majd visszaküldi neki. Otthon semmi különös, mondja. A gyerekekről úgy döntöttek, hogy majd bejárnak iskolába, tanulmányaikat ellenőrzi, de otthon lagnak. Még nem tudta ezt megbeszélni velük vagy az anyjkkal. Míg ő odavolt, a néni leelőlegezett egy 120-130 kilós disznót, 18 lej kilója. Jancsiék 17-én vágják az övéket, akkor akarják ők is. A zilahiak is kérték Jancsit, hogy ott nézzen nekik disznót, mert náluk 20-22 lej kilója. Ezután témát vált, sajnálja, hogy a címzettnek nincs vakációja, hogy együtt lehetnének egy kicsit. Szabad idejében imádkozik, olvas, rádiózik, és észrevétlenül elrepült az első nap. Reméli, így telik a többi is, és majd újra munkába állhat.

1963. december 15. Tanítványának, (olvashatatlan családi nevű) Ferencnek a levele a főtisztelendő spirituális úrhoz.³⁰⁵ Arról ír, hogy az

³⁰⁴ 0982. sz. irat

³⁰⁵ 0866. sz. irat

egyházi évet már az újabb kiadású Breviáriummal kezdi meg, ezért a kölcsönkapott köteteket köszönettel visszaküldi. Eddig nem volt alkalma ezt megtenni, mert postára nem akarta adni, és nem talált olyan személyt, akivel elküldhette volna. Mire a levele megérkezik, már eltelnek az ünnepek, ezért nem küld üdvözlőlapot. A könyvekre igyekezett vigyázni.

1963. december 19. Jánosnak írt levél.³⁰⁶ Boldog karácsonyt, névnapot és új évet kíván neki. Elmondja, hogy a fiai remek gyerekek, kívánja, hogy maradjanak állhatatosak. Készülnek a 25 éves jubileumra, amely február 12-én lesz. Hozzáteszi, hogy repülnek az évek. Kéri, hogy gratulálja meg (az ünnepeltet), jól fog esni neki. Azzal zárja levelét, hogy késő van és siet aludni, de a hiányokat majd pótolja a jó szándék, amellyel írta a levelét.

Mindenkinek megírja, hogy közeledik a jubileum. Van, akét explicite felkér arra, hogy küldjön gratuláló levelet, mint a jelen címzettet is. Úgy tűnik, így próbálja megszervezni azt, hogy látszólag spontánul, de minél többen gratuláljanak.

1963. december 19. Az ordináriusnak írt levél, Gyulafehérváron keltezte.³⁰⁷ Ebben megköszöni a címzettnek a neki küldött ajándékot, amelyet, mint fogalmaz, nem érdemelt meg. Elmondja, hogy a növények nagy készülődésben vannak, várják a karácsonyt, újévet, vizsgákat, szenteléseket. Boldog ifjúságnak nevezi őket. Ünnepi jókívánságával zárja a levelét.

(1963. december 19.) Kornéliának és Zsuzsi néniének írt levél.³⁰⁸ Megkapta a kedves sorokat, jólesik hírt hallani onnan még akkor is, ha nem örömteli hírek azok. Együttérzését fejezi ki, majd jókívánságait fogalmazza meg. Egy kis képet is küld, jókívánságait kifejezendő. Ma-

³⁰⁶ 0965. sz. irat

³⁰⁷ 0918. sz. irat

³⁰⁸ 0966. sz. irat

gáról írva csak annyit mond, hogy él, és vágyódik arra, hogy elbeszél-
gessenek. Bízik abban, hogy sor kerül erre is. Késő este van, mondja,
azért szakadnak meg sorai, gondolatai, de kéri őket, hogy gondolják
utána mindazt, amit ő még írni szeretett volna, azaz „egészségek ki a
betűket, mert a sorok között elrejtettem gondolataimat, érzelmeimet”.
Sok türelmet kíván nekik búcsúzóul.

*Az e napon másnak írt levél hátoldalán szerepel, valószínűleg egy napon írta
őket.*

(1963. december 19.) Magdolnához címzett levél.³⁰⁹ Azzal kezdi,
hogy nagyon kevés idő alatt nagyon sok levelet kell írjon, ezért ez a
levél rövidebb lesz. Részvétét fejezi ki a címzettnek testvére halála mi-
att, megemlékezik majd róla. Vigasztaló sorok után megfogalmazza
ünnepi jókívánságait, majd a tanítványairól ír. Anti jobban teljesít, mint
az ő saját védenca, mondja, az övé kettőből bukott. Nem baj, teszi
hozzá, legalább ráébred, hogy munkával lehet csak boldogulni.

*Nem tudjuk meg ebből a rövid levélből, hogy ki volt az ő saját védenca, és azt
sem, hogy pontosan mit is jelentett ez. Valószínűleg ő is támogatott egy diákok,
mint ahogy Magdolna tette. Az e napon másnak írt levél hátoldalán szerepel,
valószínűleg egy napon írta őket.*

(1963. december 19.) Tiburciához címzett levél.³¹⁰ December 8-án
gondolt azokra az együtt töltött napokra, amikor a címzett neki furu-
lyázott szép éneket. Most azért ír, mert szükségük volna a kis papi
csoportjuknak 40 méter szegélyre a püspöki tunicellához. Ha nincsen
készen, akkor tanácsot kérnek, hogy mit lehetne helyette alkalmazni.
Továbbá szükségük volna a kápolnájuk számára egy 150-160 cm magas
Szent Vince- vagy Ignác-szoborra. Kéri, nézzen utána, hátha találnak
ilyesmit.

*A püspökének készülő ajándék tunicellára (egy szertartáson használt papi öl-
tözetre) szeretnék beszerezni a szegélyt. A nővér december 22-én válaszolt a*

³⁰⁹ 0916. sz. irat

³¹⁰ 0917. sz. irat

levélre. Másból azt írta, hogy karácsony estéjén akarják átadni az ajándékot a püspöknek – ahhoz azonban már késő 19-én kérni a szegélyt. Más kérdés, hogy a 40 méter szegély is elég soknak tűnik – esetleg több miseruhára szánták, vagy akár elírás lehet. Az e napon másnak írt levél hátoldalán szerepel a levél, valószínűleg egy napon írta őket.

1963. december 19. János levele.³¹¹ Ünnepi jókívánságai után két kérdést tesz fel. Az első arról szól, hogy nem tudna-e a címzett tanácsot adni nekik abban, hogy hol szerezhetnének be vagy csináltathatnának két szobrot – Szent József- és Szent Antal-szobrot szeretnének beszerezni. Kolozsváron csináltattak egy Fájdalmas Anyát, de ez nem tetszik nekik. A másik kérdése arról szól, hogy vajon mikor lenne alkalmasabb elküldenie a püspök úrnak szánt almát, és kinek küldje. Talán tavasszal jobb lesz, hogy most ne fagyjon meg az úton. Elmondja, hogy egy hívével cserélte el az övét, mert az övé nem lett kiváló minőségű. Végül még egyszer megköszöni a furulyát, amit a címzettől kapott előző év ilyenkor.

1963. december 20. Ernő nevű paptársának írt levél.³¹² A levél első felében elmondja, hogy talán sosem volt ilyen könnyű évük, mint a jelenlegi. Készülnek az ünnepekre és a jubileumra is, de ez utóbbira csak lélekben. Elmondja, hogy a teológusok „egy gyönyörű miseruhát készítették”, de csak karácsony estéjén adják majd át, addig titok. A nap-tár megjött, de nem volt ideje átnézni. Ezt követően a címzett által kérdezettekre válaszol, ami a liturgiai újításokat illeti. Három újítást sorol fel, ezek többnyire a gesztusok szintjén történnek: kéztartásra, fejtartásra, térdhajtásra vonatkoznak. Ünnepi jókívánságaival zárja a levelet.

³¹¹ 0998. sz. irat

³¹² 0915. sz. irat

1963. december 20. Újmisés paptársának levele.³¹³ Volt tanárának mondja el, hogy a karácsonyt Csíkszépvízen tölti, majd megfogalmazza karácsonyi jókívánságait. Stílusa emelkedettnek szánt: „Püspök úr intézkedésében megnyilvánuló isteni akarat úgy határozott, hogy a szent éjszakát és a karácsonyi ünnepeket a régi Hunnia palástjából leszakadt Csík egyik csendes sarkában, ott ahol a Szépvíz csörgedez, éljem át.”

1963. december 20. Paptársának, volt tanítványának levele, Nagymajtényban keltezte.³¹⁴ Karácsonyi jókívánságait küldi a címzettnek. Levele végén elmondja, hogy jelenleg otthon van, szabadságot kapott egészen vízkereszt utánig.

1963. december 21. Főtisztelendő spirituális úrnak ír levelet Sándor káplán Nagyváradról.³¹⁵ Karácsonyi jókívánságok mellett megköszöni mindazt, amit a teológián a címzettől kapott.

1963. december 21. Amália néninek és Máriának írt levél.³¹⁶ Ünnepi jókívánságai után elmondja, hogy mennyire sajnálja, hogy nem volt otthon, amikor Marika bent járt, de sürgős kötelesség szólította el: egy nővére eltörte a lábát, és ő nála volt Váradon a kórházban. Búcsúzóul üdvözli a régi ismerőseit is.

1963. december 21. Lászlónak írt levél.³¹⁷ Meglepte, hogy ottjárta alkalmával nem kereste őt fel a címzett, de úgy véli, tudja, hogy miért tett így. Elmondja, hogy sajnál minden papot, akinek az adott helyen kell szolgálnia, neki két nap elég volt, hogy lássa, milyen bonyodalmakkal kell szembenéznie. Ő három alkalommal váltott levelet egy családdal, de elmondása szerint célzást sem tett olyasmire, ami a lelkipásztori

³¹³ 0967. sz. irat

³¹⁴ 0970. sz. irat

³¹⁵ 0458. sz. irat

³¹⁶ 0974. sz. irat

³¹⁷ 0975. sz. irat

munkába való beavatkozást jelentené. Sajnálja, hogy a címzett egyoldalúan ítéli meg a dolgot rá vonatkozóan. Hozzáteszi, hogy a saját leveleiről másolatot is készít, hogy évek múlva is számot adhasson, elsősorban magának. Feltételezi, hogy ezért nem kereste őt fel, amikor az intézetben járt. Védekezésül írja, hogy ő nem avatkozott bele a címzett munkájába. Végezetül boldog ünnepet és áldásos új évet kíván neki.

Úgy tűnik, hogy Mihály levelező viszonyban állt egy családdal egy olyan faluból, ahol a lelképásztor és a hívek konfliktusban voltak egymással, és a lelképásztor azt feltételezte, hogy ő beavatkozott a lelképásztori munkájába. Itt beszél először valakinek arról, hogy másolatot készít a saját leveleiről.

1963. december 21. Istvánnak írt levél.³¹⁸ Jó, hogy érdeklődött a címzett, írja, mert azóta hatalmas méretűvé nőtt a terv, 20 ezer L(ej) körüli lesz a ráfordítható összeg. Mesterek és művészek neve még ismeretlen. Végül boldog ünnepeket és névnapot kíván.

Nem derül ki, hogy milyen tervekről van szó, de a mesterek és művészek említéséből gyanítható, hogy épület felújításáról.

1963. december 21. Ilusnak írt levél.³¹⁹ A szokásos karácsonyi üdvözlét megelőzi három rövid mondat: „Az évek repülnek. Mintha csak most lett volna 1955. És már azóta!” Az üdvözlét után írja, hogy örvend annak is, hogy a kedves bátyja jó egészségben van ismét.

Az ismeretségük valószínűleg 1955-ből való, az első három mondat mégis elég furán mutat egy karácsonyi üdvözlét bevezetőjeként.

1963. december 22. Kedveseim megszólítással írt rövid levél.³²⁰ Annnyit mond csupán, hogy sietve ír, és boldog ünnepeket kíván nekik.

Feltehetőleg családtagoknak küldte az üdvözlését.

³¹⁸ 0976. sz. irat

³¹⁹ 0977. sz. irat

³²⁰ 0979. sz. irat

1963. december 22. Egy főespereshez írt levél, egy sorral lennebb Kálmán bácsinak szólítja.³²¹ Azzal kezdi, hogy várták őt, és az utolsó pillanatban kapták meg a táviratot. Szerencsére van két kíségetőjük, így megoldották. Ezt követően megvallja, hogy töprengett, vajon szabad-e a címzettet ilyen kellemetlen időben kérnie. Végül befutott a levél. Ő szégyellte magát, és igazán sajnálta, hogy nem tudott elmenni, mert egyúttal gratulálhatott volna a jubilánsnak. A fiúk köszönik a küldeményt, ő boldog ünnepeket és áldásos új évet kíván neki.

Valószínűleg ezzel kapcsolatos a 0973. sz. levél.

1963. december 22. Tiburtia nővér levele Szatmárnémetiből, főtisztelendő tanár úrhoz címezte.³²² Elmondja, hogy ők is szívesen közreműködnének abban, hogy a püspök atya jubileumi tunicellája elkészüljön, de sajnos ilyesmit nem lehet kapni. Esetleg Pesten kellene megpróbálni, mondja, ha van összeköttetés. Ő azt tudja ajánlani, hogy a paszománt helyettesítsék egy, a kereskedelemben kapható szalaggal, amelyet szükség esetén hímzőgéppel kihímeznek, és azt alkalmazzák a ruhákra. A levélben le is rajzolja a hímzés mintáját, és mellékel egy 2 cm-es szalagdarabot mintaként. (Ez benne is van a levélben.) Várja a címzett válaszát, ha hímezni is kellene, akkor minél előbb.

1963. december 22. Annamária és Ernő levele.³²³ Annamária elmondja, hogy készül a téli vizsgáira, és haza sem utazik a vakációra, mert sok a tanulnivalója, és otthon nem tud tanulni. Ernő hazautazik majd, mert neki csak februárban lesznek a vizsgái. A szülei jól vannak, csak a lakás „még mindig a régi”, de hát nehéz egy rendes lakáshoz jutni, mondja. Olgi épp akkor volt az ősszel Károlyban, amikor Angéla elesett. Ezután kérdezi, hogy van a címzett, és sajnálja, hogy már régen nem tudott beszélgetni vele. Említi, hogy Ernő megkapta az ösztöndíjat. A levél alján Ernő ír pár sort, amelyben ünnepi jókívánságait foglal

³²¹ 0980. sz. irat

³²² 0892. sz. irat

³²³ 0999. sz. irat

mazza meg és reméli, hogy a következő évben majd többet ír a címzettnek az egyetemi életről és a tanulásról. Mindketten a „kezeit csókolom” formulával búcsúznak.

Unokabúga és unokaöccse közös levele. Háromgyerekes család két gyereke Kolozsváron tanul egyetemen. Onnan írnak néha neki. A levélben emlegetett Olga a harmadik testvérük.

1963. december 23. István levele a főtisztelendő spirituális úrhoz címezve.³²⁴ Karácsonyi jókívánságai után elmondja, hogy őt újra Visóra helyezték, megvan már a jóváhagyása, csak az utódjáról nincs döntés. Kéri a címzettet arra, hogy ha volna német nyelvű prédikációs könyve, amelyet nem használ, küldje el neki kölcsön. Azzal zárja, hogy sajnálja, hogy nyáron nem tudtak találkozni.

Felsővisón a hatvanas években több mint kétezer (1966-ban 2375) német ajkú személy élt, nyilván ezért volt szüksége a címzettnek hirtelen német nyelvű prédikációs könyvre.

1963. december 23. Mihály levele, a kedves kamarás úrhoz címezte.³²⁵ Miután boldog ünnepeket kíván neki, elmondja, hogy szükségük van a segítségére. Karácsony első napján szükséges lenne egy szentmise 11 órakor a ferences atyák templomában, de nekik mindannyijuknak a püspök úr körül kell asszisztálniuk. Küldenének egy taxit a címzett lakása elé, és az elvinné a helyszínre, „így aztán nem lenne olyan fárasztó a szolgálat”. Azzal zárja, hogy várják az erre vonatkozó válaszát. A közösség nevében írja alá.

Karácsony előtt egy nappal írja a levelét. A felkérés előzménye lehet a 0980. sz. irat, amelyből kiderül az, hogy az eredetileg felkért személy lemondta az utazást. Nem szerepel a levélben a címzett neve, de abból, hogy taxit küldenének érte, arra lehet következtetni, hogy a közelben, azaz egyazon településen lakott a címzett és a feladó is. Nem világos, hogy személyesen, valaki által küldték-e

³²⁴ 0878. sz. irat

³²⁵ 0973. sz. irat

el a levelet, de valószínűleg egy személy vitte el, mert postán nem ért volna vissza a válasz is karácsony első napjáig.

1963. december 23. Kézzel írott meghívó ft. dr. Tyukodi Mihály spirituális úrnak a Szalézi Szent Ferenc Társaság díszelőadására.³²⁶ Tárgysorozatot is tartalmaz a meghívó: az első pontban ünnepi beszéd szerepel, ezt követi A legyőzhetetlen Nap című karácsonyi színjáték. Az aláírás helyén ennyi szerepel: Vezetőség.

A díszelőadásra 1963. december 24-én került sor, a meghívót előtte való napon írták és keltezték. A fél oldalra írt lap mellett egy, a nevére címzett boríték is található.

(1963 karácsonya előtt) Jánosnak írt levél.³²⁷ Boldog karácsonyt és utána boldog névnapot kíván neki. Küld a fiának egy „harmónium-is-kolát”, amiből ő maga is adhatna neki harmóniumórákat. Nagyon siet, nem is ír többet, mondja, de aztán mégis ír még pár sort. Elmondja, hogy keresi, kivel küldhetné el a magnót. Küld szalagokat is, klasszikus zenét, Händel életét, Eger ostromát, de a fényí primíciát is. Kéri, hogy ne törölje le ezeket, és tanítsa meg Angélát a használatára, mert neki most szüksége van arra, hogy lekösse valamivel a figyelmét, és „hasznosan szórakozzék”. Kéri, hogy vigyázzanak rá, Angélára, mert ő sokat tett és tesz értük.

A magnót, szalagokat azért küldi haza, hogy a nővére elfoglalja magát velük, míg a gipszelt lábával ágyban ül.

(1963 karácsonya előtt) Nénjének írt levél.³²⁸ Boldog karácsonyt, új évet és születésnapot kíván neki. Kívánja, hogy az új év hozza el a nyugdíjügyének megoldását. Ott náluk, úgy látszik, nem csinálnak az ügyében semmit, de hátha Károlyban rendeződik, ahogy Angéla az

³²⁶ 0991. sz. irat

³²⁷ 0962A. sz. irat

³²⁸ 0962B. sz. irat

ősszel állította. Tibiről küld pár képet, esetleg Reich Marcsának is adjanak.

Mihály valamelyik nővérének írt levél.

(1963 karácsonya előtt) Nénjének írt levél, valószínűleg Angélnak.³²⁹ Köszöni a bundát, küldi érte a pénzt. Azt gondolta, hogy többet kell fagyoskodnia a szobájában, de szerencsére jó meleg van. A bundát a lábára teszi, amikor az ablak mellett ül, hogy ne hűljön meg. Az egészségről ír, az kitűnő, ezt követően a testsúlyáról is említést tesz. Nyáron mondta nővérének, hogy nem tud olyan keveset enni, hogy ne hízna meg. Az adventi böjt segítette, de jön a karácsony, és újra felszedi majd a leadott kilókat. Küld pár képet a gyerekeknek azokból, amelyeket Temesváron készített az ősszel, és küld öccséről, Tibiről is fényképet. Halála előtt pár héttel készültek. Azzal zárja, hogy „pénz dolgában” most gyengén áll, de reméli, hogy javítják a fizetésüket, és akkor majd jobban forgatja magát.

(1963 karácsonya előtt) Jánosnak írt rövid levél.³³⁰ Csak sietve ír, boldog karácsonyt, névnapot és új évet kíván neki. Továbbá elmondja, hogy a fia csak az apjára, azaz a címzettre való tekintettel nem bukott meg magyarból. Tudják, hogy nem magyar iskolába járt, de kéri őt, hogy biztassa, mert többet kellene tudnia. Azzal zárja, hogy a fiúk élvezték az almát, ő is, és köszöni.

(1963. év végén) Angélnak írt levél.³³¹ Ebben örömét fejezi ki azért, hogy a nővére már otthon van. Arra kéri őt, hogy segítsen neki dolgozatokat javítani. Elküldi neki a diákok rögtönzéseit, és arra kéri nővérét, hogy javítsa ki, bírálja el, osztályozza őket. Könyvet is küld neki, és hozzáteszi, hogy a másik forrás otthon is megvan, ez „a Bangha első három kötete”. A dolgozatok javításának feladatát így írja le:

³²⁹ 0963. sz. irat

³³⁰ 0964. sz. irat

³³¹ 0914. sz. irat

„Átnézi az ember, hogy tartalmilag megvan-e minden, ami a dolog lényegéhez tartozik.” Ha nem is sikerül mindent átdolgoznia, azért mind küldje majd vissza, kéri. És ne vegye rossz néven, hogy megkéri, ő is segítene a nővérének, ha az megkérné őt. Képeket küld elhunyt öcsükről, Tibiről, és kéri, hogy a berámázottat hagyja otthonukban. Ő is megőrizz egyet, sokat gondol rá. A családjának is küld majd egyet. Küld karácsonyi képeket a „gyárából”, ezzel üdvözölheti azokat, akikkel nem fog találkozni. Küld pénzt is decemberre és januárra, ha disznót vesznek, erre szüksége lesz. Jánosékhoz küldi a magnót, és azzal „két szép szalagot is” karácsonyi hangulatkeltésnek, és a Tibi hangjából is küld másolatot. Biztatja nővérét, hogy tanulja meg kezelni a magnót, most jól jönne neki.

A dolgozatok javítását is azért bízza a nővérére, hogy lefoglalja őt, míg ágyban fekszik. Tibiről több fényképük is volt a jelek szerint, Mihály is igyekezett mindenkinek küldeni abból, amelyeket ő elkészített.

(1963. decembere körül) Olvashatatlan aláírással ellátott, kézzel írott levél, kedves Mihály úr a címzett.³³² Mintha válaszolna egy korábbi levélre. Egy felújításról esik szó. Úgy véli, hogy mivel magas rangú vendégek is megfordulnak a püspöki palotában, ráadásul műemlékről is van szó, nem „a magyarigeni művészgárdát” kellene ott alkalmazni. Ráadásul az ünnepek megfelelő előkészítése minden papnak most nagyon sok munkát ad. A témát azzal zárja le, hogy erről még beszélnek majd máskor. Számítása szerint január közepén ellátogat hozzájuk is megnézni az „öcskös” és a földijeit.

Úgy tűnik, hogy festeni szeretnének a püspöki palotát, és ezzel kapcsolatban tanácsolja a címzettnek azt, hogy ne egy kevésbé megfelelő tudású csoportra bízsanak egy műemlék épületet.

1963. december 27. János levele, M(áramaros)szigeten keltezte, írógéppel írta.³³³ Köszöni a címzett levelét, de különösen azt, hogy felhív-

³³² 0968. sz. irat

³³³ 1001. sz. irat

ta a figyelmét a jubileumra. Feltétlenül küldeni fog néhány köszöntő sort. Örvend annak, hogy a címzett elégedett a fiaival, ahogy mondja. Bárcsak az ideális kispapokból olyan nagypapok lennének, amilyeneket a legfőbb Pásztor kíván. Jókívánságokkal zárja a levelét.

1963. december 28. Ilus levele, a végén pár sor Tünditől is, Szent-ágotán keltezte.³³⁴ Nagyon megörvendett a címzett sorainak, mert ő biztosra vette azt, hogy már régen elfeledkezett róluk. Megköszöni a jókívánságokat, ő is hasonlókat kíván. Búcsúzóul megemlíti, hogy Tündi is üdvözli, már sokszor kérdezte, hogy nem megy-e a pap bácsi oda hozzájuk. Az aláírás és keltezés után Tündi által írt jókívánság is olvasható.

1963. december 29. Mária levele, aláírta Amália néni is, a kedves jó tanár úrhoz címezték.³³⁵ Megköszöni az ünnepekre küldött jókívánságokat és kedves képecskét is. Szándékában állt írni karácsony előtt, de arra gondolt, hogy biztosan nem lesz otthon a címzett, ezért újévre hagyta. Megemlékezik az előző évi közösen eltöltött karácsonyról, és sajnálja, hogy a címzett nem volt otthon, amikor ott járt, mert szeretne volna látni. Utólag ezen sor alá még odaírta kisebb betűkkel azt is, hogy mondanivalója is lett volna. Újesztendei jókívánságokkal búcsúzik.

1963. december 31. Meg nem nevezett paptársának írt levél.³³⁶ Személyesen nem volt alkalma, így levélben írja meg kérését. Már három éve is kérte, most is felkéri egy egyhetes lelkigyakorlat megtartására diákjaik számára március 8–14. között. A témát a címzetre bízza. Azal zárja, hogy tudja, szívesen mond az ember nemet az ilyen kérésekre, de hozzáteszi, hogy „hátha megjön az igen”, mert másképp nagy gondja lesz az, hogy kihez forduljon.

³³⁴ 1002. sz. irat

³³⁵ 1000. sz. irat

³³⁶ 0996. sz. irat

1963. december 31. Jánosnak írt levél.³³⁷ Köszöni a levelét, de ami a szobrot illeti, nem tud még válaszolni. Figyeli a lehetőségeket és alkalomadtán ír. Majd egy ajándékról ír, így: „Az ajándék a pk úrnak tavasszal mindig jól jön.” Zárásul jelzi, hogy a fiúk jól vannak, és hozzáfűzi, hogy a címzett a nyáron „vegye elő” a fiát, hogy tanuljon magyarul.

A címzett két szobrot szeretne beszerezni, korábban a Mihály tanácsát kérte ebben, erre válaszol most. Az ajándék a püspöknek szánt alma volt, amiről kérdezte, hogy küldje-e most, vagy csak tavasszal.

1963. december 31. Istvánnak írt levél.³³⁸ Szívesen kölcsönadja neki egyik megnevezett könyvét akár hosszabb időre is, jó prédikációkat tartalmaz. Kérdezi, hogy hova küldje neki. Intenciókat is elfogad, hozzáteszi, hogy nála mindig jó helyen van.

Valószínűleg a német nyelvű prédikációskönyvet kínálja fel a paptársának, amit az épp kért tőle. Az intenciók elfogadására való hivatkozás itt azt jelenti, hogy átvállalja a paptársától a hívek által kért miséket, és ennek a díját megkapja értük.

1963. december 31. Jánosnak írt levél.³³⁹ Régóta ott fekszik az asztalán az a kottafüzet, amelyet a címzett diplomából hozott el. Múltak a napok, a levél nem akart megszületni, mondja. Jött a karácsony, a névnapja. Ekkor akarta elküldeni, hogy lássa a címzett, hogy gondol rá, de ez is elmúlt, és itt az év utolsó napja, most már el fogja küldeni. Zárásul a jókívánságait fogalmazza meg a címzett farsztó munkájához, amelyet a végeken végez közel két évtizede.

Nem derül ki, hogy pontosan mióta halogatja a füzet visszaküldését, de elég sokat mentegetőzik a késés miatt. Visszanézve az előző időszakokra, lehet látni, hogy rengeteg levelet és válaszlevelet írt karácsony előtt. Lehet, hogy ezért nem volt ideje visszaküldeni a kottafüzetet.

³³⁷ 0944. sz. irat

³³⁸ 0995. sz. irat

³³⁹ 0993. sz. irat

(1963. december 31.) Datálatlan levél Sándornak.³⁴⁰ Köszöni a megemlékezést, számára is érdekes, hogy hiányoznak a régi arcok a karácsonyi ünnepek alkalmával. A püspök 25. éves miséjén karácsonykor az asszisztencia olyanokból állott, akik még nem is éltek a kinevezése napján. Az ünnep bensőséges volt, az ifjúság kedves napokat töltött. Még pár napig tart a vakáció, aztán indul az élet, várják a vizsgákat. Jókívánságokkal zárja a levelét, és jelzi, hogy egy-egy megemlékezést szívesen vesznek, hogy a növendékeik felkészülhessenek „arra a küzdelemre, amelyet ott kint kell megharcolniuk”.

Mivel az előző három levéllel egy lapon szerepel, valószínűsíthető, hogy egy napon írta.

(1963. december 31.) Kedves rokonainak címzett levél.³⁴¹ Sajnálja, hogy az ősszel nem válaszolta meg Annamária két levelét, de nem ismerte a címét, és kézből nem küldte, mert nem akarta a postást fárasztani. Olgicától is kapott levelet, de neki válaszolt, úgy gondolja. Örül annak, hogy Ernő is elkezdte tanulmányait, nemsokára ő agrármérnök, Annamária pedig vegyész lesz. Mindkettőjüknek kitartást és sikert kíván a vizsgákhoz. Arra buzdítja őket, hogy legyenek hálásak a szüleiknek. Sajnálja, hogy nem támogathatja őket mostanában, de az ő bevételei is nagyon kiszámítottak, alig jön ki. Két városban várják havonta a támogatását, és ott náluk is van egy hallgató, akit támogatnia kell. Újévi jókívánságokkal zárja a levelét.

(1963. december) Aláírás nélküli levél.³⁴² A megszólításban ez áll: Kedves keresztény testvéreim. A szöveg tartalmából kiderül, hogy abban Márton Áron püspök szólal meg, egyes szám első személyű szövegben beszél a híveihez. A levél első részében hiányolja a jóakarató embereket, a szeretetet és a békét a világból, és a vallástól elforduló világban magukat apró gyertyalángokhoz, majd sápadt hóvirágokhoz

³⁴⁰ 0992. sz. irat

³⁴¹ 0997. sz. irat

³⁴² 1006. sz. irat

hasonlítja, akik küzdenek a dermesztő hideggel és tavaszt várnak. Megemlíti azt, hogy a pápa a Szentföldre utazik január elején, hogy ott imádkozzon a hitért és a békéért. A levele végén elmondja, hogy tudomást szerzett a kanonok plébános úrtól arról, hogy hívei imádkoznak érte, mivel most 25 éve vette át az egyházmegye irányítását. Megköszöni mindenkinek az imádságát, és megkövet mindenkit, akit a 25 év alatt megbántott „szóval, cselekedettel vagy nemcselekedettel”, majd hozzáteszi: „Mentegetném magam, hogy sokszor a körülmények is hatottak idegeimre, de nem teszem. Mert magam is azt tartom, hogy egy püspöknek uralkodnia kell még az idegei felett is.” Az utolsó idézett mondat második fele kétszer is szerepel, egyszer a szöveg alján, majd következő oldalon a szöveg tetején ismétlődik szó szerint. Majd így folytatja: „Megkövetek mindenkit, akit megbotránkoztattam vagy akinek rossz példát adtam. A szentmisében legelőször a jó Istentől kértem bocsánatot mulasztásaimért, hanyagságaimért, fogyatkozásaimért és imádkoztam értetek, hogy a jó Isten őrizze meg hiteteket, szeretet uralkodjék köztetek. (...) Igyekszem jóvátenni mindent, és ha jóságotok továbbra is megmaradt irányomban, kérek, még imádkozzatok értem.” A levél zárásaként boldog karácsonyi ünnepeket kíván és erőt az új esztendő nehézségeihez.

A levelet írógépén írták, mégpedig a Tyukodi Mihály írógépén. Már korábbi leveleiben látni lehetett, hogy nem használja az i betűt, hanem helyette a felkiáltójelet gépeli, mivel az hasonlít a feje tetejére állított i-re. Ezt Mihály a leveleiben említi is. Ez a szöveg is így készült, tehát az ő írógépén írták. Az pedig kevésbé valószínű, hogy Tyukodi Mihály kölcsönadta volna az írógépét a püspöknek e levél megírása céljából. Inkább az valószínű, hogy a püspök megbízásából ő szövegezte meg a püspök nevében ezt a levelet, legalábbis egy változatát. A levél egy gyülekezethez szól, akiről a plébánosuk írta a püspöknek, hogy megemlékeztek a püspök jubileumáról. Erre kíván válaszolni a püspöki levél. Őt indígyával készült másolati példány szerepel egymás mellett. Külön érdemes megfigyelni azt, hogy milyen személyes néhol a levél hangvétele, főleg, ahol arról beszél, hogy egy püspöknek uralkodnia kell az idegein is. Nyilvánvalóan a hívek egy-egy távoli közössége nem tapasztalhatja meg azt, hogy egy püspök hogyan uralkodik az idegein, különösen a hatvanas években nem, amikor a

bívek kizárólag csak kiemelkedő események alkalmával, nagy ünnepeken, távolról láthatták a püspököket. Nem tudjuk, hogy mi történt a levéllel: vajon csak tervezet volt-e, vajon készült-e más változata, vajon elküldték-e ebben a formában.

(1963) Feljegyzés.³⁴³ Eredetileg egy A3 méretű lap volt kettéhajtva. Az első oldal felét korábban letépték, a maradék lap egy teljes dossziényi irat fedőlapja volt, felirata: Levelek 1963–64. A belső oldalon diákok neve szerepel ceruzával jegyezve – mintha napi jelenléti ív lenne. A hátsó két oldalon – írógéppel, valószínűleg indigóval írva – egy pénzügyi kimutatás szerepel arról, hogy ő kapott 1200 lejt, és kiadási sorban szerepelnek a kiadási tételek. Valószínűleg felújítási munkák költséglistája ez, mert néhány személy neve után ilyen tételek szerepelnek, mint festék, ajtósarok, üveg, a festőnek, napszám. A költségeket így részletezi: P. G.-nek 135 lej, T. G.-nak 140 lej, B. Á.-nak (6 napszám) 150 lej, F. L.-nak (17 napszám) 425 lej, (olvashatatlan nevű személynek) (1 óra) 15 lej, festékre 30 lej, ajtósarokra 15 lej 50 bani, üvegre 14 lej 75 bani, üvegre, ajtózárra 91 lej, a festőnek 900 lej, P. G.-nak (6 nap) 270 lej, összesen 2181 lej 25 bani. Az első változat itt befejeződik, ám egy másik szövegváltozaton folytatódik a felsorolás a festő kiadásaival.³⁴⁴ A festő nyáron 24 napot dolgozott, ősszel 1 napot, ezért igényel 2500 lejt. Levontak tőle 350 lejt „kosztra”, azaz étellemezésre, illetve egy alkalommal kapott 660 lejt. Háromhavi és 10 napi ellátásért tartozik elviekben 1000 lejjel, pontosabban 1000 – 350 = 650 lejjel. Ezt levonva a 2500 lejből, marad a tartozásuk neki 1190 lej. Megkapott 900 lejt, még igényel 290 lejt. Az utolsó mondat arról szól, hogy a konyhán tudják, hány nap étkezett ott 1963. szeptember 9-e óta.

(1963) Datálás nélküli, de feltehetően a fenti körül keletkezett feljegyzés.³⁴⁵ Ugyanolyan feljegyzés munkálatok kifizetéséről, mint a 852.

³⁴³ 0852. sz. irat

³⁴⁴ 0864. sz. irat

³⁴⁵ 0864. sz. irat

sz. irat, csak ez kevesebb tételt tartalmaz. Kifizetéseket eszközölt a bádgosnak (250 L), asztalosnak (75 L) és Petres Kálmánnak (50 L).

(1964. január eleje) Angélának írt levél.³⁴⁶ Megköszöni a küldeményt, amely valószínűleg a diákok dolgozatait tartalmazta, mert elmondja, hogy neki nem lett volna ideje erre, és hogy ő az elbírálásban még kategorikusabb szokott lenni. De nem baj, mert majd a vizsgán meglátja, hogy „megérdemlik-e az irgalmat vagy nem”. Ezt követően nővére egészségi állapotáról ír, és ezt ezzel a mondattal vezeti be: „Sorsod a lelkemen hordom.” Arra kéri, hogy ha az ellenőrzés alkalmával bent tartják pár napot a kórházban, értesítse őt erről. Ő most nem tud odautazni, mert vizsgák vannak, majd lelkigyakorlatra készülnek. Elmondja, hogy nagyon szép volt a levél, amit nővére küldött neki. Sajnálja, hogy a család egyik részének (talán Tibi özvegyének) elfelejtett karácsonyi levelet küldeni, pedig a kis képet nekik is előkészítette, de majd utólag elküldi. Ezután azokról a hangszalagokról ír, amelyeket elküldött a nővérenek, és arra buzdítja, hogy pihenjen, szórakozzon és bízva bizzon. Eddig kicsivel többet írt, mint egy fél oldal, és azt írja itt, hogy talán már minden leírt, amit szeretett volna, és hogy egy oldalon van annyi, mint Angéla 8 oldalán, majd mégis folytatja. Egy apáca öcscséről ír egy bekezdésnyit, aki ott tanul náluk. Furának nevezi a diákot, valamiféle üldözési mániája van, mondja, amit ő a nehéz gyerekkorára vezet vissza. A társai folyton kinevetik, ő meg sem meri szólítani az órán, mert azonnal nevetnek rajta. Miután futólag említi, hogy melyik atya tartja a lelkigyakorlatot, búcsúzóul újra arra kéri nővérét, hogy írjon neki, ha megkapta a levelét. Utóiratban jelzi, hogy az az évforduló, amely a nagynénjükkal volt kapcsolatos, nem idén lesz, hanem jövőre, mert megnézte a beszéde vázlatában, hogy 1955-ben mondta a beszédet. Valószínűleg a rokonuk halálának közeledett a tizedik évfordulója. Ezután azt is megemlíti az utóiratban, hogy üzent neki P. Dömjén, hogy régi szeretettel gondol rá és köszönti. Kérdezi a nővérétől, hogy ő mit teygen, vajon írjon-e neki pár sort.

³⁴⁶ 1008. sz. irat

*Bár itt konkrétan hivatkozik arra, hogy a diákok dolgozatait nem lett volna ideje kijavítani, érezni lehet, hogy valójában olyan munkát akart adni nővére-
nek, amely lefoglalja őt, és amelyet ágyban ülve is el tud végezni. Ugyanez az
oka annak is, hogy a magánót hazakiülte, és állandóan hangszalagokat küld
neki. Azt szeretné elérni, hogy nővérenek könnyebben teljen az az idő, amíg a
begipszelt lába miatt ágyban kell ülnie.*

1964. január 3. Egy édesanyának írt levél, mint lelkiigazgató írja.³⁴⁷
Arról értesíti őt, hogy fia, János eltávozik az intézetből. Vigasztalására
elmondja, hogy az intézetben mindenki szerette őt, és ő nagyon komolyan
vette a kötelességét. Mégis úgy érzi a fia, hogy nem lehet pap. Kéri
az édesanyát, hogy fogadja el a fia döntését. Ő misét fog mondani érte,
és ha netán vissza kíván menni, akkor vállalja, hogy felszólal az érdeké-
ben.

1964. január 3. Egy plébánosnak írt levél.³⁴⁸ Szomorú szívvel írja
neki, hogy János távozik az intézetből. Nem sikerült lebeszélnie erről.
Derék fiú, jó pap lett volna belőle, mondja. Bízik abban, hogy visszatér
majd. Elmondja, hogy írt az édesanyjának is, próbálta vigasztalni őt.

1964. január 4. Olvashatatlan névvel aláírt levél, egy ferences atya
írta.³⁴⁹ A levelében sajnálatát fejezi ki azért, amiért nem tudja vállalni a
felkérésnek megfelelően a munkát. Itt elmondja, hogy név szerint me-
lyik orvos kezeli az idült májbaját, melyik a gyomrát, a szívét, és melyik
a veséit, majd azt is elmondja, hogy kivették a gennyesedő fogait és a
gennyes manduláit is. Mindezekről azt írja: „a Duna mellékén tett ki-
rándulásomról hozott bajaim”. Egy paptársa már egyszer felkészítette
őt a halálra, és fel is adta neki az utolsó kenetet, mégis él. Levelét azzal
zárja, hogy maga helyett ajánlja a kaplonyiakat.

³⁴⁷ 1004. sz. irat

³⁴⁸ 1005. sz. irat

³⁴⁹ 1009. sz. irat

A „Duna mentén tett kirándulás” tulajdonképpen egy célzás, amellyel elkerülte a tényleges helyszín, a kényszermunkatábor megnevezését. Mihály is eltöltött ott egy hároméves időszakot, tehát tudott olvasni a sorok között. A felsorolt számos betegség is valószínűleg ezzel az időszakkal hozható kapcsolatba. Azt nem említi, hogy milyen munkára kérték őt fel, de feltehetően a december utolsó napján írt, lelkigyakorlatra vonatkozó felkérésről van szó.

1964. január 4. Jancsi levele.³⁵⁰ Megkapta a magnetofont és a levelet. Most van egy kis ideje, eddig el volt foglalva az évrázással, és ma kezdik a házszenteléseket. A szalagokat nem küldi most, mert Angéla nem hallgatta meg őket, el volt foglalva a javításokkal és a látogatók fogadásával. Azzal zárja, hogy jól vannak, a gyerekek egészségesek, és az anyjuk is. Utóiratban írja, hogy nem vett rádiót, az üzletben azt mondták, hogy nemigen lehet kapni Orient.

1964. január 5. Paptársának levele.³⁵¹ Köszöni a jókívánságokat, az ígért könyvet szívesen elfogadja, de csak akkor, ha a címzett nélkülözni tudja. Elmondja, hogy sacramokat küld, 50 darabot 500 lej értékben, és 12 darabot 300 lej értékben „int. dantis”,³⁵² ez utóbbiak énekes misék. Nincsenek dátumhoz kötve. Ha szükséges, tud még küldeni mindkettőből. Az ünnepekről ír, szép karácsonyuk volt, de olyan sosem lesz, mint Fehérváron. Onnan vágyódik az ember ki a világba, mondja, aztán kintről meg csak oda vissza szeretne menni. Azért ott náluk is szép volt, szánkózott sokat. Azzal zárja, hogy nem vár választ, ha a címzettnek sok dolga van, de mindig öröm számára a levele.

1963. január 6. Magda levele.³⁵³ A címzésben kedves főtisztelendő páter szerepel. Megköszöni a beszámolót a védenceikről, írja. A rendezetlen anyagi körülményei miatt most nem küld pénzt a fiúkkal. A ha-

³⁵⁰ 1010. sz. irat

³⁵¹ 0926. sz. irat

³⁵² *Ad intentionem dantis (lat.)*, azaz szándékra mondott mise.

³⁵³ 1011. sz. irat

gyatéki tárgyalás pár nap múlva befejeződik, és akkor rendezti az ügyet Gizike által. Jókívánságokkal zárja a levelet.

Magda újabb levele, ő az, aki pénzzel támogatta teológushallgatók oktatását. Mihály időnként beszámolót küldött a támogatónak a diákok előmeneteléről.

1964. január 10. Frater Máriás levele Marosvásárhelyről.³⁵⁴ Szívesen tesz eleget a címzett meghívásának, és igyekszik felkészülni. Kéri, hogy küldjön neki február közepéig egy lelkigyakorlatos napirendtervezetet, hogy lássa a kereteket.

Feltételezhető, hogy a január 4-i levéllel van kapcsolatban, ugyanarra a munkára kérte fel ezt a frátert, mint a korábbi ferences atyát, aki egészségi okokra hivatkozva nem vállalta el a lelkigyakorlat tartását.

1964. január 11. Jani levele.³⁵⁵ Azzal kezdi, hogy nem csak az ünnepek foglalták le az elmúlt napokban, hanem ismét betegeskedett. Visszajönnek a régi bajok, mondja, csak most sokkal jobban gyötrik, és nem nagyon van orvosság ellene. Diétázik és fogyókúrázik. Október 30-án kezdte és már 16 kg-ot fogyott, most „már csak” 103 (idézőjel tőle). Sajnálattal vette a hírt, hogy Angéla néni rosszul járt. Ezt követően az egyházban szükséges egészséges reformokról beszél – nem világos, hogy pontosan mire érti, feltehetően a liturgiára. Az új diszpozíciókat várják, mondja, eddig csak kettőről tudnak. Kéri, hogy a könyvet alkalomadtán küldje el neki a címzett, és azt is, hogy mennyibe kerül, hogy ő visszaküldhesse az árát.

1964. január 12. Spirituális atyának írt levelet Mihály.³⁵⁶ Elmondja, hogy a diákok szorgalmasan tanulmányozzák a breviáriumot, és közben felmerülnek problémák a direktóriummal kapcsolatban. Egy esetleges hibáról ír is, de hozzát teszi, hogy lehet, hogy ő téved. A felületességéért elnézést kér, és ígéri, hogy hűségesebben dolgozik majd a

³⁵⁴ 0868. sz. irat

³⁵⁵ 0922. sz. irat

³⁵⁶ 1007. sz. irat

következőkben. Azzal folytatja, hogy nagy napok előtt állnak, következik a végzősök alszerpappá, szerpappá, majd pappá szentelése. Levele vége felé név szerint említi azt a III. éves diákjukat, aki elhagyja az intézetet, és elmondja, hogy sajnálja, mert jó gyerek volt. Boldog névnapot kíván a címzettnek, és sietve búcsúzik, írna még, de nemsokára szól a csengő.

Immár harmadszorra emlegeti azt a diákot, aki elhagyja a képzést. Még az előző kettő szükséges értesítés volt, az édesanyjának és a helyi plébánosnak írta meg a hírt, itt nem ez áll fenn. Itt mintha csak azért említené, mert az iskola fontos ügyeiről akart írni. Valószínűleg nagyon foglalkoztatta a kérdés.

1964. január 17. Mihály levele Jánosnak.³⁵⁷ Küldi a kért könyvet. Neki is „került”, így szívesen adja, nem kell érte adnia semmit a címzettnek. Egészségi állapota aggodalommal tölti el, azt javasolja, ne nyugtalankodjon, hanem pihenjen. Azt írja, hogy neki magának három kilót kellene lefogynia a doktora tanácsa szerint, de azt is nehezen sikerül. Kezdődnek a vizsgák, utána szentelik „Schönbergeréket, szám szerint 12-t”. Elég könnyű éve van, mondja, oda jutott, hogy nem kell naponta gépelnie a meditációt, mert a régiek aktuálisak, és így sokkal könnyebb, és több ideje jut egyébre. Körülötte aránylag csend van, a fiatalabbak jól kijönnek (egymással), és az öregebbek is alkalmazkodnak, már amennyire erre képesek. Mind várják a „fizetésjavítást”. Azt hallotta, hogy egy közös ismerősük nősül, azt reméli, hogy „hátha így lecsillapodik körülötte a zivatar, ha nem lesz a családok között mint jövendőbeli”. Angéláról ír, elmondja, hogy egy biciklis gyerek miatt esett el. Mindig mondta neki, hogy pihenjen, hát most rákényszerült: olvasgat, rádiózik, magnózik, tanítja a fiúkat. Január végén veszik le a gipszét. Végül említi, hogy ha vannak intenciói a címzettnek, szívesen veszi, de „csak, ha könnyen van”.

³⁵⁷ 923. sz. irat

1964. január 15. Nővérének írt levél.³⁵⁸ Egy héten belül a második levelét küldi nővérének. Azt írja, hogy örül, hogy megfelelő megoldást találtak. Üzeni a legényeknek, hogy ő maga nem sokkal volt nagyobb, mint Tibi, és egyedül járt be Károlyba, ráadásul akkoriban kevesebben jártak az utakon. Azzal folytatja, hogy Jánosnak ígérte, hogy vesz neki rádiót. Üzeni, hogy János vegye meg, kérjen kölcsön valakitől pénzt erre, és ő majd visszaadja. Írja meg neki, mennyibe kerül, ő úgy 1500 lejjig gondolja. Ennek feltétele az, hogy nem mond le a magnó tulajdonjogáról, mert ez szükséges a munkájához. Ott hagyja náluk, csak akkor hozza majd el, amikor alkalma lesz kettővel dolgozni. Megemlékezett Tibi (halálának) félévéről. Valakinek elvállalt egy gregorián misét azzal a feltétellel, hogy az illető mond a szentelése után egy gregoriánt Tibiért. Ő másokkal is így szokta, mondja. Kívánja, hogy a néni kapja meg a nyugdíját. Most nem küldi neki a 100 lejt. Ha nem kapja meg a pénzét januárra, akkor a nővére rendezze azzal, amit Magda ad majd. Nővére kérésére a fiúknak sem küldi (a pénzt). Jánoséknak gyűjt. Ha hamarosan sikerül vennie (egy rádiót), írják meg. Van módja rendezni az ügyet. Szerencsés gyógyulást kíván a nővérének.

(1964. január 15.) Tibi két fiának írt levél.³⁵⁹ Az előző levéllel egy lapon van, valószínűleg egy napon írta. Elmondja, hogy a szentmiséket úgy vállalja el, hogy az ezekre küldött pénzt visszaküldte. Ő gyakran imádkozik az édesapjukért, mert „neki nagyon nemes szíve volt és szeretete nem halt meg”. Néha a címzettek is írhatnak egy-egy sort, mondja, mert eddig inkább ő írt nekik. Jó munkát kíván nekik az évharmadra.

Úgy tűnik, hogy az öccsének az özvegye pénzt küldött a gyerekek által, hogy Mihály misét mondjon a balála évfordulóján, de ő visszaküldte a pénzt. Érdekes, hogy nem az özvegyvel levelezik ez ügyben, hanem a fiaival.

³⁵⁸ 0920. sz. irat

³⁵⁹ 0921. sz. irat

1964. január 18. Egy tanár román nyelvű levele, Balázsfalván keltezte.³⁶⁰ Elmondja, hogy 14-én kedden várta az állomáson Simonffy atyát, hogy tőle megkapja legalább felét annak az anyagnak, amelyet a címzett kellett volna átolvasson és esetleg a szövegeket kiegészítse, ha nem voltak helyesek az átiratok. Ám csalódottan vette tudomásul, hogy el sem kezdték a munkát. A levélíró beszélgetőtársa elmondta, hogy Mihály munkaügyben el volt utazva, napokig nem tartózkodott a városban, de azzal vigasztalta, hogy azonnal nekifognak a munkának, és 5-6 nap múlva tudnak küldeni neki anyagot. Ő azért is sürgeti, mert január 15-e után érkezik a kiadótól egy képviselő, akivel a visszaküldött anyagokat kellene áttekinteniük, és így azonnal írnia kell nekik is, nehogy szégyenben maradjon, mert nincs mit megmutasson neki. Kiderül, hogy az áttekintendő szövegek a „Maior–Bob” levelezés szövegei, és azt kellett volna ellenőrizni, hogy a másolati és az eredeti szövegek egyeznek-e. Azzal zárja, hogy január 20-ától minden nap várni fogja az anyagokat. Bélyegeket is küld, hogy a küldeményt ajánlottan tudják feltenni. Örömmel venné, ha nem részeiben, hanem egyszerre a teljes anyagot küldenék.

A levél hangvétele roppant udvarias. A benne jelzett információkra érdemes reflektálni. Azt írja bene, hogy Tyukodi Mihály kollégája elmondása szerint napokig nem tartózkodott Gyulafehérváron. A levelezéséből azonban inkább úgy tűnik, hogy Tyukodi Mihály januárban nem volt elutazva Gyulafehérvárról, vagy ha mégis lehetett, ezt nem közölte senkivel. A nővérenek például egy hét alatt két levelet is írt, és neki mindig megírta, ha elutazott valahova, de erről nem tett említést. Még ünnepek alatt sem utazott sem hazra, sem máshova. Vagy titokban akarta tartani az utazását a családjá előtt is, vagy a levélben hivatkozott elutazása inkább csak mentegetés lehetett az el nem végzett munka számonkérése alkalmával.

A levélben a Ioan Bob (1739–1830) román görögkatolikus püspök (1783–1830) és Petru Maior (1715–1785) román író, görögkatolikus pap levelezéséről lehetett szó. A levelezést Nicolae Albu publikálta 1968-ban: Petru Maior, Scrisori și documente inedite. Ediție îngrijită de Nicolae Albu (Petru

³⁶⁰ 0925. sz. irat

Maior, Kiadatlan levelek és dokumentumok. A kiadást gondozta Nicolae Albu), București, 1968.

1964. január 19. Ernő levele, Parajdon keltezte.³⁶¹ Köszöni a névnap-i jókívánságot és a „kis közösség” imáit is. Miután kifejti, hogy ő maga is öt évig kispap volt ott, és hálás imával próbálja viszonzni azt, amit ott kapott, megköszöni a figyelmeztetést a direktóriumra vonatkozóan. Ezt követően egy oldalon keresztül fejtegeti, hogy bár valószínűleg a címzettnek igaza van, a források ellentmondásosak, és sajnálja, hogy egyéb forrásokhoz nem férnek hozzá. Remeteéletet él, betegeskedett is. Nagy hidegek vannak, és nem jár arra senki. Pedig szeretne jó híreket hallani, szabadultak-e ki papjaik, mit csinálnak a központban, elhelyezkedtek-e a fiatalok stb.

A levélből ítélve az írója magányos volt, elszigeteltnek érezhette magát. Pedig Parajd főúton van, nem egy félreeső helyen. Valószínűleg a kapcsolattartás ennek ellenére akadozott, és azok a hírek, amelyekre ő kíváncsi volt, nem jutottak el egykönnyen hozzá. Pontosabban csak személyesen vagy postai levelek útján lehetett ilyen típusú hírekhez jutni.

1964. január 20. Adél levelezőlapja, Marosvásárhelyről küldte.³⁶² Megkapták az újévi küldeményt, köszönik. Ismét boldog új évet kívánnak neki. Küldeni valója neki még nincs, de jövő héten elkészül minden, és ha valaki nem jár épp arra, akkor postán elküldi. Csütörtökre várják Imre feleségét, aki kóstolót visz a gyerekeknek. Miután ő elment, akkor nekilát (valószínűleg a küldendők elkészítésének). Hallotta, hogy Angéla a lábát törte. Szépen vissza fog forrni, mondja, így legalább van ideje a Tibi gyerekeivel foglalkozni. Ők kívántak nekik boldog ünnepeket, de nem írtak vissza, „úgy látszik, sok a dolguk”. Még egyszer köszöni a küldeményt.

³⁶¹ 0932. sz. irat

³⁶² 0930. sz. irat

1964. január 21. Román nyelvű levél, egy meg nem nevezett tanárnak írta Mihály Gyulafehérvárról.³⁶³ Valószínűleg válasz a 0925. sz., Nicolae Albu által írt levélre. Nem szeretne mentegetőzni, mondja, hanem levonja a következtetést a maga számára: a munka, amit végez, egy olyan embert igényel, akinek több ereje és ideje van. Neki 98 teológus diákja van, akik előtt nyitva van az ajtaja, és ők ezt ki is használják. Ezen kívül (a tanártársa), aki megbetegedett, nem vállal többletfeladatokat. Nagyon sajnálja, de úgy érzi, szükség van arra, hogy megírja ezeket a sorokat. Minél előbb, annál jobb. Tudja, hogy a hiábavaló remények fájdalmat okoznak. Itt elmondja azt is, hogy újraolvasta a leírtakat, és észrevette, hogy egy mondatból hiányzik az alany. (A megbetegedett tanártársával kapcsolatos mondat lehetett, mert ugyanabba a sorba zárójelbe írt egy kiegészítő mondatot.) Az utolsó mondat kissé értelmetlen, de az derül ki belőle, hogy ő, a levélíró nem tudja teljesíteni a feladatot.

A levél mondanivalója elsikkad, tulajdonképpen nem mondja ki az üzenetet, azt, hogy egyáltalán nem vállalja a munkát, hanem csak azt fogalmazza meg, hogy sajnálkozik amiatt, hogy nem tudja teljesíteni azt, amit elvállalt. Nyilván a címzett ismerte a helyzetet és értette is, de így is feltűnő az, hogy a mentegetőzés elnyomja a tényszerű közlést. Az időhiány valószínűleg nem az egyetlen oka volt annak, hogy nem vállalta a feladatot, hiszen alig négy nappal korábban, január 21-én írta Jánosnak azt, hogy jó éve van, és több ideje is lett. Itt viszont éppen az időhiányra hivatkozik.

A román nyelvismeretére is érdemes reflektálni. Nem gyakori, de előfordult máskor is, hogy román nyelvű levelet írt. Mint máskor, itt is lehet látni, hogy a magyarul megfogalmazott mondatokat fordítja le szóról szóra román nyelvre, ami egy kevésbé szerencsés megoldás, és ebből következően a mondatai után hatnak. Olyan szavakat használ, amelyeket a Román Nyelv Értelmező Szótára (DEX) szerint csak a régi román nyelvben használtak (a propozíțiune szót használja a propozíție szó helyett, jelentése: mondat), illetve olyanokat, amelyek nem is léteznek a román nyelvben. Elképzelhető, hogy ez utóbbit a franciából vette át (excus). Az elsöre a magyarázat az lehet, hogy ő maga is a

³⁶³ 0924. sz. irat

század elején járt iskolába és tanulta meg a nyelvet, időközben pedig kevés alkalma adódott a nyelv használatára. A második jelenségre az lehet a magyarázat, hogy korábban franciául is tanult, sőt, a negyvenes években feljegyzéseket is készített ezen a nyelven, azaz igyekezett néha használni a nyelvet, tehát egy bizonyos szókincs kéznél volt.

1964. január 21. Tanítványának levele, Borsán keltezte.³⁶⁴ Elmondja, hogy az ünnepek után visszament a szanatóriumba, és reméli, hogy ez az utolsó ott töltött időszaka. Otthon nem fárasztotta ki a készülődés, és elhatározta, hogy igyekszik majd visszazokni a betegsége előtti helyzetéhez. Amikor visszaért a szanatóriumba, ott volt P. Godó, akivel kilenc napot sikerült eltöltenie, és sokat tanult tőle. Ő, P. Godó nagyon megdöbben és csodálkozott a levélíró tudatlanságán. Azt tanácsolta neki, hogy maradjon ott egészen szeptemberig, de a levélíró úgy véli, hogy ha az orvosok engedik, akkor menni szeretne. Már egy előző levélben is kérdezte, hogy mi legyen a misszáléval, de a címzett nem válaszolt neki. Szereztek pár Újszövetségi Szentírást, ajándékként jó lesz azoknak, akiknek nincsen, ezeket elküldi a címzettek.

A levélben valószínűleg P. Godó Mihály (1913–1996) jezsuita szerzetest emlegetik.

1964. január 21. Paptársának levele Nagysomkútról.³⁶⁵ Levele első felében arról ír, hogy unokaöccse Prohászka püspök életrajzát készül megírni. Arra lenne kíváncsi, hogy vajon Gyulaféheváron nem lelhető-e fel Prohászka és Majláth püspökök levélváltása. A téma fontosságát is érzékelteti. Kéri a címzettet, hogy ennek a kérdésnek járjon utána. Ezután spirituális munkájáról ír, tudja, hogy ezt nem is irigyelheti senki tőle. Itt egy bizalmas kérdése is van, mondja: egy általa megnevezett kispapról kérdezi, hogy vajon nyugodt lélekkel tudta-e felszentelését javasolni a címzett, amikor az annyira fél a prédikációtól? Vajon hogyan lesz ez a személy boldog a papságban, kérdezi. Mást is ismer,

³⁶⁴ 0927. sz. irat

³⁶⁵ 0928. sz. irat

aki nem szeret prédikálni, pedig nagyon tud. Véleménye szerint a prédikáció most fontosabb, mint bármikor. Nem akar tanácsokat adni, mondja, csak spontán jönnek a kérdései. Végül kéri, hogy a levele elején megfogalmazott kérdésben járjon majd el a címzett.

Mailáth Gusztáv Károly püspök nevét itt Majláth formában írták.

1964. január 23. Jozefina nővér levele.³⁶⁶ Elmondja nagy örömét, azt, hogy Zoli teljesen meggyógyult, és nemsokára hazaengedik. Sajnálja, hogy mindazonáltal elveszítette ezt az iskolai évet. Arra kéri a címzettet, hogy engedje meg neki azt, hogy ha majd visszamegy, néha egy-egy levéllel számonkérje egészségi állapotát, és egy-egy csomaggal segítse. Nem becézni akarja, hanem amit küld, az mind szükséges neki. Végezetül kifejti, hogy szeretne egy komoly eszmecserét folytatni a címzettel, reméli, a nyáron arra jár kirándulni, és akkor sor kerülhet erre.

(1964.) január 23. Olvashatatlan aláírással ellátott levél, Miskának címezték.³⁶⁷ Az elismervényt még az átvételkor megírta a levél írója, de nem tudta elküldeni, mert közbejött a szanatórium. A „parányi munkáért” amúgy sem várt mást egy mementónál. A fényképet is megkapta, annyit tud kivenni belőle, hogy sokan vannak és mind egészségesek. A következő csapatképet is többen várják, a felvételek élességét remélhetőleg segíti majd a nap, mondja. Köszöni a jóságát. Utóiratban írja, hogy a tanácsa szerint fog eljárni.

1964. január 24. Paptársának levele.³⁶⁸ A levelet román nyelven írta, ám az utószót magyar nyelven. Spirituális atyának szólítja a címzettet, és elmondja, hogy három napja postán elküldött neki ezer lejt, a postai utalvány hátán megjelölte, hogy intenciókra. 1963 augusztusa óta gyűjtötte össze ezeket. Kéri, hogy ha ő személyesen nem tudja mind vállal-

³⁶⁶ 0931. sz. irat

³⁶⁷ 0939. sz. irat

³⁶⁸ 0929. sz. irat

ni, adjon át belőle másoknak. Mindenik szándékra van („ad intentionem dantis”). Ezt követően magáról ír. Nagyon sok munkája van, mondja, csak decemberben ezer gyónás volt, szinte naponta kell mennie betegekhez, így hát ideje sem marad a kísértésekre. Többnyire fáradt, elkelve egy segítség is neki. Üzeni egy közös ismerősüknek, akit valószínűleg oda helyeznek, hogy tanulja meg a horvát nyelvet, mert az nem jó, ha nem ismeri. A keresztapja nem ír, igaz, ő sem írt neki, de ő nem is ismeri a címét. A címzettől kérdezi, hogy ő hogy van – bizonyára sok munkája van a teológusokkal. Az utóiratban elmondja, hogy amikor a postán dolgozó személy meglátta a címzett nevét a pénz küldése alkalmával, azonnal mondta, hogy ismeri a címzettet, együtt voltak Csernavodán. Nagyon sokat érdeklődött felőle, és szeretné tudni, hogy a címzett még visszaemlékezik-e őrá. Az utóiratot igen helyes magyar nyelven írta, csak egyetlen szó szerepel benne románul, a postai dolgozó szakmájának megnevezése („diriginte”).

1964. január 26. Angéla levele.³⁶⁹ Már egy hete megkapta a második levelét, de csak most tud választ írni, mert a gyermekek lekötik. Előbb elmondja, hogy nem tud 27-ére Váradra menni. Hosszan fejtegeti, hogy van még valaki a faluból, aki lábtöréssel a váradi kórházban van, és ha azt mentővel hazaküldik, akkor ugyanazzal a mentővel megy ő vissza, de ha nem küldik még haza, akkor vonattal megy majd 28-án vagy 29-én. Onnan lapot küld majd. A magnó nagyon tetszik neki. Rendeztek a gyerekekkel egy magnó-délutánt, amikor ők énekeltek, szavaltak, nagyon élveztek. Jancsi megvette a rádiót, Orion márkájú, 1550 lej volt. Meg van vele elégedve. Magda nem hagyott ott pénzt, mondja. Azt javasolja, hogy öccse egyelőre küldje el Jancsinak az 1000 lejt, és ha netán egy hónap múlva sem kapnak Magdától, akkor szólni fog. Ezt követően újra Jancsiról ír, csúnyán akarnak elbánni vele, 4 zsák terménnyel akarják elintézni, ami a fele annak, ami járna neki. Azt tanácsolták neki, hogy szóljon Lajos bácsinak, és ő meg is tette, Lajos bácsi pedig megígérte, hogy elintézi. Ma van egy közös ismer-

³⁶⁹ 0933. sz. irat

rősük esküvője, az Alsó utcán fognak lakni Fischeréknél. Itt újra a saját családjukról ír. Úgy látja, hogy a levélnek megvolt a hatása, mondja, mély csend van, és a gyerekek minden szükségeset megkapnak (feltehetőleg az édesanyjuktól). Azelőtt bármi kellett nekik, tőle kérték. Azzal zárja, hogy reméli, mindent megírt, mert zavaros délután volt, sok volt a vendég, és Tibi ott „nyögdécsel” mellette, még nincs holnapra elkészülve (a leckéivel).

Valószínűleg Jancsi kántori munkájának honoráriumáról van szó, amikor a 4 zsák terményről ír.

1964. január 29. Angéla levelezőlapja.³⁷⁰ Előző napon volt Nagyváradon orvosi ellenőrzésen. A gyógyulása jól halad, bár lassabban, mint ő gondolta. A gipszet levették, mondja, de feküdni kell még szinte egy hónapig, majd egy ideig mankóval járnia. Az ismerősüket két napja műtötték, de az ő lába gyorsabban fog gyógyulni, mert neki csak a sípcsontja volt eltörve, nem a térde. Az ő sípcsonttörése már teljesen begyógyult, ki sem tudja tapogatni, hogy hol volt, de a térde még érzékeny.

1964. január 30. A(da) levelezőlapja, Marosvásárhelyen keltezte.³⁷¹ Sürgős kérdésben ír neki, kéri, hogy a címzett engedje át a harmóniuma használatát. Adél úgy tudja, hogy a harmónium Viktornál van, de hozzáteszi, hogy az illető biztosan már jól játszik rajta, és ha odaadnák nekik, akkor a gyerekek nagy hasznát vennék. Ráadásul Marián is szeretne valakit tanítani rajta, mert nincs kántoruk. Használati díj fejében kérné, és a szállítási költségeket is vállalja.

1964. február 2. A kormányzó úrnak írt levél, Gyulafehérváron keltezte.³⁷² A levél célja, hogy tájékoztassa őt a lezárult iskolai év alkalmából a diákok eredményeiről. Van közöttük négy-öt tiszta jeles, vannak „jórendű” diákok is, és vannak nagyon gyengék. Két diákot név szerint

³⁷⁰ 1012. sz. irat

³⁷¹ 0938. sz. irat

³⁷² 0936. sz. irat

is említ, akik két főtantárgyból buktak meg. Ezekről majd hivatalos levelet küldenek a címzettnek, mert a szabályzatuk szerint ilyen esetben a főpásztornak kell döntenie a továbbiakról. Ő azonban felsorolja a mentségükre hozható érveit: a gimnáziumból jöttek, mondja, minden új volt számukra, még nem éltek internátusban. Úgy véli, hogy „gyengébb tehetségű embereknek” látszanak, de van remény arra, hogy második félévben jobban teljesítenek majd. Úgy látja, ez a tanárok véleménye is, és ezért merete ezt a levelet megírni. Végezetül a soron következő papszentelésekről, azok dátumáról is ír, és megemlíti, hogy szóltak neki arról, hogy még nem érkezett meg Szatmárról az „elbocsátó”, de ő megnyugtatta őket azzal, hogy „az mindig meg szokott érkezni időre”.

(1964. február) Jancsi levele.³⁷³ A pénzt megkapta, megköszöni. A rádiót megvette, jól működik. Belföldi, mondja, de szépen lehet fogni minden állomást vele. Küldi a szalagot, amit a címzett kért nővérétől, és hozzát teszi, hogy most nála van a magnetofon, ő szórakozik vele. Azzal zárja, hogy a család jól van, egészségesek, és Laci is kezd gagyogni.

A levélíró itt a polgári nevén utal nővérére, nem az apácanevén.

(1964.) február 3. A(da) levele.³⁷⁴ A levél nagyobb részét kézzel, ceruzával írta, az utolsó mondatot tollal, és tollal írta a szöveg fölé a megszólítást is. Előbb ruházatról ír: beadta a tisztítóba a Mihály ballonkabátját, 25 lej lesz. A reverendát hazaküldi Magdolnával felpróbálni, majd visszakéri befejezni. Az ingeken is dolgozik, majd együtt küld mindent. Már írt egy lapot a kis harmóniumról, mondja, szeretné, ha oda kerülne, hogy a gyerekek használhassák. Erzsiről írja, hogy bekerül a fodrászathoz, az egy év lesz. Helyette majd a kisebbik fiú megy. Ő szeretné, ha a két fiú komolyan venné a zenét. Diafilmük van elég, de ha küldene az öccse, majd Magdolna elmondja, hogy mi nincs meg nekik.

A négyoldalú lap három további oldala üresen maradt, látszik, hogy a levélíró csak a legszükségesebbeket írta meg.

³⁷³ 0941. sz. irat

³⁷⁴ 0937. sz. irat

1964. február 4. Paptársának, Ferinek a levele, Szatmáron keltezte.³⁷⁵ A keresztfiának az egészségéről ír, arról, hogy ő maga is aggódott érte, de mielőtt a teológiára ment volna, megvizsgálták az orvosok, és nem találtak semmi betegséget nála. Sok minden károsan érintette, mondja, ilyen lehetett az édesapja elvitele, és sok egyéb, amit hosszú lenne mind leírni. A nővér, aki viszi a levelet, az édesapja testvére, vele bizalmasan beszélhet. Kéri, hogy legyenek kedvesek és megértők hozzá még az év végéig, aztán eldöntik, hogy van-e hivatása. Protekciót nem kér, mondja, mert akkor igazságtalan lenne az egyházával és a keresztfiával szemben. Azzal zárja, hogy a fiú úgy ment el, hogy jól tudja, ha a tanulás nem megy neki, az annak jele, hogy „a jó Isten őt másra szánta”.

1964. február 6. Jani levele.³⁷⁶ Röviden ír, mondja, mert nincs nagy kedve. Február 1-től nem működik, mondja, és nem tudja, hogy meddig nem működhet, illetve azt sem, hogy mi lesz vele. Egy kicsit vár még ott, hátha alakul, könnyítenek a helyzetén egy „dispozícióval”.

1964. február 6. Olvashatatlan aláírással ellátott levél, Sz(ent)györgyön keltezték.³⁷⁷ A címzettet lelkiatyának szólítja. Köszöni az üdvözlét, jókívánságát és a magnószalagot is. Jókívánságokkal búcsúzik.

1964. február 7. R. Feri levele Szatmárról.³⁷⁸ Utánanézett a zárdában az életnagyságú szobroknak, amelyeket a címzett kért tőle karácsonyi levelében, de sehol sem talált nagyot és feleslegeset. A nővérek azt mondták, érdeklődjön Gyergyószentmiklóson. Számontartja továbbra is a kérését. Küld mellékelve 20 intenciót. Említi, hogy holnap temetik egy közös ismerősük édesapját.

³⁷⁵ 1037. sz. irat

³⁷⁶ 0945. sz. irat

³⁷⁷ 1038. sz. irat

³⁷⁸ 1088. sz. irat

1964. február 8. B. Pista levele.³⁷⁹ Köszöni a könyveket, felülmúlták a várakozását. Talán hallotta a címzett, hogy „szegény Janikát Bányán felfüggesztették”, és most Csomaközre szánják, de ez az eredmény még nem ismeretes. Karcsinak is megtagadták az oda való jóváhagyást. Említi, hogy szeretne részt venni az exercitinumon, de ismerve a körülményeket, nem is kérte. Kérdi véleményét egy jegyzetektől előkészítendő gyakorlatról, majd hozzáteszi, hogy ha intenciókra szüksége lenne, jelezze.

1964. február 9. Mihály levele a főtisztelendő prépost úrhoz.³⁸⁰ Valószínűleg a 0928. sz. levélre írt válasz. Elmondja, hogy a prépost által kért levelezés a Batthyaneumban van, de „semmiképp nem lehet hozzájutni, mert már évek óta felforgatva áll, javítás és rendezés alatt”. Többször is mondja, hogy mennyire sajnálja, hogy nem tudott segíteni.

1964. február 9. Ferencnek írt levél.³⁸¹ A „fia” már elment, a mamája írt neki, hogy menjen haza. Nem érezte ott jól magát, úgy látszik. Ő azt tanácsolja a címzettnek, hogy figyelmeztesse a fiút, ne legyen olyan érzékeny, úgy véli, hogy „az emberek másfelé még kevésbé figyelmesek”, mint ott.

Valószínűleg egy diákjukuról van szó ebben a levélben, aki abbahagyta a tanulmányait.

1964. február 9. Ferencnek írt levél.³⁸² Köszöni az intenciókat, ezennel elvállalja őket. Sietve ír. Elmondja, hogy sajnálja, hogy megvonták a János engedélyét, úgy gondolja, hogy valószínűleg Bányáról akarják eltávolítani. Egyik szatmári diákjuk szubdiákonus lett, mondja, fehérvasárnap lesz a szentelése.

³⁷⁹ 1087. sz. irat

³⁸⁰ 0942. sz. irat

³⁸¹ 0943. sz. irat

³⁸² 0944. sz. irat

A levelek tartalmából ítélve nem ugyanannak a személynek írta ezen a napon a két levelet, hanem véletlenül két azonos nevű ismerősének írt ugyanazon a napon.

1964. február 9. Angéla levele.³⁸³ Kihasználja azt, hogy valaki kézben viszi el a levelet és ír. Az első sor után átvált tintáról ceruzára, mert a tolla makacskodik, mondja, és így gyorsabban megy, az öccsének meg ez mindegy. A néni köszöni a táviratot és a pénzt. Ott járt valaki, aki felvette az adatait, és nagy esély van arra, hogy még az adott hónapban megkapja a nyugdíját. Magda még nem jelentkezett (a pénzzel), mondja, valószínűleg más úton fogja elintézni. Ezután a saját egészségi állapotáról ír. Az idő gyorsan telik, mert le van foglalva, már próbálja hajlítani a térdét. Egy rokonukkal együtt fog Nagyváradra menni március 20-a körül, annak is gipszben van a lába. Az elején sok látogatója volt, meséli, és sok narancsot kapott, és Tibi, az unokaöccsük, aki nála tanul, megjegyezte, hogy most már biztosan Katica nénihez mennek a nénik a sok narancssal, mire ő ajánlotta Tibinek, hogy akkor költözzön Katica nénihez. Hozzáteszi, hogy Tibi állandóan ott tartózkodik nála, mert otthon nem veszik komolyan a tanulást. Itt a többi gyerekről kezd el mesélni. Jóska szépen halad, de a testvére sajnos hazudozik, és az édesanyja mindent elhisz neki. Ő nem tud az édesanyjával beszélni, mert nem megy oda, bizonyára megharagudott a leveléért. De a levélnek megvan a hatása, mondja, mert egy nagybácsi már vásárolt egy karórát Margitnak, és egy nagynéni megígérte, hogy jövő húsvétra ruhát vesz a fiúknak. Itt témát vált, elmondja, hogy Jancsi végül hat zsák búzát kapott Kaplonyból. Emlékeztet, hogy eredetileg négy zsákkal akartak adni, de ő nem fogadta el, és kérte Lajos bácsi közbelépését. Eredetileg a hat zsákot sem akarta elfogadni, mondván, hogy neki nyolc zsák járna, de ő, Angéla, azt tanácsolta, hogy fogadja el, és úgy is tett. Ezután a harmóniumról ír. Jancsi írta neki, hogy a címzett kérte, küldjék el a harmóniumot Adélnak. Ők ezzel nem értenek egyet. A harmóniumot előbb meg kellene javítani, mert rossz állapotban van,

³⁸³ 0940. sz. irat

és a szállítást is deszkaládában kellene megoldani, nekik meg nincs deszkájuk. Ő azt sem érti, miért kellene azoknak a gyerekeknek harmónium, hiszen „elég gyenge tanulók”. Azon is csodálkozna, ha magának Adélnak kellene, azt írja, ennek igazán semmi célja nem lenne. De ebbe ő nem szól bele, mondja végezetül.

Úgy látszik, Angélát nem tájékoztatták arról, hogy Adél nem saját magának vagy a gyerekeknek akarta elsősorban a harmóniumot, hanem még valakinek, aki használati díjat fizetett volna érte.

1964. február 14. Mihály levele családjának, a megszólítás: kedveseim.³⁸⁴ Jelzi, hogy a küldeményt megkapta. Adél írja, hogy már kérte Jánostól a harmóniumot. Azt is hozzáteszi (az Angéla korábbi levelében olvasható értetlenkedésre válaszolva), hogy nem Adélnak és a gyerekeknek van szükségük arra a harmóniumra. Említi, hogy a szállítási díját kifizetik. Úgy véli, hogy nem szükséges deszkában szállítani, csak az egészet dróttal kössék át, hogy az ajtaja ne nyíljon ki. A vasúton nagyon gondosan szállítanak. Más témára vált – hallotta, hogy egyik paptársának gondjai vannak, felfüggesztették az engedélyét, és hozzáteszi, hogy „a tieiteknek is”, de ezekről az a véleménye, hogy „elmúlnak a viharok”. Futólag említi a 25 éves évfordulás ünnepséget, melyen csak a helybeli papság vett részt. Angéla betegsége lassan elmúlik, mondja, de érdeklí a változás, kéri, hogy írjon erről néha-néha – itt mintha csak egy személynek írna, nem a megszólításban is jelzett többeknek. A fiúknak jó munkát kíván és arra inti a címzettet, hogy ne nyugtalanítsa, ha Ibolya nem látogatja meg, jobb ez így, ő is távol kívánja tartani magát tőlük, mert „sok keserűséget okoztak szegény Tibinek”. Örvend a néni nyugdíjának, ez is érdeklí, kéri, hogy jelentsék, ha valami történik körülötte.

Bár kijavít egy félreértést, és pontosítja, hogy nem Adélnak és az ő gondjaira bízott gyerekeknek kell a harmónium, egy fontos információt nem oszt meg az értetlenkedő nővérel: azt, hogy akik kérték, használati díjat ajánlottak fel érte. Pedig valószínűleg ezt is számításba vette a döntésnél. Feltűnő, hogy milyen

³⁸⁴ 0946. sz. irat

szerűsége a beszámoló a 25 éves ünnepségről, amelyre hónapokig készültek. Várható lett volna egy részletesebb, bővebb beszámoló, de ez elmaradt. Említi azt is, hogy a közeli ismerőse bajban van, felfüggesztették a működését, de végül ezt is azszal intézi el, hogy kijelenti, elmúlnak a viharok. Minden mondatán érezni a rosszkedvet.

1964. február 12. Vázlat egy beszédhez.³⁸⁵ A beszéd Márton Áron püspökké szentelésének 25. évfordulója alkalmára készült. A beszélő többes szám első személyben beszél az Intézet hallgatóinak, a kispapoknak a nevében. Kétszer is említi, hogy ők, a jelenlegi hallgatók azok, akik a 21. században lesznek papok.

A decemberi évforduló a kinevezés évfordulója volt, a februári a szentelés évfordulója. Úgy tűnik, mindkettőt megünnepelték. Nagyon sok a szövegben a géppel történt ráírás, látszik, hogy a gépelés közben fogalmazták. A szöveget feltehetően Mibály írta a kispapok nevében, akár azoknak segítségül. Ez nemcsak a stílusából érezhető, hanem a kézzel, tollal tett javításból is látható, ez az ő kézírásával történt. Három másolat van a szövegből.

1964. február 17. Paptársának, volt tanítványának levele, Csíksomlyón keltezte.³⁸⁶ Elmondja, hogy mióta hazajött, mind az idős, mind a fiatal papok elárasztják kérdésekkel. Azt kérdezik tőle, hogy van a püspök, egészséges-e, mi a helyzet a teológián, milyen gondokkal küzdenek, szentelés már volt-e, mikor és hány papot fog szentelni a püspök. Ő, a levélíró örömmel válaszol a kérdésekre, mert azt tapasztalta, hogy a nagy ügyek összehozzák az embereket és közösen tudnak örülni. Megköszöni a címzettnek a szíves fogadtatást. Elmondta az Officium-ra vonatkozó új szabályokat. Ott is tudtak erről, de kérdezik, vajon mi erről a véleménye a püspöknek, mert enélkül ők „nem mernek hozzányúlni”. Ezért kérdezi a címzettet, hogy próbálja ezt megtudni és neki megírni. Továbbá üzeni a kanonoknak is, hogy legyen nyugodt, mert

³⁸⁵ 1052., 1097. sz. irat

³⁸⁶ 1013. sz. irat

amit ő megígért, azt el fogja küldeni, de most még nem tudja, mert az atya a kórházban van, és meg kell várni, amíg hazamegy.

A lap kettőbe volt hajtvva, és a lapok közé egy szál lepréselt havasi gyopárt is betett a levél írója.

1964. február 19. Angéla levele.³⁸⁷ Elmondja, hogy Magdi vitt 1000 lejt, ebből 600-at Jancsinak adott oda, és 400 ott van nála. Reméli, hogy öccse március 7-én menni fog haza. Egészségi állapotáról ír, pár nap múlva már felkelhet. Most úgy látja, hogy nem fogja tudni teljesen hajlítani a térdét. A fiúkkal sok baja van, különösen Ferivel. Már jó ideje, hogy nem jár hozzá, hanem csavarog a városban. Ő megírta és megüzente a fiú anyjának, de választ nem kapott. Úgy látja, az az édesanya terve, hogy tavasszal munkára fogja. Feri párszor becsapta, és nem megy oda hozzá, mert fél tőle. Jóska, a testvére minden nap megy. Itt témát vált, reméli, hogy a néni már abban a hónapban megkapja a nyugdíját. Szeretné, ha a néni nem utazna nyáron el Andrásékhoz, ahogy tervezi, de nem tudja lebeszélni róla. Kéri, hogy segítsen ebben az öccse, de ne árulja el, hogy ő szólt róla. Szerinte Zilahnak jó a levegője, oda bármikor mehet. Újra a saját gyógyulásáról ír, szeretne már meggyógyulni. Adél mélyen hallgat, mondja, igaz, ő sem írt neki már a nyár óta. Nem tudja, hogy haladnak a gyerekei, és mit tervez Erzsivel. Klára járt ott, bár ő is ritkán megy. Sokat szenved a gyerekei miatt, egyik fiát 6 hónapra bezárták, meséli. Bányán dolgozik, a felesége már meglátogatta. Másik fia ott a közelben katona, és elég sok kiadás van vele. Ezután a Jancsi családjáról ír, akik jól vannak, egyik fia nehezen olvas, de zenei érzéke van, a második sokkal értelmesebbnek látszik, mondja, és a legkisebb már beszél. Azzal búcsúzik, hogy várják az öcsését haza március elején.

Az, hogy egyik rokonukat 6 hónapra bezárták, azt jelenti, hogy bebörtönözték.

³⁸⁷ 1029. sz. irat

1964. február 20. Jánosnak írt levél, a címzésben János bátyámnak szólítja.³⁸⁸ A levélben részvétét fejezi ki a címzett édesapja elhunytá alkalmával. A levél mellett szerepel a gyászjelentése is, mely szerint február 5-én 87 éves korában elhunyt Wieland János ny. tanító, temetése Madarászbán lesz.

1964. február 20. Kornéliának írt levél.³⁸⁹ A levélben részvétét fejezi ki neki a Kornélia szerzetestársa elhunytá alkalmából. A levél mellett ott van a gyászjelentő is. Czupra Zsuzsanna 75 évesen hunyt el február 6-án, temetése a kispesti temetőben lesz.

1964. február 21. Tanítványának levele, Nagymajtényban keltezte.³⁹⁰ Hazament a szanatóriumból, ahol 10 hónapot töltött. Még félévi pihenőre rendelték. Igyekszik a filozófiát ismételni, de panaszolja, hogy az ő pár oldalas jegyzeteiből nem nagyon van mit. Próbálja megszerezni Kecskés Bölcsellettörténetét. Ezen kívül a bélyeggyűjteményével is akar foglalkozni, valamint a román és német nyelv tanulását is tervezi, valahogy eltölti az időt, írja.

Valószínűleg a következő könyvre utal: Kecskés Pál: A bölcsélet története főbb vonásaiban. Szent István Társulat, Budapest, 1943.

(1964. február 23.) Nővérének írt levél.³⁹¹ A harmóniumról azt üzeni, hogy indítsa csak el János, ott, ahova küldi, majd rendbe hozzák. Írni fog unokaöccsének is levelet, mellékeli a nővérének is másolatban. Bízik a nővére gyógyulásában. Figyelmezteti őt arra, hogy nem válaszolt az Adél karácsonyi levelére, Adél panaszkodott. Kéri, hogy ne hanyagolja el őt. Sajnálja Klárát, a fiát biztosan a nyári ügy miatt vitték munkára, erről Mihály úgy véli, talán nem árt. Kérdezi, hogy mikor szabadul a katonaságból Klára fia. További tanácsa, hogy Jánosék for-

³⁸⁸ 1035. sz. irat

³⁸⁹ 1036. sz. irat

³⁹⁰ 1022. sz. irat

³⁹¹ 1025. sz. irat

dítsanak nagy gondot a fiúkra, mert „az a jövő, amit neveléssel, műveléssel adnak nekik”.

Nem részletezi az említett nyári ügyet, és azt sem, hogy mit ért azon, hogy munkára vitték. Elképzelhető, hogy arra utal, hogy a börtönbüntetését kényszermunkával tölti le. A levélben megpróbálja javítani a kommunikációt a két nővére között: Angélnak jelzi, hogy írjon Adélnak, mert az neheztel rá a karácsonyi üdvözlés miatt.

1964. február 23. Levél, valószínűleg unokaöccsének.³⁹² A nővére levelével egy oldalon van, és nővérenek azt ígérte, hogy írni fog unokaöccsének, miután Angéla korábban panaszkodott a kisfiú viselkedésére, és panaszolta, hogy már nem is látogatja őt. Kedves fiának szólítja a fiút Mihály, és ezt meg is indokolja: azért tesz így, mert az édesapja helyett, az ő nevében szólítja meg. Emlékezteti őt arra, hogy édesapja temetésén azt ígérte neki, hogy nem fog hazudni többet. Most arra kéri, hogy menjen el a kedvesnővérhez (Angélára utal), és kérjen tőle bocsánatot azért, mert kerülte a házáat. Ő jót akar neki, mondja, amikor arra buzdítja, hogy tanuljon. Ő azt hallotta, hogy esze van hozzá, és kérdezi, hogy hát akkor miért nem tanul rendszeren. Azzal zárja, hogy nemsokára hazamegy, és szeretné, ha akkor csak jót hallana a gyerek felől. Küld neki egy borítékot és arra kéri, hogy ebben írja meg neki, hogy mit akar tenni.

1964. február 23. Kedves rokonaihoz címzett levél.³⁹³ Kérdéssel kezd, vajon csak a baj viszi rá, hogy levelet írjon nekik, kérdezi. Azt válaszolja, hogy már régen érezte, hogy tartozik válasszal. A levél nagy részében valóban a családtagokhoz szól. Meséli, hogy a kolozsváriaknak írt, de választ még nem kapott tőlük, reméli, hogy jól sikerült a vizsgájuk. Elküldi nekik egy gyógyszerész címét, aki teákat ír fel adott betegségekre, és azt ajánlja nekik, hogy a vizsgálatok után küldjék el neki az eredményeket, hátha segíteni tud teákkal. Ezt követően el-

³⁹² 1026. sz. irat

³⁹³ 1030. sz. irat

mondja, hogy mi a levelének a célja. Három éve, amikor ott járt, ott hagyott egy „hindu tornakönyvet”, amely nem a sajátja volt, és amelyet most kérnek tőle is vissza. Kéri őket, hogy tegyék postára a könyvet, és hozzáteszi, hogy „egy lej és valamibe kerül” a költsége.

Amikor a kolozsváriakat emlegeti, a család két egyetemi hallgató gyerekére céloz.

(1964. február 27.) Zoltánnak írt levelet.³⁹⁴ Örül annak, hogy haladt a javulás útján – ezzel valószínűleg az egészségi állapotára utal. Mellékel egy levelet a kedvesnővér számára, arra kéri Zoltánt, hogy címezze meg, és tegye fel neki. Elmondja, hogy ebben a levélben megköszöni neki a küldeményt és a gondoskodást. Ezt követően pár mondatot ír az intézetről. Jól vannak, két héttel a papszentelés előtt nagy a készülődés. Az első félévről bizonyára hallotta a címzett is, hogy voltak negatív eredmények bőven, a negyedikben különösen. Végül hozzáteszi, hogy „így tanul a fiú – a saját kárán”. A címzett szüleit, a plébánost és a káplánt is üdvözli zárósoraiban. A levél datálatlan, de egy lapon van a kedvesnővérnek írt levéllel, amelyen szerepel dátum.

1964. február 27. Egy kedvesnővérnek írt levél.³⁹⁵ Megköszöni neki a könyvküldeményt és az édességet, az egész közösségnek kedves meglepetés volt. Köszöni neki azt, amit Zoltán érdekében tett, bizonyára meg fogja hálálni. Ezt követően a címzett kérésére ír három nevet, és mellé a családban levő gyerekeik számát, valamint a település és rajon megnevezését. Két sokgyerekes család és egy árva, akik Kaplony, Kálmánd és Túrterebes falvakból valók. Ha szükséges, még tud küldeni további címeket is, mondja. Jó előre boldog húsvéti ünnepeket kíván.

Valószínűleg rászoruló családok címeit kérte tőle a nővér, ezért írta meg ezen sokgyermekes családok címét neki.

³⁹⁴ 1023. sz. irat

³⁹⁵ 1024. sz. irat

1964. március 1. Paptársának levele, Csíksomlyón keltezte.³⁹⁶ Tanácsokat fogalmaz meg közös barátjuk számára, aki nemsokára meg fogja őket látogatni Csíksomlyón, és akinek a címzett közvetíti majd az általa írtakat. A barátjukat nem nevezi meg. Elmondja, hogy ott még hideg van, szükség van a jó téli ruhára. Ha a barátjuk jelezné, hogy mikor érkezik, akkor várnák a vasútnál. Arra is kéri a címzettet, hogy mondja meg neki, hogy lehetőleg vigye magával a fényképezőgépét is, megörökítendő a hargitai tájat. Ezután arról számol be, hogy a böjt második vasárnapján a hargitai kápolnában végezte a szentmisét, és a karácsony örömét élte át – így fogalmaz, de nyilván ahhoz hasonlót akar mondani. Szép holdvilágon jöttek le, mondja, de elmesélni nem is lehet, ezt át kell élni.

1964. március 6. Kézírt írott meghívó³⁹⁷ a Szalézi Szent Ferenc csoportosulás díszgyűlésére, melyet Aquinói Szent Tamás tiszteletére szerveznek március 7-én 11 órakor. A meghívó tartalmazza a közreműködő diákok nevét is, akiknek a keresztnéve latinul szerepel a szövegben.

1964. március 13. Paptársának írt levél.³⁹⁸ Sajnálja, hogy nem valószínű, hogy tervét, azaz nem utazhat el hozzá. Azzal mentegőzik, hogy „magasabb indokok” kényszerítették erre, majd így fogalmaz: „nem vagyok magamé teljesen”. Készülnek a papszentelésre, hívja a címzettet, hogy ha lehet, menjen el erre. Nem tudja, hogy ő maga mikor fog menni hozzájuk, talán majd később tavasszal vagy nyáron.

A korábbi egyik levélben említették, hogy várják a barátját, vigyen meleg ruhákat és a fényképezőgépét. Ebből a levélből kiderül, hogy nem a barátját várták, hanem magát Mihályt, hiszen Mihály a saját nevében mondja le az utazást. A titkolózás oka nyilván a hatóságoktól való félelem, illetve azok megtévesztési szándéka.

³⁹⁶ 1018. sz. irat

³⁹⁷ 1099. sz. irat

³⁹⁸ 1101. sz. irat

(1964. március 13.) Nővéreinek írt levél.³⁹⁹ Hazaérkezéséről értesíti őket, és arról ír, hogy mennyire jó kapcsolat az a vonat, amellyel utazott. Öccséhez, Jánoshoz nem ment végül be, úgy gondolja, hogy János úgysem várta őt sokáig, hanem amikor látta, hogy nem megy, akkor lefeküdt. Küldi a képeket, amelyeket megígért a gyerekeknek. Reflektál az unokaöccse által állítólag neki elküldött levélre. Azt írja, hogy nővére mondja meg nekik, hogy hazugság lehet az, hogy elküldték, mert elveszni nem szoktak levelek. Várja a nővére (orvosi) felülvizsgálati eredményeit.

Nincs dátumozva a levél, de egy lapon szerepel az ezen a napon készült másik levéllel. Úgy tűnik a levélből, hogy az unokaöccse, akinek a dorgáló levelet küldte egy boríték kíséretében, amelyben a választ várta, azt állította később, hogy ő elküldte a választ, de az elveszett. Mihály ezt cáfolja itt, mondván, hogy a levelek nem vesznek el a postán.

1964. március 15. Jánosnak írt levelet.⁴⁰⁰ Azzal kezd, hogy „a baj megszületett”, majd hozzáteszi, hogy vásárolt egy Orion rádiót. A következő mondatok első olvasásra érthetetlenek: „Csakhogy a gondom az, hogy megkérlek Téged: lépj összeköttetésbe a Te gépeddel, illetve az eladókkal. Azok tudják, hogy a Te géped új. Eladják újként. Rájánlasz nekik egy százast. Azért lebonyolítják a vásárt. Tőled kapok 1400 L-t. És helyette megkapod az én Terta gépemet.” Ezt követően írja le, hogy miért kéri tőle ezt: „Ez olyan tökéletes a magnófelvételekhez, hogy egyelőre ne vedd rossz néven, hogy önző vagyok.” Itt a saját rádióját kezdi el hosszasan dicsérni: az ő gépe nagyon-nagyon jó, nem csapja be öccsét vele. Majd megjegyzi: „A tiednek ott lesz mindig az a baja, ahol most már megmutatkozott.” Kéri, hogy írjon neki azonnal választ, és küldeni fogja a gépet a nagyhétre hazatérő fiúkkal. A következőkben a mosógépről ír: hallotta, hogy öccsék mosógépet készülnék vásárolni. Nem akarja lebeszélni őket erről, mondja, de az a véleménye, hogy sok baj van a mosógépekkel. Csak öreg, tehetetlen

³⁹⁹ 1100. sz. irat

⁴⁰⁰ 1019. sz. irat

személyeknek érdemes vásárolni, de ott is csak jó minőségűt. Felsorolja a kifogásait: a ruhákat a géppel mosás esetén is előre be kell szappanozni, áztatni, a gép nagyon tépi a ruhát, sok vesződés van vele, „sok defekt szokott vele lenni”, és néha ráz is. Majd hozzáteszi: „Majd idővel. Most még ne.” Ő maga annak idején élvezettel mosott, mondja, csak szappan kell hozzá, és kis türelem.

A rádiót illetően azt szeretné, ha öccse eladná az ő biztatására és ajándéka-ként megvásárolt új rádiót. Azért döntött így, mert ő is vett egy hasonló rádiót, amely jobbnak bizonyult, mint a saját régi készüléke, ezért az újat, amit ő vett, megtartaná, és az öccsének elküldené a saját régi rádióját. Úgy gondolta, hogy ha az öccse visszaviszi az általa vásárolt készüléket az üzletbe, ahol vásárolta, azok majd eladják 100 lejjel olcsóbban. Ezt a tranzakciót kicsit úgy képzelte el, mint a piaci árusítást.

1964. március 15. Kornélia levele.⁴⁰¹ Köszöni a címzettnek a „meleg hangú kis levelét” és a kedves meghívását is. Ezek után hosszasan ír az épp elhunyt szerzetestársáról, barátnőjéről, arról, hogy milyen szerény, alázatos és zárkózott volt, és ő mennyire csodálta őt. Mesél az utolsó napjairól, óráiról, majd arról, hogy azóta visszahívták őt régi munkahelyére dolgozni fél állásban, és ő elvállalta. A levele végén írja, hogy szívesen és szeretettel elfogadja a meghívását. Júliusban menne 1-2 hétre. Szándékozik írni Angélának is, bár – úgy gondolja – őt személyesen még nem ismeri. Bözsit hívta, beszélt vele, nem akar nyugdíjba menni, kifogásokat talált a javaslatára. Hozzáteszi: „A régi vidám Bözsi eltűnt, igen sokat változott ő.” A végén megjegyzi, hogy attól tart, túl hosszú-ra nyúlt a levele, de talán a címzettnek több ideje van olvasásra, mint írásra.

Az utolsó megjegyzésének éle van, arra utal, hogy Mihály ekkor már neki is többször írta, hogy nincs ideje levelet írni.

⁴⁰¹ 1043. sz. irat

(1964. március 15. után) János levele.⁴⁰² Mihálynak a rádiókkal kapcsolatos felvetésére küldi a válaszát. Azt a megoldást javasolja, hogy a Mihály rádióját esetleg megvennie Imre, épp ott van Marcsa, és ő megbeszéli Imrével. Kéri, hogy írja meg az árát. Ő az övét nem adná el, mert ez jobban tetszik neki. És vissza sem tudja vinni a boltba, mert ott „más portékát, mint amit fakturával el tudnak adni nem tarthatnak”, és már nem tudják „a márkát és a számot” még egyszer eladni mint újat. Várja a bátyja válaszát.

Az üzlet tehát nem vállalta, hogy jutányos áron, kevés jövedelemért eladja a már eladott rádiót, ezzel mintegy elutasítva azt, hogy piacként működjenek.

1964. március 18. Angéla levele.⁴⁰³ Elmondja, hogy volt Nagyváradon ellenőrzésen, de nem az ő kezelőorvosa vizsgálta meg, mert az el volt utazva, hanem a főorvos, aki azt mondta, hogy még nem veszik ki a szeget a lábából, hanem csak hat hét múlva. Ő meg volt győződve arról, hogy valakivel összetéveszti, mert neki két kisebb szeg van a lábában, nem egy nagy. Elment, készített egy felvételt, és kiderült, hogy az orvosnak volt igaza. Az orvossal újra beszélt, aki elmondta, hogy jól ismeri az összes műtött esetet, és ha ő el is van utazva, amikor a műtét zajlik, hazatérve elolvassa az esetekről az információkat, tehát nem tévedhet. Megengedte, hogy immár mankó nélkül is járjon, és már szinte teljesen be tudja hajlítani a lábát. Kéri, hogy ha lesz szabad napja, mondjon az öccse érte egy hálaadó misét. Kéri a Kornélia címét, hogy írjon ő is neki. Kéri, hogy öccse teljesítse a korábbi ígéreteit: képeket ígért a gyerekeknek, és román könyveket neki. Jó előre boldog húsvétot kíván neki, és jelzi, hogy április 5-én majd megemlékeznek a címzetről. A levél végén jelzi azt is, hogy épp megjött az öccse levele, benne az ígért képekkel. Tibi is írt neki, állítólag a nagymama tette fel a levelét, de hozzáteszi, hogy lehet, hazugság az egész, „nem lehet náluk tisztán látni”.

⁴⁰² 1039. sz. irat

⁴⁰³ 1044. sz. irat

1964. március 19. Paptársának levele.⁴⁰⁴ Az időjárásról ír, arról, hogy még mindig nagy a hó náluk. Hosszan ír arról, hogy boldog húsvétot kíván neki, és végül megjegyzi, hogy „a hallgatás napjaiban” várták a főtisztelendő atyát, de nem jött. Biztosan közbejött valami, mondja.

Március elsején írt levelet utoljára, és ott valóban említi, hogy várnak látogatót, ám erről a látogatóról kiderült a válaszküldetésből, hogy magáról Mihályról volt szó, aki kissé megkétségbe, de március 13-án megírta, hogy nem megy. Feltehetőleg még nem érkezett meg az a levél, amikor március 19-én keltezték ezt.

1964. március 22. Feri levele.⁴⁰⁵ Arról érdeklődik, hogy vajon hogy oldják meg a szentelt olajhoz szükséges edények visszajuttatását, mert ő bizony az újév után elfelejtette visszaküldeni – menjen a küldönc Fehérvárra, vagy elég Váradra mennie, kérdezi. Válaszát mielőbb várja.

1964. március 24. Jánosnak írt levél.⁴⁰⁶ A saját régi rádióját küldi neki. A másfél oldalas levél nagyobb része arról szól, hogyan kell használni a Terta rádiót. Leírja a működését, felhívja a figyelmét egy hibájára, hogy a kereső gombja csak bizonyos pozícióban működik, majd részletesen elmondja azt is, hogyan kell összekapcsolni egy magnetonnal annak érdekében, hogy a rádió műsorát magnószalagra rögzítsék. Ezt követően azt tanácsolja az öccsének, hogy ne úgy járjon el a másik rádiókészülék eladásával, ahogy tervezte (azaz hogy a bolti eladók majd hozzá küldenek érdeklődőket), hanem vigye el a boltba a készüléket és hagyja ott, hogy „várják a vevőt ők, hogy kínálhassák”. Ha megbízható személynek akarja eladni, akkor fizethet részletben, mondja, mert nem sürgős a pénz, az intézetnek tartozik vele. De jelzi, hogy mindenképp számít az 1400 lejre. Végezetül arra biztatja öccsét, hogy továbbra is gyakoroljon az orgonán, legalább napi egy órát tanácsol neki. Búcsúzóul boldog ünnepeket kíván.

⁴⁰⁴ 1045. sz. irat

⁴⁰⁵ 1478. sz. irat

⁴⁰⁶ 1082., 1105. sz. irat

1964. március 24. Tanítványának levele, Nagymajtényban keltezte.⁴⁰⁷ A levele első felében arról ír, hogy késik a tavasz, majd húsvéti jókívánságait fogalmazza meg. Végül jelzi, hogy április 5-re szeretne menni (Gyulafehérvárra), ha jó idő lesz. Mint hálás tanítványa írja alá.

A levél egyik kibaszható oldalán Tyukodi Mihály kézírásával egy román nyelvű válaszlevél-tervezet olvasható, valószínűleg piszkozat, amely végén „M. Á. episcop”, azaz Márton Áron püspök neve szerepel a Mihály keze írásával. A szöveg egy meg nem nevezett román főpaphoz szól. Megköszöni neki az ünnepi jókívánságokat, és hasonlókat fogalmaz meg.

(1964. március 25.) Kornéliának írt levél.⁴⁰⁸ A látogatásával kapcsolatban írja neki, hogy nővére írni fog egy meghívólevelet, amelyben feltüntetni majd az útvonalukat Nagykarolytól Konstancáig, és visszafelé a székelyföldi városok is megjelennek majd. Ez nem pihenés lesz, mondja, de pihenni otthon kell, „itt a szép vidék megtekintésével kell az otthoni gondokat feledni”.

A levél datálatlan, de egy lapon van egy datált levéllel.

1964. március 25. Rokonainak írt levél, név nem szerepel a megszólításban.⁴⁰⁹ Kegyelemteljes ünnepeket kíván nekik, és kéri, hogy ha arra járnak, ne kerüljék el a házát. Kérdezi, hogy mikor láthatja egy kirándulás alkalmával László kollégáját, mert szeretné megismerni őt. Ő nem szándékozik útra kelni, nagyon szeret otthon lenni, majd ehhez hozzáteszi: „Nálunk sokkal több szép vidék van, amit nézni lehet, mint ott.” Azzal zárja, hogy siet, mert összegyűltek a tennivalói.

1964. március 25. István levele.⁴¹⁰ Spirituális úrnak szólítja a címzettet. Ünnepi jókívánságai után régi közös élményüket említi, majd saját életéről ír röviden. Közös ismerősük, János még mindig betegszabad-

⁴⁰⁷ 1057. sz. irat

⁴⁰⁸ 1049. sz. irat

⁴⁰⁹ 1050. sz. irat

⁴¹⁰ 1063. sz. irat

ságon van. A felterjesztett dispoziációt visszautasították, magyarázat-képp ezt írja: „kisebb helyre kellene tenni büntetésből”. Ő maga is régi helyén van, és amikor nem havazik, motorral jár. Csináltatott egy jó bőrcsizmát, így bírja a sarat és a hideget. Kérdezi, hogy intenciókra nincs-e szükség, mert többet is tud küldeni. Azt is kérdezi, hogy mi igaz a Breviárium-reformból.

1964. március 25. Feri levele, Szatmárról küldi.⁴¹¹ Egy gregorián (mise)sorozatot küld Papp Ilonka lelki üdvéért, akit esetleg ismerhetett a címzett is. Kéri, hogy végezzék el közösen Bálinttal, vagy esetleg más-sal. A hozzátartozóknak megígérte, hogy húsvét után megkezdik a so-rozotot. 450 lejt mellékel. Mindkettőjüknek küldi húsvéti jókívánságait.

(1964. március 25. után) Angélának írt levél.⁴¹² Örvend örömeinek, mert ő is aggódott érte, és a kért hálaadó misét el fogja végezni. El-mondja, hogy írt Jánosnak, kérte, hogy adja el az új rádióját, és elküldte neki a sajátját. Ő vett ugyanis magának egy nagyon szép Oriont. Azt írja, hogy „János se csapódik be azzal, amit kap”, mert márkás, kipró-bált rádió. Kéri nővérét, hogy biztassa ő is Jánost, hogy rendezze az eladás ügyét. Neki nagyon megtetszett az Orion, nem a szavát akarja módosítani, mondja, és még kevésbé akarja az öccsét becsapni, és azzal zárja a témát, hogy öccse jól fog járni az ő gépével. Itt témát vált, írt Kornélia, elfogadta a meghívást, jönni fog, a nővérenek is írni fog. Vá-laszában írja majd meg neki az útvonalat, kéri: Károly, Várad, Kolozs-vár, Tövis, Fehérvár, Nagyszeben, Brassó, Bukarest, Konstanca, Bákó, Csíkszereda, Udvarhely, Vásárhely, Dés, Nagybánya, Szatmár. Azt írja, szép körutazásuk lesz hármásban. Addig is gyógyulást, pihenést kíván a nővérenek.

⁴¹¹ 1093. sz. irat

⁴¹² 1095. sz. irat

1964. március 26. A kormányzó úrnak írt levél.⁴¹³ Az üdvözlő sorok után elmondja, hogy a püspök levelet kapott a pápától a jubileuma alkalmából. Az államtitkár juttatta el a levelet. Mellette volt egy másik levél is, melyben értesíti, hogy kinevezte pápai trónállóvá. A püspök azt mondta nekik, hogy ne nagyon beszéljenek róla, de meg nem tiltotta, így ő elmondja, mert a „Kormányzó úrnak joga van tudni”. Elmondja azt is, hogy a püspök és a temesvári ordinárius meghívást kapott a zsinat harmadik ülészakára. Nem tudni, hogy elmennek-e. A püspök megbízta őt, hogy értesítse a címzettet arról, hogy a liturgiában egységes magyar szövegeket kell alkalomadtán használni. Kéri, hogy valaki az ő egyházmegyéjéből is figyelje a liturgikus változásokat, a gyulafehérvári egyházmegyéből őt, a levél íróját bízta meg ezzel a feladattal. A temesvári ordináriussal személyesen beszél ezt majd meg, amikor fehérvásárnapra elmegy hozzá. A levélíró itt megjegyzi, hogy nem említette volna az ügyet, ha nem kapott volna felszólítást erre. Zárásul írja, hogy a fiúk jól vannak, és kiemel egyet közülük, Jakubinyi nevű elsőéves diákjukat, akiről azt írja, hogy „élő lexikon”, „nagyon szelíd, alázatos, Istent szerető valaki”, illetve azt írja róla, hogy „ilyen éles eszű növendékünk még nem volt”.

1964. (március 26.) nagycsütörtök. Ferencnek írt levél.⁴¹⁴ A levél nagyon rövid. Elmondja, hogy a napokban küldött levelet Bot prépostnak, és hogy a püspök küldeni fog neki olyan leveleket, amelyeket Prohászka püspök írt Majlát püspöknek annak idején. Belon püspök, Bot prépost öccse foglalkozik Prohászka életével, azért kell neki. Azzal zárja levelét, hogy említi, a címzett régen írt neki. Kér egy-egy mementót, és ígér is.

Mailáth Gusztáv Károly püspök nevét itt Majlát formában írták.

⁴¹³ 1089. sz. irat

⁴¹⁴ 1091. sz. irat

(1964. március 26.) Ferencnek küldött levél.⁴¹⁵ Megkapta a küldeményt, mondja. Bálinttal még nem beszélt, de elvállalja (a kért misét). Április 2-án kezdi. Az előző levelére hivatkozik, amikor írt egyik diákjuk helyzetéről. Azóta ő már elment. Sajnálja őt, nem azért, mert megbuktatta, mert ez kötelessége volt. Hanem mert, ahogy írja, „önámítással gyötri magát és nyugtalanítja az itt levőket is eléggé oktalan levelekkel”. Azt írja, hogy az illető most kocs mákban énekel, ezzel keresi kenyerét. Kérése a címzetthez így szól: „Súgd meg neki, ha módod van, hogy aki tőlünk eltávozott, az (nem) igen tart fenn kapcsolatot az ittlevőkkel.” Hallotta, hogy az eltávozott fiú felkereste egy paptársukat is, aki gondolja az egyik hallgatójukat, akivel az eltávozott fiú jóban volt. Most azt szeretné, ha az is utána menne, és Mihály úgy látja, hogy annak sincs kedve maradni. De a kollégáknak az a véleménye, hogy év végéig még kihúzza. Ezek a gondolataik, mondja, és itt búcsúzik.

Kiderül a levélből az, hogy a tanárok tudnak a diákok által kapott levelek tartalmáról, és azt is tudják, hogy az azokban megjelenő információkat tovább is mesélik.

1964. március 27. Gábor segédlelkész levele.⁴¹⁶ Meglepte és jólesett neki az alkalmilag küldött névnapos köszöntés. Elmondja, hogy „a melélékelt énekkari számok” hallatán elérzékenyült és honvágya támadt, visszavágyott – érteni lehet, hogy Gyulafehérvárra. Petőfi-idézzel nyomtatékosítja ezt, majd húsvéti jókívánságokkal zárja.

(1964. március) Nővérének küldött levél.⁴¹⁷ Jánosnak szeretne írni, de nem ismeri a címét. Szeretné visszakérni tőle a saját régi rádióját, mert az neki nagy hasznot hajtana. Ha nem adta el, akkor küldje el neki. Kéri, hogy vigyázzon arra a nagy órára, amelyik Reichéknél volt a padláson. Azt ő még be szeretné állíttatni, ne hiányozzon belőle semmi sem. Kéri, hogy öccse küldjön el neki egy kottát. Levelet kapott Kör-

⁴¹⁵ 1090. sz. irat

⁴¹⁶ 1062. sz. irat

⁴¹⁷ 1031. sz. irat

néliától. Elhunyt az az öreg hölgy, akit ő a lakásán ápolt, így immár nincs akadálya annak, hogy nyáron meglátogassa őket, erről levelet váltottak. Ezután még pár apróságról ír, így az üressé vált s ezért újrhasználható magnószalagjáról, és arról, hogy hazamenni készül – bár nem szívesen megy haza, teszi hozzá, nehogy azt gondolják, hogy búcsúzni megy, ahogy tavaly gondolták (nem világos, hogy pontosabban mire céloz). Elmondja, hogy egyik diákjuk elment. Édesanyja járt ott, és látta, hogy fia kissé lehangolt, és amikor hazaért, levelet írt neki arról, hogy menjen a fia haza, mert nincs, aki gondozza otthon a beteg nagymamáját. A fiú elment. Magdolnától nem kell már pénzt kapniuk, mert a fiú is vitt ezer lejt, és Magdolna is annyit adott az ősszel, ez így rendben lesz, mondja. Egy idegen legény kopogtat az ajtaján, írja zárásul, ezért mennie kell.

(1964. március) Emilnek írt levél.⁴¹⁸ Arról mesél a levele első felében, hogy Godó volt Borsán, és ez jót tett neki, nincs semmi baja. A püspök azt tanácsolja Emilnek a kérdésére, hogy ne vállaljon civil munkát, mert akkor nem lesz többé alkalma papként dolgozni. Abban reménykedhet, hogy engedélyezik majd a kihelyezését egy kis plébániára. Egyébként a tavaly október óta havi 250 lej segélyt utal ki neki a püspök. Még nem vették fel hivatalosan a segélyezendőkhöz, de remélik, hogy nem lesz akadálya. Azzal folytatja, hogy a Godó fordítása még nincs legépelve, mert a gépirónő egyéb hivatali anyagokat gépel, kimutatásokat és kurzusokat. Majd elmondja azt is, hogy a püspök is tanítja a hallgatókat, hodegetika és szociológia címen ad elő a két utolsó évnél. Ezután elmondja, hogy nem emlékszik, milyen lemezt kér tőle vissza a címzett, kéri, juttassa eszébe. Majd újra a püspök ünnepléséről ír, nagyon sok ajándékot kapott, még több lekit, mondja, majd hozzáteszi: „A hívek ragaszkodása neki az öröme.” A breviáriumról kérdezi a címzettet, ő már 16-ától az újat használja. Zárógondolata az, hogy talán jobban élnek, mint bármikor. Ezt arra érti, hogy egy nyu-

⁴¹⁸ 1032. sz. irat

godtabb generáció van az intézetben, és ahogy mondja, „szófogadók a fiúk”, és nagyobb egység mutatkozik közöttük.

A szófogadó fiatalság az ideális, jól látható a levelekből, hogy ez az iskolában és a családokban is elvárás.

(1964. március 29. előtt) Jancsi levele.⁴¹⁹ Küldi a kért énekeket, nem tudja, mikorra kellettek volna, de még nagybőjt van, még meg lehet tanulni őket, mondja. Azt is megemlíti, hogy Angéla már járka egy mankóval.

Nincs dátum a levélen, de tudjuk, hogy 1964-ben március 29-én volt a húsvét, előtte írta a levelet.

(1964. március 29. előtt) Jancsi levele.⁴²⁰ Újra a rádióról ír. Újra elmondja azt, hogy volt a boltban, ahol közölték, hogy már nem tudják visszavenni és újra eladni a rádiót, mert már le volt számlázva egy szériaszám és márka. Azt ajánlották viszont, hogy ha valaki Orion márkájú rádiót keresne, akkor őhöz küldik, nekik ugyanis a boltban már nincsen ilyen rádiójuk. Leírták a címét, és most várja a vevőt. Kérdezi azonban bátyjától, hogy neki mikorra kell a pénz, vajon adja-e el úgy is, ha a vevő nem tudja egyszerre kifizetni. Búcsúzóul boldog húsvéti ünnepeket kíván.

Nincs dátum a levélen, de tudjuk, hogy 1964-ben március 29-én volt a húsvét, előtte írta a levelet.

1964. április 1. Levelezőlap, Aknasugatagról küldték.⁴²¹ Küldi az ígért almát, és kéri, hogy a címzett juttassa el a rendeltetési helyére, és részesedjen ő is belőle. Kissé foltos lett a tél folyamán, mondja, de az ízét nem veszítette el – és hozzáteszi, hogy a máramarosi alma ország-hírű. Utóiratban jelzi, hogy a ládat fedelével kéri vissza.

⁴¹⁹ 1021. sz. irat

⁴²⁰ 1042. sz. irat

⁴²¹ 0823. sz. irat

1964. április 3. Feri, Márta és a gyerekek aláírással küldött levél.⁴²² Kakasdon keltezték. Mihály levelének nagyon örvendett az egész család. Ő csak húsvét miatt ment épp haza, egyébként „iskolán” van. A gyerekek nőnek, mondja, egyikük harmadikos, kettő óvodás. „Lacisógor” készül egy kirándulásra (itt talán a Mihály meglátogatására gondol), de nehezen ér rá. Ők csak 1965 januárjában szeretnének hazamenni, mert akkor lesz a szüleik 60. házassági évfordulója. Ott találkoznak, ha előbb nem.

1964. április 5. Unokahúga levele, Zilahról írja.⁴²³ A levél első felében elmeséli, hogy Nagykarolyban volt, és mennyire szeretett ott lenni, de az iskola miatt haza kellett jönnie. Tudja, hogy rosszul esett a címzettnek, hogy akkor nem maradt még, ő sem tudja, mi volt vele, de reméli, hogy nyáron sokat fognak találkozni. Itt rátér a levele céljára: nénjétől, Angélától hallotta, hogy egy budapesti ismerősükkel készülnek kirándulni, és szeretne ő is csatlakozni hozzájuk a nyári kirándulásra. Elmondja, hogy a tanulás jól megy, csak tornából volt 8-as jegye, mert korábban fel volt mentve a tornaórák alól, és nem ismerte olyan jól a gyakorlatokat, de a többi jegye 9 és 10. Most tervezi, hogy beiratkozik zongorázni egy tanárnőhöz. A levél végén említi, hogy náluk van Magdolna néneje, két hetet tartózkodik ott.

Nagyjából helyesen ír, de van visszatérő hibája, a megy szót következetesen kétféleképpen írja.

1964. április 5. Angéla levele.⁴²⁴ A levele első felében figyelmezteti öccsét arra, hogy ígérete szerint küldenie kellett volna neki „szép román könyveket”, de hiába emlékeztette erre már egyszer, még mindig nem küldte. Egy szólással, pontosabban annak első felével vezeti fel ezt a részt, így: „Ígéret szép szó!” Jancsi megkapta a rádiót, de még nem tudta eladni a sajátját. Ő nem beszélt vele, mert mindig siet, hiszen át-

⁴²² 1055. sz. irat

⁴²³ 1092. sz. irat

⁴²⁴ 1040. sz. irat

alakítják és cserélik a lakásukat. Itt részletesen elmeséli, melyik szobát hogyan alakítják át. A vége az lesz, hogy az ő eddigi szobájukból leválasztanak egy konyhának való részt, és az így kialakított lakást átadják egy idős hölgynek, ők pedig megkapják a hölgy eddig használt lakását, amely szobából, nagy konyhából és kamrából áll. Szól a néniről is, aki most Zilahon van, és már megkapta az első nyugdíját. Vásárhelyről a kis Erzsí írt mindhármuk nevében, többek közt a harmóniumra is rákérdezett, hogy Jancsi miért nem válaszolt erre a kérdésükre. Ő, Angéla nem érti, ezt a kérdést már eldöntötték. Hozzáteszi, hogy Jancsi nehezen intéz el valamit. Nagyon meghízott, úgy véli, hogy fárasztja a mozgás. Ezután Kornéliát említi, még nem válaszolt neki a meghívó levelére, pedig ő mindig is szerette volna látni a tengert, ez egy jó alkalom lett volna. A saját egészségéről ír, a lába szépen javul, elmenne Kolozsvárra egy ismerősükkel egyszerre, hogy hamarabb vegyék ki a szeget a lábából. A fiúkról is ír, Jóska bizonyítványa szép, mondja, nincs hetese. A többi fiú jegyeit még nem látta, ők csak most kapják meg. Búcsúzóul említi, hogy felidézte a 22 évvel ezelőtti ünnepüket, és hozzáteszi: „Mi minden történt azóta. Deo gratias mindenért.”

A 22 évvel korábbi esemény Mihály pappá szentelése volt, erről a dátumról minden évben megemlékezett a nővére.

(1964. április 5. után) Nővérenek írt levél.⁴²⁵ Csak most tudja küldeni (a könyveket), és hozzáteszi, hogy a tulajdonjogát fenntartja mind a hét darab könyvre. Továbbá üzeni Jancsinak, hogy ha még nem adta el a rádiót, már ne adja el. Neki megéri, hogy legyen egy tartalék rádiója, és az árát majd pótolja magának valahogy. Ha nincs használatban, nem kell érte adót fizetni. Nővére tegye el és őrizze meg. Azzal a kéréssel zárja a rövid levelet, hogy nővére mielőbb írjon.

1964. április 6. Gyulának írt levél.⁴²⁶ A levélben gratulál ahhoz, hogy 25 év telt el a címzett pappá szentelése óta, és hosszan meséli az első

⁴²⁵ 1053., 1054. sz. irat

⁴²⁶ 1047. sz. irat

miséjével kapcsolatos emlékeit. A levele végén elmondja, hogy nem csak a vérük révén rokonok ők, hanem lelki beállítottságuk, papi hivataluk révén is.

1964. április 7. Olgi levele, Désen keltezte.⁴²⁷ Miután beszámol édesanyja egészségi állapotáról és arról, hogy édesanyja nem tartózkodik otthon, ezért neki sokkal nehezebbek ezek a napok, azt is elmondja, hogy még mindig nem talált állást. Jelenleg még reménykedik egy állásban, de ha nem sikerül az sem, akkor azt tervezi, hogy ősszel elmegy Suceavára egy vegyi laboránsokat képező kétéves iskolába. Ott biztosan kapna ösztöndíjat, bármilyenek lennének a jegyei, mert a helyi kombinát küldené, és az biztosítaná az ösztöndíját is. A család nem örül ennek a lehetőségnek, de ő nem lát más megoldást. Az egyetemi felvételtől irtózik, és ahogy mondja, nem is biztos, hogy sikerülne bejutnia. Lánytestvéréről írja, hogy „nagyon le van gyengülve idegileg” és le is fogyott, pedig még el sem kezdődött a szesszió, ők aggódnak miatta. Azzal búcsúzik, hogy befejezi a levelét, mert nemsokára hazaérkezik édesapja és testvére, és ebédet kell adnia nekik.

1964. április 9. Gyula levelezőlapja.⁴²⁸ Válaszol a Mihály levelére. Megköszöni neki a „nagyon megható és igazán kivételesen szép sorait”, és kitér a levél pár gondolatára, majd azzal zárja, hogy szeretettel gondol arra a városra is, ahol a címzett tartózkodik – azaz Gyulafehérvárra.

(1964. április körül) Adél levele.⁴²⁹ Küldeményről ír, valószínűleg pénzre utal, mert azt írja róla, hogy sajnos a márciusit a hónap elején el kellett költse. A harmóniumról még semmi hír, kéri, hogy öccse sűrűse meg. A könyvet a nagyvakációra kéri vissza. Búcsúzóul kérdezi öcsését arról, hogy ő hogy van.

⁴²⁷ 1064. sz. irat

⁴²⁸ 1046. sz. irat

⁴²⁹ 1041. sz. irat

1964. április 13. Jánosnak írt levél.⁴³⁰ A ládát már visszaküldte, mondja, és most azt is elmeséli, hogy mi történt a tartalmával. Mint kiderül, egy láda almáról van szó, amelyből ő kettőt az újmiséseknek adott (nyilván úgy érti, hogy kettőt-kettőt), azt kérve tőlük, hogy a harmadik miséjükön emlékezzenek meg arról, aki küldte. Aztán minden szatmári kapott egyet. És a többi „célbaért”. Az ő része belőle az öröm volt, mondja – ezzel arra utal, hogy ő nem tartott meg magának semmit belőle. Elmondja azt is, hogy a nagy napok elmúltak, 12 új papjuk van, köztük egy szatmári is. Ezután a diákokról ír – az idei év csendesebb volt, és itt kiemel pár jó képességű diákot név szerint is: „J. György élő lexikon. Olyan fiú ritkábban születik, mint ő. Kár, hogy nem tanulhat világot látni.” Itt a fogalmazás kissé ködös, de érthető, hogy továbbtanulásra buzdítaná a jó képességű diákot, ha lehetne. A nagyobb szatmáriak már nem „a régi lelketet képviselik”, hanem másért lelkesednek, más érdekli őket. Bár nem részletezi, hogy mi az, amiért lelkesednek, azt írja, hogy reméli, még jóra fordulnak. Azzal búcsúzik, hogy a hosszabb levéllel kárpótolni szeretné a címzettet a késésért, és kéri, írja meg, hogy nem kifogásolja az eljárását.

1964. április 14. Jánosnak írt levél.⁴³¹ Újra a rádióról: az ő rádiójának az ára ezer lej, mondja, nem kevesebb, bár többet is megérne. Marcsáéknak így adhatja. Ha az öccse nem tudja eladni, akkor majd ő eladja ott. Végezetül arra kéri, hogy a harmóniumot küldje el Vásárhelyre a Coşbuc 14. szám alá. Azt kéri, hogy úgy küldje, hogy őszig hagyhatja.

1964. április 14. Nővérének írt levél.⁴³² Küldi az ígért könyveket. És küld Jánosnak is egy levelet, és kéri nővérét, hogy adja át öccsének az ő levelét. Megírja Kornélia címét is, hogy nővére írhasson neki. A zilah-i unokahúgától is kapott levelet, nincs kifogása az ellen, hogy velük menjen kirándulni, de nővérére bízta, hogy válaszoljon neki, és hogy

⁴³⁰ 1061. sz. irat

⁴³¹ 1058. sz. irat

⁴³² 1053. sz. irat

pozitív vagy negatív választ ad-e. Ezután tréfálkozik a biciklizéssel kapcsolatban, javulást kíván neki, és végül hozzáteszi, hogy „a valóság az, hogy a kerékpár áldás az emberiségre”.

Érdekes, még most sem ismeri az öccse címét, még mindig a nővérének küldi az öccsének szánt leveleket, pedig már január óta leveleznek a rádiókról. A Kornélia címét valószínűleg hibásan írja, Ferenc tér szerepel itt, holott inkább a Ferenciek terét kellett volna írnia.

(1964) Feljegyzés.⁴³³ A bevételeinek és a kiadásainak a listája.

„Utra (részben már megtérítve):	1 850 L
Másokra (növénydékek stb.)	2 648 L
Magamra (óra és rádió stb.)	5 116 L
Póstára	109 L
Családunkra	3 505 L
	<hr/>
	13 228 L
Bevétel:	14 357 L”

Itt megjegyzi, hogy valakitől visszakapott 1000 lejt, majd felsorolja részletesen azt, hogy a családnak mely összegeket adta. Köztük szerepel a néni, Adél, Jánosék, Angéla, Klára, Magdolna, és az apja emléke.

1964. április 17. Ferencnek írt levél.⁴³⁴ Küldi az említett kérvényt, kéri, hogy terjessze elő a címzett, mert megérdemlik a gyerekek szülei, akik áldozatot hoznak már 1955 óta. Nincs a levélben további konkrétum a kérvény tartalmát illetően. Ezt követően elmondja, hogy „fél füllel” hallott a címzett kitüntetéséről, írja meg, hogy miről van szó. És kéri, hogy emlékezzen meg Bálintról, akinek problémái vannak a növénydékeivel kapcsolatban. Ne szóljon senkinek felőle, csak emlékezzen meg róla, kéri.

⁴³³ 2326. sz. irat

⁴³⁴ 1056. sz. irat

(1964 áprilisa körül) Bálintnak írt levél.⁴³⁵ Elmondja, hogy beszélt vele (nem nevezi meg a személyt, valószínűleg a püspökkel) a Bálinttal való beszélgetéséről. Elmondta neki azt, amit a fiúkkal kapcsolatban kért Bálint. Az illető elgondolkodott rajta. A másik kettőnek a sorsát azonban nagyon sajnálja – itt valószínűleg a diákokra céloz. Az igazgató tudna tenni az érdekükben, mondja, és meg is kell tennie. Azt is elmondja, hogy (a püspök) nem kapta még meg a Lajos bácsi levelét – Mihály úgy tudja, hogy ő írt a Bálint érdekében. De nem lehet szó valami újról, mondja. Azt kívánja neki, hogy az a gondolat vigasztalja, amit az állomás felé menet mondott neki a címzett: hogy ki tudja, mitől mentette meg őt a jó Isten. Így történt, elvállalja az ember, mint egy keresztet. Küldi a holmijainak egy részét, a bőrröndöt azonban kéri majd visszaküldeni. Mély nagyrabecsüléssel és szeretettel üdvözli őt és a szüleit is.

(1964 áprilisa körül) Bálint levele.⁴³⁶ Megkapta a csomagot, mondja, köszöni, a bőrröndöt egy diák édesapjával juttatja vissza, aki menni fog a fiához. Ő elhoz még neki néhány apróságot, amire szüksége van. Kéri a címzettet, hogy adja át a püspöknek a mellékelt szabadságkérését. Elmondja, hogy nem tudja elfeledni neki, hogy tönkretette a becsületét a gyerekek előtt, ugyanis felfüggeszteni csak züllött vagy erkölcstelen életű papokat szoktak. Kéri, hogy a címzett segítsen neki, beszéljen az ő érdekében a püspökkel. Otthon mindegyre kérdezik, hogy meddig lesz otthon, és ő ezért szégyelli magát. Közben megtudott sok mindent egy megnevezettről, mondja. Nemcsak ő vélte úgy, hogy (ennek a diáknak) „nincs komoly hivatása”, és hogy nyári otthoni viselkedéséről is beszámoltak neki, és az illető többször is bosszúálló kijelentéseket tett vele, a tanárával kapcsolatban. Azzal zárja, hogy a püspöktől kérte feloldozását a felfüggesztés alól, és újra arra kéri a címzettet, hogy támogassa őt.

⁴³⁵ 0961. sz. irat

⁴³⁶ 0953. sz. irat

1964. április 18. Angéla levele.⁴³⁷ Nem rajta a sor a levélírást illetően, de egy-két megbeszélőnivalója van, ezért ír. Előbb az egészségi állapotáról számol be. Nem volt Váradon, csak júniusban fog menni, az orvos akkorra hívta. Valaki adott neki 300 lej 30 misére, és ott nem tudták vállalni, kérdezi, hogy öccse vállalná-e, vagy ha nem, akkor kéri, hogy találjon valakit, aki vállalni tudja, és írja meg, hogy kinek küldje a pénzt. Kornéliával egyeztetett arról, hogy mikor menjenek kirándulni. Ő július közepét tanácsolta neki, és arra is kérte, hogy egy hónapra menjen. Júliusban kirándulnának, és augusztusban otthon pihennének. Neki augusztus zavaros, két korbáj (búcsú) is lesz, és nem szívesen bízza a munkakörét másra. Várja Kornélia válaszát. Azt tervezi, hogy az unokahúgukat is vigyék magukkal, jót tenne a gyerekeknek egy ilyen utazás, sokat tanulna belőle. Ajánlotta az unokahúgának, hogy kérdezze meg a címzettől ezt. Másik nagy újság, hogy egyik szomszédjuk elköltözik, házat cserélnek egy másik családdal, és ők megszabadulnak tőlük. Itt elmondja azt is, hogy az új szomszédok melyik faluból valók. Az öcscséről is ír, Jancsi nehezen veszi rá magát arra, hogy küldje a harmóniumot, mert becsomagolás nélkül nem lehet küldeni, deszkát meg nem lehet kapni. A levél végén újra visszatér a lába egészségére, elmondja, hogy kerékpárra nem tud még felülni. A munkahelyét május 1-től veszi vissza. Azzal búcsúzik, hogy most készül megírni Adélnak is, hogy a szomszédjaik elmentek.

A szomszédjaikkal való viszonyuk annyira megromlott lebetett, hogy örömmel számol be az elköltözésükről.

1964. április 21. Levél Aknasugatagról.⁴³⁸ A címzett almaakciójának részben örül, mondja, pontosabban annak a részének, hogy juttatott a fiúknak is belőle, de úgy véli, hogy magának is kellett volna tartania belőle. Ezért most a fiúknak küld, és most ők fognak Mihálynak is juttatni belőle. A kegyelmes (püspök) atyának külön küldött almát, mondja, de fajalmát, amit cserélt egy hívével. Janival váltott levelet, hívja ma-

⁴³⁷ 1015. sz. irat

⁴³⁸ 1014. sz. irat

gához, meg szeretné vigasztalni mint sorstársát. Ő az ősz óta teljes nyugalomban él. Elmondja, hogy sok lelki öröme van a munkában, a gyerekekkel való foglalkozásban, és hogy románoknak is olvassa az evangéliumot. Bár az egyháztanács félti emiatt őt, és nyomásukra csak első vasárnapokra szorítkozik, de azért nagyon fontosnak tartja ezt a munkát. Vannak vagy százan, mondja, és messziről, környező falvakból jönnek, ahogy írja, hogy – ahogy ők maguk mondják – eltöltsenek egy órát Jézussal. A tanácsosok azt mondják, hogy most nyugta van, miért kezd megint valamit. Ő azonban úgy véli, hogy ez önzés részük-ről, nem értik ennek a szenvedő népnek a helyzetét. Ő kötelességének érzi felkarolni őket. Idéz egy mondást, mely szerint annyi jogunk van, amennyit merünk gyakorolni, majd hozzáteszi: „Igen. Merni kell tehát!” Azzal búcsúzik, hogy hiányát érezte, hogy mindezt elmondja valakinek, Szigeten nem értik az ilyesmit. Tervezi, hogy legközelebb ezt megbeszéli az ordináriussal, de hát tudja, hogy ő egészen rábízta a dolgokat. Utóiratban jelzi, hogy ha szükséges, küldhet intenciót az újmiséseknek.

Az egyháztanácsnak itt említett óvatos álláspontjából látni lehet, hogy mennyire félték a hatóságoktól, és féltették a papjukat is. Az említett tevékenysége, hogy felolvasott az evangéliumból románoknak, nagy közönséget érintett. Azt írja, száz román emberről volt szó, akik kezdtek járni ezekre a felolvasásokra, és ez a tömeg már látványos lehetett, feltűnhetett a hatóságoknak. Úgy látszik, hogy voltak korábban is konfliktusai a hatóságokkal, erre utal, amikor meséli, hogy az egyháztanácsosok nyomására ritkított a találkozások számán, illetve szó szerint idézi őket: azt mondták neki, hogy most nyugta van – érteni lehet ebből, hogy korábban nem volt mindig az.

1964. április 23. A kormányzónak írt levél, nevét nem írja le a megszólításban.⁴³⁹ Egy harmadéves diákjuk nevében ír neki, aki érdeklődik az örmény rítus iránt, és fel szeretné venni a kapcsolatot velük. Hozzáteszi, hogy ő maga tervezgette, hogy egyszer a közösségük számára is bemutatna egy örmény szertartású szentmisét, beszélt is erről Sahin

⁴³⁹ 1051. sz. irat

atyával, de aztán ez elmaradt. Bár a növendék húsvétkor kérte őt arra, hogy írjon, csak most jutott erre ideje.

1964. április 25. Lajosnak írt levél.⁴⁴⁰ Azzal kezdi, hogy nagyon durva feddésben akarta őt részesíteni, ilyeneket akart írni, mint „nem szégyelled magad”, és „hogya súly vessen...”, mindezt azért, mert a címzett, bár közel járt hozzá, kétszáz méterre tőle, nem kereste őt fel. Aztán megérdeklődte Jóskától, és megtudta, hogy Jóska kérte őket, hogy ne sokat járkáljanak, és ez enyhítő körülmény, de nem mentő ok, mondja. Vagy megharagudott volna rá valamiért, kérdezi. Kéri, hogy azonnal írjon neki pár sort, és hozzáteszi, hogy őneki szabad levelet kapnia. Ezután pár közös ismerősüket említi, hátha a címzett emlékszik rájuk. Majd azt mondja, hogy nem is vesztegeti az időt, hiszen írni nem lehet azt, amit előszóval kell megbeszélni. Szerencsés hazameneteléhez gratulál, és elmondja, hogy mindig aggódott érte elmenetele óta. Ezután azt írja neki, hogy keresse fel egy lappal Jáger Józsi bácsit, aki mindig érdeklődött a címzett felől, míg leveleztek. Igaz, hogy négy éve megharagudott Mihályra, mert nem ment el a fia esküvőjére. A címettet arra biztatja, hogy ígérje azt Józsi bácsinak, hogy a nyáron ők ketten felkeresik őt egy baráti kirándulás keretében. Még két közös ismerősüket említi, akikkel ő jó viszonyban maradt, kölcsönösen meglátogatták egymást, leveleztek. Ő 1955 óta dolgozik ott, ahol most van, meséli. Jól érzi ott magát, de hozzáteszi, hogy sokszor nem irigyelendő a helyzete. Hozzáteszi, hogy „majd többet”. Utolsó sorában mondja, hogy várja a levelét, de még inkább hitvány őt magát. Utóiratban jelzi, hogy később küldi a levelet, és kéri őt, hogy ne vegye rossz néven az udvariassági szabályokon túllépő sorait. Ő barátilag hátba szeretné vágni a címettet, de attól fél, hogy az már elfelejtette őt.

A címzett valószínűleg frissen szabadult a börtönből, és amikor a püspökségen járt, elővigyázatosságból azt tanácsolták neki a kollégái, hogy ne töltsön ott túl sok időt. Nyilván mindannyian tisztában voltak azzal, hogy figyelik őket. A közös ismerősük felkeresésének ötlete azt a ki nem mondott célt is szolgálta

⁴⁴⁰ 1016. sz. irat

volna, hogy Mihály ez alkalommal javítsa megromlott kapcsolatát az adott közös ismerősükkel. Elképzelte, hogy a börtönből frissen szabadult barátja bejelentkezik egy látogatásra az illetőnél, majd vidáman megjelennek mind a ketten nála. Mihály láthatóan arra számított, hogy ezen körülmények között könnyebb lesz az illető kiengesztelése.

1964. április 25. A kormányzó úrhoz címzett levél.⁴⁴¹ Valószínűleg a szatmári egyházmegye kormányzója a címzett. Bálint kollégája érdeklődésben ír. Elmeséli röviden a történetet. Két diák fegyelmi kihágása indította el az ügyet, ám beleszólt egy meg nem nevezett „külső hatóság” is, amely a diákokat arra szólította fel, hogy hagyják el az intézetet. Ezt követően a püspök minden további kivizsgálást megszüntetett és felfüggesztette a tanárt. A történet röviden ennyi lenne, ám vannak benne további személyi utalások. Elmondja, hogy a püspök azt feltételezte, hogy valaki az intézetből hozta a hatóságok tudomására a történeteket, és szerinte ezért felfüggesztette fel a tanárt is. Továbbá azt is hozzáteszi, hogy ebben egyik kanonok befolyása alatt döntött, aki már régen nem nézte jó szemmel a kollégáját. Állítólag a püspök ezt mondta a tanárnak: „Tudom, hogy te vagy a harmadik áldozat, a kulcs a kezében van.” A levélíró szerint ez azt jelentette, hogy neki, a tanárnak van módja megtudni, ki volt a feljelentő. A levél második felében arról biztosítja a kormányzót, hogy ő jól ismeri az ügyet, és szerinte „nem volt semmi olyan, ami ezt a súlyos büntetést kiválthatta volna”. Úgy véli, hogy nem a tanárnak szól a büntetés, hanem annak, hogy külső hatóság felé merészkedik valaki fordulni ilyen lelkiismeretbe vágó ügyekben. Azzal zárja, hogy tudja, hogy a kormányzó tapasztalt bölcsességével megtalálja a módját annak, hogy „ezt az igazságtalanul és hibáján kívül rázúdult terhet levegye” a kollégájáról.

1964. április 29. Levél a gyulafehérvári autóbusz-állomáshoz („Baza de autobuze”).⁴⁴² Ebben kéri, hogy bocsássanak a rendelkezésükre au-

⁴⁴¹ 1017. sz. irat

⁴⁴² 0960. sz. irat

tóbuszokat, amelyekkel a Teológiai Főiskola hallgatói május 2-án utazhatnak a Jézer-tó körüli célpontig. 93 személy fog utazni, mondja. Az aláírónál név nem szerepel, csak a funkció: a rektor. De erre a szóra is rájavítottak az írógéppel.

Valószínűleg a rektor nevében készítette ezt a kérvényt. Nem derül ki az, hogy kirándulásról van-e szó, ez csak feltételezhető. Az sem világos, hogy hány autóbuszt kérnek. A levél román nyelvű, fogalmazása kissé erőltetett, érezni, hogy a magyarul megfogalmazott mondanivalót szó szerint fordítja le a szerzője.

(1964. május körül) Körlevél a Szatmári Római Katolikus Egyházmegyei Hatóságtól.⁴⁴³ Írógéppel írt szöveg, az 1964. évi bérmálások rendjét hozza az érintettek tudomására, valamint azt, hogy ezüstmiséjük alkalmából az egyházmegye négy papját esperesnek nevezte ki a körlevél aláírója, dr. Czumbel Lajos egyházmegyei kormányzó.

1964. május 4. Mária levele.⁴⁴⁴ A megszólítás: „kedves főtisztelendő úr”. Elmondja, hogy hiába vár bátyjától levelet, így nem tudja, mi van vele. Jólesne a beteg lelkének egy kis vigasztalás. Magáról ír a továbbiakban, ott pokol az élete, és már menne tovább, de visszatartja az, hogy azt mondanák róla, sehol nem állja meg a helyét. Sokat dolgozik, anyagiakban nincs hiánya, de örömtelen és sivár az élete. Az alföldet még csúnyábbnak látja, és lelki szemei előtt a gyönyörű hegyek vannak. Úgy véli, hogy elkövetett vétkeiért kell most vezekeljen. Azzal zárja, hogy örömet szerezne neki a címzett válasza.

1964. május 4. Berci és Éva levele.⁴⁴⁵ A levelükből kiderül, hogy Gyulafehérvárról hazautaztak, és véletlenül magukkal vittek egy kulcsot. Egy anekdotát említenek, mely szerint egy régi római leltre rá volt írva ez: AVE CEZAR VA VAN, amelynek megfejtése az volt, hogy „a vécé zárva van”. Hozzáteszik, hogy azért van zárva, mert a kulcsa

⁴⁴³ 0956. sz. irat

⁴⁴⁴ 0955A. sz. irat

⁴⁴⁵ 1072. sz. irat

náluk van. Remélik, hogy már találtak egy másik kulcsot, de azért megkérdezik, hogy küldjék-e vissza postán.

1964. május 6. Paptársához írt levél, Gyulafehérváron keltezte.⁴⁴⁶ Gratulál a kedves eseményhez, amelynek központjába került a címzett. Nem kereste fel a múltkorjában, amikor ott járt, mert nem volt ideje, de a címzett ne kerülje el a házukat, ha ott jár, erre kéri. Azzal zárja, hogy lehet, jövőre találkozhatnak majd abban a munkában, amiben már évekkal azelőtt is találkoztak.

1964. május 6. Gyulának írt levél, Gyulafehérváron keltezte.⁴⁴⁷ Ki-fejezi örömét afölött, hogy a címzettet esperesnek nevezték ki. Természetesnek találta és régen várta. Úgy véli, hogy ez fontos, mert „az emberek adnak arra, hogy papjuk milyen megbecsülésnek örvend az egyházi főhatóság előtt”. Végezetül elmondja, hogy ott járt a múltkor, de nem kereste fel a címzettet, mert nem volt ideje, és nem is volt olyan lelkiállapota, hogy mással is foglalkozzon, mint a megbízásával. Kéri, hogy ne vegye tőle ezt rossz néven. Ismételten gratulálva búcsúzik.

Már a második levélben írja mentegetőzve azt, hogy bár ott járt, nem kereste fel a címzettet, mert nem volt ideje. A második levélben azt is hozzátéveszi, hogy nem volt ehhez a megfelelő lelkiállapotban sem. Az itt leírt megjegyzéséből kiderül az, hogy Mibály úgy gondolta, az egyházi címek és rangok a hívek szemében fontosak, mert ez a jele annak, hogy az egyházi elöljáró megbecsüli a papjukat.

1964. május 6. Paptársának írt levél, főtisztelendő esperes úrnak, kedves bátyámnak szólítja.⁴⁴⁸ Örömét fejezi ki azért, hogy a címzettet kitüntették. Megvallja, hogy már régen várt erre a tényre, és természetesnek találja. Hozzáteszi, hogy nem a személynek van szüksége erre, hanem annak a hivatalnak, amit betölt, „és a népnek, amely szintén ki-

⁴⁴⁶ 0957. sz. irat

⁴⁴⁷ 0958. sz. irat

⁴⁴⁸ 0959. sz. irat

tüntetve érzi magát papjában”. Témát vált, elmondja, hogy sajnálja, hogy Bálint nélkül van ott egyelőre, de állnia kell a sarat, mert a növények több mint negyedrésze tőlük, azaz Szatmárról van (ahogy mondja, „a micinkből tevődik össze”).

Valószínűleg itt is az esperesi kinevezésért gratulál. Bár ezt nem mondja ki, az ezen a napon írt többi levél ismeretében ez feltételezhető. A megszövegezés szintje azonos az előzővel. Itt jobban kifejti az előző levélben említett megbecsülést, amikor megfogalmazza azt, hogy a népet éri a kitiüntetés, ha a papjukat kitiüntetik.

1964. május 6. Kornélia levele, Budapesten keltezte.⁴⁴⁹ Már megköszönte a címzett meghívását, úgy hiszi. Angéla is írt neki, ő tíz napja válaszolt a levelére. A várva várt körútjából sajnos semmi sem lesz, mert „útlevelet csak egyetlen helyre adnak”. Ezért Nagykárolyba fogja kérni, de ha a címzett más várost lát jónak, írja meg neki. Július közepe táján számít menni. Jó lenne, ha talpra tudna állni lelkileg, mert most elmondhatatlanul sokat kínlódik, és nehéz az egyedüllét. Egy fotót küld, mondja, a kis „kenyérsütőről”. Nevet nem ír, de elmeséli, hogy egy kisméretű képből kellett kivágassa és felnagyíttassa a képet, ezért halvány. Elmondja, hogy az utolsó 4 hónapban „egy igen komoly atya foglalkozott velem”. Amikor ő elmondta neki, hogy Zsuzsi (a szerzetes-társa) nincsen már, akkor azt mondta neki, hogy ne sírjon, hanem mondjon egy imát érte. Azzal folytatja a levelet, hogy ma igen nehéz napja van, mert éppen három hónapja, hogy vívódtak a halállal, és ő képtelen szabadulni az emlékétől. Kéri, hogy a címzett segítsen neki. Témát vált, és a munkájáról ír. Még mindig dolgozik a könyvtárban, lehet, hogy nyáron helyettesíteni fogja az egyik könyvtárost. Említi három társát név szerint, akik állandóan sürgetik, hogy a nevükben köszöntse a címzettet. Kérdezi, hogy emlékszik-e még rájuk, és arra, hogy kiket fednek ezek a nevek, előtte vannak-e még az arcaik? Azzal zárja a levelét, hogy ha valami kívánsága lenne, amit ő vigyen magával, amikor utazik majd, akkor írja meg, csak idejében tegye.

⁴⁴⁹ 0951. sz. irat

Az utazásuk megbíusulásával kapcsolatos aggodalma alaptalan volt, és valószínűleg Mihály vezette félre, amikor a meghívóba beleíratta a teljes romániai útvonalat, amelyet készültek bejárni. Mihály ugyanis nem tudta, hogy egyetlen települést kell megadni, azt, ahol a meghívó lakik, és onnan lehetőségük lesz elutazni az országon belül. Nem világos, hogy ki a kis kenyérsütőnek nevezett személy, akiről a fotót küldi. Talán saját magáról, hogy felismerjék, amikor érkezni fog? Megközelítőleg 20 éve találkoztak utoljára, amikor Mihály Budapesten tanult.

(1964. május körül) Válaszlevél Kornéliának.⁴⁵⁰ A levél első felében újra megfogalmazza meghívását, és ennek indokát is: „visszaemlékezve arra a sok jóra, amit ottlétem alatt kaptam”. Azt javasolja, hogy inkább oda, Gyulafehérvárra kérje „a beutazását”, Nagykarolyt majd úgysis látni fogja. Megerősíti, hogy emlékszik a közös ismerőseikre, nem olyan hálátlan ő, és mindeniket külön-külön is köszönti – bár itt neveket nem sorol fel. Mivel Kornélia kérdezte, felsorolja, hogy mire van szüksége, mit hozzon: 2 darab 500 wattos, 220 voltos villanykörte vetítéshez, valamint két darab „népi kiadású (leg)újabb fordítású Missale”. A régi pesti cukrásztésztaból viszont ne vigyen, mondja, mert ott náluk is van „ilyesmi meg minden”.

1964. május 11. Ferenc levele, Túrterebesen keltezte.⁴⁵¹ A megszólítás („szeretett atyám”) után elmondja, hogy késett a levéllel, mert nem tudta, hogyan mondja el a mondanivalóját. Majd elmeséli, hogy Gyulafehérváron járta alkalmával rosszul esett neki a tapasztalt „hidegség”, ahogy mondja, ő ugyanis nem akarta a címzett idejét rabolni, csak pár percet akart tisztelni. Úgy gondolja, hogy nem volt részéről neveltség, hogy búcsúzás nélkül eljött, miután hiába várt. Azzal zárja, hogy ők felülemelkedést hirdetnek, és ennek szellemében kíván áldást a munkájára.

⁴⁵⁰ 1085. sz. irat

⁴⁵¹ 0949. sz. irat

1964. május 12. József levele.⁴⁵² Mentegetőzhetne, mondja, hogy miért nem írt, de aki „nagyon mossa magát”, az gyanús. Azért leírja, hogy mivel volt elfoglalva: az addigi házvezetőnője eltávozott Budapestre, és a „vagonírozás” épp húsvét másodnapjára esett, ebben segédkezett. Ezután újrendezkedés következett, majd a kertet kellett gondozza, napszamosokra ugyanis nem tellett, majd a filia plébániaépületén akadtak gondok. Papi teendőin kívül mosogatni, sepregetni stb. is kellett. Kéri az elnézését, és most köszöni meg a jókívánságait. Elmondja, hogy szeretett volna elmenni a papszentelésre, de nem sikerült. Hozzáteszi, hogy ritkán hall Fehérvárról, nincs ideje sokat levelezni, „meg nincs is nagy értelme”, teszi hozzá. Egyedül éldegél, de büszke arra, hogy minden rendben van. Közeli hozzátartozó egyelőre nem mehet hozzá, mondja, csak négy év múlva két nővér, idegent nem akar alkalmazni. Nagy meglepetése, mondja, hogy ott, ahol szélében-hosszában pletykálják a papok kilengéseit, őt még nem tudták kikezdeni. Ő betartja a címzett tanácsát, amelyet idéz is: „inkább egyedül éljek, csak hozzám, papi személyiségemhez a gyanúnak még az árnyéka se férhesen”. Végül a címzett imáit kéri, mert mint írja, nagy szüksége van rá.

1964. május 13. Levelezőlap, feladója neve olvashatatlan, Radnóton keltezte.⁴⁵³ Spirituális úrnak szólítja a címzettet. A nyári kántorböjtre idejében szeretne jelentkezni, ha szükség lesz rá. A tavaszra várta a címzett értesítését, amely aztán nem érkezett, ezért arra gondol, hogy elegendő volt két kollégájának a jelenléte. 21-én este érkezne a 8 órással (valószínűleg vonattal). Jókívánságait a fiúknak és az előljáróknak is küldi.

1964. május 13. Marci levele, Krasznasándorfaluból írja.⁴⁵⁴ A gratulációkat köszöni meg, örül, hogy a címzett hosszás hallgatás után újra megszólalt, „méghozzá igen szépen”, teszi hozzá. Elmondja, hogy a

⁴⁵² 1073. sz. irat

⁴⁵³ 1075. sz. irat

⁴⁵⁴ 1071. sz. irat

kormányzó a Kaplonyi Gyula ezüstmiséjén a méltatásában annyit említett, hogy ő, a levélíró 32 éve működött egy bükkaljai szegény községben. Ennyi az ő érdeme, semmi más, teszi hozzá keserű hangon. Azt is elmondja, hogy kitüntetése nem vert fel nagy port, eddig tízen gratuláltak levélben és néhányan szóban. Kicsit később hozzát teszi, hogy a gratulálók munkás „évtizedeket” kívánnak neki (idézőjel tőle), miközben ő 64 éves. Ír a közelgő bérmálásról, arról, hogy nem tudni, ki fog elmenni az ő kerületükbe. Hallott olyat is, hogy maga a kormányzó. Ő vasárnap kivételével minden nap hitoktatást tart, kb. 90 gyereket készít fel. Idéz a címzett leveléből, aki ezt írta: „Sajnálom, hogy Bálint nélkül vagyok itt – egyenlőre” (idézet az eredetiből). Ő ezt a megjegyzést nem érti, mondja, nem tudja, hogy hol van Bálint és meddig. Elmondja, hogy elhunyt egy közös ismerősük, egy idős hölgy. Végül azzal zárja, hogy a címzett nyaranta sokszor szokott arra csavarogni, de azt az eldugott falut, ahol ő van, mindig elkerüli, és szeretné hinni és remélni, hogy a jövőben nem fog megtörténni.

Érdekes, hogy ebből a meglehetősen kis közösségből 90 gyereket készítettek fel bérmálásra. 1966-ban 540 német nemzetiségű személyt regisztráltak ebben a faluban, feltehetően ők mind római katolikus svábok voltak, lásd ehhez: <http://varga.adatbank.transindex.ro/?pg=3&action=etnik&id=2179> (2018. 08. 03.)

1964. május 14. Mihály válaszlevele.⁴⁵⁵ A címzett neve nem szerepel a levélen, megszólítása: „kedves nagyságosasszony”. Arról értesíti a címzettet, hogy a kedves bátyja Szovátán él és jól van. Hívja a címzettet, hogy látogassa meg a bátyját, és akkor megszállhat ott náluk két vagy három hétre, majd onnan elutazhat hozzá. Ellátását biztosítanak. Erre időszakot is megjelöl, június végét–július elejét, vagy augusztus végét–szeptember elejét ajánlja. Gondjait lelkébe zárja, ezt mondja búcsúzóul.

Valószínűleg Magyarországra írja a levelet. Gyulafehérvár neve kivételes módon két nyelven szerepel a keltezésben.

⁴⁵⁵ 0955B. sz. irat

1964. május 14. (bélyegző dátuma) Bálint levelezőlapja.⁴⁵⁶ Reméli, hogy a címzett a levelét is megkapta, mert válasz még nem érkezett rá. A lapjára azt válaszolja, hogy ő jelenleg a IV. osztály osztályfőnöke, és betegszabadságon van, tehát úgy gondolja, hogy ez nem akadály a annak, hogy a tablón szerepeljen. Azt gondolja, hogy ez az osztály elgondolása is. A bőrdönt visszaküldi. Utóiratban írja, hogy a házszámukat hibásan adta meg korábban a címzett.

1964. május 15. Mihály levele Bálintnak.⁴⁵⁷ Elmondja, hogy megkapta levelét, talán 13-án, és átvitte (nem mondja ki azt, hogy kihez, feltehetően a püspöknek). Az illető nem nyilatkozott a kérésével kapcsolatban, de úgy véli, ez az ügy neki is fáj (annak, akinek átvitte a levelét), mert korábban egyszer könnyek között beszélt erről. A kormányzó ajánlatát is szomorú szívvel kellett visszautasítania. Ezután Bálintnak arra a felvetésére reflektál, mely szerint tönkretették a hírnevét. Mihály úgy véli, hogy a címzett maga „divulgálta a dolgot”, azt írja, hogy sokan úgy vélik, hogy nem kellett volna senkinek sem szólnia. Hozzáteszi, hogy nem is volt joga ahhoz, hogy szóljon, és ez súlyosbító, mindenki megütközött ezen. Ezután elmondja, hogy a teológusok között az járja, hogy ő, a címzett jelentette az ügyet a hatóságoknak. A kollégák is ezt támogatják, mondja, mert nem találják elfogadhatónak a magyarázatát, miszerint taxival ment cipőt vásárolni, amikor órán kellett volna lennie, és ez időre egy, a levélben nevének nevezett diákot bízott meg azzal – ősszerinte feltűnően –, hogy az osztályt felügyelje. Ő, a levélíró szól az érdekében itt-ott, de a fentiek miatt keserű a szája, mondja.

1964. május 15. János levele M(áramaros)sz(íget)ről.⁴⁵⁸ A nyár közeledtével a gondjai is közelednek, neki kell ugyanis Máramarosban a bér-málásokat elvégeznie mind az öt helyen, de azért a július nagy része szabad lesz. Kérdezi, hogy a címzett mit tervez a nyárra. Úgy látja,

⁴⁵⁶ 1068. sz. irat

⁴⁵⁷ 1067. sz. irat

⁴⁵⁸ 1069. sz. irat

hogy egyik megnevezett társuk „időmilliomos” lesz, és bármikor a rendelkezésére áll. Neki 2-3 hete lesz, és szeretné megnézni Herkulesfürdőt, a Kazán-szorost, a tengert, vagy Borszékét, Székelyföldet egészen az Ojtozi-szorosig. Még nem döntött az útról, de társa sincs, akihez csatlakozhatna. Jó volna, ha összeegyvezethetnék a kirándulásukat, mondja. Itt témát vált, a mellékelt 300 lejt a fiúknak küldi útiköltségre. Lehet, hogy valakit leküld miseborért, és azzal jöjjenek haza. Magukról annyit ír, hogy csendben megvannak, ősz óta nem mozdult ki, pünkösöd után tervez elmenni Visóra és N(agy)bányára, esetleg Szatmárra. Itt arra panaszkodik, hogy gyalázatos az út.

1964. május 16. Gyula levelezőlapja.⁴⁵⁹ Megköszöni a címzettnek a kitüntetésé alkalmából írt jókívánságait. Valóban azért fontosak ezek a címek, mondja, hogy a közösség is lássa, a papját megbecsüli az egyházi főhatóság. Az írása végén jelzi, hogy ha majd találkoznak, oda akar neki adni egy könyvet, amelynek a témája az alázatosság, és talán őt magát is átformálja ez a könyv.

1964. május 18. Székelyudvarhelyi paptársának levele.⁴⁶⁰ Arról érdeklődik, hogy vajon lenne-e olyan újonnan felszentelt pap, aki elvégezne gregorián misesorozatot, amelyet egy híve két megnevezett élő személy lelki javára ajánlana fel. E célra 360 lejt szántak. Kéri a címzettet, írja meg, lenne-e erre a feladatra vállalkozó, és mikor kezdené meg. Odaírja a sor végére, hogy akár azonnal megkezdheti.

1964. május 20. Olvashatatlan aláírással ellátott levél, a címzettet Miska barátomnak szólítja.⁴⁶¹ A levelet írógéppel írta, Szentkatolnán keltezte. Most nem misebor ügyében ír, hanem azért, mert hallotta, hogy Gyulafehérváron könnyebben hozzá lehet jutni menetrendhez, kéri, küldjön neki 1-2 példányt belőle, jó, ha van.

⁴⁵⁹ 1070. sz. irat

⁴⁶⁰ 1066. sz. irat

⁴⁶¹ 1048. sz. irat

(1964. május 15–21. között) Adának írt levél.⁴⁶² Előbb arra reflektál, hogy miért nem írt korábban. A magyarázata az, hogy mindig várta a megfelelő alkalmat. Most megy Magdolna, ezért ír. Előbb a pénzről: márciusra küldött utoljára, úgy tudja, most három hónapot küld. A nyárral késni fog, mondja, mert kirándulni készülnek Kornéliával, aki Budapestről jön. Ezután említi azt, hogy ősszel szeretne egy új reve-rendát csináltatni, mert az amerikai kissé szűk. Tervezi, hogy 150 lejes szövetet vegyen, de ha nővére talál „dok” anyagot, akkor kéri, festessen neki, 330 cm kell a szövethez, számolja ki, hogy dokból mennyire lesz szükség. Ezután az elbocsátott tanár kollégájáról ír. Elmondja, hogy az volt a baj, hogy a fiúk lelkesedtek érte, és féltékenység tört ki közöttük, mire azonban az egyházi előljárók kivizsgálták volna az esetet, a világi hatóság megvonta a fiúk tartózkodási engedélyét. A püspök úgy értelmezte ezt, hogy a tanár kérte ezt a hatóságoktól, ezért felfüggesztette őt. Ezután kérdez a gyerekek felől, és azt tanácsolja, hogy Erzsí tanuljon, ha szeret tanulni, a mesterséget később is megkapja. De nem akar beleszólni, mert nem ismeri őt.

(1964. május 15–21. között) Főtisztelendő főnöknő megszólítással írt levél.⁴⁶³ Azzal kezd, hogy a levelet átadta, a fiúk örültek. Ezután a tanár kollégája történetét meséli el neki, mert a címzett ismerte őt. Kollégája szerette a gyerekeket, örvendett, ha körülötte forgolódtak, ám osztályában „féltékenység támadt és elmérgesedett”, mondja. Két fiú szembe fordult a tanárral. Egyikükről megjegyzi, hogy „különösen rajongott érte az utolsó percekig”. Féltékenységformának nevezi azt, ami a két fiút egymás ellen, illetve a tanáruk ellen fordította, de ezt nem részletezi. Míg a fegyelmi vétségüket tárgyalta a tanári kar és a püspök, az állami hivatal, a „népesedési iroda” megvonta a tartózkodási engedélyüket. Ez arra engedett következtetni, hogy valaki közülvük, azaz az intézeten belülről hívta fel a hatóságok figyelmét, és ezért a püspök „nem sokat kérdezett”, hanem felfüggesztette a tanárt. Azzal folytatja,

⁴⁶² 1076. sz. irat

⁴⁶³ 1077. sz. irat

hogy olyan hirtelen jött mindez, és olyan kevés magyarázatot találnak az emberek, hogy „mende-mondák keltek szárnyra”. Ő azért ír erről ilyen nyíltan, hogy a címzett „tudja meg a valóságot”, és az odaérkező mendemondákra tudjon majd válaszolni. Kollégája érdemeit a püspök is elismeri, hogy „hatalmasat tett az énektanítás terén”. Igaz, hogy szerinte a nevelési módszereiben fogyatékoságok voltak, majd hozzáteszi, hogy „ugyan kinek ne volnának”. Egy másik ügyről is beszámol. Ő magáról azt írja, és nővére, Magdolna is talán elmondja, hogy ő „a háztól teljesen visszavonultan” él. Az ősz folyamán a püspök úr tanácsára bele kellett szólnia egy lány ügyébe. A fiú tagadta a dolgot (nem mondja, hogy mit), és ő megérti az álláspontját, hiszen sokat kapott Lénárda nővértől (aki az érintett lány közeli ismerőse lehet a beszámoló szerint). A baj az, hogy a másik fiú neve nem jut eszébe. Mindenesetre amíg ott tanult a névvel említett diák és az, akinek a neve nem jut eszébe, nem járulhat hozzá a lány otlétéhez. Ezt a növendékek lelki előmenetele követeli meg. De a lány elment, nem volt szükség egyéb lépésre, zárja a történetet. Búcsúzóul megemlíti, hogy derék, jó fiai vannak, bár vannak hitványabbak is közöttük, és ő „érdekesen” csalódott azokban, akikben bízott, és ezt leckének nevezi a maga számára.

1964. május 21. Jánosnak írt válaszlevél.⁴⁶⁴ A fiúk örültek az útiköltésnek, a mellékelt levelekben valószínűleg azt köszönik meg, mondja. Ezután a nyári terveiről ír, ezt még nem tudta véglegesíteni, mert egy ismerőse jön Budapestről, akivel július második felében mennek kirándulni. A levél nagy részében Bálintról ír. Elmondja, hogy Bálint nagyon szerette a gyerekeket, „talán túlzottan is magához édesgette a mostani IV. osztályt”, akiknek osztályfőnöke is volt. A konfliktusról azt írja, hogy „a fiúk között féltékenység támadt”, és ez elmérgesedett. Az egyik idősebb fiú elkeseredésében „fegyelmi vétséget követett el egyik társával együtt”, és amíg a tanári kar az ügyet „elemezgette”, addig a népesedési hivatal megvonta a két fiútól a tartózkodási engedélyét. Mi-

⁴⁶⁴ 1078. és 1079. sz. irat, az utóbbi az előző másolata, de az első sorok hiányoznak.

vel ez azt a gyanút keltette, hogy valaki közülük tájékoztatta a hatóságokat, a püspök „nem sokat kérdezősködött”, hanem felfüggesztette a tanárt, és év végétől felmondta a tanári megbízatását. Kollégájuk most betegszabadságon van, hazament és jelentette a történeteket az ordináriusnak. Levélváltás is történt „a nagyok” között, és most a gond az, hogy hova helyezték őt. A történetet itt lezárja, és ezután megindokolja azt, hogy miért mesélte el: sok mendemonda kering ezzel kapcsolatban, de ezek teljesen alaptalanok, mert ahogy írja, „a fantázia működik, amikor ismeretlen tények előtt állnak az emberek”. Neki azért írt, hogy lássa tisztán a dolgok lényegét. Ezután említi két társukat, akik hazatértek. Jakab Anti jött haza 12 év után, mondja, és Fuksz (helyesen: Fuchs) Gabi tavaly. Itt nem mondja ki, de feltehetően a börtönről beszél, és két másikat is említ, Dávid Lacit és Ferenc Bénit, akiket még várnak haza. Püspök úr saját kézzel írt gratuláló levelet kapott a pápától március elején, és egy hivatalos iratot is, melyben meghívták a zsinatra. Várják, hogy vajon elmegy-e. A temesvári ordináriusnak szóló ugyanolyan meghívót is ebben a levélben neki küldték. Néhány mondatot ír néhány liturgikus változásról, és megemlíti, hogy „a mieink” még nem adtak ki rendeletet ezzel kapcsolatban. Ő eleget tesz mindkét rendelkezésnek, egyelőre egy összevont formával.

(1964. nyár eleje) Bálint levele.⁴⁶⁵ Elmondja, hogy megkapta a kegyelmes úr levelét a távirat után, és mindent felhajt orvosi bizonyítványért, a kormányzó is „protezsálja”. Már meg is ígérték neki, de aztán mégsem állították ki. A kormányzónak még lennének tervei vele, de semmi sem nyer jóváhagyást, reménytelen a helyzete, mondja. Írni többet nem írhat. Most a kórház útján próbál meg orvosi bizonyítványt szerezni, de egyik orvos jóakarattal figyelmeztette már arra, hogy „nagyon veszedelmes játékot” űz. A helyzete kezd elmérgesedni, pedig ő teljesen alaptalanul van benne, és ezt mások is mondják, teszi hozzá. Ezután részletes útmutatást ad arra vonatkozóan, hogy mit küldjenek el neki a szobájából (nadrágot, zoknit, szandált, szerszámostáskát, tele-

⁴⁶⁵ 1083. sz. irat

víziót, antennakábelt). Azzal zárja, hogy a televíziójukból van még két részlet (kifizetendő), azt valahogy oldják ők meg, és a pénzt aztán eljuttatja.

Úgy tűnik, hogy az orvosi bizonyítvány beszerzése itt azt jelenti, hogy betegállományba, betegszabadságra menne, valószínűleg ezt javasolták neki, ám a jelek szerint egy orvos felbírta rá a figyelmét, hogy ez nem szabályos, hiszen egy egészséges ember számára kell kiállítani olyan igazolást, amely betegnek állítja, ami szabálytalan lenne, és ha kiderülne, büntetnék az orvost, ezért mondta az orvos, hogy veszélyes a kérése.

1964. június 7. Melánia levele.⁴⁶⁶ Várva várt levelét megkapta, bár már nem is reménykedett a válaszban. Szeretné látni a bátyját, mondja, és szeretne elbeszélgetni a címmel is, de nem tud elutazni a munkája miatt. Itt részletesen elmeséli, hogy férje üzletvezető, és betegeskedik, ezért neki kell helyette vezetnie az üzletet, és nem mehet szabadságra sem, mert nincs helyettesítője. Panaszkodik az éghajlat miatt, az állandó por miatt, a szeszélyes vevők miatt, mindez okán az idegei tönkrementek, mondja. Ismerte ezt a tájat, mégis idejött, mert nem volt más kiút. Vannak napok, amikor majdnem őrjöng, olyan honvágya van. Írhatna még, de abbahagyja, mert semmi jót nem tud írni. Azzal zárja, hogy örül annak, hogy a bátyja jól van, és csak ő tudja, még a bátyja sem, hogy mindent a címzettnek köszönhet. Azt reméli, hogy a következő évben meglátogathatja a bátyját.

1964. június 8. Angéla levele öccséhez.⁴⁶⁷ Elmondja, hogy már egy hónapja készül levelet írni, de mindig akadtak sürgősebb dolgai. Most csend van, mondja, a néni is elment Zilahra. A levél első felében a saját egészségi állapotáról ír: kivették a szeget a lábából, és a kórházból is a saját lábán ment haza. Ezt követően két ismerősükről ír, akiknek gipszben van a végtagjuk, de állapotuk javul, majd rátér a családi hírekre. A Tibi fiaira panaszkodik, részben, mert nem járnak hozzá, részben,

⁴⁶⁶ 1103. sz. irat

⁴⁶⁷ 0854. sz. irat

mert az iskolában is panaszkodnak rájuk. Egyikük két hétig nem járt iskolába, és megfenyegették azzal, hogy ismételnie kell majd az évet, erre most elkezdett járni. Ő reméli, hogy jövőre Kaplonyba íratják őket, de erről majd az öccsével is beszélni akar, ha majd hazament. Adéltól kapott egy „cifra hangú levelet”, amelyben látszólag őt okolja azért, mert Jancsi még nem küldte el neki a harmóniumot. Annyit már elért azóta, hogy Jancsi megérdeklődte a harmónium elküldésének módzatait – csak csomagolva lehet. A bélteki rokonaik is elköltöztek, eladták a házat, így ennek a hercehurcának is vége van. Most „békés, nyugalmas a portánk tája”, mondja. Azzal zárja, hogy most mennie kell a templomba.

(Datálás nélküli, valószínűleg a 0854. sz. levélre küldött válasz.) Nővérének küldött levél.⁴⁶⁸ Csodálkozott, hogy végre levelet kapott otthonról. Kornéliát említi, hogy azt javasolta neki, hogy Gyulafehérvárra kérje „a beutazását”, ne Nagykárolyba. Itt eszébe jut, hogy Szives Béla igazgató kínálkozott tavaly, hogy menne (oda), de ő nem volt elég figyelmes, hogy meghívja őt Fehérvárra. Sajnálja, hogy Adéltól cifra hangú levelet kapott. Az a véleménye, hogy akár Vásárhelyen is találhattak volna harmóniumot, hiszen „egy olyan városban, ahol annyi katolikus iskola volt, biztosan van még a padlásokon is harmónium”. Kéri nővérét, hogy viselje el a cifra hangot. Ezt követően arról ír, hogy sokat töpreng a Tibi fiain, azon, hogy vajon hogyan lehetne „megmenteni” őket. Az a véleménye, hogy szét kell választani őket, de még nem tudja, mi lenne a megoldás. Mostanában, hogy közeledik az évforduló, sokat gondol Tibire. Nyári terve még nincs, de sokat kell otthon dolgoznia, mert a következő iskolai évtől nem használhatnak tankönyveket, ezért le kell gépelnie a jegyzeteket. A levelet csak pár nap múlva folytatja. Nemsokára mennek haza a diákok, mondja. Kornélia írta, hogy oda kéri az útlevelét. Azzal zárja, hogy nem ír többet, mert rapszodikus az egész, majd előszóval elmondja a többit.

A levélre kézzel írta rá utólag az évszámot: 1964.

⁴⁶⁸ 1104. sz. irat

1964. június 12. Pista kézzel írott levele.⁴⁶⁹ Emlékeztet arra, hogy télen írt a címzettnek, és érdeklődött pár könyvtári és liturgikus adat iránt. Értesíti a címzettet arról, hogy ő július elejéig itthon van, és kérdezi, hogy eddig az időpontig nem megy-e haza, mert szívesen találkozna vele.

1964. június 21. Bálintnak küldött levél.⁴⁷⁰ Az elején tisztázza Mihály, hogy a püspök megbízásából ír. Azt üzeni a püspök általa, hogy leveleit megkapta, de nehéz lenne válaszolnia. Tényeket kellene a Bálint emlékezetébe idéznie, amelyeket ő sem szívesen idéz fel. Ezek a tények késztették arra, mondja, hogy megvonja a tanári, nevelői megbízását. A visszavonást nem tudja megváltoztatni. Nehéz anyagi helyzetét megérti, és hajlandó segílyt utalni ki neki, de reméli, hogy fizetését ezekre a hónapokra rendezni lehet. Meglepte viszont az utolsó leveléből az, hogy Bálint „a departamenthez” akar fordulni az anyagi ügyével. A püspök aggódik amiatt, hogy ez esetben írásban fognak kérni tőle jelentést, „és az nem lesz jó”. Eddig tart a püspöki üzenet, innen a saját véleményét írja Mihály. Ha az igazolvány „nem megy könnyen”, mondja, akkor „megéri az áldozatot is”, ez megtérül azokból az összegekből, amelyeket minden bizonnyal megkap majd. Ha szüksége van segílyre, írja meg, és kapni fog. Csak annyit tegyen, hogy egy levelezőlapon megírja neki, hogy reflektál a szóban forgó dologra. Azzal zárja, hogy mennie kell az évfázóra, és szeretettel öleli.

(1965. kora nyár) Datálás nélküli levél Adélhoz.⁴⁷¹ Azzal kezdi, hogy régen nem írt, mivel várta az alkalmat, most megy Magdolna, és vele küldi a levelet és a pénzt is. Úgy tudja, hogy márciusra küldte utoljára, és most három hónapra küldi az összeget. Hozzáteszi, hogy a nyárral késni fog, mert jön Kornélia Budapestre és kirándulni fognak. Legközelebbi feladata az lesz, hogy reverendát csináltasson, mert az amerikai

⁴⁶⁹ 0855. sz. irat

⁴⁷⁰ 1107. sz. irat

⁴⁷¹ 0666. sz. irat

kissé szűk, mondja, bármennyire is szereti. Összel vásárolni fog „egy olyan 150 lejes szövetet”, de ha a nővére talál dok nevezetű anyagot, festessen neki. Aztán beszámol arról, hogy egy kollégájával baj történt, mert a fiúk nagyon lelkesedtek érte, és ezért irigykedni kezdtek, „és így született meg a baj”. Míg ők vitáztak és várták, hogy a püspökség kivizsgálja a dolgot, az államhatalom a maga részéről úgy oldotta meg, hogy megvonták a fiúk tartózkodási engedélyét. Ezt a püspök „úgy vette”, mintha a kollégája kérte volna őket erre, és felfüggesztette a szolgálattól. Ő el is távozott, a holmijai még ott vannak, mondja. Ezután a családról kérdez, tanácsolja, hogy Erzsí tanuljon, ha tanulni szeretne és bírja, mert mesterséget későbbi években is tud szerezni. De ő nem akar beleszólni, mert nem ismeri.

A levél első felében említett, Kornéliával tervezett kirándulás okán lebet elhelyezni ezt a levelet az 1964. év iratai közé. A kollégájának a történetét már egy korábbi levelében is megírta Adélnak, most itt újra elmondja.

(1964. június, az iskolai évvárás körül) Ferencnek írt levél.⁴⁷² A püspök sajnálta az elmúlt napokban azt, hogy amikor ott járt a címzett, nem üzent általa a kormányzónak. Anyagi ügyben kéri ugyanis a támogatását. Állami törvények szerint, ha a püspökség borát nem a plébániák vásárolják meg, úgy a 18 lejes ár után 15 lejes díjat („taxát”) kell befizetni. Kérdezi Mihály ezzel kapcsolatban, hogy ugyan ki tud 33 lejt adni egy liter borért. Viszont tudják, hogy Szatmár bortermelő vidék, és az innen vásárolt bort hivatalosan nyugtázzák. A plébániák tehát hivatalosan vásárolhatnak bort. A további magyarázat helyett azzal folytatja, hogy „a többit már érteni lehet”. Azzal zárja a levelet, hogy sok anyagi gonddal zárják az évet. És hogy Bálintot mindig fogja sajnálni.

A levélre kézzel írta rá utólag azt, hogy 1964.

⁴⁷² 1106. sz. irat

1964. július 27. Feri levele, válasz az 1106. sz. levélre.⁴⁷³ A kispapok hoztak egy levelet, melyben a címzett említette a misebort. A levelét felolvasta a kormányzónak. Ő azt üzeni, hogy természetesen ajánlani fogják (a borukat), ha valaki érdeklődik, de nincs túl sok remény. Kéri, hogy írja meg két megnevezett kántoriskolás végzős diák helyzetét. Mindkettő azt mondja, hogy nem sikerült a filozófiavizsgájuk, de voltak felvételin a teológián. Kérdezi, hogy vajon felvették-e őket. Kéri, hogy emlékezzen meg arról, hogy másnap lesz Szvoboda kanonok gyémántmiséje.

(1964 nyara) Bálint levele.⁴⁷⁴ Sürgeti a személyes dolgai postázását, kéri, hogy mielőbb küldjék el neki. Elmondja, hogy nincs kilátás az alkalmazására, illetve ha fel is veszik, nem kaphat majd állami fizetést. A szülei és a nagynénje követelik, hogy írja meg, hogy minden felmondás után jár háromhavi fizetés, ami az ő esetében 4350 lej körül lenne. A családjáról azt írja, hogy „nem tudják, hogy tud »valaki« nyugodt lelkiismerettel aludni, amikor őket 2 lej tartozás is nyugtalanítja”. Úgy búcsúzik, mint az erősen lankadó barátja.

(1964 nyara) Emilnek írt levél.⁴⁷⁵ Két kötet „brevi” érkezett hozzá, és nem tudta, mit kell vele kezdenie, ezért egy VI. éves növendéknek ajándékozta. Pár nappal később tudta meg, hogy a címzettéi voltak. Azt javasolja, hogy adja el a brevit a diáknak, aki intenciókat végez majd érte. Szeretett volna vele találkozni. Bálint elment, erről is szeretett volna beszélni vele.

(1964. július) Datálás nélküli levél⁴⁷⁶ nővérének címezve. Elmondja, hogy 17-én érkezik hozzá Kornélia, és azt követően kerül sor a közös körutazásukra. Ehhez nővérének kérvényt kell benyújtania a szatmári

⁴⁷³ 1108. sz. irat

⁴⁷⁴ 1455. sz. irat

⁴⁷⁵ 1472. sz. irat

⁴⁷⁶ 0274. sz. irat

menetjegyirodába, kérvényezzen két körutazási jegyet. Leírja az állomásokat is, amelyeket érinteni fognak: Nagykároly, Bánffyhunyadi, Gyulafehérvár, Nagyszében, Bukarest, Konstanca, Bákó, Csíkszicsó, Nagybánya, Nagykároly. Több időt akarnak eltölteni a tengerparton és Székelyföldön. Néhány tanácsot is ad a nővérenek: „Szalonnát hozzatok, hogy ha semmi ennivalónk nem lenne valahol, abból ehessünk. Egy melegebb svettert és egy plédet, amely könnyebb. Semmi mást, a szükséges ruhát persze 10 napi időre.” A lap másik oldalán 17 fiú neve szerepel egymás alatt írógéppel írva, mellette jegynek tűnő számok, dátumok. A lap tetején ez olvasható: *Ars sacra*.

A lap másik oldalán látható lista valószínűleg a papír elsődleges felhasználását mutatja, a levelet csak később írta a túloldalára azon igyekezetében, hogy felhasználja a kéznél levő lapok üresen maradt oldalait.

1964. július 11. Való Ferenc levele.⁴⁷⁷ Arról számol be, hogy új helyre került, de ezt ő „szerencsétlen megoldásnak” találja. Az előnye, hogy onnan könnyebben lehet bárhova menni. Említi, hogy a nyáron át akarja venni a franciát, a románt és a felső matematikát. Kéri a címzetet, hogy jelezze, ha bármi biztatót tud mondani neki.

Ugyan nem mondja ki, de valószínűleg arra utal, hogy szívesen menne tanítani, és ennek a lehetőségéről érdeklődik. Ezért szúrja be azt az információt is, mintegy véletlenül, hogy felfrissíti az idegen nyelvekkel és matematikával kapcsolatos tudását. A levél írója piarista szerzetes volt.

1964. július 12. Mária levele.⁴⁷⁸ A levelet közös ismerősükkel küldi el. Attól tart, hogy nem emlékszik már rá a címzett, mert nem ápolta a kapcsolatot, ám ennek az az oka, mondja, hogy nagyon le van kötve: egy mérnök család két gyereket neveli, és végzi a ház körüli munkákat. Épp készül nyaralni a gyerekekkel, és erre kéri a címzett áldását. A következő oldalon azzal folytatja, hogy még sok mondanivalója lenne, de

⁴⁷⁷ 1539. sz. irat

⁴⁷⁸ 0272. sz. irat

nincs türelme elmondani, majd beszámol, aki viszi a levelet. Ezután következnek a levelet záró jókívánságai.

Nem jelölték meg a keltezés helyét, így nem tudjuk, hogy honnan írták ezt a levelet, a szövegben azonban szerepel az „onnan a messze távolból” kifejezés. Ez nyilván nem a valós távolságot jelenti, hanem azt érzékelteti, hogy a levél írója távolinak érezte Gyulafehérvárt.

1964. július 12. Mária levele, Budapestről írja.⁴⁷⁹ Feleleveníti az 1945-ös időszakot, amikor együtt éltek meg a nehéz napokat, és amikor számukra Mihály jelenléte sokat jelentett. Ezt írja: „egyszerűsége, türelme, igénytelensége, a mindenki fele való egyformán adott szeretet nemcsak minket, a ház lakóit, de még az odaszállásolt katonákat is vonzotta a személye fele”. Majd egy személyes történetet mond el: egyik mise alatt, amit Mihály tartott, azt kérte, hogy az Úr fejezze ki valahogy azt, hogy szereti őt. A bizonyos mise végén Mihály egy kis képet ajándékozott neki, amit ő jelként értelmezett. Utóiratban mondja el, hogy akitől küldte volna a levelet, végül nem vitte el, és már ott tartott, hogy elégeti, amikor kiderült, hogy mégis van, aki elvigye. Tőlük hallotta, hogy Mihály spirituális, és ezért is örül.

Látjuk, hogy egyáltalán nem gondolt a levél írója arra, hogy postára tegye a levelét.

1964. július 20. Magyarországon élő rokonaitól érkezett levél.⁴⁸⁰ Jelenleg szabadságon vannak, írják. Nem mennek azonban haza, mert januárban készülnek, amikor a szülei ünneplik a 60. házassági évfordulójukat. Szeretnék, ha ő is ott lehetne. Meg is kérdezik tőle, hogy vajon lehetne-e engedélyeztetni, hogy Mihály otthon misézzen náluk, mert a szülők ágyhoz kötöttek. A fiúk jól vannak, röviden elmesélik, hogy kirándulni voltak a Balatonon.

A levél mellett egy fekete-fehér fénykép is van, három fiúcska látható rajta.

⁴⁷⁹ 1481. sz. irat

⁴⁸⁰ 1475. sz. irat

1964. július 21. Román nyelvű körlevél, udvarhelyi esperes küldi a püspök nevében.⁴⁸¹ Arra kéri a plébánosokat, hogy jelentsék, ha visszaélést tapasztalnak a vallás gyakorlása kapcsán. Ezt a híveknek is a tudomására kell hozni.

Nem világos, hogy a visszaélés kinek a részéről jöhet.

1964. július 23. Képes levelezőlap.⁴⁸² Ottó küldi, az írása nehezen olvasható. Egy szívességet kér Mihálytól, és megírja neki a saját postacímét.

1964. július 26. Egy tanítványának a levele.⁴⁸³ Egy barátjának az ügyében ír. A barátja jelenleg a termelésben dolgozik. Szívesen menne a teológiára. Estiben elvégezte a 8. osztályt. Elméleti tantárgyként tanult számtant, fizikát, kémiát, állattant, növénytant. Az a kérdésük, hogy vajon nyári különbözeti vizsgákkal nem végezheti-e el a 9–10. osztályt? És akkor 11. osztályba menne egyenesen a kántoriskolába. Azt írja, hogy a fiú árva, édesanyja szolgálósággal keresi a mindennapit, nincs, aki eltartsa. Várja a címzett válaszát. Magáról azt írja, hogy vakációja jól telik, eddig sikerült az intézeti programot követnie.

1964. augusztus 5. Képes levelezőlap.⁴⁸⁴ Magyarországról küldik. Megköszönik Mihálynak a kedvességét és figyelmes jóságát, amivel sikeressé tette a túrájukat, amely sikeres volt, bár a társait kisebb baleset érte a tengerről visszafele jövet.

1964. augusztus 14. Paptársának levele.⁴⁸⁵ Elmondja, hogy van egy barátja, aki érettségizett, elvégzett egy kétéves technikumot, és érdeklődik arról, hogyan tudna a teológiára felvételizni. Hozzáteszi, hogy jegy-

⁴⁸¹ 1462. sz. irat

⁴⁸² 2312. sz. irat

⁴⁸³ 1477. sz. irat

⁴⁸⁴ 2310. sz. irat

⁴⁸⁵ 1485. sz. irat

ben is járt, de felbontotta. A hatóságok nem reagáltak már évek óta az átköltözést kérő beadványára. Kérdezi, hogy mikor mehet oda, kell-e személyesen mennie.

1964. augusztus 14. Kornélia levelezőlapja.⁴⁸⁶ Elmondja, hogy baj nélkül és békességben érkezett haza, csak az élmények élnek. Köszöni a sok kedvességét.

1964. augusztus 19. Mihály levele Ferencnek.⁴⁸⁷ Kéri, hogy ez adott címre küldjön két darab orgonakönyvet és vagy öt darab Hozsannát. Ezt követően az intenciókról kérdezi: „Kérdésem, hogy álltok az intenciók ügyében.” Azt mondja, náluk a „Mánuáliák” ára 10 lej, ami kb. 12-13 Ft, majd így folytatja: „Ha tetszik, végezhetsz 50 drb-t. Jelezd így: az ajánlatot elfogadtam. Kérek még stb. Remélem, elrendezhető az ügy.”

Valószínűleg a címzett paptársa és egyben magyarországi ismerőse lehetett. Úgy tűnik, mintha az intenciók és a rendelt könyvek ára között összefüggés lenne. Mihály láthatóan azt szeretné, ha magyarországi paptársa küldene neki hét darab könyvet, és – ezzel összefüggésben vagy sem, de – mondjon 50 misét. Alapállásban az, aki mondja a misét, kellene kapja érte a megfelelő pénzösszeget. Ha valóban elküldené neki 50 intenció árát, akkor rendben lennének. Am azt nem említi, hogy küldené az árát, hanem helyette ő kéri, hogy cserében könyveket küldjön a címzett neki. Vagy mindketten tudnak arról, hogyan juttatja majd el Mihály a pénzt, és ezért nem is részletezi a levélben, vagy ha a könyveket is belekalkulálta, akkor a címzettnek anyagi kára adódik, hiszen nem csak hogy nem kapná meg az 50 intenció árát, hanem még neki kell könyveket beszereznie és postáznia.

1964. augusztus 21. Feltehetően Mihály levele Silvestru nevű címzettéhez.⁴⁸⁸ A levél román nyelvű, írógéppel készült másodpéldány,

⁴⁸⁶ 2311. sz. irat

⁴⁸⁷ 0277. sz. irat

⁴⁸⁸ 0276. sz. irat

nincs aláírva. A levél arról szól, hogy az alulírott beszélt a kántoriskola igazgatójával, aki azt üzeni, mondják meg azoknak, akik oda akartak beiratkozni, hogy ehhez szükségük van a Vallásügyi igazgatóság (Departamentul cultelor) jóváhagyására. Azt javasolják, hogy valaki személyesen vigye el oda a kérvényeiket, és beszéljen a gyerekek érdekében, ők fenntartják addig a három helyet. Utóiratban jelzi, hogy a jelen levelelről a tanárok is tudnak, ők kérték, hogy írjon.

A levelet tegezõ módban írta, ebbõl feltételezhetõ, hogy személyes, közeli ismerõsök voltak.

(Az elõzõ levél hátoldalára készült másolat, dátum nélkül, de valószínûleg azonos idõszak) Kornéliához írt levél.⁴⁸⁹ Azt írja, küld egy kis kóstolót, mert sajnálja, hogy üres kézzel ment el. Ugyanakkor kéri, hogy küldjön neki 50 darabot A magyar helyesírás szabályai c. kiadványból. Ajándékként eljön, mondja. Ez alatt azt érti, hogy valaki személyesen vinné el a könyveket. A következõkben azt is jelzi, az ajándék vivõjének Mihály felajánlotta Kornélia ottani esetleges segítségét, amennyiben szüksége lenne rá. Azzal zárja, hogy Kornélia lapját hamar megkapta, õ jól van, és szeretettel köszönti a Kornélia ismerõseit is.

Azzal, hogy „ajándékként átjön”, valószínûleg arra utal, hogy az illetõ majd a határon azt mondja, hogy ajándéknak viszi a könyveket. Nem derül ki, hogy kinek kéri az 50 darab könyvet, és hogy ki fogja kifizetni. Anélkül ajánlotta fel a Kornélia segítségét egy harmadik személynek, hogy Kornéliát errõl megkérdezte volna.

(1964. augusztus 22.) Jánosnak írt levél.⁴⁹⁰ Értesíti arról, hogy a fiúnak helye van. Nem fontos, hogy odamenjen, hanem irataival jelentkezzen az ordináriusnál, ott felvéteti magát, és az ordinárius küldi majd. Ezután magáról beszél, az új lakását építi, amely „a spiri-féle belsõ szoba és a porta fölött levõ kis szoba együtt lesz”. Most az ágycsészéjét gyártja

⁴⁸⁹ 0277. sz. irat

⁴⁹⁰ 1473. sz. irat

ahhoz méretezve. Gratulál a címzett írógépéhez, legalább nem talány többé a levele tartalma.

1964. augusztus 22. Ferencnek írt levél.⁴⁹¹ Sajnálja, hogy megkésve válaszol, de egész nyáron arra várt, hogy döntés szülessen. Azt írja, hogy ott most forr minden. Várják, hogy a kollégájuk helyét betöltsék. A címzett ügyében egyenes kérdést intézett – nem fejt ki, kihez, de érezni lehet, hogy a püspökhöz. Azt a választ kapta, hogy egyelőre nem tölti be azt a katedrát. Ő ezt jó jelnek veszi, és biztatja a címzettet arra, hogy legyen türelemmel a továbbiakban.

1964. szeptember 1. Mihály levele a spirituális úrhoz.⁴⁹² Szerette volna személyesen felkeresni, de nem volt módja rá. Várja, hogy átvegye a postásfülke fölötti szobát, és akkor a spirituális belső szobájával együtt kialakít belőle egy lakást magának, a régit pedig átadja az intézetnek. Közben készülnek az új évre, és a püspök kívánsága szerint dolgoznak az új konstitúción, majd jegyzeteket kell készíteniük, mert „a könyveket nem szívesen látják a tanfelügyelők”. Még nincs döntés arról, hogyan oldják meg az eltávozott kollégája óráit – az előző félévben ő, Mihály tanította az anyagát. A püspök össze szeretné hívni az egyházmegyei liturgikus bizottságot. Itt végül abbahagyja a beszámolót, arra panaszkodva, hogy állandóan megzavarják, miközben ír. Végül bocsánatot kér, amiért év közben nem válaszolt a leveleire.

1964. szeptember 2. Ferkó levele.⁴⁹³ Azzal kezdi, hogy örült a leveleinek, nem is annyira a benne foglaltakért, mint „azért a kellemes érzésért, hogy azért még mindig vannak emberek, akikben nem kell csalódnunk.” (Kiemelés az eredetiben.) Elmondja, hogy egy paptársra és egy ismerőse nemrég meglátogatták, csak azért, hogy örömet szerezzenek neki. Ezután a kifürkészhetetlen gondviselésről ír, amelynek szerelme-

⁴⁹¹ 1474. sz. irat

⁴⁹² 1479. sz. irat

⁴⁹³ 1493. sz. irat

se lett, majd arra kéri a címzettet, hogy jelezze, ha úgy érzi, hogy szó lehet róla.

Ez utóbbi megjegyzés valószínűleg arra vonatkozik, hogy menne tanítani.

1964. szeptember 4. Bandinak írt levél.⁴⁹⁴ Első felében megkéri, írja meg neki, hogyan készül a sokszorosító kocsonya. Azt írja, a kántor öccsének kellene. A második kéréséről azt írja, hogy bizarr. Elmondja, hogy nem tud hozzájutni ahhoz a szabályhoz, amely a szobákba belépők fogadására vonatkozik. Azt írja, hogy „Bold. Szilárdtól” (valószínűleg Bogdánffy Szilárd) látta, hogy felállt, ha ők (valószínűleg diákként) beléptek hozzá, „viszont mások még kollégák belépésekor sem állnak fel”. Kéri, hogy erre is válaszoljon, ha tud.

A sokszorosító kocsonya kifejezés valószínűleg a hektografálás technikájára vonatkozik.

1964. szeptember 4. Kornéliának írt levél.⁴⁹⁵ Közeledik szeptember 16-a, és ezért névnapj jókívánságait küldi. Most köszöni meg a vastagabbik könyvet. A vékony is szép volt, de a vastagban „csodálatos mélységek tárulnak fel”. Nagy műveltségű ember írta, és ő a művészetet mindig irigyelte és csodálta. Továbbá elnézést kér, hogy csak most néz utána valaminek, ami Kornéliának kellett volna. Holnap akar neki állni a szobája rendezésének. Vágyik az újra, a változásra. Végezetül arra kéri Kornéliát, hogy nézzen utána, lehet-e kapni „B-klarinéthez iskolát”, feltehetően oktatási anyagot. Kérdezi, hogy vannak Bözsiék, és eszébe jut, hogy Máriának még nem is válaszolt. Kornéliát kéri, hogy mondjon neki köszönetet a képekért és a kedves soraiért.

(1964. ősz eleje) Datalás nélküli levél nővéréhez.⁴⁹⁶ Azzal kezdi, hogy elküldi neki egy reverendáját, kéri, hogy festesse be, javítsa meg, igazítsa meg a gombjait, mert bár megkopott, úgy gondolja, a szövete

⁴⁹⁴ 1488. sz. irat

⁴⁹⁵ 1489. sz. irat

⁴⁹⁶ 0273. sz. irat

még erős, így használható. A zsebét korábban ő maga varrta be, mert kilátszott a fehér bélés, de ha fekete bélést tudna tenni, akkor hagyhatja kinyitva a zsebet. Addig is majd használja az amerikaiat, mondja. Továbbá 200 lejt küld, mint augusztusi illetményt. A többit akkor küldi, amikor a nővére megírja, mennyibe került (nem fejt ki, micsoda, talán a javítás). Járt otthon, mert nála volt egy ismerőse, ahogy ő fogalmaz, „Pestről egy jótevőm, Meszlényi Kornélia”, aki jól érezte magát. Most kezdi rendezni az új szobáját, meséli, őszre talán kész lesz. A lap másik oldalán 17 fiú neve szerepel, a nevek egymás alatt, írógéppel írva, nekük mellett jegyeknek tűnő számok. Valószínűleg tanárként ide jegyezte fel az iskolában a diákok által szerzett jegyeket, és a hátoldalát felhasználta arra, hogy egy levél másolatát arra készítse el.

1964. szeptember 22. Egy kántoriskolát végzett volt tanítványának a levele.⁴⁹⁷ Elmondja, hogy három évvel a kántoriskola elvégzése után elhatározta, hogy jelentkezik teológiára. Volt a kormányzónál is, aki örült neki, és biztatta, hogy írjon Mihálynak. Ezért kérdezi tehát, hogy kell-e felvételiznie, vagy ez megoldható az iskola kezdésekor, amikor már a csomagjaival megy. Sürgős válaszát várja.

1964. szeptember 26. Paptársának levele.⁴⁹⁸ Névnapijára gratulál. Magáról is szól: minden megy a maga útján, nagy nehézségei nincsenek, a hívek buzgósága sem csökkent, csak az ifjúságé, de azt írja, hogy ők is helyreigazodnak. Édesanyja legyengült, kéri, emlékezzen meg róla.

1964. szeptember 27. Szerzetes paptársának levele.⁴⁹⁹ Névnapijára küldi a jókívánságait. Stílusa udvarias: a címzett „becses” névnapijáról beszél. Levelével néhány pillanatra megzavarja a nagy munkájában, de ezt szeretetből teszi.

⁴⁹⁷ 1470. sz. irat

⁴⁹⁸ 1490. sz. irat

⁴⁹⁹ 1491. sz. irat

1964. szeptember 27. Paptársának levele.⁵⁰⁰ Névnapijára küldi a jókívánásait.

1964. szeptember 27. Angéla levele öccséhez.⁵⁰¹ Azzal kezdi, hogy Magdi küld 100 lejt, mellékeli. Majd rátér arra, hogy Kornélia írt, úgy tudta, hogy a címzett még otthon lesz, hiszen megígérte, hogy újarakja a kályhát. Angéla azt válaszolta neki, hogy nemcsak hogy nem jött az öccse, de arra sem méltatta őket augusztus 9-e óta, hogy írjon nekik. Azonban mivel névnapija van, megtöri ő a csendet, és jókívánásairól biztosítja. Ezt követően a családi ügyekről ír, pontosabban a testvéreik iskolás gyerekeinek rendezéséről, előmeneteléről. Sógornőjük fiait át akarta íratni Kaplonyba iskolába, mert a fiúk elmondása szerint nem szívesen mennek be Nagykárolyba. Másnapra azonban meggondolta magát, és mégis mindketten Nagykárolyba járnak iskolába. Délután járnak, meséli Angéla. Reggel fél 8-ra mennek hozzá a templomba. Délelőtt velük foglalkozik. Hoznak magukkal ennivalót is, mondja, de azért ő Isten nevében egy-egy tányér meleg levest minden nap ad nekik. Fél egykor indulnak iskolába, és este mennek haza. Délután másik testvérük fia van ott, vele késő estig tanul, de így is gyenge eredményeket érnek el. Azt biztosan tudja az öccse, meséli, hogy Adél hazaküldte Erzsit, és elvitte Jóskát. Neki is gyenge bizonyítványa van, Angéla nem tudja, hogy fog boldogulni vele. Állítólag Erzsi otthon nem tanul, és nem hallgat anyjára, és azt kérte János, hogy hozzák be őt is Károlyba. Angéla azt mondta neki, hogy csak akkor, ha fizetnek érte havi 100 lejt. Szerinte igazán keveset kért, mert „egy ilyen nagy lánynak sok minden kell”. Azt válaszolta János, hogy gondolkodnak. Aztán később János visszament hozzá, amikor ő már nem volt otthon, csak a néni, és kifejtette neki, hogy küldeni fogja majd a 100 lejt, bár tudja ő, hogy Angélának sok pénze van, és azt kérdezte, hogy vajon mire halmozza, talán csak nem a zárdát akarja visszaállítani? Angéla sajnálja, hogy nem neki mondta ezt az öccse, mert, ahogy írja, megmosta volna a fejét a „sen-

⁵⁰⁰ 1491. sz. irat

⁵⁰¹ 0281. sz. irat

kiházinak”. Angéla úgy tudja, hogy legkevesebb 1500 (?) lej a fizetése (nehezen olvasható a szám, javították), de elherdálja az egészszet. Az ügynek végül az lett a megoldása, hogy a néni meggyőzte Klárát, hogy Erzsit ne küldjék Károlyba, mert Angéla nincs otthon délután, és úgysem tudna neki segíteni. Ezután áttér egy másik témára: Adél írt a napokban, kéri, hogy Klára menjen sürgősen Vásárhelyre, mert az a gyanúja, hogy rákos. Klára el is ment, de míg odavolt, Erzsit nem vitték hozzá Nagykárolyba, hanem otthon maradt, mert egy kislánnyal együtt nagyon jól tudnak együtt tanulni. Ezt követően a néni panaszlik, arra, hogy folytonos zsörtölődése fárasztja. A néni úgy véli, hogy nem azért dolgozott egész életében, hogy öregségére „más pulyáival kínlódjon”. Angéla arra biztatta a nénit, hogy menjen el Zilahra, ha nem bírja, ő ennek csak örülne. Hozzáteszi, hogy ő örül, ha segíthet a testvéreinek. Erzsinek is szívesen segítene, ha tudna, hogy tudjon leérettségizni. Kornéliától kapott három könyvet, mert felfedezett egy olyan üzletet, amely postázza is a könyveket. A három könyv a következő: Kipling: Dzsungel könyve, és két könyv Fekete Istvántól. Azzal zárja, hogy a munkahelyén írta a levelet, és már háromszor megszakította. A néni otthon rántja a húst, a tésztát a tegnap megsütötte. A mellékelt skapuláré az Annuskáé, ott felejtette. Őket is köszönti, és még egyszer köszönti öccsét is névnapja alkalmából.

1964. szeptember 28. Családjának írt levelet Mihály.⁵⁰² Ezek az első sorai, amelyeket az új lakásában ír, és ezeket a családjának írja. Az új lakás körüli munkákat említi, majd elmondja, milyen a szobája: „Nagyon-nagyon kedves otthonom lett. Itt bent az ágyam, íróasztalom, gépem, legszükségesebb könyveim, egy szekrényben ruháim, két szék, egy térdeplő, rádióasztal, kályha és mosdó van. Odakint a többi. Nagyon kedves és szép is. Így mondják. Én erre az utóbbira nem sokat adok. Csak hasznos legyen. Meleg szoba. Reggel 9-től este hatig nap vág be az ablakon, ha nap süt. És ez mindennél többet ér. És mindent elmond.” Témát vált, megemlékezett testvérbátyja 40. évfordulójáról

⁵⁰² 1492. sz. irat

– valószínűleg a legidősebb testvérük halálának évfordulójáról. Kezdődik az új év, sok órája lesz. Itt így ír: „Úgy érzem, most vagyok életem teljében. Most kell dolgoznom. És alig várom az új munkát.”

1964 őszén. Datálás nélküli levelet írt unokahúga Mihálynak.⁵⁰³ Elmeséli, hogy kétszer is felvételizett filológiára, sikertelenül. Végül egy kétéves könyvelői iskolába jutott be, azt végzi Kolozsváron. Panaszkodik, hogy nehéz az anyag, sok a tanulnivalója, és mind románul van. Csak vasárnap találkozik két testvérével, ilyenkor együtt elmennek mi-sére a város szélén levő kis kápolnába. Ösztöndíjat ő is és fiútestvére is kap, a lánytestvéréé még nem biztos. Édesanyjáért aggódik, aki egyedül maradt otthon és beteg. Az orvos szerint gyógyítható a betegsége, csak be kell tartania az előírásokat. A bentlakásban a társairól azt írja, hogy „szedett-vetett társaság”, de nem sokat törődik velük. A koszt nem a legjobb, nagyon kevés, nem laknak jól egyszer sem. Kéri, hogy Miska bácsi is írjon neki pár sort, hiszen nem tud róla semmit sem. Azzal zárja, hogy már éjfél van, és ő már fáradt, ezért arról a fiúról, aki udvarolt neki, csak a következő levelében ír majd.

1964. szeptember 21. Levél paptársától.⁵⁰⁴ Arra kéri, hogy számoljon be egy teológus ott töltött egy évről. A diák édesanyja a házvezetője, és ő szeretné tudni. Csak nemrég tudták meg, hogy a diák nem tér vissza a teológiára.

1964. szeptember 23. Képeslap paptársától, Pesterzsébetről küldte.⁵⁰⁵ Névnapijára gratulál.

1964. szeptember 26. Paptársának levele.⁵⁰⁶ Névnapi jókívánságait fogalmazza meg, majd mentegetőzik, hogy nem tudott elmenni (nem

⁵⁰³ 0282. sz. irat

⁵⁰⁴ 1482. sz. irat

⁵⁰⁵ 1466. sz. irat

⁵⁰⁶ 1460. sz. irat

írja, hova, talán látogatóba), mert durrdefektet kapott, de ami késik, nem múlik.

1964. szeptember 27. Paptársának levele.⁵⁰⁷ Arra kéri őt, hogy a küldeményt juttassa el Emilhez. Értesíti arról, hogy fr. Körtvélyesy (?) szerzetes elhunyt. Utóiratban a lap alján köszönti közlegő névnapja alkalmából.

1964. szeptember 27. Paptársának, volt tanítványának levele, tanár úrnak szólítja Mihályt.⁵⁰⁸ Névnapj jókívánások után elmondja, hogy náluk közel 500 gyerek bérmeálkozott. A búcsúzás így szól: „köszöntelek, paxollak”.

A „paxollak” szó ma már nem használatos, de ebben az időszakban több levélben, hasonló kontextusban előfordul, barátok közötti viszony kapcsán, búcsúzásakor írják.

1964. szeptember 27. Paptársának, Dömjénnek a levele.⁵⁰⁹ A levél első felében közlegő névnapjára fogalmazza meg a jókívánásait. A következőkben azt javasolja, hogy állítsák vissza „régibizalmas” kapcsolatukat. Ő a maga részéről bocsánatot kér, ha akár közvetve, akár közvetlenül megbántotta volna. Azt írja, hogy a zavarokat nem ők ketten okozták, hanem mások keltették. Ezért a köztük állókat állítsák félre, a múltat hantolják el, ezt javasolja. Ők jól vannak, szaporodott a létszámuk, szeretné, ha ez meg is maradna. Reméli, hogy a címzett nem kerül ki a portájukat, ha arra jár.

1964. szeptember 27. Paptársának levele.⁵¹⁰ Névnapja alkalmából közvetíti jókívánásait.

⁵⁰⁷ 1467. sz. irat

⁵⁰⁸ 1461. sz. irat

⁵⁰⁹ 1454. sz. irat

⁵¹⁰ 1459. sz. irat

1964. szeptember 27. Paptársának levele.⁵¹¹ Székelyudvarhelyről gratulál a névnapjára, és küld neki az új lakásába valamit szépítésül. Elmondja, hogy elégedett a munkájával, már 221 gyerek jelentkezett hittanórára.

1964. szeptember 27. János levele.⁵¹² Névnapjára gratulál. Ezután elmondja, hogy a vakációzó fiúk jól vannak, minden napot az ő vagy a káplán felügyelete alatt töltik, még kirándulni, szórakozni is általában a káplánnal együtt mentek el. Kérdezi, hogy milyen vélemény alakult ki azokkal az „atyákkal” kapcsolatban (idézőjel tőle), akik állítólag részt vesznek a „vzs.on”? Mit fog tenni a püspök? Szeretne a címmel találkozni, mert vannak még kérdései.

A „v. zs.” rövidítés feltehetően a vatikáni zsinatot jelenti. A II. vatikáni zsinat 1962–1965 között zajlott.

(1964.) szeptember 28. Távirat Tyukodi Mihálynak Gyulafehérvárra.⁵¹³ Szövege: „Ad multos annos”. Egy paptársa írta alá, Mihály névnapján küldte.

(1964.) szeptember 29. Szives Béla levele.⁵¹⁴ Névnapjára írja. Miután felköszönti, magáról is ír. Ő a 64. évében van. Találkozót tartottak Budapesten és Esztergomban azok, akiket 1924-ben szenteltek. Zitzmann is ott volt. Így zárja: „Bárcsak látnálak. Nagyon szeretném öregedő éveimet a kezedben pihentetni. Hátha kiszednél a hajamból néhány élettanítást és tanulságot.”

A levél keltezésénél 1974. szeptember 29. szerepel. Ez nyilván elírás, valószínűleg 1964-et akart írni, ugyanis Szives Béla 1974-ben már nem élt, 1971-ben halt meg.

⁵¹¹ 1457. sz. irat

⁵¹² 1459. sz. irat

⁵¹³ 1456. sz. irat

⁵¹⁴ 1463. sz. irat

1964. szeptember 29. Bálintnak írt levél.⁵¹⁵ Nem sietett a küldéssel, mert az új lakásán dolgozott, és mert a címzett azt mondta volt, hogy nem sürgős. De most, hogy megsürgette, intézkedni fog. Anyagi helyzetét sajnálja, de nem tehet semmit, esetleg, ha úgy adódik, említeni fogja „Neki” – itt valószínűleg a püspökre utal.

(1964. szeptember 29.) Ferencnek írt levél.⁵¹⁶ Elmondja, hogy a beiskolázási számuk idén 15, de egyvalaki máris kiesett, tehát nincs meg a 15. Várjon a fiú pár napot, amíg tisztázódik, és ő táviratozni fog.

1964. október 4. Paptársának levele.⁵¹⁷ Reméli, hogy már orgonált a könyvekből. Értesíti, hogy elvállalja az 50 sacramot, egy részét már el is végezte. További kívánságait is teljesíti a lehetőségeihez mérten.

A kontextusban a sacram itt szándékra mondott misét jelent.

1964. október 10. Pista levele.⁵¹⁸ Névnapijára nem írt, csak imádkozott érte, ezt most pótolja. Mióta elváltak, elfoglalta új helyét. Jól van, tanulgat németül. Heti 20 hittanórája van, 8 német és 12 magyar. A következőkben a címzettől kérdezi, hogy van-e valami változás, új tanárok vannak-e. Jókívánságokkal búcsúzik.

1964. október 11. Paptársához írt levél.⁵¹⁹ Szabadkozik, amiért csak most válaszol a levelére. Egy fiúról írja, hogy úgy látszik, nem találta fel magát ott. A maga módján törekedett, de olyan társaságba került, amely elégedetlenséget szított. Reméli, hogy a javára lesz az ott töltött egy év.

1964. október 11. Paptársához írt levél.⁵²⁰ Visszatekint arra, hogy hol romlott el a baráti kapcsolatuk. Azt írja, hogy 1963 telén történt,

⁵¹⁵ 1487. sz. irat

⁵¹⁶ 1486. sz. irat

⁵¹⁷ 1469. sz. irat

⁵¹⁸ 1465. sz. irat

⁵¹⁹ 1453. sz. irat

⁵²⁰ 1452. sz. irat

amikor ő meglátogatta a beteg öccsét. A falu kántorválasztásra készült, és bár ő távol akart maradni, belekeverték a kaplonyiak, mert ezt is, azt is mondtak neki. Azért nem kereste fel a címzetet, hogy távol tartsa magát ettől. Abban az időszakban a kormányzó házát is elkerülte, ebből is látszik, hogy valóban nem volt köze a kántorválasztáshoz. Bocsnatot kér tőle, ha távolmaradásával gyötrelmet okozott neki. Sajnálja a kántorukat, mondja. Arra kéri a paptársát, hogy mondja meg neki, hogy ő, azaz a kántor téved és rágalmaz, ha azt állítja, hogy Mihály durván kezelte. Így folytatja: „Egyetlen pofont kapott tőlem életében, amikor ájtatosságot zavart a kóruson való rendetlenkedésével. Azt a nevelési elv kívánta meg.” Azzal zárja, hogy közel száz a növendékeik száma, és megemlékezést kér.

1964. október 14. Péter levele.⁵²¹ Sajnos csak így, levélben tud elbúcsúzni tőle. Megköszöni a kedvességét, amivel elhalmozta. Kolozsváron nem találta nyomát az Éltés Károly-féle Rituálének, Missalének és Breviáriumnak, de sikerült a plébániai könyvtárban felfedeznie egy 19. század végi, majdnem 1200 oldalas, kézzel írt magyar nyelvű rituálé-kéziratot. Kéri, hogy ezt mondja el „M. Á.-nak” (azaz Márton Áronnak) is. Illetve a másik eredmény, amiről beszámol: kell lennie, mondja, egy misale-kódexnek Csíkszentmiklóson, legalábbis 1934-ben még ott volt. A következtetése, hogy itt sok anyag van, de aggodalmát is megfogalmazza: „az egyik plébánián (nomine sunt odiosa) a kallódó könyvek között akadt egy Pázmány-rituálé is, második kiadásban. (XVII. sz.)” Szívességét köszöni, az anyagot várja.

A levél írója arról panaszkodik, hogy az értékes könyveket nem ismerik fel és nem becsülik, hanem hagyják azokat kallódní.

1964. október 19. Szigeti Kilián által írt képeslap.⁵²² Hazaérkezve szeretettel gondol vissza a szép erdélyi napokra, és kéri, hogy megnevezetteknek adja át üdvözetét.

⁵²¹ 1468. sz. irat

⁵²² 1521. sz. irat

Szigeti Kilián (1913–1981) bencés szerzetes a pannonhalmi főiskola tanára volt, bizonyára látogatóban járt a gyulafehérvári főiskolán.

1964. október 21. Egy megnevezett hölgynek írt válaszlevél.⁵²³ Előrebocsátja, hogy megbízásból ír neki. Először is közli vele, hogy „az Anyaszentegyház erkölcstana súlyosan elítéli” azt, ami őt, a címzettet jogosan megbotránkozttatta. Másodsorra pedig azt tanácsolja, hogy ha meggyőződik arról, hogy unokaöccse viselkedésével „bátorított” egy lányt a közeledésre, akkor tanácsolja neki, hogy ne legyen pap. A szöveg két másolat példányban szerepel. Az aláíráshoz a saját neve alá ezt írta: „teol. tanár”.

1964. október 25. Mihályhoz írt levelet Tyukodi Mihály.⁵²⁴ A lelki gyakorlatról akar beszámolni. Idejében megkapta az erre küldött anyagát, de nem olvasta el, egyrészt, mert „idegennek tűnt az intelligens” írása, másrészt, mert el volt foglalva az új lakásának munkálataival. Egyszer még elővette, hogy az ágyban olvassa, de nem olvasott semmit belőle. Eljött a lelki gyakorlat előtti nap, és akkor vette elő. És látta, hogy a bevezető nem az, amire számított. Gyorsan elővette a saját régi anyagát. Azt használta fel, mert az hangulatosabb volt, tele élménnyel, mondja. A továbbiakban sorra veszi az egyes részeket, amelyeket a címzett írt és küldött el neki, és elmondja, hogy mely részeket használta fel, de minden esetben a saját anyagaival kiegészítve. Szokatlanul familiáris hangnemben búcsúzik, ahogy nem szokott: „No szerusz Apám!”

1964. november 5. Paptársának levele.⁵²⁵ Mentegetőzik a késésért, reméli, hogy a címzett ismeri őt, és nem haragszik meg ezért. Ezután arról ír, hogy a nála tett látogatása nem sikerült jól: ő fáradt volt, és lelkileg „rosszul disponálva”, és úgy érezte, hogy zavarja a vendéglátó-

⁵²³ 1496., 1497. sz. irat

⁵²⁴ 1483. sz. irat

⁵²⁵ 1484. sz. irat

ját a munkájában, ezért nem tudtak úgy elbeszélgetni, mint máskor. Hozzászói: „Hiszen a veled való találkozás mindig olyan jól felfrissít, annyi lelki örömet jelent.” Elmondja, hogy most már jobban van. A kinti munkák befejeződtek, és ő behúzódott a szobájába. Vágyik a csendre, a magányra. Közben lassan kezdi megszeretni az ottani embe-
reket is. Háztartása még nincs megoldva, még mindig egyedül van, főz, sepreget. Legszívesebben így is maradna. Ír pár sort a kollégáiról, az egyikről azt, hogy kórházban van. Másik háromról azt írja, hogy elvet-
ték tőlük az állami segílyt, mert tiszteletlenül beszéltek az inspektorral egy búcsún. Kéri, hogy látogassa meg Mihály őt a vakációban, ha arra jár.

1964. november 24. Paptársának a levele.⁵²⁶ Küldi mellékelve a január–februári naptárt. Az egész évit elkészítette, de bizonytalan a nagy-
böjtben, ezért még nem küldi a többit. Kéri, hogy mutassa be ezeket a
püspöknek, főleg a januárit, ahol rövidítések vannak. A találkozóra
nem tudott elmenni, rosszulétei egymás után következtek. Azóta job-
ban van, kevesebb inzulint kap és többet eszik. Kéri, írja meg, ha válto-
zás van a liturgiában, mert ő a falusi elszigeteltségében nem jut infor-
mációkhoz.

1964. november 28. Karácsonyi üdvözlőlevél, amelyet a szatmári
kispapok írtak alá, 24-en.⁵²⁷

1964. november 29. Mihály névnap-i köszöntő levele egy Ferenc
nevű paptársához.⁵²⁸ A levél megírására nagy figyelmet fordított, a
pápa utazására is hivatkozik a köszöntő résznél. Ezt követően megem-
líti, hogy liturgiai változások lesznek, amit március 7-től kell majd be-
vezetni, és azt is, hogy ő „a liturgia megbízottja”. Ez azt jelenti, hogy

⁵²⁶ 1546. sz. irat

⁵²⁷ 1498. sz. irat

⁵²⁸ 1494. sz. irat

„fölte sok” munkája van, de bármennyit dolgozik, nem tud elfáradni. Kéri a megemlékezését.

1964. ősz vége. Volt kollégájának, Bálintnak írt levél.⁵²⁹ Két levelet kapott tőle az ősszel, amelyekre nem válaszolt, mert nem volt ideje, de megtette, amit azokban kért tőle, a csomagot most viszi valaki. Sajnálja az egész ügyet. A címzett utolsó levelében zárójelbe tett megjegyzést rossz néven vette. Valószínűleg őt magát vádolta valamivel, mert így válaszol rá: „Gondolj, amit gondolsz. Nem szoktam csak vízzel mosakodni. És Isten mindent lát.” Ezt követően eszébe juttatja azt, hogy a címzett tartozik neki összegekkel: 330 lejt adott május végén a televízió részletére, 50 lejt a csomagok hazaküldésére, és ősszel is 25 lejt a csomagjai fuvarozására. Tudja, hogy most nincs pénze a címzetteknek, de majd, ha módja lesz, gondoljon erre is.

1964. december 2. M. Jozefina levele.⁵³⁰ Elmondja, hogy az egyik növendék számára sikerül elkészítettüek a reverendát, és nemsokára „befut” egy újabb összeg, amit erre fordíthatnak. Kérdezi, hogy kinek készítsék a következő reverendát. Egy csomagküldési lehetőségről írja, hogy megszűnt, mert sokba került a vám. Kapott a tegnapi újabb csomagot, használt ruhák voltak benne, ám ő úgy látta, hogy közéje tettek újakat is, jól összegyűrve, hogy használnak nézzen ki. Még egy kérdése van: kaptak 100 lejt, amelyet cukorkára költhetnek, és mivel mikulás már eltelik, karácsonyra akarják felhasználni. Kérdezi, hogyan járjon el, esetleg elküldi a pénzt, és ott vásárolnak ők édességet. Kiemeli, hogy ezt az összeget erre a célra szánták. Ezután egy hallgatóról ír, akinek az édesanyja beteges. Elmondja, hogy ha bármi baj történne az édesanyjával, ő segíteni fogja majd.

⁵²⁹ 1504. sz. irat

⁵³⁰ 1495. sz. irat

1964. december 3. Paptársának levele.⁵³¹ Köszöni a rá gondolást és a jókívánásokat. Arra biztatja a címzettet, hogy egy közös ismerősüknek, talán diáknak „rá kell lépni a kis lábujjára”, hogy ne engedjen az iramból – feltehetően a tanulásra utal itt. De ő is ír neki.

1964. december 5. Tillinger aláírással küldött levél.⁵³² Előbb a köszöntést köszöni meg. Ezt követően arról ír, hogy várják már a március 7-től életbe lépő változásokat, de ugyanakkor kifejezi azon véleményét, hogy ezeket „kemény fejjel” kell megfogalmazni, és „kemény kézzel” kell végrehajtani, hogy ne legyen olyan személy, akinek kedve vagy mersze van ellene cselekedni. Ő nagyon várja. Ezt követően a jókívánásait fogalmazza meg. Utóiratban jelzi, hogy hóviharos a nap, biztosan késni fog a levele.

1964. december 6. Távirat.⁵³³ Feladója csak családi nevével szerepel, és arról értesíti Tyukodi Mihályt, hogy Lőrincz János Kálmánt mikor és hol temetik. A távirat magyar nyelvű, helyesírási hiba van benne.

1964. december 15. Paptársának levele, spirituális úrnak szólítja őt.⁵³⁴ A levél mellett csomagot is küld, a levélben felsorolja a csomagban küldött könyvek jegyzékét. A könyveket saját és egy rendfőnök asszony részéről küldi, és arra kéri Mihályt, hogy ossza ki ajándékként a kispapok között. Német nyelvű könyvek is vannak, reméli, lesz majd olyan, aki tud németül.

1964. december 16. Paptársának levele.⁵³⁵ A levél bal felső felébe, a kezdősor előtti részbe egy kis bélyeg méretű fekete-fehér fényképet ragasztottak, amelyen egy karácsonyi jelenet látszik. Alája kézzel, színes

⁵³¹ 1501. sz. irat

⁵³² 1499. sz. irat

⁵³³ 1512. sz. irat

⁵³⁴ 1500. sz. irat

⁵³⁵ 1513. sz. irat

ceruzával egy fenyőágot rajzoltak. Megköszöni a névnap i jókívánásokat és a kedves, meleg hangú sorokat. Kéri, hogy majd értesítse őt a liturgiái újításokról. Végezetül karácsonyi jókívánásokkal búcsúzik.

1964. december 17. Angéla levele öccséhez.⁵³⁶ Levele első felében említi, hogy ők is megemlékeztek édesapjuk halálának 10. évfordulójáról. Egy családi ünnepről („nénikáék ünnepe”) írja, hogy valamikor januárban vagy februárban lesz, de értesítik idejében őt is. Disznót a Klára Imrétől vesznek, és december 28-án vágják. Olcsóbban veszi, mint előző évben, amikor 19 lej volt kilója, most 13-ért kapja, és a tél folyamán fizeti ki, nem egyszerre. Imre tavasszal építeni fog, akkor kell neki a pénz. Adél is küldött neki kölcsön pénzt, abból csináltatták az ablakokat. Úgy tudja, hogy Adél készül végleg hazaköltözni. Erre már régen sort keríthetett volna, mondja, hiszen „igazán kár annyi laktórt kidobni”. Csak azt sajnálja, hogy Erzsit nem adták „valamilyen mester-ségre”, akár betegápolói tanfolyamot is végezhetett volna. Ő, Angéla mindig mondta, hogy nem alkalmas továbbtanulásra. Jelenleg is bukásra áll kémiából és románból, de neki nincs ideje vele foglalkozni, délutánjai nem szabadok, és este unokaöccsével kell foglalkozzon. Klárának rosszulesik, hogy ő nem foglalkozik vele. Úgy tudja, hogy Tóni és Jóska jól haladnak. Jenő írja, hogy Ferkó leszerelt, Hunyadra megy, ott el tud helyezkedni. Jenőék már elég régen ott vannak és jól keresnek, és Ferkó náluk fog lakni. Tibi fiai jól tanulnak. Ennek az előzményét elmeséli. Ő maga ment ki Kaplonyba azzal az elhatározással, hogy oda íratja be őket iskolába, mert október végén „elkezdtek csavarogni”. Kaplonyban azonban az anyjuk és Juliska nagyon kérték, hogy fogadja vissza őket. Ő hajlandó lenne, mondta, ha lenne kit tanítania. Erre Juliska férje, Pali nagyon elverte őket ott előtte, és megígértette velük, hogy rendesen fognak viselkedni. Azóta nincs baj velük, mondja. Hozzáteszi, hogy mindkettő nagyon értelmes, hogy anyagilag jól állnak otthon, és az eset óta az anyjuk is gyakrabban jár be érdeklődni a gyerekek felől. Ők 14-én vágta két nagy disznót, mondja, Klárának egy kicsit

⁵³⁶ 0283. sz. irat

vágtak, de van nekik még egy. Jancsiék kedden vágtak egy 2 mázsásat, nekik az az egy volt. Jancsiék is jól vannak, folytatja, de Jancsinak nincs ideje a gyerekekkel foglalkozni. Tibit ott tartják nála, és ő minden kevés idejét rááldozza. Ahogy írja, „lassan nyiladozik az esze”. István is értelmes, de rövidebbre kellene fogni. Ő, Angéla mindig emlegeti a zenei képzést, de azt válaszolják, hogy nem jut rá idő. Megtelt a papír, ezért befejezi a levelet, reggel korán csörög az óra.

1964. december 19. Paptársának levele.⁵³⁷ Karácsonyi jókívánások után arra kéri őt, hogy küldjön neki kalendáriumot, mert Váradról nem küldenek. Intenciókkal egyenlíti majd.

1964. december 21. Egy kispap levele.⁵³⁸ Arról ír, hogy megkapta a delegációt egy székelyföldi helyszínre, és már várja a vakáció végét, amikor végre belekóstolhat a papi életbe. Karácsonyi jókívánásokkal zárja.

1964. december 22. Segédlelkész paptársának levele.⁵³⁹ Karácsonyi jókívánásai után megköszöni neki mindazt, amit tőle tanult.

1964. december 23. Unokahúgának a levele.⁵⁴⁰ Ő ekkor két testvérével együtt egyetemi hallgató Kolozsváron. Megköszöni a küldött pénzt, és elmondja, hogy immár ösztöndíjat kapnak mind a hárman. Hozzáteszi, hogy a télen nehéz vizsgái lesznek, így kérdéses, hogy megtertarthatja-e az ösztöndíját. De, mint írja, ez már az utolsó nekifutás, ez után csak az államvizsga következik. Azt is elmeséli, hogy Bukarestben voltak háromnapos kiránduláson, és elvitték őket az atomreaktorhoz. Az a véleménye erről, hogy szép, modern a felszerelés, de ő „ilyen helyen semmi pénzért” nem dolgozna. Hozzáteszi, hogy ők is dolgoznak

⁵³⁷ 1508. sz. irat

⁵³⁸ 1507. sz. irat

⁵³⁹ 1509. sz. irat

⁵⁴⁰ 0280. sz. irat

a laboratóriumokban radioaktív anyagokkal, de ott is alig várja, hogy fejezzék be. Végezetül megfogalmazza karácsonyi és újévi jókívánságait.

(1964 karácsonya körül) Karácsonyi üdvözlő paptársától.⁵⁴¹ Az üdvözlőt kézzel, színes ceruzával rajzolta és tollal írta a feladó.

1964. december 25. Paptársának levele.⁵⁴² Az első felében elmondja, hogy bár elkezdte a levél írását, nem tudta idejében befejezni, mert nagyon sok vendége volt, hat nap alatt nyolc személy, öt pap és három civil. És egyéb körülmények is hátráltatták, például az, hogy „éppen most haltak az emberek is”, és még vigília délutánján is temetett. Ezután megfogalmazza karácsonyi jókívánságait és hívja látogatóba.

(1964) karácsonya. Paptársának levele.⁵⁴³ A levelet egy nagyon kis méretű, kézzel rajzolt karácsonyi üdvözlőkártya hátlapjára írta. Megköszöni az édesanyja halála kapcsán küldött részvétnyilvánítást (ő a „résztvevő sorai” hibás megfogalmazást használja). Ezután mementót kér a maga számára, és a saját részéről is ezt ígéri, majd kegyelemteljes ünnepeket kívánva búcsúzik.

1964. december 28. Jánosnak írt levél.⁵⁴⁴ Első felében a címzett látogatására reflektál. Örült a látogatásának, mindig szívesen látja, csak azt sajnálta, hogy nem tudott bizalmasabb beszélgetésbe kezdeni vele – bár azt nem mondja el, hogy miért nem. Eszébe jut, hogy a címzett névnapja van, és hogy ezt tíz éve együtt ünnepelték. Azóta távol kerültek egymástól, de csak térben. A levél további részében magáról ír. Új lakásba költözött, kiemeli, hogy mennyire csendes, még a csengő hangja sem ér el hozzá. Sok órája van, mert átvette a távozott kollégája nyolc óráját is. Nem szokott elfáradni, mondja, de nincs szabad ideje. Így

⁵⁴¹ 1506. sz. irat

⁵⁴² 1510. sz. irat

⁵⁴³ 1511. sz. irat

⁵⁴⁴ 1514. sz. irat

csak ritkán fuvolázhat. Kiderül, hogy klarinéton is játszik, van egy két-kötetes könyve, amiből tanul. Biztatja őt arra, hogy amikor egyszer hozzá megy, vigye a klarinétját is. Említi, hogy liturgikus változások lesznek március 7-től. A tanításról is ír, a kisebbekkel vannak gondjai. Két nagyon jól tanuló temesvári fiú elment, azt írja, hogy jól tették. Nagynénje 60. házassági évfordulójára készül a család, és bár igen sok a munkája, feltétlenül ott szeretne lenni. Említi Lőrincz plébános halálát. Kérdezi azt is, hogyan megy a címzettnek a fényképezés. Boldog új évet kíván neki.

(1964. karácsony és újév között) Kornéliának írt levél.⁵⁴⁵ Feltételezi, hogy megbántotta, mert már régen nem kapott tőle levelet. Igaz, ő sem írt neki. Megkapta a küldeményeit, és szégyelli magát miattuk, de csak így tudta megoldani. Most épp vakációzik, de elmondja, hogy nagyon sok munkája van, mert átvette az eltávozott kollégája nyolc óráját. Nem tud annyit dolgozni, hogy elfáradjon, vagy csak ritkán. Említi a Kornélia társait is név szerint, nem feledkezett meg róluk, és kérdi, hogy vajon mikor fogja őket ott náluk vizontlátni. Azzal zárja, hogy szép volt a karácsony, most várják az újévet, majd januárban vizsgák következnek. Februárban lesz a nagynénje 60. házassági évfordulója, arra készül. Majd így zárja a levelét: „Aztán várjuk a tavaszt, a nyarat, a szép kirándulásokat. Ugy-e eljönnek? Legyen elég. Mert hátha untatom. Inkább egyéb megemlékezést végzek.”

1963/64-es tanév. Feljegyzés, amely érdemjegyeket tartalmaz.⁵⁴⁶ Két írógéppel írott oldala ugyanannak a lapnak, két évfolyam jegyeit tartalmazza latin nyelvből és történelemből. Az 1963/64-es év II. évfolyama gyenge jegyeket ért el, több a bukó vagy épp átmenő minősítés, az I. évfolyam jegyei valamivel jobbak, sokkal több a közepes minősítés, de egyik évfolyamon és egyik tantárgyból sem szerepel maximális jegy.

⁵⁴⁵ 1518. sz. irat

⁵⁴⁶ 0947., 0948. sz. irat

1965. január 1. Gyurkának írt levél.⁵⁴⁷ Először a megszólításról ír, mondván, hogy a 20 évvel azelőtti formában kedves Gyurkának szólítja. Nem válaszolt neki nyomban, mert nem ismerte a helyzetet, és nem akart kérdezősködni a tanároktól, mert nem szeretete volna azt a látszatot kelteni, hogy beleavatkozik az ügyükbe. Feltételezi, hogy a fiától már megtudott mindent. Az ügyről csak annyit ír, hogy megtörténik az ilyesmi, kinövik a fiúk, csak arra vigyázzanak, hogy az egyenes úton járjanak. Jókívánságokkal búcsúzik.

A lapon látszik a kézzel írt aláírása is, dr. Tyukodi Mihályként írta alá.

1965. január 7. Írógéppel írt levél,⁵⁴⁸ a végén kézírással Bálint aláírás szerepel. Két témakört fog érinteni, írja. A levél első részében egy korábbi levélváltás félreértéseit tisztázandó elmondja, hogy nem a címzettre célzott, hanem másokra, amikor többes számot használt. A levél második részében egy kissé bonyolult pénzbeli tartozásos történetet próbál tisztázni. Kölcsönkért valahonnan, és a visszafizeteskor a pénz egy részét az ő tudtán kívül Tyukodi Mihály adta meg öhelyette. Amikor ezt megtudta, visszaküldte Tyukodi Mihálynak a pénzt valaki által, ám akitől küldte, az elfelejtette odaadni, és később, hosszú idő múlva hallotta, hogy az, akitől küldte, értetlenkedett, hogy idegen pénzt talált a saját kabátzsebében, nem tudja, hogy kié. Kéri a címzettet, hogy a közvetítőtől próbálja meg elkérni a pénzt.

Helytelenül írja a sorszámokat: az elsőt „pro prima először”, a másodikat „pro prima másodsor” kifejezéssel vezeti fel, mint akinek láthatóan téves elképzelése van arról, hogy mit jelent a pro prima kifejezés. Figyelemre méltó ez a történet a pénzek oda-vissza vándorlásáról, kölcsönadásról, harmadik személy általi újabb kölcsönről, negyedik személytől való megküldésről, aki aztán elfekteteti az összeget – miközben nem kis összegekről volt szó.

⁵⁴⁷ 1517. sz. irat

⁵⁴⁸ 0420. sz. irat

1965. január 18. Mihály levele, egy kamarás úrhoz címezi.⁵⁴⁹ Az első bekezdésben szabadkozik, amiért nem írt neki a névnapja alkalmából, de biztosítja arról, hogy gondolt rá. A következőkben a bevezetésre váró liturgiai változásokat említi, konkrétumok nélkül, de küld egy mellékletet erről. Végül a sok tennivalójára hivatkozik és arra, hogy eltávozott kollégája helyett tart 8 órát. Megemlékezését kéri.

1965. január 19. Mihály levele egy paptársához.⁵⁵⁰ Megköszöni a küldeményét, örömet okozott neki. Ezután a vizsgaidőszakról ír, majd arról, hogy behallatszik hozzá a fiúk zongorázása. Felsorol neveteket, akik ütik a zongorát felváltva, és jól teszik, mondja. Van a házban már gitár is, három-négy hegedű és furulyák. Kórust is hallott korábban. Ennek mind örül. Újévi jókívánságokkal zárja.

1965. január 19. Paptársának írt levél.⁵⁵¹ Sietve ír, mert vizsgára kell mennie. Mellékelve küld egy tervezetet, amely a bevezetendő liturgiai változtatásokat tartalmazza. Még nem hivatalos, mert az ordináriusoktól függ, hogy mit vezetnek be belőle. Február 7-én lesz a szubdiákonátus, egy megemlékezést kér erre.

A szubdiákonus jelentése: alszerpap. A II. vatikán zsinatot követő jogalkotás megszüntette.

1965. január 20. A kormányzónak írt levél.⁵⁵² Engedélyt kér arra, hogy otthon misézhesen abból az alkalomból, hogy nagynénje 60. házassági évfordulóját ünneplik, ám a néni ágyhoz kötött beteg. A levél egy második példánya⁵⁵³ tartalmazza az engedélyt: a kérvényre kézírással írta rá Czumbel Lajos egyházmegyei kormányzó, aki az „ifjú” párra az Isten áldását kéri (idézőjel tőle).

⁵⁴⁹ 1519A. sz. irat

⁵⁵⁰ 1519B. sz. irat

⁵⁵¹ 1520. sz. irat

⁵⁵² 1522. sz. irat

⁵⁵³ 1551. sz. irat

1965. január 20. Paptársának levele.⁵⁵⁴ Megköszöni az újévi és névnap-i jókívánságokat. Megérti, hogy a címzett nagyon elfoglalt, és reméli, hogy ez csak átmeneti. Küldi a márciusi naptárat.

1965. január 21. Paptársának levele.⁵⁵⁵ Előbb a karácsonyi ünnepekről számol be. Ott voltak nála a szülei, és hosszú évek óta először történt meg, hogy falun töltötte a karácsonyt, gyerekek betlehemeztek, és mindez örömmel töltötte el. Aztán a szülei hazamentek, és ő megint ott maradt egyedül, és él, mint az agglegények, főz, amit tud, végzi a házimunkákat. Nagyon jól érzi magát ott, szép az otthona, szereti. Mégis ráterpeszkedik a lelkére a nagy magány. Bár már a korábbi helyén hozzászokott a teljes elzárkózottsághoz, mégis itt mintha valami hiányozna. Öregnek érzi magát, nem érez magában ambíciót, lelkesedést. Bosszúságai közül kiemeli azt, hogy a rádiója már többször elromlott, és fényképezni sem tud, mert elromlott egy lámpája. De ígéri, hogy megszerzi a kiégett lámpát és működőképes formában adja vissza – úgy tűnik ebből, hogy a fényképezőgép a Mihály tulajdona. A címzett kérésére utánanézett a klarinétnak, és jelenti, hogy lehet vásárolni Bánnyán az üzletben. Német gyártmány, 1500 lejbe kerül. Azt tanácsolja a címzettnek, hogy ha venni akar, újat vegyen. Vagy vegye meg az övét, és ő megveszi az újat. Várja erre a választát. Örülne, ha februárban meglátogatná őt a címzett, csak írja meg, mikor megy, hogy otthon legyen.

1965. január 23. Levél Barbu úrnak.⁵⁵⁶ Felvilágosítást kér arról, hogy mi történt a kollégája által neki elküldött pénzzel, amit ő nem kapott meg.

⁵⁵⁴ 1541. sz. irat

⁵⁵⁵ 1531. sz. irat

⁵⁵⁶ 1532. sz. irat

1965. január 24. Egy szerzetes paptársának levele.⁵⁵⁷ Értesíti Mihályt arról, hogy megkapta a felkérését, hogy lelkigyakorlatot tartson, de nem tudja elvállalni. Az elutasítást azzal indokolja, hogy nem szeretné felhívni magukra a hatóságok figyelmét, akik csak megtűrik őket. Ez a véleménye a felettesének is. A szerzetestársa azonban el fog menni a tavasz folyamán megnézni az orgonát, esetleg játszani rajta, ahogy kérték, csak írják meg, hogy pontosan mikor.

(1965. január 24. körül, az előző levél hátoldalán) Emilnek írt levél.⁵⁵⁸ Elmondja, hogy visszaküldi a munkáját, amely ott van nála egy éve. Reméli, hogy talál valaki mást, aki legépel. A püspök áttanulmányozta, de ő máshoz van szokva, és erre azt mondta, hogy merész. Elnézést kér tőle, amiért az ügyeit nem megfelelően intézte. Érkezett ugyanis egy breviárium hozzájuk, de azt hitték, hogy a növendékeknek küldték, és odaadták az egyik diáknak. Reméli, hogy kapnak egy másikat, és akkor azt majd elküldi a címzettnek, mert nem szerette volna a diák örömét rontani. Említi neki is a liturgiai változásokat, amelyeket be fognak vezetni. Azzal zárja a levelet, hogy átvette az eltávozott kollégája óráit, így nagyon sok dolga van. Kérdezi, hogy mikor jön hozzá, hogy elbeszélgessenek.

1965. január 26. János levele.⁵⁵⁹ Első felében arról értesíti, hogy a munkát igyekszik elvégezni, bár ő inkább szó szerint fogja fordítani, mert nem tudja, hogy a címzett mit tartana lényegesnek a szövegből. Ezután egy közös ismerősükről ír, akiről úgy vélekednek a körülötte élők, hogy „egyáltalán nem házasságképes már, hiába erőlködik”. Egy paptársukról is ír, akit ő nem ismer el komoly embernek, és nem érti, miért nem maradt ott, ahol volt, miért most gondolkodik. A történetet nem részletezi. Azzal búcsúzik, hogy a szentelésekre el akar menni, csak kapnia kell még helyettest.

⁵⁵⁷ 1515. sz. irat

⁵⁵⁸ 1516. sz. irat

⁵⁵⁹ 1540. sz. irat

1965. január 28. János levele.⁵⁶⁰ Dolgozik az anyagon, de nem tudja abban a ritmusban elkészíteni, ahogy Mihály kérte, ezért kéri, hogy hosszabbítsa meg a határidőt. Utóiratban jelzi, hogy vékony fehér papírra is szüksége lesz, ha folytatnia kell a munkát, mert Szigeten már régen nem kapható.

1965. január 31. Ferencnek írt levél.⁵⁶¹ Az első részében szövetvásárlásról és a szövet áráról ír, mint közvetítő. Ezt követően a püspök nevében arra kéri, hogy küldjön neki egy másolatot a „P. K. beadványából”, mert nagyon érdekli őt. Azt írja, hogy nagy talány volt számára a látogatás. Nem a római, ezt egyébként ő természetellenesnek nevezi, hanem a szatmárnémeti. És ezért kéri a másolatot. Arra is megkéri, hogy nézzon utána, jóváhagyták-e az ő kérését, hogy otthon misézhesen.

Valószínűleg egy paptársuk római látogatása után látogatott el Szatmárnémetibe, és ott hagyott egy beadványt, erre kíváncsi Márton Áron püspök. P. K. esetleg Pakocs Károlyt jelentheti. Pakocs Károly (1892–1966) római katolikus pap, szatmári kanonok volt.

1965. január 30. Paptársának levele.⁵⁶² A saját, korábbi levelének kiegészítéseként küldi ezt az újabb levelet, mert elfelejtett Mihály egyik kérdésére válaszolni. Utánanézett a kérésének, és úgy találta, hogy a szóban forgó személy nem mondott igazat Mihálynak. Azt írja, hogy az illető már másoktól is kért (valószínűleg pénzt), különböző indoklásokkal. Sajnálatra méltónak nevezi, akinek nincs sok öröme az életben, és kéri, hogy imádkozzanak érte.

(1965. január 31.) Bálintnak írt levél.⁵⁶³ Utánanézett a pénzügyeknek. Mihály kellett kapjon pénzt a címzettől, aki el is küldte valaki által,

⁵⁶⁰ 1543. sz. irat

⁵⁶¹ 1528. sz. irat

⁵⁶² 1535. sz. irat

⁵⁶³ 1529. sz. irat

ám ez az illető átadta egy következő személynek, akinél azonban elakadt a küldemény. Az utolsó személy elismerte, hogy nála akadt el a küldemény, és rendezni fogja. Ezután említi a liturgikus újításokat. Várják az ordináriusoktól a véleményezést. Úgy fogalmaz, hogy Temesvár radikális álláspontot képvisel, ők maguk a konzervatívok, és Szatmárról még nem kapták meg a véleményezést. A lelkigyakorlatról is ír, Hugolin atyát tervezte jövőre, most mást szeretne, mert az előző évben is ferences atya volt.

1965. január 31. Paptársának írt levél.⁵⁶⁴ Arra kéri, hogy március végén jöjjön lelkigyakorlatot tartani. Most ő készül lelkigyakorlatot tartani 16 jövendő alszerpapnak, és a címzett lelkigyakorlata révén készülnek majd a diakonátusra. Kéri, hogy fogadja el a felkérést, mert a püspök is szeretné, és mert így újra bepillantathatna az életükbe. Utóiratban írja, hogy épp Szent János ünnepén írja a levelét, amit ő jó jelnek tekint.

1965. (első fele) Mihály válaszlevele János január 28-i levelére.⁵⁶⁵ Nagy örömet okozott azzal, hogy elvállalta a munkát. Aggódott is, hogy nincs papírja (amely a munkához kellett volna). Hasonlítanak ők ketten abban, hogy akkor megy a legjobban a munka, amikor „ráég az ember körmére”. Említi, hogy egy munkának már nekilátott, és segíti őt egy szigeti kollégája, jól haladnak. Két diákról is ír futólag, akik a címzett körzetéből jöttek, majd kéri, hogy emlékezzék meg róluk.

1965. február 4. János levele.⁵⁶⁶ Nem tudja elvállalni a felkérést, bár úgy vélekedik, hogy a legnemesebb papi munka a növendékek lelkének alakítása. Arra kéri őt, hogy kérjen fel olyat, aki nem volt kapcsolatban a szerzetesekkel. Kéri, hogy ne haragudjon rá Mihály és a püspök sem.

⁵⁶⁴ 1530. sz. irat

⁵⁶⁵ 1555. sz. irat

⁵⁶⁶ 1533. sz. irat

1965. február 6. „A.” aláírással írt levél,⁵⁶⁷ valószínűleg Adél írta, öccsének szólítja a címzettet. Sietve, a sekrestyében írja levelét. A levél egyetlen témája, hogy ő, Adél kapott egy levelet öccsétől, melyben azt írja neki, hogy küldött számára 1000 lejt. Ezt a pénzt azonban még nem kapta meg. Kérdezi, hogy vajon kitől küldhette, mert a sekrestyében senki nem tud róla. Ha a postán küldte, akkor reklamáljon, mondja. Addig az inget megveszi, és ha készen lesz, küldi, de a többi pénzhez nem akar nyúlni addig, míg nem derül ki, mi lett az elküldött pénzzel.

Úgy tűnik, hogy Mihály korábbi levelében azt írhatta Adélnak, hogy pénzt küld a nővérének, ezt részben a megvásárlandó anyagokra küldi, amelyből nővére varr majd neki, részben a nővére részére küldi. Nővére elkészíti az inget neki – feltehetően a saját pénzéből megveszi, míg az öccsétől megjön az ellenértéke. Csak hogy az öccsétől nem jött a pénz. Az összeg, amiről Mihály írta, hogy elküldte, nem kevés ebben az időben. Éppen ebben az évben írt levelében írja Angéla, hogy betegnyugdíjasként havi 494 lejt fog kapni. Az itt szóban forgó összeg tehát ennek kétszerezésével több mint a duplája.

1965. február 7. Jánosnak írt levél.⁵⁶⁸ Sietve válaszol a most érkezett levelére, mert hatnapos lelkigyakorlatot tart a diákoknak. Vasárnap ott-hon lesz, de nem lesz ideje a címzettet meglátogatni, azért kéri, menjen el ő hozzájuk. Ezután a klarinétról beszél, arról, hogy mi újat tanult meg, és megírja azt is, hogy most nem akar új klarinétot vásárolni, de köszöni az érdeklődést. Itt témát vált, és egy férfi ismerősük házasságáról ír. Valaki mondta, hogy házassága rendeződik májusra, de másvalaki azt állítja, hogy hiába erőlködik, már nem „házasságképes” az illető. Újabb témaváltás, bánkódik azon, hogy nem a címzett ment hozzájuk, és tudja, hogy nem tudja „azoknak” feledni – nyitva hagyja, hogy mit. Hozzáteszi, hogy ő is elfeledte, hogy annak idején nem őt küldték, hogy szétnézzen a nagyvilágban, jobban van ez így, és a címzettnek is el kellene felednie az ő sérelmét. Sietve búcsúzik, de hozzáteszi, hogy néha válhatnak levelet, ha már nem tudnak találkozni.

⁵⁶⁷ 0287. sz. irat

⁵⁶⁸ 1527. sz. irat

Mihály saját sérelméről ír itt: arról, amikor nem őt küldték el külföldre – világot látni, bármit jelentsen is ez. Nem világos, hogy mikor volt ez a pillanat, amikor nem őt választották ki. Ugyanakkor érdekes ez a megjegyzése, mert többször említi, hogy másokkal szemben őt választották ki akkor, amikor elküldték Budapestre tanárképzőt végezni.

1965. február 7. Paptársának, volt tanítványának levele.⁵⁶⁹ Már régen akart írni, de mindig elmaradt valamiért. Szent Mihály napján megemlékezett róla és imádkozott érte. Nem tudja elfelejteni a kispapi időszakát, bár ahol van, ott jól érzi magát, nem panaszkodik, mondja. És mégis panasszal folytatja: úgy véli, hogy munkájának nincs sok eredménye, mert abban a protestáns tengerben, ahogy fogalmaz, a katolikusok hitetlenné, vallásilag közömbössé lesznek. Csomagban könyveket küld, meg is nevez levelében két kispapot, akiknek küldi. Ezután a saját lelki életéről ír: úgy érzi, kezd elgyengülni, mert nem érez buzgóságot magában, nem tud a lanyhaságból felemelkedni. A régi jegyzeteiben felírt fogadalmait olvassa és látja, hogy nem valósította meg azokat. Ezután arról ír, hogy Mihály alakja a példa számára: „Sekrestyés voltam és sokszor lestem atyám minden lépését. Nagyon sokszor láttam imádkozni, böjtölni, virrasztani és másoknak segítséget nyújtani. Sokszor láttam a kápolnában éjjelenként imádkozni. Láttam még a földön is aludni a sekrestyében meg a szobában. Ezek és még sok felejthetetlen érték számomra, ami erőt ad a harcban nekem. Nem hizelegni akarok, de ez így van. Lehet, hogy nem egészen értesz meg engem, Atyám, de vágyodom a magasabb lelki életre. Ezt érzem, de gyenge meg tehetetlen vagyok.” Végezetül arra kéri, hogy pár sort írjon neki, mert annak nagyon örülne.

1965. február 8. Paptársának, volt tanítványának levele, egy csomag mellett küldi.⁵⁷⁰ A csomagban könyveket küld kispapoknak, és azért

⁵⁶⁹ 1537. sz. irat

⁵⁷⁰ 1534. sz. irat

küldi neki, hogy a célszemélyek előtt ismeretlen maradjon a küldő személye. Ezen kívül neki is küld négy német könyvet.

1965. február 12. Egy főesperesnek írt levél.⁵⁷¹ Négy változatban megírt szöveg. Van, ahol úgy fogalmaz, hogy annak a nevében ír, aki most ünnepel (nem nevezi meg), máshol azt írja, hogy a főpásztor nevében ír. Azt kéri tőle, hogy tartson lelkigyakorlatot a diákjaiknak.

1965. február 14. Mihály levele Adélhoz.⁵⁷² Az anyagiakkal kezdi, mondja. Korábban küldött neki 1000 lejt, 400-at januárra és februárra, 600-at reverendára, de Adél nem írta, hogy megkapta. Most küld 800 lejt március, április, május, június hónapokra. A következőben arról ír, hogy volt otthon, és látta, hogy Angéla mennyit dolgozik. Dél előtt a sekrestyében végzi a munkáját, délután a gyerekekkel foglalkozik, és ahogy összeszámolta: „Tibié kettő, az Jánosék Tibije, a szomszéd gyerekek és még ezen felül a legnagyobb teher, Erzsi.” Ezen kívül ott van a nagynéni is, akit idegesítenek a gyerekek, igaz, mondja, neki nem fogadnak szót, visszafeleselnek. Ezért ő úgy gondolja, hogy Adélnak haza kellene költöznie, hogy segítsen Angélának a gyerekek felügyeletében. Ez azért is lenne fontos, mert ahogy írja, nővére „belenézhetne” másik nővérük, Klára életébe, a családjukban két férfit is említ, akik nézete szerint „elverik” a fizetésüket, és ezért a többieknek kell támogatniuk őket – bár az említett két férfi közül az egyik többet keres, mint ő. A következő bekezdésben a saját problémájáról ír, nevezetesen, hogy nincs pénze az elvárásoknak megfelelően öltözni: „Valahányszor kimozdulok valahová, mindig szégyenkezniem kell, hogy nincs egy megfelelő ruhám, kabátom, egy táskám. Így mondják. Ezért szidnak. Hát hova teszem a pénzemet? Még életemben be nem mentem egy cukrászdába, hogy egy fagyaltot megegyem. Egy pohár sört meg nem ittam, hogy magamnak vegyem azt. Hát én tényleg alig költök magamra egy lejt. Spórolok. Hová meg hát a pénzem? Nem tudom. Úgy ér-

⁵⁷¹ 1523., 1524., 1525. és 1526. sz. irat

⁵⁷² 0284., 1536. sz. irat

zem azonban, hogy most fel kell ruházkodnom. Reverendám sincs egy becsületes. Nem illik. Ezen változtatnom kell.”

A korábbi levélből látható, hogy Adél nem kapta meg az említett 1000 lejt. Február 6-án Adél meg is írta ezt. Mihály február 14-én keltezi ezt a levelét, és úgy tűnik, ekkor még nem tud a február 6-i levélről. A postaforgalom ebben az időben elég jó volt, szinte lebetetlen, hogy a február 6-án írt levél ne érkezett volna meg nyolc nap alatt, amikor átlag négy nap alatt ment el egy levél Gyulafehérvárról Nagykárolyba, ld. a 0283. sz. iratot: „A 13-án kelt leveled ma 17-én kaptam meg.” De az is lehet, hogy Adél nem tette fel azonnal a megírása után a levelet.

(1965. február vége körül) Ernő és édesanyja levele.⁵⁷³ Ernő arról írt, hogy vizsgái sikeresek voltak, és remélhetően újra kap ösztöndíjat. Édesanyjáról írja, hogy következő hónapban készül orvoshoz Marosvásárhelyre, és az eredményeket majd elküldi a Mihály által megadott címre. A „sportkönyvet” küldi vissza, csak keveset használt. Lánytestvére nem dolgozik, de szeretne állást találni, és ősszel felvételizni, „valahova bekerülni”. Édesanyja is erről a lányáról ír, egész télen „futkosott” állás után, de eredménytelenül. Azt mondja, kénytelenek lesznek „őt is tovább adni”, mert ott nem mindenki tud elhelyezkedni. A harmadik lánytestvérük majd ír magáról. János elég jól halad a nyolcadik osztályban. Ezután édesanyjáról ír, akinek gyenge az egészsége, és a testvérei sem örvendenek jó egészségnek. A család nevében írja alá.

Pár hónapja még azt írta a lánytestvérük, hogy van állása. Úgy tűnik, hogy az azóta eltelt időszakban állástalan lett, és ez megváltoztatta a stratégiáikat, immár a család azt várja tőle, hogy tovább tanuljon. Az a véleményük, hogy enélkül nem tud majd elhelyezkedni.

Az édesanya helyesírásában van egy érdekes jelenség. Ezt írja: „Egy pár sorban én is beszámolok, hogy létünkéről.” Egy egybeírással kapcsolatos hibás döntést látunk, amely után a mechanikusan betartott helyesírási szabály első olvasásra kissé érthetetlen megoldáshoz vezet. A hogylétünk szót különírja,

⁵⁷³ 1028. sz. irat

nem érzékelve, hogy különírva mást jelent, mint amit ő mondani kíván. Itt azonban észébe jut a hogy előtti vessző szabálya, és ezt alkalmazza.

1965. március 5. Paptársának levele.⁵⁷⁴ Arra kéri a címzettet, hogy ha találnak olyan könyveket egy vélhetően hozzájuk érkezett küldeményben, amelyekben az ő neve szerepel, küldjék el neki. És jelzi, hogy helyettesítő munkát végez, még nincsen állandó állami kinevezése.

1965. március 15. Dukát József levele.⁵⁷⁵ Kifejti véleményét, mely szerint a magyar nyelvű katolikus egyháznak is be kellene vezetni a magyar nyelvű misét, hiszen a Constitutio megengedi, és a latinhoz közel álló spanyol, francia közösségekben is jónak látták bevezetni a nemzeti nyelvű misézést. Ehhez a címzett támogatását reméli, láthatóan azért, mert őt befolyásosnak tartja. Így fogalmaz: „Jó volna, hogy az ilyenszerű engedmények valóra váltását befolyásos személyekkel egyengetnéd.” Utóiratként kéri a címzettet, hogy imádkozzon az ő szegény bűnös lelkéért is.

A mondatok helyenként cirkalmasok, az írás viszont bevenyészett, elnézést is kér érte. A levelet olvasva úgy tűnik, hogy bár csak a címzettel kívánja megosztani véleményét, mégis abban bízik, hogy az tenni tud a leírt ügyben.

(1965. március 6.) Paptársához írt levél.⁵⁷⁶ Az első felében névnapja alkalmából gratulál neki, és azt kívánja, hogy Szent Gergely szelleme töltsen el őt és találja meg az útját – ezt arra írja válaszul, hogy a címzett előző levelében céltalanságról panaszkodott. Szabadkozik és elhárítja mindazt a dicséretet, amit a levelezőtársa, volt tanítványa a korábbi levelében róla írt: „Köszönöm a rámgondolást. Nem érdemlem azt a sok jót, amit említesz. Gyarló ember az ember. Nem tud kellőképpen szolgálni nagy ügyeket. És még ha sikerülnek is, servus inutilis marad.” Ezt

⁵⁷⁴ 1538. sz. irat

⁵⁷⁵ 0279. sz. irat

⁵⁷⁶ 1553. sz. irat

követően részletesen elmondja azt, hogy milyen liturgiai változások lesznek.

1965. március 6. Árpádnak írt levél.⁵⁷⁷ Kéri őt, hogy írja meg, hol akadt el a pénzösszeg, amit küldött általa, mert a címzett nem kapta meg. Ő 1000 lejt küldött a nővérének.

1965. március 19. Aláírás nélküli levél,⁵⁷⁸ feltehetően Angéla írja öccsének. Levelére válaszul azt írja, hogy az elve a következő: „minél több tudományt adjunk a gyerekeknek”. A következőkben arról esik szó, hogy melyik testvérük gyereke hol éljen, kinek a felügyelete mellett, illetve a család hogyan tudja biztosítani az erőforrások optimalizálását, miközben a céljuk az volt, hogy minél több gyerek számára megteremtsek a tanuláshoz szükséges feltételeket. Végigveszi az összes gyereket: egyeseket a vele élő nagynéni nem szeret, másokat bár szereti a néni, de nem hajlandó másvalaki gyerekeire vigyázni, főzni. Erzsiről több szó esik, akiről azt írja, hogy „rettentő lusta”. Egy ideig ott volt nála, de aztán hazaköltözött, erről így ír: „Nálunk mindig csak tanulni kell. Igazán szépen bántunk vele, de nálunk nem lehetett csavarogni.” Ha maradt volna, talán sikerült volna „áthúzni” őt, de így el fog bukni, és maradhat otthon „normázni”, mondja. Megpróbálta meggyőzni Adélt, hogy végeztessenek el vele egy ápolónői tanfolyamot, de Adél szerint nem elég komoly ehhez. A gyerekekről szóló rész után azt is írja, hogy lebontották a házat, megkezdték az új építését, de ő még nem látta. A kért könyvet nem tudja most küldeni, mert nincs ideje érte menni, ugyanis nemsokára indul a tiszteletes úr vonatja.

1965. március 23. Paptársának levele.⁵⁷⁹ Még előző évben volt Gyulafehérváron egy gyűlésben, amelyen a liturgikus kérdésekről volt szó, és elfelejtette aláírni a papírját, ezért most elküldi és kéri, hogy aláírva

⁵⁷⁷ 1554. sz. irat

⁵⁷⁸ 0286. sz. irat

⁵⁷⁹ 1550. sz. irat

küldjék vissza. Ugyanakkor kéri, hogy az egyik tőlük származó kispap írjon egy kérést a kormányzóhoz, hogy kiutalhassák neki a reverendára járó összeget.

1965. március 25. Kollégájának írt levél.⁵⁸⁰ Egy közös ismerősük levelében olvasott a címzett részéről egy gúnyos megjegyzést, és ebből azt a következtetést vonta le, hogy az idő nem gyógyít egy sebet, amelyet a címzett Fehérváron kapott. Miután kijelenti, hogy nem szeret mentegetőzni, mégis a teljes oldalon azt magyarázza el, hogy ő neki mennyire nem volt szerepe a címzett félreállításában. Azzal kezdi, hogy örült a címzett kolléga 1955-ös kinevezésének. Ellene soha nem ágált. Elmondja azt is, hogy annak, ami történt, mik az előzményei. Azzal kezdi, hogy 1956 januárjában egyik kanonok megállította őt, és közölte, hogy a püspök akar beszélni vele, és elmondta azt is, hogy mit akar neki mondani. És valóban azt kérte általa, Mihály által a püspök az ordináriustól, hogy a címzett kollégát az ordinárius hívja vissza. Ő nem tudta, mi volt ennek az oka. A következő évben a püspök megismételte a kérését, ugyancsak Mihály által. Ennek eredményéről sem tud semmit. Amikor aztán a szóbeszéd eljutott hozzá is, a püspök akkor sem kérdezte az ő véleményét, hanem megkérte, hogy írjon az ordináriusnak egy levelet. A tartalmát közölte vele, a „fogalmazványát”, azaz a megfogalmazott levelet Mihály megmutatta neki. Utána pedig értesítette a címzettet is. Ezek után elmesél még két apróbb epizódot, amelyek hozzájárultak ahhoz, hogy a címzettet elmozdították. Azzal zárja, hogy ezek voltak a tények, és ő felkéri tisztelettel a címzettet arra, hogy hagyjon békét neki a „kellemetlen alludálásokkal”.

A levél higgadt hangon adja elő a történeteket. A konkrét történeten túlmenően azonban érdemes megfigyelni azt, hogy Mihály legalább háromszor vállalta az üzenet hordozójának szerepét: kétszer szóban üzent általa a püspök, majd ezt követően levelet is írt a püspök üzenetével. Többször is feltűnik ez a megoldás ebben a tíz évben, míg Mihály ott dolgozott. Valószínűleg azért járt el így Márton Áron püspök, mert tudta, hogy a saját levelezését szigorú megfigyelés

⁵⁸⁰ 1578. sz. irat

alatt tartják. Így inkább a közeli munkatársain keresztül közvetítette az üzeneteit, és azokat is legtöbbször szóban. Ebben az esetben is csak harmadszorra íratott levelet, amikor az előző két, szóban megfogalmazott üzenete hatástalan maradt.

1965. március 30. Józsefnek írt levél.⁵⁸¹ Azt írja, ne aggódjon, mert a kérdése mindenkit foglalkoztat. Mint kiderül, a liturgikus változásokkal kapcsolatos volt a kérdése. Mihály megnyugtatja, hogy nemsokára kapni fognak további hivatalos útbaigazítást.

1965. március 30. Ferencnek írt levél.⁵⁸² Küldi neki az aláírt papírt. Említi, hogy a liturgikus változtatásokkal kapcsolatos intézkedések nemsokára érkezni fognak.

1965. március 30. Ferencnek írt levél.⁵⁸³ Kéri tőle, hogy a fiút Váradra küldje, mert ő oda küldi a szentelt olajat. Ezt követően a liturgikus változásokat részletezi, majd szép ünnepeket kíván.

1965. március 31. Jani levele.⁵⁸⁴ Régóta nem írt, és a találkozóra sem tudott elmenni. A találkozó meghívóját is csak késve kapta meg, kérdezi, hogy vajon miért. Ezt követően magáról, az életviteléről ír. Előbb kijelenti, hogy nem hiányzik neki senki és semmi. Agglegényként él, ám „a konyhai munka, a háztartás és általában az asszonyi munkák” sok idejét igénybe veszik, és sajnálja az időt ezekre. Ezért inkább nem főz, hanem hideg ételt eszik, ami nem tesz jót neki. Van egy lehetősége, egy kedvesnővér ajánlotta, hogy besegít neki, és el fogja ezt fogadni. Egy közös ismerősük egészségi állapotáról írja, hogy nem javult. Ezután rátér a fényképezésre. Végre sikerült beszereznie a szükséges körtét, és tervezi, hogy dolgozik majd. Kéri a címzettet, hogy küldje el neki a

⁵⁸¹ 1560. sz. irat

⁵⁸² 1561. sz. irat

⁵⁸³ 1562. sz. irat

⁵⁸⁴ 1549. sz. irat

húsvéti filmjüket, hogy ne kelljen ő újat csináljon. Ez pénzt is jelent neki, mondja – elképzelhető, hogy üdvözeteket akar sokszorosítani. Tavaszi munkákról is szól, ezek most jól is jönnek, mert elhízott a telen, de ezzel rendbe jön majd. Jókívánságokkal búcsúzik.

1965. március 31. Egy paptársának írt válaszlevél.⁵⁸⁵ A levél stílusa szokatlanul hivatalos: „F. h. 22-én kelt magánlevelére válaszolva felhívom a figyelmét...” A pár soros levélben útmutatást ad a liturgiai változásokat illető kérdés nyomán, majd a végén megfogalmazza, hogy a levélíró sorai „lelkipásztori gondosságról” tesznek tanúbizonyságot.

(1965. március 31.) Egy espereshez írt levél.⁵⁸⁶ A liturgiai változásokkal kapcsolatos tanácsait és útmutatásait fogalmazza meg.

(1965 tavasza) Angélának írt levél.⁵⁸⁷ Elmondja, hogy ott járt Adél, és arról tárgyaltak, hogy kísérletképpen hajlandó lenne hazaköltözni. Vállalná a Klára három gyereket. Kikötése az, hogy kapja meg a hátsó szobát. Mihály szerint ott nem férnének el annyian, ezért arra gondolt, hogy talán bérelhetne valahol lakást. Kéri ebben Angéla segítségét. Szeretné, ha a nagyobbik lány érettségét szerezne és óvónő lehetne, mert erre látott benne hajlamot. Adél panaszkodott Mihálynak arról, hogy míg ott volt nála, Angéla azt sem engedte meg neki, hogy a szobát kitakarítsa, és a kertben sem engedte dolgozni. Megjelölte, hogy milyen társaságba járjon, például egy megnevezett személyhez nem mehetett. Mihály arra kéri Angélát, hogy mindezt jól gondolja át, és válaszoljon neki előbb, mielőtt Adéllal tárgyalni kezdene. Adél azt állította, hogy még akkor is megélné a gyerekekkel, ha Mihálytól nem kapná azt a szokásos 200 lejt. Sőt, a néninek is kosztot adna, ha a néni főzne. Mihály ezekre azt írja, hogy szép tervek, és biztatja Angélát, hogy mérlegelje. Ő nem tud hazamenni. Jánostól kérdezi, hogy vajon nem volt-e

⁵⁸⁵ 1558. sz. irat

⁵⁸⁶ 1559. sz. irat

⁵⁸⁷ 1557. sz. irat

annak a rádiónak még egy lámpája, és azt is kérdezi, hogy vajon nincs-e meg az a rajz, amit még korábban készített egy rokonuk a rádióról.

1965. április 6. Angéla levelezőlapja⁵⁸⁸ öccséhez. Részben az öccse ruházatáról ír, részben a gyerekekről való gondoskodásról. A ruházattal kapcsolatban tanácsokat ad öccsének. Helyesebb lenne, írja, ha a kiskabát helyett hasonló színű viharkabátot venne, esetleg hasonló színű pulóvert venne alája hűvös időben. Ő megveszi neki, ha nem kap az öccse megfelelőt, csak küldjön méreteket. Ha már nem használja a szvetereket, csomagolja be, küldje el, a nyáron megcsinálja őket. Majd áttér az otthoni hírekre: a ház „már tető alatt van”, meséli, majd hozzáteszi: „A Tempfli Tónié mintájára van készítve.” Témát vált, a gyerekek helyzete következik. Úgy tűnik, a gyerekek előmenetele nagyban befolyásolja az egyes családtagok döntéseit, életvitelét, hiszen ezt írja: „Ha Erzsí nem bukik és mehet tovább akkor a telet ott töltjük amíg Erzsínek szüksége lesz erre, de ha nem mehet tovább iskolába, akkor az egész tárgyaltalan, és nagyon kérlek, nekem többet említést se tégy arról, hogy oda menjek.” A gyerekek előmenetele azonban nem mindig a lustaságukon múlik: „A Tibi nagyobbik fia kerül esetleg olyan helyzetbe, hogy a nyolc osztályt nem tudja elvégezni, mert ha be nem járhat otthon nincs ideje a tanulásra.”

1965. április 7. Szabó Dömjén levele.⁵⁸⁹ Két kérést fogalmaz meg: mivel a papszentelésen részt kíván venni, megkéri, biztosítson neki szállást, és azt is szeretné, ha a püspök fogadná őt, ennek az intézésére is megkéri Mihályt. Elmondja, hogy ő utoljára 1945-ben járt Fehérváron. Őt magát is ott szentelték pappá 1924-ben. A levél hangvétele nagyon udvarias.

⁵⁸⁸ 0285. sz. irat

⁵⁸⁹ 1564. sz. irat

1965. április 7. Jánosnak írt levél.⁵⁹⁰ Küldi a kért filmet, bár megjegyzi, hogy már késő van, eddig már készen kellett volna lennie. Köszöni a beszámolóját. Említi, hogy sok liturgiai újítás lesz, ezt azonban nem tudja még küldeni, mert mindenkinek egyszerre, központilag küldik. Végezetül arra kéri, hogy egy hétfői napon utazzon el oda. Kedden neki, Mihálynak szabadnapja van, és akkor beszélgethetnének. Papszentelésre nem hívja, mert tudja, hogy nincs ki helyettesítse. Azzal zárja, hogy csúszkál a lapja (az utolsó sor valóban lefele tart), és siet is.

1965. április 10. Paptársának, volt tanítványának levele.⁵⁹¹ Megköszöni neki a részletes és kimerítő választ a liturgiai változásokkal kapcsolatban. Mivel ő másik egyházmegyéből ír, megfogalmazza azon aggodalmát, hogy nagy összevisszaság lesz (ahogy ő mondja, „harcsaparcsa”), amiből nehéz lesz kimászni. Úgy látja, máris összevissza csinálják, nem beszélve a dallamról. Megemlíti, hogy szeretne a papszentelésekre elmenni, majd még egyszer megköszöni a tájékoztatást.

1965. április 11. Paptársának, volt tanítványának levele.⁵⁹² Levelében arról számol be, hogy elkezdődött számára a lelkipásztori élet, nagyon sok munkája van, hitoktatás, majdnem minden nap betegellátás, hetente kétszer keresztelő, gyóntatás. Hiányzik neki a lelkivezető, az irányítás, az útmutatás, és a csíki híveiből is hiányolja a katolikus öntudatot.

1965. április 13. Bálintnak írt levél.⁵⁹³ Sajnálja, hogy ottjárta alkalmával nem ment be hozzá. Ezután elmeséli, hogy februárban volt egy kellemetlen ügyük a rendőrséggel. Kiállítottak egy abszolutóriumot feltehetően egy diákjuk számára, amit az „kiküldeni akart maga előtt”. Ezt ő írta alá. A hatóságok okirat-hamisításként értelmezték, nála házkutatást tartottak, és ez alkalommal egy „kisebbségi ügyet tárgyaló szö-

⁵⁹⁰ 1552. sz. irat

⁵⁹¹ 1566. sz. irat

⁵⁹² 1565. sz. irat

⁵⁹³ 1563. sz. irat

veget” le is foglaltak. Ő mindeközben tudta meg, hogy a címzettet elhívták oda, és kérte a püspököt, hogy mentse őt fel, hogy ha odaérkezik, tudjon misézni. A püspök azt mondta neki, hogy írja meg, hogy rendben van. Egyik kollégája épp készült írni a címzettnek, és abban egyeztek meg, hogy akkor a kolléga ezt megírja, ám nem írta meg. Ő, Mihály ezt most tudta meg, és sajnálja. Itt újra visszatér a februári történethez, és elmondja, hogy a vádak végül ejtették ellenük, de neki lesznek még kellemetlenségei. Hozzáteszi, hogy nem izgul egy cseppet sem.

Nem világos a leírásból, hogy mit kifogásolt a hatóság: azt-e, hogy ő nem írhatta volna alá a rektor helyett, vagy azt, hogy a vizsga előtt írta alá a bizonyítványt a vizsgáról. Mindenesetre a diák, akinek az iratot kiállították, külföldre szándékozott távozni, és mivel nem hivatalos úton tette volna, valószínűleg előbb az iratot akarta elküldeni, és utána külföldön maradni, erre utal, amikor azt írja, hogy az iratot ki akarta küldeni maga előtt.

1965. április 13. Gyulának írt levél.⁵⁹⁴ Szeretettel gondolt rá előző nap, imádsággal kívánt neki boldog névnapot, most írásban is kifejezi. Eszébe jut erről Kováts Gyula kanonok, aki jótevője volt, és arra kéri a címzettet, keresse fel helyette is a sírját. Szentmiséket ajánl fel mostanában érte. Témát vált, sok gond között élnek, meséli. Egy növendéküknek kiállítottak egy abszolutóriumot, ami miatt kellemetlenségük volt a rendőrségen. Németországba akarta a növendék kijuttatni az iratot, majd maga is szándékozott kimenni. Még nem tudják, mi lesz az ügy folytatása.

Ebben a leírásban nem említi azt, hogy ők a vizsga letétele előtt állították ki a vizsgát igazoló iratot, ezért ha valaki csak azt olvassa, amit ő itt elmondott, nem is értheti, hogy miből fakadt a probléma.

1965. április 13. Magdolnának írt levél.⁵⁹⁵ A mellékelt képet még tavaly elküldte, akkor azzal tért vissza, hogy nem lakik a címzett Kaplonyban. Most újra elküldi, és elmondja, hogy a fiúk rendben vannak,

⁵⁹⁴ 1567. sz. irat

⁵⁹⁵ 1569. sz. irat

ami az anyagiakat illeti, és tanulmányaik terén sincs gond. Jókívánságokkal zárja.

A címzett anyagilag támogatta a teológián tanulók költségeit, Mihály időnként beszámolt neki az előmeneteliükről.

1965. április 13. Mihály levele kedveseinek, valószínűleg családjának.⁵⁹⁶ Boldog ünnepeket kíván. Adéltól kapott levelet, megírta neki Adél, hogy nem szándékozik soha Károlyba menni (azaz költözni), ne is említsék többet a témát. Témát vált, amikor ott járt a címzettéknél, azt mondta, hogy a Néniek is mehetnek hozzá, de most úgy látja, hogy gond lesz a szállással, ezért inkább ne menjenek. Nem megtiltja, csak tanácsolja nekik, de ha mégis mennének, valahogy megoldja. Áttér egy másik témára, az intézetben voltak gondjaik, Adél biztosan említette. Azt írja, hogy törvényellenességről nincs szó, legfeljebb azt fogják kívánni, hogy ő és egy kollégája hagyja el az intézetet. Az történt, hogy egy növendékük számára a kollégája kiállított egy igazolványt, és ezt nem lett volna szabad megtennie, mert az illetőnek még hiányzott egy vizsgálója. A diák szerette volna az iratot külföldre juttatni maga előtt. Az utolsó témája az otthoni templomjavítás, jelzi, hogy ő is szeretne adományozni pénzt. Angéla is számított hozzájárulni. Azt gondolja, hogy János biztosan nem gondol rá, hiszen elviszi a pénzét a cigaretta. Kéri, hogy Angéla írja meg, hogy mennyit szoktak adni. Ő úgy számol, hogy a család összesen ezer lejt kellene adjon. Küldené a pénzt.

Mihály azt elfogadhatónak tartotta, hogy a vizsga előtt kiállították az igazolványt a vizsgáról, hiszen itt azt írja, hogy szó sincs törvénytelenségről.

1965. április 16. Paptársának levele.⁵⁹⁷ Szeretett volna elmenni a szentelésre, mert lett volna egy kis mondanivalója, de nem tudja, hogy eljut-e. A nyáron biztosan találkoznak. Kérdezi, hogy Mihály merre kirándul. Ő megnevezi egyik társukat, akit fel akar keresni. Utóiratban írja, hogy 50 intenciót átad, a pénzt postán küldi.

⁵⁹⁶ 1568. sz. irat

⁵⁹⁷ 1584. sz. irat

1965. április 19. Angéla levele.⁵⁹⁸ Egy előző levelében már érintett témákat, de az az érzése, hogy öccse nem kapta meg azt a levelét, ezért újra előveszi ezeket. Adéllal sokat beszélgettek. Angéla elve, hogy minél több tudományt tömjenek a gyerekekbe. Abban maradtak, hogy ha Erzsi sikeresen elvégzi a IX. osztályt, akkor két évre hazamennek. Adél a jelenlegi lakását átmenetileg bérbe adja, mert vissza akar oda menni. Ha viszont Erzsi elbukik, akkor a két fiúval ott maradnak Vásárhelyen. A néni kijelentette, hogy oda gyereket ne vigyenek, mert ő akkor menekül a háztól, mert ő a gyerekeket nem bírja. A fiúk szépen haladnak, egyikük 9-10-es tanulóvá küzdheti fel magát. Más téma következik: van egy eladó cserépkályha az utcájában. Adéllal gondoltak arra, hogy megvegyék, de bizonytalan az Adél hazaköltözése, így nem vették meg. Ha Mihály arra jár, megnézheti. A néni Zilahon van, a napokban megy haza. Angéla írt Kornéliának, kérte, hogy már június 27-én legyen ott. Kornélia válaszolt. Ebben az évben nem mehet el hozzájuk, az okot nem vetheti papírra, de így a máramarosi utazás elmaradt. Angéla ehhez hozzáfűzi, hogy így legalább ő is kipihenheti magát. Kornélia a Vöröskeresztnél kapott állást, munkaköre az öregekkel, gyermekekkel való törődés, épp neki való. Ha ment volna Kornélia, akkor Angéla vitte volna a kirándulásra az öccsük fiait is, akik már nagyon várták, de ami késik, nem múlik. Témát vált: Kaplonyban tető alá került az új ház. Egy nap ő is volt segíteni. Jelenleg a falu le van zárva, száj- és körömfájás járvány van, a gyerekek csak tanácselnöki engedéllyel mehetnek a városi iskolába, az utakat őrzik, aki mégis megpróbál átmenni, azt szigorúan megbüntetik. A (városi) munkásokat a munkahelyükön tartják. Elmeséli, hogy a húsvéti misén volt néhány kaplonyi ember is a városi templomban, de csak a folyosón álltak, mert nem volt náluk az ünnepelőruhájuk. A Mihály által jelzett intézeti problémákra azt írja, hogy Adél nem említette, de ha el is kell jönnie az öccsének, az nem gond, mert „mindenütt lehet az Ő szülőjében dolgozni”. A templomfelújítást célzó adakozásról is ír, jó ötlet az 1000 lej a család részéről, ő felét állja,

⁵⁹⁸ 1570. sz. irat

úgyis csak részletekben kell fizetni. Végül szól, hogy hagyta nála könyveket Mihály számára, kérdezi, hogy küldje-e el neki.

1965. április 21. Magda levele.⁵⁹⁹ Köszöni szépen a húsvéti üdvözlőt és a beszámolót. Húga halála megviselte, testileg-lelkileg fáradtnak érzi magát. Anyagi támogatásban részesíti húga családját, náluk lakik. Most 400 lejt küld Gyulafehérvárra az eddigi kötelező költségeken kívül, Mihály fordítsa arra, amire a legszükségesebb. Imáikat kérve búcsúzik.

1965. április 23. Dömjén (Lajos) levele.⁶⁰⁰ Köszöni a húsvéti jókívánásokat. Hálás azért, hogy a címzett közbenjárt egy fiú érdekében, és közvetíti a szülei hálóját is. Nagy az öröm odahaza a siker okán, amelyért Mihály is mindent megtett. Köszöni azt is, hogy az ő elszállásolásáról gondoskodni igyekezett a címzett. Az egyik szentelésen azonban nem lesz jelen, mert a falu zárlat alatt van a járvány miatt. A második szentelésre reménykedik elmenni. Hálával és szeretettel búcsúzik, mint régi testvére írja alá, utóiratban írja, hogy a kegyelmes Úr főpásztori kezeit mély alázattal csókolja.

1965. április 23. Jancsi levele.⁶⁰¹ Ezzel a pár sorral keresi fel a bátyját, bár elszokott a levélírástól. Hozzáteszi, hogy nem is volt jó levélíró soha. Kérdezi, hogy a bátyja hogy van. Elmondja, hogy ők egészségesek, a fiúk és az anyjuk is. Neki időnként a gyomra szokott fájni, különben jól vannak. Kéri, hogy két szentelés előtt álló személynek adja át az üdvözlőt, ő sajnos nem lehet ott a szentelésen, mert az ideje nem engedi.

Mihály legkisebb testvére valóban nem volt jó levélíró, igen kevés a tőle kapott levél, és ezek szinte mindig egy sürgető témával kapcsolatosak. Ez most kivétel, amikor csak udvariasságból ír.

⁵⁹⁹ 1574. sz. irat

⁶⁰⁰ 1575. sz. irat

⁶⁰¹ 1571. sz. irat

1965. április 25. Ferenc levele.⁶⁰² A szentolajokat megkapták sértetlenül, megköszöni. Lélekben ő is ott volt Fehérváron tegnap, négy új kispapja van a szatmári megyének, ennek is örül. Elmondja, hogy a kormányzó két napig súlyos beteg volt, mostanra elmúlt a láza és asztalánál ebédel. Szvoboda kanonok is erősödik. Ők is kaptak új „Ordo Missae-t”, már be is vezették.

(1965. április) Nővérének, Magdolnának a levele.⁶⁰³ Elmondja, hogy hazaért Zilahról. A rádiót megjavíttatta, most már jól működik, de a mester nem vett el pénzt érte. Kéri, hogy öccse küldjön két liter bort, hogy azt tudja elvinni a mesternek, mert ingyen senki nem csinálta volna meg. Ezután elmondja, hogy a járvány miatt húsz napig immár az iskolások sem járhatnak a faluból a városi iskolába, mint eddig tehettek. A rokonuk nem készül (bizonyára vendégfogadásra érti), mert nem lehet a faluból kijönni. Itt most többet nem ír, mert biztosan Angéla mindent megírt.

Magdolna csak ritkán írt levelet, többnyire csak akkor, amikor konkrét ügyet kellett intéznie öccsével, mint most is. Helyesírása mutatja, hogy sokkal kevesebbet járt iskolába, mint Mihály, Angéla, Adél vagy Ibolya.

1965. május 1. Paptársának írt levél.⁶⁰⁴ Ugyanazon a lapon két változata van a levélnek, az első befejezetlen. Arról értesíti a címzettet, hogy nincs akadálya az intézetbe való felvételnek, de az ordinárius ajánlására van hozzá szükség, amelyet a címzettnek kell kérnie. Az első változatban az is szerepel, hogy egyúttal értesíti a paptársát arról, hogy a kis kehely és paténa a saját tulajdonát képezi – ezt azonban a második, befejezett változathoz Mihály kihagyta.

⁶⁰² 1573. sz. irat

⁶⁰³ 1572. sz. irat

⁶⁰⁴ 1576., 1577. sz. irat

1965. május 6. Paptársának levele.⁶⁰⁵ Elmondja, hogy egyik elsőéves teológus írt haza levelet szüleinek is, neki is arról, hogy nem érzi ott jól magát, és ha nem lehet jó pap, rossz pap nem akar lenni. A levélíró arra kéri Mihályt, hogy bizalmasan kérdezze ki a fiút, és lássa el tanácsokkal. És ha nem lesz terhére, írja meg neki is, hogy mi a fiú helyzete. A levél végén arról kérdezi, hogy mikor látogatja meg őt, mint korábban tette, majd hálás tanítványaként búcsúzik.

1965. május 24. Paptársának levele.⁶⁰⁶ Megkapta a levelét. Gondolta, hogy még nem született döntés a Mihály ügyében, az ilyenek csak lassan intéződnek el, tudja magáról. Felajánlja, hogy ha nem maradhat ott a döntésig, menjen oda hozzá, ott megvárhatja. Így legalább visszaadhatná neki a szinfalui vendégszeretetét. Még nem írt egy másik társuknak, de ha ki kell fizetni a breviáriumot, akkor nem kéri, mert nincs erre pénze. Almási Péter bácsi haláláról számol be, nagy temetése volt, 37 pap volt jelen. Egy másik ismerősükről írja, hogy nagyon beteg, majd egy további személyről, hogy meglátogatta őt. Szerencsére csak egy napig volt ott, eddig is nehéz ember volt, és arra céloz, hogy most még nehezebb. Minden szentmiséjében megemlékezik a címzett ügyéről.

1965. május 26. Kilián által küldött képeslap.⁶⁰⁷ A szöveg a bencés köszöntéssel kezdődik: *Pax et gaudium!* Azt írja, hogy szeretettel köszönti Zágrábból, ahol a könyvtárban a középkori zenei emlékeket kutatja tíz napig. Szeretettel gondol vissza az ott töltött napokra, különösen a Mihály jószágára és segítségére.

1965. május 29. Paptársának levele, aki a május 24-i levelet is írta.⁶⁰⁸ Bizonyára megkapta már az előző levelét, most csak azért ír, hogy ismételtlen meghívja magához. Szeretné, ha rendeződne a Mihály ügye,

⁶⁰⁵ 1583. sz. irat

⁶⁰⁶ 1579. sz. irat

⁶⁰⁷ 1585. sz. irat

⁶⁰⁸ 1580. sz. irat

de ha lassan oldódik meg, akkor nem érdemes ott gyötrődni, „tétlenül ott lenni”, és csak „hallgatni a véleményeket, megjegyzéseket”. Hozzáteszi, hogy ilyenkor az ember érzékenyebb, sértéseket és bántásokat lát ott is, ahol sokszor nincsen. Mindezt a saját, féléves tapasztalatából tudja. Menjen inkább hozzá, és visszavarázsolják a tíz évvel ezelőtti boldog időt. A boldog viszontlátás reményében üdvözlí őt.

Az egyik diákjuk ügyében indult vizsgálódás eredményére vár Mihály, erre utal a levélíró. A döntésre való várakozás idejére hívja magához volt tanárát. Egyébként nagyon megható ez a gondoskodás a részéről.

1965. június 1. Nővérének írt levél.⁶⁰⁹ Azért nem írt eddig, mert várta, hogy hátha valami pozitívról írhat. Egyelőre azonban úgy tűnik, hogy a nyáron nem lesz még döntés. Az a terve, hogy június 28-a táján hazamegy, és megnézi, hogy mit lehet kezdeni a család egyik gyerekével a muzsika terén. Ott járt Adél, Mihály arra kérte őt, hogy küldje haza a harmóniumot. Angélához fogja küldeni, mert Mihálynak ott lesz szüksége rá. Nem szándékszik Szatmárra menni június 13-án. A többit élőszóban mondja el.

Valószínűleg az általános helynök beiktatásáról van szó, above nem szándékozott elmenni.

(1965. június eleje) Paptársának írt válaszlevél.⁶¹⁰ Megköszöni megértő sorait és kedves meghívását. Lehet, hogy 24-én útra kel, hogy pár napot nála töltsön. Egy hetet számít ott maradni. Most még nem mehet, mert nem ő rendelkezik maga felett, különben már elment volna, mert neki is hiányzik az az életforma. Megnyugtítja a kollégáját, ő nem gyötrődik, hanem „természetesen” veszi a dolgokat, ahogy szokta. A breviárium ingyen van, nyugodtan használja. Kérdezi, hogy a címzett nem szándékozik „bemenni” 14-ére? Jól tenné, ha menne, azt tanácsolja, hogy ne mutasson neheztelést. Ő ezt úgy írja, mint a jó barátja, akinek kötelessége segíteni, hogy a seb begyógyuljon. A nyári kirándulásra

⁶⁰⁹ 1581. sz. irat

⁶¹⁰ 1582. sz. irat

visszatérve mondja, hogy még minden bizonytalan, még nem írt a két kollégájának sem. Köszöni a meghívást és várja a találkozást.

Miközben ő maga távol szándékozott maradni a nagy eseménytől, a fiatal kollégájának azt javasolja, hogy mutasson megbékélést és menjen el.

(1965) Datálás nélküli levél, a címzettet főtisztelendő igazgató úrnak, majd Béla bátyámnak nevezi.⁶¹¹ Bevezetőben elmondja, hogy jól esik neki felkeresni egy levéllel azt, akivel sok kedves napot töltött el egy irodában. Értesült a nagy eseményről és gratulál neki, és egyben a névnapja alkalmából is köszönti. Magáról mesél, elmondja, hogy 48-tól Szinfaluban volt három év megszakítással egészen 1955-ig, aztán „ide” jött át. Lehet, hogy visszatér a nyáron régi hazájába, környezetébe. Hozzáteszi, hogy csendesebb az élet egy kis parókián. Ezután közös ismerőseikről ír, majd búcsúzóul azt kívánja, hogy levele megtalálja címzettjét, és újra összekapcsolja őket.

Mintha a levélben végig szándékosan kerülne a nevek leírását: úgy fogalmaz, hogy a nagyváradi egyházmegye fia a rektor, majd úgy, hogy két „régfi főnökünk” már elpibent, és végül, hogy „költő bátyánk még mindig távol van, sajnos, 57 óta súlyos beteg”. Mihály azt feltételezi, hogy a címzett majd tudni fogja, hogy kikerül van szó. Bizonyára a cenzúrúra számítva járt el így. A keltezés dátumát nem jegyezte a levélben, de mivel 1955-től érvényes állomáshelyéről beszél, valószínűleg Gyulafehérvárról írta valamikor 1955 és 1965 között. Az is érdekes, hogy azt írja, hazamenni készül – ez meglepő, hiszen visszaemlékezők azt írják, hogy 1965-ben egy főiskolai incidens miatt kényszerült úgymond elhagyni a tanári állását. Ez a levél azonban arról szól, hogy ő már készült hazamenni, így valószínűleg 1965-ben azokban a hónapokban írta, amikor már tudta, hogy nem maradhat Gyulafehérváron.

1965. június 11. Gyurka által küldött képeslap.⁶¹² Szíves figyelmét megköszöni (valószínűleg egy képeslapra utal). Mihály lapjának a pecsétje reménnyel kecsegtette őket. Jókívánságokkal búcsúzik.

⁶¹¹ 0934. sz. irat

⁶¹² 1586. sz. irat

Nem tudjuk, hogy honnan küldte Mihály a saját képeslapját, amire itt válaszolnak. Ebben az időben még Gyulafehérváron volt. Lehet, hogy ebből fakadt a reménységük, hogy még nem mozdították el.

1965. június 13. Mihály levele a méltóságos kormányzó úrhoz.⁶¹³ A levelet mint a teológiai intézet spirituálisa írja, és kizárólag az ifjúság szemszögéből fogalmazza. A hangvétele himnikus, magasztaló, ilyeneket ír, hogy az élet vándora lelkileg felüdül, ha a címzett közelében akár csak néhány percre is letelepedhetik, mert abban a jóleső árnyékban megnyílik a bámulatos szellemi tarisznya, amelyből ízes táplálék kerül ki mindenki örömére. A zárszóban az örvendező ifjúságot említi, amelynek a jókívánásait ő tolmácsolni látszik.

Czumbel Lajos ordinárius betegsége okán 1965-ben általános helynökké nevezte ki Sipos Ferenc plébánost. Valószínűleg ez volt az az alkalom, amelyre Mihály nem ment el személyesen, hanem ezt a levelet írta, több másolati példányban.

(1965.) július 17. Paptársának levele.⁶¹⁴ A megszólítás: „Jó Miska!” Küldi a jegyzetet, sietett vele, ezért sok benne a helyesírási hiba. Ezekért elnézést kér. Elmondja azt is, hogy megvett egy német nyelvű kézikönyvet, ám az V. kötete hiányzik, és kétszer van meg a VII. Kéri, hogy ha tud eladó V. kötetet, szóljon neki. És kéri vissza a jegyzeteket, ha már nem szükségesek.

1965. július 5. Képes levelezőlap a Római Fórum látképével.⁶¹⁵ Valószínűleg borítékban küldték. A lapon nem szerepel más információ, mint egy kézzel írt dátum és a helyszín, Róma megnevezése.

⁶¹³ 1587., 1588. sz. irat

⁶¹⁴ 1544. sz. irat

⁶¹⁵ 2273. sz. irat

1965. november és december. Feljegyzés, címe: A sugatagi templom villanszerelése.⁶¹⁶ Ebben az egyoldalas szövegben leírják azt, hogy felszámolták a korábbi, nem hatékony villanszerelést, és áthuzalozták, hogy jobb megvilágítást kapjanak az egyes helyiségek.

1966. november 15. Géppel írt szöveg, amely a következő címet viseli: „Lelkipásztori teendők a vegyesházasság (vh) körül. (Hozzászólás).”⁶¹⁷ Keltezési helye Foktő (Bács-Kiskun megyei település), aláírója neve olvashatatlan.

1965. december. Az irat címe: A harangozó tennivalója a krasznabélteki rom. kat. egyházközösségnél.⁶¹⁸ Terjedelme: két oldal. Ebben részletesen leírják, hogy mely napokon, mely ünnepeken mi a teendője az alkalmazottnak. Előbb a harangozási alkalmakat veszi számba, majd a takarítási és mosási-vasalási feladatokat.

A szöveget Mihály elődje készítette, hiszen ő 1967-ben került oda. Az iratot azonban a későbbi években elővette, és 1972-ben kiegészítő megállapodást fűzött hozzá.

1967. március 1. Jegyzőkönyv.⁶¹⁹ Száma: 240/1967, a szatmári római katolikus egyházmegye irodahelyiségében készítették. Jelen voltak: Szvoboda Ferenc (székesegyházi kanonok, a szatmári székeskáptalan ez idő szerinti egyetlen joghordozója), Bélteki Ferenc (addigi nagyváradi általános helynök, mint a nagyváradi székeskáptalan delegátusa dr. Schriffert Béla székesegyházi kanonoknak, a nevezett székeskáptalan egyetlen joghordozójának megbízásából, Sipos Ferenc (addigi szatmári általános helynök), Dobos János (máramarosszigeti főesperes), Hosszú László (nagyváradi főesperes), ez utóbbi a jegyzőkönyv vezetője. A tárgy a Czumbel Lajos halála után beállt egyházkormányzati

⁶¹⁶ 0777A. sz. irat

⁶¹⁷ 089. sz. irat

⁶¹⁸ 0254. sz. irat

⁶¹⁹ 1358. sz. irat, fénymásolata: 1280. sz. irat

jogutódlás kérdésének rendezése. Ebben többek között megállapították azt, hogy Scheffler János püspök sorrendben Szvoboda Ferenc kanonokot és Dobos János máramarosszigeti főesperest jelölte ki jogutódlásra. Szvoboda Ferenc kijelenti, hogy előrehaladott korára való tekintettel nem kívánja átvenni a kormányzást, és a maga részéről Sipos Ferenc addigi szatmári általános helynököt jelöli ki. Dobos János máramarosszigeti esperes „hasznló módon kinyilvánítja, hogy a szóban forgó egyházmegyék kormányzatát nem kívánja átvenni”. Sipos Ferenc megköszöni Szvoboda Ferenc bizalmát, és kijelenti, hogy „hajlandó a szatmár-nagyváradai aeque principaliter egyesített egyházmegyék joghatósági kormányzatát magára vállalni, valamint a továbbiakban a kánoni és állami törvények szerint eljárni”. Az iraton minden jelenlevő aláírása szerepel. Az alsó részén kerek püspökségi pecsét, a felső részén iktató pecsét látható.

Czumbel Lajos kormányzó 1967. február 26-án hunyt el. Ez a jegyzőkönyv nem másolat, hanem eredeti példány. Nem világos, hogyan került a jegyzőkönyv egy eredeti példánya ebbe a gyűjteménybe, de feltételezhetően később került Mihályhoz, amikor ő a hetvenes évek végén megkérdőjelezte az egyházi joghatóságot.

1967. március 2. Levél az ordináriusnak, aláírásánál ennyi szerepel: Gabi.⁶²⁰ Azzal kezdi levelét, hogy az ordináriusná való előléptetésekor már köszöntötte a címzettet, a levél írása előtti napon nem zavarta, mert nagy volt nála a forgalom. A latin táviratot bizonyára már elküldte, és ő bízik abban, hogy hamarosan megjön a válasz. Említi, hogy nehéz most két egyházmegyét vezetni, de ők, a paptársai mellette állnak, és hiszi azt is, hogy Várad sem fogja ezt a megoldást sérelmesnek találni, ha tudja, hogy „jóakarattal és teljes összhangban” mennek a dolgok. Ezután leírja azt, hogy szerinte melyek a fontos ügyek, amelyekkel a címzettnek foglalkoznia kellene. Húsvétig nem kell különösebbet tenni, csak ami szükséges, például a Czumbel kormányzó szobáinak birtokbavételét kellene megtenni, nehogy lefoglalják azokat – és

⁶²⁰ 1355. sz. irat

addig a válasz is megérkezik, majd utána lehet foglalkozni azokkal az ügyekkel, amelyek megoldhatók, és szeptemberig kialakul minden. Ez az ő meglátása, de bizonyára „odabent” és az egyházmegyéből mások is ellátják hasznos tanácsokkal. Ő nem akarja zavarni a tanácsaival, de ha szívesen veszi, akkor mindig őszintén elmondja, hogy mit lát jónak az egyházmegye érdekében. Ezt így indokolja: „Hiszen ismersz a múltból, hogy sosem magamat kerestem és most sem irigyelem a keresztedet. De ha válladon van és Te is úgy gondolod hogy szerény tehetségem és [olvashatatlan betoldás] lehetőségeim szerint a legnagyobb készséggel állok azok közé, akik segítenek munkádban.” (Kihúzások az eredetiben.) Jókívánságokkal búcsúzik.

A levél első oldalára legfelül ugyanazzal a kézírással, de másik íróeszközzel újra ráírták a dátumot, azzal a kiegészítéssel, hogy kihez szól a levél („Sipos ordináriushoz 1967 márc. 2-án”), bár a korábbi ez érthető volt a megszólításból („Főtisztelendő Ordinárius Úr! Kedves Feri!”), és dátum is szerepelt a levél második oldalán, a szöveg végén.

Az idézetben látható egyes rövid részeket az adott mondatból kihúzta a szerző, helyettük olvashatatlan betoldást írt a sor fölé, igen apró betűkkel. A latin nyelvű táviratot, amelyről szó esik, valószínűleg a Vatikánba küldték, és onnan várták a választ is.

A címzett és a dátum utólagos ráírása a levél első oldalára kérdéseket vet fel, mint ahogy az is, hogy miért és hogyan került a levél a Mihály iratai közé. Valószínűleg megerősítésül írták rá ezeket az utólagos információkat, mert később valaki ezzel a levéllel bizonyítani szeretett volna valamit. Az azonos kézírás arra utal, hogy nagy valószínűséggel a levél írója írta rá utólag az adatokat, és ebből következik, hogy ő küldhette el Mihálynak. Ehhez azonban előbb vissza kellett vennie a levelet a címzettől, amit láthatóan meg is tett, hiszen másképp nem kerülhetett a levél a Mihály iratai közé. Mivel az ordináriusnak közeli munkatársa volt 1965–68 között, ezt könnyen megtehetette. A további kérdés az, hogy miért került az irat a Mihály iratai közé? Valaki, talán a levél szerzője ezt a levelet elküldte neki. Ha így van, akkor valamit bizonyítani akart neki. A levél mellett volt az iratok között egy 1969 januárjában keltezett, aláírás nélküli lemondólevél (ld. 1356. sz. irat), valószínűleg

ugyanaz a személy írta mindkét iratot, és ezeket együtt küldhette el Mihálynak.

1967. (augusztus) H. J. Cicognani bíboros latin nyelvű levele.⁶²¹ A levél Sipos Ferenc apostoli kormányzói kinevezéséről szól. Ez a példány egy írógéppel készített másolat, nincs aláírva, és dátumként csak az iktatószám után írt év szerepel. Valaki kézzel ráírta utólag az aljára: - aug. 1967-

Elképzelhető, hogy valaki az eredeti levélről készített másolatot. Nem tudjuk, hogyan, és főleg, hogy mikor került ez az átírat a birtokába. Azt tudjuk, hogy 1979-ben levelet írt Rómába, amelyben megkérdőjelezte Sipos Ferenc joghatóságát. Elképzelhető, hogy az 1979-es levele után küldték meg neki ezt az információt.

1967 karácsonya után. Mihály levele öccsének.⁶²² A géppel írott másodpéldányú lapra kézzel, ceruzával írtak rá évszámot: 1967. Az évszám után felkiáltójel van. Megköszöni a levágott jószágból küldött küldeményt. Azt mondja, nem írt senkinek ezen a karácsonyon, csak megemlékezett mindenkiről, neki is kívánt névnapot. Elmeséli, hogy lemondott az öreg kántoruk, és helyette „egy jól muzsikáló hölgy és egy nagyon jól éneklő férfi” szolgál majd. Majd így folytatja: „Szegény öreget sajnálom. Kétszer is elmentem hozzá, hogy vonja vissza az írását. Nem volt hajlandó. Most nagyon bánja! Nagyon megviselte a helyzet. Én nem kívántam. Ő azt sejtette, hogy nekem titkos terveim vannak. Pedig nem voltak. Egy év múlva, ha még maradok, gondolok valamire. Addig ideiglenes a megoldás.” Az orgonaépítő megtette az ajánlatát, mondja, 4500 lej lenne a munka motor, ventilátor nélkül. Most kérni fog egy ajánlatot tőle teljes pneumatikus orgonára. Végezetül elmondja, hogy mellékel egy levelet, amit egy paptársának írt, benne egy levél másolata, amit ő „M. Á. püspöktől” kapott karácsonyra. Így

⁶²¹ 1353. sz. irat

⁶²² 0230. sz. irat

zárja: „Jól esik az embernek, hogy mások még méltányolják is a munkánkat.”

A névnapra történő utalásból tudható, hogy János öccsének írta a levelet. Névnapot kíván, így fogalmaz, nem boldog névnapot – ezt csak hozzáérti. Mihály igen büszke lehetett arra, hogy Márton Áron püspök karácsonyi üdvözlét küldött neki. A püspöktől kapott karácsonyi üdvözlét szövegét bemásolta egyik paptársának írt levelébe, hogy lássák, milyen üdvözlét kapott. Amikor az öccsének írta ezt a levelet, már nem volt kedve ide is újra bemásolni a püspök köszöntő szövegét, ezért elküldte öccsének a paptársának írt levele másolatát, ahol ott volt a bemásolt rész.

1967. december 28. Mihály levele Istvánhoz.⁶²³ Bár a levelet a saját nevében írja, az aláírásban megjegyzi, hogy L. Pállal együtt ölelik szerepeltet a címzettet. Miután elmondja, hogy mindig jólesik hírt hallania a régi kedves barátoktól, megfogalmazza jókívánságait az István-nap alkalmából, elmondja, hogy „kis kellemetlensége” támadt, és arra kényszerült, hogy megírja egy itt megnevezett paptársának: „rajtam ütni érdemszerző cselekedet”. Majd keserűen közli a címzettet: „Jó tudni.” Ezért aztán mindig köszöni azoknak, akik megértéssel közelednek hozzá. Innen kezdve a levél kissé hektikussá válik. Megsokasodnak az elütések, más betűk leütése, értelmetlen félmondatok, megnyitott, majd be nem zárt zárójel. Itt következik egy levélrészlet, amit neki küldött valaki, és ő ide másolja. A részlet arról szól, hogy két szatmári diák volt épp annál, aki írta Mihálynak a levelet, akik a másnap esti ünnepségre szóló meghívót hozták, és ő évek óta először adta nekik azt a választ, hogy másnap este 8 órakor megjelenik közöttük. Amikor kiléptek, eszébe jutott Mihály és leült írni neki. Sajnálja, hogy Mihály nincs közöttük, sok lelkipásztori örömet kíván. Nem nevezi meg azt, aki a bemásolt levelet írta. Itt visszatér a saját leveléhez, és kijelenti, hogy azért másolta be ezt a részt, hogy együtt búslakodjanak és örüljenek. Állapota kitűnő, mondja, de az ördög nem alszik: úgy tudja, már rebesgetik, hogy Anti váltja le őt, és ő Antit. Ő nevet ezen, de azon is fog, ha ez

⁶²³ 0492., 0219. és 0229. sz. irat

megtörténik, teszi hozzá, majd hozzáfűzi, hogy azt mondják, intelligens ember nem csodálkozik. Zárszóként így fogalmaz: „Nem is írok többet, nehogy sokat mondjak.”

A levél tele van ki nem mondott utalásokkal, keserű célzásokkal. Ekkor már plébánosként az új állomásbelyén tartózkodott, miután el kellett hagynia a főiskolát. Úgy tűnik, egyik frissen a főiskolára került paptársa, valószínűleg az, aki az ő helyét átvette, az év végi ünnepségre kapott meghívót diákoktól. Ezt írta meg Mihálynak, és ez keserű élmény volt Mihály számára, aki ezt elpanaszolja a barátjának. Az írásképből megállapítható, hogy meg is szakította az írást. Két alkalommal is látható felsornyi ugrás. Ez utóbbi akkor szokott megtörténni, amikor kivesszük a lapot az írógépből, majd visszateszik. Az eredeti lapon kívül legalább két másolatot is készített, mindkettő megtalálható. Valószínűleg az indigó alatti lapok elcsúsztak, amikor visszacsörölte őket a gépbe.

1967. Csak évszámmal datált levél.⁶²⁴ A levél latin nyelvű, a szatmári ordinárius írta, egy vatikáni bíborosnak címezte. A levél a szatmári és a váradi egyházmegyék helyzetéről és a két egyházmegyét vezető ordináriusok helyzetéről számol be Czumbel Lajos halálától kezdődően 1967-ig. A levél valószínűleg piszkozat vagy másolat volt. Valaki kézzel az első oldalára ráírta: Révész. Ez e név nem szerepel a levélben említettek között.

1968. július 9. Árnikának ír levelet Mihály.⁶²⁵ Tegezi a címzettet. Amint írja, hosszú hallgatása nem azt jelenti, hogy nem szerepel gondolataiban. Elmondja, hogy Krasznabéltekre költözött, ahol 25 éve fiatal papként kisegítő volt. Majd így folytatja: „Most én kell, hogy megkérdezzem: ugye nem haragszol? Ne haragudj. Várom leveledet. Nem azért, hogy velem valami rosszat tervezzek, gondoljak. Úgy érzem leveledből, hogy jól tesz lelkiállapotodnak, hogy gondjaidat megosztod. Szívesen hallgatlak és biztosítalak együttérzése(m)ről.” Magáról szólva

⁶²⁴ 1359. sz. irat

⁶²⁵ 0202. sz. irat

elmondja, hogy szereti a csendet, és nemigen szeret kimozdulni, de a vendégeket nagyon szívesen látja. Nagykárolytól és Szatmártól sincs messze a település. Kitűnő lelkiállapotban van, és megtalálta hivatásában azt, amit az élet adhat. Végezetül azt írja, hogy reméli, ezentűl gyakrabban hallanak majd egymásról.

Nem mondja ki a meghívást, de annak említése, hogy az állomáshegye közel van a nagyvárosokhoz, meg az a kijelentés, hogy ő szívesen fogad vendégeket, arra utal, hogy szívesen venné a címzett látogatását. Amikor a kitűnő lelkiállapotáról ír, nem az aktuális helyzetére reflektál, hanem általánosabban fogalmaz, hiszen utána rögtön a hivatásáról írja, hogy megtalálta benne, amit az élet adhat. Mintha a kapcsolatfelvételiük előtti találkozásuk alkalmával ez még kérdés lett volna. Tyukodi Mihály ekkor 52 éves volt.

1968. július 23. A főesperesnek írt levelet⁶²⁶ Mihály, melyben arra kéri meg a főesperes által Valér testvért, hogy a testvér menjen el hozzájuk a felújított orgona felszentelésére, és szólaltassa meg azt. Azt kéri, hogy a főesperes továbbítsa a meghívottnak a kérését. Így fogalmaz: „Tudom, hogy szokatlan a kérésem. De azt is tudom, hogy megérted annak fontosságát. Kérlek, tolmácsolj neki támogatólag kérésemet.” A levél végén, utóiratként szerepel, hogy kéri, a mellékelt levelet szíveskedjen átadni a mesternek. A mellékelt levél feltehetően az ugyanaznap keltezett meghívó.

1968. július 23. Valér testvérnek ír levelet,⁶²⁷ amelyben meghívja őt, hogy menjen el hozzájuk, és játsszon a felújított orgonán – délelőtt a nagymiséen, délután egy hangversenyen.

Ezt a levelet a főesperesnek küldte el, és őt kérte arra, hogy „támogatólag” adja át a szerzetesnek a meghívót.

⁶²⁶ 0224A. sz. irat

⁶²⁷ 0224B. sz. irat

1968. július 23. Újabb meghívólevél,⁶²⁸ amelyben egy meg nem nevezett atyát hív meg az orgona felszentelésére és az azt követő hangversenyre, amelyre – itt már elárulja, hogy – augusztus 4-én kerül sor. Az eseményt így írja le: „Ez alkalomra egy olyan kis templomi hangversenyt tervezek, muzsikuskok találkozójával. Ez nem jelenti, hogy a meghívottak közül bárki is könnyen elmaradhat. Vannak fő és főbb muzsikuskok. A főmuzsikuskokból is léteznek főbbek. Summa summárum: jöjjön el, legyen szíves. Írtam ez ügyben a főesperes úrnak is.”

Muzsikuskok találkozójának nevezi az eseményt, amelyre több olyan személyt meghívott az orgona felszentelésére, akiktől várta, hogy játsszanak majd rajta. Am attól tartott, hogy ha egy meghívott megtudja, hogy sokan lesznek, akkor könnyebben mond nemet, hiszen azt gondolhatja, hogy nélküle is lesznek ott elegenden. Ezt a gondolatmenetet megelőzendő írja, hogy a meghívottak közül nem maradhat el könnyen senki.

1968. július 23. Jánosnak írt levél,⁶²⁹ amelyben arra kéri, hogy tegye szabaddá káplánját augusztus 4-ére, mert el szeretné hívni a káplánt az orgona megáldási ünnepségére. Az orgona most 106 éves, „de megújult szakértő keze alatt”. Itt is megfogalmazza azt, hogy kérése szokatlannak tűnhet: „Szokatlan ugyan a kérés, de kérlek ne utasítsd vissza. Ha majd módom lesz, meg is szolgálom szívességedet. Remélem, a muzsikusk nem vonakodik a fáradságtól.” Megtudjuk a levélből, hogy a káplánt Palinak hívják és szépen játszik az orgonán.

1968. július 23. Jánosnak írt levél,⁶³⁰ a hangvételtől ítélve az öccsének. Meghívja őt is az augusztus 4-i ünnepségre. Kéri, hogy egy darabot orgonán játsszon, és egy dalt énekkel kíséren. Kottát is küld, hogy gyakorolja a basszust.

Itt is alkalmazza a többi levélben alkalmazott fordulatot, azaz, hogy már a meghívóban elutasítja az elutasítást: „Tudom, hogy első vasárnap. Rendezd úgy

⁶²⁸ 0222. sz. irat

⁶²⁹ 0223. sz. irat

⁶³⁰ 0225. sz. irat

azonban, hogy eljöbess.” Az öccse kántor, komoly feladatai vannak vasárnaponként a szolgálati helyén, így érthető, hogy nehezen mozdulhat el, és ezt a bátyja is tudta.

1968. július 24. Emilnek írt levelet.⁶³¹ Volt az orvosnál, neki az egyes volna jó, mondja, de a 0,75-öst és az 1,25-öst is megpróbálhatja. Nyilván szemüvegekről van szó. Ezt követően Emilt is hívja az augusztus 4-i ünnepségre. Ugyanolyan ellentmondást nem tűrő módon fogalmaz, mint a többi levelében: „De feltétlenül intézd úgy a munkádat, hogy itt lehess.” Majd, amikor leírja a menetrendet, megismétli: „De gyere feltétlenül. D-előtt van a fő. D. u. a hantverseny (sic!). Akkor elhozhatod a szemüvegeket is. Nem is írom azt, hogy – ha pedig nem jöhetsz. Igazán gyere el.”

(1968. július) Datálatlan levél.⁶³² Az előző, 0227. sz. irat hátlapjára gépelve, Emilnek címezve. Ugyancsak az augusztus 4-i ünnepség kapcsán ír, egy közös ismerősüket akarja meghívni, akinek a címét nem ismeri, de a nevét sem említi a levélben, csak ennyit ír róla: „Színfaluban annakidején nekem olyan szépen énekelt.” Arra kéri Emilt, hogy ő mondja meg az illetőnek, hogy szüksége lenne a szolgálatára.

1968. augusztus 23. Körlevél,⁶³³ amelyet Iustinan, a Román Ortodox Egyház pátriárkája, Márton Áron gyulafehérvári római katolikus püspök és Augustin Francisc, a bukaresti római katolikus érsekség helyettes ordináriusa és további 14 vallási felekezet vezetője írt alá. A szöveg A Románia Szocialista Köztársaságban levő vallásfelekezetek üzenete lelkészeihez és a hívekhez a Nagy Nemzetgyűlés 1968. augusztus 22-én megszavazott Nyilatkozatával kapcsolatban címet viseli. Amint írják, aggodalommal tölti el őket az, hogy „öt szocialista ország hadserege bevonult Csehszlovákiába, megakadályozva a csehszlovák nép

⁶³¹ 0227. sz. irat

⁶³² 0228. sz. irat

⁶³³ 0512. sz. irat

szabad életmenetét, mely nép nem fenyegette egyetlen ország népét sem”. A szöveg arról szól, hogy közösen elítélik Csehszlovákia lerohanását.

1968. december 29. Mihály levele öccséhez.⁶³⁴ Nem feledkezett meg a névnapjáról, érte mondta a névnapján a misét, csak hát „az idő úgy elrohant”, hogy nem sikerült korábban írnia neki. A legnagyobb gondot az életében a néni okozza, meséli. Élőszóban fogja elmesélni a részleteket, vagy inkább mellékel egy szöveget, amit akkor írt, amikor a legkeservesebb órákat élte meg miatta. Majd szemléltetésül egy kis történetet mesél el: a templomdíszítéshez szükségük lett volna a díszítő asszonyoknak aszparáguszszálakra. Ők kaptak korábban a hívektől két cserepes aszparáguszt, és ezt tudták az asszonyok. Ám a néni nem volt hajlandó onnan vágni szálakat. Ő nem volt otthon éppen, és harag lett belőle.

Ezek szerint 1968 végén a néni, azaz a nagynénje nála tartózkodott, bár ő korábban igyekezett elkerülni ezt a helyzetet. Több levélben is tiltakozott az ellen, hogy a néni nála lakjon, ld. a 0211. és 0213. sz. iratokat.

1969. január. Egy paptársának a levele az ordináriushoz, Halmiban keltezte, aláírás nincs rajta.⁶³⁵ A levél hosszú, szinte három gépelt oldalnyi terjedelmű, és indigóval készült másolati példány, tulajdonképpen a hivatali tisztségről való lemondásának indoklását tartalmazza. A levél elején emlékeztet arra, hogy a plébánosi munkája mellett járt be hetente, tíznaponta a hivatalba az elején, majd a főesperesi kinevezése után irodaigazgató is lett, és az ordinárius távolléte eseteire helyettesül delegálta őt. Most úgy érzi, hogy le kell mondania, mert már nem érzi azt, hogy a felettese megbízik benne. Előbb megszűnt a hivatalban betöltött fél állása, majd az esperessége is. Pontokba szedve mondja el a mondanivalóját. Többek közt azt kifogásolja, hogy nem értékeli kellőképpen az ő munkáját, például egyszer sem vitte magával Bukarestbe,

⁶³⁴ 0221. sz. irat

⁶³⁵ 1356. sz. irat

hogy ott a minisztériumi tisztségviselőknek őt bemutassa. A sok munkája mellett az anyagiakra is panaszkodik: a főállása mellett ellátott feladatokért ugyan utaltak ki segély formájában összeget, de azt a plébániának utalták, így nem ő kapta a munkadíját. Elégedetlen volt azzal is, ahogyan a szatmári és a váradi egyházmegyék viszonya alakult. Az írás végén említi a Pakocs Károly kanonok kormányzása alatti száműzetését és a Czumbel Lajos ordinárius ideje alatti mellőzöttségét. A címzett kormányzása alatt viszont az egyházmegye egységét szolgálta, és ez elégedettséggel tölti el. Arra kéri a címzettet, hogy ezt az egységet igyekezzen a jövőben is megőrizni. Végül megjegyzi, hogy a hivatalból való visszavonulása nem jelenti az egyházmegyében szerzett jogainak feladását is. Plébániája fölött szabad rendelkezési jogot biztosít az ordináriusnak. A levél végén a keltezési hely mellett csak a hónap szerepel, és nap helyét kipontozták, mintha azt később szeretnék volna odaírni.

Az írat az 1967. március 2-i levél mellett volt az iratok között, azzal összefügg (ld. az 1355. sz. iratot). Ugyanaz a személy írhatta ez utóbbit is. A két irat egymás mellett a Mihály iratai között azt a benyomást kelti, hogy 1. ezeket neki elküldték, 2. valószínűleg a szerzőjük küldte, 3. azzal a céllal, hogy valamit bizonyítson neki, esetleg tisztázza magát. Ez pedig könnyen elképzelhető, hiszen tudjuk, hogy később Mihály állandóan együtt emlegetett pár nevet, amikor azokról beszélt, akik véleménye szerint őt félreállították és akadályozták. A szerző esetleg azt próbálta bizonyítani, hogy ugyan 1965-ben felajánlotta a segítségét az ordináriusnak, aminek következtében kapott egy fél állást a püspökségen és egy esperesi kinevezést (megtartva a plébánosi feladatait), de nemsokára a fél állása megszűnt, az esperesség felszámolódott, és ő ezek után felmondott, tehát 1969-től nem volt az ordinárius közeli munkatársa.

1969. január. Révész Gábor írógéppel írt lemondó levelének másolata, az ordináriushoz címezte.⁶³⁶ Ez szabályos kérvény formájú irat, amely azzal kezdődik, hogy Alulírott... A lemondását azzal indokolja, hogy miután alaposan mérlegelte a tényeket és szempontokat, amelyeket már korábban említett volt, nem látja értelmét annak, hogy tovább

⁶³⁶ 1354. sz. irat

maradjon hivatalában. Említi a nagybányai esperesség és az ő félnormás irodai állásának megszüntetését, mint a felmondásának okait. Ez amúgy is nehézséget jelentett neki „lelki, lelkipásztori, egészségi és anyagi tekintetben egyaránt”. Végül megköszöni a bizalmat, és megemlíti azt, hogy Pakocs Károly idején történt száműzetése és Czumbel Lajos idején való mellőzöttsége után ez a kormányzat rehabilitálta őt. Az irat végén a keltezés helye, évszám és hónap szerepel, a nap helye ki van pontozva. Az irat írógéppel készített irat másodpéldánya, nincs aláírva. A lap hátán a következő, kézzel írt megjegyzés szerepel: „Sipos ordináriushoz 1969. jan- (nem küldtem el...)” A megjegyzést nagy valószínűséggel Révész Gábor írta, a kézírás az övé.

A szöveg tartalma hasonlít az 1356. sz., háromoldalas irat tartalmához: mindkettő ugyanabban az időszakban készült, mindkettő egy lemondásról szól és az indokokat sorolja fel. Az egyoldalas szöveghez azonban odairta a szerzője, hogy nem küldte el, a háromoldalasra nem írta rá ugyanazt.

A kézzel írt megjegyzés megerősíti azt a feltételezést, hogy az 1352., 1353., 1354., 1355., 1356. sz. iratokat Révész Gábor adta át vagy juttatta el Tynkodi Mihályhoz, és ezek összefüggenek. Az 1352. sz. irat egy 1956. április 25-én keltezett körlevél, amelyben Czumbel Lajos egyházmegyei kormányzó értesíti a papságot arról, hogy visszatért és visszavette az egyházmegye kormányzását. Az 1353. sz. irat H. J. Cicognani bíboros 1967. augusztusi latin nyelvű levelének másolata, amely Sipos Ferenc apostoli kormányzói kinevezéséről szól. Az 1355. sz. irat pedig Révész Gábor 1967. március 2-i levele az ordináriushoz, akinek felajánlja a szolgálatait. Az 1354. és az 1356. sz. iratok a Révész Gábor 1969. januári lemondásának rövid és hosszú változatai.

1969. február 13. Béla levele Pusztadobosról.⁶³⁷ Örül annak, hogy Mihály felkereste őt levelével, álmában sem várta, mondja, hogy megkeresse, hiszen régóta megszakadt köztük a kapcsolat. Közös emlékeikre hivatkozik, és hívja a címzettet, hogy látogassa meg őt. A levél utolsó részében megemlíti, hogy bár ő a csendet nagyra becsüli, még

⁶³⁷ 0205. sz. irat

sincs csend, és ami történik, azt így írja le: „közelharc folyik sokszor a palástokba öltözötték között is. Pedig a »cselgáncsolás« nem aszkézis!” – ezzel fejezi be a gondolatmenetet.

1969. február 26. Mihály román nyelvű hivatalos levele a Szatmár megyei tanácshoz.⁶³⁸ Azt kéri, hogy miután a püspökség jóváhagyta a parókia egyik részépületének a lebontását, ezt engedélyezze a megyei tanács is. Elmondja, hogy eddig ott működött a szövetkezet varrodája, de ők találtak más helyet, és elköltöznek onnan. Az épületrész rossz állapotban van, szükséges a lebontása. Mellékeli az épület leírását, a terveit, két fényképet és a szövetkezettől kapott értesítést.

1969. április 22. Paptársának ír levél.⁶³⁹ Új írógéperől számol be, és arról, hogy még nehezen kezeli. Ez valóban látszik a levélből is, ugyan is a szokásosnál több az elírás, félreütés. Ékezeteket úgy tud tenni, mondja, hogy előbb leüti az ékezetet, majd visszaugrik, és alá üti a betűt. Ezt követően megtudjuk, hogy a nagyhétre felújították a templom körüli kerítést. A falubeli asszonyok „egy nap alatt szét is hányták”, majd a mesterek másnap fel is építették az új kerítést. A következő téma a templombúcsú, amelyre meghívja a címzettet. A búcsú után szeretne egy hétre ismét „eltűnni”, ezért megkéri őt arra, hogy helyettesítse. A zárómondatokban a még mindig tartó hideg időjárásra panaszkodik.

1969. április. Paptársának írt levél.⁶⁴⁰ A nővére ügyében kéri, hogy jó tanácsot adjon neki. Nővére nyugdíjazás előtt áll, és a jelenlegi helyzet szerint sekrestyésként akarják nyugdíjazni, ami sokkal előnyösebb lenne, mint ha házvezetőként nyugdíjaznának, hiszen, mint mondja, a házvezető nyugdíját az állam fizeti, a sekrestyés és kántor nyugdíját az

⁶³⁸ 0212. sz. irat

⁶³⁹ 0201., 0199. sz. irat

⁶⁴⁰ 0220. sz. irat

egyház. Ő úgy véli, hogy a bíróságilag kellene igazolnia azt, hogy nem sekrestyés volt – száz tanú is lenne rá.

1969. június. Levél József nevű paptársának.⁶⁴¹ Mentegetőzik, hogy nem válaszolt az őszi névnap-i köszöntőlevelére és a karácsonyi üdvözlétére sem, a sok dolgára hivatkozik: kerítést és járdát készítettek közben. Meghívja őt: menjen el régi latintanárához Szent László napján, menni fognak mások is, jót beszélgetnek majd. Felhatalmazza, hogy hívjon másokat is, két nevet is említ, akiket meghívhat. Utóiratban írja, hogy a magyarigeni sekrestyés égve felejtette a gyertyát a templomban, és leégett a főoltár, az egész templom fekete lett, újra kell festetni.

1969. június 30. Líviának írt levél.⁶⁴² A rövid levél egyetlen témája az, hogy meghívja „tanulmányi kirándulásra, pár hetes kikapcsolódásra”, amelyre kisebb társasággal mennének, köztük az ő érettségi előtt álló unokahúga is.

Lívia az Árnika lánya volt. Mihály valószínűleg azért emelte ki azt, hogy menne a saját unokahúga is, hogy jelezze: Lívia megfelelő generációs résztvevőre is számíthat a kiránduláson – nehogy azért ne menjen, mert attól tart, hogy unatkozni fog az idősebbek társaságában.

1969. július 27. Mihály levele paptársához, Istvánhoz.⁶⁴³ Sajnálja, hogy nem tud elmenni a kirándulásra, amelyre a címzett hívta, de ő maga is vendégeket vár, akiket kirándulásra visz. Azt írja, hogy „tőletek” jön az ő vendége. Ugyanakkor arra kéri a címzettet, hogy járjon közbe az ő érdekében: egyrészt azt kéri, hogy küldjenek egy Zündapp márkájú motorkerékpárt egy aknasugatagi kántornak, aki néha gyalog jár ki hozzá, hogy szolgálatát teljesítse, és egyébként is „áldozatot vállalt az egyházer”. Egy másik kántorfíút is említ, aki tőlük jár ki a filiákba gyalog, neki is kellene egy motorkerékpár, mert „megérdemli”. To-

⁶⁴¹ 0206. sz. irat

⁶⁴² 0210. sz. irat

⁶⁴³ 0217. sz. irat

vábbá egy orgonához szükséges fűjtató motort is kér, leírja a paramétereit, valamint egy amplifikátort is, mindkettőt a saját templomába. Hálával gondol arra, hogy a címzett nem sajnálta az áldozatot, és egy napot nála töltött. „Mély tisztelettel” köszönti az esperes urat is, akit jövőre szívesen látna a címzettel együtt a házában – de hosszú időre, mondja.

Az a megjegyzése, hogy „töletek” jön a vendége, nyilvánvalóan arra utal, hogy magyarországi vendéget vár, ugyanis Mihály Líviát várta.

1969. július 27. János atyához írt levél.⁶⁴⁴ Elmondja, hogy Cserháti atya hívta kirándulni, de nem tud elmenni. Ugyanakkor azt kéri, hogy „Cs. I. menjen be a püspökségre a levélért”. Azt nem részletezi, hogy milyen levélről van szó, de hozzáteszi, hogy fontos.

1969. július 29. Mihály levele Emil atyához.⁶⁴⁵ Két szívességet kér tőle. Elsőként arra kéri, hogy járjon közbe az ügyben, hogy egy aknasugatagi ismerőse bekerüljön a kántoriskolába, ahol a szatmári helyek már megteltek. A másik kérése, hogy értesítse őt a címzett, mi a helyzet a szebeni hangerősítővel, amit korábban eladásra kínáltak. Ő meg szeretné venni, hogy, mint írja, „nagy templomunk nagy közönségének a füléhez, szívéhez juttassam az igét”. Valakit már megkért erre, de annak nem volt ideje ezzel foglalkozni. Végezetül elmondja, hogy „külső-belső békében” él, és régi kedves tanítványai hetente meglátogatják és gyönyörködnek a templomban. Azzal zárja, hogy nagyon örülne, ha a címzett is meglátogatná.

(Datálás nélküli, valószínűleg 1969. év augusztusi kirándulás előtt keletkezett levél.) Mihály levele Árnikának.⁶⁴⁶ Mentegetőzéssel kezdi: nem hanyagságból nem írt, hanem azért, mert nem volt ideje. Líviának is írt, megírta neki, hogy menjen. Az édesanyjának is ismétli: „Írtam

⁶⁴⁴ 0218. sz. irat

⁶⁴⁵ 0216. sz. irat

⁶⁴⁶ 0209. sz. irat

Líviának. Gondolom megkapja. Ne töprengjen. Intézkedjék és jul. vége felé vagy ha korábban is megszerzi az utlevelét, keljen utra. Nagykároly-Carei városban át kell szállni a szilágysági vonalra. Onnan kb. 30 km-re van Ákos – Acis állomás. Ott kell leszállni Kr.béltekre. Buszjárat gyakran van. Ha pedig jelzi, mikor érkezik, fogadjuk is.” Ibolya húga lányával, Magdával mennének, hozzáteszi: „Még a társaság többi tagja nincs véglegesen meghatározva. Majd kialakul.” Ezt követően a helyesírásért mentegőzik: „Ez a gépem idegen nyelven tud igazán beszélni. Ezért vannak benne a nyelvhibák, az átütések, hiányzó betűk. Elnézést értük.”

(Datálás nélküli, valószínűleg 1969. év augusztusi kirándulás után keletkezett levél.) Mihály levele Árnikának.⁶⁴⁷ Sok kedves levelét és kedves ajándékait megköszöni. Mentegőzik egy korábbi levelében ejtett helyesírási hibáért. Annyi régi könyvet olvas, magyarázza, „hogy tollamra csúszott a hiba”. A levelet már a Lívia látogatása után írja, mert elmeséli édesanyjának, hogy Lívia nagyon komolyan viselkedett, és ez mély hatással volt rá. Szeretne a továbbiakban is kapcsolatban maradni vele. A címzettet arra biztatja, hogy írjon neki továbbra is leveleket, igaz, ő nem biztos, hogy mindig válaszolni tud majd, mert nincs ideje. Három megszakítás után folytatja a levelet, ezt így magyarázza: „Im már harmadszor kell megszakítanom a levelet. Hiába, szolgál vagyok. Mások szolgája. De nem is bánom. Csak arra kérlek, ne und meg a rapszodikus leveleimet.” Lennebb már arról ír, hogy megérkezett egy sürgető levél is, így gyorsan befejezi ezt és elküldi. Látszik, hogy más a gépelés, valóban máskor írhatta. Úgy tűnik, bízik a találkozásukban, hiszen így fogalmaz: „Most már küldöm azzal a befejezéssel, hogy jövőre aztán élőszóval elmondjuk, amit le nem írtunk.” Két utóirat van a levél végén, a másodikban egy közös ismerősükre utal: „Mária is szeretettel csókol, és ezentúl gyakran fog írni esztergomi együttléteket emlékére.”

⁶⁴⁷ 0207B. sz. irat

(Datálás nélküli, valószínűleg 1969. év augusztusi kirándulás után keletkezett levél.) Mihály levele Líviának.⁶⁴⁸ A 0207B. számú levél másik oldalára írta, feltehetően azzal egy időben. Lívia azt írta neki, hogy nincs mit írnia, erre mintegy válaszul Mihály felidézti az utazásuk egyes nehezebb, de itt viccesnek beállított mozzanatát. A szöveg nem nagyon világos, tele van utalásokkal, de az érthető, hogy a levélíró úgy gondolta, hogy a közös emlékek felidézése levéltéma lehet. Ezen túlmenően atyáskodó megjegyzéseket tesz. Futólag megismerkedtek valakivel a kirándulásuk alatt, és itt ezt a közös ismerősüket említi: felszólítja Líviát, hogy küldjön az illetőnek üdvözlötletet. A levél végén felszólítja arra is, hogy hagyja el a cigarettát.

Érezhető, hogy kirándulásuk emlékein kívül Mihálynak sincs más témája, amiről írhatna Líviának.

(1969 karácsonya előtt) Árnika datálatlan levele.⁶⁴⁹ Kézzel írta, piros tintával. Betegségből lábadozik, írja, a hetvenéves édesanyja ápolja. Férjének hozzá való viszonya változó, most éppen jó hozzá, de, mint írja róla, „neki nehéz hosszabb időn át figyelmesnek lennie. Hiányzik az alaptermészetéből”. Férje bátorítja, hogy menjen Romániába minél előbb, és ott érezze nagyon jól magát. A férje nem menne vele, hanem jobban örülne, ha Árnika egyedül menne. Nagyon boldoggá tették a címzett sorai. Eddig csak álmaiban jelent meg a címzett, elérhetetlenül, meséli, „s most, szinte hihetetlennek tűnik ez a csodálatosan szép valóság”. Nehéz otthon lennie a gyerekei nélkül, akik esetleg karácsonyra ha hazamennek. Majd újra közvetlenül a címzetthez szól, a karácsony közeledtéről írva: „Lélekben majd Hozzád is elrepülök karácsony szent estéjén. Kis karácsonyfádnál letérdelek melléd, s kezünket összetéve együtt énekeljük az egyszerűségében is olyan csodálatosan szép »Mennyből az angyal«-t, és a szeretet ünnepének annyi meleget árasztó sok szép énekét.” Ezt követően egy korábbi karácsony jut eszébe, az 1946-os, amelyet Grazban töltött, és ahol a körülötte kavargó élet elle-

⁶⁴⁸ 0207A. sz. irat

⁶⁴⁹ 0208. sz. irat

nére magányosnak érezte magát. Ekkor írt egy verset, mondja, amelyet most leír ebbe a levélbe. Az utolsó versszakban szerepel ez a pár sor:

„Édes bús emlékek szárnyra kelnek.

Szerető szívek egymásra lelnek.

Karácsony (Szeretet) éjjelén nincsenek határok,

Összeölelkeznek távoli családok.”

Az itt aláhúzott sort apró pontokkal húzta alá a sor teljes hosszúságában. Az utolsó előtti sort eredetileg a Szeretet szóval kezdte, később eléje írta a Karácsony szót és az előzőt zárójelbe tette. Mentetgetőzik a szöveg leírása után azzal, hogy ez nem is egy költői alkotás, hanem „csupán egy együgyű kis teremtés érzéseinek megnyilatkozása”. A levél végén a távoli jövőbe helyezi el a látogatása időpontját: pár év múlva, ha majd nyugdíjas lesz, talán egy ünnep alkalmával mindezt élőszóval is elmondhatja. A lap alján apró betűkkel írt részben kéri a címzettet arra, hogy írjon Líviának, a lányának is, mert várja.

HATVANAS ÉVEK, DATÁLÁS NÉLKÜLI IRATOK

Feljegyzés.⁶⁵⁰ Azt meséli el, hogy milyen volt a negyvenes években az a bombázás, amely a szatmári székesegyházat érte. Természeti képpel indít, a megszemélyesített felkelő nap képével, amely szétnéz és füstölgő romokat talál az előző esti szép épületek helyében. Magyarázatul elmondja, hogy az amerikai bombázók a főtéri szállodában sejtették a német főhadiszállást, azt bombázták, és a biztonság kedvéért a környékét is. Ott halt meg 17 személy, köztük három kedves barátja is. Azzal folytatja, hogy neki is ott kellett volna lennie. Ekkor ő Munkácson dolgozott mint hitoktató, és Szatmárnémetibe kellett mennie a fiatal papok ismétlővizsgájára – nem részletezi, hogy ez mit jelent. És el is indult volna már szombaton, két nappal a vizsga előtt, ha az esperes nem kéri meg, hogy maradjon még egy napot és helyettesítse őt a vasárnapi misén, és csak azután induljon. Ezért nem volt a helyszínen a bombázás alatt, amit ő „gondviselészerű valami”-nek nevez.

A szöveg befejezetlennek tűnik. A hatvanas évek iratai között volt, valószínűleg ekkor készítette a visszatekintést.

*

Kivonat a Magyar Papi Egység legújabb számának cikkéről.⁶⁵¹ A cikk és a kivonat is még Márton Áron püspök életében készült, az ő addigi életének főbb mozzanatait foglalja össze.

*

Tanítványának levele, datálatlan.⁶⁵² Elmondja, hogy az asztalán hagyott 100 darab levelezőlapot, amelyeket valaki küldött általa. Majd bevallja, hogy a három lelkinapját az ő szobájában töltötte – azért merte,

⁶⁵⁰ 1503., 1548., 1464. sz. irat

⁶⁵¹ 1547. sz. irat

⁶⁵² 1480. sz. irat

mert tudta, hogy nem haragszik meg ezért. Itt kifejti, hogy mennyire csodálja őt.

*

Datálás nélküli kotta.⁶⁵³ Címe egyik oldalán: Praefatio de adventu in tono feriali, másik oldalán: Praefatio de adventu in tono sollemni. A nyomtatott, piros színű kottalapra kék tollal, kézzel jegyezték be a hangjegyeket és a szöveget is. Kétoldalas irat. Két másik különálló lapon van ugyanezeknek a kézzel, ceruzával készített piszkozata.⁶⁵⁴

*

Francia nyelvű, negyed lapra írt rövid szöveg.⁶⁵⁵ Fordítása: Önre/ Önökre gondolunk ezekben a szép városokban, amelyeket meglátogattunk. A kézírás a Tyukodi Mihályé, tollal írta. Semmiféle egyéb útbaigazítás nem szerepel rajta.

*

Datálatlan levél, a nővéreinek írja, címzettek neve nélkül – feltételezhetően 1961-ben.⁶⁵⁶ Azzal kezd, hogy nem tud tanácsot adni a dolgban (nem tudjuk meg, melyikben), de úgy véli, hogy Jancsit nem fogják sehol sem véglegesen tartani, és kár is a pénzt költeni, egy hónap után úgyis hazamegy. Ha Klára vágyik haza, mondja, akkor menjen, az általa küldött 200 lejt fordítsák az útiköltségére. Majd segítenek rajtuk anyagilag és meglesznek valahogy. Majd a végén hozzáteszi, hogy Jancsi „nem olyan természetű beteg, aki(t) bent lehetne tartani”, és akkor kár vele bajlódni.

Nem világos, hogy milyen betegségről beszél.

*

Datálatlan levél Ferencnek, feltételezhetően 1961-ben írta.⁶⁵⁷ Azzal kezd, hogy hivatalos felszólításra írja a levelet – bár nem pontosítja, hogy kinek a felszólítására. Elmondja, hogy még nem küldött az egy-

⁶⁵³ 0909. sz. irat

⁶⁵⁴ 0910., 0911. sz. irat

⁶⁵⁵ 0913. sz. irat

⁶⁵⁶ 0830. sz. irat

⁶⁵⁷ 0831. sz. irat

házmegye semmit „a növendékek tartásdíjára”, és kéri, hogy intézkedjen, mert 21 növendékük van a teológián. Hozzáteszi, hogy „mi nem szoktunk szégyenben maradni”. Ezt követően egyik hallgatójukról ír, akinek két tantárgyból, filozófiából és latinból nem sikerült a vizsgája. Ilyen esetekben értesíteni szokták az ordináriust, ezt most is megteszik, és ő eldöntheti, hogy ad-e a diáknak még egy esélyt vizsgázni. Hozzáteszi, hogy szerinte figyelembe kell venni a nyári körülményeit, azt, hogy a „kollektívába” járt dolgozni, és hogy a diáknak egyetlen vágya az, hogy pap lehessen. Elmondja, hogy évkezdéskor 10 alszerpap volt, decemberben szentelik őket pappá. Összesen 91 növendéssel kezdték az évet, a kántoroknál 130 diákkal. Nagy a tanárhány, nincs magyartanáruk, és a számtantanár is hiányzik. Végül megköszöni a névnap-i üdvözlöt.

A tartásdíj alatt feltehetőleg arra utal, hogy az egyházmegye kellett volna fedezze a diákok iskolai eltartásának költségeit. A 21 diák, akiket emleget, a saját, azaz a szatmári egyházmegyéből lehettek.

*

Datálás nélküli feljegyzés, a szövegből kiderül, hogy Historia domusnak szánta Mihály a szöveget.⁶⁵⁸ Ebben leírja azokat a fontosabb eseményeket, amelyek 1967. augusztus 16-ától kezdődtek, amikor ő megérkezett Krasznabéltekre, hogy átvegye a plébániát és megkezdje plébánosi tevékenységét. A történetet harmadik személyben próbálja elmesélni, de ebben nem mindig következetes. Azzal a pillanattal kezd, amikor a teherautó, amely a bútorait és egyéb dolgait szállította, megállt a plébánia előtt.

Már az első órákban volt egy nézeteltérése a korábbi plébános-főesperessel, ő ugyanis addig még nem költözött el. A korábbi plébános azt javasolta Mihálynak, hogy egyelőre csak az egyik szobába költözzön be, és a segédlelkész költözzön haza a szüleihez. Ezt Mihály nem fogadta el, mondván, hogy ha a korábbi plébános háza elkészült, akkor költözzön el. Megemlíti, hogy a majorság már nagyon szomjas volt,

⁶⁵⁸ 0662. sz. irat

amikor lepakolták az autóból a ládákat, amelyekben hozta őket, pár ki is múlt a hőség miatt. Végül másnap reggel megtörtént az elköltözés.

Az első liturgiai újítása az volt, hogy első miséjén nem ment fel a szószékre, hanem letről beszélt. Mivel a segédlelkész említette neki, hogy a gyerekek fegyelmezetlenek, és nem énekelnek rendesen, az első napi misén azzal kezdte, hogy ő ezt hallotta ám, és itt az alkalom, hogy megmutassák, hogy tudnak jók is lenni. Azt írja, hogy valószínűleg nagy újdonság volt számukra az a látvány, hogy valaki olyan közel áll hozzájuk, és ezért a gyerekek énekeltek a mise alatt.

Ezt követően arról ír, hogy milyen volt a termés abban az évben. Minden jól termett, csak a szürettel volt gond, mondja, mert a korábbi plébános házvezetőnője „úgy szüretelt, mint a gyöngyiek gyűjtik a termést: csendben, észrevétlenül, hogy a végére semmi ne maradjon”. Hogy a misebort biztosítsa, a plébános a brigádostól vett pár mázsa szőlőt, mondja.

Másik ténykedése még abban az évben az volt, hogy bevezettette az áramot a templomba. Égett már a villany pár régi csillárban, mondja, de most rendesen elvégezték a munkát, és a többi helyiségbe is elvezették. Volt pénz rá, mert a korábbi plébános kb. 30 ezer lejt hagyott. Ebből 12 ezret az Amerikában élő béltekiek küldték, a többit a régi plébános „gyűjtötte össze”. A villanyszerelés 10 ezer lejbe került. Ezt követően az első halottak napjáról szól, amikor a temetőben egy 20 tagú kórus is énekelt.

Ezt követően kiobbant az első vita: a régi plébános „számonkérő és kioktató hangnemben figyelmeztette a lelkipásztort”, azaz őt. Történt ugyanis, hogy a régi plébános házvezetőnője névtelen levelet írt a püspökségre arról, hogy a korábbi segédlelkész (aki Tyukodi Mihály jó barátja volt) „német propagandát fejt ki”. Nem tér ki arra, hogy Mihályt miért „figyelmeztette” ebben az ügyben a régi plébános.

Ez után következett a kántor-ügy. Az ő elhatározása az volt, hogy a kántort megtartja, mert jól tudta, hogy milyen nehezen választották meg 1949-ben. Még azt is megtette, hogy a harmóniumot elvitette a kántor lakására, hogy könnyebben tudjanak a gyerekekkel advent idején karácsonyi dalokat tanulni, addig ugyanis csak három éneket tudtak

a tizennégyből. Karácsony előtti napokban elment hozzá a kántor, és épp ott volt Mihály barátja, a korábbi segédlelkész, aki azóta a szomszéd faluban teljesített szolgálatot. A kántor bejelentette felmondását, arra hivatkozva, hogy úgy tudja, hogy Mihály egy másik kántornak szánta a helyét. Hamar tisztázták, hogy az, akire a kántor gondol, nem is tud zenélni, és Mihály biztosította a kántort arról, hogy nem állt szándékában mást hívni. Végül a kántor bevallotta, hogy a régi plébános mondta neki, hogy mondjon fel. Ezt követően Mihály legalább négy-öt látogatást tett a kántornál, arra kérve őt, hogy vonja vissza felmondását, de az nem volt hajlandó. Ezek után írásba adta a régi kántornak, hogy december 23-a után nem kéri a szolgálatait – hozzáteszi, hogy ő még szeretett volna karácsonykor zenélni. A történetek után felkért két személyt a faluból, hogy lássák el a feladatot úgy, hogy egyik orgonál, a másik énekel. Közben a régi kántor és a felesége megbetegedett. A korábbi plébános „dühöngve rohant” a plébániára és kérte őt, hogy menjen és adja fel az utolsó kenetet, „ha már ilyet tett velük”. Ő „nem habozott szemére vetni az álnokságot”, azt, hogy maga biztatja a kántort a felmondásra, mire a korábbi lelkész azzal védekezett, hogy csak tréfálva említette egy társaságban a dolgot. Végül a korábbi lelkész írt neki egy levelet, amelyben arra kérte, hogy „az énekeknek hagyjon békét, lökhajtásos erővel nem lehet újítani”. Így írja le a saját válaszát: „A lelkipásztor (azaz ő, Mihály) tudomásul vette és magában az arab közmondást idézte: a kutya ugat, a karaván halad.” Azt írja az év végéhez, hogy ilyen viharosan zárult az 1967. év.

És viharosan indult az 1968-as is. Meghívták pár disznótorra, mondja, és ő is visszahívta azokat, akik őt meghívták. Férfiak jöttek el, mondja, és éjfélig tartott a „barátságos szórakozás”. Másnap felkereste őt valaki, aki korábban csendőr volt, de oda nőszült. Az illető számonkérte tőle, hogy miért gyűjtötte össze a sváb férfiakat a házába. Ő megkérdezte tőle, hogy ő magától jött, vagy küldték. Küldték, válaszolta, és mondott két nevet. De, mondja Mihály, ő már tudta, hogy honnan fúj a szél. A misén csak annyit mondott, hogy mostantól „kevesebbet remél” a német Caritastól, mert egyesek félreértik a jó szándékot.

További téma, hogy egyik híve arról akarta meggyőzni, hogy jobb, ha a 10 ári szőlőst visszaadják a gazdaságnak, és megveszik azt a bort, amire a plébániának szüksége van. Ő ennek ellenállt, és a földműveseknek adta ki a szőlőt.

Nagybőjtkor passiójátékot adtak elő a férfiak, a madarászi plébános vállalta el a Jézus szerepét, Mihály evangélista volt, és a többi szerepet is mind falubeliek énekelték. A szomszéd falvakban is előadták. A hívek fele végezte el a húsvéti gyónást. Hittanra a gyerekek 90 százaléka jár, szombaton kell tartani, mert a korábbi plébánossal aláírtak egy ilyen nyilatkozatot „a néptanács irodájában”.

Megfogadott egy orgonajavító mestert, hogy 8 ezer lejért felújítja az orgonát. Egy hónap alatt elkészült vele, augusztus 4-én orgonaszentelést végeztek. Boros Valér OFM jött el Nagyváradról, hogy kipróbálja. Az ő véleménye, hogy a hangja kifogástalan, de magát az orgonát kevésbé találta praktikusnak, mert nincs pedálfelszerelése. Ünnepi szentmisét Puni Emil OSJ mutatott be, délután ünnepség, kórusok, szavaltatok voltak.

A magyar liturgia a következő témája. Úgy fogalmaz, hogy „ez az év elhozta Béltrekre is a magyar nyelvű szentmisét”. Ment minden szépen, mondja. További liturgiai változtatásról is ír, nevezetesen, hogy ebben az évben szűnt meg hivatalosan az ún. szentségkitételes mise. Bélteken templombúcsún nem tartottak szentségkitételes körmenetet. Annyit változtatott még, hogy nem tartott pünkösdkor háromnapos szentségimádást. Amikor ezt a korábbi plébános számonkérte tőle, azt válaszolta neki, amit a többi érdeklődő híveinek is: a pünkösdi a lélek csendjének ünnepe, nem illik hozzá a szentségimádás. Ehelyett ötven vasárnap és három másik nap tartott a híveivel szentségimádást, mondja.

Ebben az évben elkészült a temetői kút, és ezzel sokak vágya teljesült. Feljegyzi, hogy név szerint kik segítettek.

A szőlőt ősszel ismét elverte a jég, ismét a Gazdaságtól vett szőlőt miseborra. A jégverés után találkozott egy hívével a gyógyszertár előtt, aki elmondta neki, hogy „mit tett az Isten a szőlővel”. Ő tiltakozott a „káromló beszéd” ellen, „erre az ipse a harangozót kezdte szidni” azért, hogy öt perccel később kezdett el harangozni. Addig ugyanis az

volt a szokás, hogy a vihar alkalmával meghúzták a harangokat, mert úgy vélték, hogy ez elűzi a vihart. Ebből kiindulva érthető, hogy a tiltakozó híve úgy vélte, hogy azért verte el a jég a termést, mert a harangozó elkésett a harangozással. A leírás így folytatódik: „Kilátszott a beszédből a babona lólába. Erre a lelkipásztor elrendelte, hogy többet vihar ellen nem szabad a harangokat kongatni. Volt nagy felháborodás. Majd lecsillapodnak a kedélyek.”

Ezt követően leegyszerűsítette a harangozást is: kevesebb alkalomkor kell a nagy harangokkal harangozni, adott alkalmakkor az előzőektől eltérően elég a középső harangokat húzni. Idézi a gondnokot, aki csodálta ezt a megoldást: „Majer gondnok így mondta el véleményét: mennyit tanácskoztunk gyűléseken erről az ügyről. Most milyen egyszerűen meg lett oldva.” Ugyanakkor idézi egyik hívét, aki ellenvetéssel élt, de őt is meggyőzte: „Csak egy nagyon okos kőműves mester vélte úgy, hogy joga van megkérdezni, hogyan lehet pénteken nagyharang nélkül tartani. És ő is meggyőződött róla, hogy úgy is lehet, ha csak a középső harang jelzi pénteken a három órát.”

A következő fejezetcím így hangzik: A legnagyobb újítás. Azzal kezdi, hogy lassan megszokta a nép az újításokat: sorolja az új világítást, a régi lámpák lecserélését, a régi szobrok eltávolítását (ezek akadályozták a szentélybe való belátást), a szószéket. Megnevezi egyik hívét, aki a faluban terjesztette egy szomszéd falu plébánosának mondását, amely így hangzott: „Ez aztán felforgat mindent.”

Karácsony előtt a gondnok társaságában felkereste a korábbi lelkészt és elé tárta a tervét, mely szerint „feloldja a padok kötöttségét”. A leírásból kiderül, hogy a padok tulajdonlásának komoly anyagi vonzatai voltak: „Nem is tudják már, ki a jogos fogláló. Birtokos senki, mert csak bérbe vették ki a gazdagok. Az unokák pedig már bérbe adták. Megegyezés szerint 5-10 napszám, vagy 1-2 q búza egy évi használatért. /!/ És már az elinduláskor hiba volt, hogy nincs véghatára ennek a helyzetnek. 1913-ban váltották, 1936 újra váltották... Most már újra kell váltani.” A régi lelkész is azon a véleményen volt, hogy meg kell ezt tenni, mondja. A leírás zárójelben hozzáteszi, hogy őt egyébként csak

azért kérdezte meg a plébános, mert „ki akarta ütni a fegyvert az ő és hívei kezéből”.

Egy vasárnap aztán meghirdette a tervét. Biztosította a híveit arról, hogy mindenkinek lesz helye. A faluban nagy lett a felzúdulás, ezt ő maga is leírja: „Nagy harc. Nagy felzúdulás. És jöttek a nincstelenek. Akik bátorzkodtak. A szegény félénkek most is csak hátul szerettek volna meghúzódni. Hiszen ott is jó lesz nekik ülni. Nem akarnak ők a nagygazdák helyébe és azok mellé kerülni. A plébános nem tágított. Keményen irányította az elhelyezkedést. Rászólt a makacskodókra. Hangoskodott. Ott fentről a K(ó)rusról le is kiáltott egy g(ö)gös valaki, hogy verje meg őket a plébános...” Fenyegetően írja a férfiak egy csoportjáról: „Ezek eddig sem jártak templomba, azóta se jönnek. A lelkipásztor számon tartja őket. Jön még kutyára dér.” Ezt követően pár mondatban reflektál arra is, hogy mit mondtak róla ezek után a faluban: „Az állam elvette a földünket – mondták – a pap elveszi a templom-padot. Biztosan a pártban is benne van – mondták. Mások (...) még perrel is fenyegetőzött. Persze a pap háta mögött. Templomkerülő volt, az is lesz.”

Ezután elmondja, hogy a templom egyik sarkában milyen rendezetlenül voltak elhelyezve a padok, a keresztkútnak sem ott kellett volna lennie, és említ egy régi Mária-szobrot, amely szerinte „primitív fafaragvány”, amelyet állítólag az idevándorolt svábok hozhattak magukkal hazájukból.

A stációképekről is elmondja, hogy azokat valamikor az 1950-es években egy ferences atya fordított irányban „aggatta fel”, és az első kereszttút alkalmával ő észrevette, hogy nem az óra járásával egyező irányba haladnak. A következő alkalommal már fordítva vezette a kereszttutat, és ez megrökönyödést váltott ki a hívek között, sőt, „egy asszony még bátorzkodott is integetni, figyelmeztetni”. De aztán az ájtatosság után „elmagyarázta a lelkipásztor a híveknek a régi tévedést”. Azzal zárja a fejezetet, hogy ha bárkinek eszébe jutna visszaállítani mindent úgy, ahogy 1967 augusztusában volt, „megbotránkoznának az esztelenségen”.

Ezután Gyöngyről, Krasznabéltek fliájáról ír. Első részében elítéli a korábbi lelkipásztort, aki csak évi hat alkalommal ment oda misézni, és elmondta, hogy a segédlelkész hiába akart volna többször is menni, eladták a biciklit, amivel el tudott volna jutni. A gyöngyi templombúcsú október első vasárnapján volt, és a nántúii plébános szolgált. Ő is részt vett, mint írja, először és utoljára, mert „belátta, hogy ezért nem érdemes otthagyni a híveket”, mármint a saját bélteki híveit.

A szöveg itt a 7. oldal alján megszakad, és hiányoznak a 8–13. oldalak. A következő lap a 14. oldal. Itt az 1970-es évhez tartozó bejegyzést olvashatjuk. E szerint a plébános úgy tervezte, hogy Gyöngyön fog házat készíttetni nyugdíjas éveire. Egy olyan embertől vett házat, akinek három háza volt, egyik a templom mellett. Ezt vette meg tőle 7500 lejért. Az volt a szándéka, hogy oda házat épít, a házat pedig majd ráhagyja az egyháza. Az anyagot (tégla, gerendák, ajtók, ablakok, deszkák, cserép) az egyháztól vette meg, ez 18 ezer lejbe került. Az anyag elhozatalához bérelnie kellett vontatót, munkaerőt, azonban megoldotta ingyen, mert „szívesen jöttek az emberek felrakni”. A ház építéséhez is a hívek segítségét vette igénybe: „Ahogy kitavaszkodott, talán, március végén áprilisban, közmunkával megkezdődött a homok kibányászása a Krasznából. És a bontás is megtörtént még a tavasz folyamán, hogy majd a nyár folyamán felépüljön az új ház.”

Az év másik kiemelt témája a templomfestés. Elmondja, hogy egy disznótoron vetődött fel a gondolat, hogy kívül-belül fel kellene újítani a templomot, bár ez sokba kerülne. Következő vasárnap kihirdette, és kérte a híveit, beszéljék meg. A hét elején aztán mondta neki a gondnok, hogy nem lehet az üggyel foglalkozni, mert ezt nem a plébános találta ki, hanem egy kedvesnővér már szüret alkalmával mondta az egyik családnak ezt a tervet. A következő misén ő újra említette a festést és azt is, hogy azóta mit lehet hallani erről a faluban, nevezetesen, hogy „a sárga irigység is szült egy gondolatot”, azaz valaki irigységből találta ki, hogy az ő ötlete volt ez. Sajnos a következő lapok hiányoznak, így nem ismerjük a történet befejezését.

Más feljegyzése alapján augusztus 14-én érkezett a faluba. Ebben a visszatekintésben augusztus 16-ra emlékeznek. Az egész feljegyzésben első szám har-

madik személyben beszél, saját magát mint a plébánost emlegeti. Abol véletlenül leírt két mondatot első szám első személyben, ott utólag írógéppel ráírt és kijavította. Ezzel a beszédmóddal igyekszik egyfajta távolságtartást és ezen keresztül objektivitást kölcsönözni a leírásnak.

*

Egy negyed lap,⁶⁵⁹ rajta kézírással:

„Pakocs Károly

+ Popești – Leordeni

(Buc., Belu)

1966. okt. 23.”

A helyszín és a dátum Pakocs Károly halálának helyszíne és időpontja. Pakocs Károly kanonoknak fontos szerepe volt a 20. század első felében a szatmári egyházmegye életében. (Pakocs Károly életéről, koráról és haláláról ld. Tempfli Imre: Sárból és napsugárból. Pakocs Károly püspöki helynök élete és kora: 1892–1966. Metem kiadó, Budapest, 2002.) Nem világos az, hogy miért írta fel Mihály egy cédulára ezeket az adatokat, de annyi látszik, hogy a kanonok halálhíre eljutott hozzá, és ezt feljegyezte magának.

*

Román nyelvű datálás nélküli levél,⁶⁶⁰ valószínűleg levélkezdemény, mert a szöveg alatt újrakezdődik ugyanaz a szöveg, kismértékben átfo-galmazva. A megszólítás: „Iubite părinte.” (Szeretett atya.) Egy emlék-tabló kapcsán ír arról, hogy az azon látható pap az elmúlt 25 évre gondol, amelyben az egyházért elviselte a nehézségeket. Ezt követően jókívánságait fogalmazza meg. A szövegben szerepel egy latin mondat: „Scio cui credidi.” (Tudom, kiben hiszek.)

A latin idézet Pál apostol Timóteushoz írt leveléből származik (2Tim 1,12). Nem világos, hogy milyen típusú – baráti, kollegiális stb. – viszony fűzte a román paphoz a levél íróját, de mindenképp pozitív a kapcsolatuk.

*

⁶⁵⁹ 082. sz. irat

⁶⁶⁰ 0275. sz. irat, újragépelve, de ugyancsak javításokkal tele ugyanaz a 0288. sz. irat is.

Datálás nélküli levél⁶⁶¹ László részére, másolati példány. Azt írja neki, hogy ősszel írt neki egy levelet, de nem küldte el – hátha most megtalálja azt is, és mellékelí. Gratulál a házasságához. A címzett kérését viszont még nem teljesítette. Ezt így magyarázza: „Az a helyzet, hogy én még nem kértem semmit. Nekem a Kedves Nővér révén érkeztek holmik. Ha most kérek, megkérdik előbb Szatmáron, hogy ki vagyok. Ezt én nem szívesen veszem. Inkább alkalomra várok.” Kifejezi részvétét azon rossz hír kapcsán, amit hallott a családjuk felől, bár nem fejt ki, hogy mit hallott. Végül egy meghívást fogalmaz meg: „Nagyon melegen meghívom kedves feleségével együtt: tartsák 27-ét nálunk. Egy napot, kettőt le lehet előre dolgozni, vagy később letudni. Nagyon örvendének ennek a látogatásnak.” Ezt követően egy szíves-ségre kéri, pontosabban közli vele, hogy számít a közreműködésére: „István Atyának írtam. Kértem, hogy váltson ki nekem egy íróasztalt és egy lexikon-sorozatot és a Laci segítségével csomagolják vasúti szállításra. Legyen szíves közreműködni. Fáradtságát megköszönöm előre is.” A levél végén újra felsorolja az indokait, amiért el kell jönnie hozzá a címzettnek: „Olyan népem van, hogy áldom érte a jó Istent. Ezért is szeretném nagyon, hogy eljönn(e). Most már két éve van nemsokára hogy itt vagyok. Most szeretném, ha látná ünnepünket. Jöjjenek el. Jó bort mérünk. És jó társaság kínálkozik.”

*

Datálás nélküli levél⁶⁶² István számára. Pénzügyei felől rendelkezik. Küld a címzettnek 500 lejt, ennek egy részét – úgy tűnik, hogy – Bocskai Gizike néni részére, a fennmaradó összegből pedig a címzett kelle-ne hogy hazaküldje vasúton az íróasztalát és a lexikonsorozatót. Lászlót már megkérte, hogy segédkezzék ebben neki. Megkéri, járjon utána, hogy mielőbb induljon a küldemény. Ezt követően „nagyon meleg” meghívást intéz a címzetthez, jöjjön el Szent László napjára hozzájuk.

*

⁶⁶¹ 0200. sz. irat

⁶⁶² 0215. sz. irat

Datálás nélküli levél⁶⁶³ István nevű paptársához. A sok intéznivalójára hivatkozik, amelyek miatt csak futtában írja levelét. A gyöngyiek nagyon várták a címzettet az előző évben is, mondja. Meghívja őt az október második vasárnapján tartandó templomszentelésre, amelyre azután kerül sor, hogy felújították a templomukat, járdát készítettek, valamint új kerítést is: „Sikerült kerítéseinket is megújítani. Te tudod, ez nálunk mit jelent. Sőt előkelő járdával tisztelt meg bennünket is a község. Városiasodunk, ha már száz éve mezőváros voltunk.”

*

Datálás nélküli levél⁶⁶⁴ öccséhez, Jánoshoz és nővéreihez. Arra kéri őket, hogy oldják meg azt, hogy a nagynénjük otthon telepedjen le, mert ő, Mihály egyedül akar élni. Hosszasabban fejtegeti azt, hogy nem akar a családból származó házvezetőnőt alkalmazni. Korábban megpróbálta, de ez nem vált be: „Az, hogy valaki a családból velem van – legyen az bárki – nekem az elviselhetetlen teher. Példa rá Bélteken Angélatól kaptam az első pofont, amikor letámadott a templomban, hogy mit teszek az emberekkel. Kisült, hogy egy bolo(n)d asszonnyal értekezett felőlem. Ettől megkimél(h)ették volna idegeimet. Mert az nekem hatalmas megrázkódtatást jelentett. És így a Nénivel a téli eset a szatmári üzenettel. Ha ő nincs, azt a gyötrelmet sem kellett volna kiállnom. Ilyen terheket én azért nem akarok hordozni tovább, mert önérzetemet is bántja. Úgy látszik előttem, mintha családi gyámság alatt élnék. Adjátok vissza a szabadságérzetemet, amit most érzek, amikor senki sincs itt közelemben.” Azt írja, hogy a jelenlegi orgonista Mancikát alkalmazza házvezetőnek, de ő nem fog nála lakni. A vasárnapi ebédet tőlük veszi, és a vendégei ellátását is ő biztosítja majd, de máskor az ellátását saját maga oldja meg.

*

Datálatlan rövid levél Árpádnak.⁶⁶⁵ Résztvétét fejezi ki a címzett édesapja halála alkalmából, és kéri őt, hogy ne vegye rossz néven, ami-

⁶⁶³ 0214. sz. irat

⁶⁶⁴ 0211. és 0213. sz. irat

⁶⁶⁵ 0954. és 1074. sz. irat

ért nem megy el a temetésre, de aznap kettőig vannak órái, és még nem igazán mulasztott órákat.

*

Datálás nélküli feljegyzés,⁶⁶⁶ amelyben paptársa aggodalmaira fogalmazza meg a válaszát, ami a küszöbön álló liturgikus változtatásokat illeti. Az ő álláspontja az, hogy meg kell várniuk, amíg meg nem kapják a legújabb intézkedéseket, és emlékeztet arra, hogy az épp zajló zsinat ezzel is foglalkozik.

*

Datálatlan levél paptársához.⁶⁶⁷ Névnapi jókívánságait küldi neki megkésve, és azzal mentegetőzik, hogy jókívánsága „már elérkezett kellő időben oda, ahol azok meghallgatásra találhatnak”. Miután a védőszentek követésére buzdítja, elmondja, hogy fehérvasánap lesz a papszentelés, és kéri, hogy emlékezzen meg róluk.

*

Datálás nélküli levél Istvánnak.⁶⁶⁸ Megkapta a tervezetét a villany bevezetésére vonatkozóan, és pont úgy jártak el, csak nem volt ideje megírni. Megkezdték a munkát egy teológusával: a falat letisztították a vakolásig, a plafonnak fehér színt adtak, a falak halvány krémszínűek. Kérdezi, hogy mikor tudna jönni folytatni a munkát. Míg István dolgozna, ő is dolgozna, például meghúzná az aranycsikot a fehér és a krém között.

*

Kis, házilag gyártott képeslap.⁶⁶⁹ A mélyen tisztelt főtisztelendő tanár úrnak címezték. Az első oldala egy karácsonyi fénykép, a hátoldalára rövid levelet írt Jozefina, aki elmondja, hogy hosszabban is készül írni, majd ünnepi jókívánságokkal zárja.

*

⁶⁶⁶ 1060. sz. irat

⁶⁶⁷ 1098. és 1102. sz. irat

⁶⁶⁸ 0846B. sz. irat

⁶⁶⁹ 2328. sz. irat

Nővéreinek írt levél.⁶⁷⁰ Adélnak és Angélnak válaszol. Mindkettőjük levelét megkapta. Az év vége nagyon igénybe veszi, és nem is tudott küldeni semmit nekik. Örül annak, hogy Klára sorsát a szívükön viselik. 1930 óta több szomorú napra virradt a szülői házuk, mint jóra, és ő ezért is nem szeret hazamenni, mert otthon sok minden fáj neki. Kéri, hogy ne várják a nyár folyamán haza, mert egy erdélyi egyházmegyes barátjával egy szomszéd falu templomát javítják fel. Ő végzi a durvább munkákat és a barátja a művészi részét. És elvállaltak egy következő hasonló munkát is. Végül válaszol egy korábbi kérdésükre: valószínűleg egy hallgató esetére hivatkozik, mert elmondja, hogy csak a szatmári egyházmegyei hatóság előtt vizsgálható, ott náluk nem, és ha már volt katona, nem iratkozhat be a rendes tanulók közé, magántanulói lehetőség pedig ott nincsen. Küld nekik egy fényképet magáról emlékül, hogy az pótolja, hogy ő nem megy haza.

A hatvanas évek első felében, míg a főiskolán dolgozott, Mihály feladatot vállalt templomjavításoknál, ahol, mint írja, fizikai munkát végzett.

⁶⁷⁰ 0847. sz. irat

HETVENES ÉVEK

1970. március 15. Lászlónak írt levél.⁶⁷¹ Arra kéri őt, vállalja el a krasznabélteki templom festését. A munkát júniusban kellene elvégeznük a templombúcsú, Szent László napjáig. Két festőt említ még név szerint, az egyiknek csak a családnevét, mert a keresztnevére nem emlékszik. Megvan a lehetőségük a honorálásra, mondja. Gyorsan hozzáteszi, hogy nem gazdagok, de élnek. Étél lesz, és „inni való annyi, hogy az állványokról le ne essünk”. Majd hozzáteszi: „A szőlő hazájában vagyunk.” Könnyen megközelíthető a helyszín Gyergyóból. Tavaszki vakációban eljöhettek terepszemlére, az utazásukat térítik. Utolsó érvként hagyta azt, hogy a címzett Szent László-templomban még nem dolgozott – azaz végre alkalma lesz erre is.

A borra nyomatékosan hivatkozik, a szőlő hazájának nevezi a helyszínt, ahova meghívja a festőt. Igyekszik olyan érveket felsorolni, amelyekről úgy véli, számítanak a címzettnél, ezért hozzá szóba a bor után a Szent Lászlónak szentelt templomot, és azt is, hogy könnyen megközelíthető a helyszín.

1970. március 16. Józsefnek írt levél,⁶⁷² az előző levél hátsó lapjára másolta. Levelében röviden arra kéri, hogy vállalja el az oltár festését templomukban, amelyet világosabb színűre kellene festeni. Említi azt is, hogy egy festő már igennel válaszolt, és reméli, hogy egy másik is ezt mondja majd – őket név szerint említi. Hozzáteszi, hogy kis munkaközösség alakul.

Az alakuló munkaközösséghez tartozó neveket felsorolja, bár azoknak egy részétől abban a pillanatban nem kapott még igenlő választ. Egyiküknek a felsoroltak közül előző napon, március 15-én írt levelet, másiknak csak április 17-én írt.

⁶⁷¹ 0196. sz. irat

⁶⁷² 0197. sz. irat

(1970.) április 17. Istvánnak írt levél.⁶⁷³ Datálás év nélkül szerepel mindkét példányon: április 17. A címzettet arra kéri, hogy június első két hetében menjen el hozzá templomot festeni. Elmondja azt is, hogy a címzetten kívül még kikre gondolt. Az indoklást így indítja: „Hadd indokoljak. Próbáljalak meggyőzni, hogy nem csak visszautasítani lehet a tervet. De azt nem is igen lehet.” Az érvek között előbb az érzelmi töltetűeket sorolja: a vidék a címzett őseinek vidéke, „Ady hepehupás szilágysága”, így írja. A templom egyik felének régiségére utal, majd rátér az igazi ok részletezésére. Amikor ő odakerült, jól tudta, mit akar: megszüntetni a padjogokat. Ez meg is történt, és – mint mondja – „öröm a nincstelenségnek, bosszúság a régi jogosultaknak”. Úgy véli, hogy sokan azért ragaszkodnak régi helyükhöz a padokban, mert ők adták a pénzt a festésre. Azért akar tehát újra festést, mert véleménye szerint „ha eltűnik a festés, behegednek a sebek”. A helyi mesterek vállalják a munkát, a címzett csapata a művészi részét végezné. Fizeti az útjukat, ennivaló lesz és jó bor, „hiszen itt a hazája”, teszi hozzá. A zárszóban szinte könyörgőre fogja: „István még egyszer kérek – régi barátságunkra kérek, arra a nagybecsülésre kérek, amellyel a népetek és Ti irántatok viseltetek – keljetez útra. In (n)omine D-ni!”

Mivel céloz arra, hogy a szóban forgó munkát, amire felkéri a címzettet, 1971-re vállalta egy személy, és „egy évet ugrani nem nehéz”, feltételezhető, hogy 1970-ben vagy 1972-ben írta a levelet. Ám mivel tudjuk azt is, hogy 1970. március 15-én is írt hasonló ügyben egy festésre felkérő levelet Lászlónak, joggal feltételezhetjük, hogy ez a levél is 1970-ben született. A márciusi változatban még nem ismeri az egyik festő keresztnévét, csak a családnevét írja le, itt már a teljes nevet említi.

1970. május 22. László atyának írt levél.⁶⁷⁴ Meghívja őt a június 27-i ünnepi misét celebrálni. Az indokait is felsorolja, mondja, ám itt nem az indokok következnek, hanem arról beszél, hogy tudja, milyen nagy áldozat hétfőn utazni, kedden szolgálni. Majd előszóval elmondja, mi-

⁶⁷³ 0198. sz. irat

⁶⁷⁴ 0103. sz. irat

ért szeretné olyan nagyon, hogy pont ő szolgáljon nála. Ezután valóban a mentegőzés következik: személyesen szerette volna felkérni, de nem tudott időt szakítani erre: 1600 lélek van a „máterben” és 100 a filiában, hétről hétre temetgetnek, sosem tudni, mi adódik elő, mondja. A levél végén újra a meggyőzés eszközeihez folyamodik, amikor így fogalmaz: „Arra az engem nagyon megtisztelő megértésre hivatkozom, amelyet irányomban voltál szíves tanúsítani, és kifejezésre juttatni. És arra is hivatkozom, hogy tavaly januárban ott jártamban beszéltem J. A. most azóta pk-atyával, és tőle üzentem meg Neked ezt a nagy kívánságomat.”

A magyarázat, amelyet ad arra nézve, hogy nem személyesen keresi fel a címzettet, kissé mondva csinált, hiszen egy faluban valóban bármikor adódhat találás, de ez nem jelentette azt mások sem, hogy ne utazott volna el. Kínosan ügyel arra, hogy udvariasan fogalmazza a levelet, ezzel éreztetve a címzett irányába a tiszteletet. A zárójelben hivatkozik a püspökre is, hogy tőle üzent meg a felkérését, a hivatkozásnak nincsen egyéb szerepe, mint egy lehetőség a püspök alakjának felidézésére, amit értelmezhetiünk egyfajta nyomásyakorlásként is.

1970. május 30. Erzsébet levele.⁶⁷⁵ Elmondja, hogy tanítványa volt a címzettnek Gyulafehérváron 1964-ben, és hogy akkor mondta neki a címzett, hogy akkor fog igazán örülni, ha ő érettségizni fog. Ezt szeretné bejelenteni – igaz, hat évébe telt. Előbb megszakította a középiskolát és elvégzett egy kétéves nővérképzőt, majd dolgozott és estiben elvégezte a további osztályokat is, és jelenleg érettségi előtt áll. Július 18-án kezdődnek az érettségi vizsgák. A terve az, hogy jelentkezzen orvosira, mert megszerette ezt a szakmát. Erről kérdezi a címzett véleményét. Azt is elmondja, hogy bár Gyulafehérváron „gyermek ésszel” megfogadta az Úr Jézusnak, hogy nem megy férjhez, mert neki „nem fog kelleni senki más csak Ő”, most mégis egyedül érzi magát, és úgy érzi, talán jobb volna mégis férjhez mennie.

⁶⁷⁵ 0265. sz. irat

1970. augusztus 31. Képes levelezőlap Árnikától és Líviától.⁶⁷⁶ A szíves vendéglátásért köszönetüket és üdvözlötüket küldik Budapest-ről. A képeslap valószínűleg külön borítékban volt, mert címzés nem szerepel rajta.

Nem derül ki, hogy mikor történt ez a vendéglátás, amit 1970 nyarán megköszönnek. 1970-es látogatásnak nincs nyoma a levelezésben, csak az 1969-esnek.

1970. augusztus 12. Mihály levele Gizikének,⁶⁷⁷ amelyben részvétét fejezi ki Juliska néni halála okán. Elmondja, hogy ő sokat szokott gondolni rájuk, a sajnálatos esemény idején is épp arra gondolt, hogy küldeni fog egy kis lisztet nekik, ami neki magának bőségesen van. A levél második felében a hagyatékra utalva azt írja, hogy ő időközben már beszerezte a szükséges bútorokat, fölösleges dolgokat nem szeretne felhalmozni. Amennyiben nem lesz mégsem érdeklődő, Gizike számíthat rá, legfennebb vagont bérel majd. Azzal zárja, hogy nagy figyelemmel szeretné kísérni a dolgok alakulását, hogy segíthesse „nemes terveinek megvalósításában”.

1970. szeptember 28. Kicsengetési kártya Erzsébet részéről, a kártya mellett megtalálható a boríték is, amelyben postázta.⁶⁷⁸ A feladó a gyergyószentmiklósi Salamon Ernő Líceumban végzett esti tagozaton 1970-ben. Korábban a Mihály tanítványa volt, ezért tanár úrnak szólítja a címzettet.

A dátum a borítékon szereplő postabélyegző dátuma. Úgy tűnik, a ballagás után pár hónappal küldhette a kártyát, hiszen az 1969–70-es évfolyam 1970 szeptemberénél korábban ballagott.

⁶⁷⁶ 2278. sz. irat

⁶⁷⁷ 0194. sz. irat

⁶⁷⁸ 0264. sz. irat

1970. december 21. Karácsonyi üdvözllet Erzsébet részéről.⁶⁷⁹ Egy meg nem nevezett szerzőtől származó versből idéz pár sort, majd karácsonyi és újévi jókívánóságait fogalmazza meg.

1971. március 22. Paptársának írt levél.⁶⁸⁰ Az első mondatával egy korábbi eseményre utal: „Sajnálattal vettem tudomásul, hogy egy modern világban élő ember – lemaradt.” Nem teszi nyilvánvalóvá, hogy ki és miről maradt le, hanem azzal folytatja, hogy ő már bevezette az új liturgiát, így ebből arra lehet következtetni, hogy feltehetően erre utal az első mondatával. A következőkben megerősíti azon vélekedését, miszerint az embernek függetlenítenie kell gondolkodását, ugyanakkor „őrizkedni kell attól a végteltől is”, akik szerinte arra számítanak, hogy elmarasztalják majd János pápát. Az eddig tartó, olykor érthetetlen célozgatásokból álló szöveg egy korábbi véleménycsere folytatása lehet. Ezt követően felajánlja, hogy karót vásárol paptársának, és amint megvásárolta, értesíti őt.

A levél utolsó mondatában boldog új évet kíván a címzettnek, és mivel március 22-én teszi ezt, nyilvánvaló, hogy abban az évben nem írt még neki – tehát obyasvalakiről lehet szó, akivel ritkábban váltanak levelet.

1971. március 22. Román nyelvű levél⁶⁸¹ meg nem nevezett címzettéhez, akit kollégájának nevez. Elmondja neki, hogy Emil kórházban van. Megkéri a címzettet, hogy mondja meg Emilnek azt, hogy ő nem tudja meglátogatni. Az Emil kórházi címét P. Ormaitól kérje el a címzett, mondja. Azt mondja, ha Emil nem megy el hozzá, akkor az Emil dolgait, amelyek nála vannak, a címzettnél fogja elhelyezni.

1971. március 28. Egy családhoz írt levél.⁶⁸² A papír gyűrött és az alsó része hiányos, de a levél teljes egészében olvasható. A levél első

⁶⁷⁹ 0266. sz. irat

⁶⁸⁰ 0192. sz. irat

⁶⁸¹ 0193. sz. irat

⁶⁸² 0270. sz. irat

részében arról ír, hogy az lett volna helyes, ha az ő levelének kézhezvétele után a családfő átmegy hozzá megbeszélni az ügyet, nem pedig levélben válaszol. A téma a közös kerítés: ő nem tartja kielégítőnek a szomszédok válaszát, amely nem tartalmaz időpontot arra nézve, hogy mikor építik meg a közös kerítést, bár a feladatot magukénak ismerik el. Ezért ő nem vár tovább, megépítteti a kerítést, és reméli, hogy a szomszéd az egyháznak azt visszafizeti. Mivel nem akarják elhinni a korábban elmondott történetét, újra megismétli: két kakasa tűnt el egy olyan napon, amikor a szomszédék kertjében egy cigányasszony dolgozott, és ő maga a pincében volt. Ezt követően az általa elvárt viselkedésre utal: „Gondolom, felhívom a figyelmüket arra, hogy nem illik a papot figyelmeztetni arra, hogy mit fontoljon meg.” Ezt követően egy vitatkozást is említ a szomszéd és a gondnoka között, majd így zárja: „Én azért írtam, mert a szomszéd idegesen vitatkozott a gondnokkal. Azt emlegette, hogy nem esett a fejére. Így nem szabad az egyház képviselőjével beszélni.”

1971. március 31. A püspöknek írt levél, Marosvásárhelyen keltezte.⁶⁸³ Ígéretéhez híven küldi a „Kora tavaszt”, és örül, hogy valamivel örömet okozhat. Megfogalmazza a kérését: azt szeretné, hogy az új misekönyv magyar szövege „legyen változatlanul azonos a mások szövegével”. Ezt a kérést kissé zavaros indokokkal támasztja alá, többek közt megemlíti azt is, hogy bár ő nem magyar származású, de magyarnak érzi magát.

A Kora tavaszról nem tudjuk meg, hogy közelebről mit jelöl, talán könyvcím vagy zenei mű címe lehetett. A misekönyv fordításával kapcsolatos érvelése zavaros. Azt, hogy ő svábnak született, de magyarnak érzi magát, önmagában rendben lenne, de nem igazolja azt, amibez érvként emlegette, nevezetesen, hogy a misekönyv magyar fordítása legyen azonos más fordított szövegekkel.

⁶⁸³ 0592. sz. irat

1971. április 7. Erzsébet húsvéti üdvözlete.⁶⁸⁴ Kis versikét, majd húsvéti üdvözlő mondatot írt egy csibéket ábrázoló üdvözlőre. Marosvásárhelyen keltezte.

1971. július 1. Miklós atyának írt levél.⁶⁸⁵ A levélben választás elé állítja a címzettet: vagy eléri azt, hogy házvezetőnője leül a vasárnapi misén a padba, mint azt hétköznap teszi, és nem az ajtóban áll, vagy ezentúl nem veszi igénybe a címzett szolgálatát, és Mihály majd nélküle oldja meg „a vásár- és ünnepnapokat”. Válaszát szombat reggelig várja. Plébános megnevezés szerepel az aláírásnál.

(1971. július 1. körül) Piros írógépszalaggal írt pár soros szöveg⁶⁸⁶ egy méretre vágott cédulán. Két mondatban fogalmazza meg mondanivalóját azzal kapcsolatban, hogy nem engedi misézni Miklós atyát addig, amíg „el nem rendezi” a házvezetője ügyét. Indokként azt írja, hogy a szóban forgó személy „csúfnévvel” illette őt, és gyalázta „az utca népének füle hallatára”, amit Miklós atya eltűr, és szentáldozáshoz bocsátja az illetőt. Az utolsó mondat így szól: „De ezt nem orvosi érintetlenségi igazolvánnyal kell rendezni.”

1971. július 4. Feljegyzés.⁶⁸⁷ A szöveg tartalmából ítélve egy mise után olvashatta fel, a hívekhez szól benne. Elmondja nekik, hogy miért tiltotta meg az esperesnek azt, hogy a templomban misézzen. A történet leírása szinte szóról szóra megegyezik azzal, amit a július 9-i, 0106A. és 0106B. jelzésű levelében ír meg Pál atyának címezve.

(1971) Datálás nélküli levél Imre atyának.⁶⁸⁸ Arra kéri őt, hogy menjen el a reggel 8 órás miséjére, mert Miklós atya „felmondta a szolgálata-

⁶⁸⁴ 0267. sz. irat

⁶⁸⁵ 0185. sz. irat

⁶⁸⁶ 0184. sz. irat

⁶⁸⁷ 0105. sz. irat

⁶⁸⁸ 0204. sz. irat

tot”. Azt írja, a többit személyesen mondja el. Ha sár lesz, nem várja el tőle, hogy elmegy, de ha a sár ellenére elmegy, akkor nagyobb lesz az érdeme. Azt mondja, maga akart átmenni, de „összetorlódtak a tenni-valók”, így írni kényszerült.

Időrendben ide illesztendő ez a datálás nélküli levél. Nem derül ki az, hogy pontosan hol szolgálhatott a címzett, de ő nagyon bízik abban, hogy a paptársa elvállalja a reggel 8 órai misét. Feltehetően valamelyik közeli településen tartózkodhatott, ha a sáros útra hivatkozik, amelyen keresztül jönnie kellene. Nem világos az, hogy miért nem ő maga celebrálja azt a misét is, illetve az sem derül ki, miért gondolja azt, hogy társának ideje lesz elvállalni a feladatot.

1971. július 9. Pál atyának írt levél.⁶⁸⁹ Arra kéri a címzettet, hogy hozza az ordinárius tudomására a levele tartalmát – ő nem írhat neki, mivel nem levelezik a püspökséggel 1969 óta, mióta nem válaszoltak egy levelére, csak ígérték a választ. A levélben Mihály feljeleníti önmagát, és kivizsgálást kér maga ellen, amiért Hentes Miklós ny. esperesnek megtiltotta, hogy a templomában misézzék. Ezt követően leírja az eseményeket, amelyek ide vezettek: ő nehezményezte azt, hogy amíg az esperes vasárnapokon misézett, a házvezetőnője hátul állt a férfiak oldalán. Egy alkalommal kitessékelte a házvezetőnőt a templomból, amikor nem volt hajlandó átmenni a nők oldalára. Egy idő után a házvezetőnő átment a nők oldalára, de továbbra is az ajtóhoz közel állt meg, és nem ült le a padba a mise alatt. Ennek nyomán szólította fel az esperest, hogy válasszon: vagy lemond a misék tartásáról, vagy a házvezetőnő helyet foglal a misék alatt a padokban, mint mindenki más. Az esperes erre azt válaszolta, hogy ezt ő kellene hogy megbeszélje a házvezetőnővel. Ő ezt úgy értelmezte, hogy az esperes a házvezetőnő mellett foglalt állást. A továbbiakban kifejti azon véleményét, hogy az esperes egyáltalán nem kellett volna Bélteken maradjon nyugdíjasként. Hozzáteszi, hogy ő például hagyja utódait dolgozni, nem szól bele a dolgaikba. A fentieket egy mise utáni hirdetésként olvasta fel 1971. július 4-én. Erre válaszlevelet küldött a házvezetőnő, de azt ő olvasatlanul vissza-

⁶⁸⁹ 0106A. és 0106B. sz. irat

küldte, mondván, hogy ilyesmit nem olvas. Amint írja, „közben az esperes úr tanukat keresett, hogy orvosi látéletet kérjen, hogy állítólagos vádjaim alaptalanok”. Azt is elpanaszolja Mihály, hogy a házvezetőnő „csúf neveket” kiabált vele kapcsolatban nyitott ablaknál, és azt, hogy be fogja őt perelni. Végül Miklós atya július 8-i miséjén, amelyen ő részt vett, a jelen levő nyolc személynek kihirdette azt, hogy mivel „csúf névvel” illette őt a bizonyos házvezető az utca népének füle hallatára, és Miklós atya ezt eltűri, illetve ezt a személyt szentáldozáshoz bocsátja, nem engedi többet paptársát a templomában misézni. Kérte Miklós atyát is élősóban, hogy jelentse őt fel ezért, és jelen levelével is kéri, hogy az ordinárius szíveskedjen kiszállni hozzájuk, vagy jelöljön ki kivizsgálót. De kiköti azt, hogy ne Rényi kanonok legyen a kivizsgáló.

1971. augusztus 3. Rövid levél egy kedvesnővérnek, plébános aláírással.⁶⁹⁰ Arra kéri a címzettet, hogy intézkedjen afelől, hogy a szatmári születésűen fekvő asszony gyermekét mielőbb megkereszteljék. Ha pap be tud menni a kórházba, úgy, ha nem, akkor mihelyst hazaér. Élősóban elmondja majd, hogy miért olyan fontos ez, teszi hozzá.

1971. augusztus 3. Paptársának írt levél.⁶⁹¹ Arról szól a levél, hogy a szomszéd faluban egy olyan gyereket engedett az ottani plébános bér-málkózni, aki a Mihály falujából való, és egyáltalán nem járt templomba, illetve hittanórára sem. Ő kérte a plébánost, hogy menjen el hozzá, beszélgessenek a témáról, de csak azt tudta meg, hogy a gyerek egy hétig ott lakott nála, és a plébános ez idő alatt felkészítette. A levél írója tiltakozik az eljárás ellen és úgy véli, hogy félrevezették a szomszéd falu plébánosát. Meg is nevezi, hogy kikre gondol, ahogy írja, „Miklóst és h. vezetőnőjét, annak csunya kezét sejtem a dolog mögött”. Az szeretné, ha az „illetők” megfelelő büntetést kapnának. Végezetül arra kéri a címzettet, hogy amikor ideje van, menjen ki hozzá egyszerű személyesen.

⁶⁹⁰ 0107. sz. irat

⁶⁹¹ 0108A. és 108B. sz. irat

A fenti levél hátán a következő, kézzel írott szöveg olvasható a Mihály kézírásával: „vegyes, de érdekes iratok”. A levél valószínűleg külső borítója lehetett pár összehajtogatott iratnak – ám ezek közben más sorrendbe kerültek.

1971. december 23. Istvánnak írt levél.⁶⁹² Azzal kezdi, hogy a címzettnek ő adósa sokszor és sokféleképpen. Mióta találkoztak, „kemény harcot” vívott a Miklós házvezetőjével „és csendben vele is”. Hozzáteszi, hogy „M.” valamiért neheztel a címzetre. Azóta gyanítja ezt, mióta 1956-ban a madarászi búcsúban meghívta őt Béltrekre, és ő tréfálkozva azt válaszolta, hogy nem akarja a címzettet féltékennyé tenni. Szerette volna, ha a címzett elment volna megmutatkozni, kedvesen emlékeznek rá sokan a faluban, de nem akarta Miklóst nyugtalanítani. November 1-től nem veszi igénybe a szolgálatait. Röviden elmondja, miből származik a feszültség. Erről így fogalmaz: „szerették volna rám sütni, hogy más elveket képviselek fajtánkkal szemben, mint ők (!)”. Ez nem sikerült, mondja. Majd említi, hogy átszervezte a templomban a padrendszert, lezárta a „kiskórust, a csavargás és rendetlenkedés fészket”, mindezekről az elődje álmodni sem mert volna, mondja. Ugyancsak a feszültségforrások között említi azt, hogy ő Gyöngyöt minden vasárnap látogatja. Ezt követően mentegetőzik, amiért nem válaszolt a címzett által küldött gratuláló levélre, de senkinek nem válaszolt, és ezt azzal indokolja, hogy „ma nem olyan kort élünk, amikor erre adni lehet”. Szívesen válaszolt volna a levele második részére, amelyben leírja a fájalmát. Erre azzal reflektál, hogy szerinte ütni könnyebb, csak ez nem emberséges, ám ha divatba is jön, ő akkor is tiltakozni fog ellene. Azzal zárja, hogy várják szeretettel a címzettet.

(1971.) december 27. Paptársának, barátjának írt levél.⁶⁹³ Azzal kezdi, hogy lassan szégyenkeznie kell a mulasztás miatt, de hallgatása nem felejtést jelent. Ezt követően a szőlőről ír: a címzett szőlője 424 kg volt, kilója négy lej. Ehhez hozzáteszi: „Ez az objektív valóság.” És így foly-

⁶⁹² 0177. sz. irat

⁶⁹³ 0178. sz. irat

tatja: „Nem pénzt kérek. Majd elhozod, ha egyszer erre jársz.” Azzal folytatja, hogy első évben, amikor odakerült, neki is az jutott eszébe, hogy átmeny a szomszéd helyiségbe hullott szőlőt venni. Ez akkor volt, amikor még nem érezte magát otthon, majd hozzáteszi: „Most már otthon érzem magam.” A bora pedig finom ebben az évben, majd megkóstolja a címzett, írja. Ezután arról ír, hogy azért késlekedett a válasszal, mert volt munkája. Gyöngyön átrendezték az új liturgiához a templomot. Kis gond volt ezzel, „küzdelem az asszonyokkal”, de végül az eredmény az, hogy az emberek „fölötte fegyelmезetten ünnepelnek”. Ezt követően rátér az esperes ügyére: elmondja, hogy nov. 1-től nem vette igénybe a munkáját, mivel a házvezetőnője nem tartotta be az adott szavát. „M. erre elvonult Ka(p)lonyba – állítólag Ferit helyettesíti.” Azzal zárja ezt a témát, hogy egyébként nem tárgyalnak, mert mint írja, „aki nem ember, azzal kár szót váltani”. Ezt követően kisebb témákról ír egy-két mondatot, pl. hogy János megy katonának, Emmi tanti üdvözetlet küldött új országából, és betegségek vonultak át, ő is tüszentett napokig, de nem volt beteg. Majd kérdés következik, amit így fogalmaz meg: „A főnököd barátja értesült-e az újságról? Van már utódja M. Á. pk-nek. Hallottam, de a nevét nem értettem pontosan. Úgy sejtem, hogy Jak(a)b Antal.” Végezetül arról ír, hogy elhunyt az öreg doktoruk, és erről a temetésről eszébe jut egy nézeteltérés, ami arról szól, hogy elterjed a hír: ő tiltotta meg a temetéseken az énekeseket. Még a kántora is elhitte, panasolja, de nem tisztázta vele. Nem tartotta érdemesnek. Majd így folytatja: „Elég... Elég...” Zárszóként elmondja, hogy rá gondolt és boldog karácsonyt kívánt neki.

A levelet datálta, de évszámot nem írt rá. Onnan sejtethető, hogy 1971 decemberében írta, hogy a lap másik oldalán szereplő 0177. sz. levél az 1971. december 23-i dátumot viseli. A levélnek nincs egy adott gondolatmenete, sok apró, egymáshoz nem kapcsolódó történéstről ír, némelyikre csak céloz. A szőlő árát valószínűleg maga is magasnak tartotta, vagy attól félt, hogy a címzett magasnak tartja, ezért írt róla úgy, mint objektív valóságról.

1972. január 15. Mihály levele Ferenc ordináriusnak.⁶⁹⁴ Felsorol öt indokot, amelyekért az egyházi hatóság hiába vár tőle betérésztést. Az okok a következők: még 1969-ben küldött egy betérésztést az egyházmegyei hatóságnak, amelyre nem kapott választ, bár őrzí a címzett ígétét, mely szerint választ fog majd kapni. Sérelmezi, hogy egyik kollégája Sándorfaluban olyan gyereket engedett bémálkozni, aki nem járt templomba, „és így megmosolyogja a lelkípásztor intéseit”. Sérelmezi azt is, hogy az őáltala egy kollégája révén jelentett botrány csak botrány maradt „hitéletünk nagy dicsőségére”, teszi hozzá. A következő pont így hangzik: „Láng Lajos küldi nekem a meghívót a Senczy temetésére”, és végül utolsóként sérelmezi azt, hogy „az egyházközség vallásügyi felügyelőjének olyan hatalma van, hogy kiüti szolgálatból házigazdáját, Hentes Miklóst, és szavainak hitelt adnak”. Ezen öt ok miatt nem ír beadványt, mondja. Bár próbálkozott egy beadvánnyal, mondja, egy kántoriskolás érdekében, de valaki azt mondta neki, hogy „ha azzal ment volna be a szülő Szatmárra, hogy a plébános nem akarja, hogy bekerüljön, akkor bekerült volna”. Azzal folytatja, hogy kijelenti: „Jellem is van a világón.” Ezt követően kéri, hogy a címzett ne vegye rossz néven ezeket a sorokat, de azzal magyarázza, hogy „fölöttébb idegesek azok a sorok”, amelyekkel visszaküldte neki az aktákat. Ehhez hozzáteszi, hogy „akik olvasták, egymás között várják, mi lesz a válaszom”. A következő mondatból kiderül, hogy miféle adminisztratív ügyben történik tulajdonképpen ez a levélváltás: arra kéri az ordináriust, hogy szíveskedjen „egyéb formaság nélkül rendezni, hogy a Stat-ra kerülhesenek” – nem részletezi, hogy kik, valószínűleg az ő plébániai alkalmazottai. Azzal zárja, hogy nem elfogult a címmel szemben, és eddig nem harcolt ellene, és el akarja kerülni a harcot, amíg elkerülheti. Az aláírása felett eredetileg a tisztelettel szó szerepelt, de írógéppel utólag odaírta még, hogy „és a régi idők emlékeivel”.

⁶⁹⁴ 0112A. sz. irat

1972. január. Az irat címe: Kiegészítő megállapodás a krasznabélteki sekrestyés-harangozóval.⁶⁹⁵ Az 1964. decemberi keltezésű, 0254. sz. irattal tűzték össze egy gombostű segítségével. Maga a kiegészítés kevéssel több mint féloldali terjedelmű. Ebben a korábbihoz képest sokkal nagyobb vonalakban határozza meg az elvégzendő feladatokat, pl. a harangozást a „szükség szerint” megjegyzéssel el is intézi, a takarításnál megjegyzi, hogy „mint jó háziasszony, annyiszor takarít, ahányszor a lakás azt igényli, a templomot ragyogó tisztán kell tartani”. A harmadik feladatkör a mosás, amelynél megjegyzi, hogy „jólelkű segítők lehet igénybe venni a munkánál”. A negyedik pontban felsorolja mindazt a feladatot, amely a korábbiakhoz képest elmarad, azaz már nem kell végezni. Az ötödik pont a fűjtatás. A feladatok után röviden az anyagi juttatásról ír. „A családoktól a szokásos búza, vagy egyéb termény” mellett jár az ún. stóla, azaz misék utáni beszedett díj, amely ekkor így alakult: halotti miséért 3 lej, énekes miséért 2 lej, temetési harangozásért 15 lej. Ezután a keltezés és a plébános aláírása következik. Két sorral lennebb azonban folytatja, ennek a résznek a Figyelmeztetés címet adta. Itt elmagyarázza, hogy miért volt szükség a fentebb tárgyalt módosításra: a megváltozott helyzetre hivatkozik, mely szerint egyszerűbbé vált a harangozás, és amióta van járda, a takarítás is a negyedére csökkent, nincsenek gyertyák, és végül a fűjtatás is könnyebb lett. A fűjtatásról szóló sor mellé később ugyancsak írógéppel odaírták, hogy „1972. júl. 15-től megszűnt”. Hozzáteszi, hogy a munkák könnyítése mellett a javadalmazás nem csökkent, sőt, a temetések díjai emelkedtek, az egyház pedig havonta fizet a kántor és a sekrestyés után járulékot a nyugdíjalapba. Így zárja: „Az egyház tudja, hogy méltó a munkás a bérére. Csak megfelelő díjazással fogad el szolgálatot.” Ehhez az irathoz csatoltak gombostűvel további két teljes és három féloldali feljegyzést, egyet kivéve írógéppel készítették őket, és ezek mindegyike az alkalmazottak heti, havi és éves díjazásának számításait tartalmazza.⁶⁹⁶

⁶⁹⁵ 0256., 0257. sz. irat

⁶⁹⁶ 0255., 0258., 0259., 0260., 0261. sz. irat

1972. február 3. Gyuri levele Rómából.⁶⁹⁷ Ígéretét teljesíti akkor, amikor megírja P. Ty. Lucián argentinai postacímét. Ezt követően a közelgő vizsgái miatti aggodalmáról ír. Erről így fogalmaz: „Arra hivatkozom az Úr előtt, hogy nem csak személyes érdekem az átmenés, hanem közügy: biztató példát kell adnom az utódoknak...” Azt is elmondja, hogy nagy előkészületben vannak, február 13-án szenteli püspökké a pápa Jakab Antal prelátust, aki már meg is érkezett Rómába. Kézzel írja a sorok közé, hogy „J. A. már itt van. Lelkét gyakorlatoztattja.” Hozzáteszi, hogy Márton Áront is várják, de nem tudni, hogy ott lesz-e.

Itt Jakab Antal segédpüspökké szenteléséről van szó, amelyre Rómában került sor 1972. február 13-án.

1972. február 22. Gyuri újabb levele Rómából.⁶⁹⁸ Ezúttal liturgikus ügyekben ad útbaigazítást a címzettnek, olykor francia, olasz, német nyelvterületről származó példákkal. A levél második felében a püspökszentelésről ír egy keveset. Márton Áron betegsége hivatkozva nem vett részt, de a román hatóságok 13 személynek engedélyezték a kiutazást, ebből hat papnak és hét rokonnak. A csoportot a pápa is fogadta, a levél írója meghatódottságáról számol be. Neki magának, mint írja, harmadszorra volt alkalma kezét csókolni a pápának. A levele végén említi, hogy egy újabb könyv jelent meg Kis Szent Teréz életéről *La vraie enfance de Thérèse de L – neurose et sainteté* címmel, amelyben a szerzője, Six abbé a pszichoanalízis módszerével igyekszik alátámasztani azt, hogy Teréz családja idegbajos volt. Mint írja, mindenki fel van háborodva a könyvén, majd hozzáteszi: „A psychoanalysisról eddig nem sok jót hallottam.” Azzal zárja, hogy hamvazószerdán meghamvaztatta híveit, akik három jezsuita testvér és három OFM nővér, majd még hozzáteszi, hogy az olasz püspöki kar döntése szerint a böjti időszakban csak a nagyböjti péntekkein kötelező az absztinencia.

⁶⁹⁷ 0244. sz. irat

⁶⁹⁸ 0243. sz. irat

A levélben említett könyv adatai helyesen: Jean-François Six: La véritable enfance de Thérèse de Lisieux. Névrose et sainteté. Paris, Seuil, 1972.

1972. május 16. Egy családhoz címzett levél, plébánosként írja alá.⁶⁹⁹ A család által említett ügynek járt utána, írja. A történet a következő volt: a gyerek ministráns volt a misén öt másik társával, ám az utána következő temetésre ő nem mehetett, és ezt a szülők nehezményezték. Oda csak négy ministráns mehetett, mivel csak négy fekete ruha van. A gyerek szerint itt civódás volt, Mihály nem tud erről. Kiderül az is, hogy ezt azért nehezményezték a szülők, mert a temetésen kapott adományt csak az a négy gyerek osztotta el egymás közt, vagyis azok, akik a temetésen voltak. Azóta már bevezették azt, hogy minden ministráns között osztozkodnak, írja a levélíró. A következőkben egy második történetről is szó esik. A második történetből nem derül ki, mit vétettek a gyerekek, akik játszani voltak kint, de azt írja, hogy jól tette a felnőtt, hogy rájuk ijesztett – azzal fenyegetve meg őket többek közt, hogy nem jöhetnek többet énekelni – és a fenyegetés többi részét elhallgatja, mondja. Felhívja a figyelmet arra, hogy a kántor letiltásról beszélt, és különben is „azt senki nem vette komolyan”. A gyerekek egyébként sem emlékeznek jól, mondja. Ezt követően egy harmadik, a gyerekek közti civódásról ír, amikor is a család gyereke a csalánba lökte az egyik kisebb fiút, majd elszaladt, és ezt látta egyik kántor. Azóta nem jött a gyerekek a templomba. A levélíró szerint a gyerek nem megfelelően mondta el otthon a vele történeteket, és keveri az egyes történeteket, hogy magát mentse.

1972. május 22. Miklós atyának írt levél.⁷⁰⁰ Azzal kezdi, hogy mivel kapcsolataik „csak ezt az értesítési módot nyújtják”, közli vele, hogy két sajnálatos dolog történt az előző hetekben. Az első az, hogy elküldött hozzá „két dühöngő asszonyt”, akik azzal vádolták meg, amivel a Miklós atya házvezetőnője az előző évben: hogy nem viszi a gyermeke-

⁶⁹⁹ 0102. sz. irat

⁷⁰⁰ 0101. sz. irat

ket szentáldozáshoz. Ezt a mulasztást (?) Miklós atya az ő megkérdé-
se nélkül „pótolja”, és ezzel pártolja a bűnt Mihály szerint. A második
sajnálatos esemény az volt, hogy felzablattak egy férfit, és arra biztat-
ták, hogy feljelentést tegyen a sekrestyés ellen és ellene. Végül pedig
megemlíti azt is, hogy a címzett házvezetőnője nem tett eleget annak az
ígéretének, amit a püspökség képviselőjének tett tavaly, és ezzel eldicse-
kedett. Mindezekért felszólítja a címzettet arra, hogy május 21-től ne
misézzon a templomában. Hozzáteszi, hogy ezt az egyház érdekében
kéri: „Ezt nem a rajtam esett sérelem miatt teszem: az egyház egységé-
nek érdekében csupán.”

1972. június 17. Józsi bácsinak írt levél.⁷⁰¹ A levéllel arra kéri Józsi
bácsit, hogy ő, valamint a rokonai és szűk baráti köre hagyjon békét „az
egyházi ügyeknek”. Józsi bácsi unokaöccse az, aki őt „református, kál-
vinista és még ki tudja milyen papnak” csúfolja. Azt mondja, hogy amit
vele művel, azt úgy nem veszi tudomásul, „mint Krisztus urunk, ami-
kor a kereszten gúnyolták”. Kijelenti, hogy nem fenyegetőzik, bár
amint mondja, nem ijedős: „Nem fenyegetőzőm semmivel. Bár láthat-
nák, hogy nem vagyok ijedős, ha intézkedni kell. Krisztus szavai adnak
nekem vigaszt: Aki titeket hallgat, engem hallgat. Aki titeket megvet,
engem vet meg. Ha hiszik, ha nem: az egyház és Isten képviselője va-
gyok, Rám illik a szentírásból Krisztus másik szava: Ha engem üldöz-
nek, titeket is üldözni fognak. És vigasztal ilyen ügyekben: Boldogok
vagytok, ha üldöznek titeket, és hazudozva mindent rátok fognak. És
tudom tapasztalatból: Isten nem ver bottal. Mert nem akarja, hogy a
bűnös meghaljon. Nem akarnék kárörvendő lenni.”

*A saját magáról szóló szövegben nagy kezdőbetűvel írja az önmagára vonat-
koztatott személyes névmást („Rám”). Az idézett bibliai részek így hangza-
nak: „Aki titeket hallgat, engem hallgat, aki titeket elutasít, engem utasít el,
aki pedig engem elutasít, azt utasítja el, aki küldött.” Lukács 10,13–16;
„Ha tehát engem üldöztek, titeket is üldözni fognak.” János 15,20; „Boldo-
gok vagytok, ha miattam gyaláznak és üldöznek benneteket és hazudozva*

⁷⁰¹ 0109. sz. irat

minden rosszat rátok fognak énmiattam.” Máté 5,11. Forrás: <http://szentiras.hu> (2018. 08. 08.)

1972. augusztus 31. Attilának írt levél,⁷⁰² melyben elmondja neki a harmónium történetét. Azt írja, hogy amíg börtönben volt, Fényi plébános elvitt a homoródi templomba egy harmóniumot, bár ott nem volt, aki játsszon rajta. Azt panaszolja, úgy rendelkezett az ő házában, mintha ő már meg is halt volna. Ő még onnan megírta neki egy „kézből küldött”, azaz valaki által személyesen elvitt levélben, hogy ő nem tette volna vele azt, amit az illető tett vele. Amikor hazatért, „Jónucz főúr”, feltehetően az akkori plébános, azt kérte, hogy hagyja még ott, mert nincs orgonájuk. Ő maga is játszott rajta párszor ünnepek alkalmával. Közben a homoródiak szereztek egy orgonát, és ő sokáig tervezett a harmónium után menni, de eddig nem sikerült. Augusztus 30-án aztán elment, vele tartott a szinfalui gondnok, aki bizonyította az igazát az ottani kántor előtt. Hozzáteszi, hogy azért írja mindezt a címzettnek, mert hivatalosan nem levelezik az egyházmegyével.

Nagyon ritka az, hogy egy levélben börtönéveire utal, itt megteszi. Nem véletlen, hogy épp egy hangszer kapcsán, nagy zeneszerető volt, és nagyon ragaszkodott a hangszerekhez.

1972. november 20. Paptársának levele,⁷⁰³ a címzettet főtisztelendő atyának szólítja, az aláírásában feltünteti azt, hogy tanítványa a címzettnek. Visszakapták a lakást, mondja, ajtókat, ablakokat festett, mert rettentően nézett ki a lakás. Másodszor is ment autóvezetői vizsgára, immár sikeres volt, megkapta a könyvet. Janikával levelezett, azt írta neki, nem pályázza meg Felsőbányát, mert beteg, és nem tudná ellátni, mert „ilyen nagyobb helyen erőre van szükség”. Végre náluk is működik a hangszóró és a mikrofon. Azt tervezi, hogy télen sokat fog olvasni, már el is olvasta az egyik könyvet, amit elhozott. Azt írja a Ganghofer könyvéről, hogy alig tudta letenni. Azzal búcsúzik, hogy nem

⁷⁰² 0100. sz. irat

⁷⁰³ 0190. sz. irat

felejtette el, és küldeni fogja az ígért kis füzetet, amelyben benne van a Miatyánk.

A levélben valószínűleg Ludwig Albert Ganghofer (1855–1924) német íróra utal.

1972. nov. 27. János atyának írt levél.⁷⁰⁴ Azt írja, hogy tájékoztatásul átküldi neki beadványát, de nem kell hivatalosan tudjon róla, csak gondolkodjon felőle. A beadvány tárgya az, hogy azt mondják róla („rám-sütni szeretnék Miklósék”), hogy német ügyet képvisel. Bár korábban az ellenlábasa volt a németeknek, most a vezetőjükkel jóban van, és úgy tűnik, hogy ezt ők nem tartják helyesnek. A másik téma az, hogy a címzett kérte, béküljön meg az egyházmegyei központtal. Ezzel kapcsolatban így fogalmaz: „R. Gábor azzal dicsekszik, hogy Sipos Ferencből ő csinált Ordináriust. Miket szór rá Gábor: ezt te tudod, bizonyára. Én nem kérek az ilyesemből. Magatartásom egyéni elhatározásom. Ágálni nem ágálok. Semmi közöm semmihez. Ti lássátok. Ha megkérdeznek, az igazat mondom majd. Most senkinek nem beszélek semmiről.”

(1972. november 27.) Datálás nélküli irat,⁷⁰⁵ feltehetően a fenti, 0188. sz. iratban hivatkozott beadvány, az iratok között egymás mellett voltak. Ebben elmondja azt, hogy honnan származik a konfliktusa a nyugdíjba vonult és helyben letelepedett esperessel. A házvezetőnőjének a viselkedése váltotta ki a nézeteltérést: észrevette ugyanis, hogy a kedvesnővérnek nevezett hölgy sosem járul vasárnap szentáldozáshoz, és nem is ül le a templomban, hanem megáll hátul a férfiak oldalán. Előbb az esperestől próbált üzenni, de az esperes elhárította azzal, hogy nem lehet senkit szentáldozásra kényszeríteni. Ezek után azt szeretne volna elérni, hogy legalább ne álljon a férfiak oldalán – erre fel is szólította, de ezt az illető visszautasította. Ő azonban így vélekedett: „De arra nekem jogom van, hogy elküldjem a nőket a férfiak oldalá-

⁷⁰⁴ 0188. sz. irat

⁷⁰⁵ 0187. sz. irat

ról.” Ezt követően kiküldte a templomból, és az illető ki is ment. Ekkor azonban egy korábbi eseményhez nyúl vissza: visszaemlékszik arra, hogy amikor átvette az új plébániát, a fenti hölgy egy barátnője azzal fogadta őt, hogy „nekik igen jó papjuk volt a Hentes esperes úr. Mintha ezt mondta volna: te miért is jöttél ide. Azt mondtam neki, nem én tettem el a munkájából az esperes urat.” Azzal folytatja, hogy nem tartja jónak azt, hogy egy pap a korábbi szolgálati helyén tepedjen le. További történettel más sérelmeit sorolja: 68 telén az első disznótora után azzal vádolták meg többek közt, hogy „én pénzt fogok kapni Németországból, mert eladtam magamat. Más papokkal együtt.” Válaszul elmondja, hogy nem kért és nem is kapott semmit. Saját erejükből csináltak meg mindent, és azoktól sem fogadott el ajándékot, akik „szájaltak pl. a templom festés ellen”. Azzal zárja, hogy akinek van füle, hallotta, de ezt követően is van egy megjegyzése a levél első felében említett nővel kapcsolatban: kérdezi, hogy látta-e valaki litánián a kedvesnővért – pedig úgy tanítja a gyerekeknek, hogy litániára nem járni bűn, és „miséről kimaradni halálos bűn”.

(1972. november 27.) Datálás nélküli feljegyzés,⁷⁰⁶ az előző kettőhöz kapcsolódik, valószínűleg a 187. sz. irat vázlata. Kézzel írta egy kettévágott régi nyomtatvány papírára fekete golyóstollal. Ebben vázolja a hadakozásának állomásait. Úgy véli, hogy a feszültségek forrása nagymértékben az volt, hogy ő eredményeket ért el (padok, festés, kerítés), és ahogy fogalmaz, „ezt ő nem nézhette”.

1973. május 1. A templomgondozó sekrestyés beadványa.⁷⁰⁷ Ebben megfogalmazza kifogásait és elvárásait, ami a betöltött munkakört illeti. A harangozással nincs gond, írja. A takarítással annál több: minden hónap végén 30 lejt vár a takarításért, ha minden vasárnap és ünnepnap előtt kistakarítást végez. Nagytakarítást annyiszor végez, ahányszor szükséges, de feltételekkel – ezek közé tartozik elsősorban az, hogy

⁷⁰⁶ 0186. sz. irat

⁷⁰⁷ 0171. sz. irat

segítségre van szüksége, és itt nem elég az önkéntesekre várni, mondja. Ha nem jönnek önkéntesek, akkor az egyház fizessen meg munkásokat, akik segítenek. Fűrészport is biztosítani kell az egyháznak, ha azt kívánja, hogy fűrészporral seperjen. Az kéri, hogy az oltár díszítéséhez szükséges virágokat is biztosítsák számára, mert ő nem jár a faluba virágért. A templomi ruhák karbantartásánál a feltétele az, hogy minden mosásnál kétnapi napszámot fizessenek, és ugyanezt kéri a vasalásnál is. Elvárja, hogy a pap hirdesse adventkor azt, hogy várják a családoktól neki járó búzát vagy pénzt, és aki nem fizet, annál „az egyháztanács kötelezze azt végrehajtani”. Kéri ezt, mivel számos esetben sokak részéről elmaradt a fizetése. Nem hajlandó adót fizetni, mert az 1973-as szerződésében ez nincsen feltüntetve. Kéri a díját a vasárnap estéli miséknek is, mivel „mondatot misék”, és az összes elvégzett munka díját is kéri minden hónap elsején elszámolni. Ha mindennek eleget tudnak tenni, akkor vállalja továbbra is a munkát, de ha nem, akkor keressenek mást, mondja. Amúgy is azt hallotta, hogy sok a jelentkező a helyére, lehet, hogy másvalaki jobb munkát végez ezért a fizetésért.

Feltehetően a személyi jövedelemadóról van szó, amelyről írja, hogy nem hajlandó kifizetni, ezt a válaszlevélből lehet megtudni.

1973. május 2. Mihály válaszlevele a sekrestyésnek.⁷⁰⁸ Azzal kezdi, hogy ő, a levél írója az igazságot kedvelő ember, és nem szereti az igazságtalanságot. Felsorolja pontokba szedve a válaszát. A harangozással kezdi: a harangozást ő felére csökkentette, tehát ennek a fele díja járna. A fűjtatást is megszüntették, erre az évi két mázsa búza visszajár az egyháznak. A vasárnap esti misék csendemisék, arra nem jár díj sem a kántornak, sem a sekrestyésnek. A mosás, takarítás, harangozás (kézzel kiegészítve: díszítés, templomkert) a templomgondozói álláshoz tartozik, mint a nagytakarítás is, ezt együtt kell vállalni azért a fizetésért, amit az emberek adnak. Ehhez hozzáteszi: „Kényszeríteni fizetésre a híveket nem lehet.” Kézzel kiegészítve: „Be kell szedni a házaknál.” Kéri, hogy számoljanak és döntsenek, mert rosszul esett neki, hogy ma reg-

⁷⁰⁸ 0172. sz. irat

gel nem jelent meg sem kántor, sem sekrestyés a reggeli misénél. Majd egy kiegészítő pontot is ír: „Minden fizetéssel bíró ember (kézzel kiegészítve: 1972) szept. 1-től tartozik adót fizetni. Nem 50 százalékot. 1000 lej után 50 lejt. Ezt az egyén fizeti, aki nyugdíjat akar.” Zárszóként kéri, gondolják át, és ne vigyék törésre a dolgot – bár pótolhatatlan ember nincsen.

(1973) Datálatlan feljegyzés,⁷⁰⁹ a szöveget írógéppel írták, ám a lap tetejére kézzel utólag rávezették az 1973-as számot. Miután bejelenti a sekrestyés személyét érintő változást, felteszi a kérdést: miért? Majd erre a kérdésre azt válaszolja, hogy a világon minden változik. Következik pár statisztikai adat arról, hogy az adott évszázadban hányan szolgáltak a templomban papként, és, mint mondja, feltehetően ennél többen sekrestyésként. Tíz évvel azelőtt volt egy harangozó, egy sekrestyés, aki a takarítást is elvégezte, és a fűjtató. Ezek mind megkapták a maguk kis fizetését. Most egy sekrestyés-gondozó és egy kántor dolgozik. Korábban 888 lejes fizetésük volt, ami adómentes volt, ám nemrég a minimálbért országosan felemelték 1000 lejre, amiből mindenkinek magának kell megfizetnie az adót 50 lej értékben. Ő úgy véli, hogy a szolgálat leegyszerűsödött, hiszen nem kell annyit harangozni, továbbá sár sincsen már a faluban, valószínűleg ezzel utal a kevesebb takarítási feladatra. Ezzel kapcsolatban volt „elvi” vitájuk, mondja. Zárszóként megköszöni a család nyolcévnyi munkáját, azt gondolja, hogy nincs harag közöttük. Az új templomgondozónak sok örömet kíván a munkájában.

Valószínűleg 1973 májusában készült szöveg, hiszen ekkor mondott le a sekrestyés. A szöveg a stílusából ítélve a templomban hangozhatott el, mint a pap részéről tett bejelentés. A statisztikai adatokkal mintha azt sugallná, hogy a világ legtermészetesebb dolga, hogy felmondott a sekrestyés.

⁷⁰⁹ 0253. sz. irat

1973. május 12. Az egyházmegyei hatósághoz írt levél,⁷¹⁰ amelyben, utalva a szomszéd faluban húsvétkor történt incidensre (egy tömegverekedést említ), kéri az érintett plébános áthelyezését, illetve felfüggesztését. Precedenst emleget, emlékeztet arra, hogy Gyulaféhérváron egy felszentelt pap verekedett, és őt hat hónapra felfüggesztették. Ehhez képest az általa jelzett helyzet sokkal súlyosabb. A saját sérelmét is említi: 1967-ben „megkérdése nélkül áthelyezték, mert mások úgy kívánták. Nem az egyház érdeke kívánta. De nem ez indít a lépésre”. Utal arra is, hogy utóbbi állítását is rágalmazásnak minősítették, ezért valószínűleg ezt a levelét sem kellett volna megírnia. A levélbe számos helyen kézzel, kék tintával beleírtak, a kézírás a Tyukodi Mihályé. Olykor olvashatatlan a kézzel írt szöveg, de pár szó kiolvasható, pl. a *buligán, szabadon disponálhat* szavak. Utóiratban ez szerepel: „Az intézkedés már is késett!”

A szöveg láthatóan piszkoszat.

1973. május 12. Az előző levél egy rövidebb és tisztázott változata.⁷¹¹ Változtatás az előzőhöz képest, hogy a bevezető mondatban a szomszédi minőségéhez hozzáteszi, hogy „a botrány szégyene lelki gyötrelmet váltott ki” őbenne. Véleménye szerint „a botrányokat nem szabad azzal elütni, hogy máshol is vannak. Ne legyenek. Vagy ha vannak, lássák a hívek is, hogy van egyházi vezetőség”. Az utóirat is más ebben a változatban, itt így szól: „Úgy érzem, ez ügyben nem ez lesz az utolsó szavam.”

1973. május 15. Feljegyzés, amelynek címe: Gondolatok egy botrányos ügygel kapcsolatban.⁷¹² Lírai bevezetőben panasolja, hogy az eltelte három hét alatt semmi sem történt, és „ott nyögnek a szegény meggyötörtek néma kínjaik alatt”. Aztán arról beszél, hogy rádöbbsent: azért gyöttri őt is az ügy, mert tíz évig volt nevelője – nem mondja ki,

⁷¹⁰ 0176. sz. irat

⁷¹¹ 0175. sz. irat

⁷¹² 0239. sz. irat

hogy kinek, de a kontextusból kiderül, hogy egy paptársáról beszél. Elmondja, hogy eredetileg azt tervezte, hogy ír az ordináriusnak. Vagy nem is neki, hanem az egyházmegyének. Meg is írt egy ultimátumjellegű kemény levelet szombaton, és félretette azzal, hogy hétfőn postázza. Ám vasárnap a Jó Pásztor vasárnapja volt, és ez megváltoztatta elhatározását: írt egy másik, szelíd hangú személyes levelet az ordináriusnak, ám hétfőn ezt sem küldte el. Hétfőn már úgy gondolta, hogy nem avatkozik bele a dologba. Továbbra is úgy hiszi, hogy „lehetetlen ember” kezében van az egyházi élet, és a tevékenység kimerül a pénzügyek rendezésében ahelyett, hogy a megújulás felé haladnának. Végül elmondja, hogy úgy döntött: a népet fogja kérni arra, hogy lépjenek fel a pap ellen, és küldjék el a papjukat. Persze kétségei vannak azt illetően, hogy vajon lesz-e bátorsága ehhez „a beszélni nem tudó nép”-nek. Ma két asszony járt nála, búzát vásároltak. Megkérdezte tőlük, hogy szeretnének-e „megszabadulni a papjuktól”. Azt mondták, hogy attól félnek, nem kapnak másikat, ám amikor ő azt válaszolta, hogy fognak kapni, akkor „öröm csillant a szemükben”.

Végül mégsem a passzivitást vállalja, ahogy előbb írja, nevezetesen, hogy nem avatkozik bele a történesekbe. Ehelyett a népet próbálja meggyőzni arról, hogy elutasítsa a pap személyét – ami végül éppen úgy beavatkozásnak számít, mint a levél, annyi különbséggel, hogy ő maga a háttérben marad. Vajon ez volt az oka: nem kívánta felvállalni az újabb, konfliktust generáló levelet az egyházmegyei vezetők felé?

1973. május 15. Mihálynak írt levél,⁷¹³ az aláírás olvashatatlan. Jelzi, hogy megkapta az értesítést arról, hogy a templomgondozó lemondott, és helyette egy új személy látja majd el a feladatot. Ehhez kiegészítő iratokat kér: az adott lemondást, az új alkalmazott életrajzát román nyelven két példányban, a mellékelt személyi és nyilvántartási lapokat kitöltve két példányban, valamint egy felelősségvállalási igazolást két példányban. A hivatalos rész után a levél személyes információkat is tartalmaz. Megköszöni a címzettnek a korábbi elmékedését,

⁷¹³ 0173. sz. irat

amelyet akkor nem értettek, de azóta sajnos már igen. Nem részletezi ennek a témáját. Elmondja, hogy eladta a Trabantját, már motorettával jár dolgozni, de reggelente hideg van, autóbusszal kell majd járnia. A levél végén jelzi, hogy jó lenne már egy kicsit beszélgetniük.

1973. június 14. Paptársának levele.⁷¹⁴ A címzett korábbi levelére utal, amelynek kézhezvétele után már kétszer találkozott Gyuszival, és beszéltek arról, hogy mikor és hogyan menjenek el hozzá, eleget téve a megbízatásuknak. De jelzi, hogy van egy szerény kikötése, az, hogy ő csak egy beszédet vállal. Ezt így indokolja: „... én most is ugyanolyan izguló és nehezen készülő pap vagyok, mint seminarista koromban.” A templombúcsút a sváb *kirbáj* néven említi: „Hogy legyen egy kis időnk a beszélgetésre is, meg a templomi fütöttest megcsodálására is, a kirbáj előtti napon fogunk megérkezni hozzád 18.40-kor autobusszal. A díszkapuról, valamint a bandériumos fogadtatásról lemondunk; egyéb ügysem fog hiányozni...”

1973. június 16. Gyula válaszelevele.⁷¹⁵ Azt írja, hogy természetesen elfogadják a meghívást, ha már két éve megígérték. Társa, akit nem nevez meg, már 26-án érkezik autóbusszal Somlyóról, ő maga vonattal érkezik majd, és Ákoson szintén felszáll a somlyói buszra. A levél hátára feljegyzéseket írtak, ezek a levél tartalmától látszólag függetlenek: öt, valószínűleg misemondatással kapcsolatos adatsor, tartalmaz nevetek, évszámokat. Az utolsót más kézírással írták, az első négy a Mihály kézírása.

1973. nyár eleje. Datálatlan levél Lászlóhoz.⁷¹⁶ A levél arról szól, hogy már harmadszor hívta meg a tanácsos urat hozzájuk misézni, miután az első két alkalommal elutasította a meghívást, arra hivatkozva, hogy már elígérték. A levélíró nehezményezi, hogy már korábban

⁷¹⁴ 0174. sz. irat

⁷¹⁵ 0180. sz. irat

⁷¹⁶ 0262. sz. irat

megegyeztek, hogy jönni fog, a tanácsos mégis elígérkezett máshova. Kifejezi reményét, hogy a nyár folyamán el fog menni. Arra kéri a címzettet, hogy küldje ő el a levelét a tanácsos úrnak, hátha a nyáron elmegy az ő templomukba misézni.

A papírra ceruzával utólag írták rá az 1973-as évszámot. Mivel a nyár folyamára hívja meg a tanácsost, feltételezhető, hogy a nyár elején írta a levelet.

1973. augusztus 25. Plébánostársának kézzel írt levele.⁷¹⁷ Arról ír, hogy építik az erdősi templomot, a falak állnak már, a boltozat van még hátra, ám segítségre lenne még szükségük. Sokan ajánlották neki, hogy forduljon a Caritashoz. Ő úgy gondolja, hogy biztosan segítenének neki, ha látnák, „hogy szaladnak elibém a kis mezítlábas erdősi gyermekek, amikor hitoktatásra megyek hozzájuk”. De tudomására jutottak információk arról, hogy „visszaélések” történtek, és példaként említi, hogy motorbicikliket, autókat küldtek a filiák ellátására, ám ezt nem rendeltetésszerűen hasznosították, hanem ahogy fogalmaz, „a kapott autóval mulierculus frequentant... !!!” Arra kéri a címzettet, hogy ismeretségei révén segítsen a Caritas tudomására hozni az ügyüket. Elmondja, hogy a legszegényebb plébánia plébánosa 715 leut (lejt) küldött a megsegítésükre anélkül, hogy kérték volna. Viszont nem mindenhol jártak sikerrel, amint írja, „Szatmár visszautasította” kérésüket. Kéri, hogy ne haragudjon a címzett, amiért zavarja. És itt újabb pozitív példa következik: valakinek alkalmilag üzent egy átutazóval, és az illető 4000 leut (lejt) küldött. Azzal zárja, hogy most készítenek fényképet a készülő templomról, és majd arról is küldeni fog.

A levél nagyon hasonlít a klasszikus meggyőző szövegekhez abban, hogy a szövegben hol és hogyan behelyezi el a pozitív példákat, amelyek egy-egy képet villantanak fel. Arra számít, hogy a meggyőzendő is látja maga előtt a szaladó mezítlábas gyerekeket, és ettől ő is elérzékenyül, illetve arra, hogy hirtelen olyan akar lenni, mint a felmutatott pozitív bős, ezért ugyanazokat a gesztusokat fogja megtenni, mint a pozitív példa szereplője.

⁷¹⁷ 075. sz. irat

1973. augusztus 26. Paptársa által írt levél, a kormányzónak írta, Nagykárolyban keltezte.⁷¹⁸ Eligazítást kért tőle arról, hogy vajon odaadhatja-e egy hatósági felhatalmazottnak az anyakönyveket. Az illető személy az utóbbi tíz év bejegyzéseit akarta tanulmányozni, ám ő ezt nem engedélyezte. Azt írja, hogy ha országos statisztikai felmérés zajlana, arról biztosan értesítette volna őket a kormányzó. Egyébként meg ez a véleménye: „Az ilyenféle kutató akciók azzal a veszéllyel járnak, hogy pressziót eredményezhetnek a hivek részére a keresztség és házasság szentségének felvételével szemben, ami az alkotmányban biztosított lelkiismereti szabadságnak meg nem engedhető sérelme volna.”

Nem világos, hogy ez az irat hogyan került a Mihály iratai közé.

1973. szeptember 20. Feri levele.⁷¹⁹ Megköszöni a vendéglátást és az ajándékokat, és tájékoztatja a családtagokról: egyik fia, Feri már Pesten van, a gyógyszergyárban dolgozik, ugyanis nem vették fel az egyetemre. Lacika Pannonhalmán van, csak a kisebbik maradt otthon. Laci sógor Görögországban volt, írja, így kölcsönösen el fogják mesélni egymásnak az élményeiket, a levél írója a saját erdélyi kirándulását. Közélgő névnapja alkalmából is köszönti a címzettet.

Bár nem jelzi a keltezés helyét, az utalásokból kiderül, hogy a levélíró Magyarországról írja a levelet, a gyerekei lakhegye, munkahelye, valamint az erdélyi kirándulás emlegetése is erre utal.

1973. október 6. János bácsihoz címzett levél.⁷²⁰ Megköszöni a meghívást a búcsúra. Azt írja, elmondta véleményét az alkalmi postásnak, Péter bácsinak is, de leírja itt is: elég volt már neki a gyöngyi búcsúból. Idézi egyik paptársát, akinek hasonló véleménye volt: „Így mondta ezt nekem Hugolin atya, aki 1971-ben a búcsút tartotta: az Istennek nem sok öröme van az ilyesmiben. Erről ennyit.” A levél negyedét teszi ki a búcsúra történő reflexió, a háromnegyede arról szól, hogy

⁷¹⁸ 1375. sz. irat

⁷¹⁹ 0179. sz. irat

⁷²⁰ 0263. sz. irat

a címzett eltévesztette a megszólítását: ő nem esperes – és itt leírja a véleményét a jelenlegi esperesről, akire szerinte úgy illik a cím, „mint macskára a harang”. Továbbá kioktatja arról is, hogy a papnak a „tisztelendő” megszólítás jár. Elmondja, hogy őriz egy levelet (amely feltehetően hasonlóan problémás lehetett), amelyet 1966 nyarán kapott egy majtényi káplántól, és amelyre azt mondta, hogy az illető vagy nem járt iskolába, vagy járt, de nem tanult, amikor alkalma lett volna – de nem fejt ki, hogy ez az eset miben hasonlít a jelenlegire. Végezetül így zárja levelét: „Kivánom, hogy a holnapi napon legalább annyian nyissák imádságra is ajkukat, lelküket, amennyien megrészegeznek az ünnep tiszteletére.”

Az utolsó mondatából lehet sejteni, hogy azért haragszik a gyöngyi búcsúkra, mert a korábbi tapasztalatai szerint a hívek közül sokan megrészegedek ezen a napon.

1973. november 1. A nagymajtényi plébános levele⁷²¹ a krasznabélteki plébániának, amelyben igazolja, hogy két megnevezett jegyes szabadállapotú, őket kihirdette, és házasságuk előtt nem merül fel akadály.

1973. november 3. Sipos Francisc aláírással ellátott román nyelvű levél, amelyet Szatmárnémetiben kelteztek és a főinspektorhoz címezték.⁷²² A szöveg arról szól, hogy csatolva mellékelten küldi a címzettnek azt a levelet, amelyet ő és az egyházmegye teljes papsága megkapott, és amely levél egy folyóiratban jelent meg, melynek címe: „SATMARER HEIMATBRIEF – MITTEILUNGEN DER LANDSMANN-SCHAFT DER SATHMARER SCHWABEN – JAHRGANG 12 SEPTEMBER 1973 FOLGE 5”. A folyóirat szerkesztője egy Béltek-ről elszármazott tanító.

Az irat eredeti aláírással van ellátva. Nem világos, hogyan jutott az ordináriusnak a főinspektorhoz küldött levele a Mihály iratai közé.

⁷²¹ 0246. sz. irat

⁷²² 1374. sz. irat

1973. december 24. Sándor atyának írt levél.⁷²³ Fényképet küld neki a saját templomáról, amely kereszthajója 1482-ből való, mint írja. Kéri, hogy írja meg „a kórus pontos méretét”, főképp a magassága érdekli. Az orgonák cseréje érdekében kéri az adatot. Elmondja, hogy előbb Szebenben szerelteti le az ottanit, azt hazaszállítják, majd az övéket viszik el Sepsiszentgyörgyre. Kérdezi, hogy vajon ha a brassói mester tervezte volna meg az átszállítást, mennyibe került volna. Ezt csak tájékoztatóképpen kérdezi.

Azért kérdezi az átszállítás árát, mert a két orgona szállítását ő vállalta. Bár úgy tűnik, hogy már megvan a szállítója, azért érdekli, hogy más megoldás mennyibe került volna.

1974. január 15. Gergely levele.⁷²⁴ Az orgonavásárlásról ír. Szilveszter prelátus jelezte neki, hogy náluk eladó az az orgona, amelyet Mihály szeretne megvenni, és Gergely kérdezi, hogy a sepsiszentgyörgyi orgona, amelyet neki ajánlottak fel, Mihály tudomása szerint vajon milyen állapotban van.

A hármás orgonavásárlást Mihály tervezte el. Ő akart megvásárolni egy szebeni orgonát Krasznabéltekre. Előzőleg a szebeni orgonát már elígérték egy másik helyre, ám Mihály felajánlotta nekik a sajátját, mondván, hogy a szebeni túl nagy lenne nekik, és nem férne el. Ezt a hármás adásvételt bonyolítják le épp: a szebenit Mihályhoz, az övéket Szentgyörgyre szállítják.

1974. január 25. Mihály levele paptársához, a címzett nevét nem írja le.⁷²⁵ Elmondja, hogy megérkezett „a nagy vendég”, és január 28-án kezd az orgona építését. A február 6-án tartandó ünnepi bemutatóra meghívja a címzettet. Azért tették a hét közepére, mondja, hogy ne kelljen a hétvégi miséről hiányozniuk a meghívottaknak. Azt javasolja, hogy kedd reggel keljen útra, ez esetben estére odaérne, aztán csütörtökön vagy pénteken indulhatna vissza, ha nem maradhat tovább.

⁷²³ 0174. sz. irat

⁷²⁴ 0152. sz. irat

⁷²⁵ 0160. sz. irat

A címzettet így próbálja meggyőzni: „Nagyon kérlek, tedd meg. Hiszen a Te érdemed, hogy itt van. Eszünkbe sem jutott volna. Szemben egy fiatal káplán sajnálja csupán a hangszert. Hosszú játékkal búcsúzott tőle. Ő szólaltatta meg utoljára, őt meghívtam, hogy ő játsszék rajta először. Ez azonban ne legyen akadálya annak, hogy Te eljőjj. Nagyon várunk. Tedd meg ezt a nagy ügy érdekében.”

1974. január 28. István levele.⁷²⁶ Jelzi, hogy nagy nehezen felszabadította azt a három napot, és érkezni fog február 5-én Szatmárra, majd másnap reggel indul Béltekre. A szentelési szertartást mellékeli, valamint a zsoltárt is, ha esti mise keretében lesz a szentelés – hogy „egy próbán essen át az is”.

1974. január 29. Paptársának, barátjának írt levél.⁷²⁷ Elmondja neki, hogy orgonát szereztek, most építik. Február 6-án lesz a bemutató, amelyre meghívja őt is. Hogy a kérését nyomatékosra tegye, így fogalmaz: „Nemcsak én kívánom ezt. Így parancsolja a gondnok bácsi és így kívánják sokan mások. Úgy oszd be az idődet.” Elmondja, hogy Szebenből jönni fog az a paptársuk is, aki utoljára játszott az orgonán és most elsőnek fog. Az orgonáról ezt írja: „Azt gondolom egyik legmodernebb orgonánk van. 40-ben készült. Utóbb a háború megakadályozott mindent.” Majd rövid mondatokkal folytatja a meggyőzést: „Majd meglátod. Csak gyere. Nagyon várunk. Hideg nincs. Fűthető a templomunk is. Stb. stb.”

1974. január 29. Mihály levele paptársához.⁷²⁸ Megtudjuk, hogy az orgona árát a körbeadás közben Mihály nem jó helyre utaltatta. A tévedést így írja le: „Amikor megkötöttem a vásárt Szt-Györggyel, meg se kérdeztem a fizetési feltételeket. Utóbb tudtam meg, hogy ők már az egész összeget átutalták a volt tulajdonosoknak.” Majd így próbálja

⁷²⁶ 0166. sz. irat

⁷²⁷ 0169. sz. irat

⁷²⁸ 0161. sz. irat

helyrehozni a tévedést: „Megkérlek ezért, hogy az eddig átutalt két tételt utaltasd át szóbeli intézkedéssel Szent-Györgyre. Inkább alkalmilag ezt is.” Továbbá kér még naptárat azzal, hogy biztosan volt, akiknél nem kelt el a készlet és visszajuttatták, azt kéri.

1974. január 29. Mihály levele paptársához.⁷²⁹ Elmondja, hogy „nagyon modern orgonát” sikerült szereznie, és most építi egy vásárhelyi mester. Bemutatója február 6-án 6 órától lesz, és jelen lesz egy szebeni kollégájuk is. Kéri, jöjjön el ő is játszani rajta, ha teheti. Majd így folytatja: „Nem akarlak kellemetlen helyzetbe hozni. Tudod, mire gondolok. Arra, hogy például Attila sem merte elkísérni 70-ben bérmlás alkalmával az Ordinárius urat. Örvidenek, ha baj nélkül eljöhethél.” Utóiratban kéri tőle Hugolin atya címét, és végül megemlíti, hogy visszautazásra lesz lehetőség az éjszaka folyamán.

A sorok kétszer is más sorban folytatódnak. Ez akkor szokott megtörténni, amikor kivesszük a papírt az írógépből, majd visszateszük. Erre reflektál is a levél végén, amikor azt írja, hogy „sietve írtam, a gépem hibázott, magam is”.

1974. január 29. Sándornak ír levelet Mihály.⁷³⁰ Elmondja, hogy Mesnyi orgonaépítő mester dolgozik náluk. Sajnálja, hogy „ez előbb lesz kész, mint amaz”. A mester február 11-én megy oda. Kérte Fehérvárt, hogy igazítsák ki az ő hibáját, és alkalmilag eljuttatnak mindent, ami ott van, mondja, és a többi ő onnan küldi február 11-én.

1974. február 9. Mihály levele Sándornak.⁷³¹ Megvolt az orgona bemutató ünnepe. Három személynek köszönhető, hogy létrejött, mondja, és felsorolja őket: „Boros Valér, aki ránk gondolt, Te, kedves Sándor Bátyám, aki nagylelkűen lemondta róla, és Kegyelmes Atyánk, aki kiengedte az egyházmegyéből.” Azt kéri a címzettől, hogy a tőlük vásárolt orgona motorját adja vissza nekik, mert a sajátjuk túl zajos, és

⁷²⁹ 0169B. sz. irat

⁷³⁰ 0168. sz. irat

⁷³¹ 0163. sz. irat

náluk nincs harangház, amely elrejtene a hangját. Ha tehát az orgonájukat átkapcsolnák az ott lévő régi motorra, a tőlük vásárolt új motort visszaadhatnák nekik. Felajánl ezért 150 liter misebort.

1974. február 5. Paptársának levele.⁷³² Értesíti a címzettet arról, hogy a krasznabélteki anyakönyveknek a másolatai hiányoznak a következő évekből: 1968, 1969, 1970, 1971, 1972, 1973. Azért ír erről, mondja, mert űrá bízták az anyakönyvek másolatainak rendezését. Mellékelten küld egy temetési beszédet is, amelyet a püspök mondott el Veress Ernő spirituális temetésén. Azzal zárja, hogy reméli, a nyár folyamán kollégájával újra meglátogatják „a tanár urat”. A levél hátán ceruzával írt, szinte olvashatatlan szöveg szerepel, a következő szavak olvashatók ki: „a mi egyházi fegyelmünk”, „hivatalában”, „templom”, „nincs”, „valami”, „megakadályozta”, „zömmel”, valamint a szövegben az 1974-es évszám.

1974. február 14. Paptársának levele Mihályhoz.⁷³³ Mélyen tisztelt kedves barátjának nevezi a címzettet. Az új orgona felől érdeklődik: milyen rendszerű, milyen garanciát vállal a szállítócég, és mikor lesz a felszentelése. Ezt követően arra kéri a címzettet, hogy segítsen neki azzal, hogy ajánlásokat ad azokhoz az egyházakhoz, amelyeket meg akar látogatni Németországban, Olaszországban és Franciaországban. Az utazásának az a célja, hogy megismerje és tanulmányozza az ottani orgonákat. A levél végén felajánlja, hogy részt vesz az orgona felszentelésén, esetleg egy félórás koncertet is tart majd az új orgonán. Címét is megírja, nagyváradi *Post Restante* címre várja a választ.

A 13 felsorolt város nevét nem magyar nyelven, hanem az adott ország nyelvén írja le, pl. a Wien formát használja Bécs helyett, Paris szerepel Párizs helyett.

⁷³² 0242. sz. irat

⁷³³ 0153. sz. irat

1974. február 23. Dr. Tyukodi Mihály aláírással ellátott levél,⁷³⁴ a címzett neve helyett csak a „T. c.!” szerepel. A levél írója azzal kezdi, hogy feltételezi, a címzett úgy gondolja, hogy dühöngve írja ezeket a sorokat, de ő haragudni is ritkán szokott, most is józanul megfontolva ír. Nemrég fülébe jutott, hogy a címzett az ő személyével kapcsolatban hóbortokról beszél. Úgy véli, hogy a címzettnek mániája ez. Kérdezi, mi köze ahhoz, hogy ő mit tesz a lelkipásztori munkája során? Őt sem érdekli, hogy a címzett „mi a francot tesz a maga hivatáskörében”. Tudatosan használta ezt a durva szót, mondja, mert nem hallgatott „a négy évvel ezelőtti szép szóra”. Az utolsó mondat így hangzik: „Ha abba nem hagyja ostoba megnyilvánulásait velem kapcsolatban, igazán durva leszek.”

Ebből a változathból nem derül ki, kibe írta ezt a levelét.

1974. február 23. Mihály levele paptársához.⁷³⁵ Az aláírásban a „bátyád” szerepel. Elmondja, hogy váratlanul betoppant hozzá az ordinárius. Pénztárvizsgálatra jöttek, ő magánautóval, a társai autóbusszal utaztak és késnek, így volt alkalmuk elbeszélgetnie az ordináriussal. Így fogalmaz: „Vendég volt. Fogadnom kellett. Ő beszélt, én hallgattam. S míg gondjait kitarja előttem, arra gondoltam milyen normális ember kell, hogy legyen az, aki egy nem normálisnak mondja el a legsúlyosabb gondjait.” Ezt követően tanácsot kér tőle azzal kapcsolatban, hogy a faluban a hívei közül néhányan azt tervezik, kérni fogják a havi egyszeri német nyelvű misézést. Ő maga ellenezné ezt, elmondása szerint túl kevesen vannak már, akik értenek németül vagy svábul. Egy kis történetet mond el, amelyből kiderül, hogy egy vendégség alkalmával hiába próbáltak az idős helyiek németül beszélni az asztal körül, a fiatalok nem értették a németet, és a 30 éven aluliak általában nem tudnak svábul sem, egy-két kivételtől eltekintve. Azt kéri a címzettől, gondolkodjon, mit kellene tenni, de postán ne írjon felőle. A levél végén visszatér

⁷³⁴ 0151., 0136A. sz. irat. A 0136A. sz. irat azonos lapon van a 0136B. sz. irattal.

⁷³⁵ 0138. sz. irat

az ordináriussal való beszélgetésre: a címzettéről is szó esett abban a beszélgetésben, és megtudta, hogy a továbbiakban maradni fog hosszasan ott, ahol van.

Mihály ebben a szövegben különbséget tesz a német és a sváb nyelv ismerete között. A kis jelenetet valószínűleg pont ő rendezte meg, hogy lássa, hogyan reagálnak a sváb társalgási nyelvre az ismerősei. A nyelvváltás tipikus példáját írja le: a családneveik alapján sváb származású személyekkel ült egy asztalnál, ám azok közül csak az idősek ismerik a sváb nyelvet, és ők sem szívesen beszélnek, mert a fiatalabbak már nem értik sem a sváb, sem a német nyelvet. A magyar az a nyelv, amelyet ekkor minden generáció ismert.

1974. február 23. Kornélia nővérhez írt levél.⁷³⁶ A két nappal korábban írt levél enyhébb hangú változata. A vasárnapi evangélium szellemében szól, mondja, emberibb hangon. Arra kéri, hogy – amint írja – „kapcsolja ki az életéből az ilyen dolgokat. Lelki életet élő emberhez nem illik a megszólás, a mások lefitymálása”. Továbbá kéri, hogy imádkozzék az egyházért, a papokért, a szerzetesnőkért, akikről így ír: „...nagyon sok botrányt okoznak. Nemcsak azzal, hogy meggondolatlanul ítéleznek élők és holtak fölött. Sok egyébvel is.” A továbbiakban azonban nem részletezi, hogy mire gondol. Végül ajánlja neki, hogy olvassa Kempis könyvét néha.

1974. március 6. Mihály levele Emilhez.⁷³⁷ Elmeséli neki az orgonák körkörös eladásának történetét. Előbb valakitől megtudták, hogy eladó a szebeni orgona. Mire azonban táviratoztak nekik, az orgonát már odaígérték a sepsiszentgyörgyi templomnak. Mihály azonban tudta, hogy a sepsiszentgyörgyi templom túl kicsi a szebeni orgonához, ezért azt ajánlotta, hogy a szentgyörgyiek inkább vegyék meg az övét, mivel az kisebb, és adják át neki a szebenit. Az övéket végül „35-ért” adta el, a szebenit „60-ért” vette meg, és ezen felül vállalta a szállítási és szerelési költségeket. (Valószínűleg itt 35, illetve 60 ezer lejt ért.) Az orgonát

⁷³⁶ 0136B. sz. irat, azonos lapon van a 0136A. sz. irattal.

⁷³⁷ 0150., 0181. sz. irat

február 6-án mutatták be fényes ünnepség keretében. A levele végén azt írja, hogy volt Lajnál, de oda sem igazán megy többet, mert Laji nem adta vissza a látogatását.

1974. március 6. Mihály levele Sándorhoz.⁷³⁸ Az orgonákkal kapcsolatban ír. Elmondja, hogyan próbálta megjavítani az orgonamester az ő orgonájukat. Örömmel vette tudomásul, hogy a címzettéknél megszólalt az orgona. Arról is ír, hogy utánaolvasott az orgonák technikai adatainak, annak, hogy milyen ötvözetekből készültek az orgonák sípjai. Kiderül, hogy az 1965-ben megjelent Zenei lexikont használta e célból, itt olvasott az ötvözetekről. Levonta azt a következtetést, hogy az általa eladott orgona a legfinomabb keverékű öntvényből készült.

1974. március 7. Nyilatkozat.⁷³⁹ A lap felső részében jelzik, hogy fordítás, a szövegen látszik, hogy indigóval készült másolat. A szöveg román nyelvű, és arról szól, hogy 1973. november 19-én a templombúcsú alkalmával a megyei inspektor durva szavakat használva támadta a nyilatkozat íróját, aki névvel szerepel, Mihály egy paptársa volt.

1974. március 11. Nyilatkozat.⁷⁴⁰ A lap felső részében jelzik, hogy fordítás, a szövegen látszik, hogy indigóval készült másolat. A szöveg román nyelvű, és arról szól, hogy 1973. december 27-én az alulírott egy kollégájánál volt, és ott találkozott egy nevén nevezett felhatalmazottal (aki, úgy tűnik, megyei állami hivatalosság volt). A szövegben felhatalmazottnak nevezi a hivatalos személyt. Az illető azzal vádolta őt, hogy a templombúcsú idején a liturgiánál használt könyv könyvjelzőit úgy állította egymás mellé, hogy azok a piros-fehér-zöld színeket, azaz a magyar zászló színeit mutassák. Azzal fenyegette őt, hogy ezért nyugdíjazni fogják, vagy áthelyezik egy kisebb településre. Elmondja, hogy egy másik településen is ezzel vádolta őt, és hogy ott abban a könyvben

⁷³⁸ 0149. sz. irat

⁷³⁹ 1378. sz. irat

⁷⁴⁰ 1377. sz. irat

nem is voltak színes jelzőszalagok. A jelenlegi vádakat is elutasította. Az inspektor „per tu” módon beszélt hozzá, és súlyos sértéseket mondott, amelyeket ő itt körülír. Arra is hivatkozik, hogy a felhatalmazott nem volt józan, mint ilyen esetekben általában. Végül hozzáteszi, hogy a könyvjelző szalagok olyan vékonyak, hogy pár lépés távolságból már nem is látszanak, és ő nem foglalkozott soha velük, ezért a vádaskodás rosszindulatú és alaptalan.

1973. december 24. Nyilatkozat.⁷⁴¹ A nyilatkozat tevője egy szomszédos falu plébánosa. Elmondja, hogy november 19-én tartották a templombúcsút, ahol három pap celebrált, és két könyvet használtak. Az egyik jelzőzsinórajai a következő színűek: fehér, piros, kék, sárga, sötétzöld, fekete. Elmondja, hogy az adott misén az egyes részeknél az első három színt használták. A másik könyvben kizárólag sárga színű zsinórok vannak. Ezek fényében a feljelentés rosszindulatú és alaptalan.

Valószínűleg Mihály segített a paptársának megírni a nyilatkozatot, esetleg az ő írógépén írták meg, így kerülhetett hozzá az írat. Valaki feljelentést tett a búcsús papok ellen, azt állítva, hogy a könyvjelzőket piros, fehér és zöld sorrendben használták, erre írja a plébános ezt a nyilatkozatot. A téma megjelenik az 1973. március 7-re és 1973. március 11-re datált nyilatkozatokban is. Az iratok egymás mellett voltak.

1974. március 25. Olvashatatlan aláírással ellátott levél,⁷⁴² címzettje Mihály. A levélíró mentegetőzik azért, hogy későre válaszol. Arról tájékoztatja, hogy az orgonájuk kevés levegőt kap, ezért megnézte Einschenk mesterrel, aki júniusra ígerte a javítását. Ezt írja róla: „Pontos, megbízható, nem nagy igényű, hozzáértése vitán felül áll.” Ezt követően egy bizonyos M. mesterről ír, aki elhamarkodta a szerelést, „gorombácska” volt a segédkezőkhöz, bár „jól keresett”. Reméli, hogy a nyáron még találkozhatnak, és többet beszélhetnek „a hangszerek királyairól”.

⁷⁴¹ 1376. sz. irat

⁷⁴² 0154. sz. irat

1974. március 30. Sándornak ír levelet Mihály.⁷⁴³ Meglepte, hogy nem működik az orgona, amelyet tőle vettek meg. Arra gondolt, hogy elküldi Károly mestert, aki elindítja a levegő áramlását. Elmondja, hogy nem érti Einschenk mester tevékenységét, hiszen M. mester felhangolta az orgonát, ezért feleslegesen nyúlt a levegőszabályzóhoz. Véleménye szerint „ezzel rontotta el a jót. A nagyon jót.” Kéri, ne vegye tőlük a kódszámot, hogy elküldi a mesterét, a saját megnyugtatóására küldi őt.

1974. április 6. Angéla levele.⁷⁴⁴ Azt írja, hogy 5-én gondolt rá. Kollégájától tudja, hogy „egy kis munka-többletet” vállalt öccse Tasnádton. Adél volt otthon, mondja, szeretne végleg hazamenni „a fiával együtt”. Majd így folytatja: „Úgy látom ennek szeretné átjátszani a házukat. Ezzel kapcsolatban szeretnék Veled beszélni.” Majd meséli, hogy Jancsiék építkeznek, az alap már megvan, a falakat a szomszédok és a rokonság rakja. Megemlíti, hogy az öccse segítsége jól jönne, „a te nagy erőd sokat lendítene rajtuk”. Nagyon várják a címzett által ígért bort, és az eljuttatására Angéla megoldást is javasol: az ákosi szövetkezetnél érdeklődjön, mert ők az adott útvonalat üresen járják meg, amikor árut hordanak.

Valószínűleg öccse pappá szentelésének napjára utal, amikor az ötödikei évfordulót emlegeti a levél írója.

1974. június 9. Máramarosi főesperesi fejléces papírra írt levél, aláírója János.⁷⁴⁵ A levél első felében arról ír, hogy elfogadta a kanonoki kinevezést, de ennek ellenére továbbra is távol kíván maradni az egyházmegye vezetésétől. A levél második felében kijelenti, hogy tanácsot nem ad a címzettnek, de örvendene, ha az „bejönne”, és itt valószínűleg a szatmári egyházmegyei központra gondol. Azzal zárja, hogy 100 liter borra lenne szüksége, és kéri, hogy legalább Madarászra küldje el neki a címzett, onnan el tudná már vinni. Nem megy hozzá el,

⁷⁴³ 0167. sz. irat

⁷⁴⁴ 0126. sz. irat

⁷⁴⁵ 074. sz. irat

mert hallotta, hogy rosszak az utak és a VW (valószínűleg: Volkswagen) alacsony kocsí. Nyári programja még nincs, a nyár végén fog elmenni két hétre.

1974. június 23. Mihály román nyelvű levele egy nevén nem nevezett inspektorhoz.⁷⁴⁶ A levél írója arról próbálja meggyőzni a címzettet, hogy a templombúcsú legalább annyira fontos ünnep, mint a karácsony, ezért nem lehet azt nem megtartani. Felsorol olyan ünnepeket, amelyeket már nem tartanak meg: Szent Fábíán és Sebestyén napja január 20-án, Szent Ágota február 5-én, hamvazószerda, nagypéntek, húsvét másodnapja és harmadnapja, pünkösöd másodnapja és harmadnapja, Szent Orbán napja május 2-án, Szent János és Pál napja június 26-án. Azt javasolja, hogy ne hétköznapi napon, a napján tartsák meg az ünnepet, hanem vasárnap, de megtartani muszáj, mondja.

A levél számos fogalmazási, egyeztetési hibát tartalmaz, és érezhető rajta a magyar nyelvből történő szó szerinti fordítás.

1974. június 28. Paptársának, barátjának írt levél.⁷⁴⁷ Hallotta, hogy betegeskedett, gyógyulást kíván neki. Majd elmeséli, hogy azért nem válaszolt a levelére, mert, ahogy írja, az élet nagyon lefoglalta. Szőlőt telepített a tavasz folyamán a kertjébe, és azt műveli, permetezi, kapálja, persze segítséggel. Próbálkozott dinnyével is korábban, de a sok esőt nem bírja a dinnye, a szőlő viszont kitűnően fejlődik, ez is, és kint a határban a másik is. Majd egy kevésbé kifejtett, célozgatásokkal tele történet következik. Felkereste „egyik benti kolléga” azzal, hogy ne utasítsa el, hogy szerepeljen a neve „listákon”. Azt ígérte, nem fog tiltakozni, bár fenntartja cselekvési jogát a továbbiakban is. Hogy mennyire fontos volt az ő támogatása, azt így érzékelteti: „Attila azt mondja, ha nemet mondtam volna, az egész ügy dugába dőlt volna.” A témát ennél tovább nem részletezi, így csak találgatni lehet, milyen listáról is volt szó. A levél végén visszatér a bor témájához. Pár nap múlva foly-

⁷⁴⁶ 0238. sz. irat

⁷⁴⁷ 0144. sz. irat

tatja a levelet, írja, amikor már lezajlott az ünnepség, és finom bort nyitott meg a vendégeknek. Majd így folytatja: „Azt gondolod, bizonyára, hogy már meg is szeretem, ha annyira dicsérem. Nem kellett nekem most sem. Egy pohár borszéki és egy csésze aludttej többet mond nekem, mint ilyesmi. Csakhát nálunk a legnagyobb kincs a jó nedü.”

1974. június 30. Hivatalos levél a szatmári egyházmegyei hatóságtól.⁷⁴⁸ Ebben Sipos Ferenc ordinárius értesíti arról, hogy a Szentszéktől kapott 5600/1967. számú Ord. subst. kinevezése alapján szatmári székesegyházi kanonokká nevezi ki Tyukodi Mihályt.

Az irat hátán tollal a következőt írták: „Hazugság!” Ez a kézírás a Tyukodi Mihályé. Valószínűleg nem a saját kinevezését tartotta hazugságnak, inkább az ordináriusi szerepkört, amelynek a jogosultságát később, a hetvenes évek végén egy Rómába írt levelében is kifogásolta.

1974. július 26. Laci levele.⁷⁴⁹ Köszönetet mond a szeretetteljes, barátságos fogadtatásért. A továbbiakban a tervezett lelkigyakorlat részleteiről ír, mivel a látogatása során nem volt alkalmuk a részleteket is megbeszélni. Augusztus 5-ére várják a címzettet, és 6-ától három napig tart majd a lelkigyakorlat. Ír a szállásáról is, külön szobája lesz majd, kosztal. Reggel 9, 11, majd 3 órakor lesznek az elmélkedések. A környékről a papok bejárnak, majd estére hazatérnek, írja. Fenntartanak majd nekik 2-3 szobát, ahol „elmélkedhetnek /esetleg tarisznyálhatnak/”. Azzal zárja, hogy papjaik nagyon várják a lelki-szellemi táplálékot.

1974. augusztus 9. László vikáriusnak írt levél.⁷⁵⁰ A korábban együtt töltött pár napra reflektál Mihály, miután hazaérkezett. Az eseményről pozitívan ír, hálásan köszöni az élményt, ugyanakkor feszült is volt a

⁷⁴⁸ 1186. sz. irat

⁷⁴⁹ 0236. sz. irat

⁷⁵⁰ 071. sz. irat

helyzet, ami miatt nem terjedt ki a figyelme arra, hogy a vikárius nővérenek üdvözlétet küldjön, amit most pótol. Azt is siet elmondani, hogy az általa küldött boríték tartalmát hiánytalanul kézbesítette ezzel a felirattal: „Szent László Nagyváradról küldi a szerény adományt László atyának a templom javítására.”

A 0236. sz. iratban emlegetett, augusztus 6–8. között zajlott lelkigyakorlatról hazatérkezve írta a levelet. A szövegben vannak utalások, amelyeket csak a címzett érthet: nem derül ki, hogy a találkozó mely része miatt volt feszült, és hogy ki küldött kinek adományt a templom javítására.

1974. augusztus 10. Zitzmann Ferenc névvel aláírt levél,⁷⁵¹ amelyben a levél írója megköszöni a címzett közreműködését egy korábbi, háromnapos eseményen, amely keretében „lekipásztor szolt lekipásztorhoz”. Hálából az első szabad szentmiséjét a címzett szándékára fogja felajánlani. A levelet Nagyváradon keltezték, a címzett címei a levél végén szerepelnek: pápai prelátus, kanonok, plébános.

1974. augusztus 10. Nándor nyugdíjas lelkész levele.⁷⁵² A Mihály segítségét kéri: életrajzi adatokat kér „Dembinszky (?) Mihály nagyprépost szatmári kanonokról”, aki feltételezése szerint Hám János püspök „testi-lelki jó barátja” volt.

1974. augusztus 11. Nővérenek írt levél.⁷⁵³ Elmondja, hogy bár úgy tervezte, hogy Nagyvárad felé utazva megáll Nagykárolyban, és két órára kimegy Kaplonyba is, ez másként alakult, csak a késői vonattal indult el, és elmaradt a látogatása. Ezt követően beszámol arról, hogy milyen nagyszerű élmény volt „kb. 30-35 papi ember” előtt beszélnie: „Fárasztó volt. Bennem azonban – így mondom – elragadó szellemi frissesség volt. Ez sodrott és kitűnő lelki hangulatot teremtett. Igazi kegyelmi napok voltak.” Ezután témát vált, és az otthoni látogatása

⁷⁵¹ 0234. sz. irat

⁷⁵² 0235. sz. irat

⁷⁵³ 0233. sz. irat

kapcsán azt írja, hogy véleménye szerint jobb, ha „mindenki csendben rója le a kegyelet adósságát, ki-ki a maga lelki adottságai szerint. Hiszen említetted, hogy nem egyformán látunk. Én örvendek, hogy úgy látom, ahogy volt.”

1974. augusztus 26. Laci levele.⁷⁵⁴ Kézzel írott levél. Az első felében arról ír, hogy beszélt a református püspökkel a címzett kéréséről, aki azt válaszolta, hogy „minden további nélkül”. Mindazonáltal kéri, hogy hivatalos levélben is fogalmazza meg kérését, hogy ő hivatalos választ tudjon adni. Másfelől jelzi, hogy a címzett levelének nagyon örült, a viszontagságos utazásának leírásán pedig derült. Olga nővére hálás a figyelmes üdvözlétért. Ígéretének is örül, hogy meglátogatja, szeretettel várják.

1974. szeptember 16. Az egyházmegyei hatósághoz címzett levél.⁷⁵⁵ Ebben megismétli a kérését, amely arról szól, hogy szeretnék, ha Ákoston a katolikusok a reformátusok templomában tarthatnának havonta egy misét, ennek fejében Krasznabélteken a reformátusok a katolikusok templomában tartanának havonta egy istentiszteletet. Kéri az egyházmegyei hatóságot, hogy hagyja jóvá ezt a kérést.

1974. szeptember 20. Angéla levele.⁷⁵⁶ Egy héten belül immár a második levelét írja. Reméli, hogy megkapta a múlt hetit, amelyben elmeséli, hogy Bélteken eltört a lába. Jövő pénteken már járógipszet kap, mondja, és akkor már nem lesz ilyen „időmilliomos”. Jancsi kéri bátyját arra, hogy vásároljon neki másfél mázsa szőlőt, hogy bort készíthessen belőle. Jancsi kifizette a címzett tartozását Erzsikének. A parkettre szánt pénzből vette el, kéri, hogy a címzett mielőbb vigye vagy küldje a pénzt, mert bármikor érkezhet a parkett. 900 vagy 1000, nem is kérdezte Jancsitól. Egy receptet is küldött a korábbi levelében. A néni

⁷⁵⁴ 0237. sz. irat

⁷⁵⁵ 0498. sz. irat

⁷⁵⁶ 0269. sz. irat

ahhoz képest egy tökéletesebb receptet ismer, de azt nem lehet csak úgy leírni. Kéri, hogy menjen el hozzájuk, már a törött lába miatt is. A másik újság, hogy Tibi kapott behívót, októberben bevonul. Ezt követően családi sértődésekről ír. Feri megsértődött, mondja, mert a címzett figyelmeztette a lakodalomban, hogy ne a borospohárból igya a pálinkát. A sógornőjük is megsértődött a címzettnek a Tibi halála után írt levele miatt. Ezt a levelet Angéla felolvasta neki, „hogy ismerje a tényt”. Hozzáteszi: „Mi nem bántottuk őket, csak az igazságot mondtuk meg.” Nem derül ki, hogy pontosan mi is volt a disputa témája. Azzal zárja, hogy azzal a családdal szerinte nehéz baráti kapcsolatot fenntartani.

Nem nevesíti, hogy kinek a lakodalma volt, de a család tagjai mind ott lehetnek, azonban a Kornélia szeptember 22-i leveléből arra gondolhatunk, hogy Ibolya lánya ment férjhez.

1974. szeptember 20. Nővérehez írt levél.⁷⁵⁷ Sajnálattal vette tudomásul az eseményeket – itt valószínűleg a nővére lábtörésére utal. Azt javasolja neki, hogy a járógipsszel eltöltendő négy hetet töltsen el nála. Meggyőző érvként sorolja azt, hogy misére mehetne, kipihenhetné magát, jót tenne neki a környezetváltozás, áttanulmányozná a könyvtárát. Megpróbál elejébe menni az ellenérveinek is, és azokra is válaszolni: „Legfeljebb azt hozhatod fel ellenérvnek, hogy Istvánnal nem foglalkozhatsz. Erre azt mondom, hadd járjon egy kicsit önálló lábon is.”

1974. szeptember 22. Kornélia levele.⁷⁵⁸ Közelgő névnapja alkalmából köszönti Mihályt. Azt írja, most már megértette, miért nem kapott értesítést a januári küldeményéről, mert eddig nem tudta mire vélni. Nem derül ki, hogy mit küldött csomagban, de a beszerzése utánajárását feltételezett: „Pedig milyen sokat szaladgáltam utána! Mert ezt nem elég megvenni, hanem elsősorban megszerezni kell. Nincs kereskedelmi forgalomban. Semmi esetre sem vagyok az oka, hogy nélkülöznie

⁷⁵⁷ 0249. sz. irat

⁷⁵⁸ 0133. sz. irat

kellett.” Ezt követően elmondja, hogy ő is beteg, nem dolgozik már. Lelkiekben kér segítséget a címzettől. A levél végén említi, hogy örül a Mihály unokahúga házasságának, szeretettel gondol Angélára és Magdolnára is, akiről kérdezi, hogy vajon a szeme meggyógyult-e. A régi kirándulásra is sokat gondol, „mintha csak álom lett volna”, mondja.

1974. szeptember 25. A vikáriusnak írt levél.⁷⁵⁹ Előbb részvétét fejezi ki László testvére halála alkalmával. Majd köszöni a címzett érdeklődését Ákos ügyében. Az ügyben ők is intézkedtek, és pozitív megoldásra számítanak, de azért arra kéri a címzettet, hogy „magas Hivatala” okán terjessze ő is elő az ügyüket a püspökségen. Szeretett volna elmenni, ahogy ígérte, írja, de nem volt ideje: „most azonban nagyon lefoglal az élet”. Utóiratban kérdezi, mikor látogatja ismét meg őket, ez az ő nagy barátjának a kérdése, aki azt üzeni, hogy „a pipát dobja el, de a szép autót hozza”.

Ez utóbbi megjegyzés valószínűleg az ekkor öt éves Kristófra utal, ő a „nagy barát”.

1974. szeptember 25. Imre atyának írt levél.⁷⁶⁰ Egy meg nem nevezett, de érezhetően a címzethez közeli személy halálhíre kapcsán ír neki.

1974. szeptember 27. Jóska névnap-i köszöntő képeslapja.⁷⁶¹ A szövegben céloz a címzett „új méltóságára”. Utóiratban ezt írja: „A orosz nyelvek holmi pletykákat terjesztenek, hogy mit csináltál a gallérral. Ejnye-ejnye!”

1974. december 21. Pannonhalmán keltezett levél, az aláírás talán Kilián.⁷⁶² A megszólítás fölött szerepel a következő jelmondat: *Pax et*

⁷⁵⁹ 0232. sz. irat

⁷⁶⁰ 0162. sz. irat

⁷⁶¹ 0164. sz. irat

⁷⁶² 0165. sz. irat

gaudium! A levél első felében jelzi, hogy örömmel gondol vissza a gyulafehérvári szép napokra, amikor a címzett segített neki az ottani könyvtárban. Ezt követően elmondja, hogy Majer Iván rendtársuk él, „kb. 86 éves”. Agyérelmeszesedése van és hajlik a dereka előre, de azért viszonylag jól van. Amikor meghallotta, hogy érdeklődtek felőle a bélteki rokonai, elérékenyült. Az énekrend még nem jelent meg, de majd küld belőle kettőt. Bár, mint írja, kételkedik abban, hogy nyomtatvány elmegy postán. Felsorolja, hogy hány európai és afrikai országgal levelezik, és mindenhova elmennek a küldemények, csak Romániába nem. Elmondja, hogy tudományos munkáival is halad, most jelent meg egy könyvecskéje a kőszegi orgonákról.

A levelet vélhetően Szigeti Kilián OSB írta, a megszólítás fölötti jelmondat a bencések jelmondata. Régi magyar orgonák – Kőszeg című könyve 1974-ben jelent meg Budapesten a Zenemű Kiadó gondozásában.

(1974) Mihály levele László vikáriushoz.⁷⁶³ Elmeséli neki azt, hogy részt vett a szilágysomlyói orgonaszentelésen. Paptársa hívta meg, és ő magával vitte a kántorát és a kiskántorát is, mondja, hogy találkozhasanak Boros Valér mesterrel. Velük tartott Kristóf is, erről így fogalmaz: „... és jött – elmaradhatatlanul Kristóf, a barátom.” Korábban érkeztek meg, mondja, és a művész meghallgatta Kristóf énekét. A misén a beszédjében a házigazda plébános őt is megemlítette, mint aki „Boros Valérral az ügyet kiterveztem. Így is volt valóban”. Az ünnepség legvégén, amikor a közönség indulóban volt, ő, Mihály előlépett, kérte a türelmüket, és beszédet mondott nekik. Ezt követően felszólította Kristófot, hogy énekeljen. Az öt éves gyerek odalépett melléje, de nem kezdett el énekelni, majd az unszolásra kijelentette, hogy nem énekel. Ő azzal oldotta fel a helyzetet, hogy felkérte a közönséget, segítsék ki az énekest, és együtt énekeltek el a dalt. A beszámolót így zárja: „Sokan azt vélték, megjátszott dolog volt. Boros Valér a bizonyíték, hogy a kis fiú hatalmasat énekel a próbán a somlyói templomban.”

⁷⁶³ 0157. sz. irat

1975. január 8. Gergely és Árpád paptársainak írt levelet⁷⁶⁴ Mihály, amelyben meghívja őket „lelki megújulás” levezetésére. Két beszédet kellene tartaniuk naponta, vasárnaptól vasárnapig. Azt írja, hogy Árpád érkezhetne már az első vasárnapra, mert neki van segítsége otthon, Gergely hétfőn vagy kedden csatlakozhatna. Általános témákat is megjelöl: „kiválasztottságunk, emberi méltóságunk, gyöngeségeink, számkivetettségünk”. A levelében röviden indokolja azt is, hogy miért gondolt rájuk: „Miért Rátok gondoltam? Bizalmam van irántatok. Más levegőt képviseltek. Ez minden.” Az indoklás után a meggyőzés következik: „Azért gondolok rátok a megemlékezéseimben, hogy a jót megtenni ne átaljátok. Ha kell, visszaszolgálom valamiképpen.” A levél zárórészében újra a meggyőzés következik: „És zárógondolatképpen a kérésem ez: ne utasítsátok vissza a limine. Át kell gondolnotok, és a módját meg kell e(j)tenetek. Nektek is kegyelem lesz ez.”

1975. január 10. Mihály levele paptársának.⁷⁶⁵ Egy amerikai betörő példázatával vezeti be, aki azzal dicsekedett, hogy nem tudja a rendőr őt megütni, és amikor megkapta az ütést, azt mondta, hogy a másik irányból várta. Ő is ilyet kapott, hiszen nem tudta megválaszolni a címzett és társai által feltett kérdést, majd így folytatja: „Meglepett, hogy valakik másképp is értik, megérteni csak egyképpen lehet.” Azt mondja, hogy a Finally-féle szótárt is használta a dokumentálódáshoz. Majd azzal zárja a témát, hogy ez csak azért lehetséges ott náluk, mert ők még inkább szatmári katolikusok, mind rómaiak. Ezt követően építéssel kapcsolatos tanácsokat kér, majd azzal zárja, hogy azért írt ilyen összevissza, mert mesterek állnak körülötte, egyik ezt mondja, másik azt, és nehéz ilyen körülmények között írni.

Tyukodi Mihály azon generációhoz tartozott, akiket valóban meglepett, hogy mások másként érthetnek meg egy szöveget. Ezt végül nem is fogadja el, hanem provinciálisnak minősíti azt, aki másként érti, mint ő. A hivatkozott szótár minden bizonnyal Finally Henrik A latin nyelv szótára című munkája.

⁷⁶⁴ 0158. sz. irat

⁷⁶⁵ 0143. és 0240. sz. irat.

1975. január 11. Ferenc apátnak, kanonoknak írt levél.⁷⁶⁶ Azzal kezdi, hogy szégyelli magát, amiért a lelkigyakorlattal kapcsolatban küldött megható levelére csak most reagál. Köszöni neki az imádságos megemlékezést és a meleg szavakat. Vallomással folytatja: „(...) mióta a 30-as évek végétől alkalmam volt Személyedet megismerni, mindig a legnagyobb tiszteletet hordozom a lelkemben irántad. És sokat gondolok Rád a megemlékezéseimben. Miért? Isten tudja. Ő adta ezt a gondolkodás-módot, ezt az értékelést a lelkembe. Csak fokozta ezt a tiszteletet az alkalmi találkozásunk, betetőzte az augusztusi lelkigyakorlat.” Végül elmondja, hogy nyugodt, munkás napjai vannak, és két székely kolléga segítségével missziót tervez híveinek, majd boldog új évet kíván a címzettnek.

Valószínűleg a Zitzmann Ferenc kanonok 5 hónappal korábbi, 1974. augusztus 10-én keltezett levelére válaszol.

1975. január 20. Paptársának levele.⁷⁶⁷ Elvállalja a Krasznabélteken tartandó missziót, amelyre a címzett meghívta. Panaszkodik a sok munkára, ami a karácsony, újév, házszentelések idején volt. Még nem vezetett missziót, mondja, de menni fog. Már ki is jelölte a témákat. Alajos Balázs Misszióskönyve van a kezében, abból készül. A részleteket aprólékosan megírja, amikor elkészült vele. Kéri, hogy a címzett kérjen számára joghatóságot a szatmári egyházmegyétől a misszió megtartásához. Február 16-án kezdődne és 23-án zárulna a misszió.

1975. január 23. Két atyának írt levelet „kedves atyáim” megszólítással Mihály.⁷⁶⁸ Elmondja, hogy bár a két címzett meghívta volt (a sorok között az olvasható ki, hogy az egyhetes lelkigyakorlat tartására), de elfogadta meghívását egy harmadik paptársuk is, akit még korábban hívott meg. Most azt szeretné, ha mindhárman jönnének, mert, mint írja, náluk „nagy lehetőségek vannak”. Hármuk között megoszlaná a

⁷⁶⁶ 0231. sz. irat

⁷⁶⁷ 0159. sz. irat

⁷⁶⁸ 0146. sz. irat

vasárnap délelőtti, délutáni és esti mise. Ezen kívül misék előtt félórával, amikor összegyűlnek már a misére érkezők, ők négyen egy-egy kötetlen beszélgetés keretében feldolgoznának témákat, amit előre megbeszélnének együtt. Hét közben reggelente felváltva jönnének. Majd hozzát teszi: „Ne mi(o)ndjátok, hogy nem kellett.” Február 16–23. között zajlana az esemény. A levél utolsó sorai között ezt írja: „Ne haragudjatok. Ezer dolgom van. Nagyon sietek.”

1975. február 8. Paptársának levele.⁷⁶⁹ Arról ír benne, hogy mint már írta, már nem tud változtatni a korábban egyeztetett dátumon, így február 16–23. között tud jönni misszióba Krasznabéltekre. Ezt követően leírja röviden a munkatervet, hozzát teszi, hogy mellékelve küldi részletesen,⁷⁷⁰ majd azzal zárja, hogy a kidolgozás egy részét ott fogja megoldani. Ennek az az oka, hogy a közelmúltban két öngyilkosság is történt a közvetlen közelében, és ez annyira megzavarta a munkáját, hogy nem tudott ezzel is foglalkozni.

1975. március 3. Feljegyzés, melynek címe: A templom párkányának építési története.⁷⁷¹ Krasznabélteken keltezte. Számos gépelési hibával lejegyzett szöveg, amelyben dátumok szerint felsorolja, hogy melyik munkafázisra mikor került sor. A végén felsorol hét nevet, akik mesterek voltak, de hozzát teszi, hogy voltak mások is, és segítettek a hívek is, majd felsorolja az azon a napon segédkezők közül hét személy nevét.

1975. november 17. Mihály levele a püspöknek.⁷⁷² A megszólításban nem szerepel név, de 1975-ben csakis Márton Áronnak írhatta a levelet. Elújságolja, hogy csoda történt, hiszen egyik paptársa és egy-

⁷⁶⁹ 095. sz. irat

⁷⁷⁰ 096. sz. irat

⁷⁷¹ 0241. sz. irat

⁷⁷² 0147. sz. irat. A levél második fele másolatban megjelenik a 0248. sz. iraton is, ez utóbbin szerepel az aláírása is.

ben jó barátja engedélyt kapott arra, hogy Németországba látogasson. Innen jött az ötlete: „meg kellene kérnünk azokat, hogy adják ki számkra sok-sok példányban a Szent vagy uram ének-szövegét. Kotta nélkül.” Előbb azt javasolja, hogy nyomtassák ki ott, majd hozzáteszi, hogy ott viszont a munka drága lenne, ezért megoldás lenne az, ha átküldenék, és Magyarországon ezt megoldanák. Majd így folytatja: „Mitőlünk nap nap után mennek rövid-engedélyesek, azok apránként átvennék és elhoznák. Meg lehetne oldani.” Ezt követően arról is ír, hogy a beleegyezést szóban kéri, ezért küldi a kántorát a levéllel. Biztosítja a címzettet arról, hogy megnevezett barátja nem is hivatkozna erre a szóbeli engedélyre. És végül kérdezi azt is, hogy mennyi példányt kérjenek. Az ő véleménye az, hogy „hadd kapjon minél több hívőnk”. Hozzáteszi azt is, hogy Huber József járt nála a nyáron, és látta, mit jelent a szép népének. A levél végén hosszabb bekezdésben biztosítja a püspököt a ragaszkodásáról: „Legnagyobb jótevőmet ismertem meg az Úr Isten, drága emlékű szüleim és áldozatos 8 testvérem után.”

A szöveg igencsak zavaros, és csak nebezen lehet megérteni azt, hogy a németországi nyomtatás helyett magyarországi nyomtatást javasol, hogy olcsóbb legyen a kiadvány előállítás. Az nem derül ki a szövegből, hogy kinek a költségén valósulna meg a kiadás. Amennyiben sikerülne Magyarországon kinyomtatni, onnan apránként át lehetne hozni, erre utal a „rövid-engedély” kifejezéssel, feltételesen a kisbátár-átlépőkre gondol. Huber József (1915–1983) Márton Áron püspök közeli munkatársa volt, a reá való hivatkozás, annak kiemelése, hogy ő is látta, „mit jelent a szép”, az ő nevének beépítése az argumentumok közé nyilvánvalóan azt a célt szolgálja, hogy az énekeskönyv kiadásának fontosságát a püspök közeli munkatársára való hivatkozással is alátámassza, és ezzel elkerülje az elutasítást.

1975. november 21. Két levelet is írt ezen a napon Tyukodi Mihály, ezeket egymás alá írta. Az első levelet⁷⁷³ Józsefhez címezte, és arra kéri, hogy a mellékelt levelet juttassa el D. János barátjuknak. Azzal zárja, hogy csak az ő címét találta meg, de, mint írja, „Te bizonyára megte-

⁷⁷³ 0144. sz. irat

szed e szívességet”. A következő levél⁷⁷⁴ a korábban említett (D.) Jánosnak szól. Azzal kezdi, hogy a címzettnek módja van „nagy jót tenni”. Majd így fogalmaz: „Járd ki, hogy nyomtassák ki énekgyűjteményünk kotta nélkül sok példányban.” Majd: „kérlek, ne zárkózz el a k(é)rés elől”. Valaki azt mondta neki, hogy még itthon is megcsinálnák azért a pénzért, ezért kéri, hogy a címzett járja ki ezt. Ő, Mihály járt nála, hogy ezt személyesen elmondja neki, de a címzett előző nap már elindult.

Nem világos, hogy megkapta-e eddig már a püspöki engedélyt Tyukodi Mihály. Kevés közbeső nap telt ugyanis el a püspöknek írt levele (nov. 17.) és ennek a levélnek a keltezési napja (nov. 21.) között. De nem lehetetlen, hogy sikerült megkapnia, hiszen a kántora személyesen vitte a levelet, és esetleg meg is várta a választ. Ha 18-án utazott Gyulafehérvárra, és rövidesen már sikerült is a püspök elé járulnia, akkor talán felkereshette Tyukodi Mihály D. Jánost, és nem találva őt otthon, megírhatta 21-én ezt a levelet. Az időkeret tehát szoros, de teljesíthető. Mindkét levél szívességet kér. A mellékletben feltehetően árákról ír. Azt igyekeznek bizonyítani, hogy a feltüntetett árak mennyire megfelelők. Az is rejtély, hogy miért nevezi a levélben a barátját munkácsinak, miközben azt is írja, hogy járt nála, de az nem volt otthon. Esetleg elírás lehet.

1975. november 23. Mihály levele egy paptársához.⁷⁷⁵ Újra az énekeskönyv a téma. Az első mondatából úgy tűnik, hogy már beszéltek erről, hiszen így kezdi: „Az ügy továbbra is nagyon foglalkoztat.” Azt javasolja, hogy ők, a címzettek próbálják bizalmas beszélgetésben felvetni az itthoni kinyomtatás gondolatát az előljáró előtt. Majd így fogalmaz: „Legyen a ti eszmétek. Próbáljátok vázolni előtte annak előnyeit, és azt, hogy úgy kellene kiadni az énekkönyvet, hogy anyagi hasznot ne keressen senki.” Kéri, hogy az ügyben vegyék fel a kapcsolatot a Püspök úrral és Temesvárral is. Hivatkozzon arra, hogy segélyt is kaphatnának e célra. Majd így érvel: „Együttes összefogás elől nem tudna kibújni senki és semmiféle hatóság. Elvégre természetes jogainkat élveznénk csupán. És láttad, hogy M. pk ur mellette van.” Azonban

⁷⁷⁴ 0145. sz. irat

⁷⁷⁵ 0139. sz. irat

nem áll meg az ötlet és az érvek felsorolásánál, hanem azt is leírja, konkrétan kinek és mikor kellene tárgyalnia: „Vállalkozz arra, hogy elmegy tárgyalni. Pár napot tudnál távollenni, amíg a nagyon sürgős évvizárás és egyéb munka nem zavarja.”

Pár nap leforgása alatt ez a negyedik levél, amit ír az énekeskönyv ügyében, és látszik, hogy közben folyamatosan módosítja az elképzeléseit. November 17-én Márton Áronnak még azt írta, hogy kérhetnék, hogy adják ki Németországban a könyvet, majd a következő mondatában ezt úgy módosítja, hogy esetleg Magyarországon is jó lenne, és említi, hogy a kishatárátlépőkkel át lehetne hozni a példányokat. November 21-én Jánosnak ír levelet, amelyben kéri, „járja ki” azt, hogy kiadják a könyvet sok példányban. Mivel a címzett-ről tudjuk, hogy akkorra már elutazott Németországba, elképzelhető, hogy oda írt neki. November 23-án azonban már a szatmári egyházmegyei hivatalba ír, és azt javasolja, hogy fogjanak össze a gyulafehérvári, szatmári és temesvári egyházi hatóságok, és próbálják meg otthon kiadni a könyvet.

1975. november 24. Gergely atyának írt levelet Mihály.⁷⁷⁶ Azt írja, mindig is érezte, hogy lelki kapcsolatuk „mélyebb az általánosnál”, különösen, mert társa kiállt egyszer a templomáért, végeredményben ügyéért. Ezt követően arról biztosítja, hogy a nyár elején nem azért hívta meg búcsúba, hogy egyel többen legyenek az asztala körül, hanem azért, mert meg szeretne volna mutatni a felújított templomát. Ezután leírja, milyen munkákat végeztek el. Mozaiklapokkal vették körül az egész templomot. Sikerült egy Csorvási-faragványt szereznie, egy 130 cm-es keresztet, és ezt a leszerelt trónus helyére tették. A trónust azonban nem volt szabad eldobniuk, ezért leszerelték a két oldaláról a két szobrot, és ezeket egy oltárutánzatba szereltette be egy mesterrel. Majd rátér a lelki életre, elmondja, hogy látogatóban járt ott H. József tanár úr, és nagyon meg volt elégedve az ott tapasztaltakkal: „Elragadta az a sok szép, ami itt látható. Nem bánta meg, hogy eljött. Neheztelt kissé, amiért bemutattam a végén a népnek. De hát csak a rosszat kell rejtegetni. A jónak ragyognia kell a napfényben, hogy lássák, és dicsér-

⁷⁷⁶ 0142. sz. irat

jék a mennyei Atyát.” További témája: elmondja, hogy két atya is járt ott, borért voltak, aminek „már 13 az ára”, mondja, „így megyen”. Kéri a címzettet, hogy írjon édesanyjáról, nővéréről.

A levélben valószínűleg Csorvássy István (1912–1983) szöbrészre utal.

(1975–76 körül) Emilnek írt levél.⁷⁷⁷ Egyik témája azok a fényképek, amelyeket Emil küldött neki, és amelyekből elmondása szerint Kristóf már szép kirakatot készített. Majd egy másik fotósról is említést tesz, aki majd színes fotókat készít neki. Említi, hogy készülnek a szüretre, október elsejére tervezik. Az utolsó részben újra egy gyerekről ír, feltehetően a levél első felében említett Kristófról, így: „Kis barátunk fáradtságosan dolgozik az iskolában. A ceruza ki is kezdte az ujját. Velem szeret inkább készülni. Játszva tanulgat. Kíváncsi vagyok, mire fejlődik.”

1976. január 10. A vikáriushoz írt levél.⁷⁷⁸ A megszólítás név nélküli, csupán a címét szerepelteti. Az egy teljes oldalt kitöltő levélben beszámol az Ákos leányegyház ügyéről egy év után. Elmondja, hogy a református esperes nem fogadta el a két egyház közötti megállapodást, mondván, hogy a feje fölött döntöttek. A református lelkész tehát nem hajlandó a katolikusok által felajánlott templomban szolgálni, hanem építkezéshez kérnek területet ugyanattól a katolikus egyháztól. A levélíró szerint amennyiben ez így marad, ők is építkezni kényszerülnek, ami helytelen lenne, hiszen a megegyezés révén megoldható lenne a helyzet és megóvná őket a felesleges kiadásoktól.

Két lapon azonos tartalmú szöveg. A 0245. sz. változatra kézzel, ceruzával, de két helyre is ráírták az 1975-ös évet. A 0499. sz. irat datálva van, 1976. január 10-én keltezte. Elképzelhető, hogy valamikor rendezhette ezeket az iratokat, és akkor írta rá emlékezetből az 1975-ös évszámot a 0245. sz. iratra.

⁷⁷⁷ 0140. sz. irat

⁷⁷⁸ 0245. és 0499. sz. irat

1976. március 16. Az esztergomi érseknek írt levél.⁷⁷⁹ Az első részben egy ünnepi alkalomról szól: „Szeretném kifejezésre juttatni soraimmal, hogy febr. 12-e reggeltől ünnep volt számunkra: ekkor tartotta Márton Áron erdélyi püspök úr szentelésének 37. évfordulóját. A ragaszkodó lelkek ünnepelnek e napon csendben. Ezentúl kettős ünnepként tartjuk számon e napot: ekkor lépett be hajlékaikba először képével megjelenve esztergomi érsek, Nagyméltóságod.” Ezt követően elmondja, hogy mikor építették a krasznabélteki templomot, hogy Szent László a védőszentje, hogy 1941-ben ő maga is járt Esztergomban, és megcsodálta Bakócz Tamás kápolnáját és Pázmány Péter „impozáns szobrát”. Őket említi, mert a közelükben van Erdőd, ahova Bakócz Tamás kötődik (ott született), illetve Pázmány Péternek a nagyváradi egyházmegye a „hazája”. Írásra készíteti végül az a tény is, hogy 1945-ben az ő feladata volt továbbítani „b. e. János atyának a jókívánásait”. A levél végén az aláírásánál a pápai prelátus, plébános címet használja, és a krasznabélteki plébánia pecsétjét is láthatjuk, amelyen szerepel az 1862-es évszám.

Első olvasatra nem világos a levél megírásának oka, sem az üzenete. Az idézett első mondat megfogalmazása sem túl szerencsés, legalábbis ebből a levélből cseppet sem derül ki az, hogy miért beszél kettős ünnepről. Bizonyára arra vonatkozik a kettős ünnep, hogy Márton Áron szentelésének évfordulója mellett 1976. február 12-én nevezte ki VI. Pál pápa esztergomi érsekké Lékai Lászlót. A levélnek tehát Lékai László (1910–1986) lehetett a címzettje, és feltehetően az érsekké történő kinevezése alkalmából írta Mihály a levelet. A szövegből látható, hogy minden lehetséges kapcsolódást megkeresett, amely Esztergomot az ő szűkebb régiójához kötötte.

1976. április 27. Paptársának levele.⁷⁸⁰ Élve a címzett korábbi ígéretével, mondja, arra kéri a címzettet, hogy a július 16–18. között sorra kerülő bérmálási ünnepségen legyen segítségére, és tartson a hívek szá-

⁷⁷⁹ 0500. sz. irat

⁷⁸⁰ 0141. sz. irat

mára triduumot. Július 18-án három szentbeszédet is tarthatna a három mise alkalmával. Bízunk abban, hogy el tud jönni.

A triduum nagyobb egyházi ünnepek előtt tartott háromnapos beszéd- és ajtatósságsorozat. Látjuk, hogy az alkalom előtt három hónappal ír a levél írója felkérő levelet, tehát kellő időben abba, hogy a meghívott is fel tudjon készülni, és gondoskodni tudjon a maga helyetteséről. Ez gondos előkészítésre vall. Mihálynál nem volt szokásos az, hogy ennyivel korábban kezdjen el szervezkedni. Egyébként a felkérést megfogalmazó társa korábban missziót tartott Krasznabélteken, és ez a felkérés az ott kifejtett munka viszonzását várta el.

1976. június 26. Béla, korábbi tanítványa írt levelet⁷⁸¹ Mihálynak. Arra kéri, írjon neki pár gondolatot, ahogy azt korábban megígérte, mert most szüksége lenne rá. Továbbá arra is kéri, hogy imáiban „agódjon érte” a címzett.

1976. szeptember 1. Márton Áron levele,⁷⁸² amelyben megköszöni a címzettnek a sajtát, 80. születésnapja alkalmából küldött jókívánságait.

1976. szeptember 13. A krasznabélteki énekkar egyik tagjának írása.⁷⁸³ A szöveg tulajdonképpen egy búcsúlevél, amelyben mint híve méltatja a plébános eredményeit. Azzal kezdi, hogy búcsúképpen pár szép emléket tár fel, amelyek feledhetetlenek számára, és elkezd felsorolni azt, ami szerinte „az Atya fáradhatatlan sok és jó tevékenysége”. Említi a templom külső és belső felújítását, a szép orgona megszerzését és a felszentelési ünnepségét, a kápolna rendbehozását, a csövezetéseket a templomban, a kerítés rendbehozását, a temető rendbehozását. Az atya a munkát nem szégyellte, mondja, „a szellemi munka felett, ha kelet, munkaruhába öltözködöt, ha kelet lapátot fogot, vagy a talicskát, ahol csak kelet az utolsó munkásként, ezért nagy hála és köszönet, nekünk és egyházunknak”. Ezt követően rátér arra, amit az énekkar érde-

⁷⁸¹ 0132. sz. irat

⁷⁸² 0593. sz. irat

⁷⁸³ 0127. sz. irat

kében tett. Hosszan meséli, hogy milyen szép volt az énekkar egy kirándulása, amikor egy körút alkalmával Nagymajtényban, Kaplonyban, Kálmándon, Csanalóson és Madarászon énekeltek a templomokban. Madarászon kétszer voltak, mondja, Gyöngyön is kétszer, és Czégényben egyszer, és itt említ egy olvashatatlan nevű helységet is. Befejezésül kiemeli az atya szép prédikációit, amelyeket kilenc éven keresztül hallott, és néha a könnyei is hullottak, különösen, amikor a hadifogságban szenvedőkről beszélt. Végül megköszöni a türelmüket – innen érezni, hogy hallgatóságnak szánták a szöveget. Utolsó mondatával sok sikert kíván az atyának az életben. A négy oldalra szerkesztett szöveg utolsó lapján egy búcsúszöveg olvasható:

„Felejthetetlen számomra dr. Tyukodi Mihály

A Kr. Bélteki egyháznak

Volt jó (pásztor) Esperes plébánosa

Emlékére

1976. IX. hó 13.

(...) Az énekkar egyik tagja.”

A szövegen érezni, hogy nem a látszólagos szerzője az értelmi szerzője, hiszen a szöveget annak a perspektívájából szerkesztették meg, akit épp búcsúztatni akar, ezt bizonyítja az eredményeknél a témák kiválasztása, tálalása. Valószínűleg csak az utolsó oldalon látható pár emléksor volt az énekkar tagjának önálló szövege, hiszen ebben elkövetett olyan hibát, amelyet Mihály nem követett volna el: esperesnek titulálta őt.

1976. szeptember 29. Paptársai által küldött képeslap.⁷⁸⁴ A képeslap mérete nagyobb a szokásosnál, 21×14 cm-es. Névnapi üdvözlötüket küldik Mihálynak az aláírók, és gratulálnak a szép új működési helyéhez. Nyolc személy írta alá, legtöbb olvashatatlan. A lapot Kálmándon adták fel, és Szatmárnémetibe, a Hildegárdába küldték.

Olvasható P. Vince neve – ez utóbbi a kaplonyi ferences plébános, P. Gajdos Vince (1926? –1986) lehetett.

⁷⁸⁴ 2095A. sz. irat

1976. december 1. Levél, címzettjénél ez áll: „Levél mindenkinek.”⁷⁸⁵ A levél első felében felsorolja mindazokat az átrendezéseket, amelyeket a templomában eszközölt, úgymint: eltávolított két szobrot, mert giccsesek voltak, átvitette a szentélybe a korábban a ferences atyák számára odahelyezett „kisoltárokat”, mert ott több hasznukat veszik, és helyettük a híveket ültethetik, akik, „szegények”, addig vasárnaponként egymás hegyén-hátán álltak, ahogy fogalmaz. Az egyik mellékoltárból gyönyörű szembeoltárt csináltattak, a negyedik mellékoltárt a Szent József-templom kapja szembeoltárnak. A szószerkés ismét szószerkés lett, de amint mondja, a régi helyén, azaz átköltöztették, eközben pedig „elvált a művészi alkotás a gipszkolosszustól”. Ezek a tények, mondja. Az általa „hétköznapi közönség”-nek nevezett hívei mindezt nem vették jó néven. A hatást így írja le: „Jajjveszékelték. Keresték sírva a szobrokat. Helyettük a falat érintették meg. Átkozták »Kálvint«, aki itt megtestesült ennek a vén papnak képében. Az utcákon csoportosultak, szónoklatokat tartottak, átkokat szórtak, nagy esküvel ígérték, hogy bosszút állnak... Deputációkat irányítottak jelző nélküli kedves nővérek. Plébános kolléga – esetleg kollégák fogadták is őket. Paptársak kórházban nyilatkoztak – gondolom nem ebbe betegedtek bele az ott nyilatkozók – zel imprudentnek – oktalan buzgóságnak nyilvánították az eljárást stb. stb.” Azt, hogy az ügy nagy port vert fel, onnan tudja, hogy egy ismeretlen telefonáló egy nap arra kérte, hogy találkozzanak. Találkoztak, és az illető átadott neki egy folyóiratot. Az Új tükör c. lap 1976. július 13-i számát. Abban szerepelt egy cikk, amelyet Berkes Erzsébet írt, címe: Istentelen művészet. A cikk arról szól, mondja, hogy hogyan „pingálnak” át művészi alkotásokat ügyes kezű mesterek. Erről Mihálynak eszébe jut egy Weöres Sándor-vers az asszonyi pletykáról, amelynek két versszakát idézi is. Végül azzal zárja levelét, hogy elmeséli, hogyan járt két férfi: cigarettaszagúak voltak, amikor beléptek a templomba, szerinte az asszonyok „heccelték fel” őket, szétnéztek, kerestek, de nem találtak semmit, ezért elmentek. Ő ezt úgy értelmezte,

⁷⁸⁵ 0800. sz. irat

hogy nem tudták, milyen volt a templom korábban, és hogy mit kellett volna látniuk. Úgy írja alá a levelet, mint „a Hildegárda főpapja”.

Talán akkor vetette papírra ezeket a sorokat, amikor Krasznabéltől búcsúzott. Már megkaphatta a szatmárnémeti kinevezését, ezért ez az aláírás. Berkes Erzsébet (1940–2002) magyarországi újságíró, kritikus, dramaturg volt. A Tükör (1964–1989), majd 1976/13. számtól Új tükör című budapesti képes politikai, társadalmi hetilap volt.

(1977. év eleje) Datálás nélküli feljegyzés.⁷⁸⁶ Címe: Templomépítési tervezet. Valószínűleg 1977-ben készült. Úgy tűnik, ekkorra már megkapták a templom építkezési engedélyét, amelyben részletesen kitérnek arra, hogy rossz állapotban van a padlózat, födém, tetőszerkezet, ablakok is, de nem szólnak arról, ami a feljegyzés készítője szerint fontos lett volna: hogy a falak gyengék és repedezettek. Ezt követően azt feltételezi, hogy az engedélyezők bátorítják őket arra, hogy szerkezeti módosításokat is eszközöljenek. Kérdezi, mintegy magától, hogy vajon az adott engedélyek alapján el lehet-e indulni. Itt megszakad a szöveg.

(1977. év eleje) Datálás nélküli irat, címe: Beadvány módosítás érdekében.⁷⁸⁷ Valószínűleg 1977-ben készült, és a templom felújításával kapcsolatos. A szöveg két indokot sorol fel azzal kapcsolatban, hogy nem javításokra van szükség, hanem átépítésre. Az első az, hogy ha megtartják a meglevő falakat, pár év múlva kezdenek elölről a javításokat. A második indoknak nevezett gondolat tulajdonképpen nem indok, hanem javaslat: inkább mondjanak le a torony építéséről, mondja, ez egyszerűbb lenne, és a mai életstílushoz ez jobban is illene. A hatóság ezt úgy vehetné, mint egy gesztust a kompromisszum érdekében. Utolsó mondatával kérdezi, hogy vajon kivel kellene „magasabb fórumon” ez ügyben beszélni, és vajon mennyi időt venne igénybe ez a tárgyalás.

⁷⁸⁶ 0740. sz. irat

⁷⁸⁷ 0741. sz. irat

(1977. év eleje) Datálás nélküli rövid feljegyzés.⁷⁸⁸ Valószínűleg 1977-ben készült. Pár soros feljegyzésben kérdést fogalmaz meg az építkezéssel kapcsolatban: vajon milyen következményei lennének annak, ha egyszerűen a „legyen, ami lesz” jelszóval csinálnák. Hozzáteszi, hogy a „főmérnök úr” nem lenne felelős a következményekért. Indítanak eljárást, írja. Kérdéssel zárja: vajon mennyi lehet a büntetés, kérdezi.

Úgy tűnik ebből a pár sorból, hogy az átfogóbb átépítési, és nem csak az engedélyezett felújítási munkálatokat akarja elkezdni, anélkül, hogy a szükséges jóváhagyása meglenne. A felújításra kértek és kaptak engedélyt, ám az átépítésre, például a falak megerősítésére eddig még nem kértek.

(1977. év eleje) Datálatlan meghívólevél.⁷⁸⁹ Valószínűleg körlevél, amelyben meghívják a címzettet egy január 25-én tartandó lelki napra Lázáriba. A levél írója nem írta alá magát, hanem a címzettől várja, hogy kitalálja, ki hívja őt.

1977. február 7. Olvashatatlan aláírással ellátott levél⁷⁹⁰ paptársától Mezőtelegdről. Mentegetőzve mondja el azt, hogy bár az élesdi és a fugyivásárhelyi szomszédokkal közösen próbálkoztak eleget tenni a címzett kérésének, mégsem áll módjukban teljesíteni azt, nem tudják megrendelni a szükséges mennyiségű cementet neki, mivel nekik ekkora mennyiséget nem adnak el. Emlékezteti arra, hogy amikor ők építkeztek, akkor is egy szövetkezet közbenjárásával sikerült ezt a kérdést megoldaniuk.

1977. június 15. Levél az egyházmegyei hatóságnak.⁷⁹¹ A levélen a küldő által feltüntetett hivatalos iktatószám szerepel (43/1977). Azzal kezd, hogy 1976-ban felajánlotta, hogy a segédlelkészével együtt ellát-

⁷⁸⁸ 0742. sz. irat

⁷⁸⁹ 1608. sz. irat

⁷⁹⁰ 0476. sz. irat

⁷⁹¹ 0798., 0799. sz. irat

ják Mikolát is. Szabaddá tette őt, hogy mindig elmehessen oda. Kisegítését csak kétszer kérte. A mai naptól kezdve azonban visszavonja az ajánlatát. Ezt meg is indokolja. Június 15-én délután két temetést kellett végezniük. Mivel betonöntési munkálatok is zajlottak a Szent Antal-templomnál, megkérte a székesegyház segédlelkészeit, hogy végezzék el a temetést. Ám Rényi Ferenc plébános nem adott erre engedélyt. Ő úgy érzi, hogy „csak azért (mert így tenni) járt el így, mert 1950 májusától az egyházmegyében ő – az egyházmegye pénz-mágnása irányítja a dolgokat az egyházi élet nem csekély kárára”. (Kihúzás az eredetiben.) Azzal folytatja, hogy ezt a súlyos kijelentését bizonyítani tudja. Végül hozzáteszi, hogy nem volt szándéka ilyen lépést tenni, de a plébános magatartása kiváltotta belőle ezt a hivatalos iratot. Az egyházmegyei hatóság tudomására hozva mindezt, búcsúzik fiúi szeretettel. A második, ugyanazon napon keltezett javított változatban kissé módosítja a legfontosabb mondatát: „Úgy érzem csak azért járt el így, mert tudatában van, hogy ő az egyházmegye irányítója 1950 májusától kezdve. Az ilyen pénz-mágnások az egyházban sok kárt okoztak és okoznak.” Ebben a változatban van egy utóirat is, ezzel a szöveggel: „E levél alapján nem kell senkinek gondolnia, hogy valaki ellen bármikor ágáltam. Ha a dolgok oda fejlenek elmondom az illetékeseknek, amit tudok.”

1977. július 2. Román nyelvű kérvény, a címzettet nem tüntették fel, aláírója Tyukodi Mihály.⁷⁹² Azt kéri, hogy engedélyezzék 60-70 személy utazását Szatmárnémetiből Krasznabéltekre. Hozzáteszi, hogy a kifizetést vagy készpénzzel, vagy csekkel oldják meg.

1977. augusztus 22. Hivatalos levél,⁷⁹³ amely egy templom külső javításának betervezését kísérte. Mint írja, „most nyílik rá lehetőség, hogy ezt a már rég esedékes munkálatot elvégezzük”. A szöveg nem nevezi meg pontosan a templomot.

⁷⁹² 0128B. sz. irat

⁷⁹³ 0123. sz. irat

1977. szeptember 22. Mihály levele egy püspöknek, valószínűleg Márton Áronnak.⁷⁹⁴ Ez a lap a levél utolsó oldala, az előző része hiányzik. Ebben a részben elpanaszolja, hogy a börtönből való szabadulásakor azt feltételezték róla, hogy a hatósággal együttműködik, míg végül átmenetileg Kőrössy, az esperes oldotta meg a helyzetét. Ezt követően 1955-ben a kegyelmes úr szabadította meg ebből a helyzetből (ebből a hivatkozásból és az évszámból lehet sejteni, hogy Márton Áronnak írta a levelet). Azt is kifogásolták (az előljárói), hogy őket a címzett, Márton Áron meg sem kérdezte a Mihály főiskolai tanári kinevezésével kapcsolatban. Elmondja, hogy kollégái le akarják őt járni: amikor ő átalakításokat végzett a templomában az ordinárius engedélyével, hogy több ülőhelyet biztosítson, akik ezt szentségtörésnek tartották, azok Rényi plébánosnál találtak meghallgatást. Elmondja azt is, hogy a betonöntés idején kollégája, Rényi plébános nem engedte meg a segédlelkészeknek, hogy segítsenek neki a temetéseket megoldani. A vitájukban az ordinárius a Rényi plébános pártjára állt. Majd ezt írja: „Azt gondolom, szívesen vennék, ha nem lennék életük tanuja. Ez mondat nem erkölcsi vád.” Zárásul elnézést kér a hosszú levélért, és hozzáteszi, hogy e szomorú tények előterjesztésével egy kicsit használhatna az anyaszentegyháznak, és várja a címzett választát.

1977. október 10. A vikárius atyának írt levelet⁷⁹⁵ Mihály. Mentegetőzik annak okán, hogy bár állandóan készült elmenni hozzá Nagyváradra beszélgetni, az mindig elmaradt. Mentsége az, hogy reggeltől estig a templomnál segédkezik, amelyet ebben a hónapban szeretnének befejezni és átadni. Megköszöni a névnapra köszöntést. Ha munkája engedi, írja, mégis elmegy pár órára.

1977. december 22. Mihály levele Istvánnak.⁷⁹⁶ Megkapta a küldött kóstolót, mondja, de épp egy vendége volt, akinek tovább is adta. Nem

⁷⁹⁴ 1248. sz. irat

⁷⁹⁵ 0128A. sz. irat

⁷⁹⁶ 0122A. sz. irat

tudja, nem volt-e benne pár sor is esetleg, mert bele se nézett. Miután boldog ünnepeket kíván, megemlíti, hogy jövő évben már nem erről a helyről írja a levelét. És nem is bánja, teszi hozzá.

Ekkor már tud az áthelyezéséről, készül erre, bár nem említi a helyet, abova küldik.

1977. december 22. Ilonának és Lászlónak írt levelet⁷⁹⁷ Tyukodi Mihály. Nem volt ideje írni, mondja, csak pár napja hagyták abba a hajrát. A jelenlegi állapotot így írja le: „Ajtók bezárva, ablakok beüvegezve. Sekrestyénk fűthető a mindenkori használatra. E(z) nagy dolog. Majd tavasszal.”

A szatmári templomfelújításról ír, annak a munkának a végén vannak.

1977. december 30. Mihály levele Margitkának és Istvánnak.⁷⁹⁸ A levél fő témája a közös, Argentínában élő ferences rokonuk, Lucián atya, azaz P. Luciano Tyukodi Brandy OFM. Idéz az argentinai rokonuk neki küldött leveléből. Mihály azt szeretné, ha a család összefogna, és hazahoznák a rokonukat. Ehhez az állampolgárságát kellene megoldani, és ebben kéri a címzettek segítségét: vegyenek ki a távol élő rokonuk számára egy születési anyakönyvi igazolást. A rokonságtól kérdezzék a pontos születési dátumát, ő úgy tudja, hogy 1901-ben született. Arra biztatja őket, hogy írjanak a távol élő rokonuknak levelet ők és a többi rokonuk is, hogy az lássa, várják haza. Azzal zárja, hogy nem nyugszik, míg haza nem jön az argentinai rokonuk.

1978. február 15. A Szatmár megyei OJT-hez, azaz a Megyei Turisztikai Hivatalhoz írt román nyelvű hivatalos levelet⁷⁹⁹ Tyukodi Mihály. Ebben arról ír, hogy az ő közbenjárására kapott az állam 31 000 nyugatnémet márkát, és még kapni fog 10 000 márkát. A saját nevében van 1800 dollár. Ő igazságtalannak érzi azt, hogy amikor fel akar hasz-

⁷⁹⁷ 0122B. sz. irat

⁷⁹⁸ 0124. sz. irat

⁷⁹⁹ 0121. sz. irat

nálni 200 dollárt a saját céljaira, ezt ne tehesse meg. A levelet azzal zárja, hogy ha nem teszik lehetővé a 200 dollár felhasználását, meg fogja kérni a nyugatnémet felet, hogy jöjjön el személyesen, és vigye vissza a pénztét.

A nyugatnémet fél, akiről szó van, valószínűleg a Caritas, és az összegeket a szatmárnémeti templom felújítására küldték, nem az állam kapta az ő közbenjárására, ahogy Mihály fogalmaz.

1978. március 27. A megszólítás nevek nélküli „kedveseim”, így nem derül ki, pontosan kiknek írja a levelet, de a családtagokra való utalásból az feltételezhető, hogy családtagoknak írta.⁸⁰⁰ Azzal kezdi, hogy a húsvét előtti időszakban „gyakran járt arra” a lelke, szeretett volna velük beszélni „távbeszélőn”, de a számukat elvesztette. Kéri, hogy hívják őt fel, hogy újra és véglegesen leírhasa a számot. Ír a templom felújításáról, a vakolat után most már csak az ablakkeretek körüli részek maradtak, és járt ott a festőművész is Kolozsvárról. Ő azt szerette volna, ha június 13-ára készen lenne, de a festőművész azt válaszolta, hogy: „Ez nem gyár, hogy termelnie kell. Amikor készen lesz. Készen lesz.” A levélben ezt követően ő is helyesel, mondván, hogy ráérnek. Járt nála János, a kicsi is és a nagy is, mondja. Valószínűleg az öccsére és annak fiára utal. És Kaplonyból a két nénjük is járt ott, közülük Klárának a szeme legyengült, valószínűleg hályog van rajta. Azzal zárja, hogy ha arra lesz útja, benéz hozzájuk, bár ez valószínűleg nem hamar lesz. Utóiratban említi, hogy a napokban lesz egy éve annak, hogy meghalt a néni, rá gondol.

Valószínűleg az utóiratban arra a nagynénjükre utal, akiket őke néninek neveztek, és aki sokáig az egyes családtagoknál élt.

1978. május 10. Angéla levele.⁸⁰¹ Arról ír, hogy milyen módon tudnak külföldre utazni: megtudta, hogy kapitalista országba csak szervezett kirándulás vagy meghívó-befogadó levéllel lehet elutazni. A Mihály

⁸⁰⁰ 0252. sz. irat

⁸⁰¹ 1258. sz. irat

részére a nagybácsijuk biztosan küld meghívót, de ők (nem írja, kik) lemaradnak. Neki azt mondták, hogy ne is próbálkozzon, mert lehetetlen. Ezután témát vált: sokat gondolt az öccsére, azt a fogalmazványát (amelyet áttekintésre neki is elküldött) túl keménynek, hirtelennek, hevesnek találja. Attól fél, hogy felsül, hiszen a történetnek más magyarázata is lehet, például hogy a falubeli „zenész” tódított a főnökek, és ő keverte bele az ügybe Mihályt. Az a véleménye, hogy nagyon meg kell fontolni a dolgot. Ő kíváncsi a Mihály barátjának a véleményére is. Lehet, hogy jövő héten meglátogatja, most még gondok vannak, még a gyerekekkel foglalkoznak, de utána könnyebb lesz. Örül, hogy Mihály könnyen átesett a műtéten.

A levél egy kettőbe hajtott lap két oldalán van. A másik két oldalon Mihály nehezen olvasható kézírásával, piros tollal írt szöveg van. A szöveg az ebben az időben felgyűlt sérelmeit tárgyalja. Angéla leveléből kiderül az, hogy Mihály megírt egy levelet, amelyet előzőleg elküldött egy barátjának és Angélának áttekintésre. Erről írja Angéla, hogy túl kemény hangú, és hogy más magyarázat is létezik a Mihály által leírt esetre.

(1978. május) Mihály levelének piszkozata. A szövegnek több változata van.⁸⁰² A szöveg magyar nyelvű, ez lehetett az első megszövegezése annak a levélnek, amelyet Rómába küldött. A levélben a szatmári ordinárius joghatóságát kérdőjelezi meg. A saját sérelméből indul ki: abból, hogy az ordinárius őt rágalmazta.

1978. május 17. Mihály latin nyelvű levele, amelyet Rómába küldött el, és amelyben megkérdőjelezte a szatmári egyházmegyei vezető joghatóságát.⁸⁰³ A szövegnek több másolata,⁸⁰⁴ valamint piszkozata⁸⁰⁵ van.

⁸⁰² 1260., 1261., 1262., 1264., 1265., 1266., 1230. sz. irat, majd latin változata: 1267., 1268., 1234., 1235., 1236., 1240. sz. irat.

⁸⁰³ 1250. sz. irat

⁸⁰⁴ 1251., 1252., 1253., 1254., 1255., 1256., 1270., 1271., 1272. sz. irat

⁸⁰⁵ 1257., 1269., 1274., 1275., 1249. sz. irat

1978. május 24. Német nyelvű levelet⁸⁰⁶ ír Tyukodi Mihály a passzai Caritashoz, amelyben egy kemencét kér tőlük a külvárosi Szent Antal-templom számára.

1978. június 2. Német nyelvű levél egy főitkárhoz.⁸⁰⁷ Ebben ismereti a joghatósággal kapcsolatos aggodalmait. Mellette található a történetnek egy részletes német nyelvű leírása, valószínűleg ugyanennek a címzettnek küldte el.⁸⁰⁸

1978. június 5. Jánosnak írt levél.⁸⁰⁹ Az ügyet sikerült rendeznie, és „az” már bizonyára több mint egy hete az illető kezében van – itt valószínűleg a saját beadványára céloz. Úgy véli, az illetékesek tanulmányozzák. Beszámol egy érdekes fordulatról: Gyulafehérvárról kérték dr. Hosszútól a címzett születési évét. A főnök meglepődött, leadta a kért adatot, majd állítólag az ebédnél megjegyezte, hogy biztosan rektort akarnak csinálni belőle. Ő azonban azt gondolja, hogy az általa küldött beadványt készítik elő a (külföldi) vendég számára, aki feltételezések szerint már ebben a hónapban itt lesz. Ezért hát arra kéri a címzettet, hogy vegye a fáradságot, és menjen el Gyulafehérvárra, hogy lássák, mindez nem csak a Mihály ügye csupán. Kéri, hogy különösen Jakab püspökkel beszélje át az ügyet, hiszen ő azt ígérte, hogy minden tőlük telhetőt megtesznek. Ha a címzett is elmegy, az döntő befolyással lesz az ügyre. Ha róla, Mihályról szó esik, mondja el, hogy szívesen elmenne latintanárnak, mert azt szereti, és „egy olyan tömeg megérdemli, hogy szakszerűen foglalkozzanak velük”. Ha egyébre is felhasználhatják, szívesen áll elébe. Majd hozzáteszi: „Bár veled Szatmáron dolgozni sem volna utolsó hivatás.” Kéri tehát, hogy keljen útra, és csatolva küld neki egy példányt a beadványából. Ezután elmesél egy rövid találkozást egy közös ismerőssel – azzal, aki korábban megkér-

⁸⁰⁶ 0120A. sz. irat

⁸⁰⁷ 1241. sz. irat

⁸⁰⁸ 1243., 1245., 1246., 1247. sz. irat

⁸⁰⁹ 1263. sz. irat

dezte tőle, hogy miért haragszik rá „S. F. Ord.”. Beszélt neki a jelenlegi ügyükről, a valamikori három ordináriusjelölt nevét is említette, majd azt is, hogy abból kettő meghalt. Az illető megkérdezte, hogy a harmadik, azaz a címzett még él-e. Amikor Mihály igennel válaszolt, akkor az kijelentette: „Ez a baj akkor. És látta, honnan fúj a szél. Itteni barátainktól tudom, hogy szívesen venné, ha nem kellene S-sal tárgyalnia.” Azzal búcsúzik, hogy jó híreket vár felőle.

Mihály a barátjának írta meg, hogy mit tett, és hogyan kellene a továbbiakban eljárniuk. Ez a paptársa volt az, aki Mihály szerint jogosult lett volna az egyházmegyét vezetni, és ő azt szerette volna elérni, ha ezt a római elöljárói is megértik, majd érvényesítik ezt a jogát. Érdekes a megjegyzése a saját jövőbeli szerepét illetően: ebben a pillanatban szívesen ment volna vissza tanítani, de az egyházmegyei vezetésben is szerepet vállalt volna, ha a barátja vette volna át az irányítást.

1978. július 20. Emilnek írt levél.⁸¹⁰ Elmondja, hogy Dobos János-sal együtt voltak az érseknél kihallgatáson, aki meghallgatta a panaszukat, ígérte, hogy intézkedni fog, és támogatását is ígérte. Arra kéri a címzettet, hogy lépjen kapcsolatba pár olyan személlyel, akik segíthetik az ügyüket, két személyt meg is nevez. Megjegyzi, hogy Poggi érsek kezébe letett még egy részletes jelentést panaszaiukról. Az ügy náluk már ismert lett, a hatása a következő: „(..) az ord. dühöng. Szeretne büntetésből nyugdíjba küldeni. Jelentsd be ott, hogy nem fogadok neki szót. Végzem a munkámat azzal az indoklással, hogy az ügy Róma elé került. Majd ha a Szentszék nekik ad igazat, akkor intézkedhetik. Azt vélem, jogunk volt az igazság érdekében szót emelni.” Arra kéri a címzettet, hogy ha úgy mondják (nem mondja, hogy kik), hogy jól teszi, ha nem megy nyugdíjba, azaz nem fogad szót az elöljárójának, csak írjon egy lapot egy olyan szöveggel, hogy: maradj a helyeden, vagy ne költözz el, dolgozz nyugodtan stb. Dr. Hosszúval is átbeszélte az ügyüket. Ő megnyugtatta Mihályt, hogy az a három úr, akikről levelükben szó van, nem jöhet számításba többé. Elmondja, hogy a Szent Antal-temp-

⁸¹⁰ 1233. sz. irat

lomot most kezdi festeni Lukácsovits Magda. Járt Tasnádon. Elmondja azt is, hogy Karcsi mestert többször elengedték a munkahelyéről (hogy a Mihály által vezetett templomépítkezésnél segédkezzen), utóbb három napra is. A főnöke nyugtalankodott, aztán jött az igazgató, aki azt mondta, hogy jövő héten is menjen az építkezésre. Témát vált, így folytatja: „Nem lettem rektor Fehérváron. Trebics, Brassó melletti pap lett az. Nem is baj. De azért szeptember végén csak felkereslek ott, ahol vagy, és majd elbeszélgetünk minderről.”

Ez az egyetlen nyoma annak, hogy Mihály szándított arra: rektor lehetne Gyulafehérváron.

(1978. nyár) Feljegyzés.⁸¹¹ Egy elképzelt beszélgetés közötté és az előljárója között. A szöveg rövid, érdemes idézni: „Kopogtatás. Lauderur. Felállt. kezet nyújtott. Ty. Számodra meglepő és talán kellemetlen is, hogy eljöttem. Van egy problémám, amit kötelességemnek tartottam elmondani. (D)rásban hoztam, légy szíves, kísérd figyelemmel a szöveget /L. tuloldalt/

S. F. És nincs! Ty. Biztos, hogy nincs? S. nem vagyok köteles neked megmutatni. Nekem megvan a római kinevezésem, jóváhagyásom. Ty. De én kételkedem ebben a kinevezésben. S. Mondhatsz, amit akarsz Nekem, amíg Róma nem.” Itt megszakad az elképzelt beszélgetés.

A jelenet valószínűleg a joghatóság témájával kapcsolatos, ahogy azt Mihály elképzelte. Érdemes megfigyelni azt, hogy az előljáróval való személyes találkozás alkalmával sem szóban, hanem írásban fogalmazná meg a kifogásait. A beszélgetés elején átadná neki azt a szöveget, amelyben ezeket megfogalmazta.

(1978. nyár) Feljegyzés.⁸¹² A szöveg felső soraira rágépelte egy másik szöveget, így nem olvasható. Az olvasható rész pár napnyi beszámoló arról, hogy Nagykárolyba és Zilahra utazott, ezeket csak röviden írja le. Majd elmondja, hogy péntekre készen állt (valószínűleg az irat), és vár-

⁸¹¹ 1239. sz. irat

⁸¹² 1273. sz. irat

tak valakit. Erről az illetőről ennyit ír: „A kanálisnál egy este megjelenik egy zöldszínű vihar-kabátba öltözött ember. De jó, hogy ismét megjelent.” Az illető megvallotta, hogy élményszámba ment az áttanulmányozása, szívesen veszi a bizalmat, szívébe zárja, és reménye ébredt vele kapcsolatban. Mihály elmondja, hogy nézte, nézte az aktát, közel három évnek a rövid foglalata. Az a véleménye, hogy ez az irat sorsdöntő eseményeket nyit meg az életükben. A szövegnek van egy teljesebb, írógéppel nem felülírt változata.⁸¹³

Nem derül ki, hogy ki volt az a titokzatos személy, aki a kényszer munkatáborban és itt is felkereste őt.

1978. augusztus 11. A levél első részét géppel írták, ezt Idmár írta, a második részét kézzel Magda.⁸¹⁴ Idmár egy költségvetésről ír, amelyet ők ketten állítottak össze. Szerepel benne orgona és hangerősítő, amelyek árát „hasból” írták be. Továbbá jelzi, hogy minden esetben nagyobb értéket írtak be, amely akkor lenne annyi, ha tervezőintézetrel dolgoznának, de ebből sok mindent „háziilag” meg lehet oldani. Ha úgy gondolja a címzett, hogy sok lesz, módosítsa az összegeket, de ne vágjon ki semmit. A második oldalon a Magda szövege következik. Ő elmondja, hogy szeretné, ha nem értenék félre a túl nagy összegeket. Az ő munkájával kapcsolatosan például a túlméretezett összegek nem azt jelentik, hogy ő a munkáját jelentősebbnek tartja, és sokat kér érte, reméli, nem így értik majd. A telefonon említett témáról azt írja, hogy arról ne üzenjen a címzett, mert azt úgyis csak személyesen lehet megbeszélni. A levél végén kézzel nem augusztus, hanem VII. 12. szerepel.

1978. augusztus 13. Német nyelvű levél,⁸¹⁵ amelyben arra kéri, hogy mielőbb intézkedjenek egy, a Szent Antal-templom részére szánt Dacia kombi autóval kapcsolatban, és közlik vele ez ügyben Laci barátjuk kolozsvári postai címét.

⁸¹³ 1232. sz. irat

⁸¹⁴ 001. sz. irat

⁸¹⁵ 002. sz. irat

1978. augusztus 25. A püspöknek írt levél, Szatmárnémetiben keltezte.⁸¹⁶ Annak kapcsán írja a levelet, hogy ebben az évben ő szolgált Csíkszentdomokoson Szent Domokos napján. Összefoglalja azt, hogy mit mondott el ott a prédikációja keretében, és azzal zárja, hogy imádkozott érte ott, és megfogalmazza születésnapjének jókívánságait is. Három gépelt példányban van meg, azaz legalább négy példányban készítette el.

Bár nem nevezi nevén, nyilván Márton Áronnak írta a levelet, aki Csíkszentdomokoson született.

(1978. ősz) Feljegyzés.⁸¹⁷ Elmondja, hogy milyen munkák vannak még hátra a Szent Antal-templomnál, majd hozzáteszi: „Megváltozott helyzetemre való tekintettel szándékom van lemondani a plébánia vezetéséről.” (Aláhúzás az eredetiben.) A szöveget így folytatja: „Gondolom, hogy jul. 1-ig Staton kell lennem, hogy nyugdíjat kaphassak. Addig le lehetne bonyolítani a Hildegárda templom külső rendbehozását. Az állásozás folyamatban van.” A szöveg alatt kézzel írott sorok olvashatók, közöttük ez: „Ezért, és megváltozott életkörülményeimre való tekintettel szeretnék lemondani a plébánia vezetéséről. Nehézségem az, hogy júl. 1-ig staton kell maradnom. Akkor léphetek nyugdíjba.” A kézzel írt szöveg utolsó soraiban olvasható még ez: „kiköltöztem az új lakásba”.

A szöveg azt bizonyítja, hogy Mihály 1978 folyamán, még mielőtt elmozdították volna az építkezéstől, maga is tervezte a saját visszavonulását. Az év végén le akarta adni a Szent János-plébániát, és át akarta adni a Szent Antal-templom felújítási munkálatainak vezetését is, ám az nem derül ki, hogy miért ragaszkodott ehhez. Megváltozott életkörülményeiről ír, de nem derül ki, hogy ez mit jelentett. Azt is szerette volna, hogy valamilyen formában még fél évet alkalmazásban legyen, mert csak a következő év közepén tudott volna nyugdíjba menni. Ezért gondolt arra, hogy a Hildegárda felújítását még irányíthatná fél évig.

⁸¹⁶ 0590. sz. irat

⁸¹⁷ 1244. sz. irat

1978. szeptember 6. Márton Áron püspök levele, Gyulafehérváron keltezte.⁸¹⁸ Azt írja, hogy Mihály augusztus 25-i leveléből értesült arról, hogy a címzett megtisztelte jelenlétével és prédikációjával a szülőfaluját, és megköszöni neki a születésnapjáról szóló megemlékezést is. Ezt követően így fogalmaz: „Több évi együttműködés köt Hozzád. Lelki-pásztori munkádra is Isten áldását kérjük.”

1978. szeptember 10. Máriának írt levél.⁸¹⁹ Sajnálja, hogy legutóbb nem jutott eszébe a címzett családi neve. Ezt azzal magyarázza, hogy öregszik. A napokban rábukkant a Mária címére, és ezért ír neki. Mesél neki arról, hogy két éve él Szatmárnémetiben, ahol templomfelújításba kezdett. A munka nagyon lekötötte egy ideig, de most kissé lassult az ütem és rendezni tudja a saját dolgait. Így került a kezébe a levele, és most már eszébe véste a nevet, hogy holtáig sem felejtí el. Sajnálja, hogy nem tud fényképet küldeni az épületről. Készített képeket, de elkapkodják és elajándékozza azokat, majd legközelebb küld.

1978. szeptember 19. Paptársának levele.⁸²⁰ Kézzel írott pár soros levélke kisméretű lapon. Azt írja, hogy nem ismerték a címet korábban, nem volt kitől megtudniuk, és Gyuri sem volt otthon, ezért késlekedtek. Valószínűleg kísérelőlevélkéje egy másik levélnek.

1978. szeptember 27. Márton Áron Gyulafehérváron keltezett levele.⁸²¹ Azt írja, hogy csak most kapta meg az aug. 25-én keltezett levelét, de már korábban értesült arról, hogy a címzett Csíkszentdomokoson szolgált. Megköszöni neki, hogy ott szolgált, és ahogy fogalmaz, hogy az ő „igénytelen” személyére is gondolt.

Szeptember 6-án már válaszolt a püspök ugyanarra a levélre. Valószínűleg erről megfélekedezett a hivatala, és újabb választ küldtek.

⁸¹⁸ 0594. sz. irat

⁸¹⁹ 1237. sz. irat

⁸²⁰ 0591. sz. irat

⁸²¹ 0595. sz. irat

1978. október 16. Feljegyzés.⁸²² Elmondja, hogy reggel elküldött egy megrendelést, volt a villanytelep irodájában, megtudta, hogy 40 ezer lejt kérnek az áram bevezetéséért. Az a terve, hogy leegyszerűsíti a bevezetést: húzzanak ők egy vonalat az óráig, a többit bízzák rájuk. Köszöntötték egy paptársát születésnapja alkalmából, elküldött két kocsit, hogy vegyenek drótot a rácsokhoz, de nem sikerült. Aztán meghívták egy irodába. A tisztségviselőt jóakarójának tudja – azt nem részletezi, hogy miről tárgyaltak. A nap végül nagy fontosságú nappá nőtte ki magát: pápává választották Vojtilla bíborost, a krakkói érseket.

(1978 ősze) Eduárd atyának írt levél.⁸²³ A levél első felében pénzügyekről szól. Azt mondja, hogy egyelőre Sebesiek és Feri kívánságait tudja teljesíteni, és a címzett várjon türelmesen még egy hétig, akkor tud válaszolni. Ami az ő egyéni sorsát illeti, költözés közben van, úgy tűnik, hogy talált egy neki tetsző közösséget, ahol 200 gyerek is van, és kis községek is tartoznak hozzá. És nagy úr lesz, mert a sofőre mindig rendelkezésre áll majd, ugyanis a kántora lesz az. Ezután Józsi bácsi ügyéről ír. Azt mondja, hogy valószínűleg azt tervezte Józsi bácsi, hogy ő is használni fogja a „VC”-t, de úgy véli, hogy bizonyára most ki van zárva belőle, és ezért „hánytorgatja”, hogy nem fizette meg neki azt a munkát. Tényleg nem fizette meg, de úgy véli, hogy mint a sekrestyés és a harangozó is, minden nap ki kell mutatnia, hogy hogyan dolgozta le a 8 órát. Csakhogy, mondja, Józsi bácsi „úgy volt nevelve”, hogy megkapta a fizetését, és a munkáját külön megfizették. Hozzáteszi, „sokat tanul az ember, ha sokfele jár”. Munkáját nincs is szándékában kifizetni, mondja, és azt ajánlja, hogy az utódja majd adjon többet, mint amit tőle kapott.

⁸²² 1238. sz. irat

⁸²³ 0502. sz. irat

1978. november 8. Hivatalos kiküldetési lap.⁸²⁴ Dr. Tyukodi Mihályt Tasnád város plébániájára helyezik ki egy hónapra, hogy a helyi plébánost helyettesítse annak pihenőszabadsága alatt.

1978. november 21. Paptársának levele.⁸²⁵ A levél első felében kívülálló számára érthetetlen ügy részleteit mondja el (ki kinek szól és kinek nem szólt valamiről), majd megad egy amerikai postacímet Mihálynak, ahova írhat. Azzal zárja, hogy örvend a jó híreknek, csak lassan érkeznek és kevés. Jó egészséget és a tárgyalat dologban sikert kíván.

1978. november 22. Dénes levele.⁸²⁶ Köszöni a címzettnek a kedves írását, és reméli, hogy ezentúl állandó lesz köztük a kapcsolat, de nemcsak levélben, hanem viszontlátják is egymást. Gratulál neki, hiszen, ahogy írja, „építeni nagy feladat, de különösen templomot építeni”. Egy dolgot azonban nem ért, és meg is kérdezi, azt, hogy hogyan került a címzett Tasnádra. Felesége ismeretlenül is üdvözetét küldi. Utóiratban meghívást fogalmaz meg, szeretettel várja és hívja a címzettet.

1978. december 6. Feljegyzés vagy levél – ez nem világos.⁸²⁷ Elmondja, hogy Jakab Antal püspök levele Sipos Ferenc ordináriushoz részben fedi a valóságot, nem tartalmazza azonban a következőket: a püspök őt kifejezetten felszólította, hogy panaszával forduljon Rómához, és amikor ő ellenkezett, azt válaszolta, hogy akinek mondanivalója van, annak nem szabad hallgatni. A megbeszélés tanúját is említi, Erőss Lajos igazgató nevét. Keltezte Tasnádon.

Itt valószínűleg arról a levélről van szó, amelyet ő írt és küldött el Rómába. A levelet 1978. május 17-én írta, és abban a szatmárnémeti ordinárius joghatóságát vitatta.

⁸²⁴ 1593. sz. irat

⁸²⁵ 1578. sz. irat

⁸²⁶ 0362. sz. irat

⁸²⁷ 0366. sz. irat

1978. december 18. Paptársának, feltehetően egy segédlelkésznek a levele, főtisztelendő kanonok úrnak szólítja a címzettet.⁸²⁸ Mint az egyházmegyéjébe frissen átkerült paphoz szól Mihályhoz, akiről azt írja a bevezetőben, hogy jó szívvel jött hozzájuk, és elfoglalta egyik legkisebb plébániájukat. Mint példaképet említi egyik korábbi püspöküket, Szaniszló Lászlót, aki szintén idegen egyházmegyéből jött hozzájuk, és egyik tanítványát is odahívta. Mindkettőjük neve aranybetűkkel szerepel az egyházmegye történetében, írja. Ezt követően két jelenésről is ír. Az egyik arról szól, hogy Jézus 33 ígéretet adott, és Bécsben azt mondták, hogy van egyházi jóváhagyás róla, a másik 1973–75-ben történt, amikor a Szűzanya megjelent egy olasz papnak, és ebből fakadt az ún. „Máriás Papi Lelkiség”, amely aztán gyorsan terjedt. E két leírás után jókívánságait fogalmazza meg karácsony alkalmából.

1978. december 23. Egy káplánhoz írt levél.⁸²⁹ A levelet előbb magyar nyelven, majd egy idő után német nyelven írja. A levél írója azt kívánja karácsonyra, hogy bizalmasan beszélgesse el a csatolt képpel, mert csak ő tehet boldoggá – nem tudjuk meg, hogy mely kép volt az. Szívből kívánja azt, amit 11 éve is mondott, hogy semmi se rontsa el a lelkiek jó ízét. Többek között kéri, hogy ne haragudjon rá, ő mindig őszinte és jóindulatú marad.

Az aláírás olvashatatlan, a név előtt a „schwester”, azaz nővér szó szerepel.

1978. december 29. Egy kedvesnővérhez írt levél.⁸³⁰ Azzal kezdi, hogy pestiesen kéri, szálljon le róla. Tersánszky Józsi Jenőnek van egy mondása a nőkről, amely nem tűr nyomdafestéket, és ő ezt vallja a címzetről. Kapóra jött a levele, hogy elmondhassa, amit kell. Következik egy nem teljesen érthető célzás is: „Mindenek előtt arról szólok, ahogyan hölgyek társaságában magyarázta, hogyan jutott be a szobámba utolsó este. Mondtam az ajtóban már előre: akár kinn is maradhat-

⁸²⁸ 0747. sz. irat

⁸²⁹ 1589. sz. irat

⁸³⁰ 1590. sz. irat

na.” A következőkben a megszólításra reflektál: hogy sajnos nem kapott kápláni kinevezést, bár szívesen vállalta volna. Ám míg a címzették diplomát szereztek, ő a diploma mellé egy másik diplomát is szerzett: „A doktori címet nem ajándékba kaptam. Megdolgoztam érte. Ezt jó tudni.” Hozzáteszi: azt mondják a rossz nyelvek, hogy szalonáért lehetett szerezni ezt a címet. Másoknak több szalonnájuk volt, mint neki, de nem volt elég sütnivalójuk, írja. Ezért irigylik őt, és ezért szeretnék megfojtani egy kanál vízben. Majd így folytatja: „Ha Isten velünk, ki ellenünk. Mindent úgysem lehet elmondani. Talán nem is érdemi meg.” Utóiratban megjegyzi, hogy az ajándékot visszajuttatja, mert ő megvan ezen kép nélkül is.

A szövegnek van egy részletesebb változata is, több példányban.⁸³¹ Ebből kiderül, hogy a címzett ellenezte azt, hogy a Szent János-templomot felújítsák, és ezért egy barátnőjével „kitámadta” Mihályt. Megismétli a Tersánszky-idézetéről írt bekezdést, a fenti formában. Ebben a változatban itt mondja el, hogy pestiesen fogalmazva kéri, szálljon le róla. A címzettnek a templomban tett felszólítását ő, Mihály visszautasította, és ahhoz kellett volna tartania magát. Ezt a levelet sem kellett volna írnia. Itt is elutasítja azt a feltételezést, hogy ő káplán lenne. Bekitítja az oklevelekkel kapcsolatos részt: míg a címzették tanári oklevelet szereztek, mondja, ő szerzett egy másikat is: cum laude – csak így nevezi ezt a diplomát ebben a változatban. Megismétli a szalonáért vásárolható tudományos címről szóló bekezdést is. Az ajándék visszaküldésével kapcsolatos utóirat után illeszt még egy utóiratot: „És még egyet: ugye nem akartam, hogy azon az estén bejöjjön a szobámba. Kár volt vele a hölgyek előtt eldicsekednie.”

Az első szövegben kiírja azt, hogy doktori oklevelet szerzett, a másodikban úgy tűnik, hogy direkt nem írja ki, csak a latin nyelvű minősítést („cum laude”), mintha azt szeretné, hogy ezzel fejtörést okozzon a címzettnek, aki nem doktorált, ezért Mihály azt feltételezhette, hogy nem ismeri közelebbről a doktori címek minősítési skáláját.

⁸³¹ 1591., 1592., 1607. sz. irat

1979. január 3. Levél nővéréhez.⁸³² Érmindszenten keltezte. Két szöveg egybecsúszott a papír felső felében, ezért pár sor nem olvasható. Kéri a nővérét, hogy ne aggódjanak érte, mert ő nagyon szereti a csendet, a magányt, de hozzát teszi, hogy eddig minden napra esett egy látogató is. Készíti a dolgozatát, mondja. Voltak nála a béltekiék, vittek neki két tyúkot, kukoricát, enivalót: hurkát, kolbászt, tepertőt, szalonnát. Nem irigyli a városiakat, mondja ezek után. A kinti munkát említi a nővére, válasza, hogy azt ő is várja már. De addig gépkocsivezetői vizsgája is lesz. Itt hozzát teszi, hogy annyit volt már vizsgázni, hogy természetesnek veszi azt. A lélektani vizsga alkalmával majd benéz Károlyba is. Utóiratként jegyzi, hogy van meleg szobája, és ismételtelen mondja: ő jól van.

1979. január 15. Levél a Caritastól német nyelven, Passauból.⁸³³ Tárnya: ajándékcikk ellenőrzése. Felkéri Mihályt, hogy küldje el számukra az írásos igazolását annak, hogy megérkezett hozzájuk egy Warstein márkájú olajkemence. Amennyiben nem kapta meg az ajándékot, arról is várnak visszajelzést.

1979. január 15. Zitzmann Ferenc kanonok, váradolási apát, plébános gyászjelentője.⁸³⁴

1979. január 15. Kilencoldalas feljegyzés, címe: Bolha rám talált.⁸³⁵ Érmindszenten keltezte. Azt meséli el, hogyan kapta meg a kutyakölyköt, hogyan adtak nevet neki, hogyan élt a háza udvarán a kutya. Amikor költöznie kellett és elvitte magával Szatmárnémetibe, elszaladt a kutya, és többé nem látta. Időközben még a nevét is elfelejtette, meg kellett kérdeznie valakitől, aki emlékezett rá. Négy év után Érmindszenten a háza előtt az utcán meglátott egy kutyát, és azt magához hí-

⁸³² 0743. sz. irat

⁸³³ 1609. sz. irat

⁸³⁴ 1602. sz. irat

⁸³⁵ 2068A. sz. irat

vogatta, ételt adott neki. Miközben a kutya evett, a macskák előjöttek, ám a kutya nem bántotta őket. Ez volt az a pillanat, amikor arra gondolt, hogy ez az ő Bolha kutyája kell legyen. Igaz, hogy ennek a kutyának mintha kicserélték volna a fejét. Hegyesebb volt a füle, a tövében izmosabb, de erre talált magyarázatot: biztosan azért lett hegyesebb és izmosabb a füle, mert az elmúlt években végig őt kereste kihegyezett füllel. A szép fekete bundája sem volt a régi, hanem megfakult és színét veszített. Erre is talált magyarázatot, mégpedig azt, hogy a kutya benne van a korban, már négyéves, és megőszült. Bár a szöveg eredetileg a kutyáról kívánt szólni, a közvetett főszereplője mégis Kristóf. Róla legalább annyit beszél, mint a kutyáról. Azt, hogy ő mikor kapta a kutyakölyköt, nem is tudja felidézni másképp, mint azzal, hogy Kristóf akkor épp hány éves volt, és mit tudott már. Ezt viszont aránylag pontosan tudja: négy és fél éves volt, és már tudott kacsintani külön-külön mindkét szemével. Azt is elmondja, hogy a gyerekek ekkor jó hangja volt és sok dalt ismert. És hogy volt egy teljesíthetetlen kívánsága: „bemenni a TV-be” – ezt állítólag a gyerekek fogalmazta így. Amikor a kutyakölyköt először elengedik az udvaron, a gyerekek vezető körbe, és itt a történet főszereplője újra ő: a gyerekek szempontjából látjuk a kutya felfedezőútját, az ő figyelmeztetéseit és utasításait írja le. A gyerekek azt is a kutya fülébe súgta, hogy ezentúl még kevesebbet fog menni az óvodába, vagy ha megy is, szünetben átmászik a kerítésen, és odamegy hozzá, mert úgy unja a „tántit”, aki csak németül beszél velük, és azt ő bizony nem érti. Mindezt úgy súgta a kutya fülébe, hogy az anyukája ne hallja, teszi hozzá. A terv szerint a tízórait is ott fogyasztják el ketten a fák árnyékában az ő udvarán, majd játszani fognak addig, míg a többiek jönnek az óvodából.

A történet szerint a gyerekek súgja a kutya fülébe azt, hogy nem fog elmenni az óvodába, hanem Mihálynál marad és a kutyával játszik, de nem lehet nem észrevenni azt, hogy inkább az elbeszélő találta ki ezt a forgatókönyvet. Úgy tervezte, hogy a fiúcska nem megy majd óvodába, vagy ha megy is, a szünetben átmegy hozzá, és ott marad a program végéig, hogy a kutyával játszhasson. A német nyelvi oktatás számára csak egy további ok arra, hogy a gyerekek ne az óvodában töltsék az idejét, hanem nála.

1979. január 26. eljegyzés, címe: Azoknak, akik ezt szívesen olvasák.⁸³⁶ A leírás hosszú, 12 gépelt oldal. Azzal indít, hogy elmondja, milyen nyugodt életkörülményei voltak előző állomáshelyén akkor, amikor három volt tanítványa kérésére igent mondott egy felkérésre és beköltözött a városba, ahol átvette egy plébánia irányítását, és ezzel egyszerre egy másik templom felújítási munkálatainak irányítását is. Siet kifejtetni, hogy ő nem akart tovább maradni ott, mint ameddig ez a munka tart. Ő ezt kijelentette akkor is, amikor a kormányzó és a pártársai elmentek hozzá vendégségbe Szent Mihály napja alkalmából, majd később a papi gyűlésen is kinyilvánította ezen szándékát. Itt a kommunista vezetés által használt szófordulattal él: „Csak addig maradok, amíg az öt éves tervet három év alatt megvalósítom.” Megérkezése után kezdett tárgyalni az „építészeti hivatallal”, és ott felmerült annak a lehetősége, hogy ne csak felújítsák a templomot, hanem teljesen építsék újjá. Ő erről tájékoztatta az egyházmegyei vezetőt. Az előjárója örült ennek. Ám itt a leírásban azt érzékelteti, hogy az udvariasság alatt szerinte irigység volt: „Sárga színnel jelzik nemzetközileg azt az érzelmet, amely meggyötri az érzelem gazdáját, ha valami jó mástól származik.” Ezt követően elmeséli azt, hogyan vásárolták az anyagot, hogyan dolgoztak a munkások, felsorolja az öt munkás keresztnévét, majd azt is, hogy melyik hány napot dolgozott. Március 21-én kezdték el a munkát, és április 2-án eljött a szombati elszámolás. Úgy tűnik, napszámba fizette őket. Húsvét következett. Megjelent a helyszínen egy technikus, és kérte az építési engedélyt, majd a következő héten újra megjelent és jelezte, hogy a napokban be fogják hívni Mihályt. Április 15-én állt a bizottság elé: a polgármester, alpolgármester, titkár, főmérnök és még vagy két személy támadta őt. Azt nem írja, hogy mi volt a kifogásuk, csak azt, hogy ő mivel védekezett: azzal, hogy rosszból lehetetlen jót csinálni. Ebből lehet érteni azt, hogy az építési engedély felújításra szólt, nem újjáépítésre, és ő nem az engedélynek megfelelően járt el. 3000 lej büntetést szabtak Mihályra, majd a polgármester azzal búcsúzott, hogy szép legyen ám az a templom. Onnan kijövet

⁸³⁶ 1596. sz. irat

azonnal felkereste az egyházmegye vezetőjét, és beszámolt neki a történetekről és a megoldásról. Azt írja, hogy az örömet mutatott, bár az a sárga szín nem változott fehérré. Májusra elkészültek az új rajzok, a megye átküldte a püspökségre, ők pedig tovább neki, Mihálynak azzal a megjegyzéssel, hogy csak „autorizált vállalattal” lehet folytatni a munkálatokat. Ő azonban ezt úgy értelmezte, hogy valaki keresni akar az üzleten, „ahogyan azt megszokta”. Ő viszont úgy vélte, hogy csak a saját módszerével szabad építkeznie, mert ez volt a lelkére kötött tanács. Ezért ő elengedte a füle mellett ezt a figyelmeztetést, ezek az ő szavai. A megyei főmérnök azt mondta, miután megöntötték az alapot, hogy ilyen szép munkát még nem látott. Májusban és júniusban apránként bontották a régi falat és építették az újat. Április 21-én megtalálták a „fekete dobozt”, amelyet 1934-ben rejtettek az alapokba. Jegyzőkönyv volt benne az építkezés elkezdéséről, korabeli újság, fénykép. A jegyzőkönyv 1934. április 21-i volt, és ők is április 21-én találták meg. Szent Antal ünnepét már a falak között tartották meg, lehetett 400-500 személy. Az emberek örültek, de, mint írja. „Az öröm csak jóakarató emberek lelkében vált ki örömet. Irigy lelkekben csak növeli a beteg érzelmet.” Két nap múlva nehéz munka következett, a betonöntés. A munka halaszthatatlan volt, és délutánra két temetés várt rá. Mivel munkáshiány volt, ő és a segédlelkésze a betonöntésnél számított lenni, ezért megkérte a székesegyház két segédlelkészét, hogy segítsenek. Ők hajlandók lettek volna, de a plébános nem engedte el őket. A plébános azt kifogásolta, hogy a kérés nem kellő formában és későre érkezett. Azzal vádolta őt, hogy Mihály így akart két öngyilkost „rájuk varrni”. Ezt ő nem hagyta szó nélkül, és megírta a kollégájának a véleményét, és megírta az egyházmegyei vezetőnek is azt, hogy a kollégája nem csinálná ezt vele, ha nem tudná őt maga mögött. A vezetőtől azt a „kioktatást” kapta válaszul, hogy nem csak építkezni kell, hanem plébániát is vezetni, ami megerősítette az előbbi feltételezését. A levélből azt olvastuk ki, amit innen-onnan hallott: hogy az egyházmegye vezetője úgy véli, az ő templomában nincsen élet, oda nem járnak az emberek, mert ott csak lelki gyötrelmeket osztanak. Itt külön szól a kollégájáról is, akinek a közbenjárását sejtje: „Alig pár hónap telt el a Szatmárra való meghívás

után. Akinek sikerült az egyházmegye vezetőjéből ezt a magatartást kicsalni, az a mindennapi informátor: Rényi F. Mert ha azt már nem akadályozhatta meg, hogy egyáltalán Szatmárra hívtak, igyekezett olyan irányba terelni a közfigyelmet, ahol mások blamálsa eltereli a figyelmet az ő viselt dolgairól. Mik ezek? Mindenki ismeri, mindenki beszéli, itt kerül leírásra és napvilágra: az ő véleménye az, hogy őt azért szentelték pappá, hogy Szatmáron dolgozhasson. Ne Homoródon lopja a napot. És hogy ezt a (c)élt elérje, okosan átejtette Scheffler püspököt. De csak pár évre sikeresen.” Kicsit később a negyvenes évekbeli történetet így folytatja: „Mert 1949. őszén Scheffler püspök úr keserű fájdalommal és egyben méltatlankodva mondta el, hogy Czumbel plébánossal elhatározták, hogy Rényi Ferencet elküldik Szatmárról. Indok: szellemi képessége nem felel meg itt. És Rényi F. nem szégyelt püspöke előtt könnyeket hullatni és így tiltakozni a terv ellen. A püspök úr ezt megjegyezte magának, és határozottan állítva ígérte, hogy ezt a tervét Rényivel kapcsolatban megvalósítja. Az események ebben megakadályozták.” Majd ezt írja: „Rényi F. hatalmas szövetségesre talált Révész Gáborban annak érdekében, hogy a hatalmat két kézzel megragadják. (...) Bár Scheffler püspök úr e sorok írójával azt üzenté 1950. jún. 24-én Dr. Czumbel ordináriusnak, hogy Révészt minél távolabb küldje Szatmártól mert sok rosszat tett és még fog tenni az egyháznak, az üzenet nem gátolta meg a fejleményeket. (...) Így lett Szatmáron egyházunk két oszlopává két betolakodó: Rényi f. és Révész. És boldog uralmukat legfeljebb csak az nyugtalanította, hogy Dr. Fischer Pál, mint megbízott rendkívüli szentszéki delegátus fölöttük állónak jelentette ki magát.” Ekkor érkezett haza ő, Mihály a börtönből, és keltett a megjelenése nyugtalanságot. Azt gondolták ugyanis, hogy ő azért tudott szabadulni, mert írásos megállapodást kötött a hatalommal, és ezért Szatmárra megy papnak. Ami következett, az ezt cáfolta: még a szinfalui kinevezését sem tudta megkapni. Végül a kerületi esperes kinevezte őt színérváraljai káplánnak, de maradhatott Szinfaluban. A megoldás „felzúdulást” váltott ki. A következő mozzanat 1954-ben történt, amikor egy harmadik paptársa behívta őt „ad auditum verbum”-ra, és tanú jelenlétében megkérdezte, hogy igaz-e, hogy Mihály

gyóntatja az egyik megnevezett teológust. Igaz volt, beismerte. Nem részletezi, hogy ez miért lett volna gond. Ők azt kérték tőle, hogy ígérje meg, hogy nem teszi többet. Ezt a kérést így magyarázták: „Mert mi szatmári papok úgy döntöttünk, hogy ezt tenned nem szabad.” Ő ilyen ígéretet nem tett, ezért a paptársa kijelentette, hogy kizárják Mihályt a szatmári papok barátságából. Ebből a helyzetből végül a Márton Áron meghívólevele mentette ki. A meghívót átadta Rényi kardinálisnak, aki átvitte a szomszéd szobába egybegyűlt „titkos konzorcium” elé. A döntésüket nemsokára közölte: nem kellene elmennie. Azzal indokolták, hogy azért nem, mert Pakocs is ott tanít. „Elmentem” – folytatja Mihály, majd hozzáteszi: „Rényi F. volt szíves utánam küldött levélben figyelmeztetni, hogy hűtlenül elhagytam híveimet. Válaszképpen megkérdeztem tőle egy levélben: kell-e végeznem Fehérváron is a »pro populo« misét. Kegyesen feloldottnak nyilvánított alóla 1956 januárjában.” Az, hogy később, 1965-ben el kellett jönnie (Fehérvárról), az örömet jelentett a nagyoknak, mondja, de nyugtalanságot is. Ő közölte a szatmári helynökkel, hogy Márton Áron püspök szívesen ott tartja őt az egyházmegyéjében, de a helynök azt kérte, hogy menjen haza. Így került rövid időre Aknasugatagra, majd 1967-ben Krasznabéltekre. Ám ezeken az állomáshelyeken is érezte, a nagyok „baráti jóakarata” örködik a munkája felett (idézőjel tőle). Aknasugatagon a kollégája sógorának sógora vádolta őt azzal, hogy nem az igazi egyház érdekében működik, mert mellékoltárokat tesz ki és szószéket helyez át, Bélteken meg azzal vádolták, hogy minden vasárnap és ünnepen kimegy a filiába, Gyöngyre, ezzel megszegyeníti az elődjét és megterheli az utódját. Itt visszatér az építkezés történetéhez. Egy történetet mesél el még fiatal papkorából, amikor ő épp egy kíségetésről érkezett haza, és meglátta őt Scheffler püspök. Megkérdezte, hogy hol volt, és amikor ő megmondta, hogy kíségeteni volt Pusztadarócon, a püspök azt kérdezte tőle, hogy nem használják őt ki a papok? Ő azt válaszolta, hogy a gertya ég, legszebb helyen a templomban ég, és a püspök egyetértett vele. Ezt a történetet példázatként mondja el arra, hogy a segédlelkész önállóan dönthet egy kíségetésről, nem kell ehhez jóváhagyást kérnie. Azzal zárja ezt a részt, hogy ő ekkor rádöbbsent arra, hogy őt innen kinézik,

és elhatározta, hogy 1978. január 1-ig eltávozik, nem akar útban lenni. Közben a templom építése folytatódott, elkezdték a tetőszerkezet építését. Az ácsmester ezt a remekművének szánta. A nagykarolyi tornaterem mintájára készítette. A faanyagot Felsővisóról szerezték be. Beszél a nehézségekről, például a gerendákat hosszan át kellett fűrni, és ezt egyik üzemben „leleményes mesterek” oldották meg, a vasúti műhelyekben pedig a csavarok és anyák készültek el stb. Közben kivakolták a sekrestyét is, hogy télen ott tarthassák a miséket. A bontás és építés idején nem szünetelt a szolgálat. Késő ősszel megjelent a Caritas vezérigazgatója. Mihály véleménye az, hogy az előjárója azért vitte el az illetőt a Szent János-templom felújítását megtekinteni, hogy blamázza előtte azt, ám az illető azt mondta, hogy még többet is tehetett volna, aki átalakított, és az előjáró kénytelen volt azt mondani, hogy egyetért ezzel. Ezután elvitte a Szent Antal-templomhoz is. Két autó érkezett vendégekkel, akik beléptek a templomba. Ő épp dolgozott valahol, ám mire megtalálták őt az emberei, a két autó elment. Majd jött egy harmadik is, de ekkor az egyházmegye vezetője azt mondta a vendégnek, hogy itt nincs látnivaló, ennek amúgy sincs építkezési engedélye. Közeledett január 1-je, és ő, Mihály el szeretett volna menni. Erről mások megkérdezték az előjárót, és ő azt válaszolta neki, hogy ez nem Mihálytól függ, hanem tőle. Ez Mihályt felháborította, így fogalmaz: „És ezt a II. vatikáni zsinat döntései után írta! Mert a cselédvilágban a legutolsó cselédnek is joga volt felmondással eltávoznia. (A) pap jogi helyzete ma is ez: igaza mindig csak az uriszek zsarnoki kényurának ha(n)gulatára van bízva. Azzal nyugtattam magam, hogy itt nem emberekkel állok szemben. Ördögi az a hatalom, amely ellen 1953 óta harcolnom kellett. Akkoriban titkon kezek operáltak láthatatlanban, most a titkos hatalomnak – Rényi Révész stb. – marionettje mondja, amit neki mondanak.” Itt megemlít egy rágalmazó aktát, valószínűleg panaszt, amelyet a korábbi szolgálati helyéről „SS legények és korhelytársaik” juttattak az előjárójához, de nem részletezi, hogy ez miben állt. A munka folytatódott az év első felében, majd ő májusban kórházba került, ahol sérvvel operálták meg. Ott felkereste őt az „E.S.A. főtitkára”, és megkérdezte, hogy honnan volt a pénz az építkezésre. Ő elmondta, hogy honnan

kapták és mennyit kaptak, mire az illető azt válaszolta, hogy ezekről tud, hiszen tőlük ment, de honnan volt a többi, mert látta, hogy áll a templom. Mihály tréfás választ adott, és kitért a válasz elől. Ezután az illető megkérdezte, hogy miért haragszik rá, Mihályra az ordinárius. Mihály ez elszomorította, mert az, hogy haragszik rá, ő is tudta, de hogy a vendég is tudja, azt nem hitte volna. Látva, hogy elszomorodott, az illető vigasztalni kezdte, majd ketten kezdtek el tervezni a festék beszerzését. A látogató arra kérte őt, hogy írjanak egy kérést ennek az összegéről. Ő meg is tette, ám az elöljárója nem írta alá, mondván, hogy nem akar börtönbe kerülni. Az ügy megoldódott (nem mondja el, hogyan), a festék rövid időn belül megérkezett. A következő napon az egyházmegye vezetője azzal vádolta Mihályt, hogy védelmébe vett egy kántort, és ő, az elöljáró ezért nem tudja az intézkedését végrehajtani (ez az intézkedés a kántor elbocsátása lett volna). Ezt a rágalmat és a többi részletet Mihály Jakab Antal püspök elé tárta. A püspök azt válaszolta neki, hogy „akinek mondani valója van, Rómához kell, hogy forduljon”. Így került az ügy Poggi bíboroshoz, meséli. Azt mondta el neki a panaszlevelében, hogy ez a rágalom csak egy láncszem egy rágalmosorozatban, amely következményeként „illetéktelenek kaparintották meg a joghatóságot”. Elmondja, hogy Révész Gábor „ágálásairól” Márton Áron püspök is tudott, hiszen az illető magától a püspöktől is számonkérte azt, hogy nem járt el helyesen azok esetében, akik Márton Áron távollétében az egyházmegyét irányították. Ekkor kapott egy levelet a püspöktől, amelyet „nem tesz ki az ablakába”, mondja, majd a püspök fél év múlva újra figyelmeztette őt arra, hogy semmi köze az egyházmegye vezetéséhez. 1967 tavaszán a Szentszék egy táviratot intézett az egyházmegye vezetéséhez, amelyben kérte a vezetőt, hogy magyarázza el, hogyan jutott vezetői állásba. Mihály kérdezi, hogy ezeket a dolgokat nem lett volna szabad említenie, hogy ne vessen árnyékot azokra, akik dicsfényben ragyognak? Rényi Ferenc esetében a dicsfény azt jelenti, kérdezi, hogy a hitoktatás megromlott, a temetési szertartás meg oda süllyedt, hogy a kezébe adnak egy búcsúztató listát, amit ő felolvas, és hogy nem vezették be a kisostyával való áldoztatást Szatmáron, mert másképp nem lesz meg az év végi statisztika és pon-

tos szám arról, hogy hány áldozó volt? Révész Gábor meg azért lett társa az ellene való támadásokban, mert sorozatos sérelmeket szenvedett el tőle. Nem hallgatta meg a tanácsát, hogy a Szent János-plébánián fokozatosan kell bevezetni a változtatásokat. Itt elmondja, hogy miért kellett változtatni: korábban a kórház kápolnájából ide került át a sok szobor és kereszt, és azokat bezúfolták egymás mellé, üllőhely pedig kevés volt. Aztán azért is haragszik rá Révész Gábor, mert ő kétségbe vonta azt, hogy jót tett, amikor ordináriust nevezett ki. Tovább ő, Mihály két levéllel is tudja igazolni azt, hogy Scheffler püspök kérte tőle, hogy teleje Szinfaluban a jószágait. Ő nem akart gazdagodni a püspökség javaiból, mondja. Az utolsó oldalon kijelenti, hogy 1977-ben kért egy falut dr. Hosszú László ordináriustól, és egy év múlva kapott tőle egyet. A jelen szöveg leírását így indokolja: „A fenti tényeket azért foglaltam össze, mert sokakban, főképp bennük, megütközést váltott ki, hogy utódomra nem hagytam megtakarított pénzt.” Fedezet nélküli kiadásokról is beszél, bár nem világos, hogy az ő szóhasználatában ez mit jelent. Pontos feljegyzéseket készített a (Szent János-) templom felújítása alkalmával, és ott szerepel az, hogy 245 ezer lej fedezet nélküli kiadásuk volt. A Szent Antal-templom esetben pedig, mondja, az elszámolás azoknál van, akik az ügyel törődve pénzügyileg is támogatták, majd így folytatja: „Akiket dühített a templom megépítése, megérdemlik, hogy ne tudja meg, mibe került.” A végén két pozitív dolgot említ: az egyik arról szól, hogy a főmérnök elmondta, valahányszor elmegy ott, mindig megcsodálja a templomot, nem azért, mert ő tervezte, hanem mert ők olyan szépen kiviteleztek. A másik pedig az ott lakó hívek és a város lakóinak meleg érdeklődése. A szöveget Érmindszenten keltezte.

Az építkezéstől való, 1978 végén történt elmozdítása után nem sokkal írta le ezt a hosszú feljegyzést. Később, évek múlva is visszatért erre a témára, és az akkor leírt beszámoló alapján tudjuk, hogy itt nem írt le minden részletet. Ennek a szövegnek a célja érezhetően az, hogy tisztázza magát a vádak alól, amelyek arról szóltak, hogy nem hivatalos munkáerőt alkalmazott, akik felvették a munkadíjat, de számlát vagy más elismervényt nem adtak, így a költségekkel nem tudott elszámolni. Egy korábbi vádat is próbál tisztázni: kieme-

li, hogy amikor még régen a püspökség jószágai Színfaluban teleltek, akkor ezt a püspök kérte – ebből úgy tűnik, hogy az a vád érte, hogy ő ekkor jogtalanul meg akart gazdagodni. Az ellenérve itt az, hogy a főmérnök és a hívek szépnak találták a felépült templomot, az elöljárója pedig megérdemelte azt, hogy ne tudja, mennyibe kerültek a munkálatok. A másik nagy érve pedig az, hogy az elöljárója és pár említett kollégája régen akadályozták az ő munkáját, és ez történt itt is. Nemcsak a munkájának akadályoztatását mondja el, hanem az adott személyek szakmai és morális kvalitásait is kétségbe vonja, és az elszármoltathatóságából morális kérdést csinált: csak az előtt számolt volna el, aki ezt megérdemli, ami nyilvánvalóan ellentmond minden érvényes jogszabálynak.

(1979. február) Köszöntő beszéd.⁸³⁷ A szöveg Márton Áron püspökké szentelésének 40. évfordulója alkalmából készült, hét gépelt másodpéldánya van az eredeti mellett.

1979. február 6. Istvánnak címzett levél.⁸³⁸ Azt írja ebben, hogy nem tud elmenni a napokban, hogy a címzett kérését teljesítse, de megkérte egy ismerőst, egy megnevezett doktort Szigetről, hogy járjon közben az érdekében. Mivel a neki szóló levelet csak 12-én viszi el egy barátja, csak ezt követően fog intézkedni, de február 15-ig biztosan megteszi. Ekkor felhívja őt telefonon és tájékoztatja. A címzettől türelmet kér. Az aláírásban „bátyád” szerepel.

1979. február 6. Unokahúgának írt levél.⁸³⁹ Elmondja, hogy a tervei a kocsikkal nem sikerültek, és reménye sincs arra, hogy kaphat valamit, bár ami tőle tellett, azt megpróbálta. Azt írja, hogy úgy rendezzék az ügyeket, ahogy jónak látják. Majd az átköltözésről írja, hogy ne siessenek vele, csak akkor gondoljanak rá, hogy készen állnak. A címzett édesanyja is nyugodtabb életkörülmények között van a régi otthonában, mondja, majd hozzáteszi, hogy ha nem érzi, hogy „hajlék van

⁸³⁷ 1615. sz. irat

⁸³⁸ 0503. sz. irat

⁸³⁹ 0504. sz. irat

biztosítva a feje fölött”, akkor „nem sokáig él, mert vérnyomása ennek függvénye”. Hozzáteszi, hogy ő, az édesanyja megérdemli, hogy tekintettel legyenek rá. Végül azt kívánja, hogy sikerüljön a címzett vezetői vizsgája.

Úgy tűnik, mintha azt remélte volna, hogy autót kap, és ezt a rokonai várták, ám kiderült, hogy nem fog megtörténni. Pont ezeknek a rokonainak írja, akikről tudjuk, hogy készültek autót vásárolni, ezért meglehet, hogy azt ígérte, hogy elad nekik egy autót. Egybevágna azszal is, hogy a címzett (autó)vezetői vizsga előtt állt. Érezhető az is, hogy Mihály nem örül annak, hogy testvére az országhatáron túlra költözne, és a sorok közt megpróbálja lebeszélni a rokonait erről.

1979. február 20. Feljegyzés, amely keretében az áthelyezése kapcsán keletkezett félreértéseket próbálja tisztázni.⁸⁴⁰ A feljegyzés címe: A fizetésünkkel kapcsolatban. Ezt követően alcímként szerepel az, hogy Tények, majd négy pontban felsorolja az ezzel kapcsolatos gyakorlatot és szabályokat. A kérdés az volt, hogy ki melyik helyéről kapja, illetve meddig kapja onnan a fizetését. A fizetésük két részből áll, mondja, az állami részből és az egyházból, amely úgynevezett helyi jövedelem. Ő április elseje előtt már elfoglalta az új helyét Tasnádon, de az állami fizetést csak április 1-jétől folyósítják az új helyen, és addig a már elköltözött elődje kapja a fizetést Tasnádról.

Úgy tűnik, hogy míg ő már elfoglalta az új helyét Tasnádon, a régi kollégája visszatért, és kérte a neki járó helyi összeget, mondván, hogy április elsejéig a régi helyeken kapják a fizetéseiket. Mihály azonban úgy véli, hogy az egyházi juttatást a belépés pillanatától kellene az adott helyen felvenni, és az államit majd akkor, amikortól érkeznek. Ezért ő nem akarta az elődjének odaadni azt az április 1-ig járó egyházi juttatást, amit kollégája arra az időre követelt, amikor már Mihály szolgált az adott helyen. Ezt azonban nem első számú személyben írja le, hanem általános megállapítások formájában.

⁸⁴⁰ 0113. sz. irat

1979. február 20. Kérvény,⁸⁴¹ amelyben engedélyt kér arra, hogy a szombat esti misék plébániája minden helyiségében a vasárnapi szentmise hallgatásával legyen egyenlő. Ezt azzal indokolja, hogy a tanuló ifjúságot vasárnaponként sport- és kultúrműsorokra viszik, így nem tudnak részt venni a vasárnapi szentmiséken. A kérést így zárja: „nem az újítás vágya, csakis a hívek előnye késztet, hogy kérésemet megismételjem”. Tasnádon keltezi. A lap hátán egy ugyancsak febr. 20-án fogalmazott, a fizetésekkel kapcsolatos feljegyzés pár sora látható, valószínűleg piszkozatnak használta.

1979. március 12. Mihály levele.⁸⁴² A címzettek nem nevezi nevén, hanem a „kedves mindenki” megszólítást alkalmazza, valószínűleg több személyhez címezve levelét. Azzal kezdi, hogy a kedves levelük szemrehányást tartalmazott, ezért igyekszik mentegetőzni és elmondani, miért nem írt. 1977 márciusa óta egy külvárosi templom építésén dolgoztak, ami minden idejét felemésztette. „Azóta a mű, bár nem készen, de áll.” Ő pedig Tasnádon szolgál – ahogy írja, „a hepe-hupás vén Szilágyság szélén. És az Alföld szélén is.” Itt pár sort ír a tájról, amelyet az ablakából lát, és a lemenő napról, amelyről tudja, hogy más hajlékot is felkeresnek – azt, ahová a levelét küldi. Sajnálataát fejezi ki amiatt, hogy beteg van a családban. Magáról azt írja, hogy „különös örömök járnak át” a lelkét, és szolgálata „felemelő”. Itt rögtön átvált a diskurzus egy meghívásba: „Lehetne még egy örömöm? Egy látogatásra gondolok a nyár folyamán. Mindenkit, az egész nagy Családból szívesen itt látnék hajlékomban. Van rá lehetőségem.”

Nem tudni, kinek és mióta nem írt levelet, de a mentegetőzésből azt lehet sejtetni, hogy két évet váratott magára levele, hiszen egy 1977-ben kezdődött építkezésre hivatkozik, mint hátráltató tényezőre – 1979-ben. Érdekes, ahogy a levélben kerül a tegező megszólítást, a szövegben végig látványosan távolságtartó a stílusa, akkor is, amikor a meghívást megfogalmazza. Magáról egy munkájával elégedett, kiegyensúlyozott és boldog személy képét rajzolja meg. Való-

⁸⁴¹ 0497. sz. irat

⁸⁴² 0248. sz. irat

színműleg távolabb élő, de hozzá mégis közel álló ismerőseinek írt, akiket meghívott magához.

1979. március 12. Kilián atyának írt levél, Tasnádon keltezte.⁸⁴³ Csak most mond neki köszönetet azért, mert annak idején volt szíves neki énekrendet küldeni. Szégyelli is magát a kihagyás miatt, mondja, majd mintegy saját magának felteszi a kérdést, hogy mi a mentsége. Válaszolva a saját kérdésére elmeséli, hogy egy modern templomot építettek a külvárosban. Már lehet használni, bár „még nincs egészen rendben”. Az előző év őszén el kellett jönnie onnan, most Tasnádon dolgozik, kedves kis hely, filiái között van Érmindszent is. Ezután egy liturgiai kérdésben kér tanácsot, mint mondja, ez a levele célja. A Temetési Szertartáskönyvben levő egyik éneket az énekesei „a latint népi szólam-kísérettel énekelték”. Ő kérte őket, hogy „ne csúfítsák el a szépet. Unisono éneknél csak a művészi kórus lehet szebb”. Arra kíváncsi, hogy nincs ilyen szabályozás, ahogy ő mondja, „feldolgozás” valahol?

Csak pár hónapja van Tasnádon, de máris át szeretné alakítani az ottani temetési énekrendet, mert neki nem tetszik az, ahogy a helyiek énekelték az énekeket. Az erre vonatkozó szabályozást nem ismeri, de szeretné, ha a saját módosítási elképzelését egyházi szabályozásra való hivatkozással tudná alátámasztani.

1979. nagycsütörtök. Gépelt anyag, címe: II. János Pál pápa levele az Egyház minden papjához 1979. Nagycsütörtök alkalmával.⁸⁴⁴ A szöveg magyar nyelvű, és két részre osztották. A püspökökhöz szóló rész 3 oldalnyi, a papokhoz szóló 15 oldalnyi.

1979 nagyszombat. Feljegyzés, címe: Stílusos válasz egy kevésbé stílusos távbeszélő-felhívásra.⁸⁴⁵ Mottója is van a feljegyzésnek: „Tarka lepke, kis mese / Szállj be Laci fejibe.” A feljegyzésben metaforikusan

⁸⁴³ 0738. sz. irat

⁸⁴⁴ 1208., 1209. sz. irat

⁸⁴⁵ 0745. sz. irat

mesél el egy történetet. Saját magát osztályfőnöknek nevezi, és így jellemzi: „Ő nemrég vette át az osztály vezetését. Az irányítás szakértőjének érzi magát. Modern pedagógusnak. Sok évtizedes tapasztalattal és eredménnyel maga mögött.” A történetben szerepel az osztályfőnökön kívül egy pedagógus és az osztály is. Nyilvánvaló, hogy a helyi kórusról és a kórusvezetőről beszél, akiket ő mint plébános irányít. Az a kifogása, hogy egy „ősi drága népéneket eltorzított hajlítással adtak elő”, de azzal is elégedetlen, hogy a pedagógusnak nem volt időérzéke, pedig a vezető figyelmeztette őt, hogy legyen kéznél az énekkönyv. A pedagógus pedig tévedett, amikor próbára hívta a fáradt osztályt, ugyanis azok azt válaszolták, hogy ők meg vannak elégedve azzal, amit korábban tanultak. A pedagógus elmondta bánatát a feleségének, aki felhívta az osztályfőnököt – azaz a plébánost, és elmondta neki, hogy a kórus a másnapi ünnepségen csak a régi dalokat hajlandó előadni. Mihály szerint ezt a bejelentést ultimátumszerűen tették. Ahogy fogalmaz, az ő válasza „a megérdemelt volt”, azaz letette a telefonkagylót. Majd így folytatja: „Ezzel azt mondta: nem osztom a pedagógus-család véleményét. Mert nem az osztály dönt arról, mit teszünk, sem a pedagógus. Elmúlt az a világ, amikor a kórusra épült minden ünnepség. Mi tudunk ünnepséget rendezni kórustagok nélkül is. Mert mások is tudnak ám a kórus helyébe lépni.”

A mottó Arany János Arany Lacinak című verséből származó két sor. A metaforát nem alkalmazza következetesen, a szöveg végére elfárad, és konkrétan a kórusról beszél.

1979. június 21. Ismeretlen paptársának írt levél, Tasnádon keltezte.⁸⁴⁶ Megköszöni a címzett levelét, amelyből „megértő emberi jószág meleg árad”. Azzal folytatja, hogy sajnálja, hogy nem valósította meg a tervét, jelezni akarta neki egy távirattal ezt. Majd rátér a saját ügyére, mondja, és azzal kezdi, hogy soha senkinek nem akart rosszat. Ezt követi egy felsorolása mindazon fordulópontoknak és sérelmeknek, amelyeket fontosnak tart. Érdemes idézni: „Elleneimet az irigység ve-

⁸⁴⁶ 0744., 0748. sz. irat

zérli. 41-ben előjáróim föléjük helyeztek magiszternek. Nem én bántottam meg őket. 43-ban és 44-ben engem indítottak tanulmányokra. 48-ban féltek, hogy Szatmáron ragadok. Szabadulásomkor attól tartottak, hogy ott akarok letelepedni. Gyfvár elszomorította őket. Onnan való távozásom örömeikre szolgált, és újabb aggodalmuk tápja lett. Pedig semmire sem vágytam. Legkevésbé arra, amit kaptam. De mégis: volt mindig egy nagy vágyam: a falu tiszta levegője. A hasznos növények, a jóságos állatok, a madárvilág vonzottak. 76-ban csak azért mentem be, hogy egy nagy ügyet átsegítsek a holtponton. Csodával határos módon lett készen az épület. Készen a használatra. Tenni való még lesz ott sok. Az irigység azt sugallta nekik, hogy meggazdagodom. Félreálltam az útból. Rágalmuk nem szűnik. Nem nyughatnak. Legyen nekik. Azt gondolom, szépen visszavonulok. Megvárom, míg koromat elértem, hogy nyugdíjat kapjak. Mert nem kérem. Nem hiszem el – talán csak én? – hogy betegség gyötör. Hazudnom nem szabad. Majd csak megélek.” A levél végén írja, hogy örül annak, hogy látta a címzett szép templomát, megismerhette a terveit, sok-sok örömet kíván a címzettek „a régi szeretettel”.

1979. június 21. Feljegyzés.⁸⁴⁷ Elmondja, hogy már a hónap elejétől foglalkoztatta az a gondolat, hogy hogyan építhetnék fel az új tasnádi templomot. Járt is ez ügyben egyszer Szatmáron, és kimentek „a hegyre” is, miként írja, hogy elérjék, hogy egy hölgynek a földjét a kántor megkaphassa, és arra építhessenek. Közben egyházi ünnepek voltak és elmaradtak a további lépések. Végül elment Nagyváradra, ahol dr. Hosszú püspöki helynökkel beszélt. Ő közölte vele a szomorú hírt, mely szerint nem maradhat többet Tasnádon, mert, ahogy fogalmaz, az állam nem engedi. A helynök azt tanácsolta neki, hogy menjen Mindszentre. Ő ezt határozottan elutasította, mert bár szívesen fogadták ott őt, amikor elhagyta őket, megsértődtek, és egyik sem ment segíteni neki költözni, ezért nem mehet vissza. A püspöki helynök az elmondása szerint azzal vádolta őt, Mihályt, hogy támadta a híveit, majd meg-

⁸⁴⁷ 0746. sz. irat

próbálta meggyőzni arról, hogy pihenésre van szüksége, mert megviselte a sors. Próbálta legalább egy évről meggyőzni. Ő nem fogadta el. De aztán jött egy másik látogató, és ő elbúcsúzott. A helynök arra kérte, hogy jöjjön még be. Ő leírja, hogy magában azt érezte, hogy „ide többé nem igen”. Otthon a húgai vártak rá. Elmondta nekik a helyzetét. Megállapították, hogy szerencsére van háza, ahová visszavonulhat. A következő napokban elmesélte Drágos inspektornak is a helyzetét. Józan volt, teszi hozzá, nem kételkedhet a szavaiban, de ő azt válaszolta, hogy nem érti a helyzetet. Később felhívta őt a püspöki helynök „távbeszélőn” – ezt a szót használja. Azt ajánlotta neki, hogy legyen az üres kapucinus templom papja, de Mihály ezt azzal utasította el, hogy nem vágyik városra. Ezután az Arad megyei Bélt ajánlotta, de ő ezt sem fogadta el. Azt válaszolta, hogy nem kéri a nyugdíjaztatását, de félreáll. Erre a helynök „felcsattant”, ahogy írja, és Mihály hozzáteszi: „de azzal maradt”. Utána gondolkodott az ajánlatokon. Az első valójában egy titulus az elvonulásra, és elfogadható. De őt az érdekelte, hogy mi az oka annak, hogy félre akarják állítani. Egyetlen választ tudott elképzelni: Szatmár – ennyit ír. Majd tovább fűzi gondolatmenetet. Nem szeretne Zilahon egyedül maradni, ahol, mint írja, kevés is a hely két család számára. Az a terve született, hogy építsenek még két szobát a konyha oldalára a zilahi háznál. Bár hozzáteszi, hogy a város nem akarja engedélyezni a bővítést. De rögtön tovább szövögeti az elképzelését. Szeretné ugyanis, hogy „kis barátját” tanítsa, és úgy látja, hogy most lehetősége nyílik az ő „kiművelésére”. Ha egyedül lesz majd, órákat ad. Németet, angolt, franciát, románt. „Elvben” már be is rendezte a két szobát, írja, majd elcsodálkozik saját magán, azon, hogy milyen gyorsan tud alkalmazkodni az új helyzetekhez.

(1979. június) Feljegyzés.⁸⁴⁸ Címe: Egy névnek került igazi gazdája. Elmond egy történetet, amely kora tavasszal történt. Felkereste őt az egyházközség pénztárosa, akire az elődje felhívta a figyelmét, és ezért ő nem kereste eddig a társaságát. Az illető elmondta, hogy régen az oltár

⁸⁴⁸ 1651. sz. irat

előtt tartották az esküvőket, és azt szeretné, ha továbbra is úgy lenne. Kifejtette, hogy az ő fiának lesz az esküvője, és azt úgy szeretnék, ahogy régen volt. Ő nemet mondott. Az illető azt válaszolta erre, hogy akkor majd tesznek róla. Ő azt feltételezi, hogy az illetőnek voltak barátai, akik útra keltek és bepanaszolták őt dr. Hosszú Lászlónál. Amikor ő felkereste Hosszú Lászlót, az közölte vele, hogy nem maradhat Tasnádon. Ő azonnal tudta, hogy honnan fúj a szél: a kántor, a harangozó felesége, a román kedves nővér, akinek a neve nem jutott eszébe, valami Spitz... aztán eszébe jutott: Spicli, és úgy érezte, ez az igazi neve.

(1979. június vége) Az ordináriushoz írt levél.⁸⁴⁹ Ismét nála járt Dragos inspektor, akinek megemlítette, hogy el kell mennie. Ő azt mondta, hogy Mihály eddig is mindszei pap volt és ott lakott (valószínűleg Tasnádon), miért nem láthatná el továbbra is a szolgálatát, mint eddig ellátta. Ő a maga részéről leírja, hogy mit nem ért. Fontos ez a rész, mert itt írja le azon melegében a döntését, ezért érdemes idézni: „Sipos Ferencet bántja, hogy nem tudta megvalósítani a szándékát, hogy nyugdíjba küldjön? Nem tud senki az érdekekben egy határozott szót mondani. Kifejtetted véletl(en) beszélgetésünk alkalmával: hogy nem húzhat(sz) ujjat Szatmárral. Egy igazságos ügyben sem lehet szót szólni? Vagy talán máshonnan fúj a szél? Innen Tasnádról? Nem égetem a körvillanyt a főoltáron. El tettem a baldachint. (...) szavára tettem el. Szabályosan miséztem, mert a székhez is elmegyek? Talányok ezek előttem. Kár is vele foglalkozni. Elmondom, miért nem mehetek Mindszentre. Ha nem maradhatok, nem kérem a nyugdíjazásomat sem. Más pályát választok. Rényiék börtönöm után szerették volna ezt látni. Jó munkás kezem van a napszámos munkára. És végül azt sajnálom, hogy elakarják hitetni velem, hogy megviselt idegzetű ember vagyok. Fáradt sosem voltam, aludni nagyon jól tudok. Orvosságokkal nem éltem. Orvoshoz vizsgálgyógyében jártam. De, ha nem kell a munkámhoz

⁸⁴⁹ 1601. sz. irat

kocsi, hajtási engedélyre sem lesz szükségem. És végül nagyon sajnálom, hogy nem is tudtam róla, már ki is volt jelölve az utódom.”

Ebben a levélben két magyarázatot is felvet azzal kapcsolatban, hogy el kell mennie Tasnádról. Az egyik szerint a szatmári előljárójának lehetett ez a kérése, a másik szerint a helyi híveinek panasza miatt helyezik el. Lehet látni, hogy itt még maga sem tudja, melyiket higgye. Az előző két feljegyzésében hol az egyiket, hol a másikat említi, mint magyarázatot az elmozdítására. Egyébként 63 éves, nyugdíj előtt áll, amikor kijelenti, hogy „más pályát” választ és napszámossá válik.

(1979) Feljegyzés.⁸⁵⁰ Elmesél egy történetet, amely Tasnádon történt. Egy napon felkereste őt egy cigány asszony azzal a kéréssel, hogy keresztelje meg a gyermekét. Az asszony a szomszéd faluból való volt, a férje volt tasnádi. Mihály megkérdezte tőle, hogy milyen vallású, hiszen még nem látta őt. Az asszony azt válaszolta, hogy nem tudja. Mihály rákérdezett, hogy vajon református-e, mert abban a faluban reformátusok laknak, mire az asszony azt válaszolta, hogy igen, ő református. Mihály elmagyarázta neki, hogy ő nem keresztelheti meg a gyereket. Az asszony azzal érvelt, hogy pedig már elő van készítve minden, étel, ital a vendégeknek, ám a református pap nem tud keresztelni, mert temetésre kell mennie, ugyanis meghalt a néptanács elnöke. Mihály elutasította, és az asszony átkozódva elment. Másnap számonkérte őt a kántora, hogy miért nem keresztelte meg a gyereket. Mihály ekkor a magyar püspöki kar döntésére hivatkozott, amely tiltja ilyen esetekben a keresztelést, mire az illető azt válaszolta, hogy „itt nem vagyunk Magyarországon”. Mihály a feljegyzésben hosszan fejtegeti, hogy ettől még érvényesek a döntéseik itt is, majd levonja a következtetést, amelyet hangosan mondott a kántornak: „Ebben az egyházközségben sok ostoba emberrel találkoztam amióta itt dolgozom – mondottam határozottan és kissé ingerülten – De ezek között a kántor a legnagyobb ostoba.” Azzal zárja a feljegyzést, hogy számított arra, hogy ezt nem nyeli le szó nélkül.

⁸⁵⁰ 1648., 1649. sz. irat

Az utolsó megjegyzéssel arra utal, hogy felmerült benne: esetleg a helyiek panaszkodása miatt mozdították el Tasnádról. Ehhez a magyarázathoz gyűjti a történeteket.

1799. július 11. Feri levele Tyukodi Mihály prelátus úrhoz, Zilahra.⁸⁵¹ Azt írja, hogy sokan együtt éreztek a címzettel. Ő tudta, amit sokan nem, hogy az inspektor azért nem nevezhette ki őt Tasnádra, mert az ordinárius nem kérte ezt, tehát „csak a mindszeni maradt érvényben”. Az elköltözéssel kapcsolatban kéri, hogy nézze át a holmijait, mert ő biztos abban, hogy nem Mihály csomagolt. Felsorolja, hogy miket keres, amelyeket feltételezése szerint a címzett vihett el, miközben ő valaki másnak hagyta hátra. Köztük ilyenek, mint motorosruha, motorhoz oldaltáska, kesztyű, hátizsák stb. Azt is írja, hogy ő azért kellett februárban és márciusban ott felvegyen fizetést, mert oda, ahol most van, csak kihelyezése volt. Hozzáteszi, hogy Tasnád azért nem volt olyan szegény, hogy adóssága legyen. Ő két papot fizetett és kántort is, és mindig volt pénzüik. A plébánia befejezési munkálatai is ki voltak fizetve, és mégis azt hallotta, hogy a címzett elküldte a munkásokat. Végül leírja, hogy bár azt válaszolta a címzett kérdésére, hogy nem haragszik rá, amiért bement a plébániájára, azért megjegyzi, hogy a címzett „mindenkit kurtán-furcsán” megsértegetett ezen alkalommal. Ezek után kifogásait is felsorolja: nem lehetett bejutni a plébániára, Mihály a templomban a liturgia alatt szólt rá a hívekre és utasította rendre őket, megzavarva az imádkozást, a reformokat nem magyarázta meg, hanem erőszakkal akarta bevezetni, a gyengéket nem karolta fel, hanem kiűzni akarta – itt zárójelben megjegyzi, hogy a cigányokra gondol. Végül így zárja a gondolatmenetet: „El kell gondolkozni rajta, hogy Te nem voltál az oka annak, hogy a legtöbb helyen (Bélteken is) félreértettek? Az emberek nem látják meg benned az Úr Jézus szolgáját?” Ezt követően felsorolja annak előnyeit, ha a címzett Mindszentre menne. Zárásként bocsánatot kér, amiért őszinte volt, de azt írja, hogy csak így érdemes megszólalni.

⁸⁵¹ 070. sz. irat

1979. augusztus 7. Feljegyzés.⁸⁵² Elmondja, hogy arra gondol, hogy könyvet ír, azonban kissé a közepétől kezdi a gondolatot, így: „A gondolatom az, hogy tulajdonképpen csak rendeznem kell sok eddigi élményemet. Hiszen írtam szinte mindenütt. Gyerekkorom és diákkorom lelkemben rögzítve kikíváncozott már régen. Most lesz alkalmam vele alaposan foglalkoznom. Mit mondjak a húszéveskorról? Naplókban rögzítve szinte minden napja. Vannak határvései, vannak teleírt lapjai a harmincas éveknél is. A negyvenesek lesznek a gyönyörű fejezet. Talán könyv? Hiszen művészet ez: a kicsit színesen előtárni. Hátha még vannak nagy dolgok is. Azokat mennyire lehet színesen feltálni. Cresceat oratio! Jöhet Bétek! És Szatmár. Mindenüvé bele kell vinni a fő gondolatot: áldozatot hozni az újért annak kell, aki él-hal ezért. Próbáljunk meg mindig azzal élni és megnyilvánulni, ami lelkünkben van.” Új gondolata támadt itt: hiszen van neki egy gépe, amelyet felhasználhat sokszorosításra, és amellyel „Szt. vagy Uramat” gyárthatna. Csak nyomdafesték kell a gépbe meg stencil. Nincs benne törvénytelen, mondja gyorsan. Misztótfalusi Kis Miklós adta rá a példát, aki mindenét arra fordította, hogy legyen nyomtatás. Itt újabb gondolata támad: „mi annyira leszoktunk az olvasásról, hogy félünk attól, ha igazságot leírva látunk. A szó elröppen – az Írásnak súlya nyomja a lelkünket! És ettől félünk, mert az ilyesmi kikököntene a megszokottból. Vagy talán fénymásolással lehetne szebben operálni?” Itt témát vált, utolsó gondolatként említi, hogy nővére tanácsolta: távolodjon el a bétekiektől. És itt nem a településre gondol, mert így folytatja: „A válaszem az volt, hogy ebbe ne szóljanak bele. Most még hozzáteszem: lehet a gyermeket, az unokát elszakítani? Nemcsak vérségi kapcsolatok vannak. A lelkiek még mélyebbek lehetnek. Mert az előbbieket a természetes törvényeken nyugszanak. Az utóbbiak a kegyelem gyümölcsei.”

Úgy tűnik, mintha augusztus első napjaiban azon töprengene, hogy mivel is foglalkozzon a közeljövőben. A bizonytalanná vált élethelyzetében keres új elfoglaltságot magának.

⁸⁵² 1612. sz. irat

1979. augusztus 7. Feljegyzés.⁸⁵³ Arról a tervéről ír, hogy megírja a „Kr. történetét” meg a sajátját. A címe is megvan: A kettős templom árnyékában. Délelőtt a napon sütkérezve részletezte, a munka gerincét megformálta évekre lebontva, a bennük lezajlott eseményekre kitérve, de persze csak vázlatosan, teszi hozzá. Közben pedig a lelkében csengett egy tegnap hallott vers, Lévay József Mikes című verse, és annak is egy sora, „az, hogy egyedül, egyedül a bujdosók közül nagy Törökországban”. Elővette a könyveit, hogy megtudjon többet Lévay Józsefről, majd elkezdte memorizálni a verset. Idézi a kedvenc sorait: „Magános fa vagyok, melyre villám szakad, Melyet vihar tördel, de legalább szabad Levegővel élhet.” Egy másik címet is feljegyez: Templomok rabságában. És elkezdí sorolni azokat a városokat, amelyekben élt az idők során. Azzal zárja a feljegyzést, hogy ezek a gondolatok a patak partján születtek, és születnek majd még, miközben hallgatja a patak csobogását.

1979. augusztus 7. Feljegyzés.⁸⁵⁴ Kockás lapon kézzel készített vázlat. A könyvének tervezett vázlata, a címe: A kettős templom árnyékában. Fejezetcím: Kr. 10 éve. Alatta: Távoli előkészület. Itt az egyes évszámokat sorolja egymás alá 42-től kezdődően:

„42 – 43 Attila – Kerecsendiék

44

48 erdő mélyén

49

50

51

52 ostya!

53

55

66 Vili –

67 – „– aug. 16

⁸⁵³ 1614. sz. irat

⁸⁵⁴ 1613. sz. irat

68 aug 12
a fénykép a piac előtt!!!
szép karácsony
69 – febr. 5
70”

Ennyit írt le az elképzelt könyvéről.

Az egyes évszámok mellé akarta odaírni a fontosabb eseményeket. A szövegben a Kr. rövidítés valószínűleg Kristófit jelöli, azaz Kristóf és az ő történetét akarta megírni, amelyben a saját élete 1942-től kezdődően távoli előkézűletként szerepelt volna abhoz a tíz évhez, amely azóta telt el, mióta Kristóf megszületett.

1979. augusztus 13. Mihály levele egy gyógyszerészhez, Zilahon keltezi, a címe: „Baráti kérés (...) gyógyszerész úrhoz”.⁸⁵⁵ A levélíró arra hivatkozik, hogy ő „számkivetett”, ezért arra kéri a címzettet, hogy keresse fel Sipos ordinárius urat, mert az ordinárius meg van győződve arról, hogy ő, a levélíró „Bélteken sok rosszat, sőt csakis rosszat” tett. Ezt követően felsorol pár olyan eseményt, amelyet nézete szerint az ordinárius rossznak talál, és melléje írja a saját magyarázatát. Az első az, hogy 1970-ben engedély nélkül újtották fel a templomot. A magyarázata az, hogy engedéllyel tízszer annyiba került volna, és ez az árvíz évében volt. Amint írja, „olyan szegény a nép, hogy minden lejt, amit nem kérünk el tőle, a népnek nyújtott támogatásnak kell tekinteni”. Ugyanez történt a fűtés bevezetése és a talapzatra letett mozaik esetében is. Az orgona kicserélésére sem kért engedélyt, magyarázata szerint azért, mert utolsó pillanatban sikerült megkapnia. Véleménye szerint ez nyereség a templom számára. Hozzáteszi, hogy „mindez idő alatt olyan tömegben jártak templomba, hogy jobbat kívánni sem lehet”. Mindezt két okra vezeti vissza. Az egyik az, hogy „sokan igazságtalannak tartják, hogy a padokat közös használatra adtuk át” – ehhez magyarázatként aláhúzva hozzáteszi, hogy „ez az egyház mai előírása”. A másik ok az lenne, hogy nem volt hajlandó engedélyezni a havi egy

⁸⁵⁵ 086. sz. irat

német nyelvű misét, amelyet egyes hívei kértek volt. Továbbá említi az ákosi eseményeket is, pontosabban azt, hogy megpróbálta megoldani az ottani reformátusokkal a közös templomhasználatot, ami egyes híveknek nem tetszett. Azzal zárja, hogy kéri a címzettet, fejtse ki az ordinárius előtt, hogy igazságtalanság az, ami vele történt, és kérje meg arra, hogy revidiálja álláspontját, hogy „szűnjék meg az igazságtalanság” vele szemben.

Ebből a szövegből tudjuk meg azt, hogy már korábban is engedély nélkül végezte a temploma felújítását és az orgona vásárlását is, nem a szatmári az első ebben a sorban. Egy kisebb faluban azonban ezt nem sokan vették észre, egy megyeközpontban azonban már más volt a helyzet, ott megbírságoták ezért.

1979. augusztus 14. Paptársának levele, Herkulesfürdőről küldte.⁸⁵⁶ Együttérzéséről biztosítja Mihályt és azt írja, hogy azonnal pattant volna vonatra, hogy elmenjen Szatmárra és a segítségére legyen, de sajnos olyan kellemetlenségei vannak, amelyek miatt nem hagyhatja el a várost. Mihelyst megteheti, azonnal elmegy, de nem tudja, mikor kerülhet erre sor. Kitér arra, hogy óriási dolog templomot építeni, majd hozzáteszi: „Papi jellemed és életed is úgy áll a hívek és a papság előtt, mint eszménykép.” Azonban, teszi hozzá, szerény véleménye szerint Mihály túl radikális volt a reformok bevezetésével, és ez nem kis zavart okozott, hiszen mi nem tartunk ott, ahol a németek meg a franciák, mondja. Helyében ő elvállalná a váradí kapucinus templomot. Ne az ósdi falakat nézze, vagy a rideg és számára idegen papokat, hanem azt a sok jót, amit ott tehet. Azzal búcsúzik, hogy csak személyesen lehet ezeket a dolgokat elintézni, és ő most erre képtelen. Majd, ha többet tud magáról mondani, akkor meg fogja érteni Mihály a helyzetét. Ezt írja búcsúzásul: „Paxollak a régi tisztelet és nagyrabecsülés szellemében.” A levél mellett van a borítékja is.⁸⁵⁷

Valószínűleg segítséget kért a levél írójától is Mihály a saját helyzetét illetően, arra válaszolja a levélíró, hogy szívesen ment volna, hogy segítsen, de nem tud.

⁸⁵⁶ 1619. sz. irat

⁸⁵⁷ 1618. sz. irat

1979. augusztus 27. Nővérének írt levél.⁸⁵⁸ A nővére utolsó leveléből úgy tűnt számára, hogy arra akarja rávenni, hogy adja el az autóját a rokonainak. Ő ezt határozottan elutasítja. Elmondja azt is, hogy a rokonai nyugtalanították Ibolyát, ez volt az egyetlen oka annak, hogy Ibolya Nagykárolyba költözött, amikor vele elcserélte a lakást. Úgy tűnik, hogy ezek a rokonok akarják megvásárolni az autóját. Sajnálja azt is, hogy bennük az az érzés él, mintha ő az autót Kristófnak szánta volna. Kijelenti, hogy a velük való kapcsolata nem lejekre épült és épül. Őneki Kristóf az elmúlt tíz évben ezer lejébe sem került, az apja viszont rengeteget dolgozott, amikor újjáépítették a templomot. Ő azt meg is fizette neki. Ezen felül ő annyit foglalkozott a gyerekekkel, hogy ők csekélységnek tartották azt, hogy vasárnap egy húslevest és főzeléket mindig neki is juttattak. Ami pedig a saját családja iránti kötelességét illeti: ő nem adósa senkinek, és azt kívánja, hogy ne szoruljon senkinek a támogatására. Amikor mások rászorultak, nem zárkózott el előlük, de ő nem vár el senkitől semmit. Továbbá kéri, hogy ne beszéljék be maguknak azt, hogy azért alakult így az ő sorsa, mert nem volt senki mellette, mert ez hála Istennek nem így volt. Ha egy kis helyen lenne, ott kevés irodai munka lenne, és főzésért nem kell valakit maga mellett tartania. Ami pedig a jövőjét illeti, az a kilátása, hogy nántúii pap lesz. Erre már akkor gondolt, amikor Szatmáron kijelentette, hogy csak három évig marad ott. Most az lesz tehát esedékes, mondja, és ezzel búcsúzik.

Nincs ezen a szövegen kívül egyéb írásos nyoma annak, hogy esedékes lett volna a nántúii szolgálata.

1979. augusztus 29. Paptársának kézzel írott levele, Szatmáron keltezte.⁸⁵⁹ Azzal kezd, hogy a címzett levelét megkapta, kérésének megfelelően ügyében eljár. Ezt követően ismerteti azt, amit az ordinárius mondott. Elsőként elmondja azt, hogy amit a címzett kér, azt nem lehet megvalósítani, az ordinárius válasza tehát negatív, nem óhajtja a

⁸⁵⁸ 1617. sz. irat

⁸⁵⁹ 099. sz. irat

címzettet oda. Ezután majdnem három oldalon keresztül sorolja mind-azt, amit az ordinárius felró a címzettnek. A címzett egész működése alatt mellőzte a központot, plébániája külön egyházmegye volt, és ezzel rossz példát mutatott a fiatalabbaknak. Híveit folyton zaklatta, újjátásával felhábortott szinte mindenkit. Továbbá azokat a papokat, akik helyeselték a tetteit, magasztalta, ám azokat, akik nem ezt tették, megbélyegezte. Szervezte a papokat a központ ellen, pedig a központ tenyerén hordta: kitüntette, legjobb helyekre igyekezett tenni őt, és mindent lenyelt részéről. Ezután elmondja, hogy nehezményezik azt is, hogy az eseményeket ferdítve mondja el, vélt dolgokat mint igazságokat terjeszt. De talán a legsúlyosabb az, hogy nem tanul az eseményekből. És itt visszatér a templom felújítására és a szószék eltávolítására, példákat hoz arra, hogy máshol, külföldön is megtartották a szószéket. Hozzáteszi, hogy „nem lehet örökös harcban és veszekedésben élni”, majd így folytatja: „Életed biztosítva van, nagyváradi egyházmegyében több helyet is felajánlottak. Ha akarsz dolgozni, dolgozhatsz. Márton püspök úr becsül. Kérj tőle helyet, ha Várad nem tetszene. Ha nem akarsz dolgozni, mehetsz nyugdíjba. Kenyeredet, életlehetőségedet nem veszik el.” Azzal zárja ezt a részt, hogy „ezeket lényegileg a kormányzó úr mondta. Ha akarsz még többet hallani, látogasd meg.” Ezek után reagál a neki írt levélre is. Az a véleménye róla, hogy a hangvétele nem kemény, hanem igazságtalan volt. Az átvételkor írt levelét megmutatta másoknak is, hiszen az nekik is szólt. A levélíró kiemeli azt, hogy a hivatalos egyházi vezetőség kérésére mentek el Mihályhoz, és hozzáteszi, hogy „a plébánia átadása egyházi törvény”. Minden hivatalt át kell adni, mondja, és aki átveszi, „az még nem szolgálalkú senki”. A levél utolsó részében azt írja, hogy valaki, aki a címzett közelében dolgozik, azt mondta, hogy a címzett beteg, de nem tudja, és nem is akarja elhinni. Ő, a levélíró úgy tudja, hogy többen így gondolják. Ezután a jurisdikcióról ír és az ordinárius kinevezéséről, amelyet Róma jóváhagyott, és ezt Mihály a jóváhagyás után 12 évvel támadta meg, a levélíró megfogalmazása szerint „mert nem tette azt, amit te akartál”. A levél zárásaként azt ajánlja a címzettnek, hogy fogadja el a váradi egyházmegyében aján-

lott feladatot, és „később még minden alakulhat másképp is”. Majd a végén hozzáteszi: „Tanulj az eseményekből.”

Feltehetően szolgálati helyre vonatkozhatott Tyukodi Mihály kérése, amelyet az ordinárius olyan kategorikusan elutasított azzal, hogy „nem óhajt ide”, ez alatt az egyházmegyét értve.

(1979. augusztus 29. után) Datálatlan levéltöredék meg nem nevezett paptársához, valószínűleg válasz az 1979. augusztus 29-i levélre.⁸⁶⁰ Nem akarja sokáig kétségben hagyni a címzettet, mondja, ezért azonnal jelzi, nem is fontolja meg az ajánlatát. Először is azt kifogásolja, hogy egyáltalán tanácsol neki ilyet (nem fejt ki, micsodát). Kifogását így fogalmazza meg: „Ott a magas kilátásban megláttok valamit velem kapcsolatban és azt kívánjátok, hogy tegyem, amit kértek. Ahogy viszanézek az évekre, azt látom, hogy én nem tettem ilyesmit Veletek. Szégyellném magamat, hogy másnak szabad elhatározását gátolom.” Ezt elvben gondolja így, mondja, mert konkrétumokra térve biztosítja a címzettet arról, hogy nem kell őt eltartaniuk: „Kértem egy lejt valaha valakitől évtizedek óta? Ezt fordítva nem lehet igaz. Amikor majd nem (l)esz miből élnem, akkor is más megoldást keresek, minthogy Tőletek kérjek.” Egy üres sor után a levél záró részéből kiderül, hogy a címzett az ordinárius ismerőse lehetett, mert így fogalmaz: „Azt sem vetem a szemedre, hogy Sipos úrral való találkozásod alkalmával azt kérted, hogy nyugdíjazzon. Neki nagy öröm volt ezt hallania. De én erre nem kértelek és ezt nem fogadom el. A mi nyugdíjunkt papok adják össze. Nem akarom, hogy (hiányzó szó, talán: más?) pénzén tartsanak, mint őt tartják.” A lap túloldalán egy hivatalos meghívó olvasható fénymásolatban román és német nyelven, amelyben Ruth Vogelweier 1979-ben meghívja Nyugat-Németországba Tyukodi Mihályt.

Úgy tűnik, hogy Mihály ekkor még bízik abban, hogy még megteheti, hogy nem fogadja el a nyugdíjazását. A levelet dübösen írta. A kölcsönzéssel kapcsolatos megjegyzése kissé zavaros: azt akarja hangsúlyozni, hogy nem szorul a címzett által képviselt intézmény segítségére. Azt írja, hogy a nyugdíjat nem akarja

⁸⁶⁰ 064. sz. irat

elfogadni, mert nem akar a papok által „összeadott” pénzen élni. Kiderül az is, hogy ebben a pillanatban úgy véli, hogy a címzettet javasolta, hogy őt nyugdíjazzák.

1979. augusztus 30. Feljegyzés.⁸⁶¹ Beszámol az előző hetekről. Azzal indít, hogy ez a lap különös jelentőségű lesz a többi között. Augusztus 15-én megjelentek a fiúk nála, egy jó fél hetet eltöltöttek ott, tanultak, sakkoztak. Kornél is meggyőződött arról, mondja, hogy vele, Mihállyal lenni jó. Kristófnak nehezebb volt az élet, mert gyötörte a honvágy, még muzsikálni sem volt kedve. Szent István napján aztán hazaindította őket vonattal, azzal a biztatással, hogy nemsokára találkoznak. Ő egyedül szeretett volna lenni. Estére megjött Ibolya. Vele feszült a helyzete, mert nem tudnak megegyezni egy ház örökösödési részét illetően. Ibolya nem tudott nemet mondani a gyerekének, ezért hozzá jött, de Mihály kitartott az álláspontja mellett. Végül abban egyeztek meg, hogy Mihály igyekszik elmenni (Zilahról), Ibolya pedig visszatér oda, és reméli, hogy békét fognak hagyni neki. Témát vált, lélekből megünnepelte augusztus 22-én, megjegyzi, hogy minden évben átéli az 1924. évi tragédiát. Délután megjöttek Schneiderék egy kosár szőlővel, amely az őáltala ültetett szőlősből származott. És elindultak együtt a tengerre autóval. Segesváron ő a kocsiban aludt, míg a család az egyetlen szobában pihent. Másnap keresték Petőfi emlékművét, de nem találták meg, olyan jeltelen, mondja. Délre Szinaján voltak, estére a tengeren. Megtalálták a családot és letelepedtek. Szép napot töltöttek ott, a gyerekek fürödtek. Másnap indultak haza. Fogarason, míg szállást kerestek, megtudták, hogy van egy rövidebb út is hazafele. Végül eljutottak Nyárádtőre, ahol Mihály misézett is, és megjegyzi, hogy nagyon szép a templom. Vasárnap estére otthon voltak. Meghatónak nevezi az utolsó félórát az autóban. Úgy érezték, hogy immár összeforrtak, a kapcsolataik a jövőben összetartják őket. Otthon újra beszélgetett Ibolyával a lakás kérdéséről. Ő, Mihály elhatározta, hogy rendbe hozza a gyöngyi házat és odaköltözik, Ibolya meg vissza Zilah-

⁸⁶¹ 1610. sz. irat

ra. Közben meglátogatta őt négy paptársa, akikkel nagyszerű órákat töltöttek együtt. A szatmáriak lelkéből kiérezte Mihály, hogy vágnak vele lenni. Befutott Angéla is, épp időben, megvacsoráztak. Egyik paptársa beszámolt arról, hogy Krakóban járt a pápánál, koncelebrált a pápával. Mihály számára élmény volt hallgatni az elbeszélését. Másnap reggel ugyanez a paptársa az ő ügyéről elmondta, hogy a püspök (itt valószínűleg Márton Áronról van szó) nagyon aggódik Mihályért. A paptársa azt is mondta, hogy majd megnyugtatta az ordináriust, hogy valóban a püspök levelét tartja a kezében – úgy tűnik innen, hogy ezt eredetileg az ordinárius nem hitte el. A paptársa azt is javasolta, hogy az ordináriust tüntessék ki, Mihály ezen háborog egy keveset. Azt írja: „Ha nem tudnám, hogy mi van mögötte, azt gondolnám, engem akarnak figyelmeztetni.” Mihály ekkor megkérte őt, hogy álljon ki mellette, hogy kaphasson Szatmáron helyet. Majd elmentek a látogatói. Míg a nővérével beszélgetett, megszólalt a telefon. „H. dr.” (valószínűleg a nagyváradi ordinárius) akart eljönni hozzá, hogy beszéljen vele. Azt válaszolta neki, hogy majd ő bemegy csütörtökön. Ám utána Angéla elment, és ő töprengeni kezdett, hogy megjátssza, hogy nem megy be – ezek az ő szavai. Elkészített egy szöveget, amelyet a „távbeszélőn” bemond, hogy időt nyerjen, és egyben sejtesse a véleményét az ügyről. A szöveg így hangzott: „Az irodából villámcsapás rombolt szét valamit a lelkemben és véresre sebezte azt. Amikor érkező utódom elől elvonultam, hogy a magány csendje enyhülést adjon, egy rám gyanakvással leselkedő valaki utánam dobott válaszlevelével – amelyből csak pár mondatot olvastam el – nemcsak előtte szinte ismeretlen múltamra, de profétai látomásával még jövőmre is mocskot hányt.” Itt kijelenti, hogy nem ment el a megbeszélésre, mert nem akarta, hogy feltépődjének a sebek. Az ügyét most is meg lehetne oldani az ő megkérdezése nélkül. Ő inkább más módon vállal sebeket az élettől. Aztán reggel ébredés után arra gondolt, hogy nem lenne szabad elszalasztania az alkalmat, hogy a fentebb is említett látogató paptársa jelenlétében beszéljen a szatmári ordináriussal. El kell mennie tehát Szatmárra. Felhívott valakit és megkérte, hogy vigye el őt. Életbevágó fontosságú a nap, amelyet megél, ezzel zárja a feljegyzést. A szöveghez később, szeptember 2-án

írt kiegészítést. Nem lett semmi az utazásából, mert a sofőre nem ment el. Ő betelefonált, és kérte, hogy a paptársa, aki nála látogatóban volt, hívja fel őt. Az fel is hívta, és elmondta, hogy az ordinárius hajthatatlan: „Csak Váradon enged élni.” Mihály megkérte őt, hogy tegyen erről jelentést a püspöknek. Hétfőn tesz majd jelentést erről is. Közben megérkezett Beliczay válasza, amely Mihály szerint eszetlenségeket állít pl. a kántor elmozdításával kapcsolatban, meg azt, hogy ő nem volt indulgens. Ő megírta már a válaszát. Úgy véli, hogy nagyon messze állnak egymástól a nézeteik. Zárásul megjegyzi, hogy ma van az édesapja születésnapja. A második oldalának több másolata van.⁸⁶²

1979. szeptember 3. Mihály levele Bélának.⁸⁶³ A 23-, 24-, 25- és 26-i lapjait megkapta. Visszaigazolja, hogy ő most a megyeszékhelyen lakik, ahol nagy átalakulás megy végbe, szépül és nagyobb lesz (a templom, ezt nem teszi hozzá). Keresett fényképet magáról, hogy küldhessen, de nem talált. Majd küldeni fog. 25 év telt el azóta, hogy elváltak. Egyszer meglátogatta volt azt a helyet, ahol a napjaikat együtt töltötték. Már nincs meg, már máshol dolgoznak azok, akik más irányba terelik a vizet. A napokban volt a Fekete-tengeren egy családdal. Itt egy újabb kis részben elmondja, hogy ez a család mennyire közel áll hozzá. A kisebbik fiút ő keresztelte, szinte nála nevelkedett, és ő a fiú egyetlen barátja. Velük volt a tengeren. Szinte alig van nap, hogy ne gondoljon rájuk. A kicsi fiú el sem tudja képzelni az életét nélküle, mondja. Említi, hogy szőlőt telepített, amely most termett először. A levél vége felé azt írja, hogy nem érti, miért ne jöhetne Béla haza, majd azt is, hogy nemrég kézbe vette a régi leveleket, amelyeket váltottak. Itt megáll, szeretné, ha a címzett is írna, belső életéről is, nem csak az utazásairól.

1979. szeptember 3. Sipos Ferenc ordinárius hivatalos levele Mihályhoz.⁸⁶⁴ Elmondja, hogy megkérdezte a váradi vikáriust, mi a szán-

⁸⁶² 1653. sz. irat

⁸⁶³ 1594. sz. irat

⁸⁶⁴ 1621. sz. irat

déka Mihállal. Ő azt felelte, hogy az Ady Endre település plébániáját szeptember 1-től megüresedettnek nyilváníja, és átmenetileg Tasnád fogja ellátni. A másik két helyre bármikor megszerzi Mihály számára a működési engedélyt. Ami a Szatmárra való visszatérését illeti, Sipos Ferenc azt írja, hogy csak azt tudja mondani, amit személyesen is elmondott már – ám ezt itt nem fejt ki. Ezért el is küldték a Mihály iratait a nyugdíjintézetnek. Azzal zárja a levelét, hogy a nyugdíjat a munkavállalás esetén felfüggesztik.

A levél alapján tehát Mihály választhatta volna a két váradi egyházmegyében felajánlott helyet, vagy választhatta azt, hogy nyugdíjba megy. Nem választhatta viszont azt, hogy a szatmári egyházmegyében kap feladatot.

1979. szeptember 20. Béla levele.⁸⁶⁵ Nagy örömmel vette kézhez a Mihály szept. 3-i levelét, amelyben a jelek szerint egy fotó is volt. Ezen Mihály látszott, amint 1973-ban egy borospince előtt áll. Béla szerint pont úgy néz ki, ahogyan az emlékeiben tartja őt. De kérdezi, hogy miért írja, hogy 25 éve nem találkoztak, hiszen még 63-ban kétszer is viszontlátták egymást, fel is idézi a két alkalmat röviden. Kérdezi, hogy megkapta-e az augusztus végén küldött kis csomagját, majd azt is megkérdezi, vajon Mihály még dolgozik-e, vagy nyugdíjban van. Legnagyobb öröme az, hogy Mihálynak mégis kedve volna elmenni látogatóba hozzá. Hamarosan küldi a meghívót, és a levél további részében elmondja, hogy mit kell Mihálynak tennie azzal és a pénzzel, amelyet küldeni fog. Röviden mesél az életmódjukról. Felesége naponta áthajt a szomszédos városba, ahol dolgozik, és 17 órakor megy haza. Ő azonban csak átsétál a másik szobába, az irodájába, ahol heti 2-3 napot tölt munkával, illetve néha utaznia is kell. Mindezt láthatóan azért írja le, hogy biztosítsa Mihályt arról, hogy lenne ideje vele foglalkozni, ha ott lesz, illetve, ha utaznia kell, majd elviszi Mihályt is magával. Azt is elmondja, hogy ebben az évben csak a téli ünnepek idején utaznak el, Egyiptomba készülnek. Egyébként otthon vannak. Hétfvégén (kiemeli, hogy ott ez két szabadnapot jelent) néha távolabbra is elmennek láto-

⁸⁶⁵ 1620. sz. irat

gatóba, hétköznap a közelebbi ismerősöket keresi fel, vagy televíziót néznek, olvasnak. Hozzáteszi, hogy ez mind üresen hangzik, de ha az ember benne él a technika kellős közepében, akkor nincs is elég ideje arra, hogy mindenről tudomást szerezzen, amit írnak, csinálnak, mondanak, mutatnak, alkotnak, és azzal zárja a gondolatmenetet, hogy az ember folyton hozzátanul valamit. Várja a válaszlevelet.

Romániában ekkor a szombat munkanapnak számított, a levélíró ezt jól tudta, ezért emelte ki, hogy ott két nap a hétvége.

1979. szeptember 24. Egy Frankfurtban keltezett, Tyukodi Mihály nevére kiállított meghívólevél.⁸⁶⁶ A meghívót román nyelven írták meg, majd a szöveg alatt német nyelven, Frankfurtban hitelesítették.

A külföldre utazáskor előbb egy meghívólevelet kellett kapnia az állampolgárnak, és ennek birtokában kérhette az útlevel kibocsátását. Az útlevelet csak annak bocsátották ki, akinek az utazását engedélyezték. Egyébként fontos fordulópont ez a dátum Mihály életében. Ez az az időszak, amikor Mihály útkeresésben volt: 1978 végén elbocsátották az építkezéstől, 1979 első felében két helyre is kihelyezték, Mindszentre, majd Tasnádra, ám mindkét helyről távoznia kellett, mert nem kapott kinevezést. Ekkor merült fel a nyugdíjazása. Kérdés, hogy mi járt a fejében, amikor a meghívót kérte.

1979. szeptember 27. Paptársának, barátjának levele.⁸⁶⁷ Megkapta azt a képeslapot, amelyet Mihály pár éve megrendezett kirándulás után írt meg, de aztán megfélekedezett róla. A képeslap csak most került elő, és a jelek szerint Mihály el is küldte annak, akinek pár éve szánta. Megfogalmazza jókívánásait Mihály közelgő névnapja alkalmából. Tervezte, hogy meglátogatja a nyár folyamán, de nem sikerült, és most már nem is tudja ebben az évben. Volna egy javaslata: október második felében meglátogathatná őt Mihály. A főnöke Pestre utazik, és ő magára lesz, még házvezető sincs. Dobos főúr is beteg volt, epeömlés kínozta. Kint maradt a káplánja, valószínűleg ez is hozzájárult. Szatmáron kár-

⁸⁶⁶ 1905. sz. irat

⁸⁶⁷ 1603. sz. irat

örvendtek, meséli. Egyik ottani kollégájuk megtiltotta egy másiknak a német hittanórák tartását. Ilyenek vannak a 20. században, mondja. Ha vonattal menne Mihály, akkor ő elmegy érte kocsival az állomásra, csak írja meg, hogy mikor megy. Leghálásabb tanítványaként írja alá, és szeretettel várja.

A káplán kint maradt, írják a levélben. Ez azt jelenti, hogy külföldi utazás során úgy döntött, hogy nem tér hazá többet. Ez volt ebben az időben a külföldre költözés igen elterjedt módja, mivel a batóságok csak ritkán engedélyezték a kivándorlást.

1979. október 4. Angéla levele.⁸⁶⁸ Elintézte, amivel az öccse megbízta, nem mellékeli az iratokat, mert nagy paksaméta, majd odaadja. Szükséges még egy igazolás a helyi tanácstól arról, hogy a ház a község építkezési területén belül van – ennek a szövegezését románul írja le, és kéri, hogy ezt küldje el Mihály. Sajnálja, hogy nem volt ideje az edényeit is összecsomagolni, és így nem vihette egyszerre azokat is, és bútort sem vihett többet. De télre meglesznek a legszükségesebbek, és tavasszal megoldják a többit. Örül annak, hogy elment Mihályhoz. Megnyugvással gondol rá, mert az egy igazán Mihálynak való település. Megemlíti, hogy sok kiadás lesz még, és felajánlja a segítségét arra az esetre, ha az öccsének szüksége lenne rá. Ismételten kéri arra, hogy ne utasítsa el a nyugdíját. Szeretne még egyszer ellátogatni hozzá a tél állta előtt. Röviden vázolja a programját, és azzal zárja, hogy 22-én délelőtt tudna elmenni. Fel fogja hívni Ibolyát, mert érdekli a vizsga eredménye, őket is várja, hogy jöjjenek a holmikért. Most egyéb nem jut eszébe, ezért zárja a levelet.

1979. október 14. Angélanak írt levél.⁸⁶⁹ Megkapta Angéla levelét, amelyben jelzi, hogy megoldotta a villany-ügyet, megköszöni. Még nem kezdték el a bevezetését. A szobája festésre vár, már szépen szárad, mert szép idő van. Készen van a fürdőszoba és a kamra, követke-

⁸⁶⁸ 1605. sz. irat

⁸⁶⁹ 1604. sz. irat

zik a folyosó és az előszoba. A következő héten talán a vizet is bevezetik, és akkor fürdeni is lehet, egyelőre hiányzik még egy alkatrész. Köszöni, hogy menni szándékozik a nővére hozzá, de még ne tegye, előbb legyenek ott a dolgai. Még el kell hozza a kályhát, az öreg szekrényt, könyvespolcot, hordót, székeket, zsákokat, és sok egyebet, ami még kallódik. Most már lesz helye, hogy mindent elhelyezzen. A pénzügyi helyzetét is elmondja majd. Volt Zilahon egy hete. Még nem adta fel a reményt, hogy a régi könyvét (hajtási engedélyét) átírják. Csendes vasárnapja van, másnap kezdi a mester a munkát, és lesz segítsége is, a fiatalabb kurátor. Egy pár virágot (valószínűleg szobanövényt) szívesen vesz gondozásra, ezzel zárja.

1979. november 14. Paptársának, barátjának írt levél.⁸⁷⁰ Azzal kezdi, hogy régen ült gép előtt, régen írt, olvasott, bár utóbbira még sor került, azonban írásra mostanában egyáltalán. Elmeséli az okát. Valamikor szeptember elején elment Gyöngyre megnézni a régi házát, amely úgy megtetszett neki, hogy azonnal hozzálátott a felújításához. Most már benne lakik. A szobája rendben van, a fürdőszoba még csak wc, mert bár kád már be van állítva, a motor még nem hozza fel a vizet, de majd az is meglesz. Megkapta a levelét és a meghívót a meglátogatására. Sokat gondolt a címzettre munkája közben, hiszen a címzett hozzájárulásával vette meg a cementet annak idején. Most már igazán hazájába érkezett, és bár ezt írta Zilahról is, arról lemondott, és jól járt. Azt írja, hogy az itteni 60-70 ember a tenyerén hordozza. Kéri, hogy küldjön intenciót, ha van, és aztán ha arra jár a címzett, elbeszélgetnek, mert van téma bőven. Azzal zárja, hogy a szerencséje az, hogy volt már nehezebb helyzetekben is, és minden jóra fordult.

Nem mondja, hogy elmegy-e vagy sem a meghívásra a levél írójához látogatóba, csak azt jelzi, hogy megkapta a meghívását. A válaszát elrejtí egy mondatban, amelyben ő is meghívja a címzettet magához, hogy majd akkor elbeszélgessenek.

⁸⁷⁰ 1606. sz. irat

1979. december. Sipos Ferenc ordinárius latin nyelvű levele egy meg nem nevezett egyházi méltóságához, amelyben újévi jókívánságait fogalmazza meg.⁸⁷¹ A levelet írógéppel írták. Nincs fejléce, nincs rajta aláírás és pecsét sem. A levélnek olasz nyelvű változata is van.⁸⁷²

Nem világos, hogyan került a Mihály iratai közé.

1979. december 13. Bélának írt levél.⁸⁷³ Hosszú hallgatására ad magyarázatot: megváltoztak az életkörülményei, mondja, és már nincs főnöke, aki a kiutazását aláírná, ezért nem is nyújtotta be a kérvényét. Az összeget (amelyet valószínűleg a címzett küldött neki) visszairányítja a bank útján. Köszöni a rá gondolat, szívesen veszi ezentúl is. Kéri, hogy ne haragudjon, hogy nem válaszolt, de egy kis faluban levő házát hozta rendbe, ott telepedett le. Ünnepi jókívánságokkal zárja a rövid levelet.

1979. december 20. Korábbi tanártársának levele.⁸⁷⁴ Az ünnepi jókívánságok mellett elküldi a temetési homíliák második részét, és hozzá a szertartáskönyv II. kötetéhez szóló utasításokat, hogy lássa, ők hogyan csinálják. Küldene szertartáskönyvet is, de úgy tudja, hogy ott a magyarországit használják. Sajnálja, hogy úgy alakult Mihály élete, hogy idő előtt nyugdíjba ment, miközben dolgozhatott volna, és lett volna hely is, ahol. De legalább van nyugdíja és egzisztenciája, teszi hozzá, bár tudja, hogy Mihály nem sokat ad az anyagiakra. Kéri, hogy egyik paptársukra ne haragudjon nagyon, hiszen ő, Mihály is dolgozott az aulában, és tudja, hogy ott tekintettel kell legyenek egymásra. Ezután a tanári karban történt változásokról ír, részletesen elmondja, hogy a régiek közül kinek a helyébe ki érkezett. Végül azt kívánja, hogy magányosságában találja meg a lelki nyugalmat, és valami szellemi foglalko-

⁸⁷¹ 1366., 1364. sz. irat

⁸⁷² 1365. sz. irat

⁸⁷³ 1616. sz. irat

⁸⁷⁴ 1600. sz. irat

zást is találjon, amivel nemcsak magát foglalja le, hanem a neki adatott tehetségével másoknak is hasznára lesz.

1979. december 27. Feljegyzés.⁸⁷⁵ A szöveg a „végül” felkiáltással kezdődik. Rendelkezésére áll pár nyugodt óra, ezért összefoglalja az elmúlt hónapjait – ezt felkiáltójellel írja, mint ahogy a „végül” felkiáltást is. Érdeemes volt azon a szeptemberi, keddi napon visszafordulnia, meséli, és az üzlet előtt egybegyűlt férfiaktól megkérdeznie, hogy miért nem ma kezdik el a munkát. Ez az a nap volt, amikor meglátogatta a gyöngyi házát, és elhatározta, hogy azt kibővíti és odaköltözik. A falubeli férfiak azonnal földet vittek, és elkezdték rakni a közfalat. Ő maga rakta az első hét sort, aztán a többit az asztalos és a kovács. Ő kezdte leverni a plafont, és egy mester folytatta. A vakolást a mester kezdte és Mihály fejezte be. Közben a károlyi villamossági vállalat autójával megérkezett a dolgainak egy része. Zilahról október 14-én az ákosi kollektív autója hozott el neki majdnem mindent. Egy másik kocsit Károlyból december 6-án vitte oda a dolgait. A decemberi havazás úgy teleszórt a padlását hóval, hogy beázott a plafonja. Nem volt lefedve még alaposan, mert várták a villany beszerelését. Ő egymaga verte fel a sablon-deszkák helyére a védőlapokat. December 20-án kezdték el az áramvezetését, két napig tartott, és végül felgyúlt a fény a szobájában. Karácsonykor a falit képet világosították ki, betlehemet nem állítottak, mondja, mert nincsen. Hangulatos karácsonyi mise volt, utána mentek a férfiak hozzá karácsonyt köszönteni. Neki volt jó bora, és minden kedves volt. Másnap megpróbálta átrendezni a szobáját. Egyedül tologatta a bútorokat. Egy alkalommal egy szekrény borulni kezdett, majdnem maga alá temette őt. Ő kibújt, visszahelyezte a szekrényt, de meglepedkezett a szekrénybe helyezett tv-készülekről, amely leesett, és úgy hallatszott, mintha poharak törtek volna össze benne. Ezután egy szomszéd faluban élő vendége érkezett, akivel két szép órát töltöttek elbeszélgetve, majd felköszöntött a faluból két István bácsit névnapjuk alkalmából, és végül meglátogatott egy ismerős családot a faluban, ahol

⁸⁷⁵ 1623. sz. irat

ketten is tanulnak zenélni, a kisfiú és az édesanyja. A végén azt írja, hogy azért kezdte a beszámolóját úgy, hogy „végre!”, mert most már nyugodtan hozzáláthat a munkájához. A végén a két virágját is megemlíti, egy karácsonyi futófélét, amely az oltáron van, és a szobájában a fikuszt, amely majdnem megfagyott Tasnádon, és most kezdi mutatni az életerejét. Utolsó mondata arról szól, hogy Szatmáron búcsú van a hajdani templomában.

A szöveg elején nem a „végre” szót használta, mint ahogy a szöveg végén megjegyzi, hanem a „végül” szót, de a különbséget láthatóan ő nem észleli. Három hónapot tartott tehát a ház felújítása és a költözése. December végén elégedetten nyugtázza, hogy immár berendezkedett az új házába.

HETVENES ÉVEK, DATÁLÁS NÉLKÜLI IRATOK

Datálás nélküli feljegyzés.⁸⁷⁶ A szövegnek több oldala lehetett, ez az egyes számú, de a továbbiak nincsenek meg. Elmeséli azt a napját, amikor 1953-ban a Gáles falu melletti telepen, ahol kényszermunkatáborban dolgozott, közölték vele, hogy szabadon engedik. Délelőtt dolgoztak, majd ebédelni vonultak. Ott várta őt az a nem hivatalos hír, hogy úgy tudni, rajta van az ő neve is a szabadulók listáján. Ő nem is akarta elhinni. Ebéd után félrevonult egy csoporttal misézni. Férfiak tömörültek köréjük, így miséztek titokban. Azt írja, hogy megszokott módon még a hálaadást is nyugodtan végezheték. Ő utolsónak hagyta el a szolgálat helyét. Egy erdélyi származású, művelt tisztségviselő közölte vele az immár biztos információt: hogy hazamegy. Az ő ismerősei közül más nem volt a listán, így el kellett búcsúznia mindenkitől. A papoknak átadta a feljegyzéseit a misék szövegével, litániákkal. Rájuk bízta a szép borkészletét, ami nagy érték volt. Magának is megtartott egy keveset, mert úgy hallotta, hogy „sokan nem érkeztek haza innen, miután elindultak” – bár ezt nem részletezi. Zsigmond bácsit nehezen hagyta ott, meséli egy társáról, aki sokat jelentett számára. Megígérte neki, hogy értesíti a családját. Másik társa, Béla a lelkére kötötte, hogy Évát hívja Bukarestben az állomáshoz, és biztassa őt, hiszen Mihály után neki is van reménye szabadulni. Zsigmond József bácsival töltötte a várakozás idejét, ő ugyanis bent dolgozott a tábor területén, „mesterségben”, mondja. Csak ültek ketten a barakk oldalán a napsütésben, meséli, és hallgattak nagyokat. Aztán hívták őket, akik szabadulnak. Ezt a részt így írja le: „Kiállították menlevelüket, hogy ingyen utazhasunk a vonaton. Átvettük a tábor holmait, ellenőrizték, hogy mit akarunk kivinni. Aztán kezünkbe nyomták a szabadulást igazoló levelet és

⁸⁷⁶ 1624. sz. irat

a vonatjegyet. Már kint is voltunk a tábor kiskapuján. Mint a rabságból szabadult egerek eltűnnek, úgy nyelte el a föld mellőlem a társakat. Ott álltam a tábor kapuja előtt, az út túlsó oldalán. Nem tudtam, mit kell most tennem.” A szöveg a következő mondat közepén megszakad.

Mihály három évet volt börtönben, kényszermunkatáborban. Ez idő alatt nem emeltek vádat ellene, nem volt bírósági tárgyalása, és nem volt elítélve sem. Szabadulásának leírása különösen megható.

*

Tájékoztató irat.⁸⁷⁷ Címe: Ismétlővizsgák anyaga kánonjogból és egyházi ügykezelésből. A két oldal a tételek felsorolását tartalmazza.

*

Távirat,⁸⁷⁸ amelyet egy pap küldött egy másik paptársának. A távirat eredeti űrlapon, kézzel írott szöveg, a templombúcsú alkalmával köszönti az ordinárius urat és paptársait a gyengélkedő nyugdíjas Révész Gábor. A település nevét a magyar szövegben románul írja.

Nem világos, hogyan került az iratok közé ez a távirat, hiszen Mihály se nem a feladó, se nem a címzett. Esetleg a címzettől kaphatta meg.

*

Címzett nélküli szöveg,⁸⁷⁹ szerzője valószínűleg Tyukodi Mihály. Azzal kezd, hogy sablonos levél helyett többet mond ez a beszámoló. Ezt követően elmeséli az orgona vásárlásának eseményeit. Hozzáteszi, hogy a két átszállítást (az övékét Sepsiszentgyörgyre és a szebenit Krasznabéltekre) ő vállalta. Ritka szerencsének nevezi a vásárlást, majd így zárja a beszámolót: „Először élveztem most karácsonykor itteni munkám gyümölcsét: kántorunk kb. 60-70 tagú kórust vezényelt nehéz darabbal, szépen. És százával karácsonyi áldozók. Szép volt.”

*

Zsigmond névvel aláírt levél.⁸⁸⁰ A címzettet kedves barátjának nevezi. A jelen szöveg, mondja, tulajdonképpen a címzett által feltett kérdé-

⁸⁷⁷ 1370. sz. irat

⁸⁷⁸ 1372. sz. irat

⁸⁷⁹ 0155. sz. irat

⁸⁸⁰ 0156A. és 0156B. sz. irat

sekre adott válaszokat tartalmazza. A kérdést megismétli, így szól: „Hány egyházmegyénk van?” A válaszában az 1929-es megállapodásból indul ki, amelyet a Szentszék kötött a román állammal. E szerint három egyházmegye volt: az erdélyi Gyulafehérvár központtal, a temesvári és a „szatmár-váradai egyházmegye”. A negyvenes évek elején a Szentszék szétválasztotta a szatmári és a nagyváradai egyházmegyéket, majd egy újabb szentszéki intézkedés nyomán újra egyesültek. A negyvenes évek elején a román állam szabályozta az egyházmegyék helyzetét, ám ezt a Szentszék megkérdése nélkül tette. Ennek nyomán a román állam csak egy egyházmegyét ismert el, a gyulafehérvárit, és a többieket, mint főesperességeket, ennek rendelte alá. Ezt a rendelkezést a Szentszék még nem ismerte el, mondja. Az ötvenes években az állam azt szerette volna elérni, ha a gyulafehérvári központban az egyházmegyékből összegyűjtött emberek joghatósággal is képviselnék az egyházmegyéiket, ám az akkori gyulafehérvári központban nem volt egyházi hatalom, hanem csak „ügyeket intéztek ott, papi kinevezések a minisztérium útján, pénzügyi elszámolások ellenőrzése stb. stb”. Fordulatot a Márton Áron püspök hazatérése sem hozott, erről így fogalmaz: „Márton Áron püspök úr hazatérése után (kiegészítés kézzel: 1955 márc. 24.) is megmaradt a gyakorlat, hogy a papok kinevezése világi hatósági tudomásul vétele Gyulafehérváron keresztül történjék.” Ám ez sem volt zökkenőmentes, olykor az előterjesztéseit „késtek elintézni”. Ebben a helyzetben a helyi egyházi hatóságok maguk próbálták elérni direkt Bukarestben az ügyeik intézését, és mint kiderült, sikerrel: „Mí több, a világi hatóság eltekintett saját törvényeitől – hogy t.i. csak egy egyházmegye létezik – fülbe súgta az illetékeseknek, hogy Gyulafehérvár megkerülésével lehet legkönnyebben célt érni. Nagyszerű családok volt arra, hogy az összetartás felbomoljon. Az egyházmegyék vezetői bekapták a csalétket.” Konkrét példát is hoz, Pop Iosif esetét, akit láttak bemenni a minisztériumba egy kéréssel, hogy főesperesi címet adhasson egy közeli munkatársának olyan főesperességre, amelyet az állam tudomásul sem vett, és mint mondja, azonnal megkapta a jóváhagyást. Azt írja, hogy akik ezen az úton jártak, azok „restellték a Püspök úrral való találkozást”. Majd így zárja: „Valahogy így volt. Valahogy így

van.” A nevét géppel írta a levél végére, de kézzel még írt pár kiegészítő sort az utolsó sorok alá. A kézzel írt kiegészítések Tyukodi Mihály kézírására hasonlítanak. Hogy mégsem egy személyhez szólhatott ez a szöveg, azt onnan lehet sejteni, hogy a bevezető részben zárójelben szerepel a következő mondat: „E pár soros írás az olvasót segíti, hogy mostani egyházi életünket jobban megértse.” Ez a mondat nem így szólna, ha a szöveg valóban egyetlen személynek szóló levél lenne. A szöveg meg nem nevezett olvasókra számít, akiknek előadja a tudnivalókat. A téma aktuális volt, a szatmári és a váradi egyházmegyék joghatóságának kérdése ebben az időszakban is élénken foglalkoztatta az érintetteket. A szövegnek van egy második példánya, amelyet nem indigóval, hanem újabb legépeléssel készítettek, és az tűnik a tisztázott példánynak. Elképzelhető, hogy levélnek álcázott körlevélről van szó, ezért van meg két gépelt példánya, és ezért céloz egy általános olvasóközönségre.

*

Kristófnak írt levél.⁸⁸¹ Mihály elmondja, hogy az előző napon találkozott azzal a nagy pappal, aki tavaly nyáron Szatmárnémetiben misézett. Elmesélt neki egy történetet Kristófról, az illető jót kacagott. Üdvözli Kristófot, és egy szép rózsafüzért ajándékozott neki. Mihály arra kéri a fiút, hogy aznap imádkozzon el a templomban tíz üdvözlégyet, ugyanannyit Kornél és az édesanyjuk is, majd azt, ami megmaradt az öt tizedből, újra Kristóf. Boldog ünnepet kíván, papbácsiként írja alá.

*

Mihály levele⁸⁸² István nevű, külföldön, feltehetően Németországban élő paptársához. A levél első részében a tegezős-magázós megszólítási gyakorlatukat említi: „Most lettünk egyenlők, azaz quittek. Első levelemben én szólítottalak magázva. A válasz kedves hangú tegezés volt. A latin levelemre a válasz nekem, a Nagyzúrnak szólt – magázva. Most már ezentúl csak így: per tu.” A továbbiakban elmeséli neki azt, hogy eltemette egy közös ismerősüket, Berta nénit, akit templomba

⁸⁸¹ 1597. sz. irat

⁸⁸² 0125. sz. irat

menet elütött egy biciklis, pár napi kezelés után halt meg. A levél második részében arra kéri a címzettet, hogy sürgősen küldjön neki egy meghívót, hogy még az év májusában menni tudjon hozzá. Egy utóiratban azonban egy másik javaslatot fogalmaz meg: arra kéri a címzettet, hogy az egyszerűség kedvéért az váltson repülőjegyet és látogassa meg őket, töltsse velük a májust, júniust. Az utóiratot záró spanyol nyelvű mondat arra utal, hogy esetleg légvárat építenek.

A repülőjegy emlegetése kicsit azokra a levelekre emlékeztet, amelyekben ellentmondást nem tűrő hangon megszervezi a körülötte élők életét: utazzanak, tegyék ezt vagy azt, ne gondolkodjanak sokat. Itt is valami ilyesmi bujkál: a repülőt azért emlegeti, hogy érdekeltesse, milyen egyszerűen és gyorsan el lehetne utazni hozzájuk, tehát ez nem lehet akadály.

*

Bolemann mesternek írt levelet⁸⁸³ Tyukodi Mihály. Szükségük lenne a házukban háromfázisos áramra, és őt kéri meg, hogy az engedélyeztetéseket Nagykárolyban intézze el, illetve arra, hogy a szereléseket is vállalja el. Épp dolgoznak az utcában, mondja, és ezért ez most aktuális lenne. Küld neki 1000 lejt az illeték befizetésére, „és ha anyag is kerülne, azt is átvesszük”, mondja.

Érdekes a megfogalmazás: a munkálatokhoz szükséges anyagot átvenni akarja, és nem megvásároltatni a mesterrel. Ez fontos, mert a megfogalmazásból kitűnik az, hogy az elvárás szerint a mestereknek van anyaguk, amelyet a megrendelő rendelkezésére bocsátanak.

*

Az egyházmegyei hatóságnak írt levél⁸⁸⁴ – feltehetően Mihály írta. A levél fogalmazáshibákkal van tele, a kérés előadása is kissé zavaros. Az azonban kiderül belőle, hogy az ákosi római katolikus híveknek a miséket szerették volna egy magánháza üresen álló két szobában szervezni, ám erre nem kaptak engedélyt. Most a bétéki reformátusok kéri, hogy engedélyezzék a katolikus templomukban a havi egy isten-

⁸⁸³ 0148. sz. irat

⁸⁸⁴ 0137. sz. irat

tisztelet tartását, cserében a református egyház Ákoson engedélyezné a református templomban tartandó misét.

*

Mihály levele Emilhez.⁸⁸⁵ Megkapta a küldeményt, csak azt sajnálja, hogy erről nem küldött időben értesítést. De biztosítja barátját arról, hogy a postán nem vész el semmi: Elküldte neki azt az ellenértéket, amit ő gondol, hogy szükséges, de ha több kell, csak jelezze, azt is küldi. A következőkben elmondja, hogy érdekes vendége volt az előző vasárnap: nála ebédelt a nagy bazilika vezetője és a felesége. Ez alkalmából ott voltak a faluból is „jobb családok és vegyesek”, és Schneiderék is a szomszédból. Az esemény jól zajlott, és így összegez: „Nagyon megérte ez a találkozás. Biztosítva az ottani szolgálatunk, amíg ő ott van.” Hideg van, meséli, ma fűtött be először. Esik az eső, 10 fok van kint. Mintha igazolni akarná, hogy fűteni kezdett, mert így folytatja: „Minek sajnáljam azt a hitvány a(ny)agot, ami elmegy? Jó dolog a meleg kályha mellett. Még jobb volna egy kicsit elbeszélgetni is.”

A magas rangú vendég az ortodox egyház képviselője volt. A román ortodox pappal való jó viszony érezhetően nemcsak olyan etikai és morális következményekkel jár, mint az egymás kölcsönös tisztelete, hanem valami olyasmivel is, amit ő a szolgálat szívével ír le, és amin leginkább kiszolgálást, azaz kisegítést érthetett. Bizonyára konkrét gesztusokra számít, ha úgy véli, hogy „nagyon megérte” ebédre hívni a kollégáját.

*

Az 1976-os évszámmal ellátott két irat,⁸⁸⁶ mindkettő ugyanazon személy számára készült, és azt igazolja, hogy a vőlegény szabad állapotú és a házassága létrejöhet. Az első változat hibás fogalmazása okán írhatta meg a másodikat.

*

Mátyásnak írt datálatlan levelet Mihály.⁸⁸⁷ Reméli, hogy megérkezett időközben a harmónium. Azért nem küldte korábban, mert egy család-

⁸⁸⁵ 0135. sz. irat

⁸⁸⁶ 0129., 0130. sz. irat

⁸⁸⁷ 0131. sz. irat

nál volt, akiknek nem volt könnyű megmagyaráznia, hogy másoknak is kell. Az ára 1500 lej, írja, vagy 60 intenció, amit a címzett maga végezzen el egy éven belül.

Egy intenció ára tehát 25 lej volt ebben az időben.

*

Mihály levele Karcsinak, datálás nélküli.⁸⁸⁸ Kéri, hogy közösen keressék fel a régi latintanárukat Szent László napján. Arra is megkéri, hogy toborozza azokat, akiket érdekelhet a találkozót, pár személy nevét felsorolja, és hozzáteszi, hogy a többiek neve nem jut eszébe, de a címzett hívja meg őket.

*

Lajos atyának írt levél.⁸⁸⁹ Kéri, hogy közösen keressék fel a régi latintanárukat Szent László napján. Arra is megkéri, hogy toborozza azokat, akiket érdekelhet a találkozót.

*

Datálás nélküli feljegyzés.⁸⁹⁰ Kockás füzetlapra készült, címe: munka. Kézzel írták, számításokat tartalmaz, valószínűleg a templom körüli teendőket ellátó személyzet munkájával kapcsolatosan.

*

Datálás nélküli levél, megszólítás nélkül, plébános aláírással.⁸⁹¹ Az első mondatban közli a tényállást: hogy elküldi a fiókokat. Két fiókról van szó. A következő hét mondattal kissé ingerülten próbálja bizonyítani a saját igazát, amely abban áll, hogy ő többet tud, mint amit a címzett gondol, hogy átlát a szitán. Így fogalmaz: „Úgy vélem, előbb láttam azt az asztalt, mint aki azt állítja, hogy 500 lejért készítette egy mester. Ez tehát hamis állítás – enyhébb kifejezéssel nevezve meg mellébeszélést, magyarul hazugságot.” Ebből a részből úgy tűnik, hogy azzal kívánja cáfolni az asztal készítésének körülményeit és az árát, hogy ő előbb látta az adott asztalt, mint az, aki közölte az árát. Nem áll

⁸⁸⁸ 0189A. sz. irat

⁸⁸⁹ 0189B. sz. irat

⁸⁹⁰ 0255. sz. irat

⁸⁹¹ 0111. sz. irat

meg az adott esetről, hanem általános szintre emeli a következtetést, így: „Ez az asztal-história is bizonyítja, hogy sokkal többet ismerek ügyekről, mint, amit bárki gondol, mint amiket eddig elmondtam. Ilyesfajta állításokból születnek aztán a bajok. Szeretném remélni, hogy már egyszer elhallgatnak, akik hazudnak.”

Azzal tehát, hogy céloz arra, hogy ő többet tud, mint amit elmondott, el akarja hallgattatni azokat, akik szerinte hazudnak.

*

Datálás nélküli levél,⁸⁹² amelyet a gondnok által küld el, hogy eljárjon az orgonistájának ügyében. A kérdéseit három pontban foglalja össze. Miért történt az, hogy a harangozótól üzeni, hogy elutazik, de aztán nem utazott el, kérdezi. Másodsorra, miért terjesztik azt, hogy az orgonistája felmondólevelet kapott volna tőle, pedig nem is kapott. És harmadszorra azt kérdezi, hogy vajon szándékában van-e lemondani az orgonista állásról, mert ez, teszi hozzá, össze van kötve a Józsi bácsi kántori állásával, tehát ha az orgonista lemond, ez a Józsi bácsi állásának megszűnését is jelenti. Azzal zárja, hogy kijelenti: volt egy személyes kapcsolata is az orgonista hölgygel: „a személyi statomon szerepelt”. Úgy értesült, mondja, hogy erre már nincs szüksége. Ezt azonban véleménye szerint nem másoktól kellene meghallania. Ha le akar mondani, akkor üzenje meg, mert mások is várják az állását. Hozzáteszi, hogy nem az várja, akire az orgonista gondol.

*

Datálás nélküli levél⁸⁹³ egyik falubeli családhoz. Kijelenti, hogy a neki küldött adományt nem fogadja el. A levél további részében az erre adott magyarázat következik. Azt írja, hogy ottléte alatt sok „ajándékot, jótéteményt” kapott a családtól és a családftól, de ez nem jogosítja fel őket arra, hogy az ő tevékenységét bírálják. Kéri őket, hogy ezzel hagyjanak fel, mivel az egyházközség dolgait ő a saját belátása szerint intézi, és nem kéri az illetéktelenek beavatkozását. Hozzáteszi, hogy még az egyháztanácsét sem. Ezt azzal indokolja, hogy amikor ő hosszú idő

⁸⁹² 0110. sz. irat

⁸⁹³ 0104. sz. irat

után végre engedélyt kapott a plébánia elejének a lebontására (nem jelzi, de valószínűleg a hatóságoktól), akkor volt olyan személy az egyháztanácsban, aki nem találta helyénvalónak a bontást. Erről ez a véleménye: „ilyen emberektől nem igen kérek tanácsot, gyűléssel meg nem vesztegetem az időmet”. Azt írja, hogy miután a kántor őt perrel fenyegette meg, hiába ajánlott fel száz liter bort „templomjavítás céljára”, mert nem fogadta el az ajándékot. Utóiratban hozzászeli, hogy a címzett család gyerekeinek viselkedésében is változást észlelt: a gyerekek jó énekesek, de aznap nem énekeltek, ez pedig szerinte bűn, azzal zárja az utóiratot, hogy „Isten nem ver bottal”.

*

Datálás nélküli levél.⁸⁹⁴ Nem világos, hogy ki a címzett, a megszólítás („kedveseim”) többekre utal. Megköszöni a küldeményt és a szép levelet. Válaszában elmondja, miért került ide. A 70-es években az árvíz megrongált egy templomot, mondja, a javítása pedig azóta is vajúdott. Amikor „átnézték, ki is mozdíthatná el a holtpontról az ügyet”, őrá esett a választás. Visszautasíthatta volna, de nem akarta csak a saját kényelmét nézni, így meghozta az áldozatot, de fájó szívvel tette. Nehezen hagyta ott a régi házat, a csendjét és azokat, akik a szívéhez nőttek, ez utóbbiak között egy kisfiú, Kristóf volt a szomszédból, aki már nyolcéves. Elválásukkor mindkettőjüknek hullottak a könnyei, mondja, és róla is, magáról is állítja, hogy igaz szívvel vágyódnak a találkozásra. Elmond egy kis történetet annak érzékeltetésére, hogyan jöttek össze – ezeket a szavakat használja. A fiúcska nagyanyja egy másik egyéves unokát nevel, és Kristóf füle hallatára mondta a minap, hogy ha Mihály még ott lenne, akkor „ez is úgy kötne ki ott, mint Kristóf”. Ekkor Kristóf megkérdezte, hogy miért, ő hogyan kötött ki ott, amire a nagymama azt válaszolta, hogy sétálgatva odatalált, odaszokott, és nem akart többet haza sem menni. Mihály hozzászeli, hogy ő hogyan is ne szeretne volna meg, hiszen ez a kisfiú nyitotta rá a legtöbbször az ajtót. Szellemes kisfiúnak is tartja, erre példaként említi, hogy amikor hatéves volt, és zsebpénzt kért, így mondta: „adj 3 lejt ingyen!”

⁸⁹⁴ 0739. sz. irat

A levél mintha befejezetlen lenne, esetleg elküldetlen is volt. Említi a nemrég zájlott templomépítést, amiből kiderül, hogy a szöveg keletkezésekor Tasnádon lebetett.

*

Datálás nélküli feljegyzés.⁸⁹⁵ Az eredeti szöveg írógéppel készült, ám sokat javítottak bele, részben géppel, részben kézzel, tintával készíttetek sorok közé bejegyzéseket. A szöveg 1978 májusára és júniusára utal, mint előzményekre, de ezt ezen a lapon nem részletezi. Arról panaszkodik, hogy mielőtt az ő személye szóba jött, az illetékes bírácnak nevezettek hitelt adtak a rágalmaknak, amelyeket róla régóta terjesztettek. Olyan rágalmakra gondol, mint hogy nagyfokú agyérelmeszesedése van, sőt lelki betegségek gyöttrik, ezért, mint írja, az ő ügyével nem kell törődni. A vádlói egyik paptársa tanácsára és a világi hatalom nem csekély örömeire mondták ki az ítéletet, mondja, amely ítéletet nézete szerint az adott baráti kör „évtizedek óta felgyülemlett dühe sugallt”. Azzal zárja a feljegyzést, hogy ezeket akarta az utolsó szó jogán elmondani. Kézzel írott szöveg olvasható ez alatt, mely szerint az ítéletet végre is hajtották. A lap alján géppel még egy megjegyzés olvasható: „De sokan örvendenek annak, hogy Márton püspök úr megöregedett.”

Ez a paptársa, akit itt megnevez, az 1979-es elmozdítása időszakában látogatásban járt Mibálnál, és ő megkérte, hogy járjon közben az ügyében. Az illető beszélt az ordináriussal, majd telefonon felhívta Mibályt és közölte vele, hogy az ordinárius hajthatatlan. Mibály itt azt feltételezi, hogy ő tanácsolta az „ítéletet”, amelyet kimondtak az ügyében.

*

Datálás és címzés nélküli levél, fiatalabb paptársához, talán segédlelkészéhez írta.⁸⁹⁶ A tartalomból az szűrhető le, hogy Szatmárnémetiben keletkezett, valószínűleg a hetvenes években, 1977–78 körül. A levél elején utal arra, hogy amikor szeptemberben felmerült a kérdés, hogy a címzett Szatmárra kerüljön, a főpásztor ezt kifogásolta, „mondván, hogy nem szereti az éjszakai pasztorálást”. A levélíró válasza erre az

⁸⁹⁵ 0786. sz. irat

⁸⁹⁶ 0802. sz. irat

volt, hogy hátha a környezetváltozás jót tesz neki. De, mint írja, közben feljebbvalóik figyelték a címzett tevékenységét, alkalomadtán rá is kérdeztek. Azzal folytatja, hogy a múltkori éjszakázást ő, a levélíró nem vette szívére. Mint mondja, előfordul. De ezt az estit a nővér megjegyezte és feljelentést fog tenni. Ő nem akadályozhatja ezt meg. A maga részéről úgy döntött, hogy megkéri a címzettet, költözzön a lenti szobába, hogy ne zavarják egymást. Ő nem akar senkinek az ellenőre lenni, őt is bántotta volna, ha a papi becsületében kételkednek. Míg egyedül lakott a városi plébánia földszintjén, ő is kimehetett, amikor akart, és ki is ment, teszi hozzá, a templomba, csendesesen imádkozni. Ezt követően rátér a fiatalokkal való kapcsolat témájára. Azt írja, hogy tudja, hogy „mindkét nembeli ifjú lelkesedik a fiatal papért”. Itt felsorol három nevet, akikkel ugyanez történt, majd hozzáteszi, hogy nézete szerint, ha bármely gesztussal bátorítanak valakit a nők közül, akkor annak teszik őt ki, hogy egész életére boldogtalan legyen miattuk. A levél nincs aláírva.

*

Feljegyzés, címe: Jajkiáltás a szatmári végekről.⁸⁹⁷ A címet kézzel írta a szöveg fölé, a szöveget írógéppel. Elmondja, hogy egy kántor hamisította az ordinárius pecsétjét, és éveken át ezzel a hamisított pecséttel csalta a Caritast. Amikor fény derült az ügyre, a kántort elbocsátották, és úgy döntöttek, hogy sosem lehet többet kántor. Azonban rövidesen újra kántori állása került. Amikor az előljárót erről megkérdezték, az állítólag azt válaszolta, hogy azért történt így, mert egy szatmári pap a védelmébe vette a kántort, és itt megnevezte Mihályt. Ezt ketten hallották, és neki elmesélték. Mihály ebben a szövegben ezt cáfolja, rágalmazásnak minősíti. Egy korábbi történetet említ, amikor „hazugsággal és Visán inspektor bábáskodásával vette át a joghatóságot az illetékes Dobos János helyett Sipos Ferenc”. Azzal folytatja, hogy ha Róma számára elérhető lenne, akkor a Szentszéknek panaszkodna arról, hogy „hazug ember az ordinárius”. Megjegyzi, hogy 11 éve élnek „a hazugság korpájával az igazság kenyere helyett”, majd azt is, hogy a jelen sorok

⁸⁹⁷ 1259., 1231. sz. irat

íróját, azaz őt tudathasadással vádolják. A végén azt kéri, hogy akiket illet, azok segítsenek rajtuk, mert ez utóbbi történettel betelt a pohár.

A szöveg tele van tollal betűzött javításokkal, a végén hozzáírással.

Scrisori dintr-o lume dispărută
Documentarea vieții de zi cu zi în cultura bazată pe hârtie secolului XX-lea

Rezumat

Cercetătorii în domeniul culturii întotdeauna se arată interesați de documente vechi care se află în mansarde, despre care nimeni nu mai știe ce conțin și cum au ajuns acolo, dar se vede că aceste documente poartă amprenta lumilor apuse. Pentru etnografi și antropologi, aceste documentele prăfuite găsite în vechile mansarde constituie și ele un teren de cercetare ca și orice alt sit de cercetare. De obicei, aceste documentele găsite în poduri vorbesc despre lumi care există cel mult în amintiri. Prezenta lucrare se angajează să prezinte un astfel de set de documente. Colecționarul și protagonistul acestor documente s-a născut în 1916, a murit în 1997, adică a trăit aproape în tot secolul XX. În acest timp a pus deoparte peste 2400 de documente pe bază de hârtie, printre care scrisori, înregistrări, schițe, jurnale, documente oficiale etc. În această carte autorul prezintă o descriere a acestor documente, oferind un răspuns antropologic la următoarea întrebare: oare cum a arătat secolul al XX-lea din punctul de vedere al unui pastor catolic maghiar de origine șvabă din Transilvania, descendent al unei familii de agricultori. În această lucrare descrierea antropologică a documentelor este o formă narativă similară cu jurnalului antropologic: cercetătorul se aprofundează în documente, își adresează întrebările documentelor, iar cu ajutorul răspunsurilor obținute din acestea își construiește o imagine despre cum a fost lumea din perspectiva personajului principal. Prin urmare, rezultatul prelucrării documentelor corespunde jurnalului antropologic de teren, iar informațiile colectate sunt prezentate după o cronologie liniară. Prezentând documentele în acest fel, avem ocazia să deschidem cartea în orice deceniu și să aruncăm o privire peste ceea ce s-a întâmplat în acele zile.

Letters from a Bygone World
Documenting everyday life in twentieth-century paper-based culture

Resume

Cultural researchers are always interested in old and forgotten documents that are found in attics, about which no one knows what they contain and how they got there, but it is clear that these documents bear the imprint of the past worlds. For ethnographers and anthropologists, these dusty documents found in old attics are also a field of research like any other site. Usually, these objects and documents found in bridges talk about worlds that exist at most in memories. This paper undertakes to present such a set of documents. The collector and protagonist of these documents was born in 1916, died in 1997, meaning he lived almost throughout the twentieth century. During this time he set aside over 2400 paper-based documents, including letters, records, sketches, journals, official documents, etc. In this book the author presents a description of these documents, providing an anthropological answer to the following question: how did the twentieth century look from the point of view of a Hungarian Catholic pastor of Swabian origin in Transylvania, descended from a family of farmers. Here, the anthropological description of documents is a narrative form similar to the anthropological journal: the researcher delves into documents, addresses her questions to the documents, and with the help of answers obtained from them builds an image of how was the world from the perspective of the main character. The information collected is presented according to a linear chronology, and the result of document processing corresponds to the anthropological field journal. By presenting the documents in this way, we have the opportunity to open the book in any decade and take a look at what happened in those days.

TARTALOM

Bevezetés	5
A kutatásról	5
Szerkesztési elvek	14
Adatvédelem, személyes adatok	15
Az adatközlő	16
Húszas évek.....	21
Harmincas évek	22
Harmincas évek, datálás nélküli iratok	26
Negyvenes évek	27
Negyvenes évek, datálás nélküli iratok.....	69
Fotók, negyvenes évek.....	80
Ötvenes évek.....	86
Ötvenes évek, datálás nélküli iratok	110
Hatvanas évek.....	114
Hatvanas évek, datálás nélküli iratok.....	285
Hetvenes évek.....	299
Hetvenes évek, datálás nélküli iratok.....	406
Rezumat	418
Resume.....	419